

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΤΟΜΕΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

**Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΔΙΚΤΥΟΥ ΤΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1989-1999**

Θανάσης Κ. Καραλής

Διδακτορική Διατριβή

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: Δημήτρης Κ. Βεργίδης
Αν. Καθηγητής ΠΤΔΕ Πανεπιστημίου Πατρών

ΠΑΤΡΑ, 2002

Στους γονείς μου

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα διατριβή πραγματοποιήθηκε στο Εργαστήριο Συνεχιζόμενης Εκπαίδευσης και Κατάρτισης του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης. Ολοκληρώνοντας την εκπόνηση της διατριβής αισθάνομαι την ανάγκη να αναφερθώ σε όσες και όσους συνέβαλαν στην ολοκλήρωσή της.

Εκφράζω τις ειλικρινείς και θερμές μου ευχαριστίες στον επιβλέποντα της διατριβής, Αν. Καθηγητή κ. Δ. Βεργίδη, για την αμέριστη συμπαράστασή του, τη συνεχή καθοδήγηση και τη διαρκή υποστήριξη σε όλα τα στάδια αυτής της εργασίας – από τον αρχικό σχεδιασμό έως την ολοκλήρωσή της.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τον Επίκ. Καθηγητή κ. Χ. Λαμπρόπουλο και τον Επίκ. Καθηγητή κ. Ζ. Παληό, μέλη της τριμελούς συμβουλευτικής επιτροπής, για τις γόνιμες και ουσιαστικές παρατηρήσεις τους κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της διατριβής. Θερμές ευχαριστίες οφείλονται ακόμη στην Καθηγήτρια κ. Τζέλα Βαρνάβα-Σκούρα, τον Καθηγητή κ. Γ. Μαυρογιώργο, τον Καθηγητή κ. Σ. Μπουζάκη και τον Αν. Καθηγητή κ. Α. Κόκκο, που συμμετείχαν στην επταμελή εξεταστική επιτροπή.

Εκφράζω τις θερμές μου ευχαριστίες προς το Διευθυντή Ανάπτυξης και Υποδομής της ΓΓΛΕ, κ. Σ. Γώγο, για τη διάθεση του αρχείου της κεντρικής υπηρεσίας, αλλά και για τις γόνιμες και ουσιαστικές συζητήσεις μας. Ευχαριστώ επίσης τον κ. Γ. Μαλαθράκη για τη διάθεση του αρχείου της ΝΕΛΕ Ηρακλείου, καθώς και τα στελέχη της Λαϊκής Επιμόρφωσης που μου παραχώρησαν συνεντεύξεις.

Θα ήθελα ακόμη να ευχαριστήσω τον Πρόεδρο του ΕΚΕΠΙΣ, Καθηγητή κ. Μ. Γεωργιακόδη, για τη διάθεση των στοιχείων που αφορούν στους φορείς συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης, καθώς και την κ. Ρ. Στείρου, για τη διάθεση των στοιχείων που αφορούν στη δραστηριότητα του ΕΛΚΕΠΑ. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την κ. Αρετή Σπαγαδώρου για τη φιλολογική επιμέλεια του τελικού κειμένου.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Τόμος Α΄

Πρόλογος	ii
Αντικείμενο και δομή της εργασίας	viii
Κατάλογος πινάκων – διαγραμμάτων και σχημάτων	xi
Συντομογραφίες	xvi

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ – ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Εισαγωγικές παρατηρήσεις	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.1. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ: ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ	2-22
1.1.1. Βασικές έννοιες	2
1.1.2. Θεωρητικές προσεγγίσεις	9
1.1.3. Τυπολογίες εκπαίδευσης ενηλίκων	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.2. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	23-35
1.2.1. Τυπολογίες και πεδία αξιολόγησης	23
1.2.2. Αξιολόγηση εκπαιδευτικής πολιτικής	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.3. Η ΛΑΪΚΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1943-1988 / ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ	36-57
1.3.1. Η περίοδος 1943-1974	36
1.3.2. Η περίοδος 1975-1981	41
1.3.3. Η περίοδος 1982-1988	43
1.3.4. Επισκόπηση ερευνών και μελετών για τη Λαϊκή Επιμόρφωση	52
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.4. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	58-64
1.4.1. Αντικείμενο και υποθέσεις εργασίας	58
1.4.2. Μέθοδοι και τεχνικές	61
Συμπεράσματα	65

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ
ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΛΑΪΚΗΣ
ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ
ΠΕΡΙΟΔΟ 1989-1999

Εισαγωγικές παρατηρήσεις	67
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.1. ΟΨΕΙΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1989-1999	68-81
2.1.1. Το πολιτικό πεδίο	68
2.1.2. Το οικονομικό πεδίο	73
2.1.3. Το ιδεολογικό – πολιτιστικό πεδίο	78
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.2. ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	82-137
2.2.1. Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως ενιαίος οικονομικός και πολιτικός χώρος	82
2.2.2. Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την εκπαίδευση ενηλίκων	90
2.2.3. Το σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης	101
2.2.3.A. Η περίοδος 1989-1993	102
2.2.3.B. Η περίοδος 1994-1999	112
2.2.3.Γ. Το Ελληνικό Κέντρο Παραγωγικότητας (ΕΛΚΕΠΑ)	131
Συμπεράσματα	138

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ
Η ΛΑΪΚΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1989-1999

Εισαγωγικές παρατηρήσεις	142
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.1. ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ, ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ	143-178
3.1.1. Οι αλλαγές στο θεσμικό πλαίσιο της Λαϊκής Επιμόρφωσης	143
3.1.2. Η πολιτική της κεντρικής υπηρεσίας σχετικά με τη δραστηριότητα και τη φυσιογνωμία του δικτύου	148
3.1.3. Η πολιτική της κεντρικής υπηρεσίας σχετικά με τη συμμετοχή του δικτύου στις δραστηριότητες του ΕΚΤ	168
3.1.4. Το δίκτυο της Λαϊκής Επιμόρφωσης και οι Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις	171

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.2. ΠΟΡΟΙ ΚΑΙ ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΤΟΥ ΔΙΚΤΥΟΥ ΤΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ	179-197
3.2.1. Εξέλιξη και κατανομή του προϋπολογισμού της ΓΓΛΕ	179
3.2.2. Επιχορηγήσεις προς τις ΝΕΛΕ	186
3.2.3. Κτιριακή υποδομή του δικτύου	192

Τόμος Β'

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.3. ΜΕΜΟΝΩΜΕΝΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΜΗΜΑΤΑ ΜΑΘΗΣΗΣ	198-235
3.3.1. Μεμονωμένες εκδηλώσεις	198
3.3.1.A. Εξέλιξη του αριθμού των μεμονωμένων εκδηλώσεων	198
3.3.1.B. Θεματική κατανομή των μεμονωμένων εκδηλώσεων	201
3.3.2. Τμήματα μάθησης	205
3.3.3. Κατηγορίες τμημάτων μάθησης	213
3.3.4. Η διάρκεια των τμημάτων	229
3.3.5. Άλλες δραστηριότητες της κεντρικής υπηρεσίας	234

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.4. ΟΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΟΜΕΝΟΙ	236-252
3.4.1. Η εξέλιξη του αριθμού των εκπαιδευομένων	236
3.4.2. Η ηλικιακή σύνθεση των εκπαιδευομένων στα τμήματα μάθησης	243
3.4.3. Η συμμετοχή των γυναικών στα τμήματα μάθησης	246

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.5. Η ΛΑΪΚΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΣΥΝΕΧΙΖΟΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ	253-267
3.5.1. Η θέση του δικτύου της Λαϊκής Επιμόρφωσης στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης	253
3.5.2. Η δραστηριότητα του δικτύου στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης	258

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.6. ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ ΤΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ	268-285
3.6.1. Εξέλιξη και κατανομή του ανθρώπινου δυναμικού	268
3.6.2. Η άποψη των στελεχών	271

Συμπεράσματα	286
--------------	-----

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ
ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Εισαγωγικές παρατηρήσεις	288
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.1. Η ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΤΥΟΥ	288-299
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.2. ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΑΝ ΤΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΗ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΤΥΟΥ	300-308
ΣΥΝΟΨΗ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΩΝ	309-313
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	314
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	330-399
Παράρτημα Α: Περιγραφή τεκμηρίων	330
Παράρτημα Β: Συμπληρωματικοί πίνακες τρίτου μέρους	342

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Σκοπός της εργασίας είναι η διερεύνηση της πορείας του δικτύου της Λαϊκής Επιμόρφωσης, υπό το πρίσμα των εξελίξεων στο πολιτικό, κοινωνικό και το άμεσο περιβάλλον του θεσμού, κατά την περίοδο 1989-1999. Το δίκτυο της Λαϊκής Επιμόρφωσης, δηλαδή στη σημερινή του οργανωτική μορφή η κεντρική υπηρεσία και οι 54 Νομαρχιακές Επιτροπές Λαϊκής Επιμόρφωσης (ΝΕΛΕ), αποτέλεσε για περισσότερα από σαράντα έτη το μεγαλύτερο δημόσιο δίκτυο εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα, τόσο από την άποψη του όγκου της επιμορφωτικής δραστηριότητας, όσο και από την άποψη της γεωγραφικής διασποράς.

Αφετηρία για τη μελέτη του δικτύου της Λαϊκής Επιμόρφωσης κατά την περίοδο 1989-1999, περίοδο στην ιστορική διαδρομή του δικτύου που δεν έχει έως σήμερα μελετηθεί σε αυτή την έκταση, αποτέλεσε η συνεργασία του ερευνητή με το δίκτυο της ΛΕ, για περισσότερα από πέντε έτη, ως εκπαιδευτή, συντονιστή και αξιολογητή προγραμμάτων. Κατά τη διάρκεια αυτής της συνεργασίας, και με βάση αυθόρμητες παρατηρήσεις, διαμορφώθηκαν ορισμένες πρώτες απόψεις σχετικά με τις αλλαγές που συνέβαιναν στο δίκτυο της Λαϊκής Επιμόρφωσης, καθώς επίσης και γενικότερα στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα. Η μελέτη των εργασιών άλλων ερευνητών σχετικά με προηγούμενες περιόδους της Λαϊκής Επιμόρφωσης, αλλά και η συστηματικότερη παρατήρηση των εξελίξεων στο ευρύτερο περιβάλλον της, μας οδήγησαν στη συγκρότηση των βασικών ερευνητικών ερωτημάτων, τα οποία παρουσιάζονται συνοπτικά εδώ και εκτενέστερα στην αντίστοιχη ενότητα της εργασίας.

Τα επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα προκύπτουν με βάση τις εξελίξεις του πολιτικού, κοινωνικού και του άμεσου περιβάλλοντος της Λαϊκής Επιμόρφωσης κατά την περίοδο 1989-1999 και αναφέρονται στη διερεύνηση της επίδρασης στο δίκτυο:

(α) Της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την εκπαίδευση και κατάρτιση ενηλίκων και ειδικότερα του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης που αναπτύσσεται σταδιακά στην Ελλάδα, κατά τη διάρκεια της περιόδου, με βάση τις ευρωπαϊκές χρηματοδοτήσεις και προδιαγραφές.

(β) Των μεταβολών της επίσημης κρατικής πολιτικής στο χώρο της Λαϊκής Επιμόρφωσης και των εναλλαγών στη διακυβέρνηση της χώρας.

(γ) Της θεσμοθέτησης της τοπικής αυτοδιοίκησης β' βαθμού.

Η εργασία αποτελείται από τέσσερα μέρη, που περιλαμβάνουν δεκαέξι κεφάλαια. Το πρώτο μέρος («Προβληματική της έρευνας – Ερμηνευτικό και μεθοδολογικό πλαίσιο»), περιλαμβάνει τέσσερα κεφάλαια, εκ των οποίων το πρώτο αφορά στις βασικές έννοιες και τις θεωρητικές προσεγγίσεις στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων, στο οποίο και εντάσσεται διαχρονικά η δραστηριότητα της Λαϊκής Επιμόρφωσης. Το επόμενο κεφάλαιο αφορά στην αξιολόγηση της εκπαιδευτικής πολιτικής: μέσω της επισκόπησης των σχετικών ερευνητικών προσεγγίσεων επιχειρείται η συγκρότηση ενός ερμηνευτικού πλαισίου για την αξιολόγηση της εκπαιδευτικής πολιτικής, το οποίο αξιοποιείται στη συνέχεια για τη διερεύνηση της εξέλιξης του δικτύου της Λαϊκής Επιμόρφωσης. Το τρίτο κεφάλαιο αφορά σε μια σύντομη αναδρομή στην πορεία του δικτύου της Λαϊκής Επιμόρφωσης από την ίδρυση της Διευθύνσεως Λαϊκής Επιμορφώσεως, το 1943, έως και την αρχή της περιόδου που καλύπτει η παρούσα εργασία. Στόχος εδώ, είναι η διερεύνηση του τύπου της δραστηριότητας της ΛΕ κατά τις προηγούμενες περιόδους, με βάση την επισκόπηση άλλων ερευνών και μελετών, ώστε να είναι στη συνέχεια εφικτές οι συγκρίσεις μεταξύ αυτών των περιόδων και της περιόδου που καλύπτει η εργασία. Το τέταρτο κεφάλαιο περιλαμβάνει τη διατύπωση των υποθέσεων εργασίας, καθώς επίσης και την περιγραφή των μεθόδων και των τεχνικών της έρευνας.

Το δεύτερο μέρος της εργασίας («Το πολιτικό και κοινωνικο-οικονομικό πλαίσιο της Λαϊκής Επιμόρφωσης και οι εξελίξεις στην εκπαίδευση ενηλίκων κατά την περίοδο 1989-1999»), αφορά στην ανάλυση όψεων του ευρύτερου πλαισίου της Λαϊκής Επιμόρφωσης, που συνδέονται άμεσα με τις υποθέσεις εργασίας. Το πρώτο κεφάλαιο αναφέρεται στις πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις, ενώ το δεύτερο κεφάλαιο αφορά στη διερεύνηση της ευρωπαϊκής πολιτικής για την εκπαίδευση ενηλίκων και στην επίδρασή της στη διαμόρφωση της σχετικής πολιτικής στην Ελλάδα. Η διερεύνηση αυτή, ιδιαίτερα όσον αφορά την υποπερίοδο 1994-1999, βασίζεται κατά το μεγαλύτερο μέρος στην ανάλυση αδημοσίευτων στοιχείων, και στοχεύει στην ανάδειξη των χαρακτηριστικών του άμεσου περιβάλλοντος της Λαϊκής Επιμόρφωσης. Θεωρούμε, ωστόσο, ότι ακριβώς επειδή η περίοδος αυτή δεν έχει

μελετηθεί από άλλους ερευνητές τα συμπεράσματα που προκύπτουν, πέραν της αξίας για την παρούσα εργασία, προσφέρονται για περαιτέρω αξιοποίηση στην κατεύθυνση της ερμηνείας του πλαισίου στο οποίο αναπτύσσονται οι δραστηριότητες εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα, αλλά και των διαδικασιών συγκρότησης της εκπαιδευτικής πολιτικής σε αυτόν τον τομέα.

Στο τρίτο μέρος («Η Λαϊκή Επιμόρφωση κατά την περίοδο 1989-1999») αναλύονται τα πραγματολογικά δεδομένα που αφορούν στην πορεία του δικτύου της Λαϊκής Επιμόρφωσης και παρουσιάζονται οι διαπιστώσεις και τα βασικά συμπεράσματα που προκύπτουν με βάση αυτή την ανάλυση. Στα τέσσερα πρώτα κεφάλαια εξετάζονται το θεσμικό πλαίσιο, η οργανωτική δομή της Λαϊκής Επιμόρφωσης, οι πόροι και οι υποδομές του δικτύου, η επιμορφωτική του δραστηριότητα, καθώς επίσης και τα χαρακτηριστικά των εκπαιδευομένων. Στο πέμπτο κεφάλαιο αναλύονται τα δεδομένα που αφορούν στη συμμετοχή του δικτύου στις δραστηριότητες και τα προγράμματα του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου. Το τρίτο μέρος ολοκληρώνεται με το έκτο κεφάλαιο, όπου παρουσιάζονται τα στοιχεία που αφορούν στο ανθρώπινο δυναμικό του δικτύου, καθώς επίσης και οι απόψεις στελεχών των ΝΕΛΕ.

Το τέταρτο μέρος («Ερμηνεία των ευρημάτων και γενικά συμπεράσματα»), αφορά στη σύνθεση των συμπερασμάτων του τρίτου μέρους, την αξιολόγηση της πορείας του δικτύου της ΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999, αλλά και τη διατύπωση τελικών συμπερασμάτων σε σχέση με τα ερωτήματα που έχουν τεθεί. Στη συνέχεια ακολουθεί η σύνοψη αυτών των συμπερασμάτων, αναφορικά με την πορεία του δικτύου και τις εξελίξεις στο χώρο της Λαϊκής Επιμόρφωσης, αλλά και τις επιπτώσεις αυτών των εξελίξεων στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα.

Η εργασία επιχειρεί να συμβάλει στην ανάλυση της εξέλιξης του δικτύου της Λαϊκής Επιμόρφωσης, κατά την περίοδο 1989-1999, και στην ανάδειξη των παραγόντων που διαμόρφωσαν αυτή την πορεία του δικτύου. Από την άποψη αυτή η εργασία προστίθεται στον κύκλο των εργασιών άλλων ερευνητών, καλύπτοντας μια περίοδο που δεν έχει μελετηθεί. Ωστόσο, θεωρούμε ότι η ενδεχόμενη συμβολή αυτής της έρευνας δεν περιορίζεται μόνον στο δίκτυο της Λαϊκής Επιμόρφωσης: ακριβώς λόγω της βαρύνουσας θέσης του δικτύου στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων στην

Ελλάδα, είναι δυνατόν να συνεισφέρει στην ανάδειξη βασικών χαρακτηριστικών και εξελίξεων στο πεδίο αυτό. Στην ίδια κατεύθυνση, όπως αναφέραμε σε προηγούμενη παράγραφο, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι συμβάλλουν οι αναλύσεις και τα συμπεράσματα σχετικά με την επίδραση της ευρωπαϊκής πολιτικής στις δραστηριότητες εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

2.1.	Εργατικό δυναμικό κατά την περίοδο 1989-1999	75
2.2.	Εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας κατά την περίοδο 1989-1999	76
2.3.	Αριθμός ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών σταθμών ανά διοικητική περιφέρεια κατά το έτος 1999	79
2.4.	Πιστοποιημένοι φορείς συνεχιζόμενης κατάρτισης κατά την πρώτη πιστοποίηση (1995)	117
2.5.	Πιστοποιημένοι φορείς συνεχιζόμενης κατάρτισης κατά τη δεύτερη πιστοποίηση (1998)	124
2.6.	Φορείς συνεχιζόμενης κατάρτισης με συμπληρωματική πιστοποίηση για προγράμματα ειδικών κοινωνικών ομάδων (1998)	125
2.7.	Κατανομή προγραμμάτων ανά κατηγορία φορέων στο πλαίσιο του Ε.Π. «Συνεχιζόμενη Κατάρτιση και Προώθηση της Απασχόλησης» (1995-1999)	128
2.8.	Κατανομή προγραμμάτων του Ε.Π. «Συνεχιζόμενη Κατάρτιση και Προώθηση της Απασχόλησης» (1995-1999) σε ΚΕΚ εθνικής εμβέλειας και σε ιδιωτικά ΚΕΚ εθνικής εμβέλειας	129
2.9.	Δραστηριότητα του ΕΛΚΕΠΑ κατά την περίοδο 1981-1995	133
3.1.	Πιστοποιημένες ΝΕΛΕ κατά τη δεύτερη πιστοποίηση (1998)	176
3.2.	Προϋπολογισμός της ΛΕ κατά την περίοδο 1977-1999	180
3.3.	Κατανομή του προϋπολογισμού της ΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999	184
3.4.	Επιχορηγήσεις προς τις ΝΕΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999	188
3.5.	Μέση επιχορήγηση και πληθυσμός των ΝΕΛΕ	190
3.6.	Κέντρα Επιμόρφωσης που συστεγάζονται με σχολεία κατά την περίοδο 1968-1976	192
3.7.	Αριθμός ΚΛΕ και κατανομή τους ανά ΝΕΛΕ κατά το έτος 1990	194
3.8.	Είδος κτιρίων στα οποία στεγάζονται τα ΚΛΕ κατά το έτος 1990	196
3.9.	Εξέλιξη του αριθμού των μεμονωμένων εκδηλώσεων (1989-1999)	199
3.10.	Εξέλιξη του αριθμού των ΝΕΛΕ που υλοποιούν μεμονωμένες εκδηλώσεις κατά την περίοδο 1989-1999	201
3.11.	Θεματική κατανομή των μεμονωμένων εκδηλώσεων κατά την περίοδο 1989-1999	202
3.12.	Τα τμήματα μάθησης κατά την περίοδο 1978-1988	205

3.13.	Τα τμήματα μάθησης κατά την περίοδο 1989-1999	207
3.14.	Ρυθμοί μεταβολής επιχορηγήσεων και επιμορφωτικής δραστηριότητας	209
3.15.	Τα τμήματα μάθησης που συγχρηματοδοτούνται από το ΕΚΤ (1991-1996)	211
3.16.	Κατανομή των τμημάτων μάθησης ανά κατηγορία (1985-1988)	216
3.17.	Κατανομή των τμημάτων μάθησης ανά κατηγορία (1989-1999)	218
3.18.	Ποσοστά κατηγοριών τμημάτων επαγγελματικής κατάρτισης (1989-1999)	220
3.19.	Εξέλιξη του αριθμού των τμημάτων μάθησης ορισμένων θεματικών αντικειμένων	222
3.20.	Τμήματα μάθησης ειδικών κοινωνικών ομάδων κατά την περίοδο 1989-1999	225
3.21.	Τμήματα μάθησης του θεματικού αντικειμένου «αλφαριθμητισμός σε ντόπιο πληθυσμό» (1989-1999)	227
3.22.	Εξέλιξη της διάρκειας των τμημάτων μάθησης κατά την περίοδο 1978-1985	230
3.23.	Εξέλιξη της διάρκειας των τμημάτων μάθησης κατά την περίοδο 1989-1999	232
3.24.	Ποσοστά τμημάτων μάθησης με διάρκεια μεγαλύτερη των 100 ωρών (1989-1999)	233
3.25.	Εξέλιξη του αριθμού των εκπαιδευομένων κατά την περίοδο 1989-1999	238
3.26.	Κατανομή εκπαιδευομένων ανά κατηγορία τμημάτων μάθησης (1989-1999)	240
3.27.	Εξέλιξη του μέσου όρου του αριθμού των εκπαιδευομένων ανά κατηγορία τμημάτων μάθησης (1989-1999)	242
3.28.	Εξέλιξη της ηλικιακής σύνθεσης των εκπαιδευομένων (1981-1983)	243
3.29.	Εξέλιξη της ηλικιακής σύνθεσης των εκπαιδευομένων (1989-1999)	244
3.30.	Συμμετοχή γυναικών στα τμήματα μάθησης (1978-1985)	246
3.31.	Συμμετοχή γυναικών στα τμήματα μάθησης (1989-1999)	247
3.32.	Εξέλιξη των ποσοστών συμμετοχής γυναικών σε ορισμένες κατηγορίες των τμημάτων επαγγελματικής κατάρτισης (1989-1999)	248
3.33.	Εξέλιξη της συμμετοχής γυναικών στα τμήματα μάθησης ειδικών κοινωνικών ομάδων (1989-1999)	251
3.34.	Σύγκριση οικονομικών στοιχείων τμημάτων μάθησης της ΛΕ και προγραμμάτων ΕΚΤ κατά το έτος 1998	257
3.35.	Συμμετοχή της ΛΕ σε προγράμματα του ΕΚΤ κατά το έτος 1995	258

3.36.	Συμμετοχή της ΛΕ σε προγράμματα του ΕΚΤ κατά το έτος 1997	260
3.37.	Συμμετοχή της ΛΕ σε προγράμματα του ΕΚΤ κατά το έτος 1998	261
3.38.	Συμμετοχή της ΛΕ σε προγράμματα του ΕΚΤ κατά το έτος 1999	263
3.39.	Σύγκριση της εσωτερικής δραστηριότητας του δικτύου της ΛΕ με τη δραστηριότητά του στο πλαίσιο του συστήματος συν. κατάρτισης (1997-1999)	265
3.40.	Εκπαιδευτικό επίπεδο των υπαλλήλων της κεντρικής υπηρεσίας (1997)	270
3.41.	Στελέχη των ΝΕΛΕ που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις	272
Πίνακες Παραρτημάτων Α και Β		
A.1.	Συγκεντρωτικός πίνακας τεκμηρίων	334
B.1.	Προϋπολογισμός της ΛΕ κατά την περίοδο 1978-1999 (ονομαστικές τιμές)	342
B.2.	Κατανομή του προϋπολογισμού της ΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999 (ονομαστικές τιμές)	343
B.3.	Επιχορηγήσεις προς τις ΝΕΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999 (ονομαστικές τιμές)	344
B.4.	Αριθμός τμημάτων ανά κατηγορία επαγγελματικής κατάρτισης (1989-1999)	346
B.5.	Αριθμός τμημάτων μάθησης με διάρκεια μεγαλύτερη των 100 επιμ. ωρών (1989-1999)	347
B.6.	Εξέλιξη της ηλικιακής σύνθεσης των τμημάτων μάθησης (1989-1999)	348
B.7.	Συμμετοχή γυναικών στα τμήματα μάθησης (1989-1999)	349
B.8.	Εξέλιξη του αριθμού των γυναικών σε ορισμένες κατηγορίες των τμημάτων επαγγελματικής κατάρτισης (1989-1999)	350
B.9.	Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την υποπερίοδο 1989-1993 (κατηγορία τμημάτων μάθησης: Επαγγελματική κατάρτιση)	351
B.10.	Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την υποπερίοδο 1989-1993 (κατηγορία τμημάτων μάθησης: Αλφαριθμητισμός)	353
B.11.	Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την υποπερίοδο 1989-1993 (κατηγορία τμημάτων μάθησης: Κοινωνικά θέματα)	355
B.12.	Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την υποπερίοδο 1989-1993 (κατηγορία τμημάτων μάθησης: Πολιτιστικά θέματα)	357
B.13.	Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την υποπερίοδο 1989-1993 (κατηγορία τμημάτων μάθησης: Άλλα θέματα)	359
B.14.	Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την υποπερίοδο 1989-1993 (Όλες οι	361

	κατηγορίες των τμημάτων μάθησης)	
B.15.	Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την υποπερίοδο 1994-1999 (κατηγορία τμημάτων μάθησης: Επαγγελματική κατάρτιση)	363
B.16.	Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την υποπερίοδο 1994-1999 (κατηγορία τμημάτων μάθησης: Αλφαριθμητισμός)	365
B.17.	Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την υποπερίοδο 1994-1999 (κατηγορία τμημάτων μάθησης: Κοινωνικά θέματα)	367
B.18.	Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την υποπερίοδο 1994-1999 (κατηγορία τμημάτων μάθησης: Πολιτιστικά θέματα)	369
B.19.	Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την υποπερίοδο 1994-1999 (κατηγορία τμημάτων μάθησης: Άλλα θέματα)	371
B.20.	Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την υποπερίοδο 1994-1999 (Όλες οι κατηγορίες των τμημάτων μάθησης)	373
B.21.	Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999 (κατηγορία τμημάτων μάθησης: Επαγγελματική κατάρτιση με διάρκεια 1-100 επιμ. ώρες)	375
B.22.	Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999 (κατηγορία τμημάτων μάθησης: Αλφαριθμητισμός με διάρκεια 1-100 επιμ. ώρες)	377
B.23.	Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999 (κατηγορία τμημάτων μάθησης: Κοινωνικά θέματα με διάρκεια 1-100 επιμ. ώρες)	379
B.24.	Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999 (κατηγορία τμημάτων μάθησης: Πολιτιστικά θέματα με διάρκεια 1-100 επιμ. ώρες)	381
B.25.	Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999 (κατηγορία τμημάτων μάθησης: Άλλα θέματα με διάρκεια 1-100 επιμ. ώρες)	383
B.26.	Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999 (Τμήματα μάθησης όλων των κατηγοριών με διάρκεια 1-100 επιμ. ώρες)	385
B.27.	Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999 (κατηγορία τμημάτων μάθησης: Επαγγελματική κατάρτιση με διάρκεια μεγαλύτερη των 100 επιμ. ωρών)	387
B.28.	Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999 (κατηγορία τμημάτων μάθησης: Αλφαριθμητισμός με διάρκεια μεγαλύτερη των 100 επιμ. ωρών)	389
B.29.	Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999 (κατηγορία τμημάτων μάθησης: Κοινωνικά θέματα με διάρκεια μεγαλύτερη των 100 επιμ. ωρών)	391
B.30.	Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999 (κατηγορία	393

	τμημάτων μάθησης: Πολιτιστικά θέματα με διάρκεια μεγαλύτερη των 100 επιμ. ωρών)	
B.31.	Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999 (κατηγορία τμημάτων μάθησης: Άλλα θέματα με διάρκεια μεγαλύτερη των 100 επιμ. ωρών)	395
B.32.	Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999 (Τμήματα μάθησης όλων των κατηγοριών με διάρκεια μεγαλύτερη των 100 επιμ. ωρών)	397
B.33.	Αποπληθωριστής 1978-1999	399

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

3.1.	Εξέλιξη του προϋπολογισμού της ΛΕ (1977-1999)	181
3.2.	Κατανομή συνολικής επιχορήγησης ΓΓΛΕ (1989-1999)	185
3.3.	Εξέλιξη του αριθμού μεμονωμένων εκδηλώσεων (1989-1999)	199
3.4.	Εξέλιξη του αριθμού των τμημάτων μάθησης (1978-1999)	207
3.5.	Εξέλιξη του αριθμού των εκπαιδευομένων (1978-1999)	238

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

1.1.	Τυπολογία στρατηγικών δράσης στην εκπαίδευση ενηλίκων	21
1.2.	Τεχνική/ελεγκτική προσέγγιση για την αξιολόγηση πολιτικής	31
3.1.	Κατηγορίες τμημάτων μάθησης	215
4.1.	Τύπος δραστηριότητας του δικτύου της ΛΕ	293
A.1.	Λογισμικό για την ανάλυση δεδομένων των απολογιστικών εκθέσεων	333

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΕΙ	Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα
ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
ΑΜΚΕ	Αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία
ΓΓ	Γενικός Γραμματέας Λαϊκής Επιμόρφωσης
ΓΓΛΕ	Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης
ΓΔ	Γενική Διεύθυνση
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΚ	Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
ΕΕΠ	Ευρωπαϊκή Επιτροπή
ΕΙΕ	Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας
ΕΚΕΠΙΣ	Εθνικό Κέντρο Πιστοποίησης Δομών Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης και Συνοδευτικών Υποστηρικτικών Υπηρεσιών
ΕΚΤ	Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
ΕΛΚΕΠΑ	Ελληνικό Κέντρο Παραγωγικότητας
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΠ	Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
ΕΣΕΚΑ	Εθνικό Συμβούλιο Επαγγελματικής Κατάρτισης και Απασχόλησης
ΕΣΥΕ	Εθνική Στατιστική Υπηρεσία
ΕΦΕΚ	Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
ΚΕΔΚΕ	Κεντρική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδος
ΚΕΚ	Κέντρο Επαγγελματικής Κατάρτισης
ΚΕΜΕΑ	Κέντρο Μελετών και Αυτομόρφωσης
Ν.	Νόμος
ΚΠΣ	Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης
ΝΕΕΚΑ	Νομαρχιακή Επιτροπή Επαγγελματικής Κατάρτισης και Απασχόλησης

ΝΕΛΕ	Νομαρχιακή Επιτροπή Λαϊκής Επιμόρφωσης
ΝΔ	Νέα Δημοκρατία
ΟΑΕΔ	Οργανισμός Απασχολήσεως Εργατικού Δυναμικού
ΟΕΕΚ	Οργανισμός Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης
ΟΝΕ	Οικονομική και Νομισματική Ένωση
ΟΟΣΑ	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
ΟΤΑ	Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης
ΠΔ	Προεδρικό Διάταγμα
ΠΕΕΚΑ	Περιφερειακή Επιτροπή Επαγγελματικής Κατάρτισης και Απασχόλησης
ΠΑΣΟΚ	Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα
ΣΕΒ	Σύνδεσμος Ελληνικών Βιομηχανιών
ΣΛΕ	Συμβούλιο Λαϊκής Επιμόρφωσης
ΣΣΛΕ	Σχολή Στελεχών Λαϊκής Επιμόρφωσης
ΤΕΙ	Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα
ΥΑ	Υπουργική Απόφαση
ΥΠΕΡΓ	Υπουργείο Εργασίας
ΥΠΕΚΑ	Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων
ΥΠΕΠΘ	Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδας Κυβερνήσεως
CEDEFOP	European Center for the Development of Vocational Training
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Στα δύο πρώτα κεφάλαια παρουσιάζονται και αναλύονται οι βασικές έννοιες και θεωρητικές προσεγγίσεις για την εκπαίδευση ενηλίκων και την αξιολόγηση εκπαιδευτικής πολιτικής. Συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρείται η ανάλυση των κοινωνιολογικών διαστάσεων της εκπαίδευσης ενηλίκων, προκειμένου τελικά να διαμορφωθεί το εννοιολογικό εργαλείο για την ανάλυση των δραστηριοτήτων που αναπτύσσουν οι φορείς εκπαίδευσης ενηλίκων, και ειδικότερα η Λαϊκή Επιμόρφωση, στην Ελλάδα. Στο επόμενο κεφάλαιο, μετά την επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας, παρουσιάζονται και αναλύονται οι διάφορες προσεγγίσεις για την αξιολόγηση εκπαιδευτικής πολιτικής. Αυτές οι θεωρητικές προσεγγίσεις, καθώς και ο σχετικός προβληματισμός που αναπτύσσεται στην ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία σε αυτόν τον τομέα, συμβάλλουν στη συγκρότηση του ερμηνευτικού πλαισίου για τη διερεύνηση της εκπαιδευτικής πολιτικής στο χώρο της λαϊκής επιμόρφωσης και αξιοποιούνται στη συνέχεια για την ανάλυση της εξέλιξης του δικτύου.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται μια επισκόπηση της λαϊκής επιμόρφωσης στην Ελλάδα από το 1943, έτος ίδρυσης της αντίστοιχης δημόσιας υπηρεσίας, έως και την αρχή της περιόδου που καλύπτει η παρούσα εργασία. Η περιοδολόγηση έχει βασιστεί στο είδος των δραστηριοτήτων που κατά τις διάφορες περιόδους της ιστορικής του διαδρομής ανέπτυξε το δίκτυο της ΛΕ, σε συνάρτηση με τις κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις. Η τελευταία ενότητα του κεφαλαίου αφορά στην επισκόπηση των σχετικών με το δίκτυο της ΛΕ ερευνών. Το κεφάλαιο αυτό, συνδέεται άμεσα με το αντικείμενο και τις υποθέσεις εργασίας της έρευνας, αφού η ανάδειξη της δραστηριότητας του δικτύου κατά τις προηγούμενες περιόδους, αλλά και των στρατηγικών δράσης στις οποίες αυτή εντασσόταν, συμβάλλει στη διαύγαση όψεων της πορείας του δικτύου της ΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999, αλλά και στην πληρέστερη ερμηνεία τους. Επίσης, αρκετές από τις ρυθμίσεις προηγούμενων περιόδων για τα θεσμικά και οργανωτικά ζητήματα του δικτύου που αναφέρονται εδώ, εξακολουθούν να ισχύουν και για την περίοδο 1989-1999.

Τέλος, στο τέταρτο κεφάλαιο διατυπώνονται οι υποθέσεις εργασίας και αναλύονται οι μέθοδοι, οι τεχνικές και οι πηγές δεδομένων της έρευνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.1

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ:

ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

1.1.1. Βασικές έννοιες

Πολλοί και διαφορετικοί όροι χρησιμοποιούνται στη διεθνή βιβλιογραφία προκειμένου να περιγράψουν τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες στις οποίες συμμετέχουν ενήλικοι. Μάλιστα σε αρκετές περιπτώσεις είναι εμφανής η χρήση του ίδιου όρου, προκειμένου να περιγραφούν διαφορετικού περιεχομένου πρακτικές, ή η χρήση διαφορετικών όρων για την περιγραφή παρόμοιων δραστηριοτήτων. Οι αιτίες αυτής της σύγχυσης θα πρέπει να αναζητηθούν:

- στη σχετικά πρόσφατη ανάπτυξη του πεδίου,
- στο διαφορετικό περιεχόμενο των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων που συμμετέχουν ενήλικοι, αφού οι δραστηριότητες αυτές διαφοροποιούνται ανάλογα με τον τόπο και το χρόνο¹,
- στους διαφορετικούς σκοπούς και στόχους αυτών των δραστηριοτήτων.

Ο Coombs προτείνει την ακόλουθη τυπολογία σε σχέση με τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες, γενικά (αναφέρεται στο Jones, 1984: 122):

- *Τυπική εκπαίδευση*: το ιεραρχικά δομημένο, χρονικά διαβαθμισμένο εκπαιδευτικό σύστημα από την πρωτοβάθμια εκπαίδευση έως το πανεπιστήμιο που περιλαμβάνει, πέραν των γενικών ακαδημαϊκών σπουδών, μια ποικιλία εξειδικευμένων προγραμμάτων και οργανισμών για την τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση.
- *Άτυπη εκπαίδευση*: η δια βίου διαδικασία όπου το κάθε άτομο αποκτά στάσεις, αξίες, δεξιότητες και γνώσεις από την καθημερινή εμπειρία του και την επίδραση του περιβάλλοντος, από την οικογένεια, τη γειτονιά, την εργασία, την ψυχαγωγία, την αγορά εργασίας, τις βιβλιοθήκες και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας.

¹ Όπως επισημαίνει ο Κόκκος (1999α: 70) αναφερόμενος στην εκπαίδευση ενηλίκων: «Αρχικά είχε στόχο τη βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου των αδικημένων κοινωνικών τάξεων και ήταν συνδεδεμένη με τα λαϊκά κινήματα. Γρήγορα επεκτάθηκε σε όλες σχεδόν τις χώρες και προσέλαβε πολλές ακόμα μορφές, όπως η επαγγελματική κατάρτιση, η εκπαίδευση σε ζητήματα πολιτικά, κοινωνικά ή πολιτισμικά, καθώς και η εκπαίδευση σε θέματα που σχετίζονται με την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου».

- *Μη-τυπική εκπαίδευση:* στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνεται κάθε οργανωμένη εκπαιδευτική δραστηριότητα εκτός του καθιερωμένου εκπαιδευτικού συστήματος, είτε μεμονωμένα είτε ως μέρος μιας ευρύτερης δραστηριότητας, που στοχεύει σε συγκεκριμένο κοινό και με βάση συγκεκριμένους εκπαιδευτικούς στόχους.

Ο όρος *δια βίου εκπαίδευση* έχει επικρατήσει να αναφέρεται σε όλους τους τύπους της εκπαίδευσης (τυπική, μη-τυπική και άτυπη), ταυτόχρονα όμως παραπέμπει και σε μια «φιλοσοφική έννοια σύμφωνα με την οποία η εκπαίδευση θεωρείται σαν μια μακροχρόνια διαδικασία που αρχίζει κατά τη γέννηση και διαρκεί καθόλη τη διάρκεια της ζωής»² (CEDEFOP, 1996: 80). Ακόμη, η *δια βίου εκπαίδευση* χαρακτηρίζεται από ευκαμψία στο χρόνο, το χώρο, το περιεχόμενο και τις τεχνικές διδασκαλίας (Βεργίδης, 1997: 4). Στο πλαίσιο αυτό κάθε μορφής άτυπη, μη-τυπική ή τυπική εκπαιδευτική διαδικασία εντάσσεται σε ένα εκπαιδευτικό συνεχές ως προς το χρόνο, το χώρο και το περιεχόμενο. Σύμφωνα με την UNESCO (1999: 143) «η παραδοσιακή διαίρεση της ζωής ενός ανθρώπου σε ξεχωριστές περιόδους - παιδική και νεανική ηλικία που αφιερώνονται στην εκπαίδευση, περίοδος της επαγγελματικής δραστηριότητας, περίοδος ζωής του ενήλικου, περίοδος της συνταξιοδότησης - δεν ανταποκρίνεται πια στα δεδομένα της σύγχρονης ζωής και ακόμη λιγότερο στις απαιτήσεις του μέλλοντος».

Η *εκπαίδευση ενηλίκων*, αν και περισσότερο οριοθετημένος όρος σε σχέση με τη *δια βίου εκπαίδευση* (αφού διαφοροποιείται τουλάχιστον με βάση την ηλικία των εκπαιδευομένων, καλύπτοντας ένα τμήμα του συνεχούς στο οποίο αναφερθήκαμε), στη διεθνή βιβλιογραφία συναντάται πολλές φορές με διαφορετικό περιεχόμενο. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Knowles (1980: 25), η σύγχυση γύρω από το περιεχόμενο του όρου «εκπαίδευση ενηλίκων» οφείλεται στο γεγονός ότι ο όρος χρησιμοποιείται με τουλάχιστον τρεις διαφορετικές έννοιες:

- Στην ευρύτερη έννοια του ο όρος παραπέμπει σε μια διαδικασία που περιλαμβάνει όλες τις εμπειρίες απόκτησης γνώσεων, δεξιοτήτων, ενδιαφερόντων, στάσεων και αξιών από ενήλικους.
- Σε μια περισσότερο τεχνική ερμηνεία, ο όρος χρησιμοποιείται για την περιγραφή οργανωμένων δραστηριοτήτων που υλοποιούνται από μια

² Σε όλα τα παραθέματα έχει διατηρηθεί η αρχική σύνταξη του κειμένου, χωρίς επιπλέον προσθήκες ή εμφάσεις.

πολυμορφία οργανισμών, με στόχο την επίτευξη συγκεκριμένων εκπαιδευτικών στόχων.

- Σε ένα άλλο επίπεδο ο όρος χρησιμοποιείται για να περιγράψει τον συνδυασμό των παραπάνω διεργασιών στην κατεύθυνση ενός κινήματος με άξονα το αίτημα για διαρκή πρόσβαση του ενήλικου πολίτη σε εκπαιδευτικές διαδικασίες.

Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ (1977)³:

Η εκπαίδευση ενηλίκων αφορά οποιαδήποτε μαθησιακή δραστηριότητα ή πρόγραμμα σκόπιμα σχεδιασμένο από κάποιον εκπαιδευτικό φορέα, για να ικανοποιήσει οποιαδήποτε ανάγκη κατάρτισης ή ενδιαφέρον, που ενδέχεται να πραγματοποιηθεί σε οποιοδήποτε στάδιο της ζωής ενός ανθρώπου που έχει υπερβεί την ηλικία της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και η κύρια δραστηριότητα του δεν είναι πλέον η εκπαίδευση. Η «σφαίρα» της, επομένως, καλύπτει μη επαγγελματικές, επαγγελματικές, γενικές, τυπικές και μη τυπικές σπουδές, καθώς επίσης και την εκπαίδευση που έχει συλλογικό σκοπό.

Όπως παρατηρούμε, κατά τον ΟΟΣΑ η εκπαίδευση ενηλίκων ταυτίζεται σε σημαντικό βαθμό με τη δια βίου εκπαίδευση, από την οποία διαφοροποιείται με βάση όχι το κριτήριο της ενηλικιότητας, αλλά της απόστασης από την ηλικία της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Επίσης, σαφέστατα ο ορισμός αυτός παραπέμπει στην τυπική και μη-τυπική εκπαίδευση, με βάση την τυπολογία του Coombs, εξαιρώντας τις διεργασίες της άτυπης εκπαίδευσης.

Σύμφωνα με την UNESCO⁴ (Βεργίδης, 1997: 3), με τον όρο εκπαίδευση ενηλίκων, εννοούμε:

Ολόκληρο το φάσμα των οργανωμένων εκπαιδευτικών διαδικασιών, οποιουδήποτε περιεχομένου ή επιπέδου και οιασδήποτε μεθόδου, είτε αυτές αφορούν αναγνωρισμένες ή ελεύθερες σπουδές είτε συνεχίζουν ή αναπληρώνουν την αρχική εκπαίδευση σε σχολεία, κολέγια και πανεπιστήμια, καθώς και σε σχολές μαθητείας, με τη βοήθεια των οποίων (διαδικασιών) άτομα θεωρούμενα ως ενήλικα από την κοινωνία στην οποία ανήκουν αναπτύσσουν τις

³ Αναφέρεται από τον Rogers (1999: 55).

⁴ Πρόκειται για ορισμό που περιλαμβάνεται στη Διακήρυξη της Συνδιάσκεψης του Ναϊρόμπι το 1976 (Recommendations on the Development of Adult Education: Declaration of Nairobi Conference).

ικανότητές τους, πλουτίζουν τις γνώσεις τους, βελτιώνουν την τεχνική και επαγγελματική τους κατάρτιση ή στρέφονται προς νέες κατευθύνσεις και μεταβάλλουν τις στάσεις και τις συμπεριφορές τους προς τη διπλή προοπτική της ολοκληρωμένης προσωπικής τους ανάπτυξης και της συμμετοχής τους σε μια ισορροπημένη και ανεξάρτητη κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη.

Ο ορισμός αυτός της UNESCO, ταυτίζεται σε σημαντικό βαθμό με εκείνον του ΟΟΣΑ, με τη διαφορά ότι εδώ τίθεται σαφώς το κριτήριο της ενηλικιότητας (και μάλιστα σε συνάρτηση με την εκάστοτε κοινωνία), προκειμένου να διαφοροποιηθεί η εκπαίδευση ενηλίκων από τη δια βίου εκπαίδευση. Ακόμη, η μέριμνα για την κάλυψη των ανεπαρκειών του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος διαπερνά εντονότερα τον ορισμό της UNESCO, σε σχέση με εκείνον του ΟΟΣΑ, ενώ και πάλι στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων δεν εντάσσονται οι δραστηριότητες άτυπης εκπαίδευσης. Στη συνέχεια της εργασίας, ο όρος *εκπαίδευση ενηλίκων*, θα παραπέμπει στο πλαίσιο αυτού του ορισμού της UNESCO.

Ο σύνθετος όρος *εκπαίδευση και κατάρτιση ενηλίκων*, θεωρούμε ότι χρησιμοποιείται προκειμένου να υποδηλώσει την έντονη σύνδεση των οργανωμένων εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων για ενηλίκους, με την απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων, που σχετίζονται άμεσα με την επαγγελματική τους εξέλιξη και συνακόλουθα με τις ανάγκες της οικονομίας: Σύμφωνα με τον ορισμό του CEDEFOP (1996: 51) ο όρος *επαγγελματική κατάρτιση* αναφέρεται στο «μέρος της επαγγελματικής εκπαίδευσης που παρέχει τις ειδικές επαγγελματικές γνώσεις και δεξιότητες με τις οποίες ολοκληρώνεται η επαγγελματική επάρκεια του εκπαιδευομένου...», ενώ κατά τον Ηλιάδη (1989: 2573) «η επαγγελματική κατάρτιση είναι μια δραστηριότητα ή ένα πρόγραμμα δραστηριοτήτων, που σχεδιάζεται για να διδαχθούν οι απαιτούμενες δεξιότητες και γνώσεις για συγκεκριμένα είδη εργασιών». Είναι προφανές, ότι το κριτήριο της ενηλικιότητας δεν τίθεται ως προϋπόθεση προκειμένου κάποια εκπαιδευτική δραστηριότητα να θεωρηθεί ως δραστηριότητα επαγγελματικής κατάρτισης. Αντίθετα, με τη χρήση του όρου «εκπαίδευση και κατάρτιση ενηλίκων» διασφαλίζεται η αναφορά σε ενήλικους εκπαιδευόμενους, αλλά και η έντονη σύνδεση των σχετικών δραστηριοτήτων με την απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων που αναφέρονται άμεσα στην επαγγελματική σφαίρα. Επίσης, ο προσδιορισμός

συνεχιζόμενη (εκπαίδευση, κατάρτιση) θεωρούμε ότι αναφέρεται σε οποιασδήποτε μορφής εκπαίδευση ή κατάρτιση πέραν της αρχικής⁵.

Ο όρος *επιμόρφωση* είναι αρκετά ευρύς και συχνά αλληλεπικαλύπτεται με ορισμένους από τους όρους που έως τώρα αναφέρθηκαν. Σύμφωνα με το CEDEFOP (1996: 72) με τον όρο *επιμόρφωση* προσδιορίζεται «η εξωσχολική ή μετασχολική μόρφωση των πολιτών για τη συμπλήρωση των κενών της εκπαίδευσης και η συνεχής ενημέρωση αυτών επί των νέων εξελίξεων και τάσεων της ανθρώπινης δημιουργίας με σκοπό τη βελτίωση της ατομικής, οικογενειακής και κοινωνικής διαβίωσης και συμπεριφοράς ως και της επαγγελματικής τους απασχόλησης. Ο σκοπός της επιμόρφωσης μπορεί να είναι γενικός ή ειδικός για την κάλυψη ατομικών, ομαδικών, τοπικών, περιφερειακών και εθνικών αναγκών». Κατά τον Παληό (1996: 5), «καθοριστικό στοιχείο στην επιμόρφωση... αποτελεί η συνειδητή πρόθεση του ατόμου ή της ομάδας για την κατάκτηση γνώσεων, όπως ακριβώς και ο προσδιορισμός συγκεκριμένων μαθησιακών στόχων». Παρατηρούμε ότι το σκόπιμο και το οργανωμένο αποτελούν βασικά στοιχεία της επιμορφωτικής δραστηριότητας.

Η *λαϊκή επιμόρφωση*, σε μεγάλο βαθμό ταυτίζεται ουσιαστικά με την εκπαίδευση ενηλίκων: Στον ορισμό του CEDEFOP (1996: 78) για την εκπαίδευση ενηλίκων, ο όρος *λαϊκή επιμόρφωση* παρατίθεται ως συνώνυμος:

εκπαίδευση ενηλίκων · λαϊκή επιμόρφωση

κάθε μορφής οργανωμένη εκπαίδευση ενηλίκων, έξω από το σχολικό σύστημα ή σε συνδυασμό με αυτό, που έχει ως στόχο τη συμπλήρωση της παιδείας, τη διαρκή μόρφωση και την παροχή σε όλους τους πολίτες των γνώσεων εκείνων, που θα τους καταστήσουν ισότιμα μέλη στην ενεργό κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ζωή του τόπου.

Στη συνέχεια μάλιστα, διευκρινίζεται ότι για την Ελλάδα η σχετική αρμοδιότητα ανήκει στη Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης.

Και για τον ΟΟΣΑ (όπως αναφέρεται στο: Βλαχούτσικου, 1988: 17), οι όροι *εκπαίδευση ενηλίκων* και *λαϊκή επιμόρφωση* ταυτίζονται:

⁵ Πρβλ. για παράδειγμα, «Συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση: συνεχιζόμενη εκπαίδευση που αποβλέπει στη συντήρηση, ανανέωση, αναβάθμιση και εκσυγχρονισμό των επαγγελματικών γνώσεων και δεξιοτήτων» (CEDEFOP, 1996: 63).

Η λαϊκή επιμόρφωση ή η εκπαίδευση ενηλίκων - όπως λέγεται επίσης - είναι μια διαδικασία, όπου τα άτομα, που δεν παρακολουθούν το σχολείο σε μόνιμη βάση, αναλαμβάνουν συνεχή και οργανωμένη δραστηριότητα με το συνειδητό σκοπό να φέρουν αλλαγές σε πληροφόρηση, γνώση, κατανόηση, τεχνικές εκτιμήσεις και νοοτροπίες, ή για να προσδιορίσουν και να επιλύσουν προσωπικά, συλλογικά, κοινοτικά ή κοινωνικά προβλήματα.

Ωστόσο, σε αρκετές περιπτώσεις ο όρος λαϊκή επιμόρφωση συνδέεται άμεσα με τον κοινωνικό μετασχηματισμό, την κοινωνική αλλαγή και ακόμη με τα απελευθερωτικά κινήματα και τις κοινωνικές συγκρούσεις. Κατά τον Foley (1998: 140), ο όρος λαϊκή επιμόρφωση (popular education) αναφέρεται «σε τύπους εκπαίδευσης, όπου οι άνθρωποι συμμετέχουν σε διαδικασίες κριτικής ανάλυσης, έτσι ώστε να είναι σε θέση να δράσουν συλλογικά προκειμένου να αντιμετωπίσουν ανισότητες και αδικίες. Αναφέρεται στην εκπαίδευση και τη μάθηση που αναπτύσσουν την κοινή γνώση σε σημαντικά κοινωνικά θέματα, προεκτείνουν τη δημοκρατική συμμετοχή σε όλες τις σφαίρες της ζωής και προάγουν στόχους κοινωνικής δικαιοσύνης». Στη συνέχεια μάλιστα, διευκρινίζεται ότι ο όρος συνδέθηκε έντονα με τους αγώνες των λαών της Λατινικής Αμερικής κατά τη δεκαετία του 1960.

Σε συλλογική έκδοση του Εθνικού Οργανισμού Εκπαίδευσης Ενηλίκων της Αγγλίας και της Ουαλίας - NIACE (Crowther, Martin, & Shaw, 1999: 5), προσδιορίζεται ότι η λαϊκή επιμόρφωση:

- Βασίζεται στα πραγματικά ενδιαφέροντα και τους αγώνες των απλών ανθρώπων,
- είναι καταφανώς πολιτική και κριτική απέναντι στο κοινωνικό κατεστημένο,
- παραπέμπει στην κοινωνική και πολιτική αλλαγή σε προοδευτική κατεύθυνση.

Η λαϊκή επιμόρφωση βασίζεται σε μια ξεκάθαρη ανάλυση της ανισότητας, της εκμετάλλευσης και της καταπίεσης και αναπτύσσεται με βάση έναν εξίσου ξεκάθαρο πολιτικό σκοπό. Δεν αναφέρεται στη βοήθεια προς τους «μειονεκτούντες» ή στη διαχείριση της φτώχειας, αλλά στον αγώνα για μια περισσότερο δίκαιη και ισότιμη κοινωνική τάξη.

Στην ελληνική βιβλιογραφία, στη σύνδεση της λαϊκής επιμόρφωσης με τον κοινωνικό μετασχηματισμό αναφέρεται και ο Παπαϊωάννου (1986: 85), διακρίνοντας μάλιστα τρεις βασικές κατηγορίες στις οποίες εντάσσονται οι θεωρίες για τη λαϊκή επιμόρφωση (ο.π.: 86-94), με επίκεντρο:

(α) Την «προσωπικότητα» του ανθρώπου, δηλαδή την ανάπτυξη των επιμέρους στοιχείων της προσωπικότητας και την πολιτιστική, μορφωτική και δημιουργική ενασχόληση στον ελεύθερο χρόνο.

(β) Την οικονομία και την αγορά, δηλαδή την ετοιμότητα και την ανταπόκριση των κοινωνικών υποκειμένων στις αλλαγές που συμβαίνουν στο οικονομικό πεδίο και ειδικότερα στον επαγγελματικό τομέα.

(γ) Τον κριτικό προσανατολισμό, δηλαδή τη συνειδητοποίηση από μέρους των εκπαιδευομένων των προσδιοριστικών παραγόντων της κοινωνικής τους θέσης και τη συνακόλουθη κριτική και συνειδητή τους αντιπαράθεση με τους παράγοντες αυτούς.

Ωστόσο, για την Ελλάδα τη λαϊκή επιμόρφωση «ως περιεχόμενο και ως θεσμό» (ο.π.: 85) τη συνδέει άμεσα με τη Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης.

Σύμφωνα με τον Βεργίδη (1989β: 2836):

Με τον όρο «λαϊκή επιμόρφωση» στην Ελλάδα έχει καθιερωθεί να εννοούμε το θεσμό της λαϊκής επιμόρφωσης και πιο συγκεκριμένα την αρμόδια δημόσια υπηρεσία. Η ανυπαρξία μορφωτικών κινημάτων στη χώρα μας και ο όγκος των δραστηριοτήτων της υπηρεσίας λαϊκής επιμόρφωσης - σε σχέση με άλλους επίσης δημόσιους επιμορφωτικούς φορείς που απευθύνονται στα λαϊκά στρώματα - είχαν ως αποτέλεσμα την εκ των πραγμάτων ταύτιση της έννοιας «λαϊκή επιμόρφωση» με την αντίστοιχη δημόσια υπηρεσία.

Ακριβώς για τους λόγους αυτούς, στη συνέχεια με τον όρο *λαϊκή επιμόρφωση* θα αναφερόμαστε στις δραστηριότητες που αναπτύσσονται στο πλαίσιο του δικτύου της Λαϊκής Επιμόρφωσης (ΛΕ). Χρησιμοποιούμε εδώ αλλά και στη συνέχεια τον όρο *δίκτυο της ΛΕ*, προκειμένου να αναφερθούμε στις κατά καιρούς οργανωτικές εκφράσεις⁶ αυτού του δημόσιου φορέα, οι οποίες μάλιστα από το 1954 και στη συνέχεια περιλαμβάνουν την κεντρική και τις περιφερειακές υπηρεσίες.

⁶ Αναλυτικότερη αναφορά στα οργανωτικά θέματα του δικτύου της ΛΕ στο κεφάλαιο 1.3.

1.1.2. Θεωρητικές προσεγγίσεις

Όπως είδαμε στην προηγούμενη ενότητα, οι δραστηριότητες της λαϊκής επιμόρφωσης εντάσσονται στο ευρύτερο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων. Στη συνέχεια θα επιχειρήσουμε να διερευνήσουμε τις βασικές θεωρήσεις για την εκπαίδευση ενηλίκων. Στο πλαίσιο των βασικών κοινωνιολογικών προσεγγίσεων, οι θεωρήσεις αυτές δεν εμφανίζουν την ποικιλότητα που συναντάται για τις άλλες μορφές εκπαίδευσης, ιδιαίτερα μάλιστα για την τυπική εκπαίδευση. Όπως χαρακτηριστικά υπογραμμίζει ο Jarvis (1985: 3), «παρόλη τη μακρά ιστορία της, δεν υφίσταται κοινωνιολογία της εκπαίδευσης ενηλίκων, κατά τον τρόπο που υφίστανται κοινωνιολογικές μελέτες για την αρχική εκπαίδευση».

Στο πλαίσιο του συγκρουσιακού παραδείγματος οι Bowles & Gintis (1976) θεωρούν την εκπαίδευση ως θεσμό που συμβάλλει στην αναπαραγωγή ή διατήρηση του καπιταλιστικού συστήματος, μέσω:

- Της νομιμοποίησης της ταξικής δομής και των ανισοτήτων, διαιωνίζοντας την πεποίθηση ότι η «επιτυχία» (κοινωνική και οικονομική) είναι αποτέλεσμα των κατάλληλων γνώσεων και δεξιοτήτων και τελικά της κατάλληλης εκπαίδευσης.
- Της κοινωνικοποίησης των εκπαιδευομένων και κυρίως της προετοιμασίας τους για τη θέση που θα καταλάβουν στον κοινωνικό καταμερισμό εργασίας: οι σχέσεις εξουσίας στο σχολείο αντιστοιχούν στις σχέσεις ιεραρχίας που συναντώνται στους χώρους εργασίας.

Διερευνώντας περαιτέρω το ρόλο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, καταλήγουν στη θέση ότι «οι δεξιότητες δεν αποκτώνται εν κενώ. Λόγω του πολιτισμικού περιβάλλοντος της παραδοσιακής κολεγιακής κοινότητας και της φύσης των ίδιων των τεχνικών δεξιοτήτων, η εκπαιδευτική διαδικασία παρέχει τα μέσα..., προκειμένου κάποιος να γίνει ένας χρήσιμος τροχός της αμάξης του οικονομικού συστήματος» (Bowles, Gintis, 1976: 204). Επίσης, η εξάπλωση της μαζικής εκπαίδευσης όλων των βαθμίδων θεωρείται ως αποτέλεσμα ταξικών συγκρούσεων και συμβιβασμών (ο.π.: 239-241). Όπως αναφέρει ο Jones (1984: 66), με τον όρο «εκπαίδευση» οι Bowles & Gintis, προσδιορίζουν ένα πεδίο σαφώς ευρύτερο της τυπικής εκπαίδευσης και του σχολείου, συμβάλλοντας έτσι γενικότερα στην ανάδειξη τους ρόλου της εκπαίδευσης στις καπιταλιστικές κοινωνίες.

Για τη σχέση δια βίου εκπαίδευσης και απασχόλησης, καθώς επίσης και την καταναμητική λειτουργία της δια βίου εκπαίδευσης και της συνεχιζόμενης κατάρτισης, ο Μαυρογιώργος αναφέρει:

Η τυπική εκπαίδευση δεν εξασφαλίζει την ένταξη στην απασχόληση όσο την κατ' αρχήν προϋπόθεση. Οι εργαζόμενοι πλέον είναι εκείνοι που καλούνται να εξασφαλίζουν τις προϋποθέσεις επαγγελματικής κινητικότητας, ευελιξίας και προσαρμογής στις συνεχείς αλλαγές...Για την προσαρμογή των εκπαιδευομένων στο εργασιακό περιβάλλον που μεταβάλλεται, δραστηριοποιείται έτσι ο θεσμός της δια βίου εκπαίδευσης και συνεχιζόμενης κατάρτισης. Η τελευταία, αν και παρεμβαίνει μετά την τυπική επαγγελματική εκπαίδευση, την επηρεάζει, χωρίς να υποκαθιστά βέβαια την καταναμητική της λειτουργία. Είναι σαφές ότι η δια βίου εκπαίδευση προσφέρεται προνομιακά κυρίως σε όσους ευνοούνται μορφωτικά στην αρχική τυπική εκπαίδευση. (1999: 262-263)

Επίσης, η δια βίου εκπαίδευση και οι πολιτικές που ασκούνται στο επίπεδο των άτυπων μορφών εκπαίδευσης προσφέρονται για την εκτόνωση των πιέσεων προς το τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα και την αποενοχοποίησή του για τα φαινόμενα σχολικής αποτυχίας, παραπέμποντας σε μια δεύτερη ευκαιρία (ο.π.: 261). Τέλος, ερμηνεύοντας το ειδικό ενδιαφέρον των εργοδοτών για τη δια βίου εκπαίδευση, ο Μαυρογιώργος το αποδίδει στο γεγονός ότι η δια βίου εκπαίδευση προσφέρεται ως (ο.π.: 262):

- (α) εργαλείο μεγιστοποίησης της απόδοσης των εργαζομένων,
- (β) θεσμός άσκησης ελέγχου πάνω στο είδος κατάρτισης των εργαζομένων,
- (γ) θεσμός ιδεολογικής εγχάραξης προτύπων επαγγελματικής συμπεριφοράς.

Αναφερόμενος στην πολιτική διάσταση της επιμόρφωσης των ενηλίκων, ο Παληός παρατηρεί:

Ένα πρώτο βασικό ερώτημα θα ήταν ποιοι είναι εκείνοι που αποφασίζουν ποιοι θα πρέπει να επιμορφωθούν και τι θα πρέπει να μάθουν... Το περιεχόμενο των επιμορφωτικών προσπαθειών φαίνεται ότι επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τις προτεραιότητες των αρχών και των φορέων εξουσίας σε ότι αφορά την ιεράρχηση των διαφόρων προβλημάτων και δυσλειτουργιών, όπως λ.χ. η ανάγκη κοινωνικού ελέγχου για τη διατήρηση του status quo. (1996: 128)

Η στοχοθεσία των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων, ως κοινωνικών παρεμβάσεων, εξαρτάται από τον καθορισμό, την ταυτοποίηση και την οριοθέτηση των κοινωνικών προβλημάτων, δηλαδή εξαρτάται τελικά από τους παρατηρητές των κοινωνικών φαινομένων:

Η επιμορφωτική δραστηριότητα εκλαμβάνεται ως κοινωνική παρέμβαση και καλείται να αντιμετωπίσει σειρά προβλημάτων. Ωστόσο τι είναι πρόβλημα και τι όχι, εξαρτάται από τον τρόπο ανάγνωσης των κοινωνικών φαινομένων, ή με άλλα λόγια, από τις αξίες, τις κοινωνικές θέσεις και την προοπτική των παρατηρητών. Ο εντοπισμός ενός προβλήματος, ή η θεώρηση μιας κατάστασης ως προβληματικής, έχει σημαντικές ηθικές και κοινωνικές προεκτάσεις, δεδομένου ότι οριοθετεί εκ των προτέρων, την επιλογή των σημείων εκείνων στα οποία θα πρέπει να στραφούν οι προσπάθειες για τροποποίηση ή αλλαγή. (ο.π.: 130)

Ακόμη ο Παληός επισημαίνει ότι θα ήταν χρήσιμο να διερευνηθεί κατά πόσον οι επιμορφωτικές δραστηριότητες απευθύνονται σε όλους και κατά πόσο υπάρχουν τμήματα του πληθυσμού τα οποία ωφελούνται περισσότερο από άλλα από τις επιμορφωτικές δραστηριότητες. (ο.π.: 131-132)

Για τους δομολειτουργιστές η εκπαίδευση επιτελεί δύο λειτουργίες⁷: την κοινωνικοποίηση και την επιλογή (Blackledge & Hunt, 1995: 93-151). Για τον Parsons η έμφαση δίνεται στη λειτουργία της κοινωνικοποίησης, που συνίσταται στην ανάπτυξη της συναίνεσης και των ικανοτήτων που αποτελούν προϋποθέσεις για την άσκηση μελλοντικών ρόλων από τους εκπαιδευόμενους: η εκπαίδευση συμβάλλει στην ανάπτυξη συναίνεσης απέναντι στη θεώρηση ότι οι ανισότητες στην κοινωνική θέση και στο εισόδημα προκύπτουν λόγω των διαφορών στα εκπαιδευτικά επιτεύγματα. Ο Hopper (ο.π.: 116) θεωρεί ως σημαντικότερη την επιλεκτική λειτουργία της εκπαίδευσης, την κατανομή των αποφοίτων σε θέσεις εργασίας σύμφωνα με τις ανάγκες της οικονομίας.

Ο Jarvis επιχειρώντας να διερευνήσει τις κοινωνιολογικές διαστάσεις του θεσμού της εκπαίδευσης ενηλίκων, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι επιτελεί τις ακόλουθες λειτουργίες (Jarvis, 1985: 135-149):

⁷ Ο όρος «λειτουργία», χρησιμοποιείται με την έννοια που έχει στο δομολειτουργικό παράδειγμα.

- *Διατήρηση του κοινωνικού συστήματος και των εγκατεστημένων κοινωνικών σχέσεων.* Επισημαίνει μάλιστα, ότι η λειτουργία αυτή μπορεί να ανιχνευθεί περισσότερο στην αρχική επαγγελματική κατάρτιση, όπου βασικοί κοινωνικοί ρόλοι προδιαγράφονται και διδάσκονται.
- *Μετάδοση γνώσης και αναπαραγωγή πολιτιστικών προτύπων,* αφού όπως αναφέρει χαρακτηριστικά: «η βιομηχανοποίηση απαιτεί ένα εκπαιδευτικό σύστημα λειτουργικά συνδεδεμένο με τις δεξιότητες και τα επαγγέλματα», ενώ «η εκπαίδευση ενηλίκων μεταδίδει την κυρίαρχη κουλτούρα και αναπαράγει το πολιτιστικό πρότυπο, μια διαδικασία που συμβάλλει στη διατήρηση του status quo» (ο.π.: 138-139).
- *Προσωπική ανάπτυξη και επιλογή,* σημειώνοντας ότι η εκπαίδευση ενηλίκων μπορεί να συνεισφέρει στην κοινωνική κινητικότητα σε μικρότερο όμως βαθμό από την αρχική εκπαίδευση.
- *Δεύτερη ευκαιρία και νομιμοποίηση:* η εκπαίδευση ενηλίκων παρέχει μια δεύτερη ευκαιρία σε πολλά άτομα, με μια ποικιλία διαφορετικών τρόπων και σε διάφορα επίπεδα (Ανοικτό Πανεπιστήμιο, απόκτηση απολυτηρίου, κάλυψη ελλειμμάτων βασικής παιδείας, κ.ά.). Αυτή η δεύτερη ευκαιρία επιτρέπει στα άτομα να διαδραματίσουν διαφορετικό ρόλο στην κοινωνία, σε σχέση με εκείνον που προδιαγραφόταν με βάση την αρχική τους εκπαίδευση. Ωστόσο, κατά τον Jarvis, αυτή η ισότητα ευκαιριών λειτουργεί ως νομιμοποίηση της δομής του κοινωνικού συστήματος.
- *Αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου,* η οποία όμως δεν αφορά σε όλους τους πολίτες κατά τον ίδιο τρόπο και στον ίδιο βαθμό. Σε κάθε περίπτωση πάντως, σε αυτού του τύπου τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες, θεωρεί ότι αναπαράγονται οι κοινωνικές σχέσεις της παραγωγής ακόμη και στον ελεύθερο χρόνο.
- *Ανάπτυξη και απελευθέρωση,* προσδιορίζοντας όμως ότι η ανάπτυξη αυτή συνήθως στηρίζει την ένταξη των εκπαιδευομένων στις θέσεις που έχουν «προβλεφθεί» για αυτούς στην κοινωνική δομή.

Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσεται και η θεωρία του *ανθρωπίνου κεφαλαίου*⁸, σύμφωνα με την οποία ένας σημαντικός παράγοντας οικονομικής ανάπτυξης είναι η αξιοποίηση του ανθρωπίνου κεφαλαίου, δηλαδή των γνώσεων και δεξιοτήτων των ατόμων. Οι αποκαλούμενες «μη παραγωγικές επενδύσεις», δηλαδή οι επενδύσεις σε ανθρώπινο

⁸ Κατά την Φραγκουδάκη (1985: 27): «... το αντικείμενο της θεωρίας του ανθρωπίνου κεφαλαίου, η διατήρηση και καλλιέργεια ανθρωπίνων πηγών πλούτου αποτελεί παραλλαγή της φονξιοναλιστικής θεωρίας, εξειδικευτή της, ένας είδος τεχνολογικού φονξιοναλισμού».

κεφάλαιο, συνεισφέρουν σύμφωνα με αυτή τη θεωρία στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας. Τέτοιες επενδύσεις θεωρούνται οι επενδύσεις στην εκπαίδευση, την υγεία και την εσωτερική μετανάστευση (με στόχο την προσφορά καλύτερων ευκαιριών απασχόλησης), επενδύσεις δηλαδή που διασφαλίζουν τη βελτίωση και τη διατήρηση του ανθρώπινου κεφαλαίου. Κατά τον Schultz, ο οποίος έχει προτείνει τον όρο ανθρώπινο κεφάλαιο, αλλά και τις βασικές θέσεις της θεωρίας, «η επένδυση εις ανθρώπινον κεφάλαιον, της οποίας η σχολική παιδεία είναι μέγα μέρος, αποτελεί ... ουσιώδη παράγοντα» (Schultz, 1972: 118). Οι παρατηρούμενες κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες, στο πλαίσιο αυτό ερμηνεύονται ως αποτέλεσμα υποεπένδυσης στο ανθρώπινο κεφάλαιο ορισμένων κοινωνικών κατηγοριών (βλ. και Φραγκουδάκη, 1985: 26). Στο πλαίσιο αυτής της προσέγγισης, οι επενδύσεις σε δραστηριότητες εκπαίδευσης ενηλίκων θεωρούνται σημαντικές, καθώς συνεισφέρουν στην αναβάθμιση των γνώσεων και δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού, αποτρέπουν την απαξίωση του ανθρώπινου κεφαλαίου και μεγεθύνουν σημαντικά τους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης. Όπως αναφέρει ο Λαμπρόπουλος (Lambropoulos, 1990: 26), «Η βασική ιδέα του ανθρώπινου κεφαλαίου είναι ότι όσοι διαθέτουν περισσότερη εκπαίδευση ή εκπαίδευση κατά την εργασία (on-the-job training) έχουν επιβαρυνθεί με ένα κόστος υπό τη μορφή διαφυγόντος εισοδήματος. Όμως, η παραγωγικότητά τους έχει αυξηθεί, γεγονός το οποίο έχει ως αποτέλεσμα να έχουν στη συνέχεια υψηλότερα εισοδήματα...».

Στο πλαίσιο των μικρο-κοινωνιολογικών προσεγγίσεων, η καθημερινή δραστηριότητα, ο βαθμός αυτονομίας και ελευθερίας, τα νοήματα που προσδίδουν οι άνθρωποι στη συμπεριφορά τους, η διαντίδραση με τους άλλους, η διαπραγμάτευση και η υποκειμενική προσέγγιση αποτελούν αντικείμενα διερεύνησης⁹ (Blackledge & Hunt, 1995: 309-313).

Σύμφωνα με τον Jones (1984: 93), η φαινομενολογική προσέγγιση για την εκπαίδευση ενηλίκων μπορεί να κωδικοποιηθεί στις ακόλουθες πέντε αρχές:

1. Η γνώση κατασκευάζεται κοινωνικά.

⁹ Αν και με διαφορετική έμφαση στις επιμέρους μικρο-προσεγγίσεις. Όπως αναφέρουν οι Blackledge & Hunt (1995: 314-315): «οι οπαδοί της διαντίδρασης κατά κανόνα βλέπουν τη σχέση δασκάλου-μαθητή σαν μια κατάσταση σύγκρουσης... Οι φαινομενολόγοι... επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στην ανακάλυψη του τι γνωρίζουν τα υποκείμενα για τη συγκεκριμένη κατάσταση, και ειδικότερα της γνώσης τους για τους άλλους που εμπλέκονται σ' αυτήν. Οι εθνομεθοδολόγοι... ανακαλύπτουν τις διαδικασίες που χρησιμοποιούν τα υποκείμενα για να κάνουν τον κόσμο κατανοητό».

2. Η γνώση δεν είναι δεδομένη, αναλλοίωτη και σταθερή, αλλά ενσωματωμένη σε ομάδες, κοινωνικά στρώματα, άτομα και θεσμούς. Καθώς οι αντιλήψεις αλλάζουν με την πάροδο του χρόνου, αλλάζει και η γνώση μας, ακριβώς γιατί συνδέεται με τις κοινωνικές διεργασίες και την κοινωνική αλλαγή.
3. Η οργάνωση της διανοητικής δραστηριότητας δεν είναι μονόδρομος, αλλά δομείται με βάση τη διαπραγμάτευση μεταξύ εκπαιδευομένου και εκπαιδευτή.
4. Οι προσωπικές βιογραφίες θα πρέπει να θεωρούνται ως διαρκείς και διαδραστικές διαδικασίες διαπραγμάτευσης.
5. Η απόκτηση της γνώσης είναι μια επαναλαμβανόμενη διαδικασία. Επομένως δεν θα πρέπει να υπάρχουν σύνορα μεταξύ εργασίας και εκπαίδευσης, η μια πρέπει να εναλλάσσεται με την άλλη.

1.1.3 Τυπολογίες εκπαίδευσης ενηλίκων

Η ανάπτυξη των δραστηριοτήτων στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων είναι κατά τον Κόκκο (1999: 8) παγκόσμιο φαινόμενο, που θα πρέπει να αποδοθεί στις ανάγκες που προέκυψαν σε δύο βασικά επίπεδα των κοινωνικών σχηματισμών:

(α) στο *οικονομικό - τεχνολογικό*: η απελευθέρωση του διεθνούς εμπορίου, η όξυνση του διεθνούς ανταγωνισμού και οι τεχνολογικές εξελίξεις οδήγησαν στην ανάγκη για εκσυγχρονισμό των εθνικών οικονομιών και την αύξηση της παραγωγικότητας. Η ανάγκη για εξειδίκευση των εργαζομένων και για προσαρμογή τους στο διαρκώς μεταβαλλόμενο νέο περιβάλλον, αλλά και η αντιμετώπιση της ανεργίας, οδήγησαν στην ανάδειξη της επαγγελματικής κατάρτισης και επανακατάρτισης σε βασικά μέσα για την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης.

(β) στο *κοινωνικό - πολιτισμικό*: οι μετακινήσεις πληθυσμών, η ένταση του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού, η κρίση των παραδοσιακών κοινωνικών δομών και η αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου οδήγησαν στην ανάπτυξη άλλων μορφών εκπαίδευσης ενηλίκων που δε συνδέονται έντονα με την αγορά εργασίας και τις ανάγκες της οικονομίας.

Η ανάπτυξη της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα από το 1980 και μετά, σύμφωνα με τον Βεργίδη (1999: 27) οφείλεται:

- Στην αδυναμία της τυπικής εκπαίδευσης να ανταποκριθεί στις διαρκώς μεταβαλλόμενες συνθήκες της αγοράς εργασίας, αλλά και τις κοινωνικο-οικονομικές και πολιτισμικές αλλαγές.
- Στη χαμηλή αποτελεσματικότητα της τυπικής εκπαίδευσης, που έχει ως συνέπεια την αναπαραγωγή της υποεκπαίδευσης.
- Στα κοινωνικά αιτήματα και τις διεκδικήσεις των εργαζομένων και των πολιτών γενικότερα, για συνέχιση των σπουδών, κατάρτιση, επανακατάρτιση, κοινωνική κατάρτιση και δημιουργική αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου.
- Στις προσπάθειες αντιμετώπισης της ανεργίας μέσω της επιδοτούμενης κατάρτισης.
- Στις προσπάθειες αντιμετώπισης του κοινωνικού αποκλεισμού.
- Στη χρηματοδότηση των δραστηριοτήτων συνεχιζόμενης κατάρτισης από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) και τα Κοινωνικά Πλαίσια Στήριξης (ΚΠΣ).

Η πληθώρα των διαφορετικού τύπου δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων, οδήγησε οργανισμούς και ερευνητές σε προσπάθειες ανάπτυξης τυπολογιών για τις δραστηριότητες αυτές.

Με κριτήριο τις ατομικές ανάγκες των συμμετεχόντων ο Lowe, υπό την ιδιότητα του εμπειρογνώμονα της Unesco, κατέταξε τις δραστηριότητες εκπαίδευσης ενηλίκων στις ακόλουθες κατηγορίες (Lowe, 1976: 61):

- *Συμπληρωματική εκπαίδευση*, όπου κυρίως εντάσσονται τα προγράμματα αλφαριθμητισμού και βασικής παιδείας.
- *Επαγγελματική εκπαίδευση*, όπου εντάσσονται τα προγράμματα βασικής και συμπληρωματικής κατάρτισης, αλλά και τα προγράμματα επανακατάρτισης των εργαζομένων.
- *Εκπαίδευση σε κοινωνικά θέματα*, που περιλαμβάνει τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες σε θέματα οικογενειακών σχέσεων, αγωγής υγείας, καταναλωτικής αγωγής, ανατροφής παιδιών, κ.ά.
- *Εκπαίδευση για την πολιτική και κοινωνική ζωή*, όπου εντάσσονται τα προγράμματα που αφορούν σε θέματα αγωγής του πολίτη, τοπικά προβλήματα, συνδικαλιστικής επιμόρφωσης, κ.ά.

- *Εκπαίδευση για την προσωπική ανάπτυξη*, που περιλαμβάνει τις δραστηριότητες που αναφέρονται στα προσωπικά ενδιαφέροντα, τον ελεύθερο χρόνο και τις τέχνες.

Στην αναφορά της Επιτροπής Venables για τη συνεχιζόμενη εκπαίδευση, του Ανοικτού Πανεπιστημίου (Open University Committee on Continuing Education), προτείνεται η ακόλουθη τυπολογία, με κριτήριο τις ανάγκες που καλύπτουν οι σχετικές δραστηριότητες (Venables, 1976: 23-24):

- *Προσωπικές ανάγκες*: επίτευξη προσωπικών στόχων, αντισταθμιστική εκπαίδευση, επέκταση της τυπικής εκπαίδευσης.
- *Οικονομικές ανάγκες*: επαγγελματική κατάρτιση και επανακατάρτιση, επαγγελματικός αναπροσανατολισμός.
- *Επαγγελματικές ανάγκες*: απόκτηση επαγγελματικών προσόντων, προγράμματα αναβάθμισης γνώσεων και δεξιοτήτων.
- *Κοινωνικές ανάγκες*: προσαρμογή στις μεταβαλλόμενες συνθήκες, ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων, εκπλήρωση ρόλων στο πλαίσιο της κοινότητας.

Ωστόσο, το γεγονός ότι η ανάπτυξη της εκπαίδευσης ενηλίκων και η ενίσχυση ή η αποδυνάμωση συγκεκριμένου τύπου δραστηριοτήτων συνδέονται άμεσα με το κοινωνικό πλαίσιο, αλλά την ιστορική εξέλιξη του θεσμού στο πλαίσιο αυτό, θεωρούμε ότι επιβάλλει τη σύνδεση των τυπολογιών με τις κατά περίπτωση τοπικές συνθήκες. Στην ελληνική βιβλιογραφία, έχει προταθεί από τον Βεργίδη μια τυπολογία των σχετικών δραστηριοτήτων, με κριτήριο τις στρατηγικές δράσης των φορέων εκπαίδευσης ενηλίκων¹⁰. Η τυπολογία αυτή έχει κατασκευαστεί με βάση την καταγραφή και ταξινόμηση των δραστηριοτήτων των φορέων εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα, υπό το πρίσμα της ιστορικής εξέλιξης του θεσμού και των παραγόντων που τη διαμόρφωσαν¹¹. Το περιεχόμενο των επιμέρους στρατηγικών δράσης αναλύεται συνοπτικά στη συνέχεια (ο.π.: 63-73):

¹⁰ Για ένα ειδικό πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων, την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, ο Μαυρογιώργος προτείνει την ακόλουθη τυπολογία, με κριτήριο τον «τόπο» επιμόρφωσης: (i) επιμόρφωση έξω από το σχολείο, με βάση ειδικό πρόγραμμα μαθημάτων, (ii) επιμόρφωση μέσα στο σχολείο, και (iii) επιμόρφωση με επίκεντρο το σχολείο (Μαυρογιώργος, 1996: 92).

¹¹ Πρβλ.: «θα αναφερθούμε στα κυριότερα χαρακτηριστικά των στρατηγικών αυτών, θα εξετάσουμε την εξέλιξη της εκπαίδευσης ενηλίκων σε σχέση με τις στρατηγικές που ενισχύονται ή αποδυναμώνονται στο εκάστοτε συγκεκριμένο κοινωνικο-οικονομικό, πολιτισμικό και πολιτικό πλαίσιο, καθώς και τους παράγοντες που διαμορφώνουν την ακολουθούμενη εκπαιδευτική πολιτική» (ο.π.: 64).

Πολιτικο-ιδεολογική στρατηγική

Πρόκειται για τη στρατηγική στην οποία εντάσσεται το μεγαλύτερο μέρος των δραστηριοτήτων εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα από το τέλος του Β΄ παγκόσμιου πολέμου μέχρι και τη μεταπολίτευση. Στο πλαίσιο αυτής της στρατηγικής δράσης ευνοείται η ανάπτυξη των εκδηλώσεων και των προγραμμάτων πολιτικο-ιδεολογικού περιεχομένου, τα οποία διοργανώνονταν από δημόσιους φορείς, κυρίως το δίκτυο της ΛΕ. Αυτή η στρατηγική δράσης αποδυναμώνεται σε σημαντικό βαθμό μετά τη μεταπολίτευση και ως βασικοί παράγοντες που οδήγησαν στην αποδυνάμωση αυτής της στρατηγικής προσδιορίζονται από τον Βεργίδη (ο.π.: 64): η πορεία εκδημοκρατισμού και εκσυγχρονισμού της χώρας, η ένταξη στην ΕΟΚ και κυρίως η ανάπτυξη των μέσων μαζικής ενημέρωσης.

Στρατηγική της συμπληρωματικής κατάρτισης

Στη στρατηγική αυτή εντάσσονται οι δραστηριότητες εκπαίδευσης ενηλίκων που έχουν ως βασικό στόχο την κάλυψη των αδυναμιών και ανεπαρκειών του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος, όπως:

- Τις ανεπάρκειες της τεχνικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης,
- Τη σχετική αναντιστοιχία του περιεχομένου σπουδών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με τις ανάγκες της οικονομίας και της αγοράς εργασίας, με συνέπεια την παρατηρούμενη έλλειψη πτυχιούχων σε ειδικότητες αιχμής.
- Τη μη ολοκλήρωση της εννιάχρονης υποχρεωτικής εκπαίδευσης από ένα ποσοστό παιδιών, με αποτέλεσμα να έχουμε ένα σημαντικό αριθμό υποεκπαιδευμένων.

Η εκπαίδευση ενηλίκων αναδεικνύεται σε μηχανισμό παροχής συμπληρωματικών εκπαιδευτικών υπηρεσιών σε διάφορους επιμέρους τομείς, με στόχο την κάλυψη των κενών και των ανεπαρκειών που επισημάνθηκαν. Η στρατηγική αυτή ενισχύεται σε σημαντικό βαθμό μετά την ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ, καθώς οι ορισμένες από τις παραπάνω δραστηριότητες συγχρηματοδοτούνται από το ΕΚΤ. Η ίδρυση και λειτουργία των Ινστιτούτων Επαγγελματικής Κατάρτισης (IEK) συνέβαλλε στην ενίσχυση αυτής της στρατηγικής.

Στρατηγική της επιστημονικής εξειδίκευσης

Η βαθμιαία στροφή της ελληνικής οικονομίας, από τον πρωτογενή προς το δευτερογενή και κυρίως τον τριτογενή τομέα της οικονομίας, μετά τη δεκαετία του 1950, δημιούργησε την ανάγκη κατάρτισης των στελεχών των επιχειρήσεων - αρχικά σε θέματα οργάνωσης και διοίκησης και στη συνέχεια και σε θέματα πληροφορικής, παράλληλα με την περαιτέρω εξειδίκευση των στελεχών στο πεδίο της ειδικότητάς τους. Η ίδρυση του Ελληνικού Κέντρου Παραγωγικότητας (βλ. σχετικά και ενότητα 2.2.3) σηματοδότησε την ανάδειξη αυτής της στρατηγικής, ωστόσο η στρατηγική ενισχύεται σε σημαντικό βαθμό κατά τη δεκαετία του 1980, κυρίως λόγω:

- Της χρηματοδότησης των σχετικών δραστηριοτήτων από το ΕΚΤ.
- Τη δημιουργία ειδικού λογαριασμού για την ενίσχυση της ενδοεπιχειρησιακής εκπαίδευσης (ΛΑΕΚ).
- Της διοργάνωσης από μεγάλες επιχειρήσεις αυτοχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων εκπαίδευσης προσωπικού.

Στρατηγική της κοινωνικής ένταξης και της αντιμετώπισης του αποκλεισμού

Η στρατηγική αυτή δεν αφορά μόνον στην αντιμετώπιση της ανεργίας, αλλά και στην άμβλυνση των συνεπειών της σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο, καθώς επίσης και στη δημιουργία των κοινωνικών, οικονομικών πολιτιστικών και εκπαιδευτικών προϋποθέσεων για την ένταξη συγκεκριμένων πληθυσμών - στόχων στον κοινωνικά και οικονομικά ενεργό πληθυσμό. Στη στρατηγική αυτή περιλαμβάνονται κυρίως δύο κατηγορίες δραστηριοτήτων:

- Προγράμματα κατάρτισης ανέργων: σε αυτά τα προγράμματα είναι σαφές ότι η επιδότηση έχει το χαρακτήρα μιας προσωρινής συνδρομής προς τον άνεργο για την αντιμετώπιση ή τουλάχιστον την άμβλυνση των προβλημάτων που αντιμετωπίζει. Παράλληλα, η απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων σε ειδικότητες που παρουσιάζουν ζήτηση στην αγορά εργασίας, συνεισφέρει στην προώθηση των συμμετεχόντων στην απασχόληση.
- Προγράμματα κοινωνικής και επαγγελματικής κατάρτισης και ένταξης ειδικών κοινωνικών ομάδων, με περιορισμένες δυνατότητες πρόσβασης στο τυπικό σχολικό δίκτυο και την αγορά εργασίας. Πρόκειται για προγράμματα που απευθύνονται στον πληθυσμό που πλήττεται σε μεγαλύτερο βαθμό από τις συνέπειες της οικονομικής και τεχνολογικής αναδιάρθρωσης, ενώ παράλληλα για διαφορετικές κατά περίπτωση αιτίες (πολιτικές, πολιτιστικές, οικονομικές, εκπαιδευτικές) έχει περιορισμένη συμμετοχή στην κοινωνική και

οικονομική ζωή - και κυρίως περιορισμένη πρόσβαση στις τυπικές κα άτυπες εκπαιδευτικές υπηρεσίες και την αγορά εργασίας.

Η στρατηγική της κοινωνικής ένταξης και της αντιμετώπισης του αποκλεισμού αναπτύσσεται με ταχείς ρυθμούς μετά την ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ, καθώς οι δραστηριότητες που αναφέρθηκαν (όπως άλλωστε και εκείνες που αναπτύσσονται στο πλαίσιο των δύο προηγούμενων στρατηγικών) συγχρηματοδοτούνται από το ΕΚΤ.

Στρατηγική της κοινωνικο-πολιτιστικής ανάπτυξης

Στη στρατηγική αυτή εντάσσονται δραστηριότητες, που έχουν ως στόχους:

- την ανάπτυξη της προσωπικότητας,
- την ανάπτυξη της συμμετοχής των πολιτών στην κοινωνική ζωή,
- την αντιμετώπιση προσωπικών, οικογενειακών και κοινωνικών προβλημάτων,
- την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου,
- τη συμμετοχή των εκπαιδευόμενων στη δημιουργία πολιτιστικών αγαθών,

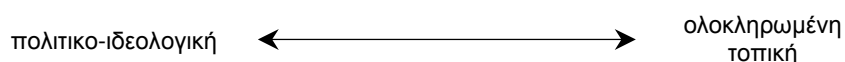
Η στρατηγική αυτή δεν έχει αναπτυχθεί σε σημαντικό βαθμό στην Ελλάδα, αποτελεί όμως πεδίο, έστω και περιορισμένης δραστηριότητας, για δημόσιους φορείς (για παράδειγμα Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης-ΓΓΛΕ, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς-ΓΓΝΓ), αλλά και μη κρατικούς φορείς (για παράδειγμα η Χριστιανική Αδελφότητα Νέων-ΧΕΝ, Σώμα Ελληνίδων Οδηγών-ΣΕΟ). Επίσης, εδώ θα πρέπει να ενταχθούν και όσες από τις δραστηριότητες πολιτιστικών συλλόγων, οικολογικών οργανώσεων, ομάδων πολιτών, είναι οργανωμένες και έχουν επιμορφωτικό χαρακτήρα.

Στρατηγική της ολοκληρωμένης τοπικής ανάπτυξης

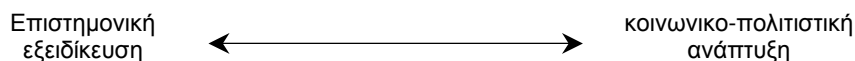
Η στρατηγική αυτή αναφέρεται στις δραστηριότητες εκπαίδευσης ενηλίκων που αναπτύσσονται στο πλαίσιο ολοκληρωμένων αναπτυξιακών δράσεων και οργανωμένων πρωτοβουλιών σε τοπικό επίπεδο. Στις περιπτώσεις αυτές η κατάρτιση αποτελεί μια από τις επιμέρους δράσεις αυτών των παρεμβάσεων και εντάσσεται στην ευρύτερη στοχοθεσία τους. Η στρατηγική αυτή παραμένει περιορισμένη στην Ελλάδα, παρόλο που κατά τη δεκαετία του 1980 είχε δοθεί βάρος στην ανάπτυξή της. Στους παράγοντες που μπορούν να συμβάλλουν στην ανάπτυξη αυτής της στρατηγικής περιλαμβάνονται η ενδυνάμωση των τοπικών πρωτοβουλιών,

η ενίσχυση της αποκέντρωσης και η αναβάθμιση του ρόλου των τοπικών αυτοδιοικήσεων.

Βασιζόμενοι στην τυπολογία που αναφέρθηκε για τις στρατηγικές δράσης στην εκπαίδευση ενηλίκων, και προκειμένου να εξειδικεύσουμε το εννοιολογικό εργαλείο στο οποίο θα βασιστεί η διαπραγμάτευση και ανάλυση των σχετικών δραστηριοτήτων στη συνέχεια της εργασίας, κατασκευάσαμε τα ακόλουθα δύο δίπολα στρατηγικών δράσης:

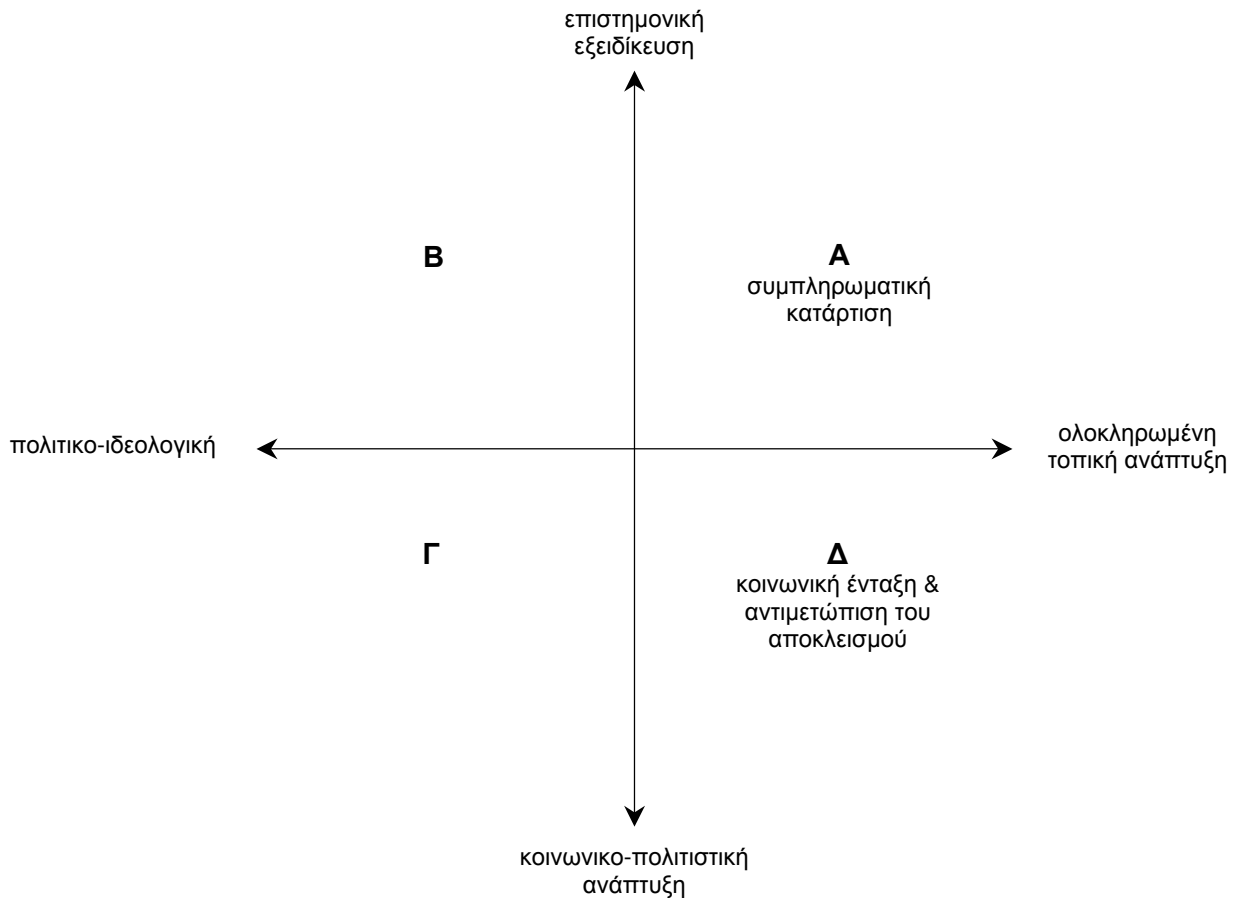

Στο πλαίσιο της πολιτικο-ιδεολογικής στρατηγικής δίνεται έμφαση στις επιλογές της κεντρικής εξουσίας και στο ρόλο της εκπαίδευσης ενηλίκων ως μηχανισμού ιδεολογικής χειραγώγησης, κατά κύριο λόγο, ενώ η στρατηγική της ολοκληρωμένης τοπικής ανάπτυξης μπορούμε να θεωρήσουμε ότι βρίσκεται στον αντίποδά της, αφού η έμφαση εδώ δίνεται στην τοπική ανάπτυξη, με παράλληλη ανάδειξη των τοπικών εξουσιών και της συμμετοχής των πολιτών.

Στο πλαίσιο της στρατηγικής της επιστημονικής εξειδίκευσης ο πολίτης αντιμετωπίζεται αποκλειστικά ως φορέας γνώσεων και δεξιοτήτων (σε σχέση μάλιστα με το επάγγελμα και τη θέση του στον κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας), ενώ στον αντίποδα, στο πλαίσιο της στρατηγικής της κοινωνικο-πολιτιστικής ανάπτυξης, ο πολίτης θεωρείται ως ολοκληρωμένη και πολυδιάστατη προσωπικότητα και η εκπαίδευσή του στοχεύει στην ενεργό συμμετοχή του σε όλα τα επίπεδα της κοινωνικής ζωής.

Με βάση τα παραπάνω δίπολα κατασκευάζουμε το ακόλουθο σχήμα:

**Σχήμα 1.1: Τυπολογία στρατηγικών δράσης στην εκπαίδευση ενηλίκων
(Προσαρμογή του: Βεργίδης, 1999α: 63-73)**

Στο σχήμα 1.1 έχουμε εντάξει τις στρατηγικές της συμπληρωματικής κατάρτισης και της κοινωνικής ένταξης και αντιμετώπισης του αποκλεισμού στα τεταρτημόρια Α και Δ αντίστοιχα, γιατί:

- Η στρατηγική της συμπληρωματικής κατάρτισης σαφώς διαθέτει στοιχεία της στρατηγικής της εξειδίκευσης, ωστόσο η απόκτηση περαιτέρω γνώσεων και δεξιοτήτων από τους εκπαιδευόμενους συμβάλλει και στην τοπική ανάπτυξη. Μπορούμε επομένως να θεωρήσουμε ότι η στρατηγική αυτή εντάσσεται στο τεταρτημόριο που ορίζεται από τις στρατηγικές της επιστημονικής εξειδίκευσης και της ολοκληρωμένης τοπικής ανάπτυξης.

- Στο πλαίσιο της στρατηγικής της κοινωνικής ένταξης και της αντιμετώπισης του αποκλεισμού, σαφώς καλύπτονται σε σημαντικό βαθμό ανάγκες των εκπαιδευομένων οι οποίες αναφέρονται στις δυνατότητες ισότιμης συμμετοχής τους στην κοινωνική και οικονομική ζωή, ενώ ταυτόχρονα αυτή η κοινωνική και οικονομική ένταξη ομάδων του πληθυσμού συμβάλλει στην υλοποίηση τοπικών αναπτυξιακών πρωτοβουλιών.

Η τυπολογία του σχήματος 1.1 θα αποτελέσει, στο πλαίσιο της εργασίας, το βασικό εννοιολογικό εργαλείο για την ανάλυση των στρατηγικών που αναπτύσσονται από τη ΛΕ, καθώς επίσης και για την ταξινόμηση δραστηριοτήτων εκπαίδευσης ενηλίκων που αναπτύσσονται από άλλους φορείς, και συγκεκριμένα, τα Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΚΕΚ) και το Ελληνικό Κέντρο Παραγωγικότητας (ΕΛΚΕΠΑ), οι οποίες αναφέρονται ή/και διερευνώνται στη συνέχεια. Σημειώνουμε ότι χρησιμοποιούμε στην τυπολογία του σχήματος 1.1 για δύο λόγους που σχετίζονται άμεσα με το αντικείμενο της έρευνας:

(α) η τυπολογία του σχήματος 1.1 έχει προκύψει, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, με βάση τη διαχρονική θεώρηση των εξελίξεων στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα, με σαφείς ταυτόχρονα αναφορές στους παράγοντες που διαμόρφωσαν αυτές τις εξελίξεις (βλ. και Βεργίδης, 1999α: 64).

(β) βασισμένη στην καταγραφή και ταξινόμηση των δραστηριοτήτων των φορέων, η τυπολογία αυτή μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την ανάλυση της πολιτικής που αναπτύσσουν οι φορείς και κυρίως, εν προκειμένω, των δραστηριοτήτων και της πολιτικής του δικτύου της ΛΕ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.2

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

1.2.1. Τυπολογίες και πεδία αξιολόγησης

Σύμφωνα με τον Scriven (1991: 1), «αξιολόγηση είναι η διαδικασία προσδιορισμού της αξίας¹² ενός αντικειμένου¹³». Εξειδικεύοντας ακόμη περισσότερο και θεωρώντας την αξιολόγηση κυρίως ερευνητική διαδικασία, οι Rossi & Freeman (1993: 5) προτείνουν τον ακόλουθο ορισμό:

Η αξιολόγηση ως έρευνα είναι η συστηματική εφαρμογή ερευνητικών μεθόδων των κοινωνικών επιστημών για την αποτίμηση του εννοιολογικού περιεχομένου, του σχεδιασμού, της υλοποίησης και της ωφέλειας προγραμμάτων ή κοινωνικών παρεμβάσεων. Με άλλα λόγια οι αξιολογητές χρησιμοποιούν μεθόδους των κοινωνικών επιστημών προκειμένου να εκτιμήσουν και να βελτιώσουν τους τρόπους με τους οποίους οι κοινωνικές υπηρεσίες, τα προγράμματα και οι πολιτικές υλοποιούνται από τα αρχικά στάδια του καθορισμού και του σχεδιασμού τους έως την ανάπτυξη και την εφαρμογή τους.

Στην εκτίμηση και την κατανόηση της αξίας αναφέρεται και ο Κουλαϊδής, κατά τον ορισμό της αξιολόγησης της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Κουλαϊδής, 1992: 74): «Η αξιολόγηση είναι... μια διαδικασία εκτίμησης αλλά και κατανόησης της αξίας, την οποία οι διάφοροι παράγοντες (διδάσκοντες, μαθητές, γονείς, κατασκευαστές αναλυτικών προγραμμάτων και συγγραφείς βιβλίων, πολιτικοί) που συμμετέχουν στο σχεδιασμό και την εφαρμογή της εκπαιδευτικής διαδικασίας προσαρτούν στις εμπλεκόμενες δραστηριότητες και τα αποτελέσματα».

Στη διεθνή βιβλιογραφία έχουν προταθεί τυπολογίες αξιολόγησης βασισμένες σε διαφορετικά, κατά περίπτωση, κριτήρια: Με κριτήριο τη θέση του αξιολογητή¹⁴ σε σχέση με το αξιολογούμενο, οι αξιολογήσεις διακρίνονται σε *εσωτερικές* και *εξωτερικές* (Worthen, Sanders, & Fitzpatrick, 1997: 18· Scriven, 1991: 197).

¹² Για την «αξία» ο Scriven χρησιμοποιεί τους όρους *value*, *merit* (εσωτερική ή εγγενής αξία - ο.π.: 1 και 227) και *worth* (ο οποίος αναφέρεται στη χρησιμότητα του αξιολογούμενου αντικειμένου και την αξία του σε σχέση με το εξωτερικό του περιβάλλον - ο.π.: 1 και 382).

¹³ Για το οποίο θα χρησιμοποιούμε στη συνέχεια τον όρο «αξιολογούμενο», με τον οποίο αποδίδουμε τον όρο *evaluated* της αγγλοσαξωνικής βιβλιογραφίας (πρβλ: «evaluated: a generic term for whatever is being evaluated» - Scriven, 1991: 139).

Σημειώνουμε ότι ο όρος «θέση» δεν παραπέμπει μόνον στην οργανωτική ένταξη του αξιολογητή, αλλά αναφέρεται και στο θεσμικό του ρόλο σε σχέση με το αξιολογούμενο (πρβλ: «με κριτήριο τη θεσμική θέση του φορέα αξιολόγησης, η αξιολόγηση μπορεί να είναι εσωτερική ή εξωτερική». Βεργίδης, 2000α: 432). Σε ορισμένες μάλιστα περιπτώσεις (όπως στην περίπτωση των εκπαιδευτικών μονάδων και προγραμμάτων), η εσωτερική αξιολόγηση διακρίνεται σε *ιεραρχική* και σε *συλλογική ή αυτοαξιολόγηση*, με κριτήριο τις σχέσεις ιεραρχίας μεταξύ αξιολογητή και αξιολογούμενου (βλ: Σολομών, 1999: 18).

Με κριτήριο το σκοπό της αξιολόγησης, ο Scriven (1967: 39· 1980: 6-16) πρότεινε την κατάταξη των αξιολογήσεων σε *διαμορφωτικές* (formative) και *απολογιστικές* (summative): Η αξιολόγηση χαρακτηρίζεται ως διαμορφωτική όταν διενεργείται με σκοπό τη βελτίωση της λειτουργίας και των αναμενόμενων αποτελεσμάτων του αξιολογούμενου, ενώ ως απολογιστική όταν διενεργείται με σκοπό την εξαγωγή συμπερασμάτων και την οριστική διατύπωση κρίσεων. Ο Demunter (2001: 30), αναφερόμενος στην αξιολόγηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων τονίζει για την απολογιστική αξιολόγηση ότι «πρόκειται για τη μέτρηση αποκλίσεων που διενεργείται στο τέλος της δράσης και επιτρέπει να ελέγξουμε εάν τα αναμενόμενα αποτελέσματα πράγματι επιτεύχθηκαν», ενώ αντίθετα για τη διαμορφωτική αξιολόγηση ότι «... συνοδεύει την υλοποίηση των δραστηριοτήτων, τις οδηγεί, επιτρέπει τη συνειδητοποίηση των αποκλίσεων, των διαστρεβλώσεων, των τυχαίων και απρόοπτων στοιχείων....., υποδεικνύει τροποποιήσεις που πρέπει να γίνουν με ταυτόχρονη προσαρμογή της δράσης ή του πλέγματος παρακολούθησης και αξιολόγησης».

Με κριτήριο το χρόνο διεξαγωγής, οι αξιολογήσεις διακρίνονται σε *εκ των προτέρων* (ex-ante), *κατά τη διάρκεια* (on-going) και *εκ των υστέρων* (ex-post)¹⁴. Οι εκ των προτέρων αξιολογήσεις, στις περισσότερες περιπτώσεις, ταυτίζονται με τη μελέτη σκοπιμότητας ή τη διερεύνηση αναγκών, ενώ οι εκ των υστέρων αξιολογήσεις εστιάζουν περισσότερο στα αποτελέσματα και τις επιπτώσεις (Vedung, 2000: 6). Περιοριζόμαστε εδώ στην αναφορά εκείνων των τυπολογιών αξιολόγησης που συνδέονται άμεσα με το αντικείμενο της εργασίας, ωστόσο σημειώνουμε ότι στη διεθνή και την ελληνική βιβλιογραφία συναντώνται και άλλες τυπολογίες αξιολόγησης, όπως:

¹⁴ Ο όρος αξιολογητής εδώ, καλύπτει τις περιπτώσεις του φυσικού προσώπου, της ερευνητικής ομάδας ή του φορέα που διεξάγει την αξιολόγηση.

¹⁵ Βλ: European Commission-MEANS Collection, 1999: 26-28.

- Συμμετοχικές και μη συμμετοχικές αξιολογήσεις, με κριτήριο το βαθμό συμμετοχής των συντελεστών του αξιολογούμενου.
- Αξιολογήσεις με βάση τους στόχους (goal-based evaluations) και ανεξάρτητες των στόχων αξιολογήσεις (goal-free evaluations), με κριτήριο την επικέντρωση της αξιολόγησης στους στόχους του αξιολογούμενου (Βεργίδης & Καραλής, 1999: 134· Μπαγάκης, 1999: 138-150).

Οι διαδικασίες αξιολόγησης επειδή διεξάγονται από κάποιο φορέα σε συγκεκριμένο χρόνο, βασίζονται συχνά σε συνδυασμό δύο ή περισσότερων τύπων αξιολόγησης (για παράδειγμα: εσωτερική, διαμορφωτική και συμμετοχική αξιολόγηση), με την επιφύλαξη των ασύμβατων τύπων αξιολόγησης (για παράδειγμα: διαμορφωτική και ex-post αξιολόγηση).

Ανάλογα με το κατά περίπτωση αξιολογούμενο διακρίνονται τα ακόλουθα έξι πεδία αξιολόγησης: προϊόντος, προσωπικού, προγράμματος, πολιτικής, πρότασης και απόδοσης/εκτέλεσης (Scriven, 1991: 165· Μπαγάκης, 1999: 134). Ωστόσο, οι αξιολογήσεις σε επίπεδο κοινωνικών θεσμών ή πρακτικών περιλαμβάνουν δυνητικά όλα τα παραπάνω πεδία, σε συνάρτηση πάντοτε με την εμβέλεια και το σκοπό της εκάστοτε αξιολόγησης. Στο πλαίσιο αυτό, ο όρος «εκπαιδευτική αξιολόγηση» δεν περιορίζεται στην αξιολόγηση της επίδοσης των μαθητών ή στην αξιολόγηση του εκπαιδευτικών, αλλά περιλαμβάνει την αξιολόγηση των αναλυτικών προγραμμάτων, των πολιτικών, των εκπαιδευτικών προγραμμάτων και των εκπαιδευτικών μονάδων και οργανισμών (βλ. και Walberg & Haertel, 1990: xvii).

Η αξιολόγηση εκπαιδευτικής πολιτικής αποτελεί ένα από τα πεδία της εκπαιδευτικής αξιολόγησης, με σχετικά πρόσφατη ανάπτυξη διεθνώς. Ο λόγος αυτής της υστέρησης, σε σχέση με άλλες περιοχές αξιολόγησης, θα πρέπει να αποδοθεί στην επί μακρόν ταύτιση της εκπαιδευτικής αξιολόγησης με την αξιολόγηση της επίδοσης των μαθητών. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Scriven (1991: 35):

... ο όρος «αξιολόγηση» χρησιμοποιήθηκε σε μεγάλη έκταση στους τίτλους βιβλίων ψυχολογίας και εκπαιδευτικής ψυχολογίας, από τις πρώτες δεκαετίες του εικοστού αιώνα έως σήμερα.... Παρόλο που ο όρος «αξιολόγηση» χρησιμοποιήθηκε χωρίς επιπλέον προσδιορισμούς, σήμαινε απλώς την «αξιολόγηση της εργασίας του μαθητή». Η ιδέα ότι οτιδήποτε άλλο στην εκπαίδευση και την ψυχολογία, είχε ανάγκη αξιολόγησης ή μπορούσε να αξιολογηθεί - εκπαιδευτικοί.... πολιτικές, σχολεία, ήταν τόσο αδιανόητη, ώστε

καμιά εξήγηση... δεν δινόταν για το ότι δεν συμπεριλαμβανόταν κάποια αναφορά ή εφαρμογή σε αυτά τα προφανή πεδία της εκπαιδευτικής αξιολόγησης.

Λόγω της σχετικά πρόσφατης ανάπτυξης του πεδίου της αξιολόγησης εκπαιδευτικής πολιτικής, αλλά και της έντονης σύνδεσής του με την αξιολόγηση άλλων επιμέρους κοινωνικών πολιτικών, σε ορισμένα σημεία του επόμενου κεφαλαίου θα αναφερθούμε γενικότερα στην αξιολόγηση πολιτικής.

1.2.2. Αξιολόγηση εκπαιδευτικής πολιτικής

Σύμφωνα με τον Μαυρογιώργο (1996: 189) η εκπαιδευτική πολιτική αποτελεί μέρος της ευρύτερης κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής και θα μπορούσε να οριστεί ως ένα «σύνολο γενικών αρχών και κανόνων που θεσμοθετούνται από την πολιτεία για τον προγραμματισμό, το σχεδιασμό και την εφαρμογή μέτρων και διαδικασιών που σκοπό έχουν την επίτευξη εκπαιδευτικών στόχων μέσω του μηχανισμού του σχολείου» (ο.π.). Ωστόσο, επισημαίνεται ότι (Μαυρογιώργος, 1999β: 124-125):

(α) Η εκπαιδευτική πολιτική δεν περιλαμβάνει μόνον τις διακηρυγμένες προθέσεις της πολιτείας, είναι πολύπλοκη και σύνθετη υπόθεση, στη διαμόρφωση της οποίας σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν και άλλοι φορείς και διαδικασίες (κυβέρνηση και πολιτικά κόμματα, κοινωνία, ακαδημαϊκή κοινότητα, εκπαιδευτικές και συνδικαλιστικές ενώσεις, μέσα μαζικής ενημέρωσης, εκπαιδευτικές μονάδες, κ.ά.).

(β) Στην περίπτωση της δια βίου εκπαίδευσης, οι εκπαιδευτικές μονάδες διαθέτουν υψηλότερους βαθμούς αυτονομίας για την άσκηση εκπαιδευτικής πολιτικής, λόγω μιας σειράς προσδιοριστικών παραγόντων (προγράμματα και διάρκεια σπουδών, συμμετοχή άλλων φορέων στην εκπαιδευτική διαδικασία, σύνδεση με την αγορά εργασίας), οι οποίοι διαφοροποιούν την οργάνωση και λειτουργία τους σε σχέση με τις μονάδες της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (ο.π.: 116).

Κατά τον Ιατρίδη (1990: 16), ο όρος «κοινωνική πολιτική» δεν προσδιορίζει «μόνον την πολιτική που υπάρχει. Είναι και αυτή η οποία δεν υπάρχει, η οποία όμως μπορεί να είναι πιο καθοριστική ακόμη και από εκείνη που υπάρχει». Έτσι η απουσία συγκεκριμένης πολιτικής σε κάποιον τομέα και η μη εκπόνηση και θεσμοθέτηση συγκεκριμένων μέτρων, συνιστά πολιτική στον τομέα αυτό: ο όρος «πολιτική» προσδιορίζει «... ένα σύνολο αρχών ή στοιχείων που καθοδηγούν και δικαιολογούν σκόπιμες ενέργειες ή απραξία» (ο.π.: 18-19), που διαφοροποιούνται όμως από την «ανάλυση πολιτικής», αφού περιλαμβάνουν τη διαδικασία σχεδιασμού, δηλαδή την

ανάλυση και τη χάραξη της πολιτικής, το σχέδιο εφαρμογής, την εφαρμογή και την αξιολόγηση της πολιτικής.

Σύμφωνα με τις Schneider & Ingram (1990: 82), ο σχεδιασμός μιας κοινωνικής πολιτικής περιλαμβάνει:

(α) κομβικά σημεία, δηλαδή το νομοθετικό πλαίσιο, τους πληθυσμούς - στόχους, τους φορείς υλοποίησης και τα αποτελέσματα (επιδιωκόμενα και πραγματικά).

(β) συνδυαστικούς κρίκους μεταξύ των παραπάνω και συγκεκριμένα: τους κανόνες, τις προϋποθέσεις και τα μέσα, με βάση τα οποία καθορίζεται η υλοποίηση της πολιτικής.

Η έρευνα στον τομέα της εκπαιδευτικής πολιτικής χαρακτηρίζεται από θεωρητικό και ερμηνευτικό πλουραλισμό, στο πλαίσιο των βασικών κοινωνιολογικών προσεγγίσεων (βλ. και ενότητα 1.1.2). Σύμφωνα με τον Μαυρογιώργο (1999β), οι έρευνες και μελέτες που καταγράφονται στη διεθνή βιβλιογραφία για την ερμηνεία και την ανάλυση της εκπαιδευτικής πολιτικής μπορούν να ενταχθούν στις παρακάτω κατηγορίες, με βάση την ερμηνευτική τους προσέγγιση:

(α) Στις έρευνες που δίνεται έμφαση σε θέματα λειτουργίας του εκπαιδευτικού συστήματος μέσα στο ευρύτερο κοινωνικό σύστημα, όπου η εκπαιδευτική πολιτική «...επιδιώκει να εντάξει το εκπαιδευτικό σύστημα στην αποτελεσματικότερη λειτουργία του συνολικού κοινωνικού συστήματος» (ο.π.: 120).

(β) Στη νεοβεμπεριανή θεώρηση, όπου κυρίως η ανάλυση βασίζεται «στην ανάδειξη των μορφών σύγκρουσης που αναπτύσσονται ανάμεσα σε τμήματα των κρατικών μηχανισμών και φορέων άσκησης της γραφειοκρατικής εξουσίας» (ο.π.: 121).

(γ) Στις μαρξιστικές προσεγγίσεις, όπου «η εκπαιδευτική πολιτική ως αντικείμενο μελέτης οριοθετεί στο πλαίσιο των καπιταλιστικών συστημάτων που ιστορικά υφίστανται αλλαγές, ...προκύπτει ως αποτέλεσμα διαμεσολάβησης συμφερόντων, τα οποία όμως δεν έχουν την ίδια δύναμη επιρροής... Η εξυπηρέτηση συγκεκριμένων συμφερόντων και η επίλυση ή μη ορισμένου τύπου εκπαιδευτικών προβλημάτων αποτελεί επιλογή που αναδεικνύει τον πολιτικό και μη ουδέτερο ρόλο του κράτους και της εκπαιδευτικής του πολιτικής» (ο.π.: 121-122).

Το ρόλο του κράτους και της κοινωνίας ως πεδίου συγκρούσεων αναδεικνύει ο Μπουζάκης (1994: 17-30), δίνοντας παράλληλα έμφαση στη σύγκρουση και την κίνηση, προκειμένου να ερμηνεύσει τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα (ο.π.: 20). Το μοντέλο ανάλυσης που εφαρμόζει βασίζεται στη θεώρηση τεσσάρων *πεδίων δύναμης* (ο.π.):

(α) Το *πολιτικό πεδίο δύναμης*: οι μεταρρυθμίσεις και οι αντιμεταρρυθμίσεις ερμηνεύονται ως αποτέλεσμα της σύγκρουσης μεταξύ των διαφόρων κοινωνικών ομάδων, στο πλαίσιο του κράτους. Στο επίπεδο αυτό, που θεωρείται κυρίαρχο σε σχέση με τα επόμενα, λαμβάνονται οι πολιτικές και διοικητικές αποφάσεις και προωθούνται οι επιμέρους ρυθμίσεις.

(β) Το *οικονομικό πεδίο δύναμης*: οι αλλαγές στο επίπεδο αυτό διαμορφώνουν νέες κοινωνικές δομές, με αποτέλεσμα να προκύπτουν νέα συμφέροντα, να προωθούνται νέες συγκρούσεις και τελικά να οδηγούμαστε σε μετακινήσεις στο πολιτικό πεδίο δύναμης.

(γ) Το *ιδεολογικό - πολιτιστικό πεδίο δύναμης*: στη διαμόρφωση αυτού του πεδίου κυρίως συμβάλλουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, η έρευνα, τα πολιτικά κόμματα και οι συνδικαλιστικές ενώσεις, η εκκλησία, κ.ά. Ενδεχόμενες δυσαρμονίες μεταξύ των τριών πεδίων οδηγούν σε συγκρούσεις ανάμεσα σε κοινωνικές ομάδες με διαφορετικά συμφέροντα.

(δ) Το *εκπαιδευτικό πεδίο δύναμης*: το πεδίο αυτό διαθέτει μια «σχετική αυτονομία», σε σχέση με τα τρία προηγούμενα, καθώς επίσης και μια ιστορικά διαμορφωμένη φυσιογνωμία. Αυτή ακριβώς η σχετική αυτονομία του εκπαιδευτικού πεδίου δύναμης, μπορεί να λειτουργήσει κατά διαφορετικό τρόπο όταν επιχειρούνται εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις.

Συνοψίζοντας, θεωρούμε ότι η έρευνα και η ανάλυση της εκπαιδευτικής πολιτικής δεν περιορίζεται στο σχεδιασμό και τις προθέσεις (αν και περιλαμβάνει αυτά τα δύο βασικά στοιχεία), αλλά επιπροσθέτως αναφέρεται στην εφαρμογή, τα μέσα, τις διαδικασίες και τα αποτελέσματα. Στοιχεία, συνεπώς, της εκπαιδευτικής πολιτικής θεωρούμε ότι αποτελούν:

- Ο σχεδιασμός μέτρων πολιτικής σε έναν συγκεκριμένο τομέα (για παράδειγμα στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση ή τη συνεχιζόμενη εκπαίδευση), που εκφράζει την πολιτική βούληση για παρέμβαση στον τομέα αυτό. Σύμφωνα με όσα έχουν αναφερθεί, η απουσία μέτρων πολιτικής αλλά και ο βαθμός στήριξης αυτής της παρέμβασης συνιστούν όψεις της εκπαιδευτικής πολιτικής.
- Το θεσμικό και νομοθετικό πλαίσιο και οι επιχειρούμενες μεταβολές σε αυτό το επίπεδο: η ανάλυση σε αυτό το επίπεδο συμβάλλει στην ανίχνευση των προθέσεων, των επιδιώξεων, αλλά και της στοχοθεσίας της πολιτικής.

- Τα μέσα υλοποίησης αυτής της πολιτικής, που δεν περιορίζονται μόνον στους υλικούς πόρους, αλλά περιλαμβάνουν το ανθρώπινο δυναμικό και τις διαδικασίες και μηχανισμούς στήριξης της πολιτικής.
- Η δράση των επιμέρους φορέων.
- Τα αποτελέσματα της εφαρμογής: σημειώνουμε εδώ ότι δεν αναφερόμαστε μόνον στα αναμενόμενα αποτελέσματα, δηλαδή σε εκείνα τα οποία αντιστοιχούν στους επίσημους στόχους της πολιτικής. Σύμφωνα με τον Βεργίδη (2001: 52), τα αποτελέσματα μιας εκπαιδευτικής παρέμβασης μπορεί να είναι:
 - (i) Άμεσα ή/και έμμεσα
 - (ii) Βραχυπρόθεσμα ή/και μεσοπρόθεσμα
 - (iii) Ποσοτικά ή/και ποιοτικά
 - (iv) Μετρήσιμα ή/και μη μετρήσιμα
 - (v) Αναμενόμενα ή/και μη αναμενόμενα (τα οποία διακρίνονται σε παράπλευρα και στρεβλά)¹⁶.

Τέλος, θεωρούμε ότι ιδιαίτερη βαρύτητα κατά την ανάλυση της εκπαιδευτικής πολιτικής έχει η διερεύνηση των αλληλεπιδράσεων των στοιχείων της πολιτικής με το γενικότερο πλαίσιο¹⁷, καθώς επίσης και των διακυβευμάτων και συγκρούσεων που αναδεικνύονται. Ως αποτέλεσμα των συγκρούσεων αυτών και των αλληλεπιδράσεων με το πλαίσιο, η εκπαιδευτική πολιτική -κατά περίπτωση- υλοποιείται, εγκαθίσταται, επιβάλλεται, τροποποιείται, μετασχηματίζεται ή και αποσύρεται.

Η αποσύνδεση της αξιολόγησης της εκπαιδευτικής πολιτικής από το ευρύτερο πλαίσιο αναφοράς και εφαρμογής της, έχει ως συνέπεια οι σχετικές προσεγγίσεις να μεταπίπτουν σε τεχνικές ή ελεγκτικές διαδικασίες. Σύμφωνα με τον Demunter (2001: 27-29), η διάκριση μεταξύ ελέγχου και αξιολόγησης είναι θεμελιώδης:

- Ο έλεγχος συνιστά κανονιστική προσέγγιση και διενεργείται με βάση ένα εξωτερικό μοντέλο αναφοράς, το οποίο θεωρείται πρότυπο και δεδομένο. Στηρίζεται στην αποσύνθεση της πραγματικότητας σε στοιχεία απλά και διακριτά και βασίζεται στην παραδοχή ότι οι πρακτικές είναι διαφανείς και

¹⁶ Ο Vedung (2000: 54), σε μια παρόμοια κατηγοριοποίηση διακρίνει τα αποτελέσματα μιας παρέμβασης σε: (i) επιδιωκόμενα και μη επιδιωκόμενα, (ii) αναμενόμενα και μη αναμενόμενα, (iii) άμεσα και έμμεσα (iv) στρεβλά, (v) μόνιμα και πρόσκαιρα, και (vi) παράπλευρα (τα οποία διακρίνει σε ωφέλιμα και επιβλαβή).

¹⁷ Το πλαίσιο εφαρμογής της πολιτικής (context), με διαστάσεις πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές και ιδεολογικές.

αναπαράγονται: «ο έλεγχος τοποθετείται εκτός χρόνου, ιστορίας και κοινωνικών προβλημάτων» (ο.π.: 28).

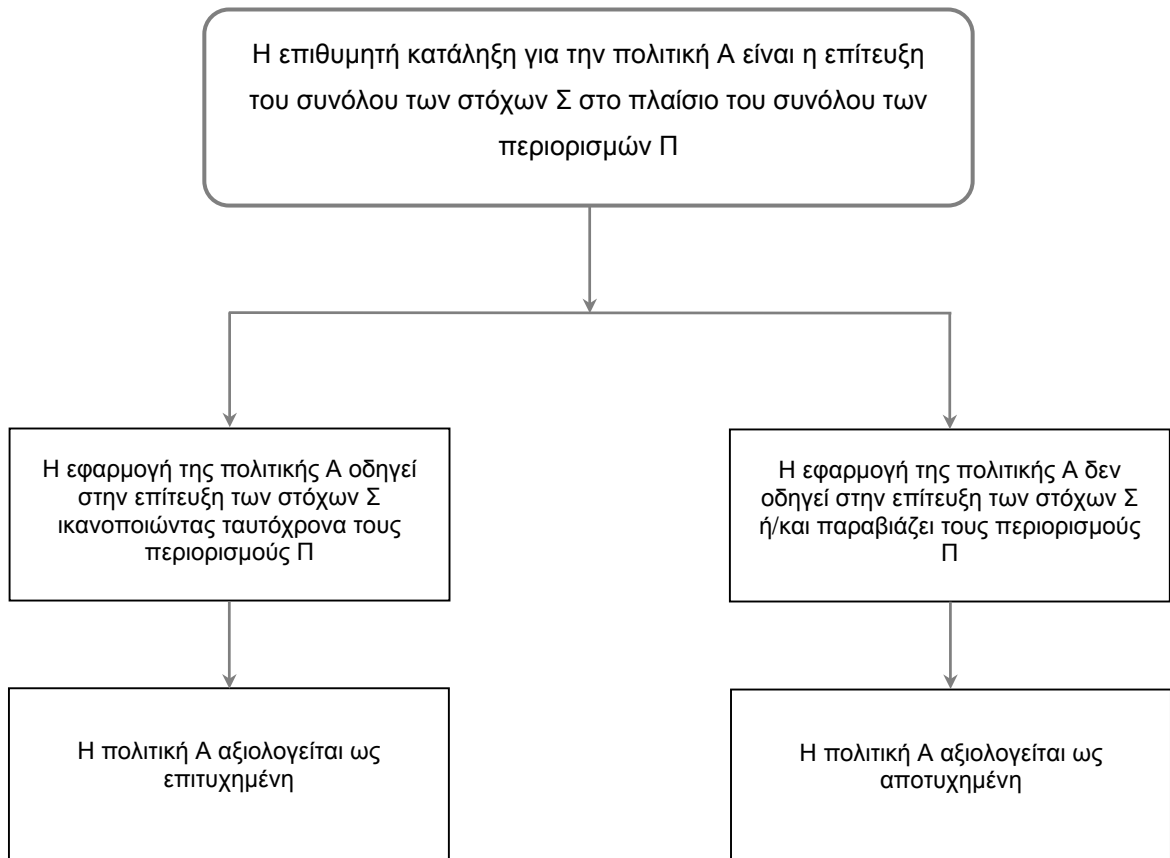
- Αντίθετα, η αξιολόγηση είναι κατεξοχήν ερευνητική προσέγγιση, που αποκαθιστά την κοινωνική πραγματικότητα στην ολότητά της και αναδεικνύει τις επιμέρους σχέσεις, λαμβάνοντας υπόψη «τις «σκοτεινές» περιοχές του συστήματος, τις αντιφάσεις του, τις συγκρούσεις και τα διακυβεύματα που οι τελευταίες δημιουργούν» (ο.π.: 27).

Η αξιολόγηση της εκπαιδευτικής πολιτικής, αποτελεί κατά τον Βεργίδη (2001: 49) αναγκαία διάστασή της, «στο βαθμό που αποσκοπεί στην παραγωγή επιστημονικής γνώσης για την εφαρμογή της, τα προϊόντα, τα αποτελέσματά της και τις γενικότερες επιπτώσεις της», για τον προσδιορισμό των οποίων εξετάζουμε «τις διαπιστωμένες ανάγκες, τα υπάρχοντα προβλήματα και τα διακυβεύματα που προκύπτουν από τους συσχετισμούς των πολιτικοκοινωνικών δυνάμεων, τη συγκυρία στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, τον τόπο υλοποίησης...» (ο.π.: 50).

Ο House (2000: 83) αναλύοντας την «τεχνική» προσέγγιση για την αξιολόγηση πολιτικής (technical, value-free), αναφέρει ότι οι «προτεραιότητες σχετικά με τα δημόσια αγαθά αποτελούν αντικείμενο διαμάχης», ενώ η θεώρηση των στόχων και των αναμενόμενων αποτελεσμάτων ως δεδομένων στοιχείων της πολιτικής, «απλοποιεί» τη διαδικασία αξιολόγησης στην ακόλουθη μορφή:

1. Η πολιτική X θα πρέπει να επιτύχει το στόχο G, ικανοποιώντας τον περιορισμό C.
2. Η πολιτική X επιτυγχάνει το στόχο G ικανοποιώντας τον περιορισμό C.
3. Επομένως, η X είναι η επιθυμητή πολιτική.

Με βάση τα όσα αναφέρθηκαν θεωρούμε ότι στην περίπτωση της εκ των υστέρων αξιολόγησης μιας πολιτικής, η προσέγγιση, την οποία θα ονομάσουμε *τεχνική/ελεγκτική*, βασίζεται στο ακόλουθο σχήμα.

Σχήμα 1.2: Τεχνική/ελεγκτική προσέγγιση για την αξιολόγηση πολιτικής

Στο παραπάνω πλαίσιο, η αποτυχία εφαρμογής μιας πολιτικής θεωρείται αποτέλεσμα δυσλειτουργιών τεχνικού χαρακτήρα (ανεπάρκεια εμπλεκόμενων φορέων, κακή εφαρμογή, ανεπαρκείς διαδικασίες ελέγχου και παρακολούθησης, κ.ά.), αφού οι στόχοι και οι περιορισμοί της πολιτικής θεωρούνται δεδομένοι και αδιαπραγμάτευτοι. Η πολιτική εδώ, εφαρμόζεται «εν κενώ», με την έννοια της απουσίας αλληλεπίδρασης με το πλαίσιο.

Αντίθετα, η διερεύνηση της αλληλεπίδρασης της πολιτικής με το γενικότερο πλαίσιο σχεδιασμού και εφαρμογής της αποτελεί ουσιώδες χαρακτηριστικό της ερευνητικής προσέγγισης της αξιολόγησης. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει ο Gelpi (1986: 92), «η αξιολόγηση των πολιτικών και πρακτικών της διαρκούς εκπαίδευσης δεν είναι ουδέτερη, όπως δεν είναι ουδέτερη ούτε η διακήρυξη προθέσεων αυτών των πρακτικών και πολιτικών».

Οι Shadish, Cook & Leviton (1991: 37-38) αναδεικνύουν τη συνιστώσα του *κοινωνικού προγραμματισμού* ως μια από τις βασικές παραμέτρους της θεωρίας της

αξιολόγησης προγραμμάτων¹⁸. Η συνιστώσα του κοινωνικού προγραμματισμού αναφέρεται:

- Στην εσωτερική δομή και τις εσωτερικές λειτουργίες του προγράμματος, που περιλαμβάνουν το ανθρώπινο δυναμικό, τους επωφελούμενους, τους πόρους, τη διοίκηση και οργάνωση του προγράμματος και τα αποτελέσματα.
- Στο εξωτερικό πλαίσιο (context), τις επιδράσεις του και τους περιορισμούς που διαμορφώνουν το πρόγραμμα.
- Στο πως συμβαίνει η κοινωνική αλλαγή, πως το πρόγραμμα αλλάζει και πως αυτή η αλλαγή του προγράμματος συνεισφέρει στην κοινωνική αλλαγή.

Το πλαίσιο, κατά τους Shadish, Cook & Leviton διαδραματίζει έναν εξαιρετικά σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των προγραμμάτων, ειδικά κατά τη φάση της εφαρμογής τους, αφού επιμέρους συμφέροντα διαφοροποιούν το σχεδιασμό του προγράμματος, ενώ «τα προγράμματα επιδρούν αλλά και δέχονται επιδράσεις από άλλους κοινωνικούς, πολιτικούς και οικονομικούς θεσμούς και διαδικασίες» (ο.π.: 38). Για τους λόγους αυτούς θεωρούν ότι η αξιολόγηση προγραμμάτων συνδέεται άμεσα με την ιστορική και πολιτική αφετηρία τους, τη δομή, τη διοίκηση, τους πόρους και τους τρόπους υλοποίησής τους, καθώς επίσης και με το γενικότερο πλαίσιο εφαρμογής τους.

Κατά τον Βεργίδη (2001: 57) η αξιολόγηση μιας εκπαιδευτικής παρέμβασης, ως ερευνητική δραστηριότητα, περιλαμβάνει τον προσδιορισμό της κατηγορίας και του τύπου αξιολόγησης, των γενικών κριτηρίων στα οποία αυτή βασίζεται, καθώς επίσης και τον προσδιορισμό των μεθόδων και τεχνικών συλλογής των δεδομένων. Ως γενικά κριτήρια αξιολόγησης των αποτελεσμάτων μιας εκπαιδευτικής παρέμβασης προτείνονται: η βιωσιμότητα και η διάρκεια των αποτελεσμάτων και των επιπτώσεων, η συνοχή τους, η συνέργεια και η πολλαπλασιαστικότητα των αποτελεσμάτων (ο.π.: 48).

Στα κριτήρια αξιολόγησης αναφέρεται και το Επιστημονικό Συμβούλιο Αξιολόγησης της Γαλλίας (Conseil Scientifique de l' Evaluation - CSE). Σύμφωνα με το CSE, η αξιολόγηση πολιτικής «ουσιαστικά συνίσταται στην προσπάθεια να απαντηθεί ένα

¹⁸ Οι Shadish, Cook & Leviton αναφέρονται στο σημείο αυτό στο πεδίο της αξιολόγησης προγραμμάτων. Ωστόσο, θεωρούμε ότι τα όσα αναφέρουν έχουν άμεση εφαρμογή και στο πεδίο της αξιολόγησης πολιτικής, λόγω της συγγένειας και συνάφειας των δύο επιμέρους πεδίων, αφού τα προγράμματα θεωρούνται εκφράσεις πολιτικών σε μικρο, μέσο και μακρο - κλίμακα και σε αρκετές περιπτώσεις παρατηρούνται παρόμοιες θεωρητικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις κατά την αξιολόγηση (βλ.: Shadish, Cook & Leviton, 1991: 7-12· Nagel, 1990: ix· House, 1993: 134· Carlsson, 2000: 209).

σύνολο ερωτημάτων που σχετίζονται με την πολιτική, την εφαρμογή και τα αποτελέσματά της» (Conseil Scientifique de l' Evaluation, 1996: 13). Η αξιολόγηση μιας πολιτικής μπορεί να βασιστεί στα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- Συνοχή (στο σχεδιασμό την εφαρμογή): οι διαφορετικοί στόχοι της πολιτικής είναι συνεκτικοί μεταξύ τους; Τα μέσα που χρησιμοποιήθηκαν, ανθρώπινα και υλικά προσαρμόστηκαν σε αυτούς τους στόχους;
- Επίτευξη των στόχων: σε ποιο βαθμό οι εξελίξεις που παρατηρούνται στην κοινωνική πραγματικότητα είναι σε συμφωνία με τους στόχους της πολιτικής;
- Αποτελέσματα: σε ποιο βαθμό τα αποτελέσματα της πολιτικής είναι σε συμφωνία με τους στόχους;
- Αποδοτικότητα: οι οικονομικοί πόροι που διατέθηκαν για την υλοποίηση της πολιτικής χρησιμοποιήθηκαν σωστά; Τα αποτελέσματα της πολιτικής είναι ανάλογα των διατεθέντων πόρων;
- Επίπτωση: ποιες είναι οι γενικές συνέπειες για την κοινωνία, από την εφαρμογή της πολιτικής; Είναι θετικές;
- Καταλληλότητα: Κατά το CSE, μια πολιτική νομιμοποιείται από την αναγνώριση ενός «κοινωνικού προβλήματος», το οποίο οι κοινωνικές δυνάμεις θεωρούν ότι αντιμετωπίζουν. Μια πολιτική χαρακτηρίζεται κατάλληλη εάν οι ρητοί στόχοι της είναι προσαρμοσμένοι στη φύση των προβλημάτων που θεωρείται ότι επιλύει ή πρόκειται να αντιμετωπίσει. «Το ζήτημα της καταλληλότητας είναι το περισσότερο ευαίσθητο και το περισσότερο πολιτικό από τα ζητήματα που διερευνά η αξιολόγηση» (ο.π.).

Παραπλήσια κριτήρια προτείνει και ο Demunter (2001: 36-37) για την αξιολόγηση ενός προγράμματος. Συγκεκριμένα, προτείνει τα ακόλουθα πέντε κριτήρια:

- Αποτελεσματικότητα, διευκρινίζοντας ότι η αποτελεσματικότητα ενός προγράμματος κρίνεται από τη σύγκριση των αποτελεσμάτων με τους στόχους.
- Συνέπεια: ένα πρόγραμμα κρίνεται ολοκληρωμένο όταν οι επιμέρους ενέργειες υλοποιούνται σύμφωνα με τον προγραμματισμό.
- Καταλληλότητα, που αναφέρεται στην εγκυρότητα και την αξιοπιστία των στόχων σε σχέση με τα προβλήματα που αναμενόταν να επιλύσει το πρόγραμμα.
- Συνάφεια, δηλαδή η συμβατότητα των επιμέρους ενεργειών του προγράμματος, τόσο μεταξύ τους, όσο και σε σχέση με τους στόχους.

- Κατάλληλη οργάνωση, που αναφέρεται στο «εάν οι αποφάσεις που ελήφθησαν και οι δράσεις που υλοποιήθηκαν πραγματοποιήθηκαν τις κατάλληλες χρονικές στιγμές» (ο.π.: 37).

Οι Worthen, Sanders & Fitzpatrick (1997: 245) συνδέουν άμεσα τα κριτήρια αξιολόγησης με μια εκ των προτέρων διαμορφωμένη θεωρία για το αξιολογούμενο, όταν αναφέρουν ότι «τα κριτήρια σκιαγραφούν τα χαρακτηριστικά ενός επιτυχημένου προγράμματος», ενώ σύμφωνα με την Επιτροπή των Εμπειρογνομώνων της ΕΕ για την Αξιολόγηση, με τον όρο «κριτήριο» προσδιορίζεται «ένα χαρακτηριστικό, μια ιδιότητα, ή ένα αποτέλεσμα μιας παρέμβασης, με βάση το οποίο διαμορφώνεται η κρίση της αξιολόγησης» (European Commission - MEANS Collection, 1999: 61). Την ανάγκη ύπαρξης κριτηρίων επισημαίνει και ο Vedung (2000: 10), όταν αναφέρει ότι «η συνιστώσα της αξίας (κατά την αξιολόγηση) προϋποθέτει την ύπαρξη τουλάχιστον ενός κριτηρίου σε σχέση με το οποίο κρίνεται η κοινωνική παρέμβαση».

Κατά τον Scriven (1991: 111) τα κριτήρια είναι δείκτες της επιτυχίας ή της αξίας, διαχωρίζονται όμως από τα λειτουργικά χαρακτηριστικά του αξιολογούμενου (για παράδειγμα η υλικοτεχνική υποδομή σε ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης ενηλίκων δεν μπορεί να θεωρηθεί κριτήριο αξιολόγησης). Γενικότερα, θεωρεί ότι οι δείκτες αξιολόγησης διακρίνονται σε πρωτεύοντες (που είναι τα κριτήρια αξιολόγησης) και σε δευτερεύοντες¹⁹. Σε μια περισσότερο αυστηρή θεώρηση ένα κριτήριο για το αξιολογούμενο X είναι, σύμφωνα με τον Scriven, μια ιδιότητα που προκύπτει από ένα σύνολο x_i με τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- (α) Ορισμένα (και συνήθως τα περισσότερα) από τα x_i υφίστανται ταυτόχρονα με το X .
- (β) Η σύζευξη των x_i διαμορφώνει μιας επαρκή κατάσταση για το X .
- (γ) Ορισμένα από τα x_i αποτελούν αναγκαίες συνθήκες για την ύπαρξη του X .

Συνοψίζοντας τα όσα αναφέρθηκαν, θεωρούμε ότι οι ερευνητικές προσεγγίσεις για την αξιολόγηση της εκπαιδευτικής πολιτικής διαχωρίζονται σαφώς από τις αντίστοιχες τεχνικές και ελεγκτικές προσεγγίσεις και προϋποθέτουν:

- Τη σαφή αναφορά στο γενικότερο πλαίσιο (context) σχεδιασμού και εφαρμογής της αξιολογούμενης πολιτικής. Αποκόπτοντας την πολιτική από

¹⁹ Σύμφωνα με τον Scriven, οι δευτερεύοντες ή κατασκευασμένοι δείκτες (constructed indicators - indexes), σχεδιάζονται από τον ερευνητή προκειμένου να εκφράσουν μια μεταβλητή (1999: 194).

το πλαίσιο και αγνοώντας τις σχετικές αλληλεπιδράσεις, οδηγούμαστε σε ελεγκτικές και τεχνικές προσεγγίσεις.

- Την «ανεξαρτησία» έναντι των στόχων του αξιολογούμενου. Σημειώνουμε ότι η ανεξαρτησία αυτή δεν σημαίνει ότι οι στόχοι της αξιολογούμενης πολιτικής αγνοούνται, αλλά ότι δεν θεωρούνται δεδομένοι και αδιαπραγμάτευτοι. Στην ερευνητική προσέγγιση οι στόχοι του αξιολογούμενου δεν ανάγονται σε κριτήρια αξιολόγησης, αντίθετα υπόκεινται σε αξιολόγηση.
- Τον προσδιορισμό των ερευνητικών μεθόδων και τεχνικών.

Τα παραπάνω συμπεράσματα, καθώς και ο προβληματισμός που αναπτύχθηκε σχετικά με την αξιολόγηση εκπαιδευτικής πολιτικής, θα αξιοποιηθούν στην παρούσα εργασία για τη διερεύνηση της εξέλιξης του δικτύου της Λαϊκής Επιμόρφωσης και την ανάδειξη των παραγόντων που τη διαμόρφωσαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.3

Η ΛΑΪΚΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1943-1988 / ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

1.3.1 Η περίοδος 1943 - 1974

Η ίδρυση της Διευθύνσεως Λαϊκής Επιμορφώσεως κατά το έτος 1943 θεωρούμε ότι, τουλάχιστον σε νομικό επίπεδο, αποτελεί τη γενέθλιο πράξη της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα. Πράγματι, κατά την προηγούμενη περίοδο λίγες, σποραδικές, και κυρίως ασυντόνιστες ήταν οι δραστηριότητες εκπαίδευσης ενηλίκων²⁰. Με τον Ν. 837/1943 («Περί συστάσεως Διευθύνσεως Λαϊκής Επιμορφώσεως», ΦΕΚ 363/Α/28.10.1943) της κατοχικής κυβέρνησης, ιδρύεται «παρά τω Υπουργείω Θρησκευμάτων και Εθνικής Παιδείας ίδια Διεύθυνσις φέρουσα τον τίτλον «Διεύθυνσις Λαϊκής Επιμορφώσεως»» (Ν. 837/1943, άρθρο 1), «προς ανάπτυξιν και εξύψωσιν του μορφωτικού επιπέδου του Ελληνικού Λαού εν τω πλαισίω των υπό της Πολιτείας επιδιωκομένων πολιτιστικών σκοπών» (ο.π.).

Διαρθρωμένη σε δύο τμήματα, το επιστημονικό και το καλλιτεχνικό, η Διεύθυνση έχει τις ακόλουθες επιμέρους αρμοδιότητες:

1. Η μέριμνα προς συγγραφήν, η επιλογή και η έκδοσις βιβλίων και εν γένει δημοσιευμάτων: α) πρωτοτύπων και β) κατά μετάφρασιν, παράφρασιν ή διασκευήν, συμβαλλόντων εις την εκλαΐκευσιν επιστημονικών και καλλιτεχνικών θεμάτων ή ζητημάτων και συντεινόντων εις την ηθικήν και καθόλου την πνευματικήν ανάπτυξιν του λαού.
2. Η έκδοσις και η κυκλοφορία περιοδικού, πραγματευομένου κατά τρόπον εύληπτον τα ζητήματα του καθόλου πνευματικού βίου και ίδια του ελληνικού.

²⁰ Ορισμένοι φορείς που ανέπτυσαν σχετικές δραστηριότητες ήταν: Ο Φιλολογικός σύνδεσμος «Παρνασσός», Η Εταιρεία Φίλων του Λαού, Ο Σύλλογος προς διάδοσιν των ελληνικών γραμμάτων, ο Σύλλογος κυριών υπέρ της γυναικείας παιδείσεως, και το Εργατικό Κέντρο Αθηνών (Βεργίδης, 1999α: 15). Ωστόσο, η έστω και ισχνή αυτή δραστηριότητα δεν συνοδεύταν από κάποια ρύθμιση σε επίπεδο νομοθετικού πλαισίου: τα μόνα νομοθετήματα της περιόδου του Μεσοπολέμου αφορούσαν ζητήματα αλφαριθμητισμού ενηλίκων (πρόκειται για το ΝΔ «Περί στοιχειώδους υποχρεωτικής εκπαίδευσως» / ΦΕΚ 220/Α/ 14.10.1927 το οποίο επικυρώθηκε με τον Ν. 3600 / 1928 και για τον Ν. 4397 / 1929 «Περί στοιχειώδους εκπαίδευσως»). Όπως επισημαίνει όμως ο Βεργίδης (1995: 58): «η αντίληψη που χαρακτήριζε το νόμο όσον αφορά την επιμόρφωση των ενηλίκων δεν επέτρεψε την ανάπτυξη του θεσμού των νυχτερινών σχολών». Η αντίληψη αυτή αφορά στην έντονη σύνδεση της εκπαίδευσης ενηλίκων με την τυπική εκπαίδευση, που παρατηρείται διαχρονικά στην Ελλάδα, ένα ζήτημα στο οποίο έχουν αναφερθεί και άλλοι ερευνητές. Πρβλ. «Το τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα χρησίμευσε ως το θεμέλιο της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα, (η οποία) ... θεσμοθετήθηκε και αναπτύχθηκε πάνω στις ίδιες γραμμές με εκείνες του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος» (Papaioannou & Palios, 1994: 13).

3. Η οργάνωσις διαλέξεων τόσον εν τη πρωτεύουση όσον και εις επαρχιακά κέντρα.

4. Η εκτέλεσις ραδιοφωνικών εκπομπών.

Ένα δεκαμελές Συμβούλιο (τα επτά μέλη του οποίου διορίζονταν από τον Υπουργό Θρησκευμάτων) καθορίζει τις προτεραιότητες και τους άξονες παρέμβασης της Διεύθυνσης, ενώ ο Τμηματάρχης του επιστημονικού τμήματος είναι πτυχιούχος αποκλειστικά φιλοσοφικής ή θεολογικής σχολής του πανεπιστημίου.

Σημειώνουμε ότι στις αρμοδιότητες της Διεύθυνσης δεν αναφέρεται η λειτουργία τμημάτων μάθησης ενηλίκων: ο αλφαριθμητισμός, αλλά και η επιμόρφωση ενηλίκων σε γενικότερα θέματα δεν περιλαμβάνεται στους σκοπούς της λαϊκής επιμόρφωσης, αντίθετα με την έκδοση έντυπου υλικού, τη διοργάνωση εκδηλώσεων και ραδιοφωνικών εκπομπών. Κατά τον Βεργίδη (1995: 64) σκοπός της κατοχικής κυβέρνησης ήταν η δημιουργία ενός μηχανισμού προπαγάνδας για την αναχαίτιση της αυξανόμενης επιρροής του ΕΑΜ, μάλιστα αυτός ο αρχικός προσανατολισμός της ΛΕ θα επηρεάσει για μεγάλο χρονικό διάστημα και το είδος της παρέμβασής της. Επίσης, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι δεν υπάρχει κάποια πρόβλεψη για τη διοικητική αποκέντρωση της λαϊκής επιμόρφωσης και τη συνεργασία με περιφερειακούς φορείς. Τελικά, η υπηρεσία λαϊκής επιμόρφωσης στελεχώθηκε, μόλις το 1951, αφού προηγουμένως έχει μετατραπεί σε Τμήμα της Διεύθυνσης Στοιχειώδους Εκπαιδεύσεως.

Το δίκτυο της ΛΕ αρχίζει να δημιουργείται με βάση τις ρυθμίσεις του ΝΔ 3094/1954 («Περί μέτρων προς καταπολέμησιν του αναλφαριθμητισμού», ΦΕΚ 252/Α/12.10.1954).

Συγκεκριμένα:

- Ιδρύεται η «Κεντρική Επιτροπή Καταπολεμήσεως του Αναλφαριθμητισμού» (ΚΕΚΑ), η οποία λειτουργεί υπό την προεδρία του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, ενώ επίτιμος πρόεδρος της επιτροπής είναι ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος. Η ΚΕΚΑ αντικαθιστά το Συμβούλιο του Ν. 837/1943
- Συγκροτείται σε κάθε νομαρχία της χώρας μόνιμη Νομαρχιακή Επιτροπή Καταπολεμήσεως του Αναλφαριθμητισμού (ΝΕΚΑ), η οποία λειτουργεί υπό την προεδρία του νομάρχη και με επίτιμο πρόεδρο τον μητροπολίτη της έδρας της νομαρχίας.

Η σύνδεση της κεντρικής (ΚΕΚΑ) με τις περιφερειακές υπηρεσίες (ΝΕΚΑ) είναι αρκετά ισχυρή: η ΚΕΚΑ όχι απλώς «καθοδηγεί και εποπτεύει» (ΝΔ 3094/1954, άρθρο 2) τις ΝΕΚΑ, αλλά και «ρυθμίζει τας ενεργείας των επί τω σκοπώ της γονιμωτέρας αποδόσεως τούτων», ενώ «κατανέμει εις τας Περιφερειακάς Επιτροπάς την Κρατικήν Αρωγήν δια την άσκησιν της Μαθητικής Προνοίας και την ενίσχυσιν των Νυκτερινών Σχολών» (ο.π.). Θα πρέπει όμως να επισημανθεί ότι η παρακολούθηση μαθημάτων αλφαριθμητισμού είναι υποχρεωτική και οι κυρώσεις που προβλέπονται είναι αρκετά αυστηρές²¹. Όπως αναφέρεται στην εισηγητική έκθεση του νόμου, η απουσία σχετικών προβλέψεων κατά το παρελθόν, αλλά και οι περιορισμένοι πόροι που διατέθηκαν είχαν ως αποτέλεσμα να μην λειτουργήσουν τα νυκτερινά σχολεία: «όπως αι νυκτεριναί σχολαί του Νόμου 4397, αίτινες σχεδόν δεν ελειτούργησαν» (εισηγητική έκθεση ΝΔ 3094/1954: 1511).

Για αυτή την περίοδο της ΛΕ αναφέρεται (Βεργίδης, 1995: 66):

Η σύνθεση των ΝΕΚΑ και μόνο - μέλη της είναι ο εισαγγελέας, ο διοικητής χωροφυλακής, ο οικονομικός έφορος, ο διοικητής αγροτικής ασφάλειας - μας δείχνει ότι στην πραγματικότητα η ΝΕΚΑ ήταν ένας εξουσιαστικός μηχανισμός ελέγχου κυρίως του αγροτικού πληθυσμού. Βασικός στόχος ήταν ο εξαναγκασμός των αναλφάβητων και όχι η κινητοποίησή τους, έτσι ο αλφαριθμητισμός έγινε υποχρέωση - δυσβάστακτη πολλές φορές, εφόσον δεν εξασφαλίσθηκαν οι αναγκαίες προϋποθέσεις - και όχι *δικαίωμα*. Η λογική των κυρώσεων και της επιβολής που χαρακτηρίζει το οργανωτικό πλαίσιο οδήγησε στην καταπιεστική λειτουργία του θεσμού.

Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγουν και άλλοι ερευνητές που μελέτησαν τις δραστηριότητες της ΛΕ για αυτή την περίοδο. Συγκεκριμένα, όπως αναφέρουν οι Παπαϊωάννου & Παληός (1998: 97):

Ιδρύθηκαν εκπαιδευτικά κέντρα για ενήλικους στα οποία όμως, γινόταν κυρίως πολιτική προπαγάνδα. Η ανάπτυξη του θεσμού στα χρόνια που ακολούθησαν προκάλεσε την έντονη κριτική και η δια βίου εκπαίδευση θεωρήθηκε ως μηχανισμός αναπαραγωγής της κρατικής ιδεολογίας, που σκοπό είχε την επανασύνδεση της κοινωνίας με τις ελληνοχριστιανικές αρχές.

²¹ Για τους αναλφάβητους προβλέπεται στο άρθρο 23 του Ν. 3094/1954 ότι: «Όστις υπερβάς το 16ον έτος της ηλικίας του δεν φοιτά ίδια υπαιτιότητα εις τα νυκτερινά δημοτικά σχολεία τιμωρείται δια ποινής κρατήσεως μέχρι ενός μηνός».

Τέλος, σημειώνουμε ότι στην εισηγητική έκθεση του ΝΔ 3094/1954 (1510), προσδιορίζονται και τα αίτια του υψηλού ποσοστού αναλφάβητων: «θα ηδυνάμεθα να μνημονεύσωμεν εν πρώτοις τας εθνικάς περιπετείας, αίτινες επέδρασαν δυσμενώς επί της λειτουργίας των σχολείων, την εχθρικήν κατοχήν εις την χώραν μας των τελευταίων ετών και την επακολουθήσασαν περίοδον του συμμοριτοπολέμου, υπαιτιότητα των κομμουνιστών, αίτινες επιδιώκουν την λαϊκήν εξαθλίωσιν και αγραμματοσύνην ίνα θηρεύσωσιν οπαδούς». Είναι προφανές ότι η δραστηριότητα του δικτύου αυτό το χρονικό διάστημα δεν μπορεί να αποκοπεί από το ευρύτερο πλαίσιο του μετεμφυλιακού κράτους.

Η σύντομη περίοδος διακυβέρνησης από την Ένωση Κέντρου συνοδεύεται, σε θεσμικό επίπεδο, από τη μετονομασία των ΚΕΚΑ και ΝΕΚΑ σε ΚΕΛΕ (Κεντρική Επιτροπή Λαϊκής Επιμορφώσεως) και ΝΕΛΕ (Νομαρχιακές Επιτροπές Λαϊκής Επιμορφώσεως) αντίστοιχα, με το ΒΔ 442/1965 (ΦΕΚ 98/Α/31.5.1965, «Περί διατηρήσεως και συνθέσεως Συμβουλίων και Επιτροπών αρμοδιότητος του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων»). Η ΚΕΛΕ προκύπτει από τη συγχώνευση του Συμβουλίου Λαϊκής Επιμορφώσεως και της Κεντρικής Επιτροπής Καταπολέμησης του Αναλφαβητισμού και υπάγεται πλέον στο Τμήμα Λαϊκής Επιμορφώσεως. Η πολιτική αυτής της περιόδου για αύξηση των δαπανών για την παιδεία, έχει ως συνέπεια και την αύξηση των πιστώσεων προς την ΚΕΛΕ και τις ΝΕΛΕ. Όπως αναφέρει ο Μπουζάκης (1999: 93):

Η δαπάνη για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού από 3.730.000 δρχ. που ήταν το 1963 θα ανέλθει σε 5.733.000 δρχ. το 1964. Στο πλαίσιο υλοποίησης αυτής της επιμορφωτικής πολιτικής θα λειτουργήσουν, κατά το σχολικό έτος 1964-1965, 568 δημόσια και 60 ιδιωτικά νυχτερινά σχολεία, στοιχειώδους εκπαίδευσης, στα οποία φοίτησαν 14.000 μαθητές ηλικίας 14-20 ετών που δεν είχαν τελειώσει το δημοτικό σχολείο, ενώ λειτούργησαν 192 Κέντρα Διδασκαλίας Ενηλίκων σε αγροτικές περιοχές, στα οποία 11.000 ενήλικες παρακολούθησαν μαθήματα.

Η πολιτική της Ένωσης Κέντρου για τη λαϊκή επιμόρφωση δεν ήταν αποσπασματική, αλλά αποτέλεσε μέρος της μεταρρυθμιστικής προσπάθειας του 1964. Θα πρέπει να αναφερθεί ότι στην πρόταση της Επιτροπής Προγραμματισμού της Ένωσης Κέντρου για την αναμόρφωση του εκπαιδευτικού συστήματος (Πρόταση της Υποεπιτροπής

Παιδείας)²², ειδική ενότητα ήταν αφιερωμένη στη Λαϊκή Επιμόρφωση (ενότητα II.8). Στην ενότητα αυτή προβάλλονται ως βασικοί στόχοι η καταπολέμηση του αναλφαβητισμού, η λειτουργία τμημάτων μάθησης σε θέματα κοινωνικής κατάρτισης και αγωγής υγείας, η λειτουργία λαϊκών αναγνωστηρίων και δανειστικών βιβλιοθηκών και η καθιέρωση ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών εκπομπών μορφωτικού περιεχομένου (ο.π.: 300 & 313).

Κατά την περίοδο της δικτατορίας το δίκτυο της ΛΕ λειτούργησε ως ιδεολογικός και προπαγανδιστικός μηχανισμός. Σύμφωνα με τον Βεργίδη (1989β: 2836-2837), σταδιακά εγκαταλείφθηκε η αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού και οι δραστηριότητες του δικτύου αφορούσαν αποκλειστικά στη διοργάνωση διαλέξεων (περίπου το 40% αυτών των εκδηλώσεων αφορούσαν σε θέματα οικογένειας, κοινωνικής αγωγής και θρησκείας, βλ. και ενότητα 1.3.4). Χαρακτηριστική της έντασης των δραστηριοτήτων του δικτύου σε αυτή την κατεύθυνση είναι η αύξηση τόσο του αριθμού των διαλέξεων, όσο και του αριθμού των συμμετεχόντων σε αυτές. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι κατά το έτος 1967-1968 πραγματοποιήθηκαν 20.166 διαλέξεις, τις οποίες παρακολούθησαν 1.286.230 πολίτες, ενώ κατά το έτος διεξαγωγής του δημοψηφίσματος (1972-1973), ο αριθμός των διαλέξεων ανήλθε σε 55.567 και των συμμετασχόντων σε αυτές σε 3.839.505 (Vergidis, 1988: 225). Χαρακτηριστικό επίσης του κλίματος αυτής της περιόδου της ΛΕ, είναι το περιεχόμενο του Ύμνου των Κέντρων Επιμορφώσεως²³:

Στης Επιμόρφωσης το Κέντρο με χαρά
που την ψυχή μας με μια φλόγα πλημμυρίζει
ήρθαμε όλοι με μια φλόγα στην καρδιά
πάντα ο νους προς τα ψηλά να φτερουγίζει

Είσαι το Κέντρο μας το Φως
και της ζωής μας οδηγός
σ' ότι καλό, σ' ότι μεγάλο στην αλήθεια
και κρύβεις την Πατρίδα μας στα στήθεια.

Κορφές της γνώσης ανεβαίνουμε ψηλές

²² Πρόκειται για μια εκ των υποεπιτροπών της Επιτροπής Προγραμματισμού, η οποία είχε αναλάβει την εκπόνηση πρότασης για τα ζητήματα της παιδείας, πριν από την ανάληψη της διακυβέρνησης από το κόμμα της Ένωσης Κέντρου. Πρόεδρος της υποεπιτροπής παιδείας ήταν ο Ι. Ζίγδης και μέλη οι Ε. Παπανούτσος, Α. Παππάς και Γ. Θεοτοκάς (Μπουζάκης, 1999: 39).

²³ Πρόκειται για δίσκο γραμμοφώνου 45 στροφών, παραγωγή του Τμήματος Λαϊκής Επιμορφώσεως του ΥΠΕΠΘ, ο οποίος εκδόθηκε αυτή την περίοδο. Μάλιστα, στο εξώφυλλο του δίσκου οι στίχοι είναι μεταφρασμένοι και στην αγγλική γλώσσα.

και μια ζωή ευτυχισμένη λαχταρούμε
είμασθ' εμείς νέας ζωής οι σμιλευτές
κι όλοι μαζί χέρι με χέρι προχωρούμε.

Συνοψίζοντας, κατά την περίοδο από την ίδρυση της Διευθύνσεως Λαϊκής Επιμορφώσεως μέχρι και την πτώση της δικτατορίας (1943 - 1974) μπορούμε να θεωρήσουμε ότι οι δραστηριότητες της λαϊκής επιμόρφωσης εντάσσονται κυρίως στο πλαίσιο της πολιτικο-ιδεολογικής στρατηγικής²⁴. Οι προσπάθειες ανάπτυξης δραστηριοτήτων στο πλαίσιο άλλων στρατηγικών δράσης (συμπληρωματικής κατάρτισης και κοινωνικο-οικονομικής ανάπτυξης), είτε είναι περιορισμένες είτε ανακόπτονται από τις εξελίξεις στο πολιτικό πεδίο (μεταρρυθμιστική προσπάθεια της Ένωσης Κέντρου).

1.3.2 Η περίοδος 1975 - 1981

Αμέσως μετά τη μεταπολίτευση μειώνεται σημαντικά ο αριθμός των διαλέξεων²⁵ και ταυτόχρονα εκδηλώνονται οι πρώτες απόπειρες εκσυγχρονισμού της ΛΕ. Με το ΠΔ 147/1976 (ΦΕΚ 56/Α/15.3.1976, «Περί του Οργανισμού της Κεντρικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων») ιδρύεται Διεύθυνση Επιμορφώσεως Ενηλίκων, η οποία συγκροτείται από τα Τμήματα:

- Μελετών και Προγραμμάτων,
- Εκπαιδεύσεως, Εκδόσεων και Μέσων Διδασκαλίας, και
- Διοικητικών.

Όπως αναφέρει ο Βεργίδης (1989β: 2837), κατά την περίοδο αυτή, στο πλαίσιο της γενικότερης εκσυγχρονιστικής εκπαιδευτικής πολιτικής, επιχειρήθηκε και η αναδιοργάνωση της λαϊκής επιμόρφωσης - με περιορισμένα όμως αποτελέσματα. Συγκεκριμένα:

- Καταργούνται τα 1.400 κέντρα επιμόρφωσης που λειτουργούσαν κατά την προηγούμενη περίοδο.
- Ιδρύονται 227 κέντρα «νέου τύπου»
- Οι επιμορφωτικές δραστηριότητες προσανατολίζονται στην παροχή στοιχειωδών πρακτικών γνώσεων, στην κάλυψη των κενών του

²⁴ Στην ενότητα 1.3.4 θα επανέλθουμε στο σημείο αυτό.

²⁵ Κατά το έτος 1976-1977 διοργανώθηκαν 2.859 διαλέξεις (Vegidis, 1988: 226).

δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (τμήματα ξένων γλωσσών, φροντιστηριακά μαθήματα) και στην αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου.

Κατά την ίδια περίοδο, για πρώτη φορά στην ιστορική διαδρομή του θεσμού, εκδίδεται «Κανονισμός της Λαϊκής Επιμορφώσεως» (Απόφαση Υπουργού Παιδείας και Θρησκευμάτων Φ.390.2/94/Γ/9860, ΦΕΚ Β/1316/31.12.1980), στον οποίο περιλαμβάνονται ο ορισμός, οι στόχοι, το περιεχόμενο και οι γενικές αρχές της λαϊκής επιμόρφωσης, ενώ ρυθμίζονται τα ακόλουθα θέματα:

- Περιφερειακή οργάνωση της ΛΕ
- Διοίκηση των ΝΕΛΕ
- Σύνθεση συμβουλίου ΝΕΛΕ
- Οικονομική διαχείριση των ΝΕΛΕ
- Λειτουργία των Κέντρων Επιμόρφωσης

Όπως αναφέρεται στο άρθρο 1:

Λαϊκή Επιμόρφωση σημαίνει οργανωμένες εκπαιδευτικές ενέργειες για τη «δια βίου» αναζήτηση και «μετά λόγου» κατανόηση από κάθε ενδιαφερόμενο άτομο της αληθινής γνώσεως, είτε είναι συνέχεια της σχολικής εκπαιδεύσεως, οποιουδήποτε περιεχομένου και βαθμίδας, είτε αναπλήρωση αυτής, είτε αφορά σε αναγνωρισμένες ή ελεύθερες σπουδές, με σκοπό την ανάπτυξη της προσωπικότητας του ανθρώπου και της θετικής συμβολής του στην κοινωνική ζωή.

Σύμφωνα με το άρθρο 9, οι ΝΕΛΕ είναι αυτοτελείς δημόσιες υπηρεσίες, που υπάγονται στον νομάρχη και εκπροσωπούνται από αυτόν ως Πρόεδρο. Με τη ρύθμιση αυτή αποσαφηνίζεται η οργανωτική δομή του δικτύου της ΛΕ ως προς τη υπόσταση των περιφερειακών υπηρεσιών, ωστόσο δεν καθορίζεται η σχέση των περιφερειακών με τις κεντρικές υπηρεσίες²⁶. Όπως ορίζεται στον Κανονισμό του 1980, η διοίκηση της ΝΕΛΕ ασκείται από Διοικητικό Συμβούλιο και την Υπηρεσία της (Υπηρεσία Επιμορφώσεως), ενώ «της Υπηρεσίας Επιμορφώσεως προϊστάται, με πλήρη απασχόληση, δημόσιος υπάλληλος της έδρας του Νομού με βαθμό τουλάχιστο 4^ο, κατά προτίμηση εκπαιδευτικός, που να έχει σημαντική εμπειρία στα θέματα επιμορφώσεως, ο οποίος ορίζεται από το Νομάρχη» (άρθρο 15).

²⁶ Το μόνο σημείο του Κανονισμού, που αναφέρεται στις σχέσεις των περιφερειακών με τις κεντρικές υπηρεσίες αφορά στην υποχρέωση των διευθυντών των Κέντρων Επιμορφώσεως να υποβάλλουν το πρόγραμμα δράσης του Κέντρου στη Διεύθυνση Επιμορφώσεως Ενηλίκων.

Η περίοδος αυτή θα πρέπει να θεωρηθεί ως μεταβατική για το δίκτυο της ΛΕ. Αν και εγκαταλείπεται η πολιτικο-ιδεολογική στρατηγική, δεν είναι εφικτό να αποφανθούμε για την ενίσχυση άλλων στρατηγικών δράσης, γιατί οι αναφορές αυτής της περιόδου αφορούν μόνον στους βασικούς δείκτες επιμορφωτικής δραστηριότητας (αριθμός τμημάτων μάθησης, επιμορφωτικές ώρες, αριθμός εκπαιδευομένων) και όχι στην κατανομή των τμημάτων σε επιμέρους κατηγορίες. Ωστόσο θα πρέπει να επισημανθούν οι προσπάθειες εκσυγχρονισμού της κεντρικής και των περιφερειακών υπηρεσιών, καθώς και η διευθέτηση οργανωτικών ζητημάτων του δικτύου.

1.3.3 Η περίοδος 1982 - 1988

Οι εξελίξεις στη ΛΕ κατά την περίοδο 1982-1988 συνδέονται άμεσα με τις εξελίξεις στο πολιτικό και οικονομικό πεδίο και κυρίως με:

- Τη διακυβέρνηση της χώρας για ολόκληρο το χρονικό διάστημα από το ΠΑΣΟΚ.
- Την είσοδο της χώρας στην ΕΟΚ και την απορρόφηση πόρων από τα Διαρθρωτικά Ταμεία της Κοινότητας.

Ήδη από το 1977 εντοπίζονται σε κείμενα του ΠΑΣΟΚ αναφορές στη «συνεχή επιμόρφωση» και τη «διαρκή εκπαίδευση», χωρίς όμως να διαφαίνεται κάποια σύνδεσή τους με το θεσμό της ΛΕ. Στις «κατευθυντήριες γραμμές της κυβερνητικής πολιτικής» κατά τις εκλογές του 1977, στους «κύριους άξονες της εκπαιδευτικής πολιτικής» αναφέρεται (ΠΑΣΟΚ, 1977: 131-144):

Η διαμόρφωση του εκπαιδευτικού συστήματος σε τρόπο ώστε να καθιστά δυνατή τη συνεχή επιμόρφωση... Το άτομο, για να ξεπεραστούν οι σημερινές ανισότητες, πρέπει να μπορεί να πλαταίνει συνεχώς τις γνώσεις του, να τελειοποιεί οποτεδήποτε τις ικανότητές του, ώστε να διατηρεί την ελευθερία του τρόπου ζωής του.

Για να συμπληρωθεί στο σχολικό σύστημα που περιγράφηκε χρειάζεται και ένα δεύτερο κύκλωμα παιδείας με στόχο την εκπαίδευση των εργαζομένων, που δεν μπόρεσαν λόγω των σημερινών συνθηκών να παρακολουθήσουν όλες τις τάξεις του σχολείου, την προετοιμασία τους για τα καθήκοντα που θα προκύψουν από τη νέα οργάνωση στον οικονομικό και πολιτικό τομέα ειδικά από την

αυτοδιαχείριση, την επιμόρφωση όσων θέλουν να αποκτήσουν τα εφόδια για μια νέα σταδιοδρομία (π.χ. γυναίκες, αφού μεγαλώσουν τα παιδιά) και γενικά τη δημιουργία ενός συστήματος που θα παρέχει στον καθένα τη δυνατότητα να συνεχίζει την επιμόρφωσή του και να αναπτύσσει την προσωπικότητά του.

Λίγο πριν τις εκλογές του 1981, στη Διακήρυξη Κυβερνητικής Πολιτικής (ΠΑΣΟΚ, 1981: 50-51), αναφέρεται ότι «η καθιέρωση της συνεχιζόμενης Εκπαίδευσης και της διαρκούς επιμόρφωσης των εργαζομένων ικανοποιεί την ανάγκη για συνεχή μόρφωση του Λαού. Στηρίζει τους νέους προσανατολισμούς στην απασχόληση και δένει τους χώρους μόρφωσης και δουλειάς...».

Αμέσως μετά την εκλογική νίκη του ΠΑΣΟΚ το 1981, η πολιτική του ΠΑΣΟΚ για τη «συνεχή επιμόρφωση» και τη «διαρκή εκπαίδευση» θα εκφραστεί μέσω της ΛΕ. Λίγους μήνες μετά τις εκλογές, εκκινούν οι πρώτες προσπάθειες αναδιοργάνωσης της ΛΕ και συγκροτείται επιτροπή ειδικών με σκοπό τον αναπροσανατολισμό και τη ριζική αναδιάρθρωση του θεσμού. Η αναδιοργάνωση της ΛΕ συνδέεται από ερευνητές αυτής της περιόδου της ΛΕ, με τις πολιτικές επιλογές της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ:

Η αποκέντρωση, η σφαιρική τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη, η συλλογικότητα, η συμμετοχή, ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης είναι οι άξονες γύρω από τους οποίους αναπτύχθηκε ο ιδεολογικός λόγος της κυβέρνησης. Και βέβαια, οι άξονες αυτοί διαπερνούσαν και τη νέα λογική για την οργάνωση και τη λειτουργία της λαϊκής επιμόρφωσης... Η δυναμική που είχε δημιουργήσει ο νέος κοινωνικο-πολιτικός συσχετισμός των δυνάμεων είχε δημιουργήσει γενικότερες ελπίδες. (Vergidis, 1988: 350)

Ο συνδυασμός της αποκέντρωσης, της ενεργού συμμετοχής και της συλλογικής δράσης των πολιτών, με τους στόχους και τις δομές της ΛΕ αναφέρονται και από τους Παπαϊωάννου και Παληό (1998: 101), ως βασικά χαρακτηριστικά της δραστηριότητας του δικτύου της ΛΕ για αυτή την περίοδο:

Καταβλήθηκε προσπάθεια να συνδυαστούν οι αρχές της «συνειδητής κριτικής» και της «ενεργού συμμετοχής του κοινού στις κοινωνικές διαδικασίες» καθώς και της «δημοκρατικής αυτοδιοίκησης συλλογικών προσπαθειών σε όλα τα επίπεδα» που η κυβέρνηση επιδιώκει, με τις αντίστοιχες δομές και τους στόχους της Λαϊκής Επιμόρφωσης. Η αποκέντρωση καθώς και η δραστηκή

αναδιοργάνωση του θεσμού της Λαϊκής επιμόρφωσης θεωρήθηκε αναγκαία για την αποτελεσματική στερέωση των παραπάνω στόχων.

Η πολιτική των κυβερνήσεων του ΠΑΣΟΚ στον τομέα της λαϊκής επιμόρφωσης, κατά την περίοδο αυτή, εκφράστηκε με:

- Αύξηση των χρηματοδοτήσεων προς το δίκτυο της ΛΕ.
- Στήριξη του θεσμού από κομματικά και κυβερνητικά στελέχη.
- Εκσυγχρονισμό του θεσμικού πλαισίου.
- Σύνδεση της ΛΕ με ευρύτερες πολιτικές επιλογές, κυρίως με την αποκέντρωση και την τοπική ανάπτυξη.

Η αύξηση των χρηματοδοτήσεων προς το δίκτυο της ΛΕ²⁷, κυρίως λόγω της απευθείας απορρόφησης κοινοτικών πόρων, θα πρέπει να αποδοθεί αφενός στην είσοδο της χώρας στην ΕΟΚ²⁸, αλλά και στην πολιτική του ΠΑΣΟΚ να αναδείξει το δίκτυο της ΛΕ σε βασικό δημόσιο φορέα εκπαίδευσης ενηλίκων. Όπως αναφέρει ο Πεσμαζόγλου για το έτος 1985, (1987: 278), «σύμφωνα με ανεπίσημες εκτιμήσεις, τουλάχιστον το 55% των συνολικά διατιθεμένων κονδυλίων για την επαγγελματική εκπαίδευση απορροφώνται από τη λαϊκή επιμόρφωση».

Για το ΠΑΣΟΚ, κατά την περίοδο αυτή η λαϊκή επιμόρφωση θεωρείται ως ένας από τους βασικούς άξονες εκπαιδευτικής πολιτικής. Στον απολογισμό του κυβερνητικού έργου το 1984, οι αναφορές στη λαϊκή επιμόρφωση συγκροτούν ειδική ενότητα²⁹, στην οποία αναφέρεται (ΠΑΣΟΚ, 1984: 25):

α. Η λαϊκή επιμόρφωση στα 3 χρόνια της Κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ πραγματοποιεί σταθερά ένα σημαντικό αναπροσανατολισμό. Να μεταβληθεί από μηχανισμό παροχής απλοποιημένης γνώσης, και υποκατάστασης φροντιστηριακών μαθημάτων, σε ένα τομέα όπου ο κάθε πολίτης μπορεί να καταρτισθεί επαγγελματικά, να αναπτύξει την προσωπικότητά του, να διευρύνει τις γνώσεις του, ώστε να συμμετάσχει ενεργά στην κοινωνική δραστηριότητα, στους λαϊκούς θεσμούς, στην αναπτυξιακή διαδικασία, σ' όλες τελικά τις αποφάσεις που τον αφορούν...

β. Οι στόχοι που θέτει η Λαϊκή Επιμόρφωση συνοψίζονται:

²⁷ Αναλυτικά στοιχεία στην ενότητα 3.2.1.

²⁸ Κατά την πρώτη περίοδο μετά την είσοδο της χώρας στην ΕΟΚ, χρηματοδοτούνταν κυρίως μεγάλοι δημόσιοι φορείς.

²⁹ Πρόκειται για την ενότητα «Γ. Λαϊκή Επιμόρφωση», στο κεφάλαιο «ΙΙ. Παιδεία - τα θεμέλια της αλλαγής».

- Στη στήριξη και ανάπτυξη των νέων λαϊκών συμμετοχικών θεσμών.
- Στην προώθηση και ανάπτυξη νέων παραγωγικών δραστηριοτήτων, που θα συμβάλουν στη μείωση της ανεργίας και της υποαπασχόλησης.
- Στο άνοιγμα ενός ελεύθερου και ανοικτού διαλόγου για τα σημαντικά προβλήματα που αφορούν τον κάθε πολίτη.

Επίσης, στελέχη του ΠΑΣΟΚ, ασχολούνται συστηματικά με τα ζητήματα της ΛΕ και την εκπαιδευτική πολιτική στον τομέα της εκπαίδευσης ενηλίκων (βλ. και Vergidis, 1988: 355). Το απόσπασμα που ακολουθεί³⁰ είναι χαρακτηριστικό της σύνδεσης της πολιτικής στον τομέα της λαϊκής επιμόρφωσης με ευρύτερες πολιτικές επιλογές του ΠΑΣΟΚ:

Θα πρέπει όμως να μην παραβλέπουμε κάτι, που άλλαξε ουσιαστικά τις κατευθύνσεις γύρω από τη λαϊκή επιμόρφωση. Αυτό το γεγονός είναι η μεγάλη αλλαγή, που έγινε στην Ελλάδα πριν από 7 μήνες στις 18 του Οκτώβρη. Γι' αυτό οι σκέψεις μου γύρω από τις νέες κατευθύνσεις που θα πάρει η λαϊκή επιμόρφωση εκφράζουν τη νέα πολιτική, όπως διαμορφώνεται από τη σοσιαλιστική κυβέρνηση... Η γνώση λοιπόν πρέπει να είναι τέτοια, που να μας βοηθάει στην επίλυση των ατομικών και συλλογικών αναζητήσεων και προβλημάτων μας. Πρέπει να συντελεί, ώστε να επηρεάζουμε, να βελτιώνουμε, δηλαδή ν' αλλάζουμε το περιβάλλον μας, τη γειτονιά, το χωριό, τη δουλειά μας. Πρέπει η γνώση να βοηθήσει, ώστε να γίνουμε ενεργά συμμετοχοί πολίτες σε κάθε τομέα της ζωής... Όμως αν έχουμε ένα τέτοιο όραμα συνειδητής μάθησης για κάθε τομέα της ζωής, σημαίνει, ότι μιλάμε για μια άλλη κοινωνία, μιλάμε για μια αυτοδιαχειριζόμενη κοινωνία, όπου ο κάθε πολίτης θ' αποφασίζει συνειδητά και υπεύθυνα για κάθε πλευρά της ζωής του... Αυτό βέβαια ξεπερνάει τα στενά πλαίσια μιας παραδοσιακής εκπαιδευτικής επιλογής· πρόκειται ακριβώς για μια πολιτική επιλογή. Η σημερινή πολιτική ηγεσία της χώρας μας έχει το θάρρος να οραματίζεται την αυτοδιαχειριζόμενη κοινωνία. (ΚΕΜΕΑ, 1982: 17-18).

Ο Γ. Α. Παπανδρέου θα είναι ο πρώτος υφυπουργός αρμόδιος για θέματα λαϊκής επιμόρφωσης. Όταν αναλαμβάνει τον Ιούλιο του 1985 υφυπουργός Πολιτισμού, με

³⁰ Από εισήγηση του Γ. Α. Παπανδρέου στο Διεθνές Σεμινάριο με θέμα «Λαϊκή Επιμόρφωση: Διεθνείς εμπειρίες και ελληνικές προοπτικές» που διοργανώθηκε από το Κέντρο Μελετών και Αυτομόρφωσης (ΚΕΜΕΑ), τον Μάιο του 1982. Ο Γ. Α. Παπανδρέου διετέλεσε αντιπρόεδρος του ΚΕΜΕΑ, ενώ ως βουλευτής του ΠΑΣΟΚ διετέλεσε Πρόεδρος της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής για την Παιδεία (1982-1985).

αρμοδιότητα σε θέματα λαϊκής επιμόρφωσης, νέας γενιάς και αποδήμου ελληνισμού, οι αντίστοιχες γενικές γραμματείες και υπηρεσίες μεταφέρονται από άλλα υπουργεία στο Υπουργείο Πολιτισμού. Σύμφωνα με το άρθρο 24 του Ν. 1558 (ΦΕΚ 137/Α/26.7.1985, «Κυβέρνηση και κυβερνητικά όργανα»):

Οι ακόλουθες υφιστάμενες υπηρεσίες με το σύνολο των αρμοδιοτήτων τους, το προσωπικό που υπηρετεί σ' αυτές και τον τεχνικό εξοπλισμό υπάγονται στα υπουργεία του προηγούμενου άρθρου ως εξής:...

γ. Η Γενική Γραμματεία Αποδήμου Ελληνισμού στο Υπουργείο Πολιτισμού

δ. Οι υπηρεσίες της Νέας Γενιάς του Υπουργείου Προεδρίας της Κυβέρνησης στο Υπουργείο Πολιτισμού....

ζ. Η Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης στο Υπουργείο Πολιτισμού.

Η πολιτική της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ στον τομέα της λαϊκής επιμόρφωσης αποτυπώνεται και στην αναμόρφωση και τον εκσυγχρονισμό του θεσμικού πλαισίου. Η ίδρυση της Γενικής Γραμματείας Λαϊκής Επιμόρφωσης (ΓΓΛΕ) σηματοδοτεί τη θεσμική αναβάθμιση της λαϊκής επιμόρφωσης, που πλέον διαθέτει υπόσταση γενικής γραμματείας. Η ΓΓΛΕ ιδρύεται με το άρθρο 18 του Ν. 1320/1983 (ΦΕΚ 6/Α/11.01.1983, «Πρόσληψη στο Δημόσιο Τομέα και άλλες διατάξεις), στο οποίο προβλέπεται ότι συνιστώνται έως και 60 θέσεις μονίμων υπαλλήλων και επιστημονικών συνεργατών στη νεοσύστατη γενική γραμματεία - στις υπηρεσίες της οποίας περιλαμβάνονται πλέον και η Διεύθυνση Λαϊκής Επιμόρφωσης του ΥΠΕΠΘ. Στην αιτιολογική έκθεση του Ν. 1320/1983 αποτυπώνεται αυτό που επισημάναμε προηγουμένως: η αναβάθμιση της ΛΕ συμπίπτει με την προσπάθεια της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ να την αναδείξει σε βασικό δημόσιο δίκτυο εκπαίδευσης ενηλίκων, προσδίδοντάς της ταυτόχρονα και ένα ρόλο συντονισμού των σχετικών ενεργειών σε ολόκληρη τη χώρα:

Σήμερα έχουν αναληφθεί ορισμένες προσπάθειες στην κατεύθυνση της διαρκούς μόρφωσης των ενηλίκων, δεν υπάρχει όμως φορέας που να συντονίζει και να κατευθύνει αυτές τις ενέργειες. Η επιστημονική επεξεργασία των εκπαιδευτικών προγραμμάτων σύμφωνα με τις σύγχρονες παιδαγωγικές μεθόδους είναι ελλιπής. Η πλατειά ενημέρωση του λαού για τις δυνατότητες μόρφωσης που ήδη υπάρχουν είναι ανύπαρκτη.

Για να καλυφθούν αυτά τα κενά ιδρύεται η Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης με στόχο τον συντονισμό των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων και φορέων της χώρας.

Πριν από την ίδρυση της ΓΓΛΕ, είχε ήδη από το 1982 αναμορφωθεί ο Κανονισμός της Λαϊκής Επιμόρφωσης, με τον οποίο θεσμοθετείται και η ίδρυση των Συμβουλίων της Λαϊκής Επιμόρφωσης (ΣΛΕ). Δεν θα αναφερθούμε περαιτέρω στον κανονισμό του 1982, γιατί οι βασικές προβλέψεις του ενσωματώθηκαν στον κανονισμό του 1985. Στο νέο κανονισμό του 1985 (Απόφαση Υπουργού Παιδείας και Θρησκευμάτων, 5067/30.12.1985, «Κανονισμός Λαϊκής Επιμόρφωσης», ΦΕΚ 794/Β/31.12.1985) θα αναφερθούμε αναλυτικά στη συνέχεια, γιατί ο κανονισμός αυτός εξακολουθεί να ισχύει έως και το τέλος της περιόδου που καλύπτει η εργασία (1999). Επομένως, βασικά σημεία στα οποία θα εστιάσουμε στη συνέχεια την ανάλυσή μας αναφέρονται στον Κανονισμό του 1985, το βασικό θεσμικό κείμενο για τη λειτουργία της Λαϊκής Επιμόρφωσης (ζητήματα όπως: οι κατευθυντήριες γραμμές και οι στόχοι της ΛΕ, η λειτουργία και οι αρμοδιότητες των ΣΛΕ, τα οργανωτικά ζητήματα του δικτύου). Ωστόσο, σημειώνουμε ότι τόσο ο ορισμός (άρθρο 1), όσο και οι στόχοι της λαϊκής επιμόρφωσης (άρθρο 3), του Κανονισμού του 1985, είναι απολύτως ίδιοι με εκείνους του Κανονισμού του 1982.

Στο άρθρο 1 του Κανονισμού δίνεται ο ορισμός της λαϊκής επιμόρφωσης που είναι «η κάθε μορφής οργανωμένη εκπαίδευση έξω από το σχολικό σύστημα, με σκοπό την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του καθένα ανεξάρτητα από εκπαιδευτικό επίπεδο, ηλικία και φύλο καθώς και την ενεργητική συμμετοχή του στην κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ζωή του τόπου».

Οι στόχοι της λαϊκής επιμόρφωσης είναι αρκετά διευρυμένοι: θεωρούμε ότι η διεύρυνση των στόχων, εκτός των άλλων, είναι καταδεικτική και της ανάδειξης της ΛΕ σε βασικό δημόσιο δίκτυο εκπαίδευσης ενηλίκων στη χώρα. Σύμφωνα με το άρθρο 3, στόχοι της λαϊκής επιμόρφωσης είναι:

1. Η δημιουργία των προϋποθέσεων για τη λειτουργία ενός συστήματος διαρκούς εκπαίδευσης επαγγελματικής κατάρτισης και επαγγελματικού προσανατολισμού.
2. Η ολόπλευρη ανάπτυξη της ανθρώπινης προσωπικότητας μέσα στις ραγδαίες οικονομικές, κοινωνικές, επιστημονικές και τεχνικές αλλαγές.
3. Η διασφάλιση της συνειδητής κι' αποτελεσματικής συμμετοχής του ατόμου στη ζωή του κοινωνικού συνόλου και η ανάπτυξη της ικανότητας να δημιουργεί νέα υλικά αγαθά και νέες πνευματικές αισθητικές αξίες.

4. Η δημιουργία πνεύματος κατανόησης και σεβασμού προς τα διαφορετικά έθιμα και πολιτισμούς σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.
5. Η συνειδητοποίηση της σημασίας του φυσικού ιστορικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, της πολιτιστικής κληρονομιάς και η συμβολή στην προστασία και βελτίωσή τους.
6. Η πολιτιστική και κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη.
7. Η πολιτιστική και κοινωνικο-οικονομική αποκέντρωση.
8. Η συμβολή στην προσπάθεια αναχαίτισης της τάσης για αστυφιλία και μετανάστευση, στην ανάπτυξη των υποβαθμισμένων περιοχών και στο ξαναζωντάνεμα της υπαίθρου.
9. Η συμβολή στην ανάπτυξη καινούργιων μορφών παραγωγικών δραστηριοτήτων και σχέσεων που θα συμβάλλουν στη μείωση της ανεργίας και υποαπασχόλησης.
10. Η προσφορά εναλλακτικών ευκαιριών απασχόλησης με πρόσθετη εκπαίδευση - κατάρτιση, ιδίως σε όσους βρίσκονται σε κίνδυνο ανεργίας λόγω αλλαγής των συνθηκών της αγοράς εργασίας.
11. Η καταπολέμηση του αναλφαβητισμού και ημιαναλφαβητισμού.
12. Η συμβολή στην ικανοποίηση των μορφωτικών αναγκών των αποδήμων Ελλήνων, στη διατήρηση της Εθνικής Πολιτιστικής τους ταυτότητας και στην υποβοήθηση της ομαλής επανένταξής τους στην Ελληνική Κοινωνία με την εκπόνηση και υλοποίηση ειδικών επιμορφωτικών προγραμμάτων που οργανώνονται στις χώρες υποδοχής τους σε συνεργασία με τα αρμόδια Υπουργεία, φορείς και Ελληνικές Κοινότητες του Εξωτερικού.
13. Η συμβολή στην επίλυση των ατομικών, οικογενειακών και κοινωνικών προβλημάτων (υγεία, οικογενειακές σχέσεις, περιβάλλον, κλπ).
14. Η προετοιμασία για δημιουργική προσαρμογή στο νέο περιβάλλον των ατόμων που αποχωρούν ή αποχώρησαν από την υπηρεσία τους.
15. Η δημιουργική χρήση του ελεύθερου χρόνου με την καλλιέργεια και αξιοποίηση των διαφερόντων, των δεξιοτήτων και των κλίσεων του καθένα.
16. Η προοδευτική εξασφάλιση ισότητας ευκαιριών και ισόρροπης κοινωνικής προόδου.
17. Η κοινωνική - επαγγελματική αποκατάσταση και η πνευματική βοήθεια σε άτομα που μειονεκτούν, για φυσικούς ή πνευματικούς λόγους.
18. Η συμβολή στη μείωση των αντιθέσεων ανάμεσα σε πνευματική και χειρωνακτική εργασία και στην καταπολέμηση των σχετικών αναχρονιστικών αντιλήψεων.

19. Η ενημέρωση σε θέματα δομής και λειτουργίας της Πολιτείας της Δημόσιας Διοίκησης, της Τοπικής Αυτοδιοίκησης των επιχειρήσεων και συνεταιρισμών, καθώς και η ενημέρωση για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των εργαζομένων.

20. Η συμβολή στην επίλυση των τοπικών προβλημάτων σύμφωνα με τις ιδιαιτερότητες των περιοχών και μέσα από τοπικές πρωτοβουλίες.

21. Η ενεργητική λαϊκή συμμετοχή σε όλα τα επίπεδα λήψης αποφάσεων καθώς και στην υλοποίησή τους.

Οι στόχοι της Λαϊκής Επιμόρφωσης πρέπει να συμβαδίζουν με τα προγράμματα εθνικής και περιφερειακής ανάπτυξης και να εναρμονίζονται πάντα με τους στόχους της εκπαιδευτικής πολιτικής, αλλά και της σύμμετρης και αυτοδύναμης κοινωνικής, οικονομικής και πολιτιστικής πορείας της χώρας.

Σύμφωνα με το άρθρο 6 του Κανονισμού, «η ΝΕΛΕ είναι αυτοτελής δημόσια υπηρεσία υπάγεται στο Νομάρχη και εποπτεύεται από τη Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης»: Η ΓΓΛΕ αποτελεί την κεντρική υπηρεσία του δικτύου της ΛΕ (αφού εποπτεύει όλες τις ΝΕΛΕ), ενώ λειτουργεί και ως συνδετικός κρίκος (αφού δεν προβλέπονται διαδικασίες απευθείας σύνδεσης των ΝΕΛΕ). Επίσης, οι ΝΕΛΕ διατηρούν την αυτοτέλειά τους έναντι της κεντρικής υπηρεσίας.

Στο άρθρο 5 του Κανονισμού περιγράφεται η διάρθρωση των περιφερειακών υπηρεσιών του δικτύου. Όργανα της ΛΕ σε επίπεδο νομού είναι η ΝΕΛΕ, αλλά και το ΣΛΕ³¹ - του οποίου η λειτουργία αναβαθμίζεται. Σύμφωνα με τα άρθρα 11-14, το ΣΛΕ είναι γνωμοδοτικό, συμβουλευτικό και εισηγητικό όργανο - ενώ τα μέλη του εργάζονται με πλήρη απασχόληση. Στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους τα ΣΛΕ:

- Διαμορφώνουν κάθε έξη μήνες το πρόγραμμα δράσης των κέντρων επιμόρφωσης, το οποίο και εισηγούνται στις ΝΕΛΕ.
- Εισηγούνται κάθε έξη μήνες στις ΝΕΛΕ θέματα που αφορούν στην υλικοτεχνική υποδομή, την πρόσληψη και επιμόρφωση επιμορφωτών και την προμήθεια ή/και ανάπτυξη διδακτικού υλικού.
- Καταρτίζουν τους ετήσιους απολογισμούς των κέντρων επιμόρφωσης και τους υποβάλλουν στις ΝΕΛΕ.
- Συγκαλούν κάθε δεκαπέντε ημέρες κοινές συσκέψεις των υπευθύνων των κέντρων επιμόρφωσης.

³¹ Σημειώνουμε ότι η λειτουργία των ΣΛΕ προβλεπόταν στο άρθρο 5 του Κανονισμού του 1982.

Κάθε μέλος ΣΛΕ ανελάμβανε τη μέριμνα ενός ή δύο κέντρων επιμόρφωσης με βασικά καθήκοντα:

- Την υποστήριξη και την επιμόρφωση των επιμορφωτών.
- Την ανίχνευση και καταγραφή των επιμορφωτικών αναγκών της περιοχής ευθύνης του μετά από επιτόπια έρευνα, καθώς επίσης και την αξιολόγηση του επιμορφωτικού έργου (σε συνεργασία με τους υπεύθυνους κέντρων).

Κατά την περίοδο αυτή και συγκεκριμένα το καλοκαίρι του 1983, εκδίδεται από το Κέντρο Μελετών και Αυτομόρφωσης (ΚΕΜΕΑ), το περιοδικό «Αυτομόρφωση» με στόχο αφενός να συμβάλλει στην υποστήριξη του έργου των ΣΛΕ και αφετέρου να υποστηρίξει τον επιχειρούμενο αναπροσανατολισμό της ΛΕ³².

Τέλος, με τον κανονισμό του 1985 αποκεντρώνονται οι διαδικασίες προγραμματισμού και απολογισμού του έργου της ΛΕ και διευρύνεται η συμμετοχή των πολιτών σε αυτές τις διαδικασίες. Σύμφωνα με το άρθρο 17 του κανονισμού:

- Ο υπεύθυνος κέντρου συγκαλεί σε ετήσια βάση Τοπικές Λαϊκές Συνελεύσεις (ΤΛΣ), όπου αξιολογείται το έργο της ΛΕ στην περιοχή και διαμορφώνεται ο προγραμματισμός για την επόμενη περίοδο.
- Από κάθε ΤΛΣ επιλέγονται τρία έως πέντε άτομα που συγκροτούν την Τοπική Επιτροπή Λαϊκής Επιμόρφωσης (ΤΕΛΕ). Η ΤΕΛΕ συνεργάζεται με τον υπεύθυνο κέντρου και τους επιμορφωτές σε θέματα ανίχνευσης επιμορφωτικών αναγκών, ευαισθητοποίησης των πληθυσμών - στόχων, βελτίωσης της υλικοτεχνικής υποδομής, κ.ά.
- Οι ΤΕΛΕ της ακτίνας δράσης κάθε κέντρου συνέρχονται σε Συνέλευση Κέντρου, στην οποία μετέχουν και τα μέλη των ΣΛΕ, τουλάχιστον μια φορά κάθε εξάμηνο.
- Στις συνελεύσεις αυτές διαμορφώνεται το πρόγραμμα δράσης των Κέντρων, το οποίο τα μέλη ΣΛΕ υποβάλλουν προς τις ΝΕΛΕ.

³² Συνολικά κυκλοφόρησαν τέσσερα τεύχη του περιοδικού, η έκδοση του οποίου διεκόπη τον Ιανουάριο του 1985. Πρόκειται για τα τεύχη: 1 (Καλοκαίρι 1983), 2 (Νοέμβριος 1983- Ιανουάριος 1984), 3-4 (Φεβρουάριος 1984-Ιούλιος 1984) και 5-6 (Αύγουστος 1984-Ιανουάριος 1985). Χαρακτηριστικό των όσων αναφέραμε για τους στόχους του περιοδικού «Αυτομόρφωση» είναι και το ακόλουθο απόσπασμα από το Σημείωμα της Σύσταξης του πρώτου τεύχους: «Έτσι, για τη μικρή συντακτική ομάδα της Αυτομόρφωσης και τους συνεργάτες του Κέντρου που την πλαισιώνουν, η Φλώρινα, η Ζάκυνθος, η Αλεξανδρούπολη ή το Ηράκλειο, αλλά και η Λευκωσία ή το Μόναχο δεν συνιστούν απλά διευθύνσεις αποστολής του περιοδικού αλλά τόπους κατοικημένους από πρόσωπα και ομάδες που είχαμε ή θα έχουμε την ευκαιρία να γνωρίσουμε από κοντά (στις περιφερειακές συνδιασκέψεις για τη λαϊκή

Κατά την ίδια περίοδο με μια σειρά εγκυκλίων της κεντρικής υπηρεσίας προς τις ΝΕΛΕ επιχειρείται η αναβάθμιση των δραστηριοτήτων του δικτύου. Ιδιαίτερη μνεία θα πρέπει να γίνει σε δύο εγκυκλίους αυτής της περιόδου:

- Την εγκύκλιο Γ5/947/30.3.1984 («Βασικές αρχές και διαδικασίες για τη διεύρυνση των τμημάτων επαγγελματικής κατάρτισης»), η οποία αφορά σε οδηγίες για τη διεύρυνση του περιεχομένου των τμημάτων επαγγελματικής κατάρτισης με θέματα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτιστικά, έτσι ώστε τα τμήματα αυτά να μην έχουν αποκλειστικά τεχνοκρατική κατεύθυνση, αλλά να συμβάλλουν στη διεύρυνση του προβληματισμού των εκπαιδευομένων.
- Την εγκύκλιο 4169/23.10.1985 («Πλαίσιο για την ποιοτική αναβάθμιση της Λαϊκής Επιμόρφωσης»), με την οποία δίνονται αναλυτικές οδηγίες για τις κατευθύνσεις του δικτύου, τον τύπο των τμημάτων μάθησης που θα λειτουργήσουν και τις προδιαγραφές τους.

Αποτέλεσμα όλων των μέτρων που αναφέρθηκαν ήταν, όπως θα δείξουμε στο τρίτο μέρος της εργασίας, η ποσοτική επέκταση των δραστηριοτήτων του δικτύου της ΛΕ. Ο όγκος της επιμορφωτικής δραστηριότητας του δικτύου είναι σημαντικά μεγαλύτερος σε σχέση με κάθε άλλη περίοδο έως τώρα, ενώ η εμβέλεια του δικτύου αυξάνεται σημαντικά: το δίκτυο της ΛΕ είναι ο βασικός δημόσιος φορέας εκπαίδευσης ενηλίκων της χώρας για ολόκληρη της διάρκεια της περιόδου³³.

1.3.4 Επισκόπηση ερευνών για τη Λαϊκή Επιμόρφωση

Στην ενότητα αυτή θα επιχειρήσουμε την επισκόπηση (κατά χρονολογική σειρά δημοσίευσης) των ερευνών και μελετών που αναφέρονται στη λαϊκή επιμόρφωση, μέχρι και το τέλος της περιόδου που καλύπτει η παρούσα εργασία. Παραθέτουμε εδώ το αντικείμενο και τα βασικά συμπεράσματα των ερευνών αυτών, χωρίς να αναφερθούμε αναλυτικά στα στοιχεία που χρησιμοποιούν οι ερευνητές. Όπως έχει αναφερθεί και προηγουμένως, ορισμένα από τα στοιχεία αυτών των ερευνών, ιδιαίτερα εκείνα που αφορούν σε συγκρίσεις που γίνονται στη συνέχεια με προηγούμενες περιόδους της ΛΕ, παρατίθενται στις αντίστοιχες ενότητες με

επιμόρφωση, στα σεμινάρια με τα νέα συμβούλια των νομών, στα καλοκαιρινά εργαστήρια, σε τοπικές συναντήσεις) και μες απ' τα δικά τους γραπτά».

³³ Πρβλ. και στοιχεία από τις ενότητες 2.2.3 και 3.3.2. Περιοριζόμαστε εδώ να αναφέρουμε ότι κατά το έτος 1985 το δίκτυο της ΛΕ λειτούργησε 12.155 τμήματα μάθησης, τα οποία παρακολούθησαν 178.068 εκπαιδευόμενοι. Για το Ελληνικό Κέντρο Παραγωγικότητας (ΕΛΚΕΠΑ), τα αντίστοιχα στοιχεία για το έτος 1985 είναι: 457 προγράμματα και 12.138 εκπαιδευόμενοι.

αναλυτική αναφορά των πηγών. Η επισκόπηση αυτών των ερευνών και μελετών, θεωρούμε ότι συμβάλλει στην ανάδειξη των παραγόντων που διαμόρφωσαν την πορεία του δικτύου της Λαϊκής Επιμόρφωσης, σε προηγούμενες περιόδους, και επομένως συνδέεται άμεσα με το αντικείμενο της παρούσας έρευνας.

Η μελέτη με τίτλο «*Η Λαϊκή Επιμόρφωση στην Ελλάδα. Αξιολόγηση των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων*», των Π. Ντεμουντέρ, Τ. Βαρνάβα-Σκούρα και Δ. Βεργίδη δημοσιεύτηκε το 1984. Αντικείμενο της μελέτης είναι η αξιολόγηση των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων της λαϊκής επιμόρφωσης κατά το έτος 1982, μετά από σχετικό αίτημα των ελληνικών αρχών προς το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο. Η μελέτη εκπονήθηκε με τη συνεργασία του ΥΠΕΠΘ και του Πανεπιστημιακού Κέντρου Οικονομίας της Διαρκούς Εκπαίδευσης (CUEEP) του Πανεπιστημίου της Λίλλης.

Στο πρώτο και το δεύτερο μέρος της μελέτης αναλύεται το οικονομικό και κοινωνικό πλαίσιο της ΛΕ, το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, το επίπεδο εκπαίδευσης, καθώς επίσης και οι δομές και οι στόχοι της ΛΕ. Στο τρίτο μέρος αναλύονται τα ποσοτικά δεδομένα που αφορούν στην επιμορφωτική δραστηριότητα του δικτύου της ΛΕ κατά το έτος 1982 και διατυπώνονται ορισμένα συμπεράσματα, τα οποία αναφέρουμε στη συνέχεια (Ντεμουντέρ, Βαρνάβα-Σκούρα & Βεργίδης, 1984: 69-95):

- Από το 1980 και μετά παρατηρείται αύξηση της επιμορφωτικής δραστηριότητας, η οποία συνοδεύεται και από αύξηση του μέσου όρου των ωρών διδασκαλίας ανά τμήμα μάθησης.
- Σταθερή είναι η αύξηση των τμημάτων μάθησης που εντάσσονται στην κατηγορία «πρακτικές γνώσεις» και η οποία αποδίδεται στην αύξηση των τμημάτων κοπτικής - ραπτικής.
- Η συμμετοχή των γυναικών στα τμήματα μάθησης είναι σημαντικά μεγαλύτερη από εκείνη των ανδρών (το ποσοστό συμμετοχής των γυναικών ανέρχεται σε 70%).
- Ο αριθμός των ιδιωτών εκπαιδευτών αυξάνεται σημαντικά, σε σχέση με το άμεσο παρελθόν όπου οι εκπαιδευτές ήταν κυρίως δημόσιοι υπάλληλοι.

Στη συνέχεια, αφού χαρακτηρίζονται ως ιδιαίτερα θετικές οι αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια του 1982 στη ΛΕ, διατυπώνονται ορισμένες προτάσεις σε σχέση με τη μελλοντική πορεία του δικτύου. Οι προτάσεις αυτές αναφέρονται σε (ο.π.: 132-136):

1. Δημιουργία ενός αρθρωτού και ευέλικτου επιμορφωτικού συστήματος. Προτείνεται οι επιμορφωτικές δραστηριότητες να είναι τριών τύπων: (α) τμήματα μάθησης μικρής διάρκειας με στόχο την ενημέρωση και τον προσανατολισμό των εκπαιδευομένων, (β) κύκλοι προκατάρτισης ή κατάρτισης σε τεχνικά, επαγγελματικά ή κοινωνικά θέματα, (γ) κατάρτιση για την υλοποίηση τοπικών αναπτυξιακών έργων.
2. Πειραματική εφαρμογή του συστήματος πριν από τη γενίκευσή του.
3. Εισαγωγή της κοινωνικής διάστασης σε όλα τα τμήματα μάθησης.
4. Δημιουργία κινητών μονάδων επιμόρφωσης.
5. Δημιουργία ειδικού φορέα για την επιμόρφωση των επιμορφωτών.
6. Δημιουργία περιφερειακών αρχείων για τα κοινωνικά και οικονομικά ζητήματα.
7. Δημιουργία συστήματος τεκμηρίωσης για την αξιολόγηση των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων.
8. Έκδοση δελτίου ή εφημερίδας της Λαϊκής Επιμόρφωσης.
9. Αναγκαία υποδομή και επεξεργασία προγραμμάτων ολοκληρωμένης τοπικής ανάπτυξης.
10. Δημιουργία μόνιμης ομάδας διαμορφωτικής αξιολόγησης.

Η «Μελέτη για τη σύσταση Σχολής Στελεχών Λαϊκής Επιμόρφωσης», του Α. Κόκκου δημοσιεύθηκε το 1987. Όπως προκύπτει και από τον τίτλο πρόκειται για μελέτη σκοπιμότητας σχετικά με την ίδρυση Σχολής Στελεχών Λαϊκής Επιμόρφωσης (ΣΣΛΕ)³⁴. Το πρώτο μέρος της μελέτης αφορά στην αποτίμηση της επιμορφωτικής δραστηριότητας του δικτύου για την περίοδο 1978-1986, με έμφαση στα τέσσερα τελευταία έτη της περιόδου. Με βάση την επεξεργασία των ποσοτικών δεδομένων της επιμορφωτικής δραστηριότητας, ο Α. Κόκκος καταλήγει στα ακόλουθα συμπεράσματα (Κόκκος, 1987: 12-19):

- Το γεγονός ότι η ποσοτική επέκταση των δραστηριοτήτων έγινε σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, χωρίς να έχει προηγηθεί συστηματική προετοιμασία, είχε ως αποτέλεσμα να μην παρατηρούνται ουσιαστικές αλλαγές στο περιεχόμενο της παρεχόμενης κατάρτισης.
- Κύριο χαρακτηριστικό των δραστηριοτήτων της ΛΕ παραμένει η κυριαρχία των τμημάτων «προκατάρτισης-αξιοποίησης ελεύθερου χρόνου».

³⁴ Δεν θα αναφερθούμε εδώ στις προτάσεις του Α. Κόκκου για την ίδρυση της ΣΣΛΕ, καθώς δεν αφορούν άμεσα στο αντικείμενο της παρούσας έρευνας. Άλλωστε, η ΣΣΛΕ τελικά δεν ιδρύθηκε, παρόλο που όπως είδαμε αποτελούσε και πρόταση της προηγούμενης μελέτης των Ντεμουντέρ, Βαρνάβα-Σκούρα και Βεργίδη, με αποτέλεσμα το έργο της επιμόρφωσης των επιμορφωτών της ΛΕ να παραμένει αποκλειστικά στη σφαίρα των αρμοδιοτήτων των ΣΛΕ και σε μικρότερο βαθμό της κεντρικής υπηρεσίας.

- Παρατηρείται μια μικρή αλλά σταθερή αύξηση των τμημάτων μάθησης σε κοινωνικά και πολιτιστικά θέματα.
- Καταργούνται τα τμήματα «ηθικής διαπαιδαγώγησης» και μειώνονται σημαντικά τα «φροντιστηριακά».
- Μικρό σχετικά είναι το ποσοστό των τμημάτων επαγγελματικής κατάρτισης με διάρκεια μεγαλύτερη των 100 επιμορφωτικών ωρών.

Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει ο Α. Κόκκος (ο.π.: 19):

Ασφαλώς υπήρξαν σημεία προόδου (κατάργηση των Τμημάτων «ηθικής διαπαιδαγώγησης», ριζική μείωση των «φροντιστηριακών» Τμημάτων, περιορισμός της κυριαρχίας της Κοπτικής - Ραπτικής μέσα στο σύνολο των Τμημάτων, σχετική αύξηση των Τμημάτων συγκροτημένης Επαγγελματικής Κατάρτισης, εμφάνιση νέων μορφών Κοινωνικής Κατάρτισης), όχι όμως σε βαθμό που να μεταλλάσσεται αισθητά η συνολική δομή της παρεχόμενης κατάρτισης, σε σχέση με την ισχύουσα τα προηγούμενα χρόνια... δεν θα επεκταθούμε εδώ στα αίτια της δυσκολίας που εμφανίζει η αποκόλληση του θεσμού από την ίδια του την «παράδοση»...

Στη διδακτορική του διατριβή³⁵, ο Δ. Βεργίδης διερευνά, υπό το πρίσμα των πολιτικών, κοινωνικών, οικονομικών και πολιτισμικών εξελίξεων, το ρόλο της ΛΕ ως φορέα αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού και γενικότερα της υποεκπαίδευσης. Βασιζόμενος στα διαθέσιμα ποσοτικά δεδομένα και τεκμήρια για την περίοδο από την ίδρυση της υπηρεσίας ΛΕ έως και το 1986, καταλήγει στα ακόλουθα συμπεράσματα³⁶:

(α) Μετά τον εμφύλιο πόλεμο η ΛΕ επιφορτίστηκε κυρίως με την ανακοπή της αναπαραγωγής του αναλφαβητισμού και δευτερευόντως με τον αλφαβητισμό των ενηλίκων. Ωστόσο, τα νυκτερινά σχολεία δεν έλυσαν το πρόβλημα του αναλφαβητισμού και πολύ περισσότερο της υποεκπαίδευσης. Σταδιακά, από τις αρχές της δεκαετίας του 1960 η ΛΕ προσανατολίζεται προς τη διεύρυνση του πληθυσμού - στόχου της, οργανώνοντας κέντρα διδασκαλίας ενηλίκων. Τα νυκτερινά σχολεία εγκαταλείπονται ως βασική δραστηριότητα της ΛΕ, μετά την επιβολή της

³⁵ «L' evolution et le role de l' education populaire en Grece: Facteur de compensation de la sous-scolarisation des adultes?». These de Doctorat, Universite de Lille III, France, 1988.

³⁶ Περιοριζόμαστε εδώ στην αναφορά εκείνων των συμπερασμάτων της διατριβής που αφορούν άμεσα στη ΛΕ.

δικτατορίας, οπότε πλέον οι δραστηριότητές της στρέφονται προς τη διοργάνωση μεγάλου αριθμού προπαγανδιστικών εκδηλώσεων. (Vergidis, 1988: 245-246):

Στη διάρκεια της στρατιωτικής δικτατορίας η Λαϊκή Επιμόρφωση λειτούργησε ως ένας από τους κυριότερους ιμάντες μεταβίβασης της ιδεολογίας του καθεστώτος στα λαϊκά στρώματα στο πλαίσιο των «επιμορφωτικών» - προπαγανδιστικών εκδηλώσεών της, σε θέματα που συνήθως αφορούσαν την οικογένεια, τη θρησκεία και την «κοινωνική αγωγή», όπου καταγράφονταν κάθε χρόνο εκατομμύρια παρουσίες. Επίσης, η κεντρική υπηρεσία οργάνωνε προπαγανδιστικές εκδηλώσεις που απευθύνονταν τόσο σε μαθητές, όσο και σε ενήλικους σε συγκεκριμένα κάθε φορά θέματα.... (ο.π.: 246)

(β) Η προσπάθεια εκσυγχρονισμού της ΛΕ αρχίζει το 1974, μέσα στο γενικότερο κλίμα της μεταπολιτευτικής ρευστότητας, έχοντας ως ιδεολογική αφετηρία έναν «άμετρο επιμορφωτικό φιλελευθερισμό» που απέβλεπε στην αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου των επιμορφωνόμενων, χωρίς συγκεκριμένο πληθυσμό - στόχο και συγκεκριμένους μαθησιακούς στόχους. (ο.π.: 343-344):

Οι επιμορφωτικές δραστηριότητες οργανώνονταν χωρίς προτεραιότητες, χωρίς προγραμματισμό, χωρίς συντονισμό και συνεργασία με άλλους επιμορφωτικούς φορείς. Το μεγαλύτερο ποσοστό επιμορφωνόμενων παρακολουθούσε τμήματα μάθησης απλών πρακτικών γνώσεων (κοπτική - ραπτική, κέντημα-πλέξιμο)... Η περίοδος αυτή της κοπτικής - ραπτικής ήταν ταυτόχρονα και περίοδος εγκατάλειψης της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού... (ο.π.: 344)

(γ) Για την περίοδο 1982-1986, αναφέρεται ότι «η ρευστότητα και οι αλλεπάλληλες αλλαγές της δομής και του τρόπου λειτουργίας της λαϊκής επιμόρφωσης δεν επιτρέπουν την εξαγωγή οριστικών συμπερασμάτων για το ρόλο και την εξέλιξή της» (ο.π.: 474). Ωστόσο, επισημαίνεται ότι (ο.π.: 476) «η Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης, όσον αφορά την αντιμετώπιση της υποεκπαίδευσης ουσιαστικά περιορίστηκε στην προσπάθεια οργάνωσης του προγράμματος αλφαβητισμού και βασικής παιδείας. Η συμβολή της στην κοινωνική κατάρτιση και στην αντιμετώπιση της αποειδίκευσης των εργαζομένων, καθώς και στην τοπική πολιτιστική ανάπτυξη παρέμεινε ασήμαντη».

Η μελέτη των Σ. Παπαϊωάννου και Ζ. Παληού «*Adult Education in Europe: The Case of Greece*», δημοσιεύθηκε το 1994. Η μελέτη αφορά στη διαχρονική αποτύπωση και

κριτική ανάλυση της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα, τους φορείς και τις δραστηριότητές τους, με ιδιαίτερη αναφορά στη ΛΕ. Το πρώτο μέρος της μελέτης περιλαμβάνει στοιχεία σχετικά με την ιστορική εξέλιξη του θεσμού στο πλαίσιο των κοινωνικών και οικονομικών εξελίξεων. Στη συνέχεια, και με ποσοτικά δεδομένα που καλύπτουν την περίοδο 1986-1992, αναλύονται οι δραστηριότητες των βασικών φορέων εκπαίδευσης ενηλίκων στη χώρα. Σύμφωνα με τους συγγραφείς (Παραϊοαννου, & Παλιος, 1994: 79):

Η εκπαίδευση ενηλίκων στην Ελλάδα παρουσιάζει αρκετά προβλήματα, τα οποία αφορούν το θεωρητικό πλαίσιο, τους στόχους, το περιεχόμενο, την οργανωτική δομή των φορέων της, τη στελέχωση και τη χρηματοδότηση των σχετικών ιδρυμάτων, καθώς επίσης και την κοινωνική τους αξιοπιστία και νομιμοποίηση.... το πιο σπουδαίο και κοινό χαρακτηριστικό της εκπαίδευσης ενηλίκων σε ολόκληρη τη διαδρομή της υπήρξε ο σφετερισμός της από τις κυβερνήσεις με μοναδικό στόχο την προπαγάνδα της κομματικής ιδεολογίας και της κυβερνητικής και εθνικής πολιτικής.

Μεγάλο μέρος της μελέτης είναι αφιερωμένο στην ανάλυση των δραστηριοτήτων της ΛΕ, για την οποία διατυπώνεται το βασικό συμπέρασμα ότι παρά τα δραστικά μεταρρυθμιστικά μέτρα του 1982, ο θεσμός χαρακτηρίζεται από μια «καθοδική τάση», αφού απέτυχε να δώσει ικανοποιητικές λύσεις στα προβλήματα της προηγούμενης περιόδου. Μάλιστα υποστηρίζεται ότι η ΛΕ έχει βαθμιαία μετασχηματιστεί σε έναν ακόμη μηχανισμό απασχόλησης στο δημόσιο τομέα και ότι (ο.π.:) «ο λήθαργος στον οποίο βρίσκεται ο θεσμός και η διάχυση της ταυτότητας και των κατευθύνσεών του, ανέτρεψαν κάθε θετικό βήμα και φιλοδοξία των μεταρρυθμίσεων του 1982».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.4

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

1.4.1. Αντικείμενο και υποθέσεις εργασίας

Αντικείμενο της εργασίας αποτελεί η διερεύνηση της εκπαιδευτικής πολιτικής³⁷ στο χώρο της ΛΕ και ειδικότερα της φυσιογνωμίας και της δραστηριότητας του δικτύου της ΛΕ, υπό το πρίσμα των εξελίξεων στο πολιτικό, κοινωνικό και «άμεσο εκπαιδευτικό περιβάλλον»³⁸ της, κατά την περίοδο 1989-1999.

Όπως μπορούμε να συμπεράνουμε, με βάση τα πορίσματα άλλων ερευνών και μελετών (βλ. και κεφάλαιο 1.3 και ειδικότερα ενότητα 1.3.3), το δίκτυο της ΛΕ, ειδικά κατά την περίοδο 1982-1988, αναδεικνύεται σε βασικό δημόσιο φορέα εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα, κυρίως λόγω:

- Της αύξησης των χρηματοδοτήσεων (μέσω του κρατικού προϋπολογισμού, αλλά και των κοινοτικών³⁹ πόρων).
- Της στήριξης του από το ΥΠΕΠΘ, αλλά και γενικότερα από το κυβερνών κόμμα.
- Του εκσυγχρονισμού του θεσμικού πλαισίου και της αναβάθμισης της κεντρικής υπηρεσίας από Διεύθυνση σε Γενική Γραμματεία.

Κατά την περίοδο 1989-1999⁴⁰, σημειώνονται οι ακόλουθες εξελίξεις στο ευρύτερο περιβάλλον της ΛΕ:

(α) παγιώνεται η πολιτική της ΕΕ για την εκπαίδευση και κατάρτιση ενηλίκων στην Ελλάδα κι αυτή η παγίωση συνοδεύεται, ειδικά κατά την περίοδο 1994-1999, από την ανάπτυξη ενός συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης με βάση τις σχετικές κοινοτικές προδιαγραφές·

³⁷ Με τον όρο «εκπαιδευτική πολιτική», προσδιορίζουμε όλα εκείνα τα στοιχεία που αναφέρθηκαν στην ενότητα 1.3.2. Στη συγκρότηση της επίσημης πολιτικής στο χώρο της ΛΕ θεωρούμε ότι συμμετέχουν το ΥΠΕΠΘ, η κεντρική υπηρεσία και οι ΝΕΛΕ σε τοπικό επίπεδο.

³⁸ Χρησιμοποιούμε τον όρο άμεσο «εκπαιδευτικό περιβάλλον της ΛΕ», προκειμένου να αναφερθούμε στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα. Έχουμε ήδη αναφερθεί στο πεδίο αυτό (στις ενότητες 1.1.1 και 1.1.2), ωστόσο στο επόμενο μέρος της διατριβής ο όρος θα αποσαφηνιστεί ακόμη περισσότερο, αφού οι δραστηριότητες αυτές αποτελούν αντικείμενο διερεύνησης.

³⁹ Ο όρος «κοινοτικός» εδώ, αλλά και στη συνέχεια, αναφέρεται στην ΕΕ.

⁴⁰ Η περίοδος αυτή δεν έχει μελετηθεί από άλλους ερευνητές, τουλάχιστον ως προς τα ερωτήματα που τίθενται εδώ (βλ. και κεφάλαιο 1.3).

(β) εναλλάσσονται στην κυβέρνηση τα δύο μεγάλα πολιτικά κόμματα, σε αντίθεση με την αμέσως προηγούμενη περίοδο, στη διάρκεια της οποίας το ΠΑΣΟΚ ασκούσε αδιάλειπτα τη διακυβέρνηση της χώρας·

(γ) θεσμοθετείται ο β΄ βαθμός τοπικής αυτοδιοίκησης, μια μεταβολή που αφορά άμεσα το οργανωτικό πλαίσιο του δικτύου της ΛΕ.

Με βάση τα όσα αναφέρθηκαν, η έρευνά μας εστιάζει στη διερεύνηση της επίδρασης αυτών των εξελίξεων, στη δραστηριότητα και στη φυσιογνωμία του δικτύου της ΛΕ. Οι υποθέσεις εργασίας διαμορφώνονται ως ακολούθως:

Οι εξελίξεις στο πολιτικό, κοινωνικό και άμεσο εκπαιδευτικό περιβάλλον του δικτύου της Λαϊκής Επιμόρφωσης, κατά την περίοδο 1989-1999, και συγκεκριμένα:

(α) η πολιτική της ΕΕ για την εκπαίδευση και κατάρτιση ενηλίκων και ειδικότερα το σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης που αναπτύσσεται σταδιακά στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της περιόδου, με βάση τις κοινοτικές χρηματοδοτήσεις και προδιαγραφές·

(β) οι εναλλαγές στη διακυβέρνηση της χώρας και οι ενδεχόμενες μεταβολές της επίσημης κρατικής πολιτικής σε σχέση με το ρόλο του δικτύου της ΛΕ·

(γ) η θεσμοθέτηση της τοπικής αυτοδιοίκησης β΄ βαθμού,

επιδρούν στο δίκτυο της Λαϊκής Επιμόρφωσης, μεταβάλλοντας τη δραστηριότητα και τη φυσιογνωμία του.

Ο όρος «δραστηριότητα» χρησιμοποιείται εδώ προκειμένου να εκφράσει τις πάσης φύσεως επιμορφωτικές δραστηριότητες του δικτύου και ειδικότερα αναφέρεται στον «όγκο» των δραστηριοτήτων σε ετήσια βάση, τον τύπο και τα χαρακτηριστικά αυτών των δραστηριοτήτων, καθώς και τις στρατηγικές δράσης στις οποίες αυτές εντάσσονται (βλ. και σχήμα 1.1).

Ο όρος «φυσιογνωμία» παραπέμπει σε ορισμένα εσωτερικά και εξωτερικά χαρακτηριστικά του δικτύου της ΛΕ (θέση και εικόνα του δικτύου ως φορέα εκπαίδευσης ενηλίκων, οργανωτική δομή του δικτύου).

Ειδικότερα θα δείξουμε ότι:

(i) η εκ βάθρων αναδιοργάνωση της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα, λόγω της ανάπτυξης του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης με βάση τις κοινοτικές χρηματοδοτήσεις και προδιαγραφές - βασικά χαρακτηριστικά του οποίου αποτελούν η στροφή προς τους ιδιωτικούς φορείς κατάρτισης και η συνακόλουθη συρρίκνωση της συμμετοχής των δημόσιων φορέων, καθώς επίσης και η λειτουργία του σε ανταγωνιστική βάση·

(ii) η ευθυγράμμιση της επίσημης κρατικής πολιτικής, στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων, με τις βασικές κατευθύνσεις της αντίστοιχης κοινοτικής πολιτικής και η διαρκής ελάττωση της στήριξης προς το δίκτυο της ΛΕ, λόγω των πολιτικών και κοινωνικο-οικονομικών εξελίξεων που σημειώνονται·

(iii) η θεσμοθέτηση της τοπικής αυτοδιοίκησης β' βαθμού και η αυτονόμηση των νομαρχιών, οι οποίες έως το 1994 λειτουργούσαν ως ιμάντες μεταβίβασης και υλοποίησης της κρατικής πολιτικής,

επιφέρουν κατά την περίοδο 1989-1999, τις ακόλουθες μεταβολές στο δίκτυο της ΛΕ:

- (i) το δίκτυο μετατρέπεται σταδιακά σε φορέα οργανωμένων και δομημένων επιμορφωτικών δραστηριοτήτων·
- (ii) οι δραστηριότητες αυτές εντάσσονται κυρίως σε στρατηγικές δράσης συναφείς με τις προτεραιότητες της κοινοτικής πολιτικής για την εκπαίδευση και κατάρτιση ενηλίκων, και κυρίως στη στρατηγική της κοινωνικής ένταξης και αντιμετώπισης του αποκλεισμού·
- (iii) ο όγκος της δραστηριότητας του δικτύου (αριθμός τμημάτων μάθησης, αριθμός εκπαιδευομένων και αριθμός επιμορφωτικών ωρών) μειώνεται·
- (iv) η εμβέλεια του δικτύου περιορίζεται και οι δραστηριότητές του συγκεντρώνονται κυρίως στα μεγάλα αστικά κέντρα·
- (v) η θέση του δικτύου στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων διαφοροποιείται·
- (vi) οι ΝΕΛΕ μετατρέπονται σταδιακά σε φορείς εκπόνησης και υλοποίησης της πολιτικής των νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων και η οργανωτική δομή του δικτύου αποδιαρθρώνεται.

1.4.2. Μέθοδοι και τεχνικές

Οι ερευνητικές μέθοδοι και τεχνικές που εφαρμόστηκαν περιλαμβάνουν⁴¹:

(α) *έμμεση παρατήρηση*, δηλαδή «την παρατήρηση των κοινωνικών φαινομένων όχι άμεσα, αλλά μέσω εκείνων των τεκμηρίων⁴² στα οποία έχουν αποτυπωθεί τα ίχνη των κοινωνικών φαινομένων» (Λαμπίρη-Δημάκη, 1990: 75). Τα τεκμήρια που αναλύθηκαν περιλαμβάνουν:

(i) γραπτά τεκμήρια, κυρίως τεκμήρια που αναφέρονται στο θεσμικό πλαίσιο και τη νομοθεσία, αλλά και έγγραφα του δικτύου της ΛΕ (εγκύκλιοι, αλληλογραφία και εκδόσεις). Τα τελευταία προέρχονται από το αρχείο της Διεύθυνσης Ανάπτυξης και Υποδομής της ΓΓΛΕ, ενώ χρησιμοποιήθηκαν και έγγραφα από το αρχείο της ΝΕΛΕ Ηρακλείου⁴³. Η ανάλυση αυτής της κατηγορίας των τεκμηρίων βασίστηκε στην τεχνική που ο Duverger (1990: 94) αποκαλεί «ανάλυση κατά αυτοτελή τεκμήρια», «όπου η αναλυόμενη μονάδα αποτελείται από ένα αυτοτελές τεκμήριον... επιλέγεται δε εκείνο το στοιχείο το οποίον ανταποκρίνεται προς τον προσανατολισμόν της ανάλυσεως» (ο.π.). Κατά την Λαμπίρη-Δημάκη πρόκειται για ποιοτική ανάλυση «στο μέτρο που ο ερευνητής ενδιαφέρεται κυρίως για την παρουσία / απουσία των σημαντικών στοιχείων» (Λαμπίρη-Δημάκη, 1990: 76), που περιέχονται στο κατά περίπτωση τεκμήριο. Οι άξονες ανάλυσης των τεκμηρίων αυτής της κατηγορίας, προσδιορίζονται στα αντίστοιχα κεφάλαια της διατριβής.

(ii) ποσοτικά τεκμήρια, κυρίως τεκμήρια που αφορούν στην ανάλυση της δραστηριότητας του δικτύου της ΛΕ. Τα στοιχεία αυτής της κατηγορίας είναι αδημοσίευτα και προέρχονται από το αρχείο της Διεύθυνσης Ανάπτυξης και Υποδομής της ΓΓΛΕ. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται επίσης και τα ποσοτικά τεκμήρια για την ανάλυση των χαρακτηριστικών του άμεσου εκπαιδευτικού περιβάλλοντος της ΛΕ, τα οποία κατά το μεγαλύτερο μέρος τους είναι επίσης αδημοσίευτα⁴⁴.

⁴¹ Ακολουθούμε εδώ τα όσα προτείνονται από την Λαμπίρη-Δημάκη (1990), τόσο ως προς την κατηγοριοποίηση σε μεθόδους και τεχνικές, όσο και ως προς το περιεχόμενό τους.

⁴² Τα τεκμήρια διακρίνονται σε: γραπτά, ποσοτικά, υλικού πολιτισμού και εικονογραφικά (ο.π.: 75).

⁴³ Θεωρήσαμε αναγκαίο να συμπεριλάβουμε και το αρχείο μιας εκ των περιφερειακών υπηρεσιών, όχι μόνον για λόγους επαλήθευσης και διασταύρωσης των στοιχείων, αλλά και προκειμένου να αποκτήσουμε καλύτερη εικόνα για το γενικότερο πλαίσιο συνεργασίας και επικοινωνίας της κεντρικής με τις περιφερειακές υπηρεσίες.

⁴⁴ Αναλυτικός κατάλογος των στοιχείων που χρησιμοποιήθηκαν για την έρευνα παρατίθεται στο παράρτημα Α της διατριβής.

(β) *συγκριτική* μέθοδος, η οποία «αποτελεί την κατ' εξοχήν μέθοδο αιτιακής ανάλυσης ή απλής εντόπισης σχέσεων ταυτόχρονης ή συνακόλουθης μεταβολής μεταξύ των φαινομένων» (ο.π.: 67) και η οποία βασίζεται στην εναλλαγή των συνθηκών κάτω από τις οποίες εμφανίζονται αυτά τα φαινόμενα (σε διαχρονική ή συγχρονική βάση). Οι συγκρίσεις εδώ αφορούν στο εσωτερικό της περιόδου που καλύπτει η εργασία, ωστόσο σε ορισμένες περιπτώσεις επεκτείνονται και σε προηγούμενες περιόδους της ΛΕ και κυρίως στην αμέσως προηγούμενη (1982-1988 - βλ. και ενότητα 1.3.3). Στις περιπτώσεις αυτές, για τις ανάγκες των συγκρίσεων που επιχειρούνται, αναλύονται και δεδομένα για τις προηγούμενες περιόδους, όταν αυτά δεν είναι διαθέσιμα με βάση προηγούμενες έρευνες και μελέτες (για παράδειγμα, στοιχεία που αφορούν στην εξέλιξη των προϋπολογισμών της ΛΕ). Οι συγκρίσεις γίνονται στο επίπεδο:

- (i) του όγκου της δραστηριότητας του δικτύου της ΛΕ (αριθμός τμημάτων μάθησης, αριθμός εκπαιδευομένων, διάρκεια τμημάτων).
- (ii) των χαρακτηριστικών της δραστηριότητας (διάρκεια τμημάτων, ηλικιακή σύνθεση των εκπαιδευομένων, συμμετοχή γυναικών).
- (iii) των πόρων και των υποδομών του δικτύου.
- (iv) των στρατηγικών δράσης στις οποίες εντάσσονται οι δραστηριότητες του δικτύου.
- (v) της θέσης του δικτύου ως φορέα εκπαίδευσης ενηλίκων.
- (vi) της οργανωτικής δομής του δικτύου.

(γ) *άμεση παρατήρηση*, η οποία γίνεται «...είτε με τη συμμετοχή του ερευνητή..., είτε με την διεξαγωγή συνεντεύξεων..., είτε με την υποβολή ερωτηματολογίων» (ο.π.: 78). Στο πλαίσιο της εργασίας διεξήχθησαν συνεντεύξεις με 19 στελέχη των ΝΕΛΕ, με στόχο τη διερεύνηση των απόψεων στελεχών των περιφερειακών υπηρεσιών του δικτύου της ΛΕ, σε σχέση με τις υποθέσεις εργασίας⁴⁵. Οι συνεντεύξεις αυτές ήταν δομημένες (δηλαδή, «το περιεχόμενο και η διαδικασία είναι οργανωμένα εκ των προτέρων», Cohen & Manion, 1997: 376). Σύμφωνα επίσης με τους Cohen & Manion (1997: 374), η ερευνητική συνέντευξη μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε τρεις κατευθύνσεις:

- Ως κύριο μέσο συλλογής πληροφοριών που έχουν άμεση σχέση με τα αντικείμενα της έρευνας.
- Για τον έλεγχο υποθέσεων ή την απόδειξη νέων.
- Σε συνδυασμό με άλλες μεθόδους στη διεξαγωγή της έρευνας.

⁴⁵ Βλ. και ενότητα 3.6.2 για τους άξονες της συνέντευξης και τα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων.

Θεωρούμε ότι η διεξαγωγή των συνεντεύξεων σε αυτή την έρευνα, εμπίπτει στην τελευταία από τις παραπάνω κατευθύνσεις, με την έννοια ότι μέσω των συνεντεύξεων επιβεβαιώνονται ή όχι ευρήματα που προέκυψαν με βάση τις άλλες μεθόδους και τεχνικές που αναφέρθηκαν. Σημειώνουμε όμως ότι οι συνεντεύξεις δεν χρησιμοποιούνται για την εξαγωγή νέων συμπερασμάτων, δηλαδή συμπερασμάτων που δεν επιβεβαιώνονται με βάση τις άλλες μεθόδους και τεχνικές της έρευνας. Επίσης, συνεντεύξεις άλλου τύπου («εστιασμένες», ο.π.: 398), αλλά και με άλλο στόχο (άντληση πληροφοριών, προσανατολισμός της έρευνας) διεξήχθησαν κατά την προπαρασκευαστική φάση της έρευνας με στελέχη της κεντρικής υπηρεσίας, των ΝΕΛΕ, αλλά και άλλων φορέων εκπαίδευσης ενηλίκων (ΕΛΚΕΠΑ, ιδιωτικά και δημόσια ΚΕΚ).

Προκειμένου να διερευνηθεί η εξέλιξη της δραστηριότητας και της φυσιογνωμίας του δικτύου, όπως αυτές ορίστηκαν στην προηγούμενη ενότητα, θα εξεταστούν τα ακόλουθα:

- Δομή και πολιτικές του δικτύου της ΛΕ (θεσμικό και νομοθετικό πλαίσιο, πολιτική της κεντρικής υπηρεσίας, πολιτική των ΝΕΛΕ, σχέσεις κεντρικής υπηρεσίας και ΝΕΛΕ, σχέσεις νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων και ΝΕΛΕ).
- Πόροι και υποδομές (προϋπολογισμός της ΓΓΛΕ, επιχορηγήσεις προς τις ΝΕΛΕ, κτιριακή υποδομή, ανθρώπινο δυναμικό).
- Όγκος δραστηριότητας (αριθμός μεμονωμένων εκδηλώσεων, αριθμός τμημάτων μάθησης, αριθμός εκπαιδευομένων).
- Τύπος και χαρακτηριστικά δραστηριότητας (κατανομή τμημάτων σε κατηγορίες, διάρκεια τμημάτων, ηλιακή σύνθεση εκπαιδευομένων, συμμετοχή γυναικών, νέες δραστηριότητες του δικτύου).

Περιοχές δραστηριότητας του δικτύου της ΛΕ, οι οποίες - αν και περιλαμβάνονταν στον αρχικό σχεδιασμό της έρευνας- δεν κατέστη δυνατόν να διερευνηθούν λόγω ελλείψεως πραγματολογικών δεδομένων είναι οι ακόλουθες:

- Τα ζητήματα που αφορούν στους εκπαιδευτές (εξέλιξη του αριθμού των εκπαιδευτών, τυπικά προσόντα, συχνότητα συνεργασίας).
- Τα αναλυτικά προγράμματα των τμημάτων μάθησης.
- Η παρακολούθηση της πορείας των εκπαιδευομένων μετά το τέλος της λειτουργίας των τμημάτων μάθησης (ειδικά για ορισμένες κατηγορίες προγραμμάτων, όπως για παράδειγμα για τα προγράμματα επαγγελματικής

κατάρτισης, η συνεκτίμηση αυτού του στοιχείου θα μπορούσε να οδηγήσει σε συμπεράσματα σχετικά με την αποτελεσματικότητα και την αποδοτικότητα της δραστηριότητας του δικτύου).

Σημειώνουμε ότι, στοιχεία σχετικά με τους εκπαιδευτές, το αναλυτικό περιεχόμενο των προγραμμάτων και την παρακολούθηση της πορείας των εκπαιδευομένων, δεν τηρούνται στην κεντρική υπηρεσία.

Συμπεράσματα

Στο πρώτο μέρος, εκκινώντας από τη σχετική βιβλιογραφία, εξειδικεύσαμε το εννοιολογικό εργαλείο (τυπολογία στρατηγικών δράσης των φορέων εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα), το οποίο χρησιμοποιείται στην παρούσα έρευνα για την ανάλυση των δραστηριοτήτων που αναπτύσσουν οι φορείς εκπαίδευσης ενηλίκων, και ειδικά το δίκτυο της ΛΕ. Επίσης, αναλύθηκαν οι διαφορετικές προσεγγίσεις για την αξιολόγηση εκπαιδευτικής πολιτικής, με έμφαση στις διαφορές ανάμεσα στην τεχνική/ελεγκτική και την ερευνητική προσέγγιση. Όπως αναδείχθηκε, η σαφής αναφορά στο γενικότερο πλαίσιο (context) σχεδιασμού και εφαρμογής της εκπαιδευτικής πολιτικής και η διερεύνηση των σχετικών αλληλεπιδράσεων, αποτελεί βασικό κριτήριο για τη διάκριση των δύο αυτών προσεγγίσεων.

Η επισκόπηση των βασικών σημείων της ιστορικής διαδρομής του δικτύου της ΛΕ έως και το 1989, καθώς επίσης και τα συμπεράσματα των σχετικών με το δίκτυο ερευνών και μελετών ανέδειξαν την επίδραση παραγόντων που συνδέονται άμεσα με τις υποθέσεις εργασίας της έρευνας, στην πορεία του δικτύου της ΛΕ. Ειδικά κατά την αμέσως προηγούμενη περίοδο (1982-1988), η απορρόφηση πόρων από το ΕΚΤ, η κυβερνητική πολιτική στήριξης και ενίσχυσης του δικτύου και ο εκσυγχρονισμός του θεσμικού πλαισίου, ανέδειξαν το δίκτυο της ΛΕ στο μεγαλύτερο δημόσιο δίκτυο εκπαίδευσης ενηλίκων αυτής της περιόδου. Η περίοδος 1982 - 1988 χαρακτηρίζεται από τη ριζική αναδιοργάνωση της ΛΕ, την ποσοτική επέκταση των δραστηριοτήτων της και την εγκατάλειψη της πολιτικο-ιδεολογικής στρατηγικής. Ωστόσο, η στροφή προς άλλες στρατηγικές δράσης χαρακτηρίζεται, από ερευνητές αυτής της περιόδου, προβληματική και μάλλον ανολοκλήρωτη και η ΛΕ εμφανίζεται να παραμένει σε μεγάλο βαθμό προσκολλημένη στις αδυναμίες του παρελθόντος.

Οι εξελίξεις που σημειώνονται στο πολιτικό, κοινωνικό και «άμεσο εκπαιδευτικό» περιβάλλον της ΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999, ειδικά ως προς τους παραπάνω παράγοντες, διαφοροποιούν το πλαίσιο διαμόρφωσης και υλοποίησης της εκπαιδευτικής πολιτικής στο χώρο της ΛΕ - όπως αναλυτικότερα θα δείξουμε στο δεύτερο μέρος.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1989-1999

Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Το δεύτερο μέρος αφορά στην ανάλυση ορισμένων όψεων των πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών εξελίξεων που διαμορφώνουν το περιβάλλον του δικτύου της ΛΕ, το πλαίσιο δηλαδή εντός του οποίου αναπτύσσονται οι δραστηριότητες του δικτύου και η εκπαιδευτική πολιτική στο χώρο της ΛΕ.

Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζονται και αναλύονται οι εξελίξεις που συνδέονται άμεσα με τη δεύτερη και την τρίτη υπόθεση εργασίας της έρευνας, ενώ το δεύτερο κεφάλαιο αφορά στη διερεύνηση της επίδρασης της ευρωπαϊκής πολιτικής στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα. Θεωρούμε αναγκαία αυτή τη διερεύνηση και για το λόγο αυτό αφιερώνεται σημαντικό τμήμα του δεύτερου μέρους σε αυτήν, αφού:

(α) Συνδέεται άμεσα με την περαιτέρω αποσαφήνιση και συγκρότηση της πρώτης εκ των υποθέσεων εργασίας.

(β) Η επίδραση της πολιτικής της ΕΕ στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων, κατά την περίοδο 1989-1999, δεν έχει έως σήμερα διερευνηθεί. Ειδικότερα μάλιστα δεν έχει διερευνηθεί η περίοδος 1994-1999, κατά την οποία όπως θα δείξουμε (με βάση δημοσίευτα, κατά το μεγαλύτερο μέρος τους, στοιχεία) εκδηλώνεται ιδιαίτερα έντονα η επίδραση της ευρωπαϊκής πολιτικής στο τομέα της εκπαίδευσης και κατάρτισης ενηλίκων, με αποτέλεσμα τη διαμόρφωση ενός συστήματος συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης με συγκεκριμένα πλέον χαρακτηριστικά.

(γ) Τα χαρακτηριστικά αυτά, αλλά και οι διαδικασίες μέσω των οποίων διαμορφώνεται αυτό το σύστημα, ουσιαστικά συνιστούν αυτό που προσδιορίστηκε ως «άμεσο εκπαιδευτικό» περιβάλλον του δικτύου της ΛΕ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.1

ΟΦΕΙΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1989-1999

2.1.1. Το πολιτικό πεδίο⁴⁶

Όπως έχει αναφερθεί (ενότητα 1.3.3), η πολιτική μεταβολή του 1981 και η άνοδος του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία συνδέθηκαν άμεσα με την αναδιοργάνωση και τον αναπροσανατολισμό της ΛΕ. Η αρχή της περιόδου που καλύπτει η παρούσα εργασία συμπίπτει με την έναρξη μιας περιόδου πολιτικής ρευστότητας, που χαρακτηρίζεται:

- Από τη διεξαγωγή δύο διαδοχικών εθνικών εκλογών (18.6.1989 και 5.11.1989), κατά τις οποίες κανένα από τα κόμματα που συμμετείχαν δεν διέθετε την απαιτούμενη για το σχηματισμό κυβέρνησης κοινοβουλευτική πλειοψηφία.
- Από το σχηματισμό κυβερνήσεων συνεργασίας ως αποτέλεσμα της κατάστασης που αναφέρθηκε. Συγκεκριμένα, στις 2.7.1989 σχηματίζεται κυβέρνηση συνεργασίας των κομμάτων της ΝΔ και του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου, ενώ στις 21.11.1989 σχηματίζεται κυβέρνηση συνεργασίας με τη στήριξη των τριών μεγαλύτερων κομμάτων της Βουλής (των δύο προαναφερθέντων και του ΠΑΣΟΚ).

Βασικό χαρακτηριστικό της περιόδου που εξετάζουμε είναι η επικράτηση του νεοφιλελευθερισμού στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, που σηματοδοτεί ταυτόχρονα και το τέλος της εποχής του κεύσσιανισμού. Η αποδυνάμωση του ρόλου του κράτους στη ρύθμιση της αγοράς συνοδεύεται στο οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο από (Φωτόπουλος, 1993: 61-72):

- Τη φιλελευθεροποίηση των αγορών και ιδιαίτερα της αγοράς εργασίας.
- Τη δημιουργία επιχειρηματικών ευκαιριών για το ιδιωτικό κεφάλαιο, μέσω του περιορισμού του δημόσιου τομέα.
- Την αναδιανομή των φορολογικών βαρών υπέρ των ανώτερων εισοδηματικών στρωμάτων.

⁴⁶ Η ανάλυση που γίνεται στο κεφάλαιο 2.1 βασίζεται στα όσα αναφέρονται στην ενότητα 1.2.2 και κυρίως στο σχήμα που προτείνεται από τον Μπουζάκη (1994: 17-30).

- Τη συρρίκνωση του κράτους - πρόνοιας και τη σιωπηρή υιοθέτηση της «κοινωνίας των δύο τρίτων».
- Τη συνολική συντηρητική μετατόπιση του πολιτικού σκηνικού.

Στο πλαίσιο αυτής της ισχυρής δυναμικής, σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο, μετά τις εθνικές εκλογές της 8.4.1990 η ΝΔ σχηματίζει αυτοδύναμη κυβέρνηση, με πρωθυπουργό τον Κωνσταντίνο Μητσοτάκη. Στις προγραμματικές δηλώσεις της πρώτης μονοκομματικής, μετά από διάστημα έντεκα μηνών, κυβέρνησης⁴⁷ προσδιορίζονται ως βασικοί άξονες της κυβερνητικής πολιτικής, η απελευθέρωση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και το «μικρότερο κράτος». Οι ιδιωτικοποιήσεις, η σκληρή αντιπληθωριστική πολιτική, η εκκαθάριση των προβληματικών επιχειρήσεων και η εξυγίανση των ασφαλιστικών ταμείων προσδιορίζονται ως μερικοί από τους άμεσους στόχους της νέας κυβέρνησης.

Η πτώση της κυβέρνησης της ΝΔ (9.9.1993), οδήγησε στη διεξαγωγή εθνικών εκλογών στις 10.10.1993. Στις εκλογές αυτές το ΠΑΣΟΚ, με ισχυρή κοινοβουλευτική πλειοψηφία, σχηματίζει αυτοδύναμη κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Ανδρέα Παπανδρέου. Στις εκλογές της 22.9.1996 κυβέρνηση σχηματίζει και πάλι το ΠΑΣΟΚ, με πρωθυπουργό τον Κωνσταντίνο Σημίτη⁴⁸. Στις προγραμματικές δηλώσεις της νέας κυβέρνησης υπογραμμίζεται ο στόχος της συμμετοχής στην ΟΝΕ.

Στις θέσεις των δύο κομμάτων που ασκούν αυτοδύναμα τη διακυβέρνηση της χώρας κατά την περίοδο 1989-1999, σποραδικές είναι οι αναφορές στη ΛΕ. Ήδη στο πρόγραμμα του ΠΑΣΟΚ, ενόψει των εκλογών του 1989, οι αναφορές στη ΛΕ περιορίζονται σε σχέση με αντίστοιχα κείμενα της προηγούμενης περιόδου (βλ. και ενότητα 1.3.3). Η αναφορά στη ΛΕ έχει πλέον την έκταση μιας πρότασης («η λαϊκή επιμόρφωση συνεχίζει την προσφορά γνώσεων και πολιτιστικών αγαθών» (ΠΑΣΟΚ, 1989: 67), στην ενότητα «Συνεχής εκπαίδευση και κατάρτιση», όπου αναφέρεται ότι όλες οι επιμέρους προτάσεις στον τομέα αυτό εντάσσονται «σε ένα ευρύτερο σύστημα εκπαίδευσης από απόσταση (long distance education) όπου κάθε πολίτης μπορεί να ανανεώνει τις γνώσεις του και να αποκτά νέες» (ο.π.).

Αντίθετα, στο αντίστοιχο κείμενο της ΝΔ αναφέρεται ότι (ΝΔ, 1989: 30):

⁴⁷ Πηγή για τις προγραμματικές δηλώσεις, αλλά και τις κυβερνητικές μεταβολές που αναφέρονται σε αυτή την ενότητα, είναι ο τύπος (εφημερίδες και περιοδικές εκδόσεις) της περιόδου.

Η προοπτική του Μέλλοντος, ο κόσμος του 2000, επιβάλλει την ευρύτατη ανάπτυξη του συστήματος της Λαϊκής Επιμόρφωσης. Σήμερα στην Ελλάδα η Λαϊκή Επιμόρφωση έχει εκτραπεί από τους σκοπούς της και υπηρετεί, σε σοβαρή έκταση, όχι τις υπαρκτές ανάγκες, αλλά την κυβερνητική προπαγάνδα. Γι' αυτό ο θεσμός πρέπει να αποκατασταθεί στην πραγματική του αποστολή...

Ως τομείς δραστηριότητας προσδιορίζονται πλέον:

- Η λειτουργία προγραμμάτων για ενήλικους που δεν έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση.
- Προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης για την ενίσχυση της κινητικότητας των ενηλίκων στην αγορά εργασίας.
- Προγράμματα διδασκαλίας ξένων γλωσσών.
- Προγράμματα ανθρωπιστικής και πνευματικής καλλιέργειας ή ελεύθερων σπουδών
- Λειτουργία «Σχολών Γονέων» και «Ελεύθερων Πανεπιστημίων».

Στη συνέχεια, και για το υπόλοιπο της περιόδου που καλύπτει η παρούσα έρευνα, δεν εντοπίζονται πλέον αναφορές των δύο κομμάτων στη ΛΕ. Ενδεικτικά αναφερόμαστε σε ορισμένα κείμενα:

- Στην προγραμματική πρόταση του ΠΑΣΟΚ (ΠΑΣΟΚ, 1991α), απουσιάζει οποιαδήποτε αναφορά στη ΛΕ, ενώ προσδιορίζεται ότι «οι σημερινές ανάγκες κάνουν επιτακτική τη διαρκή και συνεχιζόμενη εκπαίδευση, όπως και την ελεύθερη και ανοικτή παιδεία που διασφαλίζεται με τοπικούς και περιφερειακούς θεσμούς» (ΠΑΣΟΚ, 1991: 78).
- Η ΛΕ δεν αποτελεί αντικείμενο του «Διαλόγου για την Παιδεία», αφού δεν περιλαμβάνεται στα θέματα που προτείνονται από το ΥΠΕΠΘ (ΥΠΕΠΘ, 1990), ενώ δεν αποτελεί και μέρος των σχετικών αντιπροτάσεων του ΠΑΣΟΚ (ΠΑΣΟΚ, 1991β).
- Στον τεύχος απολογισμού της ΝΔ, με τίτλο «Μεταρρύθμιση στην Παιδεία», επίσης δεν υπάρχει κάποια αναφορά στο δίκτυο της ΛΕ.
- Τέλος, στο πρόγραμμα του ΠΑΣΟΚ ενόψει των εκλογών του 1993, απουσιάζει οποιαδήποτε αναφορά στη ΛΕ, τόσο στην ενότητα «Ανάπτυξη και αξιοποίηση ανθρώπινου δυναμικού» (που καταλαμβάνει έκταση πέντε

⁴⁸ Που διαδέχεται τον Ανδρέα Παπανδρέου, τόσο στην πρωθυπουργία, όσο και στην αρχηγία του κυβερνώντος κόμματος.

σελίδων), όσο και στην ενότητα «Μια σύγχρονη εκπαίδευση για μια ισχυρή Ελλάδα» (έκτασης δεκατεσσάρων σελίδων).

Με τον νόμο 2218/1994 («Ίδρυση νομαρχιακής αυτοδιοίκησης, τροποποίηση διατάξεων για την πρωτοβάθμια αυτοδιοίκηση και την περιφέρεια και άλλες διατάξεις») εισάγεται ο δεύτερος βαθμός τοπικής αυτοδιοίκησης. Βασικό χαρακτηριστικό της θεσμικής αυτής παρέμβασης είναι η απευθείας εκλογή των νομαρχών⁴⁹, καθώς επίσης και η μεταφορά όλων των αρμοδιοτήτων των νομαρχών και των νομαρχιακών υπηρεσιών στις νεοσύστατες νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις (με την εξαίρεση μικρού αριθμού αρμοδιοτήτων που αφορούν σε θέματα δημόσιας παρουσίας, εθνικής άμυνας, κ.ά.).

Μέχρι τη θεσμοθέτηση του δεύτερου βαθμού τοπικής αυτοδιοίκησης οι νομαρχίες λειτουργούσαν ως μικρογραφίες της κεντρικής διοίκησης και ως ιμάντες μεταβίβασης και υλοποίησης της κρατικής πολιτικής: οι επιμέρους νομαρχιακές υπηρεσίες αντιστοιχούσαν σε υπηρεσίες υπουργείων, ενώ οι νομάρχες διορίζονταν από την εκάστοτε κυβέρνηση. Όπως αναφέρει η Χριστοφιλοπούλου (1996: 126-127):

Προϊστάμενοι των νομαρχιακών υπηρεσιών και εκπρόσωποι της κεντρικής εξουσίας στο νομό είναι οι νομάρχες... Πότε ως μετακλητοί υπάλληλοι, διοριζόμενοι και παυόμενοι από την κυβέρνηση, και πότε ως οιονεί δημόσιοι υπάλληλοι, οι νομάρχες έχουν ως κύριο καθήκον την τήρηση της έννομης τάξης, την εποπτεία των δήμων και κοινοτήτων, την εκπροσώπηση της κυβέρνησης και τη διοίκηση των δημόσιων υπηρεσιών στο νομό. Το έργο τους είναι συνδεδεμένο άρρηκτα με τις κεντρικές πολιτικές επιλογές... Η κάθε νομαρχία αποτελείται από ξεχωριστές υπηρεσίες που αντιστοιχούν στα κεντρικά υπουργεία και στερείται νομικής προσωπικότητας.

Η κατάσταση αυτή αλλάζει με τις πρώτες εκλογές για την ανάδειξη νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων. Σύμφωνα με στοιχεία της Ελληνικής Εταιρείας Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (ΕΕΤΑΑ), σε σύνολο 54 νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων, μόλις οι 17 αιρετοί νομάρχες εκλέγονται ως υποψήφιοι του κυβερνώντος κόμματος. Από τους υπόλοιπους νομάρχες, 23 ανήκουν πολιτικά στο κυβερνών κόμμα - αλλά έχουν εκλεγεί ως επικεφαλής συνδυασμών συνεργασίας - ενώ 14 νομάρχες πρόσκεινται σε

⁴⁹ Όπως ορίζεται στο άρθρο 5 του ν. 2218/1994, οι εκλογές για την ανάδειξη του νομάρχη και των μελών του νομαρχιακού συμβουλίου γίνονται κάθε τέσσερα χρόνια ταυτόχρονα με τις δημοτικές και κοινοτικές εκλογές, στα ίδια εκλογικά τμήματα.

κόμματα της αντιπολίτευσης. Το κενό που δημιουργείται σε σχέση με την άσκηση της κρατικής πολιτικής, καλύπτεται πλέον από τις Γενικές Γραμματείες των Περιφερειών⁵⁰, οι οποίες λειτουργούν ήδη από το 1987 και μάλιστα διαχειρίζονται σημαντικό μέρος των εισροών της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς την Ελλάδα, μέσω των Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων (ΠΕΠ).

Το πρώτο διάστημα εφαρμογής του ν. 2218/1994, που ουσιαστικά συμπίπτει με την πρώτη τετραετία των νέων αιρετών νομαρχών, χαρακτηρίζεται από τις διοικητικές αναδιαρθρώσεις που απαιτούνται για τη λειτουργία του νέου θεσμού, αλλά και από τους περιορισμένους πόρους που διατίθενται στις νεοσύστατες νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις. Τα ζητήματα αυτά αναδεικνύονται σε σημεία τριβής μεταξύ των αιρετών νομαρχών και της κυβέρνησης, καθώς συχνές είναι οι αιτιάσεις της Ένωσης Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων για την ανυπαρξία πόρων που θα επέτρεπαν στους νομάρχες να ασκήσουν πολιτική σε επίπεδο νομού. Το τελευταίο είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τους νομάρχες, αφού πλέον οι νομαρχιακοί συνδυασμοί λογοδοτούν στο τέλος κάθε τετραετίας στο εκλογικό σώμα του νομού και όπως είναι ευνόητο η επανεκλογή τους συναρτάται άμεσα με το έργο που παρήγαγαν κατά τη διάρκεια της θητείας τους.

Άμεση συνέπεια των μεταβολών στο θεσμικό πλαίσιο της τοπικής αυτοδιοίκησης είναι το γεγονός ότι για πρώτη φορά στην ιστορική διαδρομή του θεσμού της ΛΕ, οι ΝΕΛΕ υπάγονται πλέον σε αιρετό πολιτικό προϊστάμενο⁵¹. Ο νομάρχης, *ex officio* Πρόεδρος της ΝΕΛΕ, είναι πλέον αιρετό πολιτικό πρόσωπο - επικεφαλής πολιτικού συνδυασμού σε επίπεδο νομού - και η ΝΕΛΕ αποτελεί έναν από τους εν δυνάμει μηχανισμούς υλοποίησης της νομαρχιακής πολιτικής.

⁵⁰ Μετά από μια σύντομη και ανεπιτυχή απόπειρα θεσμοθέτησης με τον ν. 2240/94, της Υπηρεσίας Περιφερειακής Διεύθυνσης, της οποίας προϊστάται μετακλητός υπάλληλος (Περιφερειακός Διευθυντής) σε επίπεδο νομού. Σημειώνουμε εδώ, ότι σύμφωνα με το άρθρο 33 του ν. 1832/1989: «οι αρμοδιότητες που έχουν ανατεθεί ή μεταβιβαστεί στις διανομαρχιακού επιπέδου υπηρεσίες ανήκουν αποκλειστικά στο γενικό γραμματέα της περιφέρειας».

⁵¹ Σύμφωνα με το άρθρο 6 του Κανονισμού της Λαϊκής Επιμόρφωσης (1985): «Η ΝΕΛΕ είναι αυτοτελής δημόσια υπηρεσία, υπάγεται στο Νομάρχη και εποπτεύεται από τη Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης».

2.1.2. Το οικονομικό πεδίο

Ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός της χώρας (και η συμμετοχή στις διαδικασίες πολιτικής και οικονομικής ενοποίησης των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης) δεν αμφισβητείται, τουλάχιστον από τους δύο μεγαλύτερους κομματικούς σχηματισμούς. Άλλοτε εμφανιζόμενος ως συμμετοχή της Ελλάδας στην Ευρώπη της «πρώτης ταχύτητας» και ως εμμονή στην επίτευξη των δημοσιονομικών μεγεθών που απαιτούνται για την ένταξη στην ΟΝΕ και άλλοτε ως κάλυψη της απόστασης ανάμεσα στην «ανεπτυγμένη Ευρώπη και την Ελλάδα», κυριαρχεί σταθερά στο δημόσιο λόγο αυτής της περιόδου. Όπως επισημαίνει ο Τσουκαλάς (1996β, 145), «Πράγματι η ανάγκη του συμβαδίσματος ή της κάλυψης της απόστασης με τη Δύση εν γένει και με την Ευρωπαϊκή Ένωση ειδικότερα έχει, διακηρυκτικά τουλάχιστον, προσλάβει τις διαστάσεις μιας ομόθυμα αναγνωριζόμενης εθνικής προτεραιότητας». Ωστόσο, τουλάχιστον μέχρι το 1995, βασικοί δείκτες της οικονομίας εξακολουθούν να εμφανίζουν απόκλιση σε σχέση τόσο με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, όσο και με τις προϋποθέσεις ένταξης στην ΟΝΕ (Δρακάτος, 1997: 116):

Κατά την περίοδο 1981-1995 δεν σημειώθηκε πραγματική σύγκλιση της ελληνικής οικονομίας προς την ευρωπαϊκή. Τόσο η παραγωγή όσο και οι χρησιμοποιούμενοι παραγωγικοί συντελεστές ακολούθησαν πορεία μάλλον απομακρύνσεως από τα επίπεδα που διαμορφώνονται στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι εξελίξεις στην Ελλάδα ήταν ουσιαστικά δυσμενέστερες των αντίστοιχων στις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες της.

Η οικονομική πολιτική της περιόδου κινείται στην κατεύθυνση της σύγκλισης της ελληνικής οικονομίας με τις οικονομίες των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ). Ήδη από το 1985 εφαρμόζεται πρόγραμμα σταθεροποίησης της οικονομίας, βασική συνιστώσα του οποίου αποτελούν οι σημαντικές περικοπές των δημοσίων δαπανών (Μαριόλης και Σταμάτης, 1999: 129):

Η περιοριστική δημοσιονομική και εισοδηματική πολιτική («πολιτική λιτότητας») συνεχίζεται σε ολόκληρη τη διάρκεια της περιόδου 1989-1999. Ωστόσο, όπως αναφέραμε, η σύγκλιση των βασικών δεικτών της ελληνικής οικονομίας (κυρίως του δημοσίου ελλείμματος και του πληθωρισμού) με τα κριτήρια ένταξης στην ΟΝΕ παραμένει μέχρι περίπου το 1995 προβληματική. Τα συσσωρευμένα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας σε συνδυασμό με την εναλλαγή των κυβερνήσεων θα

επιδράσουν αρνητικά στην επίτευξη των κριτηρίων σύγκλισης. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνεται (Βαβούρας, 1995: 156):

Ο σημαντικότερος ίσως παράγων που οδηγεί στην αποτυχία των προγραμμάτων σύγκλισης είναι η ανεπαρκής υποστήριξή τους από τις ίδιες τις κυβερνήσεις. Είναι γεγονός ότι σε ορισμένες χώρες μεταξύ των οποίων και στην Ελλάδα εμφανίζονται έντονοι εκλογικοί - δημοσιονομικοί κύκλοι, η ύπαρξη των οποίων μαρτυρεί ότι τα δημόσια ελλείμματα δεν είναι μόνον το αποτέλεσμα αντικυκλικής πολιτικής, τυχαίων διαταραχών στην οικονομία, διαρθρωτικών αδυναμιών ή αναποτελεσματικής κυβερνητικής πολιτικής, αλλά και η συνέπεια της πολιτικής των κυβερνήσεων να μεγιστοποιήσουν τις ψήφους τους στις επερχόμενες εκλογές.

Η σύγκλιση θα επιτευχθεί τελικά μετά το τέλος περιόδου που καλύπτει η εργασία⁵² και αφού συνεχίζεται αδιάλειπτα η εφαρμογή της οικονομικής πολιτικής που αναφέραμε, ιδιαίτερα μάλιστα κατά τα τέσσερα τελευταία έτη της περιόδου.

Σημαντικές αλλαγές συμβαίνουν κατά την περίοδο 1989-1999 και στο χάρτη της απασχόλησης, οι οποίες επηρεάζουν τόσο το μέγεθος, όσο και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της ανεργίας. Η απασχόληση κατά την περίοδο αυτή αυξάνεται κατά 12,1%, ενώ αυξάνεται επίσης και ο αριθμός των γυναικών που εισέρχονται στην αγορά εργασίας, όπως συμπεραίνουμε από τα στοιχεία του πίνακα 2.1.

⁵² Η αίτηση ένταξης της Ελλάδας στην ΟΝΕ κατατίθεται στις 9.6.2000 και επικυρώνεται περίπου δύο μήνες μετά (19.6.2000) από το Συμβούλιο Κορυφής της ΕΕ.

Πίνακας 2.1
Εργατικό δυναμικό κατά την περίοδο 1989-1999

Έτος	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο εργατικού δυναμικού
1989	2.500.200	1.466.700	3.966.900
1990	2.516.500	1.483.400	3.999.900
1991	2.527.500	1.406.000	3.933.500
1992	2.541.100	1.493.200	4.034.300
1993	2.584.000	1.534.400	4.118.400
1994	2.622.600	1.570.800	4.193.400
1995	2.628.300	1.620.200	4.248.500
1996	2.637.400	1.680.900	4.318.300
1997	2.612.000	1.682.400	4.294.400
1998	2.692.900	1.752.800	4.445.700
1999	... ⁵³

Πηγή: ΕΣΥΕ, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού: Επεξεργασία στοιχείων.

Πέραν της αύξησης του αριθμού των γυναικών που εισέρχονται στην αγορά εργασίας, η αύξηση της απασχόλησης συνδέεται και με άλλες αλλαγές που παρατηρούνται στο κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο κατά την περίοδο 1989-1999. Στην αύξηση της προσφοράς εργασίας θεωρείται ότι συνεισφέρουν η νομιμοποίηση των μεταναστών και η μετατόπιση εργατικού δυναμικού από τον πρωτογενή τομέα προς αναζήτηση απασχόλησης στα αστικά κέντρα (Χριστοδουλάκης, 1998: 61).

Η ανεργία, κατά την περίοδο που μελετάμε παρουσιάζει έντονη αυξητική τάση, όπως μπορούμε να συμπεράνουμε με βάση τα στοιχεία του πίνακα 2.2, στον οποίο παρουσιάζεται η εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας (ως ποσοστό των ανέργων επί του συνόλου του εργατικού δυναμικού) κατά την περίοδο 1981-1989.

⁵³ Σε όλους τους πίνακες του κειμένου χρησιμοποιείται ο συμβολισμός [...] στις περιπτώσεις που δεν ήταν διαθέσιμα τα αντίστοιχα στοιχεία και ο συμβολισμός [-], όταν η αντίστοιχη τιμή είναι μηδέν. (βλ. και Δρακάτος, 1982: 42)

Πίνακας 2.2
Εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας κατά την περίοδο 1981-1999

Έτος	Εργατικό δυναμικό	Άνεργοι	Ποσοστό ανεργίας
1981	3.667.800	148.500	4,0
1982	3.717.700	215.900	5,8
1983	3.841.800	301.800	7,9
1984	3.867.900	315.000	8,1
1985	3.892.500	303.900	7,8
1986	3.887.800	286.900	7,4
1987	3.883.600	286.200	7,4
1988	3.960.800	303.500	7,7
1989	3.966.900	296.000	7,5
1990	3.999.900	280.800	7,0
1991	3.933.500	301.100	7,7
1992	4.034.300	349.800	8,7
1993	4.118.400	398.200	9,7
1994	4.193.400	403.800	9,6
1995	4.248.500	424.700	10,0
1996	4.318.300	446.400	10,3
1997	4.294.400	440.400	10,3
1998	4.445.700	478.500	10,8
1999

Πηγή: ΕΣΥΕ, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού: Επεξεργασία στοιχείων.

Κατά την περίοδο 1981-1989 η ανεργία αυξάνεται σημαντικά (από 4,0% το 1981 σε 7,7% το 1988) και στο τέλος της περιόδου 1989-1999 το ποσοστό ανεργίας είναι

πλέον ιδιαίτερα αυξημένο και πλησιάζει το 11%. Πέραν της περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής στην οποία αναφερθήκαμε, ως βασικές αιτίες για την αύξηση της ανεργίας προσδιορίζονται (ο.π.: 61-63):

- Ο κορεσμός των μηχανισμών απασχόλησης στο δημόσιο τομέα (αποτέλεσμα της πολιτικής περιορισμού του δημόσιου τομέα στην οποία αναφερθήκαμε).
- Η άτυπη οικογενειακή εργασία, που έχει ως συνέπεια τη συρρίκνωση δυνητικών θέσεων απασχόλησης στις μικρές οικογενειακές επιχειρήσεις που δημιουργούνται.
- Η κρίση παραδοσιακών κλάδων της οικονομίας (κλωστοϋφαντουργία, φασόν, κ.ά.), λόγω χαμηλότερου εργατικού κόστους σε γειτονικά κράτη (π.χ. Βαλκάνια) ή λόγω δυσμενών εξελίξεων στη διεθνή αγορά.
- Η εισαγωγή των νέων τεχνολογιών στους χώρους εργασίας, ιδιαίτερα μάλιστα στο δευτερογενή και τριτογενή τομέα της οικονομίας. Η δεκαετία του 1990 είναι η περίοδος κατά την οποία τόσο ο δημόσιος όσο ακόμη περισσότερο ο ιδιωτικός τομέας εισάγουν τις νέες τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών⁵⁴.

Η τελευταία από τις αιτίες αύξησης της ανεργίας (τεχνολογική αναδιάρθρωση) σχετίζεται άμεσα με τις γνώσεις και δεξιότητες του εργατικού δυναμικού στις νέες συνθήκες. Το κενό μεταξύ της προσφοράς και της ζήτησης εργασίας αποκτά πλέον πολύ συγκεκριμένα ποιοτικά χαρακτηριστικά, καθώς δε συνδέεται άμεσα με την ποσοτική συρρίκνωση της ζήτησης εργασίας (που θεωρούνταν ως το βασικό αίτιο της ανεργίας), αλλά κυρίως σχετίζεται με την ασυμβατότητα μεταξύ του ποιοτικών χαρακτηριστικών της προσφοράς και της ζήτησης εργασίας. Η αποειδίκευση του ανθρώπινου δυναμικού λόγω της εισαγωγής των νέων τεχνολογιών της πληροφορικής και των επικοινωνιών είναι φαινόμενο που παρατηρείται σε παγκόσμια κλίμακα με ιδιαίτερη ένταση κατά την περίοδο που μελετάμε, θεωρείται μάλιστα ως μια από τις συνιστώσες της υποεκπαίδευσης (Βεργίδης, 1995: 13):

Η υποεκπαίδευση προσδιορίζεται, λοιπόν, και από την αγορά εργασίας και τη σύγχρονη οργάνωση της εργασίας, που προωθούν την αποειδίκευση ενός σημαντικού μέρους των εργαζομένων με τον κατακερματισμό της παραγωγικής διαδικασίας, τη διαρκή αποξένωσή τους από το αντικείμενο της εργασίας τους και την απαξίωση των επαγγελματικών τους γνώσεων τις οποίες έχουν αποκτήσει εμπειρικά με τη μαθητεία τους στη δουλειά.

Οι συνέπειες επομένως της τεχνολογικής αναδιάρθρωσης, και κυρίως η ασυμβατότητα των ποιοτικών χαρακτηριστικών της προσφοράς και της ζήτησης εργασίας, δημιουργούν την ανάγκη:

- εκπαίδευσης του ανθρώπινου δυναμικού στις εφαρμογές των νέων τεχνολογιών (για τους ήδη εργαζόμενους ή για όσους απολύονται λόγω απώλειας θέσεων εργασίας)•
- κάλυψης των ελλειμμάτων της τυπικής εκπαίδευσης που σχετίζονται με το χώρο των νέων τεχνολογιών (για τους νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας).

Οι συνέπειες αυτές είναι ιδιαίτερα έντονες στο δευτερογενή και τον τριτογενή τομέα της οικονομίας, λόγω του μεγαλύτερου βαθμού εισαγωγής των νέων τεχνολογιών σε σχέση με τον πρωτογενή τομέα της οικονομίας. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί ότι η συμμετοχή του τριτογενούς τομέα της οικονομίας στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) της χώρας διαρκώς διευρύνεται (Παπαηλίας, 1996: 20): κατά την περίοδο 1980-1995 το ΑΕΠ του τριτογενούς τομέα, ως ποσοστό του συνολικού ΑΕΠ, αυξάνεται από 53,1% σε 60,5%, ενώ το ΑΕΠ του πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα παρουσιάζουν μείωση (από 14,9% σε 11,7% και από 32,4% σε 27,8%, αντίστοιχα).

Ως μια ακόμη αιτία αύξησης του ποσοστού ανεργίας θεωρείται η διόγκωση της μετανάστευσης προς την Ελλάδα, κυρίως κατά την περίοδο 1989-1993. Οι πολιτικές μεταβολές στα κράτη της Ανατολικής Ευρώπης είχαν ως συνέπεια την είσοδο στην Ελλάδα μεγάλου αριθμού νόμιμων και παράνομων μεταναστών, οι οποίοι και κατευθύνονται προς τη δευτερεύουσα αγορά εργασίας, με άμεση συνέπεια - όπως αναφέραμε - την αύξηση της προσφοράς εργασίας.

2.1.3. Το ιδεολογικό - πολιτιστικό πεδίο

Η αρχή της περιόδου συμπίπτει χρονικά με μια σημαντική μεταβολή στον τομέα των μέσων μαζικής επικοινωνίας. Το μακροχρόνιο κρατικό μονοπώλιο στο χώρο της ραδιοφωνίας και της τηλεόρασης καταργείται και νομοθετικά, αφού στη διάρκεια της προηγούμενης πενταετίας λειτουργεί ένας σημαντικός αριθμός μη κρατικών

⁵⁴ Κατά το έτος 1997 η αγορά πληροφορικής και επικοινωνιών στην Ελλάδα εμφάνιζε τον ταχύτερο

ραδιοφωνικών σταθμών. Με το ΠΔ 25/1988 κατοχυρώνεται νομοθετικά η δυνατότητα δημιουργίας τοπικών ραδιοφωνικών σταθμών, με αποτέλεσμα τη νομιμοποίηση μεγάλου αριθμού ραδιοφωνικών σταθμών που λειτουργούσαν παράνομα σε ολόκληρη τη χώρα. Στις 1.8.1989 χορηγούνται οι πρώτες άδειες για τη δημιουργία ιδιωτικών τηλεοπτικών σταθμών.

Στη διάρκεια της περιόδου 1989-1999 δημιουργείται μεγάλος αριθμός ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών σταθμών που δεν ανήκουν στο κράτος. Αν και σχετικά μικρός αριθμός ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών σταθμών πανελληνίας εμβέλειας διαθέτει μεγάλα ποσοστά ακροαματικότητας και τηλεθέασης, εντούτοις σημαντικό στοιχείο είναι η διασπορά των νέων σταθμών σε όλες τις περιοχές της χώρας, όπως μπορούμε να συμπεράνουμε με βάση τα στοιχεία του πίνακα 2.3.

Πίνακας 2.3

Αριθμός ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών σταθμών ανά διοικητική περιφέρεια κατά το έτος 1999

Διοικητική Περιφέρεια	Ραδιοφωνικοί σταθμοί	Τηλεοπτικοί σταθμοί
Αν. Μακεδονίας και Θράκης	75	14
Αττικής	90	26
Βορείου Αιγαίου	31	1
Δυτικής Ελλάδος	54	6
Δυτικής Μακεδονίας	28	4
Ηπείρου	36	6
Θεσσαλίας	52	7
Ιονίων Νήσων	23	3
Κεντρικής Μακεδονίας	114	26
Κρήτης	47	4
Νοτίου Αιγαίου	40	7
Πελοποννήσου	61	12
Στερεάς Ελλάδος	48	7
Σύνολο	699	123

Πηγή: Ξ. Δούρος (επιμ.), 1999: *Επεξεργασία στοιχείων*.

Κατά την ίδια χρονική περίοδο αναπτύσσονται τόσο στην Ελλάδα, όσο και διεθνώς οι νέες τεχνολογίες στο χώρο της πληροφόρησης και της επικοινωνίας, με βασικό χαρακτηριστικό τη διαρκή αύξηση της πρόσβασης στο διαδίκτυο (Internet). Οι συνέπειες της διάδοσης του διαδικτύου εντοπίζονται αφενός στους τρόπους επικοινωνίας και πρόσβασης σε πηγές πληροφόρησης και αφετέρου στις αλλαγές στον τρόπο οργάνωσης της εργασίας (ταχύτητα διάδοσης πληροφοριών και ανταλλαγής δεδομένων, τηλεργασία).

Κατά την περίοδο που καλύπτει η εργασία, η αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού αναδεικνύεται στις χώρες της ΕΕ σε βασική συνιστώσα της κοινωνικής πολιτικής. Ως όρος ο κοινωνικός αποκλεισμός προσδιορίζει εκείνη την κατάσταση που χαρακτηρίζεται από την έλλειψη βασικών ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, την περιορισμένη πρόσβαση στα δημόσια και κοινωνικά αγαθά, αλλά και την περιορισμένη συμμετοχή στην άσκηση της εξουσίας (Μουσούρου, 1998: 68). Οι διαστάσεις του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού δεν περιορίζονται στο οικονομικό πεδίο (άνεργοι), αλλά είναι ευρύτερες και αφορούν ομάδες του πληθυσμού με περιορισμένη δυνατότητα πρόσβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες και αγαθά (άτομα με ειδικές ανάγκες, υποεκπαιδευμένοι, μετανάστες και πρόσφυγες, μειονότητες, κ.ά.). Η εφαρμογή πολιτικών καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού από την ΕΕ συμπίπτει χρονικά με την επικράτηση του νεοφιλελευθερισμού στα κράτη μέλη της, (βασικές συνέπειες της οποίας είναι όπως αναφέραμε η συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας και η σιωπηρή υιοθέτηση της «κοινωνίας των δύο τρίτων»).

Η χρηματοδότηση σχετικών δράσεων και στην Ελλάδα (στο πλαίσιο κοινοτικών προγραμμάτων), έχει ως συνέπεια τη σταδιακή ανάδειξη του φαινομένου στο δημόσιο λόγο, αλλά και τη σταδιακή διαφοροποίηση της αντιμετώπισης των συνεπειών του κοινωνικού αποκλεισμού: συλλογικοί, οργανωμένοι και θεσμοθετημένοι μηχανισμοί αναλαμβάνουν το ρόλο της άμβλυνσης των συνεπειών του κοινωνικού αποκλεισμού και της επανένταξης των κοινωνικά αποκλεισμένων, στη θέση των παραδοσιακών μορφών αντιμετώπισης του φαινομένου (οικογένεια, συγγενικά δίκτυα και ευρύτερη κοινότητα). Η εκπαίδευση γενικά και ειδικότερα η κατάρτιση και η επανακατάρτιση συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων θεωρούνται ως ένα από τα βασικά μέτρα για την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού. Η κάλυψη των ελλειμμάτων γνώσεων και δεξιοτήτων (άλλοτε προσδιοριζόμενων σε σχέση με την αγορά εργασίας και άλλοτε σε σχέση με τη δυνατότητα συμμετοχής

στην κοινωνική ζωή), αποτελεί μια από τις βασικές προτεραιότητες των πολιτικών καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού που εφαρμόζονται στην Ελλάδα κατά την περίοδο που καλύπτει η εργασία.

Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί ότι μια από τις βασικές αιτίες του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού, ο αναλφαβητισμός, μειώνεται σταθερά κατά την περίοδο 1983-1997. Με βάση την επεξεργασία στοιχείων της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού της ΕΣΥΕ, ο Ευστράτογλου (2000: 67) καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το ποσοστό των λειτουργικά αναλφάβητων⁵⁵ μειώνεται σταδιακά κατά την προαναφερόμενη περίοδο από 20,4% σε 10,5%.

⁵⁵ Ως λειτουργικά αναλφάβητους ο Ευστράτογλου θεωρεί εκείνους που έχουν τελειώσει μερικές τάξεις του Δημοτικού σχολείου, σύμφωνα με τη σχετική κατηγοριοποίηση της ΕΣΥΕ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.2

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

2.2.1. Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως ενιαίος οικονομικός και πολιτικός χώρος

Οι προσπάθειες για τη συγκρότηση ενός κοινού οικονομικού και πολιτικού χώρου μεταξύ των κρατών της Ευρώπης χρονολογούνται ήδη από το 1951, με τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ) από έξη ευρωπαϊκά κράτη (Γαλλία, Δυτική Γερμανία, Βέλγιο, Ολλανδία, Λουξεμβούργο και Ιταλία). Κατά τη διάρκεια των επόμενων πενήντα ετών διαδοχικές διευρύνσεις (τόσο ως προς τα συμμετέχοντα κράτη, όσο και ως προς το περιεχόμενο και το βαθμό της ενοποίησης) είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός ενιαίου πολιτικού και οικονομικού χώρου που περιλαμβάνει τα περισσότερα από τα κράτη της ευρωπαϊκής ηπείρου (ενώ αρκετά ακόμη είναι υποψήφια προς ένταξη). Οι κυριότεροι σταθμοί της πορείας προς την ευρωπαϊκή ενοποίηση είναι οι ακόλουθοι⁵⁶:

Η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ-ΕΕΚ) και η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (ΕΚΑΕ- EURATOM), με τις συνθήκες της Ρώμης (25 Μαρτίου 1957). Στις δύο αυτές Κοινότητες συμμετείχαν τα κράτη - μέλη της ΕΚΑΧ. Όπως προσδιορίζεται στο άρθρο 3 της Συνθήκης της Ρώμης, η δράση της Κοινότητας περιλαμβάνει:

- α) την κατάργηση, μεταξύ των Κρατών μελών, των δασμών και των ποσοτικών περιορισμών κατά τη εισαγωγή και την εξαγωγή εμπορευμάτων, καθώς και όλων των άλλων μέτρων ισοδύναμου αποτελέσματος·
- β) τη θέσπιση κοινού δασμολογίου και κοινής εμπορικής πολιτικής έναντι τρίτων χωρών·

⁵⁶ Η διεξοδική καταγραφή και ανάλυση της πορείας προς την ευρωπαϊκή ενοποίηση, αλλά και η διερεύνηση του τύπου της υπερεθνικής δομής που ανταποκρίνεται στη σημερινή μορφή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δεν εμπίπτει στο πεδίο αυτής της εργασίας. Για μια διεξοδική ανάλυση των διαφορετικών εκδοχών ενώσεων κρατών (συνομοσπονδία, ομοσπονδία, ομοσπονδία, κ.ά.), αλλά και των σχετικών θεωρητικών προσεγγίσεων (λειτουργική και νέο-λειτουργική θεωρία, ομοσπονδιακή θεωρία, θεωρία της επικοινωνίας), βλ: Π. Κ. Ιωακειμίδης (1995), Μ. Τσινισιζέλης (1995), Γ. Παπαδημητρίου (1997), Κ. Καστάνη & Β. Σκαραμαγκά (1997) και D. Sidjanski (1999).

- γ) την εξάλειψη των εμποδίων στην ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων μεταξύ των Κρατών μελών·
- δ) τη θέσπιση κοινής πολιτικής στον τομέα της γεωργίας·
- ε) τη θέσπιση κοινής πολιτικής στον τομέα των μεταφορών·
- στ) την εγκαθίδρυση καθεστώτος που να εξασφαλίζει ανόθευτο ανταγωνισμό εντός της κοινής αγοράς·
- ζ) την εφαρμογή διαδικασιών που να επιτρέπουν το συντονισμό της οικονομικής πολιτικής των Κρατών μελών και την άρση των διαταραχών στην ισορροπία των ισοζυγίων πληρωμών τους·
- η) την προσέγγιση των εθνικών νομοθεσιών κατά το αναγκαίο μέτρο για τη λειτουργία της κοινής αγοράς
- θ) τη δημιουργία Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου, με σκοπό τη βελτίωση των δυνατοτήτων απασχολήσεως των εργαζομένων και τη συμβολή στην ανύψωση του βιοτικού τους επιπέδου·
- ι) την ίδρυση Ευρωπαϊκής Τραπέζης Επενδύσεων, με προορισμό τη διευκόλυνση της οικονομικής επεκτάσεως στην Κοινότητα δια της δημιουργίας νέων πόρων·
- ια) τη σύνδεση με τις υπερπόντιες χώρες και εδάφη με σκοπό την αύξηση των συναλλαγών και την δια κοινής προσπάθειας προώθηση της οικονομικής και κοινωνικής αναπτύξεως.

Όπως παρατηρούμε:

- Η Κοινότητα των έξι κρατών μελών έχει σαφώς οικονομικό προσανατολισμό και στόχευση.
- Οι περιοχές δράσης της ΕΟΚ αναφέρονται αυστηρά στην ανάληψη εκείνων των μέτρων που έχουν ως τελικό στόχο τη διευκόλυνση των οικονομικών συναλλαγών μεταξύ των κρατών μελών και επομένως τη δημιουργία ενός κοινού οικονομικού χώρου.
- Δεν γίνεται ειδική μνεία στις διαδικασίες πολιτικής ενοποίησης των κρατών μελών, ενώ απουσιάζει οποιαδήποτε περαιτέρω εξειδίκευση των διαδικασιών που θα συνεισφέρουν στις «περισσότερο στενές σχέσεις μεταξύ των κρατών» (άρθρο 2).
- Εκτός της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων, προβλέπεται και η δημιουργία ενός κοινού οργάνου για την εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο - ΕΚΤ) και γίνεται μια πρώτη αναφορά στη βελτίωση των δυνατοτήτων απασχόλησης των εργαζομένων.

Η διεύρυνση της ΕΟΚ πραγματοποιείται σταδιακά (Καστάνη & Σκαραμαγκά, 1997:53) με πρώτο σταθμό τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ), το 1960. Κατά τη διάρκεια των επόμενων σαράντα ετών εντάσσονται εννέα ακόμη κράτη μέλη: Μ. Βρετανία, Δανία και Ιρλανδία (1972), Ελλάδα (1981), Ισπανία και Πορτογαλία (1986), Αυστρία, Σουηδία και Φινλανδία (1995).

Η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, που υπογράφεται το Φεβρουάριο του 1985, στοχεύει στη διεύρυνση της συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών, στη δρομολόγηση των διαδικασιών εγκαθίδρυσης της Ενιαίας Εσωτερικής Αγοράς, ενώ για πρώτη φορά τίθεται ο στόχος της πολιτικής ολοκλήρωσης της ΕΟΚ: ουσιαστικά, η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη αποτυπώνει σε θεσμικό επίπεδο τη διεύρυνση των περιοχών δράσης της ΕΟΚ, που στην πράξη παρατηρείται αρκετά ενωρίτερα (ο.π.: 57).

Με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ (Φεβρουάριος 1992), ιδρύεται η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) και προσδιορίζονται η πολιτική και οικονομική ολοκλήρωση ως τελικοί στόχοι της μακράς πορείας της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ τροποποιούνται οι ιδρυτικές συνθήκες των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και υιοθετούνται νέες περιοχές δράσης και παρέμβασης της ΕΕ. Σύμφωνα με το άρθρο Β της Συνθήκης, η ΕΕ θέτει ως στόχους:

- Να προωθήσει την ισόρροπη και σταθερή οικονομική και κοινωνική πρόοδο, ιδίως με τη δημιουργία ενός χώρου χωρίς εσωτερικά σύνορα, με την ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής και με την ίδρυση μιας οικονομικής και νομισματικής ένωσης, η οποία θα περιλάβει εν καιρώ ένα ενιαίο νόμισμα...,
- Να επιβεβαιώσει την ταυτότητά της στη διεθνή σκηνή, ιδίως με την εφαρμογή μιας κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας, συμπεριλαμβανομένης της προοδευτικής διαμόρφωσης μιας κοινής αμυντικής πολιτικής, η οποία θα μπορούσε να οδηγήσει σε κοινή άμυνα...,
- Να ενισχύσει την προστασία των δικαιωμάτων και των συμφερόντων των υπηκόων των κρατών μελών της με τη θέσπιση της ιθαγένειας της Ένωσης,
- Να διατηρήσει και να αναπτύξει την Ένωση ως χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, μέσα στον οποίο εξασφαλίζεται η ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων σε συνδυασμό με κατάλληλα μέτρα όσον αφορά τους ελέγχους στα εξωτερικά σύνορα, το άσυλο, τη μετανάστευση και την πρόληψη και καταστολή της εγκληματικότητας,

- Να διατηρήσει στο ακέραιο το κοινοτικό κεκτημένο και να το αναπτύξει με την προοπτική να μελετηθεί κατά πόσον οι πολιτικές και οι μορφές συνεργασίας που καθιερώνονται με την παρούσα Συνθήκη θα πρέπει να αναθεωρηθούν, προκειμένου να εξασφαλισθεί η αποτελεσματικότητα των μηχανισμών και των οργάνων της Κοινότητας.

Με βάση τη Συνθήκη του Μάαστριχτ διευρύνονται και οι περιοχές αρμοδιότητας και δράσης της ΕΕ, αφού εκτός της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης προστίθενται και οι ακόλουθες (Ιωακείμης, 1995: 369): (α) Παιδεία, επαγγελματική κατάρτιση και νεολαία, (β) Πολιτισμός, (γ) Δημόσια υγεία, (δ) Προστασία των καταναλωτών, (ε) Διευρωπαϊκά δίκτυα (στ) Βιομηχανία, (ζ), Συνεργασία για την ανάπτυξη (η) Ενέργεια, (θ) Πολιτική άμυνα, (ι) Τουρισμός.

Όπως διαπιστώνουμε, η μετεξέλιξη των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, συνοδεύεται από τη διεύρυνση των στόχων και των περιοχών παρέμβασης και δράσης. Συγκεκριμένα:

- Καταργούνται τα εσωτερικά σύνορα των κρατών μελών και υιοθετείται η έννοια των εξωτερικών συνόρων της ΕΕ, παράλληλα με τη σταδιακή διαμόρφωση μιας κοινής αμυντικής πολιτικής.
- Προβάλλεται ο πολιτικός ρόλος της ΕΕ, τόσο στο εσωτερικό της, όσο και σε σχέση με τη διεθνή σκηνή.
- Τονίζεται η ανάγκη για ισορροπία ανάμεσα στην οικονομική και την κοινωνική ανάπτυξη.
- Τίθενται οι βάσεις της ολοκλήρωσης της ενιαίας εσωτερικής αγοράς, μέσω της κοινής οικονομικής αλλά και νομισματικής πολιτικής (ενιαίο νόμισμα).
- Οι νέες αρμοδιότητες της ΕΕ αναφέρονται σε ένα ευρύ σύνολο οικονομικών και κοινωνικών πολιτικών.

Η πορεία προς την ευρωπαϊκή οικονομική και πολιτική ενοποίηση, αλλά και το περιεχόμενο αυτής της ενοποίησης (και ειδικότερα η Ενιαία Εσωτερική Αγορά και η Οικονομική και Νομισματική Ένωση), συνδέονται άμεσα με τις εξελίξεις, τόσο σε διεθνές επίπεδο, όσο και στο εσωτερικό της ίδιας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ορισμένες συνιστώσες αυτών των εξελίξεων είναι:

- Η κατάρρευση των καθεστώτων της Ανατολικής Ευρώπης και το τέλος του «ψυχρού πολέμου», που διεύρυνε τις δυνητικές δυνατότητες επέκτασης της ΕΟΚ. Η προοπτική ταύπισης του γεωγραφικού χώρου της Ευρώπης με τον κοινό οικονομικό και πολιτικό χώρο που έχει δημιουργηθεί, είναι πλέον εφικτή.

- Η ολοένα αυξανόμενη, σε διεθνή κλίμακα, ώσμωση και αλληλεπίδραση μεταξύ των επιμέρους εθνικών οικονομιών.
- Η επικράτηση της οικονομίας της αγοράς και της νεοφιλελεύθερης οικονομικής πολιτικής, σε αρκετές χώρες της Ευρώπης.

Ειδικότερα, η επικράτηση της νεοφιλελεύθερης οικονομικής πολιτικής επισημαίνεται από ερευνητές ως η βασική αιτία υιοθέτησης της Ενιαίας Εσωτερικής Αγοράς και της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ):

Η Ενιαία Εσωτερική Αγορά ξεκίνησε από τα συντηρητικά κόμματα στην Ευρώπη και όταν τα κεντροαριστερά κόμματα ήρθαν στην εξουσία το 1999 στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, δεν είχαν άλλη επιλογή από το να συνεχίσουν την υλοποίηση του σχεδίου. Η προετοιμασία για το ευρώ είχε κόστος για ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού. Οι περιοριστικές νομισματικές και οικονομικές πολιτικές παρέτειναν την ανεργία στην Ευρώπη (Semmler, 2000: 6).

Η ΟΝΕ συγκροτεί μια συνολικά προεπιλεγμένη πολιτική/διαδικασία, η οποία θεμελιώνεται και στοχεύει μονοσήμαντα στη λεγόμενη «εισαγωγή ευελιξίας στην αγορά εργασίας» (δηλαδή, στη σταθερή μείωση του συνολικού κόστους της διαδικασίας αναπαραγωγής της εργασιακής δύναμης) (Μαριόλης & Σταμάτης, 1999: 233).

Όπως αναφέρει ο Καζαμίας (1995: 562), στην πολιτικο-ιδεολογική διάσταση της «φανταστικής Νέας Ευρώπης», κυρίως μάλιστα στις χώρες του ευρωπαϊκού πυρήνα (Γαλλία, Γερμανία και Αγγλία), μπορούμε να διακρίνουμε τις εξής τάσεις:

- (α) Τον επαναπροσδιορισμό του «κράτους - πρόνοιας», με τάσεις υποβάθμισης του «κοινωνικού κεκτημένου».
- (β) Την επανάκαμψη συντηρητικών ιδεολογιών σε διάφορους πολιτικούς και οικονομικούς τομείς.
- (γ) Το λιγότερο, αλλά ισχυρότερο και περισσότερο αυταρχικό κράτος.
- (δ) Την απώλεια της ισχύος του εθνικού κράτους, σε σχέση με υπερεθνικές πολιτικές δομές.

Αναδεικνύεται έτσι, ιδιαίτερα έντονη η επίδραση της οικονομικής συνιστώσας στην πορεία της ευρωπαϊκής ενοποίησης, που μάλιστα έχει πλέον και συγκεκριμένα χαρακτηριστικά (ο.π.: 563):

...φανερός είναι τώρα ο νέο-φιλελεύθερος, νέο-κεϋνσιανός χαρακτήρας της οικονομικής διάδρασης σε αντίθεση με τις κεϋνσιανές πρακτικές που χαρακτήρισαν τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες. Η κρατική παρέμβαση παραχωρεί τη θέση της στην απορρύθμιση (deregulation) και την ιδιωτικοποίηση (privatization), ενώ η ανταγωνιστικότητα (competitiveness) της Ευρώπης στις διεθνείς αγορές έναντι των άλλων κέντρων της οικονομίας (ΗΠΑ και Ιαπωνία με τις «ασιατικές τίγρεις») γίνεται ο πρώτος στόχος κάθε οικονομικής δραστηριότητας. Η πολιτική του ανταγωνισμού συχνά υπαγορεύει την υιοθέτηση των κανόνων της ελεύθερης αγοράς, που αναγορεύεται στον κυριότερο ρυθμιστικό παράγοντα της οικονομίας....

Στην έντονη επίδραση της οικονομικής συνιστώσας, εις βάρος μάλιστα των στόχων της πολιτικής ολοκλήρωσης και της κοινωνικής συνοχής, αναφέρεται και ο Βεργόπουλος (2000: 98):

...ο στόχος της συνοχής παρακάμφθηκε, με τη προτεραιότητα στο νόμισμα και στις εμπορικές πλευρές, ενώ στη θέση της συνοχής τίθεται πλέον ο στόχος της απλής σύγκλισης ονομαστικών δεικτών μεταξύ αυτοτελών εθνικών οικονομιών. Η πολιτική ενοποίηση έχει μετατεθεί για πολύ αργότερα, όπως επίσης έχουν μετατεθεί για αργότερα τόσο η συνοχή του ευρωπαϊκού οικονομικού συνόλου όσο και η πραγματική σύγκλιση των εθνικών υποσυνόλων.

Κατά τη διάρκεια της διαδικασίας οικονομικής και πολιτικής ενοποίησης των κρατών μελών της ΕΕ, διαφοροποιείται σημαντικά και ο ρόλος των διαφόρων οργάνων (ή θεσμών, στην ορολογία των Συνθηκών). Τα βασικά όργανα της ΕΕ, είναι το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (ΕΕΠ), η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, η Επιτροπή των Περιφερειών, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο και το Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο⁵⁷:

Στο πλαίσιο της ΕΕΠ λειτουργούν 24 Γενικές Διευθύνσεις (εποπτευόμενες από τους Επιτρόπους), οι οποίες συνδέονται άμεσα με επιμέρους κοινοτικές πολιτικές. Σε σχέση με το αντικείμενο που πραγματεύεται η παρούσα εργασία δύο είναι οι Γενικές Διευθύνσεις (ΓΔ) που ασκούν σχετικές πολιτικές:

⁵⁷ Για μια διεξοδική παρουσίαση του ρόλου και των αρμοδιοτήτων των διαφόρων οργάνων της ΕΕ, βλ: Ι. Δ. Αναστόπουλος (1993), Π. Μπερνίτσας (1998) και Ν. Μούσης (2000).

- Η ΓΔ V - Απασχόληση, Εργασιακές Σχέσεις και Κοινωνικές Υποθέσεις (ΓΔ Απασχόλησης και Κοινωνικών Υποθέσεων), και
- Η ΓΔ XXII - Εκπαίδευση, Κατάρτιση και Νεολαία (ΓΔ Εκπαίδευσης και Πολιτισμού).

Τα όρια των αρμοδιοτήτων των διαφόρων θεσμικών οργάνων της ΕΕ συνδέονται άμεσα με τις πηγές του κοινοτικού δικαίου, τις βασικές του αρχές και τον τρόπο εφαρμογής του. Το κοινοτικό δίκαιο διακρίνεται σε:

- *Πρωτογενές*, δηλαδή το δίκαιο των ιδρυτικών συνθηκών και των κατά καιρούς τροποποιήσεών τους, και
- *Παράγωγο*, το οποίο αποτελείται από δεσμευτικές (και κυρίως τους Κανονισμούς, τις Οδηγίες⁵⁸ και τις Αποφάσεις) και μη δεσμευτικές πράξεις (κυρίως τις Συστάσεις και Γνώμες).

Η υπεροχή του κοινοτικού δικαίου έναντι των επιμέρους εθνικών ρυθμίσεων θεωρείται δεδομένη (Μπερνίτσας, 1998: 15). Εντούτοις, τα όρια των αρμοδιοτήτων των διαφόρων οργάνων της ΕΕ σε σχέση με τα κράτη μέλη προσδιορίζονται στις συνθήκες της ευρωπαϊκής ενοποίησης, όπου αναγνωρίζεται ότι οι παρεμβάσεις των κοινοτικών πολιτικών δεν πρέπει να έρχονται σε αντίθεση με την έννοια της εθνικής κυριαρχίας των κρατών μελών. Οι κοινοτικές αρμοδιότητες διακρίνονται σε:

- *Αποκλειστικές*, δηλαδή εκείνες που άπτονται θεμάτων - αρχών της κοινής πολιτικής (όπως για παράδειγμα, η πολιτική του ανταγωνισμού και η ελεύθερη διακίνηση προσώπων) και επομένως αποτελούν πεδίο αποκλειστικής κοινοτικής αρμοδιότητας.
- *Συντρέχουσες*, δηλαδή εκείνες για τις οποίες κατοχυρώνεται η συναρμοδιότητα του κράτους μέλους. Στο πεδίο των συντρέχουσών αρμοδιοτήτων περιλαμβάνονται και οι τομείς της εκπαίδευσης και της κοινωνικής πολιτικής.

Η *αρχή της επικουρικότητας* ενσωματώθηκε επίσημα στο κοινοτικό δίκαιο με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, στο άρθρο 3B της οποίας αναφέρεται:

Η Κοινότητα δρα μέσα στα όρια των αρμοδιοτήτων που της αναθέτει και των στόχων που της ορίζει η παρούσα συνθήκη. Στους τομείς που δεν υπάγονται στην

⁵⁸ Σημειώνουμε εδώ μια βασική διαφορά μεταξύ Κανονισμού και Οδηγίας: ο Κανονισμός έχει άμεση και γενική ισχύ και είναι δεσμευτικός για όλα τα κράτη μέλη, ενώ η Οδηγία αποτελεί δεσμευτική πράξη μόνον ως προς το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα και η επιλογή των μέσων και των διαδικασιών εφαρμογής της εμπίπτει στην αρμοδιότητα των εθνικών αρχών (Μπερνίτσας, 1998: 9).

αποκλειστική της αρμοδιότητα, η Κοινότητα δρα σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας, μόνον εάν και στον βαθμό που οι στόχοι της προβλεπόμενης δράσης είναι αδύνατον να επιτευχθούν επαρκώς από τα κράτη μέλη και δύνανται συνεπώς λόγω των διαστάσεων ή των αποτελεσμάτων της δράσης, να επιτευχθούν καλύτερα σε κοινοτικό επίπεδο.

Αν και γενική στην επίσημη διατύπωσή της, η αρχή της επικουρικότητας ουσιαστικά προσδιορίζει το επίπεδο στο οποίο θα πρέπει να λαμβάνονται οι αποφάσεις για την εφαρμογή πολιτικών, καθώς επίσης και τα όρια των παρεμβάσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σε ζητήματα που δεν αποτελούν αποκλειστικό πεδίο αρμοδιότητάς της και συνδέονται μάλιστα με εθνικές επιλογές ή τοπικές και κοινωνικές ιδιαιτερότητες των κρατών μελών. Με βάση αυτή την αρχή θεσμοθετείται η πρακτική πως οι αποφάσεις θα πρέπει να λαμβάνονται σε επίπεδο όσο το δυνατόν πλησιέστερο προς τους πολίτες. Ακόμη περισσότερο, η αρχή της επικουρικότητας αφορά στην αποκέντρωση των διαδικασιών λήψης αποφάσεων και στο εσωτερικό των κρατών μελών, μεταφέροντας το κέντρο βάρους σε περιφερειακό ή ακόμη και σε τοπικό επίπεδο. Επομένως, η αρχή της επικουρικότητας και η κατά περίπτωση εφαρμογή της δεν αποτελεί μόνον νομικό ζήτημα, αλλά κυρίως πολιτικό αφού αναφέρεται σε κατανομές αρμοδιοτήτων και εξουσίας (κυρίως μεταξύ των οργάνων της ΕΕ και των επιμέρους εθνικών αρχών), κατά το σχεδιασμό και την εφαρμογή μιας πολιτικής. Μάλιστα, η αρχή της επικουρικότητας ενυπάρχει ως λογική στις διατάξεις της Συνθήκης του Μάαστριχτ που αναφέρονται σε περιοχές δράσης οι οποίες δεν αποτελούν αποκλειστική αρμοδιότητα της ΕΕ, όπως είναι: η κοινωνική πολιτική, η παιδεία, η επαγγελματική εκπαίδευση, ο πολιτισμός, η δημόσια υγεία, η προστασία των καταναλωτών, κ.ά. (Φραγκάκης, 1993: 57).

Συγγενής προς την αρχή της επικουρικότητας θεωρείται και η *αρχή της αναλογικότητας*, η οποία εισάγεται προκειμένου «να συγκρατήσει την άμετρη άσκηση της κοινοτικής αρμοδιότητας» (Σκανδάμης, 1997: 302). Με την αρχή της αναλογικότητας, η ένταση και η έκταση της εφαρμογής οποιασδήποτε κοινοτικής ρύθμισης τελεί υπό τη συνεχή αίρεση του αναγκαίου μέτρου για την επίτευξη των στόχων. Πέραν του σημείου αυτού «στερείται νομιμοποιητικής βάσης, επαρκούς δηλαδή πολιτικής δικαιολογίας, οφείλει δε να καταλείπεται στο κράτος μέλος ως φορέα πρωτογενούς πηγής εξουσίας» (ο.π.: 302). Το εύρος εφαρμογής της αρχής της αναλογικότητας περιλαμβάνει τόσο τις αποκλειστικές, όσο και τις συντρέχουσες αρμοδιότητες.

2.2.2. Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την εκπαίδευση ενηλίκων

Σε αντίθεση με την τυπική εκπαίδευση, που ουσιαστικά αποτελεί τομέα ανάπτυξης κοινοτικών πολιτικών μετά την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (1985), η επαγγελματική κατάρτιση αποτέλεσε εξ αρχής τομέα ιδιαίτερου ενδιαφέροντος της κοινοτικής πολιτικής. Το γεγονός ότι η επαγγελματική κατάρτιση συνδέθηκε άμεσα με την απασχόληση και κατ' επέκταση την οικονομική ανάπτυξη, είχε ως αποτέλεσμα την εκπόνηση σχετικών πολιτικών από τα πρώτα ακόμη στάδια της πορείας προς την ευρωπαϊκή ενοποίηση. Οι σχετικές με την επαγγελματική κατάρτιση πολιτικές αποτέλεσαν μέρος της κοινωνικής πολιτικής της ΕΟΚ και μετέπειτα της ΕΕ, ωστόσο, όπως επισημαίνεται (Harrop, 1996:121): «σε κοινοτικό επίπεδο, η κοινωνική πολιτική είναι πολύ περισσότερο στενά προσδιορισμένη ως προς την εμβέλειά της σε σχέση με τα κράτη-μέλη και συμπυκνώνεται κυρίως σε ζητήματα που σχετίζονται με την αγορά εργασίας».

Στο μέρος III της Συνθήκης Ιδρύσεως της ΕΟΚ⁵⁹, το οποίο αναφέρεται στην κοινωνική πολιτική της Κοινότητας, η απασχόληση και η επαγγελματική εκπαίδευση προσδιορίζονται ως τομείς στους οποίους απαιτείται στενή συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών. Το άρθρο 123 της ίδιας Συνθήκης αφορά στην ίδρυση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ), ενός οργάνου χρηματοδότησης με βασικό σκοπό τη βελτίωση των δυνατοτήτων απασχόλησης των εργαζομένων: «Για τη βελτίωση των δυνατοτήτων απασχολήσεως των εργαζομένων εντός της κοινής αγοράς και για την κατ' αυτόν τον τρόπο συμβολή στην αύξηση του βιοτικού επιπέδου ιδρύεται... Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το οποίο θα έχει ως αποστολή να προωθή εντός της Κοινότητας τις δυνατότητες απασχολήσεως και τη γεωγραφική και επαγγελματική κινητικότητα των εργαζομένων» (Ευρωπαϊκές Κοινότητες, 1987: 226). Η επαγγελματική κατάρτιση και επανακατάρτιση των εργαζομένων ορίζεται ως ένας από τους βασικούς στόχους του ΕΚΤ, ενώ καθορίζεται και το ποσοστό της συνδρομής της Κοινότητας σε σχετικές ενέργειες. Παρόλο που το ΕΚΤ χρηματοδοτούσε σχετικές δράσεις μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 1980 σε κράτη μέλη (μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα κατά την πρώτη μετά την ένταξή της περίοδο), η ουσιαστική ενεργοποίησή του εντοπίζεται κυρίως μετά την υπογραφή της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης, οπότε και αναγορεύεται σε ένα από τα βασικά μέσα

⁵⁹ Οι άξονες ανάλυσης των τεκμηρίων, εδώ και στην επόμενη ενότητα αφορούν στην ανάδειξη: (α) των βασικών κατευθύνσεων και προτεραιοτήτων της κοινοτικής πολιτικής στον τομέα της εκπαίδευσης και κατάρτισης ενηλίκων, και (β) των επιδράσεών τους στο θεσμικό πλαίσιο της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα.

υλοποίησης της περιφερειακής πολιτικής⁶⁰ της ΕΟΚ αρχικά, και στη συνέχεια της ΕΕ. Η περίοδος μεταξύ της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης και της Συνθήκης του Μάαστριχτ είναι και η περίοδος κατά την οποία αναβαθμίζονται το εύρος και το περιεχόμενο των παρεμβάσεων των Διαρθρωτικών Ταμείων της Κοινότητας⁶¹.

Η μεταρρύθμιση των Διαρθρωτικών Ταμείων, είχε ως βασικό στόχο να τα καταστήσει βασικά μέσα της αναδιανεμητικής πολιτικής της ΕΟΚ και στη συνέχεια της ΕΕ, δημιουργώντας έναν μηχανισμό μεταφοράς πόρων από ανεπτυγμένες προς λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές της Κοινότητας (Τσούκαλης, 1998: 298). Κατά την περίοδο 1988-1999, περίπου το 35% του κοινού προϋπολογισμού της ΕΟΚ/ΕΕ (εφεξής: κοινοτικός προϋπολογισμός) διατέθηκε για την άσκηση διαρθρωτικής πολιτικής. Μάλιστα, για τις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές (στις οποίες περιλαμβάνονται και η Ελλάδα), διατέθηκε περίπου το 70% των συνολικών πόρων της διαρθρωτικής πολιτικής (ο.π.: 300). Η περίοδος που πραγματοποιείται η μεταρρύθμιση των Διαρθρωτικών Ταμείων, συμπίπτει με την ολοκλήρωση των διαδικασιών της οικονομικής και πολιτικής ενοποίησης της Κοινότητας και, επομένως, η χρηματοδότηση στο πλαίσιο των διαρθρωτικών πολιτικών θα μπορούσε να ερμηνευτεί και ως αντισταθμιστικό μέτρο απέναντι στις συνέπειες της εφαρμογής αυστηρών και άκαμπτων δημοσιονομικών πολιτικών στην κατεύθυνση της υλοποίησης του στόχου της ΟΝΕ.

Στον Κανονισμό ΕΟΚ 2052/88, που αφορά στη μεταρρύθμιση των Διαρθρωτικών Ταμείων, τονίζεται για το ΕΚΤ:

Το άρθρο 130Α της συνθήκης προβλέπει ότι η Κοινότητα αναπτύσσει και συνεχίζει τη δράση της με σκοπό την ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής και ότι, συγκεκριμένα, έχει στόχο να μειώσει τις διαφορές ανάμεσα στις διάφορες περιοχές της και την καθυστέρηση των πλέον μειονεκτικών περιοχών....

Για να επιτευχθεί ο σκοπός που καθορίζεται στο άρθρο 130Δ της συνθήκης, πρέπει το σύνολο της κοινοτικής δράσης στον τομέα αυτό να προσανατολιστεί

⁶⁰ Με τον όρο «περιφερειακή πολιτική» της ΕΟΚ/ΕΕ, αναφερόμαστε στο σύνολο των επιμέρους κοινοτικών πολιτικών που έχουν ως στόχους: την άμβλυνση των περιφερειακών ανισοτήτων στα κράτη μέλη και την προώθηση της κοινωνικής συνοχής. Για μια εκτενή ανάλυση της περιφερειακής πολιτικής της ΕΟΚ/ΕΕ βλ.: Ε. Ανδρικοπούλου (1995) και Κ. Καστάνη & Β. Σκαρμαγκά (1997).

⁶¹ Τα τρία Διαρθρωτικά Ταμεία της Κοινότητας, που αποτελούν και τα μέσα υλοποίησης της περιφερειακής πολιτικής είναι: Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ), το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) και το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (ΕΓΤΠΕ).

προς ορισμένους κατά προτεραιότητα στόχους, που θα έχουν σαφώς καθοριστεί....

Πρωταρχικό καθήκον του ΕΚΤ είναι η καταπολέμηση της μακρόχρονης ανεργίας και η επαγγελματική ένταξη των νέων...

Συμβάλλει στην προώθηση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής και αποτελεί μέσο αποφασιστικής σημασίας για την προώθηση μιας συνεκτικής απασχόλησης στα κράτη μέλη και την Κοινότητα.

Με τον Κανονισμό ΕΟΚ 4255/88 εξειδικεύεται το περιεχόμενο των παρεμβάσεων του ΕΚΤ. Σύμφωνα με το άρθρο 1 του Κανονισμού, το ΕΚΤ συμμετέχει στη χρηματοδότηση ενεργειών επαγγελματικής εκπαίδευσης και δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας. Η επαγγελματική κατάρτιση, κατά το ΕΚΤ, περιλαμβάνει:

Κάθε ενέργεια που προορίζεται να παράσχει τις αναγκαίες ικανότητες για την άσκηση στην αγορά εργασίας μιας ή περισσότερων μορφών ειδικών απασχολήσεων, με εξαίρεση της μαθητείας, συμπεριλαμβανομένης κάθε ενέργειας κατάλληλου τεχνολογικού περιεχομένου που απαιτείται από τις τεχνολογικές εξελίξεις και τις ανάγκες και την εξέλιξη της αγοράς εργασίας.

Ο Κανονισμός ΕΟΚ 2084/93 τροποποιεί ακόμη περισσότερο το περιεχόμενο και την εμβέλεια των παρεμβάσεων του ΕΚΤ, στην κατεύθυνση της ανάπτυξης δικτύων κατάρτισης μεταξύ των κρατών μελών. Όπως τονίζεται στην εισαγωγή του Κανονισμού, σχετικά με το στόχο της επαγγελματικής ένταξης των νέων: «είναι σκόπιμο να εξασφαλιστεί ότι ο στόχος ενισχύει την απασχόληση και την επαγγελματική εξειδίκευση μέσω ενεργειών πρόσληψης, παροχής συμβουλών, ανάπτυξης δικτύων κατάρτισης σε ολόκληρη την Κοινότητα...». Με τη μεταρρύθμιση των Διαρθρωτικών Ταμείων του 1993, τίθεται ως στόχος του ΕΚΤ, για πρώτη φορά «... η ένταξη των προσώπων που απειλούνται με αποκλεισμό από την αγορά εργασίας...», ενώ διατηρούνται οι βασικοί άξονες παρεμβάσεων που προβλέπονται με βάση τους έως τότε Κανονισμούς. Συμπερασματικά, μπορούμε να διακρίνουμε τις παρακάτω πέντε φάσεις σε σχέση με τις δραστηριότητες του ΕΚΤ (Harrrop, 1996: 137):

Η *πρώτη φάση* (1958-1971) στόχευε στη διευκόλυνση της κινητικότητας του εργατικού δυναμικού μεταξύ των κρατών μελών της ΕΟΚ και οι χρηματοδοτήσεις αφορούσαν κυρίως στη διευκόλυνση της προσαρμογής των εργαζομένων που άλλαζαν τόπο διαμονής εντός της Κοινότητας.

Η *δεύτερη φάση* (1971-1983), χαρακτηρίζεται από την αύξηση των πόρων του ΕΚΤ και τη χρηματοδότηση ενεργειών επαγγελματικής κατάρτισης. Στους δικαιούχους φορείς των κρατών μελών περιλαμβάνονται πλέον και ιδιωτικοί οργανισμοί.

Κατά την *τρίτη φάση* (1983-1988), οι παρεμβάσεις του ΕΚΤ έχουν πλέον έντονη περιφερειακή διάσταση και οι χρηματοδοτήσεις κατά ένα μεγάλο ποσοστό (περίπου 45%) κατευθύνονται προς τις λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες της Κοινότητας.

Η *τέταρτη φάση* (1989-1993), συμπίπτει ουσιαστικά με την ανάδειξη του ΕΚΤ (αλλά και των υπόλοιπων Διαρθρωτικών Ταμείων) σε βασικό μέσο υλοποίησης της περιφερειακής πολιτικής της ΕΟΚ/ΕΕ.

Τέλος, η *πέμπτη φάση* (1994-1999), αποτέλεσμα της μεταρρύθμισης του 1993, αναγορεύει το ΕΚΤ σε βασικό πλέον μέσο εφαρμογής της κοινοτικής πολιτικής καταπολέμησης της ανεργίας. Οι ενέργειες επαγγελματικής κατάρτισης, αλλά και το σύνολο των παρεμβάσεων του ΕΚΤ, στοχεύουν στην επαγγελματική ένταξη των ανέργων και των απειλούμενων από οικονομικό και κοινωνικό αποκλεισμό.

Οι φάσεις αυτές ουσιαστικά συμπίπτουν με τις κατά καιρούς αναπροσαρμογές στη στοχοθεσία της κοινωνικής πολιτικής της Κοινότητας. Κατά την περίοδο που καλύπτει η εργασία, παρατηρούνται τόσο ποιοτικές, όσο και ποσοτικές διαφοροποιήσεις στην πολιτική αυτή. Αφενός οι χρηματοδοτήσεις του ΕΚΤ πολλαπλασιάζονται, με αποτέλεσμα τη σημαντική αύξηση στη ροή των χρηματοδοτήσεων προς τις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές της ΕΕ, και αφετέρου για πρώτη φορά διατυπώνονται σε συνθήκη οι βασικές αρχές της κοινοτικής πολιτικής για την επαγγελματική κατάρτιση. Στο άρθρο 127 της Συνθήκης του Μάαστριχτ, αναφέρεται:

1. Η Κοινότητα εφαρμόζει πολιτική επαγγελματικής κατάρτισης, η οποία στηρίζει και συμπληρώνει τις δράσεις των κρατών - μελών, σεβόμενη ταυτόχρονα πλήρως την αρμοδιότητα των κρατών - μελών για το περιεχόμενο και την οργάνωση της επαγγελματικής κατάρτισης.
2. Η δράση της Κοινότητας έχει ως στόχο:
 - να διευκολύνει την προσαρμογή στις μεταλλαγές της βιομηχανίας, ιδίως μέσω της επαγγελματικής κατάρτισης και επανακατάρτισης,
 - να βελτιώνει την αρχική επαγγελματική κατάρτιση και τη συνεχιζόμενη κατάρτιση, για να διευκολύνεται η επαγγελματική ένταξη και επανένταξη στην αγορά εργασίας,

- να διευκολύνει την πρόσβαση στην επαγγελματική κατάρτιση και την ενίσχυση της κινητικότητας των εκπαιδευτών και των εκπαιδευομένων και ιδίως των νέων,
- να τονώνει τη συνεργασία μεταξύ εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων στον τομέα της κατάρτισης,
- να αναπτύσσει την ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών για τα κοινά προβλήματα των συστημάτων κατάρτισης των κρατών - μελών.

Στην παράγραφο 1 του άρθρου 127, διαφαίνεται η έντονη επίδραση των αρχών της επικουρικότητας και της αναλογικότητας, μέσω κυρίως των αναφορών στο σεβασμό της αρμοδιότητας των κρατών μελών. Οι βασικές αρχές της κοινοτικής πολιτικής για την επαγγελματική κατάρτιση, εξειδικεύονται στη συνέχεια σε μεγάλο αριθμό κειμένων κοινοτικής πολιτικής αποτελώντας τους βασικούς άξονες παρέμβασης του ΕΚΤ, αλλά και όλων των προγραμμάτων και παρεμβάσεων που χρηματοδοτούνται από την ΕΕ στα κράτη μέλη⁶².

Με βάση τα επίσημα κείμενα, συνάγεται ότι η πολιτική της ΕΟΚ/ΕΕ στον τομέα της επαγγελματικής κατάρτισης, διαφοροποιήθηκε σημαντικά κατά τη διάρκεια των τελευταίων σαράντα ετών. Αποτελώντας συνιστώσα της κοινοτικής πολιτικής κατά τα πρώτα έτη δημιουργίας της ΕΟΚ, στόχευε κυρίως στη διευκόλυνση της κινητικότητας των εργαζομένων και βασιζόταν σε μικρής κλίμακας χρηματοδοτήσεις. Η πορεία προς την πολιτική και οικονομική ενοποίηση, συνοδεύτηκε από την αύξηση των χρηματοδοτήσεων αλλά και την υιοθέτηση κατευθύνσεων πολιτικής στον τομέα της επαγγελματικής κατάρτισης, με βασικά χαρακτηριστικά:

- την καταπολέμηση της ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού·
- τη σύνδεση των ενεργειών κατάρτισης με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας·
- την αναβάθμιση των λιγότερο ανεπτυγμένων περιφερειών της ΕΕ·
- την ανάπτυξη της συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών.

Συμπερασματικά, η κατίσχυση της οικονομικής συνιστώσας στην πορεία προς την ενοποίηση της ΕΕ, είχε ως αποτέλεσμα (ιδιαίτερα μάλιστα κατά την περίοδο που καλύπτει η παρούσα εργασία), το μονόπλευρο προσανατολισμό της κοινοτικής πολιτικής στον τομέα της εκπαίδευσης ενηλίκων, προς τις στρατηγικές (α) της

⁶² Για μια εκτενέστερη αναφορά στους στόχους και το περιεχόμενο επιμέρους παρεμβάσεων της ΕΕ (π.χ. του προγράμματος Leonardo da Vinci, της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας «Απασχόληση», κ.ά.), βλ: Θ. Καραλής (1997) και Κ. Καστάνη & Β. Σκαρμαγκά (1997).

συμπληρωματικής κατάρτισης, (β) της επιστημονικής εξειδίκευσης και (γ) της κοινωνικής και επαγγελματικής ένταξης και της αντιμετώπισης του αποκλεισμού.

Η εξειδίκευση της κοινοτικής πολιτικής στον τομέα της εκπαίδευσης και κατάρτισης ενηλίκων για την Ελλάδα κυρίως υλοποιείται μέσω των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης (ΚΠΣ)⁶³. Κατά την περίοδο που καλύπτει η εργασία, οι παρεμβάσεις των Διαρθρωτικών Ταμείων υλοποιήθηκαν στα πλαίσια του Α' ΚΠΣ (1989-1993) και του Β' ΚΠΣ (1994-1999). Οι Αποφάσεις της ΕΕ, σχετικά με το περιεχόμενο των ΚΠΣ, εξειδικεύονται κατά χώρα και ουσιαστικά προσδιορίζουν τους τομείς, αλλά και το περιεχόμενο των δράσεων που χρηματοδοτούνται από την ΕΕ. Για το λόγο αυτό, τα κείμενα των σχετικών Αποφάσεων της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΕΕΚ) για τα δύο ΚΠΣ, αποτελούν τη βασικότερη αλλά και πλέον αξιόπιστη πηγή ανίχνευσης των επιμέρους διαστάσεων των κοινοτικών παρεμβάσεων για κάθε κράτος μέλος.

Το Α' ΚΠΣ για την Ελλάδα εγκρίθηκε τον Μάρτιο του 1990, με την Απόφαση Ε(90) 563 της ΕΕΚ. Στην Απόφαση περιλαμβάνεται ως κύριος άξονας προτεραιότητας «η αξιοποίηση των ανθρώπινων πόρων» (άρθρο 2), όπου τονίζεται ότι:

Όσον αφορά το επίπεδο ειδίκευσης αυτών που αναζητούν μια θέση απασχόλησης, διαπιστώνεται άνοδος του ποσοστού πτυχιούχων στον ενεργό πληθυσμό και, ταυτόχρονα, ένα φαινόμενο «πλεονάσματος» αποφοίτων λυκείου που δεν διαθέτουν καμιά επαγγελματική κατάρτιση....

Η επαγγελματική κατάρτιση δεν είναι αρκετά αποκεντρωμένη και συντονισμένη και εξαρτάται από το εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Οι δομές επαγγελματικής κατάρτισης είναι ανεπαρκείς και συγκεντρωμένες στην Αττική.

Μεγάλο μέρος του εργατικού δυναμικού, ιδίως νέοι, δεν διαθέτει την κατάλληλη ειδίκευση για να ενταχθεί στην αγορά.

Στη συνέχεια εξειδικεύονται οι στόχοι των παρεμβάσεων στον τομέα του ανθρώπινου δυναμικού, οι οποίοι περιλαμβάνουν:

⁶³ Για την αποδοτικότερη αξιοποίηση των χρηματοδοτήσεων, το συντονισμό των επιμέρους δράσεων και την αποτελεσματικότερη υλοποίηση των κοινοτικών πολιτικών, οι παρεμβάσεις των Διαρθρωτικών Ταμείων οργανώνονται σε μακροχρόνια σχέδια, τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης (ΚΠΣ). Σύμφωνα με τον Κανονισμό ΕΟΚ 4253/88 κάθε ΚΠΣ καλύπτει περίοδο τριών έως πέντε ετών, ενώ το περιεχόμενό του καθορίζεται με βάση διαπραγματεύσεις μεταξύ της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΕΕΚ) και

- Βελτίωση των δομών επαγγελματικής κατάρτισης, με στόχο την ανάπτυξη αποτελεσματικότερων μηχανισμών εκπαίδευσης του ανθρώπινου δυναμικού.
- Εκπαίδευση των εκπαιδευτών.
- Βελτίωση των επαγγελματικών προσόντων των εργαζομένων.
- Βελτίωση του συστήματος μέσης εκπαίδευσης που συνδέεται με την επαγγελματική κατάρτιση, ώστε να μειωθεί η απόσταση μεταξύ εκπαίδευσης και εργασίας.

Το Β΄ ΚΠΣ για την Ελλάδα εγκρίθηκε τον Ιούλιο του 1994, με την Απόφαση Ε(94) 1716 της ΕΕΚ. Στην Απόφαση αναφέρεται (ΕΕΚ, 1994: 52):

Παρά την πρόοδο που σημειώθηκε τα τελευταία χρόνια, το επίπεδο της επαγγελματικής κατάρτισης εξακολουθεί να είναι πολύ κατώτερο από το μέσο όρο στην Κοινότητα. Συνοπτικά, οι υπάρχουσες δυσκολίες είναι οι εξής:

- το χαμηλό επίπεδο οργάνωσης και διαχείρισης σε συνδυασμό με την έλλειψη αξιόπιστου μηχανισμού ελέγχου για την αγορά εργασίας, που καθιστά δύσκολο τον εντοπισμό των πραγματικών αναγκών, το σχεδιασμό και την εφαρμογή των αναγκαίων πολιτικών καθώς και την αξιολόγηση της χρήσης των πόρων.
- το χαμηλό επίπεδο οργάνωσης της αγοράς εργασίας...
- το σχετικά χαμηλό επίπεδο των δημόσιων δαπανών για την εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση.

Η βασική προσπάθεια που καταβλήθηκε κατά τα τελευταία χρόνια ήταν να επωφεληθεί η χώρα όσο το δυνατόν περισσότερο από τις δυνατότητες που παρέχει η κοινή δράση των Διαρθρωτικών Ταμείων, με στόχο να τεθούν σε εφαρμογή οι απαραίτητες μεταρρυθμίσεις για την ανάπτυξη αποτελεσματικότερης πολιτικής στον τομέα της επαγγελματικής κατάρτισης.... Τα ελληνικά εκπαιδευτικά ιδρύματα, ωστόσο, δεν ήταν πάντοτε σε θέση να απορροφήσουν αποτελεσματικά τους κοινοτικούς πόρους και συχνά πραγματοποιούσαν ενέργειες ανεπαρκούς ποιότητας και παρήγαν ειδικότητες που δεν ανταποκρίνονται στην αγορά εργασίας.

Όπως παρατηρούμε με βάση το παραπάνω απόσπασμα, το σύστημα συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης της Ελλάδας, εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται ως

του κράτους μέλους. Ωστόσο, όπως επισημαίνεται στο άρθρο 5 του Κανονισμού, «τα κράτη μέλη φροντίζουν ώστε τα σχέδια να λαμβάνουν πλήρως υπόψη τις κοινοτικές πολιτικές».

ανεπαρκές για την υλοποίηση των στόχων της κοινοτικής πολιτικής που αφορούν στην επαγγελματική κατάρτιση και την καταπολέμηση της ανεργίας. Με βάση τις αναφορές που γίνονται, καθίσταται σαφές πως οι στόχοι των παρεμβάσεων του Α΄ ΚΠΣ στον τομέα του ανθρώπινου δυναμικού δεν υλοποιήθηκαν επαρκώς. Ως βασικές αιτίες προσδιορίζονται η αναποτελεσματικότητα των δομών κατάρτισης, η ανυπαρξία μηχανισμών εφαρμογής και ελέγχου της κοινοτικής πολιτικής, καθώς επίσης και η ανεπαρκής σύνδεση της κατάρτισης με τις «πραγματικές» ανάγκες της αγοράς εργασίας. Στο ίδιο έγγραφο σκιαγραφείται η πολιτική της Κοινότητας, στο πλαίσιο του Β΄ ΚΠΣ:

Για να αυξηθεί η παραγωγικότητα, η ανταγωνιστικότητα και η απασχόληση, η δράση που αναλαμβάνεται σε αυτόν τον τομέα στοχεύει:

- στην ανάπτυξη ενός αποτελεσματικού συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης, που να ανταποκρίνεται στις προτεραιότητες οι οποίες δημιουργούνται από τη ζήτηση της οικονομίας. Πρέπει να δοθεί έμφαση, ιδίως κατά το αρχικό στάδιο, στην ανάπτυξη των βασικών δομών που θα εξασφαλίσουν την ποιοτική αναβάθμιση και τη δυνατότητα ανταπόκρισης στις οικονομικές αλλαγές....
- στην ανάπτυξη επαρκών και κατάλληλων υπηρεσιών απασχόλησης που να συνδυάζουν αποτελεσματικά τα συστήματα εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης με την αγορά εργασίας....

Η επιτυχία αυτής της προσέγγισης θα εξαρτηθεί από:

- τη δημιουργία ενός αποτελεσματικού θεσμικού πλαισίου.... Θα ανατεθούν σε μία κεντρική υπηρεσία τα καθήκοντα του γενικού σχεδιασμού - προγραμματισμού, του συντονισμού των παρατηρητηρίων των βιομηχανικών αλλαγών, των τάσεων της αγοράς εργασίας και των μεταβολών στις ειδικότητες και τα προσόντα, η ανάπτυξη επαγγελματικών ειδικοτήτων και προγραμμάτων σπουδών για το συνολικό έλεγχο της εφαρμογής του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης.

Την ανάπτυξη ενός συστήματος πιστοποίησης που θα ασχολείται αρχικά με τη διαπίστευση κέντρων επαγγελματικής κατάρτισης και θα επεκτείνει σταδιακά το φάσμα δραστηριοτήτων του στη διαπίστευση των εκπαιδευτών και των σπουδών συνεχιζόμενης κατάρτισης. Όσον αφορά την πιστοποίηση (ιδίως των κέντρων επαγγελματικής κατάρτισης και των εκπαιδευτών), πρέπει οπωσδήποτε να εξασφαλιστεί μια συνολική προσέγγιση που να είναι σύμφωνη με το σύστημα αρχικής επαγγελματικής κατάρτισης για το οποίο είναι αρμόδιο το Υπουργείο Παιδείας.

- τη δημιουργία αποτελεσματικών μηχανισμών εφαρμογής και ελέγχου.

Η χρηματοδότηση θα συνδέεται με την πρόοδο της δημιουργίας αυτών των μηχανισμών που θα απαιτούν ειδικά σχέδια εφαρμογής, περιλαμβανομένων σαφών χρονοδιαγραμμάτων.... Τα εγκεκριμένα κέντρα επαγγελματικής κατάρτισης θα λειτουργούν σε ανταγωνιστική βάση....

Στην Απόφαση της ΕΕΚ που αφορά στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (ΕΠ) «Συνεχιζόμενη κατάρτιση και προώθηση της απασχόλησης»⁶⁴ (C(94) 1421 - 29/12/1994), προσδιορίζονται και εξειδικεύονται ακόμη αναλυτικότερα, τόσο οι ανεπάρκειες της υλοποίησης του Α΄ ΚΠΣ, όσο και οι προτεραιότητες του Β΄ ΚΠΣ. Όπως αναφέρεται στην Απόφαση (σ. 5-6):

Οι κύριες αδυναμίες του συστήματος υλοποίησης της συνεχιζόμενης κατάρτισης στο πλαίσιο του προηγούμενου ΚΠΣ μπορούν να συνοψισθούν ως εξής:

- Έλλειψη ενιαίας πολιτικής και κεντρικού συντονισμού για τη συνεχιζόμενη κατάρτιση.
- Έλλειψη συνολικού στρατηγικού σχεδιασμού, με αποτέλεσμα την ανισομερή κλαδική κατανομή των ενεργειών κατάρτισης, τον αποκλεισμό των μικρών επιχειρήσεων από τα οφέλη της κατάρτισης και τις επικαλύψεις μεταξύ των φορέων υλοποίησης.
- Χαμηλή έως ανύπαρκτη διασύνδεση της προσφερόμενης κατάρτισης με την αγορά εργασίας.
- Χαμηλή ποιότητα προσφερόμενης κατάρτισης, λόγω της μη εξειδίκευσης των φορέων υλοποίησης και της σημαντικής παρέκκλισής τους από τους στόχους της ανάπτυξης του ανθρώπινου δυναμικού, αλλά και των πεπαλαιωμένων εκπαιδευτικών μεθόδων και μη ειδικευμένων εκπαιδευτών.
- Απουσία αξιολόγησης της παρεχόμενης κατάρτισης, η οποία αποκλείει τελείως την άσκηση ουσιαστικού ποιοτικού ελέγχου.
- Αποξένωση των κοινωνικών εταίρων από τη διαδικασία υλοποίησης της συνεχιζόμενης κατάρτισης.

⁶⁴ Οι χρηματοδοτήσεις της ΕΕ στο πλαίσιο των ΚΠΣ εξειδικεύονται με βάση τα ΕΠ, τα οποία αποτελούνται από ένα σύνολο ενεργειών που χρηματοδοτούνται από ένα ή περισσότερα Διαρθρωτικά Ταμεία και τα οποία άπτονται ενός συγκεκριμένου τομέα δράσης. Κατά το Β΄ ΚΠΣ τα ΕΠ στον τομέα των ανθρώπινων πόρων ήταν: το ΕΠ «Συνεχιζόμενη κατάρτιση και προώθηση της απασχόλησης» και το ΕΠ «Καταπολέμηση του αποκλεισμού από την αγορά εργασίας». Σε αυτά τα ΕΠ οι ενέργειες και οι χρηματοδοτήσεις κατανέμονται με βάση τη διάκριση σε «εθνικό σκέλος» (ενέργειες που τις αναθέτει και τις διαχειρίζεται κεντρικά το Υπουργείο Εργασίας) και «περιφερειακό σκέλος» (ενέργειες που αναθέτουν και διαχειρίζονται οι Γενικές Γραμματείες των Περιφερειών).

Ως στρατηγικοί στόχοι για το Β΄ ΚΠΣ προσδιορίζονται στην Απόφαση:

- Η βελτίωση της ποιότητας των προγραμμάτων και η σύνδεσή τους με την αγορά εργασίας.
- Η ανάπτυξη ενός συστήματος συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης και η δημιουργία δομών κατάρτισης, που θα είναι σε θέση να λειτουργούν και μετά το τέλος του Β΄ ΚΠΣ.
- Η βελτίωση των επαγγελματικών προσόντων των εργαζομένων στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα.
- Η υποστήριξη των ανέργων για την απόκτηση νέων επαγγελματικών προσόντων.
- Η υποστήριξη των απειλούμενων από ανεργία λόγω αναδιάρθρωσης στην αγορά εργασίας.

Ειδικότερα σε σχέση με την ανάπτυξη του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης και τη δημιουργία των δομών, οι προτεραιότητες εξειδικεύονται σε μεγάλο βαθμό. Προβλέπεται ότι η υλοποίηση των προγραμμάτων συνεχιζόμενης κατάρτισης θα γίνεται εφεξής μόνον «από πιστοποιημένα κέντρα κατάρτισης τα οποία θα πληρούν τα υποχρεωτικά κριτήρια πιστοποίησης που θα καθιερωθούν σε πανελλήνιο επίπεδο. Οι προδιαγραφές των κέντρων κατάρτισης θα καθορίζονται ανάλογα με το βαθμό εξειδίκευσης, την εμβέλεια και τη χωροθέτησή τους» (ο.π.: 8). Ακόμη, καθορίζεται η φυσιογνωμία του φορέα που θα έχει την αρμοδιότητα της πιστοποίησης των κέντρων κατάρτισης, ενώ προσδιορίζεται και το χρονοδιάγραμμα λειτουργίας του (ο.π: 9-12):

Ο φορέας αυτός θα καλύπτει το σύνολο των λειτουργιών πιστοποίησης για τη συνεχιζόμενη κατάρτιση, περιλαμβανομένων των κέντρων κατάρτισης, των προγραμμάτων σπουδών, των εκπαιδευτών και των προσόντων των καταρτιζομένων.

...Ειδικότερα ο φορέας θα έχει τα εξής αντικείμενα:

- (i) Πιστοποίηση εκπαιδευτικής ικανότητας κέντρων κατάρτισης με βάση κριτήρια τα οποία θα καθορισθούν μετά από συζήτηση στην Επιτροπή Παρακολούθησης⁶⁵ και δημιουργία εθνικού μητρώου κέντρων κατάρτισης...
- (ii) Διαχείριση της εκπαίδευσης εκπαιδευτών και πιστοποίηση της εκπαιδευτικής ικανότητας εκπαιδευτών καθώς και δημιουργία σχετικού μητρώου.
- (iii) Πιστοποίηση προγραμμάτων σπουδών...
- (iv) Ανάπτυξη συστήματος πιστοποίησης ειδικοτήτων σε συνεργασία με το ΟΕΕΚ.
- (v) Αξιολόγηση ενεργειών κατάρτισης.

Από τα αντικείμενα αυτά τα (i) και (ii) θα αποτελέσουν την πρώτη προτεραιότητα του φορέα και σε αυτά η πιστοποίηση θα πρέπει να είναι απαραίτητη προϋπόθεση υλοποίησης ενεργειών κατάρτισης.... Εκτιμάται ότι ο φορέας δεν θα χρειαστεί να απασχολήσει περισσότερα από 30 άτομα προσωπικό στην πλήρη ανάπτυξή του... θα εγκατασταθεί στην Αθήνα και ενδεχόμενα θα χρειαστεί περιφερειακό γραφείο στη Θεσσαλονίκη ...

Εκτιμάται ότι δεν είναι εφικτό να ολοκληρωθούν οι απαιτούμενες θεσμικές διαδικασίες ώστε ο Φορέας Πιστοποίησης, κατά την έναρξη υλοποίησης του ΕΠ, να έχει προβεί στην πιστοποίηση της εκπαιδευτικής ικανότητας κέντρων κατάρτισης με βάση τα οριστικά κριτήρια που θα θεσπιστούν. Είναι λοιπόν σκόπιμο να υπάρξει μια μεταβατική περίοδος κατά την οποία ο Φορέας Πιστοποίησης θα ολοκληρώσει τη δημιουργία του εθνικού Μητρώου πιστοποιημένων κέντρων κατάρτισης. Η μεταβατική περίοδος ορίζεται από την έγκριση του Προγράμματος έως το τέλος του 1995. Κατά το διάστημα αυτό το Υπουργείο Εργασίας θα θεσπίσει με Υπουργική Απόφαση «ενδιάμεσα κριτήρια», βάσει των οποίων το ίδιο ή ένας εποπτευόμενος φορέας θα καταρτίσει το προσωρινό μητρώο πιστοποιημένων φορέων κατάρτισης για τη μεταβατική περίοδο... Τα οριστικά κριτήρια πιστοποίησης θα ισχύσουν το αργότερο από 1.1.1996.

Όπως μπορούμε να συμπεράνουμε με βάση τα επίσημα κείμενα κοινοτικής πολιτικής, κατά την περίοδο που καλύπτει η έρευνα, το περιεχόμενο των παρεμβάσεων της ΕΕ στον τομέα της εκπαίδευσης και κατάρτισης ενηλίκων στην Ελλάδα ευθυγραμμίζεται πλήρως με τη βασική πολιτική της ΕΕ στον τομέα αυτό. Κάτι τέτοιο είναι αναμενόμενο, αφού τα ΚΠΣ και τα επιμέρους ΕΠ δεν αποτελούν

⁶⁵ Για κάθε ΕΠ δημιουργείται Επιτροπή Παρακολούθησης στην οποία συμμετέχουν εκπρόσωποι των εθνικών αρχών, της ΕΕ και της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων. Μεταξύ άλλων έργο της Επιτροπής είναι και η παρακολούθηση: της ομαλής υλοποίησης του ΕΠ, της τήρησης των κοινοτικών κανονισμών, της συμφωνίας των ενεργειών με τους στόχους του ΚΠΣ (βλ. και Καστάνη, 1997: 178).

παρά εξειδικεύσεις των βασικών κοινοτικών πολιτικών, οι οποίες πλέον προσαρμόζονται στις ειδικές συνθήκες κάθε χώρας. Ωστόσο, θα πρέπει να επισημάνουμε πως στις παραπάνω Αποφάσεις, έντονη είναι η αναφορά στις ανεπάρκειες του ελληνικού συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης (στις δραστηριότητες δηλαδή εκείνες που συνδέονται άμεσα με την εφαρμογή της κοινοτικής πολιτικής στον τομέα της επαγγελματικής κατάρτισης). Επιμέρους σημεία που επισημαίνονται στην Απόφαση για το Α΄ ΚΠΣ, αφορούν:

- την ανυπαρξία του αναγκαίου θεσμικού πλαισίου και το χαμηλό επίπεδο των εθνικών δαπανών στον τομέα της επαγγελματικής κατάρτισης,
- την αναποτελεσματικότητα των δομών συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης,
- τις αδυναμίες των μηχανισμών προγραμματισμού, διαχείρισης και ελέγχου.

Τα σημεία αυτά εξακολουθούν να επισημαίνονται (και μάλιστα με περισσότερο συγκεκριμένες διατυπώσεις) και στο κείμενο της Απόφασης για το Β΄ ΚΠΣ, γεγονός που σημαίνει πως οι όποιες βελτιωτικές παρεμβάσεις έγιναν κατά την διάρκεια της περιόδου 1989-1993, δεν είχαν τα επιθυμητά για την ΕΕΠ αποτελέσματα. Για το λόγο αυτό, στην Απόφαση για το Β΄ ΚΠΣ εξειδικεύονται και συγκεκριμενοποιούνται περισσότερο οι προτεραιότητες που αφορούν στη:

- δημιουργία θεσμικού πλαισίου και στην ανάπτυξη συστήματος πιστοποίησης των φορέων που υλοποιούν σχετικά προγράμματα,
- λειτουργία των φορέων επαγγελματικής κατάρτισης σε ανταγωνιστική βάση,
- δημιουργία αποτελεσματικών μηχανισμών εφαρμογής και ελέγχου, καθώς επίσης και σύνδεσης με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας.

Τέλος, στην Απόφαση για το ΕΠ «Συνεχιζόμενη κατάρτιση και προώθηση της απασχόλησης» καθορίζονται η φυσιογνωμία του φορέα που θα πιστοποιεί τους οργανισμούς κατάρτισης, καθώς επίσης και οι επιμέρους διαδικασίες για την ανάπτυξη του συστήματος πιστοποίησης. Θα πρέπει μάλιστα να αναφερθεί πως οι χρηματοδοτήσεις στον τομέα της επαγγελματικής κατάρτισης τίθενται πλέον υπό την αίρεση της αποδοχής των παραπάνω ρυθμίσεων, ενώ η ροή των χρηματοδοτήσεων συνδέεται άμεσα με την πρόοδο της δημιουργίας των μηχανισμών αυτών.

2.2.3. Το σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης

Στην ενότητα αυτή θα εξετάσουμε τα αποτελέσματα και τις επιπτώσεις της κοινοτικής πολιτικής, στη διαμόρφωση της φυσιογνωμίας και των βασικών χαρακτηριστικών του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης⁶⁶ στην Ελλάδα, κατά την περίοδο 1989-1999. Όπως έχουμε αναφέρει στην προηγούμενη ενότητα, η επίδραση της κοινοτικής πολιτικής αναδεικνύεται ιδιαίτερα έντονη κατά την περίοδο μετά τη μεταρρύθμιση των Διαρθρωτικών Ταμείων και τη Συνθήκη του Μάαστριχτ. Σημειώνουμε, ότι ήδη μετά την ένταξη στην ΕΟΚ οι θετικές, αλλά και οι αρνητικές επιπτώσεις από τις χρηματοδοτήσεις του ΕΚΤ ήταν ήδη σημαντικές: αφενός παρατηρείται ταχύτατη αύξηση και διόγκωση των δραστηριοτήτων εκπαίδευσης ενηλίκων, αφετέρου όμως διατυπώνονται ερωτήματα σχετικά με την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων, την αξιολόγηση των φορέων που τα υλοποιούν και τη σύνδεση του περιεχομένου των παρεμβάσεων με τις υπάρχουσες ανάγκες (Βεργίδης, 1994: 75-76).

Οι συστηματικές προσπάθειες διαμόρφωσης ενός συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης που να είναι σε θέση να εξυπηρετήσει τη στοχοθεσία του ΕΚΤ εκκινούν με την έναρξη του Α΄ ΚΠΣ και εντατικοποιούνται κατά την περίοδο υλοποίησης του Β΄ ΚΠΣ. Στην πρώτη υποενότητα (2.2.3.A) αναδεικνύονται τα χαρακτηριστικά του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης κατά την περίοδο 1989-1993 (Α΄ ΚΠΣ). Στη δεύτερη υποενότητα (2.2.3.B) αναδεικνύονται τα χαρακτηριστικά του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης κατά την περίοδο 1994-1999 (Β΄ ΚΠΣ), τα οποία βασίζονται σε επεξεργασία πρωτογενών στοιχείων σχετικά με τους φορείς και τα προγράμματα που ανατέθηκαν. Τέλος, στην τρίτη υποενότητα (2.2.3.Γ) αναλύεται η πορεία του ΕΛΚΕΠΑ προκειμένου να αναδειχθούν περαιτέρω τα αποτελέσματα και οι επιπτώσεις της κοινοτικής πολιτικής στη φυσιογνωμία και τη λειτουργία των μεγάλων φορέων κατάρτισης του δημόσιου τομέα.

2.2.3.A. Η περίοδος 1989-1993

Στην έναρξη της περιόδου ψηφίζεται ο πρώτος νόμος για τη σύνδεση απασχόλησης και επαγγελματικής κατάρτισης. Με τον Ν. 1836/89 («Πρώθηση της απασχόλησης

⁶⁶ Ο όρος *σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης*, εφεξής θα αναφέρεται στο σύστημα εντός του οποίου υλοποιούνται επιδοτούμενες από την ΕΕ δραστηριότητες συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης. Αν και η χρήση του όρου είναι σαφώς καταχρηστική από αυστηρά εννοιολογική άποψη και γίνεται για λόγους οικονομίας του κειμένου, εντούτοις για την ελληνική περίπτωση δεν απέχει πολύ από την πραγματικότητα. Το πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων, που αποτελεί και το άμεσο εκπαιδευτικό περιβάλλον της ΛΕ, σχεδόν ταυτίζεται με τις επιδοτούμενες από την ΕΕ δραστηριότητες συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης. Για το τελευταίο, βλ: Α. Δοξιάδης, κ.ά. (1993: 97 και 177), Δ. Μπαλούρδος & Μ. Χρυσάκης (1998: 133), Α. Κόκκος (1999β:51-61) και Μ. Κομνηνού (ο.π.: 13).

και της επαγγελματικής κατάρτισης και άλλες διατάξεις») συνιστάται ειδικό όργανο για το σκοπό αυτό, το Εθνικό Συμβούλιο Επαγγελματικής Κατάρτισης και Απασχόλησης (ΕΣΕΚΑ), στο οποίο προεδρεύει ο Γενικός ή ο Ειδικός Γραμματέας του Υπουργείου Εργασίας και συμμετέχουν δημόσιοι και κοινωνικοί φορείς. Όπως αναφέρεται στο άρθρο 1 του νόμου:

Συνιστάται στο Υπουργείο Εργασίας Εθνικό Συμβούλιο Επαγγελματικής Κατάρτισης και Απασχόλησης (ΕΣΕΚΑ), το οποίο εισηγείται στην Κυβέρνηση τις κατευθυντήριες γραμμές της επαγγελματικής κατάρτισης και απασχόλησης σε εθνικό επίπεδο, προωθεί το συντονισμό των φορέων που εφαρμόζουν προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης και απασχόλησης και γενικά κατευθύνει τις δραστηριότητές τους σύμφωνα με τα εθνικά προγράμματα ανάπτυξης.

Η δράση του ΕΣΕΚΑ αποκεντρώνεται σε επίπεδο διοικητικής περιφέρειας με τη σύσταση Περιφερειακών Επιτροπών Επαγγελματικής Κατάρτισης και Απασχόλησης (ΠΕΕΚΑ), καθώς επίσης και σε επίπεδο νομού με τη σύσταση αντίστοιχα Νομαρχιακών Επιτροπών Επαγγελματικής Κατάρτισης και Απασχόλησης (ΝΕΕΚΑ). Η σύνθεση και των δύο αυτών επιτροπών είναι αντιπροσωπευτική με τη συμμετοχή εκπροσώπων διαφόρων φορέων της περιφέρειας ή του νομού (σε αντιστοιχία με τη σύνθεση του ΕΣΕΚΑ). Όπως προσδιορίζεται στο άρθρο 3 του νόμου:

Η ΝΕΕΚΑ, με βάση τις ανάγκες και τις δυνατότητες του νομού καθώς και τα προγράμματα ανάπτυξης, διατυπώνει και εισηγείται στο Νομαρχιακό Συμβούλιο προτάσεις για το σχεδιασμό κατάλληλων προγραμμάτων εξωσχολικού επαγγελματικού προσανατολισμού, επαγγελματικής κατάρτισης, επανεκπαίδευσης και απασχόλησης, συντάσσει έκθεση δράσης για τις δραστηριότητές της και το πρόγραμμα δράσης της, τα οποία υποβάλλει στην ΠΕΕΚΑ.

Η ΠΕΕΚΑ συγκεντρώνει τα στοιχεία των ΝΕΕΚΑ και αφού τα επεξεργαστεί σε σχέση με τις αναπτυξιακές ανάγκες της περιφέρειας, τα υποβάλλει ως εισηγήσεις και προτάσεις πολιτικής προς το ΕΣΕΚΑ. Στο νόμο ρυθμίζονται και θέματα επαγγελματικής κατάρτισης, τα οποία κυρίως αφορούν στον ΟΑΕΔ και τη συνεργασία του με άλλους φορείς.

Στην εισηγητική έκθεση του νόμου αναφέρεται ότι, « Η Κυβέρνηση με το παρόν σχέδιο Νόμου καταθέτει στην Εθνική Αντιπροσωπεία μια ακόμη πρόταση, που συμπληρώνει και βελτιώνει την ενεργό πολιτική απασχόλησης και συμβάλλει στην καταπολέμηση της ανεργίας». Επίσης, τονίζεται ότι η πολιτική καταπολέμησης της ανεργίας, θα πρέπει να υπηρετεί τους ακόλουθους στόχους:

- Επαγγελματικό προσανατολισμό και επαγγελματική κατάρτιση των νέων που έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση, αλλά δεν συνεχίζουν τις σπουδές τους.
- Δημιουργία μόνιμων θέσεων εργασίας μέσω της οικονομικής ανάπτυξης.
- Αντιμετώπιση της ανεργίας, ιδιαίτερα μάλιστα της ανεργίας που προκαλείται από την κινητικότητα εργαζομένων του πρωτογενούς τομέα.

Στην εισηγητική έκθεση, σποραδικές και περιορισμένης έκτασης είναι οι αναφορές στις διαπιστώσεις των διεθνών οργανισμών (κυρίως του ΟΟΣΑ) σχετικά με την κατάσταση της απασχόλησης στην Ελλάδα, καθώς επίσης και οι αναφορές στις σχετικές κοινοτικές πολιτικές. Ωστόσο, στο κείμενο του νόμου απουσιάζει εντελώς οποιαδήποτε συσχέτιση των επιμέρους ρυθμίσεων με τις πολιτικές της ΕΟΚ.

Το ΕΣΕΚΑ αποτελεί ουσιαστικά την πρώτη προσπάθεια για τη δημιουργία ενός συστήματος σύνδεσης των αναγκών της οικονομίας με την επαγγελματική κατάρτιση σε εθνική κλίμακα και βασίζεται:

- (α) στην αντιπροσώπευση όλων των εμπλεκομένων φορέων του δημόσιου τομέα, αλλά και αντιπροσωπευτικών οργάνων του ιδιωτικού και του κοινωνικού τομέα.
- (β) στην αποκέντρωση των διαδικασιών προσδιορισμού των αναγκών απασχόλησης και κατάρτισης και στην ανάδειξη της συμμετοχής των τοπικών φορέων.
- (γ) στην ανάδειξη του ΟΑΕΔ σε βασικό φορέα υλοποίησης της πολιτικής κατάρτισης και καταπολέμησης της ανεργίας, μέσω και της συνεργασίας του με άλλους φορείς του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα.
- (δ) στη συμμετοχή των φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης, των κοινωνικών εταίρων, αλλά και των ΑΕΙ και ΤΕΙ στην προσπάθεια καταπολέμησης της ανεργίας.

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο Ν. 1836/89 αφορά κυρίως στη δημιουργία των αναγκαίων μηχανισμών που θα στηρίξουν την πολιτική καταπολέμησης της ανεργίας και δεν επεκτείνεται στην ανάπτυξη ενός συστήματος συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης. Πέραν των γενικών αναφορών στην ανάγκη κατάρτισης και επανακατάρτισης του ανθρώπινου δυναμικού, δεν επιχειρείται καμιά ρύθμιση για

θέματα που αφορούν στους φορείς και το πλαίσιο σχεδιασμού, υλοποίησης, διαχείρισης, αξιολόγησης και ελέγχου των προγραμμάτων.

Την ίδια περίοδο, με το ΠΔ 368/89 («Οργανισμός Υπουργείου Εργασίας») και στο πλαίσιο της αναδιάρθρωσης των υπηρεσιών του Υπουργείου Εργασίας (ΥΠΕΡΓ), επικυρώνεται και θεσμικά η ανάθεση στο ΥΠΕΡΓ της διαχείρισης των κοινοτικών πόρων που αφορούν στην καταπολέμηση της ανεργίας και την επαγγελματική κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού. Δημιουργείται η Διεύθυνση Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου και Λοιπών Χρηματοδοτήσεων (Διεύθυνση Δ8), με επιμέρους τμήματα τα ακόλουθα:

- Τμήμα Συντονισμού Φορέων Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ).
- Τμήμα Επεξεργασίας, Παρακολούθησης και Ελέγχου Προγραμμάτων του ΕΚΤ⁶⁷.
- Τμήμα Λοιπών Κοινοτικών Χρηματοδοτήσεων⁶⁸
- Τμήμα Συντονισμού Θεμάτων ΕΟΚ.

Παρά τη δημιουργία της απαραίτητης υποδομής στο ΥΠΕΡΓ, η έναρξη της υλοποίησης προγραμμάτων κατάρτισης στο πλαίσιο του Α΄ ΚΠΣ, συνοδεύεται από την απουσία των σχετικών νομοθετικών ρυθμίσεων. Στις 31.1.1992 εκδίδεται η πρώτη απόφαση του Υπουργού Εργασίας (ΥΑ) με θέμα «Κριτήρια επιλογής ενεργειών επαγγελματικής κατάρτισης που εντάσσονται στα Εθνικά Λειτουργικά Προγράμματα του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης και εγκρίνονται από το Υπουργείο Εργασίας» (α.π. 110542). Στην εισαγωγή της απόφασης («έχοντες υπόψη»), γίνεται αναφορά τόσο στα ΠΔ 368/89 και 436/91, καθώς επίσης και στον Ν. 1836/89, αλλά και σε κοινοτικά έγγραφα (Κανονισμός ΕΟΚ 4253/88 και Κατευθύνσεις της ΕΕΚ 89/C/45/04). Στην ΥΑ⁶⁹ 110542/92 καθορίζονται ως φορείς που έχουν δυνατότητα υποβολής αιτήσεων χρηματοδότησης ενεργειών κατάρτισης στο πλαίσιο του Α΄ ΚΠΣ οι ακόλουθοι:

⁶⁷ Σημειώνουμε εδώ, ότι στην περιγραφή των αρμοδιοτήτων του Τμήματος Επεξεργασίας, Παρακολούθησης και Ελέγχου Προγραμμάτων του ΕΚΤ (η οποία γίνεται στο ίδιο άρθρο), απουσιάζει εντελώς οποιαδήποτε αναφορά στις διαδικασίες αξιολόγησης των προγραμμάτων: η αξιολόγηση των προγραμμάτων ταυτίζεται με την παρακολούθηση της πορείας υλοποίησης και τον διαχειριστικό έλεγχο των σχετικών ενεργειών.

⁶⁸ Το Τμήμα Λοιπών Κοινοτικών Χρηματοδοτήσεων θα καταργηθεί με το ΠΔ 436/91 (άρθρο 7), με το οποίο γίνονται και περιορισμένης έκτασης ανακατανομές αρμοδιοτήτων στα επιμέρους τμήματα της Διεύθυνσης Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου και Λοιπών Χρηματοδοτήσεων. Με τον ν. 2224/94 (άρθρο 18), συνιστώνται τρεις νέες Διευθύνσεις (Σχεδιασμού και Εφαρμογής Προγραμμάτων ΕΚΤ, Κοινοτικών Πρωτοβουλιών και Λοιπών Χρηματοδοτήσεων και Ελέγχου και Αξιολόγησης), οι οποίες και υπάγονται στη Γενική Γραμματεία Διαχείρισης Κοινοτικών και Άλλων Πόρων.

⁶⁹ Εφεξής η συντομογραφία ΥΑ θα αναφέρεται στις Αποφάσεις του Υπουργού Εργασίας (και του Υπουργού Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων για την περίοδο μετά το 1996).

- Φορείς του Δημοσίου (Υπουργεία και Γενικές Γραμματείες)
- Φορείς επαγγελματικής κατάρτισης, οργανισμοί και επιχειρήσεις του ευρύτερου δημόσιου τομέα
- Φορείς μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα
- ΟΤΑ.

Όπως παρατηρούμε, δίνεται έμφαση στην υλοποίηση προγραμμάτων από φορείς του δημόσιου και ευρύτερου δημόσιου τομέα, καθώς επίσης και από φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης. Η συμμετοχή φορέων του ιδιωτικού τομέα περιορίζεται σαφώς στις εταιρείες μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα (Αστικές μη Κερδοσκοπικές Εταιρείες - ΑΜΚΕ), καθώς δεν περιλαμβάνονται στους δικαιούχους φορείς ιδιωτικές εταιρείες με διαφορετική από την παραπάνω νομική υπόσταση (ΑΕ, ΕΠΕ, κλπ). Στη ίδια απόφαση καθορίζονται οι βασικές προδιαγραφές των χρηματοδοτούμενων προγραμμάτων (διάρκεια, αριθμός εκπαιδευομένων), απουσιάζει όμως οποιαδήποτε αναφορά σε διαχειριστικά θέματα.

Τα θέματα αυτά ρυθμίζονται με την ΥΑ 110543/31.1.92, με θέμα «Όροι, προϋποθέσεις, υποχρεώσεις, τήρηση δικαιολογητικών και παραστατικών στοιχείων υλοποίησης των χρηματοδοτούμενων από το ΕΚΤ προγραμμάτων». Σημαντικό στοιχείο αυτής της απόφασης είναι ότι επιτρέπει την ανάθεση προγραμμάτων από τους φορείς της ΥΑ 110542/92, σε τρίτους φορείς. Όπως αναφέρεται στο σημείο Β4 της απόφασης: «Στις περιπτώσεις που η υλοποίηση του προγράμματος κατάρτισης ανατίθεται σε τρίτους π.χ. ιδιωτικούς εκπαιδευτικούς οργανισμούς, ΝΠΔΔ, ΝΠΙΔ κερδοσκοπικού ή μη χαρακτήρα [...]». Θεσμοθετείται έτσι η δυνατότητα των φορέων της ΥΑ 110542/92 να υποβάλλουν αίτηση συνδρομής στο ΕΚΤ, αλλά στη συνέχεια να αναθέτουν την υλοποίηση του προγράμματος σε τρίτους φορείς (και μάλιστα σε ιδιωτικούς φορείς, που δεν περιλαμβάνονται στους δικαιούχους της ΥΑ 110542/92).

Τέλος, με τις εγκυκλίους του Υπουργού Εργασίας «Όροι, προϋποθέσεις και υποχρεώσεις τήρησης δικαιολογητικών και παραστατικών στοιχείων υλοποίησης των χρηματοδοτούμενων από το ΕΚΤ προγραμμάτων» (22.5.1992) και «Κριτήρια επιλογής προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης που εγκρίνονται από τα Περιφερειακά Συμβούλια» (α.π. 112065/3.3.1993), καθορίζονται ακόμη αναλυτικότερα οι διαδικασίες υλοποίησης και παρακολούθησης των προγραμμάτων, χωρίς όμως κάποια σημαντική διαφορά σε σχέση με τις ΥΑ που αναφέρθηκαν.

Με βάση την ανάλυση του θεσμικού πλαισίου αυτής της περιόδου, συμπεραίνουμε τα ακόλουθα:

- Κατά την περίοδο 1989-1993 καταγράφονται οι πρώτες απόπειρες για τη θεσμική κατοχύρωση του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης. Ωστόσο, το θεσμικό πλαίσιο βασίζεται σε ΥΑ και εγκυκλίους, το περιεχόμενο των οποίων εστιάζεται σχεδόν αποκλειστικά σε θέματα διαχείρισης των επιδοτούμενων προγραμμάτων του ΕΚΤ. Οι προσπάθειες αυτής της περιόδου επικεντρώνονται στην απορρόφηση των διατιθέμενων πόρων και την κάλυψη των υποχρεώσεων που προκύπτουν με βάση τους κανονισμούς των Διαρθρωτικών Ταμείων
- Μοναδική εξαίρεση αποτελεί ο νόμος 1836/89, με τον οποίο επιχειρείται η δημιουργία του ΕΣΕΚΑ και η ανάδειξη του ΟΑΕΔ σε βασικό φορέα υλοποίησης της πολιτικής του ΥΠΕΡΓ. Εντούτοις, ο Ν. 1836/89 sporadικά και μόνον αναφέρεται στις ΥΑ και τις εγκυκλίους που ακολούθησαν, με αποτέλεσμα να μην κατοχυρώνεται στην πράξη ο ρόλος που ο νομοθέτης προέβλεπε για τον ΟΑΕΔ.
- Δημιουργείται στο ΥΠΕΡΓ η οργανωτική υποδομή για τη διαχείριση των πόρων του ΕΚΤ που αφορούν στην κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού και την καταπολέμηση της ανεργίας.
- Με βάση τα όσα αναφέρονται στις ΥΑ, αναδεικνύεται ο προνομιακός ρόλος των φορέων του δημόσιου και ευρύτερου δημόσιου τομέα στην υποβολή αιτήσεων συνδρομής προς το ΕΚΤ και κατά συνέπεια στην υλοποίηση των προγραμμάτων. Θα πρέπει όμως να σημειωθεί ότι δίνεται η δυνατότητα στους φορείς αυτούς να αναθέτουν την υλοποίηση των προγραμμάτων σε τρίτους, και μάλιστα ιδιωτικούς, φορείς.
- Αν και υπάρχει σαφής αναφορά στις κατηγορίες φορέων που δικαιούνται να υποβάλλουν αίτηση συνδρομής προς το ΕΚΤ, εντούτοις δεν καταγράφεται κατά την περίοδο αυτή καμία απόπειρα δημιουργίας ενός μητρώου φορέων που να πληρούν κάποιες συγκεκριμένες προϋποθέσεις, απαραίτητες για την υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Στις ΥΑ δεν γίνεται μνεία στην υποδομή των φορέων (τόσο σε υλικοτεχνική υποδομή, όσο και σε ανθρώπινο δυναμικό), με αποτέλεσμα οποιοσδήποτε οργανισμός του δημόσιου και ευρύτερου δημόσιου τομέα, των ΟΤΑ ή οποιαδήποτε ΑΜΚΕ να έχει τη δυνατότητα υποβολής αίτησης συνδρομής προς το ΕΚΤ και υλοποίησης προγραμμάτων συνεχιζόμενης κατάρτισης.

Για την περίοδο αυτή δεν υπάρχουν αναλυτικά δεδομένα για την κατανομή των προγραμμάτων μεταξύ των φορέων⁷⁰. Ουσιαστικά, συνεχίζεται η πολιτική της πρώτης μετά την ένταξη περιόδου, με την ανάθεση των προγραμμάτων σε φορείς του δημόσιου τομέα, με συμμετοχή όμως και φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης α΄ βαθμού, καθώς και φορέων μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα.

Οι χρηματοδοτήσεις του ΕΚΤ είχαν ως αποτέλεσμα τον πολλαπλασιασμό των ενεργειών κατάρτισης που υλοποιούσαν αρκετοί φορείς του δημόσιου κυρίως τομέα, οι οποίοι ωστόσο δεν είχαν αναπτύξει τις αναγκαίες υποδομές αλλά και τους μηχανισμούς προκειμένου να αντεπεξέλθουν σε αυτή τη διόγκωση της δραστηριότητάς τους. Ακόμη περισσότερο, ο συντονισμός από κάποια εθνική αρχή ήταν υποτυπώδης με αποτέλεσμα να εμφανιστούν προβλήματα, που προέκυπταν κυρίως με βάση την άκριτη και ανορθολογική επέκταση των δραστηριοτήτων επιμέρους φορέων. Αν και δεν υπάρχουν δημοσιευμένα πρωτογενή στοιχεία ή ακόμη και αναφορές για αυτή την περίοδο σε επίπεδο χώρας (Βεργίδης, 1999: 46), τα βασικά προβλήματα αφορούν:

- στη μη ορθολογική χρήση των διαθέσιμων πόρων·
- στην άκριτη ποσοτική επέκταση των δραστηριοτήτων επαγγελματικής κατάρτισης·
- στην ανυπαρξία μελετών σε εθνική κλίμακα σχετικά με τις ανάγκες κατάρτισης·
- στην απουσία προγραμματισμού σε επίπεδο φορέων για τον τύπο και τον όγκο των δραστηριοτήτων που ανέπτυσαν·
- στην επικάλυψη των δραστηριοτήτων μεταξύ των φορέων που υλοποιούσαν τα σχετικά προγράμματα.

Αναδεικνύεται έτσι κατά την περίοδο αυτή, η έλλειψη της σχετικής υποδομής στην Ελλάδα προκειμένου να απορροφηθούν οι διαθέσιμοι πόροι σύμφωνα με τις αρχές, τη στοχοθεσία και τις προδιαγραφές του ΕΚΤ. Το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο της συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης, ισχνό και αποσπασματικό⁷¹, συχνά αποδεικνύεται δυσλειτουργικό για την εφαρμογή μιας ολοκληρωμένης πολιτικής επαγγελματικής κατάρτισης σε επίπεδο χώρας ή τουλάχιστον σε επίπεδο διοικητικών

⁷⁰ Πρβλ: «Ένα άλλο βασικό πρόβλημα είναι η έλλειψη δημοσιευμένων πρωτογενών στοιχείων για την καταγραφή, την ανάλυση και την αξιολόγηση της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα την περίοδο αυτή» (Βεργίδης, κ.ά. 1999: 46) και «καθώς οι περισσότερες δραστηριότητες συνεχιζόμενης κατάρτισης συνδέονται με το ΚΠΣ και καθώς επίσης δεν υπάρχουν ανεξάρτητες πηγές στοιχείων γι' αυτές [...]» (Α. Δοξιάδης, κ.ά. 1993:23).

⁷¹ Το θεσμικό πλαίσιο, για τη μέχρι το 1989 περίοδο, ουσιαστικά ταυτίζεται με τη νομοθεσία που αφορά στους φορείς κατάρτισης που ήδη λειτουργούν (π.χ. ΕΛΚΕΠΑ, ΛΕ, Σχολές Ταχύρυθμης

περιφερειών. Ωστόσο, κατά την περίοδο αυτή καταγράφονται οι πρώτες απόπειρες νομοθετικής υποστήριξης των δράσεων του ΕΚΤ: πρόκειται για ΥΑ που έχουν ως αντικείμενο την ανάλυση των διαδικασιών και των προδιαγραφών που θα πρέπει να πληρούν οι αιτήσεις των φορέων, προκειμένου το ΕΚΤ να χρηματοδοτήσει τα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης που υλοποιούν.

Η αποσπασματικότητα και η αναποτελεσματικότητα των προγραμμάτων, η σπατάλη πόρων και οι επικαλύψεις στις δραστηριότητες των φορέων κατάρτισης είναι τα βασικά χαρακτηριστικά αυτής της περιόδου. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνεται στη μελέτη «Αξιολόγηση των παρεμβάσεων των Διαρθρωτικών Ταμείων στον τομέα των ανθρωπίνων πόρων - Εθνική Έκθεση για την Ελλάδα» (Α. Δοξιάδης, κ.ά., 1993):

Σημειώνεται ότι δεν υπάρχει κάποιο εποπτεύον ή συντονιστικό όργανο για τις δραστηριότητες που εντάσσονται στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης. Οι φορείς που επιθυμούν να αναπτύξουν δραστηριότητα σε αυτόν τον τομέα, είναι υποχρεωμένοι να στηριχθούν στα δικά τους μέσα (πόρους, διερευνήσεις, σχεδιασμούς κ.ο.κ.). Ο Νόμος 1836 αποσκοπεί να παράσχει ένα θεσμικό πλαίσιο για την υποστήριξη της συνεχιζόμενης εκπαίδευσης, αλλά οι περισσότερες από τις ρυθμίσεις που προβλέπει δεν έχουν εφαρμοστεί ακόμη.... (σ. 21)

Οι περισσότεροι από τους φορείς που παρέχουν κατάρτιση του είδους αυτού, δεν είναι εξειδικευμένοι αλλά έχουν αναπτύξει εκ των ενόντων τέτοιες δραστηριότητες για να αποκομίσουν κέρδη από τα προγράμματα του ΚΠΣ. (σ. 22)

Καθώς η συνεχιζόμενη κατάρτιση αναπτύχθηκε στη βάση της διαθεσιμότητας των επιχορηγήσεων και όχι ως απάντηση στα μηνύματα της αγοράς, στις περισσότερες των περιπτώσεων έχει συμβάλει ελάχιστα στο να παράσχει κοινωνικά ή οικονομικά χρήσιμες ειδικότητες. (σ. 97)

Στην ίδια μελέτη επισημαίνονται ως βασικότερες αδυναμίες του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης οι ακόλουθες (ο.π., σ. 101):

- Η ανυπαρξία ενιαίας πολιτικής και κεντρικού συντονισμού.
- Οι επικαλύψεις μεταξύ των φορέων, γεγονός που έχει ως συνέπεια και την ανισομερή περιφερειακή και κλαδική κατανομή των προγραμμάτων σε σχέση με τα αντικείμενα και τις ειδικότητες κατάρτισης.
- Οι επικαλύψεις μεταξύ του συστήματος αρχικής επαγγελματικής κατάρτισης και του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης.

- Η μικρής έκτασης συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων στο σχεδιασμό των δραστηριοτήτων κατάρτισης.
- Η ανυπαρξία μηχανισμών διάγνωσης των εκπαιδευτικών αναγκών σε σχέση με τη ζήτηση της αγοράς εργασίας.
- Το γεγονός ότι τα προγράμματα κατάρτισης δεν συνεισφέρουν στον αναμενόμενο βαθμό στην προώθηση των συμμετεχόντων στην απασχόληση, με αποτέλεσμα η επιδότησή τους να προσλαμβάνει το χαρακτήρα κοινωνικού βοηθήματος.
- Η ανυπαρξία μελετών αξιολόγησης των προγραμμάτων και η ανυπαρξία στατιστικών στοιχείων για την παρακολούθησή τους.

Παρόμοια συμπεράσματα για την περίοδο αυτή, διατυπώνονται και αλλού:

- «Η ποσοτική αύξηση των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων, η πληθώρα φορέων εκπαίδευσης ενηλίκων και η επεκτατική πολιτική διάφορων φορέων δημιούργησε επικαλύψεις και οδήγησε στη μη ορθολογική χρησιμοποίηση των διαθέσιμων πόρων» (Βεργίδης, κ.ά. 1999: 45).
- «Ορισμένοι επιμορφωτικοί φορείς εργάζονται αποσπασματικά, περιστασιακά... Η συντριπτική πλειοψηφία αυτών των φορέων δεν δημοσιεύει ποτέ εκθέσεις πεπραγμένων» (Παπαθεοδοσίου, Σταύρου & Καραγιάννης, 1990: 29).

Προβλήματα, όμως, εντοπίζονται κατά την περίοδο αυτή και στη διαχείριση των πόρων του ΕΚΤ. Όπως αναφέρεται σε έγγραφο του ΥΠΕΡΓ (α.π. 472/13.5.1992) προς τους φορείς υλοποίησης των προγραμμάτων:

Από ελέγχους που πραγματοποίησαν όργανα της Υπηρεσίας μας καθώς και αντίστοιχα Υπηρεσιών της Επιτροπής των ΕΚ, σε φορείς που χρηματοδοτούνται από το ΕΚΤ για υλοποίηση προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης προέκυψαν σοβαρές παραλείψεις, όσον αφορά την ορθή διαχείριση των πόρων του ΕΚΤ και την τήρηση του Οδηγού για την διαχείριση των προγραμμάτων του ΕΚΤ.... Σας γνωρίζουμε ότι η μη ορθή τήρηση των διαδικασιών διαχείρισης του ΕΚΤ και η παραβίαση των υποχρεώσεων που περιγράφονται στον οδηγό για τη διαχείριση των προγραμμάτων του ΕΚΤ επιφέρει ακύρωση του προγράμματος, επιστροφή των τυχόν εισπραχθεισών προκαταβολών καθώς ,και αποκλεισμό από μελλοντικές χρηματοδοτήσεις του ΕΚΤ πέραν των περαιτέρω ευθυνών που

μπορεί να προκύπτουν.... Εφιστούμε την προσοχή σας, στις υποχρεώσεις που έχετε, όσον αφορά την ορθή διαχείριση των προγραμμάτων του ΕΚΤ όπως αυτή προκύπτει από το νομικό πλαίσιο που τη διέπει.

Επίσης σε έγγραφο της Γενικής Διεύθυνσης V της ΕΕΚ (019049 / 20.11.1992) προς το Υπουργείο Εργασίας διατυπώνονται παρόμοιες παρατηρήσεις σχετικά με την ποιότητα και την αποτελεσματικότητα των χρηματοδοτούμενων ενεργειών κατάρτισης:

Όπως γνωρίζετε η υπηρεσία μας διενεργεί από τις αρχές Οκτωβρίου επιτόπιους ελέγχους ποιότητας σε ενέργειες επαγγελματικής κατάρτισης που υλοποιούνται στα πλαίσια των περιφερειακών προγραμμάτων για το 1992....

Οι γενικές διαπιστώσεις που έγιναν από τους ελέγχους αυτούς συνοψίζονται στα παρακάτω σημεία:

1. Διαπιστώθηκε η έλλειψη ιεραρχημένων προτεραιοτήτων σε περιφερειακό επίπεδο. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τον κατακερματισμό των προγραμμάτων σε εκατοντάδες μικρές ενέργειες περιορίζει, κατά την άποψη μας, σημαντικά την αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων αυτών....
2. Διαπιστώθηκαν επίσης αδυναμίες στο σύστημα παρακολούθησης - ελέγχου και αξιολόγησης των υλοποιούμενων ενεργειών....
3. Σχετικά με τις αστικές εταιρείες μη κερδοσκοπικού σκοπού που υλοποιούν χρηματοδοτούμενες ενέργειες κατάρτισης παρατηρήθηκε ότι στη μεγάλη τους πλειοψηφία οι εταιρείες αυτές έχουν δημιουργηθεί κατά τα τελευταία δύο έτη και δεν έχουν άλλη δράση πέραν των χρηματοδοτούμενων ενεργειών κατάρτισης....
4. Σχετικά με τις ενέργειες που υλοποιούνται από τις δημοτικές αρχές διαπιστώθηκαν σημαντικές διαχειριστικές δυσκολίες. Αυτές οφείλονται στις θεσμικές αδυναμίες που αντιμετωπίζει η τοπική αυτοδιοίκηση... με αποτέλεσμα να επιλέγεται στις περισσότερες περιπτώσεις η λύση της ανάθεσης των ενεργειών σε ιδιωτικές εταιρείες συχνά αμφίβολων δυνατοτήτων.
5. Ως προς το περιεχόμενο των ενεργειών παρατηρήθηκε ότι τις περισσότερες φορές οι ενέργειες έχουν χαρακτήρα βασικής κατάρτισης.

Με βάση τα όσα αναφέρθηκαν, θεωρούμε ότι αναδεικνύονται οι λόγοι για τους οποίους στην Απόφαση της ΕΕΚ για το Β΄ ΚΠΣ επισημαίνονται οι ανεπάρκειες του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης (βλ. και ενότητα 2.2.3) σε σχέση με τους στόχους της κοινοτικής πολιτικής για την Ελλάδα και τίθενται ως άμεσες προτεραιότητες για το Β΄ ΚΠΣ, στον τομέα των ανθρώπινων πόρων :

- Η ανάπτυξη του θεσμικού πλαισίου, η πιστοποίηση των φορέων και η λειτουργία τους σε ανταγωνιστική βάση.
- Η ανάπτυξη μηχανισμών εφαρμογής και ελέγχου και η σύνδεση των ενεργειών με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας.

2.2.3.B. Η περίοδος 1994-1999

Οι προσπάθειες για τη σύγκλιση του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης με τις κατευθύνσεις της κοινοτικής πολιτικής εκκινούν ουσιαστικά με την έναρξη του Β΄ ΚΠΣ και διαρκούν περίπου μια τετραετία. Η πρώτη προσπάθεια για την υλοποίηση των προτεραιοτήτων της Απόφασης του Β΄ ΚΠΣ αφορά στη σύσταση του οργανισμού που έχει ως βασική αρμοδιότητα την πιστοποίηση των φορέων που υλοποιούν χρηματοδοτούμενα από το ΕΚΤ προγράμματα. Η σύσταση του οργανισμού γίνεται με το άρθρο 17 του Ν. 2224/94 («Ρύθμιση θεμάτων εργασίας, συνδικαλιστικών δικαιωμάτων, υγιεινής και ασφάλειας των εργαζομένων και οργάνωσης Υπουργείου Εργασίας και των εποπτευόμενων από αυτό νομικών προσώπων και άλλες διατάξεις»), στο οποίο προσδιορίζεται ότι ιδρύεται νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου, εποπτευόμενο από τον Υπουργό Εργασίας, με έδρα την Αθήνα. Η επωνυμία του νομικού προσώπου είναι «Εθνικό Κέντρο Πιστοποίησης Δομών Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης» και σκοποί του:

- Να συνεπικουρεί το ΕΣΕΚΑ, τις ΠΕΕΚΑ και τις ΝΕΕΚΑ.
- Η πιστοποίηση της καταλληλότητας της κτιριακής και γενικότερα της υλικοτεχνικής υποδομής των εκπαιδευτικών δομών συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης.
- Η ανάπτυξη προγραμμάτων συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης, εκπαιδευτικής μεθοδολογίας και εκπαίδευσης εκπαιδευτών.
- Η κατάρτιση μητρώου φορέων παροχής συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης.
- Η ανταλλαγή πληροφοριών και η συνεργασία με αντίστοιχους φορείς της ΕΕ.

Όπως παρατηρούμε, πρόκειται για την πρώτη προσπάθεια νομοθετικής κατοχύρωσης του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης, καθώς για πρώτη φορά ρυθμίζονται με νόμο θέματα που αφορούν στην απορρόφηση των κοινοτικών πόρων στον τομέα του ανθρώπινου δυναμικού. Η πιστοποίηση της καταλληλότητας των δομών και η δημιουργία του μητρώου των φορέων συνεχιζόμενης κατάρτισης αποτελούν τις βασικές προτεραιότητες του νεοσύστατου οργανισμού, ωστόσο θα

πρέπει να σημειωθεί και η έμμεση αναφορά στο Ν. 1836/89, αφού ο φορέας συνεπικουρεί το ΕΣΕΚΑ και τα περιφερειακά και νομαρχιακά του όργανα.

Στις 16 Νοεμβρίου 1994 δημοσιεύονται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως δύο αποφάσεις του ΥΠΕΡΓ. Η πρώτη αφορά στη διαχείριση και παρακολούθηση των ενεργειών συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης (ΥΑ 115373/16.11.1994, «Σύστημα Διαχείρισης και Παρακολούθησης Ενεργειών Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης Χρηματοδοτούμενων από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) στα πλαίσια του 2ου Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (ΚΠΣ) και διαδικασία εκτέλεσής τους») και η δεύτερη αποτελεί την πρώτη προσπάθεια θεσμοθέτησης κριτηρίων για τους φορείς που αναλαμβάνουν την υλοποίηση των προγραμμάτων (ΥΑ 115372/16.11.1994, «Κριτήρια Πιστοποίησης Κέντρων Άτυπης Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης»).

Στην ΥΑ 115372/94 γίνεται για πρώτη φορά αναφορά στους φορείς που υλοποιούν προγράμματα στο πλαίσιο του συστήματος. Όπως αναφέρεται στο άρθρο 1, οι φορείς αυτοί είναι τα:

Κέντρα Άτυπης Συνεχιζόμενης επαγγελματικής Κατάρτισης (ΚΕΚ) που δραστηριοποιούνται στη διαβίου συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση η οποία δεν εντάσσεται στη διαβαθμισμένη επαγγελματική κατάρτιση σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία για την εκπαίδευση μπορούν να συσταθούν από φυσικά πρόσωπα ή Νομικά πρόσωπα του Δημοσίου, Κοινωνικού ή Ιδιωτικού Τομέα.

Για τη δημιουργία και λειτουργία ΚΕΚ⁷² τίθενται οι παρακάτω προϋποθέσεις:

- Να διαθέτουν αυτοτελή νομική προσωπικότητα οποιασδήποτε μορφής.
- Να έχουν ως αποκλειστικό σκοπό, με βάση το καταστατικό τους, την υλοποίηση προγραμμάτων άτυπης συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης.
- Να χρησιμοποιούν τις υποδομές τους αποκλειστικά για την υλοποίηση δραστηριοτήτων συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης και όχι για άλλες εκπαιδευτικές δραστηριότητες.
- Τέλος, απαγορεύεται η συμμετοχή φυσικού ή νομικού προσώπου σε περισσότερα του ενός ΚΕΚ.

⁷² Δεν αναφερόμαστε στην ενότητα αυτή, στα ΚΕΚ που έχουν δικαίωμα να συστήσουν οι επιχειρήσεις για τη συνεχιζόμενη κατάρτιση του προσωπικού τους, αφού οι δράση αυτών των φορέων περιορίζεται στα όρια της κάθε επιχείρησης.

Από την υποχρέωση σύστασης ΚΕΚ εξαιρούνται: οι ήδη θεσμοθετημένες δομές του δημόσιου τομέα, οι ΔΕΚΟ και οι Τράπεζες του Δημόσιου τομέα, τα ΑΕΙ και ΤΕΙ και τα ΚΕΚ της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης.

Τα ΚΕΚ διακρίνονται:

(α) με βάση την εμβέλειά τους σε:

- ΚΕΚ εθνικής εμβέλειας, τα οποία διαθέτουν δομές σε τουλάχιστον τρεις διοικητικές περιφέρειες της χώρας και στα οποία δίνεται η δυνατότητα να υλοποιούν προγράμματα σε ολόκληρη την επικράτεια.
- ΚΕΚ περιφερειακής εμβέλειας, με δομές σε μια μόνον διοικητική περιφέρεια της χώρας, στα οποία δίνεται η δυνατότητα υλοποίησης προγραμμάτων στα όρια της περιφέρειάς τους.

(β) Με βάση την εξειδίκευση των αντικειμένων κατάρτισης (θεματικά πεδία), τα οποία περιλαμβάνουν:

- Διοίκηση - Πληροφορική,
- Πρωτογενή τομέα,
- Δευτερογενή τομέα,
- Πολιτισμό-αθλητισμό και μέσα μαζικής επικοινωνίας,
- Περιβάλλον, τουρισμό και λοιπές υπηρεσίες.

Τέλος, καθορίζονται συγκεκριμένες προδιαγραφές για την κτιριακή και υλικοτεχνική υποδομή, καθώς επίσης και για το προσωπικό των ΚΕΚ, ενώ καθιερώνεται υποχρεωτικά η θέση του Διευθυντή Εκπαίδευσης σε κάθε ΚΕΚ.

Το περιεχόμενο της ΥΑ 115373/94, που αφορά στη διαχείριση και την παρακολούθηση των προγραμμάτων, κινείται στην κατεύθυνση της δημιουργίας ενός ανταγωνιστικού συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης. Τα προγράμματα πλέον προκηρύσσονται με ανοικτή δημόσια προκήρυξη, είτε από το Υπουργείο Εργασίας για το εθνικό σκέλος των ΕΠ, είτε από τις Γενικές Γραμματείες των Περιφερειών για το περιφερειακό σκέλος των ΕΠ. Δικαίωμα συμμετοχής σε αυτές τις προκηρύξεις έχουν τα πιστοποιημένα ΚΕΚ, ενώ η αρμοδιότητα της αξιολόγησης των προτάσεων και της ανάθεσης των προγραμμάτων ανήκει κατά περίπτωση στο Υπουργείο Εργασίας και τις Γενικές Γραμματείες των Περιφερειών. Στην ίδια ΥΑ γίνεται και έμμεση αναφορά στον Ν. 1836/89, αφού καθορίζεται ότι ο προγραμματισμός των

ενεργειών κατάρτισης πρόκειται στο μέλλον να αποτελέσει αντικείμενο των ΝΕΕΚΑ και ΠΕΕΚΑ.

Όπως διαπιστώνουμε, με την έναρξη του Β΄ ΚΠΣ γίνονται από ελληνικής πλευράς οι πρώτες απόπειρες προσαρμογής στα δεδομένα της ΕΕ και κυρίως στις προτεραιότητες που περιλαμβάνονται στην Απόφαση του Β΄ ΚΠΣ και του ΕΠ για τη συνεχιζόμενη κατάρτιση: τίθενται οι βάσεις για την ανάπτυξη του συστήματος πιστοποίησης και τη δημιουργία δομών κατάρτισης, καθώς επίσης και για τον συντονισμό των ενεργειών κατάρτισης. Επίσης, δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για τη λειτουργία του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης σε ανταγωνιστική βάση και εγκαταλείπεται η πολιτική της απευθείας ή της κεντρικής χρηματοδότησης των δημόσιων φορέων κατάρτισης.

Με βάση τις δύο ΥΑ που αναφέρθηκαν προκηρύσσεται στη συνέχεια η πιστοποίηση των φορέων. Εντούτοις, λόγω αδυναμιών στη λειτουργία και συγκρότηση του Κέντρου Πιστοποίησης, το πρώτο μητρώο φορέων έχει προσωρινό χαρακτήρα (όπως άλλωστε προβλεπόταν και στις σχετικές κοινοτικές Αποφάσεις, βλ. ενότητα 2.2.3). Για το λόγο αυτό η πρώτη πιστοποίηση ονομάζεται «προσωρινή διαπίστωση των φορέων» και η οριστική πιστοποίηση παραπέμπεται από την ελληνική πλευρά στο άμεσο μέλλον. Τα αποτελέσματα αυτής της πιστοποίησης, για την οποία υπέβαλλαν αίτηση 635 φορείς, παρουσιάζονται στον πίνακα 2.2. Οι κατηγορίες των φορέων του πίνακα 2.2, επεξηγούνται στη συνέχεια και διατηρούνται σε όλες τις αναλύσεις στη συνέχεια:

- *ΟΤΑ*: Πρώτου και δεύτερου βαθμού οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης. Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται και συλλογικοί φορείς των ΟΤΑ (για παράδειγμα Κεντρική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων-ΚΕΔΚΕ, Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης-ΕΕΤΑΑ).
- *ΝΕΛΕ*: ΚΕΚ που δημιουργούνται με βάση τις υποδομές και τη νομική υπόσταση των ΝΕΛΕ. Τα ΚΕΚ των ΝΕΛΕ συγκροτούν εδώ ειδική κατηγορία (αν και από το 1994 και μετά ανήκουν στους ΟΤΑ β΄ βαθμού), γιατί η διερεύνηση της πορείας τους σχετίζεται άμεσα με το αντικείμενο της εργασίας.
- *Δημόσιος τομέας*: Οργανισμοί του δημόσιου και ευρύτερου δημόσιου τομέα (περιλαμβάνονται και οι ΔΕΚΟ), εκτός των ΑΕΙ και ΤΕΙ τα οποία εντάσσουμε σε ειδική κατηγορία.
- *Ιδιωτικός τομέας*: Εταιρείες κατάρτισης με διάφορων τύπων νομική υπόσταση (ΑΕ, ΕΠΕ, αστικές μη κερδοσκοπικές εταιρείες, κ.ά.).

- *ΑΕΙ - ΤΕΙ*: στην κατηγορία αυτή εκτός των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης περιλαμβάνονται και τα πανεπιστημιακά ερευνητικά ινστιτούτα.
- *Κοινωνικοί φορείς*: στην κατηγορία αυτή εντάσσονται διάφορων τύπων φορείς και οργανισμοί με αμιγώς κοινωνική δραστηριότητα (για παράδειγμα σύλλογοι ατόμων με ειδικές ανάγκες).
- *Κοινωνικοί εταίροι*: Επαγγελματικές ενώσεις και οργανώσεις κοινωνικών εταίρων (Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος, Σύλλογος Ελληνικών Βιομηχανιών, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, κ.ά.).

Πίνακας 2.4
Πιστοποιημένοι φορείς συνεχιζόμενης κατάρτισης κατά την πρώτη πιστοποίηση (1995)

Κατηγορία φορέων	ΚΕΚ				Δομές	
	Εθνικής εμβέλειας	Περιφερειακής εμβέλειας	Σύνολο	Ποσοστό (%)	Σύνολο	Ποσοστό (%)
ΟΤΑ	2	27	29	7,6	44	7,2
ΝΕΛΕ	—	4	4	1,1	7	1,1
Δημόσιος τομέας	10	4	14	3,7	33	5,3
Ιδιωτικός τομέας	63	192	255	66,9	389	62,8
ΑΕΙ - ΤΕΙ	4	39	43	11,3	70	11,3
Κοινωνικοί φορείς	1	11	12	3,1	18	2,9
Κοινωνικοί εταίροι	11	13	24	6,3	58	9,4
Σύνολα	91	290	381	100,0	619	100,0

Πηγή: « Ο επίσημος κατάλογος των ΚΕΚ που πιστοποιήθηκαν από το Υπουργείο Εργασίας». Αθήνα: Δρομέας (1995).

Αμέσως μετά την πρώτη πιστοποίηση προκηρύσσεται η πρώτη δέσμη προγραμμάτων του Β΄ ΚΠΣ, ανατίθεται στους πιστοποιημένους φορείς η υλοποίηση των προγραμμάτων κατάρτισης και εκταμιεύονται οι πρώτες χρηματοδοτήσεις από την ΕΕ στον τομέα των ανθρώπινων πόρων. Εντούτοις, το γεγονός ότι σημειώνονται καθυστερήσεις από ελληνικής πλευράς στην προσαρμογή του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης στις προδιαγραφές και τις προτεραιότητες της Απόφασης του Β΄ ΚΠΣ και του ΕΠ της συνεχιζόμενης κατάρτισης, θα σηματοδοτήσει την έναρξη μιας μακράς περιόδου κατά την οποία το σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης θα παραμείνει ανενεργό. Βασικά χαρακτηριστικά αυτής της περιόδου ήταν η αναστολή της ροής των χρηματοδοτήσεων από την ΕΕ προς την Ελλάδα για την υλοποίηση νέων προγραμμάτων συνεχιζόμενης κατάρτισης, καθώς επίσης και η καθυστέρηση της αποπληρωμής των προγραμμάτων που είχαν υλοποιηθεί το 1995 - ενέργειες για τις οποίες η ελληνική πλευρά και συγκεκριμένα το ΥΠΕΡΓ θα διατυπώσει αντιρρήσεις (ΟΜΑΣ & ΕΚΟΤΕΧΝΙΚΑ, 1997: 10).

Κατά την περίοδο αυτή, συνεχίζονται οι απόπειρες προσαρμογής του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης στις προτεραιότητες των κοινοτικών Αποφάσεων. Ωστόσο, οι απόπειρες αυτές κρίνονται από τη ΓΔ V της ΕΕ ανεπαρκείς με αποτέλεσμα να συνεχίζεται η αναστολή των χρηματοδοτήσεων για τα ΕΠ του ΥΠΕΡΓ. Σε έγγραφο του Ελεγκτικού Συνεδρίου της ΕΕ (000287/13-2-97) με θέμα «Αποστολή του ΕΚΤ στην Ελλάδα από τις 14 μέχρι τις 22.11.96» επισημαίνονται σχετικά με τα αποτελέσματα ελέγχων του ΕΚΤ σε ΚΕΚ τα ακόλουθα:

Κατά τους ελέγχους που διενεργήθηκαν επιτόπου από την επιτροπή το 1996, αποκαλύφθηκαν παρατυπίες σχετικά με την πιστοποίηση των Κέντρων επαγγελματικής Κατάρτισης (ΚΕΚ). Επιπλέον, οι ελεγκτές της Επιτροπής προέβησαν σε έλεγχο των δειγματοληπτικών ελέγχων που είχαν πραγματοποιήσει οι εθνικές αρχές πριν από την πιστοποίηση, τους οποίους θεώρησαν μη ικανοποιητικούς. Κατά συνέπεια, η Επιτροπή πάγωσε τις πληρωμές για διάφορα ΕΠ, σκοπός δε του μέτρου ήταν να διενεργήσουν οι εθνικές αρχές λεπτομερείς δειγματοληπτικούς ελέγχους επιτόπου, ώστε να επιβεβαιωθεί ότι η πιστοποίηση που δόθηκε σε κάθε ΚΕΚ ήταν αιτιολογημένη.

Κατά τη διάρκεια του 1996 εκδίδονται τέσσερις ΥΑ (πρόκειται για τις: 111456/8.7.1996, 111457/8.7.1996, 112861/1.8.1996 και 112862/1.8.1996) που ρυθμίζουν θέματα πιστοποίησης των φορέων και διαχείρισης των προγραμμάτων, οι

οποίες προορίζονταν να αντικαταστήσουν τις ΥΑ που ίσχυαν από το 1994. Όμως, αυτές οι ΥΑ θα παραμείνουν ανενεργές, ενώ στο διάστημα αυτό το ΥΠΕΡΓ θα προκηρύξει την οριστική πιστοποίηση των φορέων και στη συνέχεια θα την ακυρώσει λόγω των επιφυλάξεων που διατυπώθηκαν από την ΓΔ V.

Οι συνέπειες της αναστολής των χρηματοδοτήσεων του ΕΚΤ είχαν άμεσο αντίκτυπο, καθώς:

- Δεν προκηρύσσονται νέα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης για ανέργους.
- Καθυστερεί η καταβολή της επιδότησης στους ανέργους που συμμετείχαν στα προγράμματα του 1996, αφού η ΕΕ έχει αναστείλει και την αποπληρωμή των ενεργειών που είχαν υλοποιηθεί κατά το 1995⁷³.

Για τους λόγους αυτούς η ΓΔ V συναίνεσε να προκηρυχθεί μικρός αριθμός προγραμμάτων κατά το έτος 1997 (πρόκειται για τα αποκαλούμενα προγράμματα του «μεταβατικού σταδίου»), για τα οποία εκδόθηκε ειδική ΥΑ διαχείρισης (108417/4.8.1997). Στην προκήρυξη και την υλοποίηση των προγραμμάτων του μεταβατικού σταδίου συμμετείχαν μόνον φορείς του δημόσιου και ευρύτερου δημόσιου τομέα, που είχαν χρηματοδοτηθεί κατά την περίοδο 1984-1994 από την ΕΕ για την ανάπτυξη υποδομών κατάρτισης (ΟΑΕΔ, ΔΕΗ, ΓΓΛΕ και ΝΕΛΕ, ΕΛΚΕΠΑ, Τράπεζες, ΑΕΙ-ΤΕΙ, κ.ά.).

Η εξομάλυνση της κατάστασης αυτής και η επανεκκίνηση των δραστηριοτήτων συνεχιζόμενης κατάρτισης συμπίπτει με την ευθυγράμμιση του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης με τις κοινοτικές προδιαγραφές. Μετά από συμφωνία ΕΕΚ και ΥΠΕΡΓ, συγκροτήθηκε ειδική ομάδα εργασίας με αντικείμενο την εκπόνηση σχεδίου για τη δημιουργία και λειτουργία του φορέα πιστοποίησης. Με βάση το πόρισμα της ομάδας εργασίας δημιουργήθηκε το νέο θεσμικό πλαίσιο για την πιστοποίηση των ΚΕΚ (ΟΜΑΣ & ΕΚΟΤΕΧΝΙΚΑ, 1997: 11): με το άρθρο 22 του Ν. 2469 (ΦΕΚ Α/38/14.3.1997) καταργείται το Εθνικό Κέντρο Πιστοποίησης Δομών Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης (που είχε ιδρυθεί με τον Ν. 2224/94) και στη θέση του δημιουργείται το Εθνικό Κέντρο Πιστοποίησης Δομών Συνεχιζόμενης

⁷³ Ενδεικτικοί του κλίματος που έχει δημιουργηθεί, αλλά και της έκτασης των κοινοτικών παρεμβάσεων είναι οι τίτλοι εφημερίδων αυτής της περιόδου: «Χρονοδιάγραμμα για τα κέντρα κατάρτισης - Η Κομισιόν ζητεί από το Υπουργείο Εργασίας να λάβει μέτρα» (Καθημερινή, 17/2/1996), «Ωρα μηδέν για το μέλλον του θεσμού της επαγγελματικής κατάρτισης» (Καθημερινή, 9/9/1996), «Οι έλεγχοι της ΕΕ παγώνουν τα προγράμματα κατάρτισης» (Ημερησία, 12/9/1996), «Υπό όρους τα κονδύλια για την κατάρτιση» (Ημερησία, 10/10/1996), «Κρίση στο σύστημα κατάρτισης» (Καθημερινή, 6/11/1996), «Δώσαμε υποσχέσεις - πήραμε 40 δις για τα ΚΕΚ» (Ελευθεροτυπία, 14/12/1996).

Επαγγελματικής Κατάρτισης και Συνοδευτικών Υποστηρικτικών Υπηρεσιών (ΕΚΕΠΙΣ). Τα θέματα λειτουργίας του ΕΚΕΠΙΣ ρυθμίζονται με Προεδρικό Διάταγμα που δημοσιεύεται αμέσως μετά (ΠΔ 67, ΦΕΚ Α/61/21.4.1997). Σύμφωνα με την παρ. 22/2 του Ν. 2469/97, σκοποί του ΕΚΕΠΙΣ είναι:

- α. Η ανάπτυξη και εφαρμογή του Εθνικού Συστήματος Πιστοποίησης, Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΣΕΚ) και Συνοδευτικών Υποστηρικτικών Υπηρεσιών (ΣΥΥ), που περιλαμβάνει ειδικότερα την πιστοποίηση των κέντρων παροχής συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης των προγραμμάτων ΣΕΚ, των εκπαιδευτών ΣΕΚ, της παρεχόμενης κατάρτισης, καθώς και των κέντρων παροχής ΣΥΥ και στελεχών ΣΥΥ.
- β. Η ανάπτυξη και καθιέρωση της τυπικής πιστοποίησης της Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης, με στόχο την αναγνώριση και κατοχύρωση ειδικοτήτων αντίστοιχων της παρεχόμενης συνεχιζόμενης κατάρτισης, σύμφωνα με τα δεδομένα και τις ανάγκες της ελληνικής αγοράς εργασίας, αλλά και τα όσα ισχύουν σχετικώς στα Κράτη - Μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- γ. Η εν γένει εναρμόνιση του Συστήματος Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης με το σύστημα της Αρχικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης.
- δ. Η μελέτη και ανάπτυξη των προδιαγραφών και κριτηρίων πιστοποίησης των Δομών ΣΕΚ και ΣΥΥ, των προγραμμάτων ΣΕΚ, των εκπαιδευτών ΣΕΚ και στελεχών ΣΥΥ και της παρεχόμενης κατάρτισης - σπουδών των καταρτιζομένων.
- ε. Η μελέτη και ο προγραμματισμός των αναγκών σε πιστοποιημένες Δομές ΣΕΚ και ΣΥΥ στο επίπεδο χώρας, περιφέρειας και νομού, σε συνεργασία με το Υπουργείο Εργασίας και άλλους συναρμόδιους φορείς, κέντρα και ινστιτούτα.
- στ. Η εξασφάλιση των προϋποθέσεων και η εξυπηρέτηση των στόχων, που ρητά αναφέρονται στο Β΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης για την Ελλάδα και αφορούν τον άξονα «Ανάπτυξη του Ανθρώπινου Δυναμικού και Προώθηση της Απασχόλησης» και ειδικότερα την ανάπτυξη του συστήματος πιστοποίησης.

Όπως παρατηρούμε, η επανίδρυση του φορέα πιστοποίησης (ΕΚΕΠΙΣ) έχει ως βασικό σκοπό την εναρμόνιση του πλαισίου λειτουργίας του με τις προτεραιότητες που έχουν τεθεί στα κοινοτικά κείμενα για το Β΄ ΚΠΣ. Το τελευταίο, αν και προσδιορίζεται ρητά στον Ν. 2469/97 (βλ. σκοπός β και περισσότερο σκοπός στ), συνάγεται και από τις επιμέρους αρμοδιότητες του φορέα που συνδέονται άμεσα με τους στρατηγικούς στόχους και τις προτεραιότητες του ΕΠ της συνεχιζόμενης κατάρτισης (βλ. ενότητα 2.2.3). Ταυτόχρονα, με τη λειτουργία του ΕΚΕΠΙΣ

επιδιώκεται και η εναρμόνιση των συστημάτων αρχικής και συνεχιζόμενης κατάρτισης, που έχει ως στόχο τον περιορισμό των αλληλεπικαλύψεων μεταξύ των δύο συστημάτων και τη συμπληρωματική λειτουργία τους.

Η πιστοποίηση των προγραμμάτων, η πιστοποίηση των εκπαιδευτών και ο προγραμματισμός των αναγκών σε δομές συνεχιζόμενης κατάρτισης αποτελούν επιμέρους πεδία δραστηριότητας του νέου φορέα. Επίσης, το έργο του φορέα επεκτείνεται και στην υποστήριξη των ενεργειών του ΕΠ «Καταπολέμηση του αποκλεισμού από την αγορά εργασίας», μέσω της πιστοποίησης δομών παροχής συνοδευτικών υπηρεσιών που απευθύνονται σε ειδικές κοινωνικές ομάδες (με τον όρο αυτό προσδιορίζονται στα κοινοτικά κείμενα οι ομάδες που πλήττονται από κοινωνικό αποκλεισμό).

Σημαντικό στοιχείο του Ν. 2469/97 (που αποτελεί και τη βάση της νομοθετικής κατοχύρωσης του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης) είναι η απουσία οποιασδήποτε αναφοράς στο ΕΣΕΚΑ, τις ΠΕΕΚΑ και τις ΝΕΕΚΑ και γενικότερα στον Ν. 1836/89. Ουσιαστικά η επανίδρυση του ΕΚΕΠΙΣ, πέραν της προσαρμογής του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης στην κατεύθυνση των κοινοτικών προτεραιοτήτων, σηματοδοτεί και την εκ βάθρων και ριζική αναδιοργάνωση του συστήματος, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη οποιοδήποτε άλλο κείμενο της σχετικής εθνικής νομοθεσίας του παρελθόντος.

Η έναρξη της λειτουργίας του ΕΚΕΠΙΣ έχει ως αποτέλεσμα την εκκίνηση των διαδικασιών πιστοποίησης, καθώς πλέον δεν διατυπώνονται ενστάσεις από την πλευρά των αρμόδιων κοινοτικών οργάνων. Η σχετική ΥΑ (112232/12.12.97, «Κριτήρια πιστοποίησης δομών συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης») είναι πλέον έργο του ΕΚΕΠΙΣ⁷⁴ και όχι των υπηρεσιών του ΥΠΕΡΓ. Σε αυτή την ΥΑ διατηρούνται τα βασικά σημεία της ΥΑ 115372/94 σχετικά με τους οργανισμούς συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης - ΚΕΚ (νομική προσωπικότητα οποιασδήποτε μορφής, αποκλειστικότητα σκοπού λειτουργίας, διάκριση σε φορείς εθνικής και περιφερειακής εμβέλειας), ενώ διαφοροποιούνται οι τομείς εξειδίκευσης των ΚΕΚ. Εφεξής κάθε ΚΕΚ εξειδικεύεται σε τέσσερα από τα ακόλουθα εννέα

⁷⁴ Όπως αναφέρεται στο άρθρο 1: «Εγκρίνουμε την Απόφαση αριθμ. 18.1/28-11-97 του ΔΣ του ΕΚΕΠΙΣ, η οποία έχει ως εξής...».

θεματικά πεδία⁷⁵ (που αντιστοιχούν σε κωδικούς επαγγελματικών ειδικοτήτων της ΕΣΥΕ):

- Επαγγέλματα περιβάλλοντος
- Επαγγέλματα υγείας και πρόνοιας
- Επαγγέλματα πολιτισμού και αθλητισμού
- Παιδαγωγικά επαγγέλματα και εκπαίδευση εκπαιδευτών
- Επαγγέλματα οικονομίας και διοίκησης
- Επαγγέλματα πληροφορικής
- Επαγγέλματα τουριστικά και παροχής υπηρεσιών
- Αγροτικά επαγγέλματα
- Επαγγέλματα τεχνικά και μεταφορών

Οι απαιτήσεις σε υλικοτεχνική υποδομή και ανθρώπινο δυναμικό αυξάνουν⁷⁶, ενώ γενικότερα η διαδικασία ελέγχου και πιστοποίησης είναι ακόμη αυστηρότερη σε σχέση με το παρελθόν.

Με την ΥΑ 111233/12.12.1997 («Κριτήρια Πιστοποίησης Δομών Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης και Συνοδευτικών Υπηρεσιών για την υλοποίηση ενεργειών του ΕΠ «Καταπολέμηση του Αποκλεισμού από την αγορά εργασίας» και αντίστοιχων ενεργειών στο πλαίσιο άλλων Επιχειρησιακών Προγραμμάτων και Κοινοτικών Πρωτοβουλιών») ρυθμίζονται τα θέματα πιστοποίησης των φορέων που υλοποιούν είτε προγράμματα συνεχιζόμενης κατάρτισης, είτε υποστηρικτικές υπηρεσίες για ειδικές κοινωνικές ομάδες. Οι φορείς που πιστοποιούνται από το ΕΚΕΠΙΣ για τις ενέργειες του ΕΠ «Καταπολέμηση του αποκλεισμού από την αγορά εργασίας» εντάσσονται στις ακόλουθες κατηγορίες:

(α) ΚΕΚ τα οποία διαθέτουν επιπλέον εξοπλισμό και ανθρώπινο δυναμικό για την υλοποίηση προγραμμάτων που απευθύνονται σε ειδικές κοινωνικές ομάδες.

(β) Εξειδικευμένα ΚΕΚ, δηλαδή φορείς που πιστοποιούνται αποκλειστικά για προγράμματα κατάρτισης που απευθύνονται σε ειδικές κοινωνικές ομάδες.

⁷⁵ Από την υποχρέωση επιλογής θεματικών πεδίων εξαιρούνται τα ΚΕΚ των ΑΕΙ - ΤΕΙ και τα ενιαία ΚΕΚ των ΟΤΑ α΄ και β΄ βαθμού.

⁷⁶ Στην υλικοτεχνική υποδομή και το ανθρώπινο δυναμικό των ΚΕΚ δίνεται μεγάλη έμφαση στην ΥΑ 111232/94, καθώς οι σχετικές προδιαγραφές καταλαμβάνουν περισσότερη από τη μισή έκταση του κειμένου. Ειδικά για το ανθρώπινο δυναμικό προβλέπονται: διευθυντής ΚΕΚ, διευθυντής Κατάρτισης, ένας εκπαιδευτικός υπεύθυνος ανά θεματικό πεδίο, υπεύθυνος πρακτικής άσκησης και τουλάχιστον τρία άτομα διοικητικό προσωπικό (τουλάχιστον ένα άτομο για την περίπτωση του ΚΕΚ περιφερειακής εμβέλειας). Ειδικές προβλέψεις υπάρχουν και για τους συνεργαζόμενους εκπαιδευτές, ενώ απαραίτητη προϋπόθεση για να πιστοποιηθεί ένας φορέας είναι η ύπαρξη σχετικής εμπειρίας τουλάχιστον τριών ετών.

(γ). Κέντρα Συνοδευτικών Υποστηρικτικών Υπηρεσιών (ΚΕΣΥΥ), τα οποία παρέχουν μόνον υποστηρικτικές υπηρεσίες και δεν υλοποιούν προγράμματα συνεχιζόμενης κατάρτισης.

Για τη σύσταση των φορέων της ΥΑ 111233/97 διατηρούνται οι βασικές προβλέψεις που αφορούν τα ΚΕΚ, ωστόσο για τη σύσταση ΚΕΣΥΥ (λόγω του τύπου των ενεργειών που υλοποιούν) οι απαιτήσεις σε υλικοτεχνική υποδομή είναι μικρότερες.

Ο προσδιορισμός των αναγκών σε δομές κατάρτισης (σε επίπεδο χώρας, περιφέρειας και νομού) αποτέλεσε αντικείμενο μελέτης που ανατέθηκε από το ΕΚΕΠΙΣ σε εξωτερικούς εμπειρογνώμονες. Με βάση τα αποτελέσματα αυτής της μελέτης καθορίστηκε ο μέγιστος αριθμός δομών κατάρτισης: «ο συνολικός αριθμός των αναγκαίων δομών ΚΕΚ ανέρχεται σε 497 σε ολόκληρη τη χώρα» (Βεργίδης, Τσίμπος & Γκιζιάκης, 1997: 116). Η πιστοποίηση των ΚΕΚ ολοκληρώθηκε τελικά το 1998 και με βάση αυτή τη διαδικασία δημιουργήθηκε το μητρώο των φορέων που είχαν πλέον τη δυνατότητα να υλοποιούν χρηματοδοτούμενες από το ΕΚΤ ενέργειες κατάρτισης (βλ. πίνακες 2.5 και 2.6).

Πίνακας 2.5
Πιστοποιημένοι φορείς συνεχιζόμενης κατάρτισης κατά τη δεύτερη πιστοποίηση (1998)

Κατηγορία φορέων	ΚΕΚ				Δομές	
	Εθνικής εμβέλειας	Περιφερειακής εμβέλειας	Σύνολο	Ποσοστό (%)	Σύνολο	Ποσοστό (%)
ΟΤΑ	4	37	41	15,6	51	12,8
ΝΕΛΕ	—	17	17	6,5	17	4,3
Δημόσιος τομέας	5	8	13	5,0	32	8,1
Ιδιωτικός τομέας	30	114	144	55,0	217	54,7
ΑΕΙ - ΤΕΙ	—	19	19	7,2	19	4,8
Κοινωνικοί φορείς	—	12	12	4,6	12	3,0
Κοινωνικοί εταίροι	8	8	16	6,1	49	12,3
Σύνολα	47	215	262	100,0	397	100,0

Πηγή: ΕΚΕΠΙΣ, 1998: Επεξεργασία στοιχείων.

Πίνακας 2.6

Φορείς συνεχιζόμενης κατάρτισης με συμπληρωματική πιστοποίηση για προγράμματα ειδικών κοινωνικών ομάδων (1998)

Κατηγορία φορέων	ΚΕΚ				Δομές	
	Εθνικής εμβέλειας	Περιφερειακής εμβέλειας	Σύνολο	Ποσοστό (%)	Σύνολο	Ποσοστό (%)
ΟΤΑ	4	20	24	18,0	34	16,1
ΝΕΛΕ	–	12	12	9,0	14	6,6
Δημόσιος τομέας	2	1	3	2,3	7	3,3
Ιδιωτικός τομέας	20	52	72	54,1	124	58,8
ΑΕΙ - ΤΕΙ	–	9	9	6,8	9	4,3
Κοινωνικοί φορείς	–	6	6	4,5	6	2,8
Κοινωνικοί εταίροι	4	3	7	5,3	17	8,1
Σύνολα	30	103	133	100,0	211	100,0

Πηγή: ΕΚΕΠΙΣ, 1998: Επεξεργασία στοιχείων.

Όπως παρατηρούμε με βάση τα στοιχεία των πινάκων 2.4, 2.5 και 2.6 η μακρά περίοδος προσαρμογής του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης στις προδιαγραφές και τις προτεραιότητες της κοινοτικής πολιτικής, είχε ως αποτέλεσμα σημαντικές μεταβολές στο είδος και τον αριθμό των φορέων που δραστηριοποιούνται πλέον σε αυτόν τον τομέα. Συγκεκριμένα:

- Η διεύρυνση του είδους της νομικής προσωπικότητας των ΚΕΚ και η δυνατότητα που δόθηκε σε ιδιωτικές εταιρείες να ιδρύσουν φορείς κατάρτισης (κυρίως με τις ΥΑ 115372/94 και 112232/97) οδήγησε στη μερική ιδιωτικοποίηση του συστήματος. Από την περιορισμένη (ή την αφανή, μέσω των διαδικασιών ανάθεσης των προγραμμάτων σε τρίτους φορείς) συμμετοχή αυτής της κατηγορίας φορέων κατά το Α΄ ΚΠΣ, οι ιδιωτικές εταιρείες πλέον υπερβαίνουν τους μισούς φορείς συνεχιζόμενης κατάρτισης. Ειδικότερα μάλιστα για τα ΚΕΚ εθνικής εμβέλειας, στον ιδιωτικό τομέα ανήκει το 63,8% έως 66,6% των φορέων (30 από τους 47 φορείς του πίνακα 2.3 και 20 από τους 30 φορείς του πίνακα 2.4).
- Σημαντική είναι η συμμετοχή των φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης (και μάλιστα με αυξητικές τάσεις από την πιστοποίηση του 1995 στην πιστοποίηση του 1998).
- Συρρικνώνεται η συμμετοχή των φορέων του δημόσιου και ευρύτερου δημόσιου τομέα, καθώς και των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης.
- Αρκετά σημαντική είναι η συμμετοχή των φορέων της κατηγορίας «κοινωνικοί εταίροι», ενώ περιορισμένη είναι η συμμετοχή των κοινωνικών φορέων.

Οι ρυθμίσεις αυτής της περιόδου ολοκληρώνονται με την έκδοση τεσσάρων ακόμη ΥΑ: με τις ΥΑ 107454/2.6.1998, 107980/2.7.1998 ρυθμίζονται τα θέματα διαχείρισης και παρακολούθησης των ενεργειών συνεχιζόμενης κατάρτισης για τα προγράμματα του ΕΠ «Συνεχιζόμενη Κατάρτιση και προώθηση της απασχόλησης» του εθνικού και περιφερειακού σκέλους (αντίστοιχα), ενώ με τις ΥΑ 109734/16.10.1998 και 109158/20.4.1999 ρυθμίζονται τα αντίστοιχα ζητήματα για τα προγράμματα του ΕΠ «Καταπολέμηση του αποκλεισμού από την αγορά εργασίας». Στις παραπάνω ΥΑ διατηρείται η κατεύθυνση της ΥΑ 115373/94 για τη λειτουργία του συστήματος κατάρτισης σε *ανταγωνιστική* βάση (τα προγράμματα προκηρύσσονται με ανοικτή δημόσια προκήρυξη και οι ενδιαφερόμενοι φορείς υποβάλλουν αίτηση διεκδίκησης για κάθε πρόγραμμα). Και στις τέσσερις ΥΑ απουσιάζει πλέον οποιαδήποτε αναφορά

στον Ν. 1836/89 και στη λειτουργία του ΕΣΕΚΑ και των ΠΕΕΚΑ, ΝΕΕΚΑ για τον προγραμματισμό των προγραμμάτων κατάρτισης σε εθνικό, περιφερειακό και νομαρχιακό επίπεδο. Η ολοκλήρωση του θεσμικού πλαισίου σύμφωνα με τις κοινοτικές προτεραιότητες, σηματοδοτεί ουσιαστικά και την εγκατάλειψη του ΕΣΕΚΑ. Έτσι, ο Ν. 1836/89 καταγράφεται ως η μόνη αμιγώς εθνική νομοθετική ρύθμιση για τη σύνδεση κατάρτισης και απασχόλησης, η οποία θα παραμείνει ανενεργή κατά το μεγαλύτερο μέρος της για την περίοδο 1989-1997 και θα καταργηθεί στην πράξη με την νομοθετική και θεσμική κατοχύρωση του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης.

Όπως αναφέρθηκε, ένα βασικό χαρακτηριστικό του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης μετά την αναδιοργάνωσή του, είναι η λειτουργία του σε ανταγωνιστική βάση. Επομένως, πέραν της κατανομής των φορέων στο μητρώο του ΕΚΕΠΙΣ, ιδιαίτερη σημασία για τη διερεύνηση της φυσιογνωμίας του συστήματος έχει η ανάλυση των αναθέσεων των προγραμμάτων στους φορείς.

Στον πίνακα 2.7 αναλύονται οι αναθέσεις των προγραμμάτων κατά τις ακόλουθες προκηρύξεις του Ε.Π. «Συνεχιζόμενη Κατάρτιση και Προώθηση της Απασχόλησης»⁷⁷:

- Εθνικό σκέλος 1995
- Εθνικό σκέλος 1998
- Εθνικό σκέλος 1999
- Περιφερειακό σκέλος 1998
- Περιφερειακό σκέλος 1999⁷⁸

Στον πίνακα 2.8 οι αναλύσεις των στοιχείων εξειδικεύονται για δύο κατηγορίες φορέων: τα ΚΕΚ εθνικής εμβέλειας και τα ιδιωτικά ΚΕΚ εθνικής εμβέλειας.

⁷⁷ Δεν περιλαμβάνονται εδώ οι αναλύσεις για τα προγράμματα ειδικών κοινωνικών ομάδων του Ε.Π. «Καταπολέμηση του αποκλεισμού από την αγορά εργασίας». Τα προγράμματα αυτά ανατίθενται σε εταιρική σχέση, κάθε μέλος της οποίας υλοποιεί συγκεκριμένη δράση και επομένως είναι ανέφικτη η ταξινόμησή τους με βάση τις κατηγορίες του πίνακα 2.5.

⁷⁸ Στον πίνακα 2.7 δεν περιλαμβάνεται ένας μόνον κύκλος ανάθεσης προγραμμάτων του Β' ΚΠΣ (Περιφερειακό σκέλος 1995) για τον οποίο δεν υπάρχουν διαθέσιμα δεδομένα.

Πίνακας 2.7

Κατανομή προγραμμάτων ανά κατηγορία φορέων στο πλαίσιο του Ε.Π. «Συνεχιζόμενη Κατάρτιση και Προώθηση της Απασχόλησης» (1995 - 1999)

Κατηγορία φορέων	1995		1998				1999			
	Εθνικό σκέλος		Εθνικό σκέλος		Περιφερειακό σκέλος		Εθνικό σκέλος		Περιφερειακό σκέλος	
	Προγράμματα	Ποσοστό (%)	Προγράμματα	Ποσοστό (%)	Προγράμματα	Ποσοστό (%)	Προγράμματα	Ποσοστό (%)	Προγράμματα	Ποσοστό (%)
ΟΤΑ	21	2,8	83	10,5	160	11,2	83	9,2	189	11,7
ΝΕΛΕ	10	1,3	12	1,5	61	4,2	21	2,3	70	4,4
Δημόσιος τομέας	82	11,0	36	4,5	28	1,9	32	3,6	47	2,9
Ιδιωτικός τομέας	445	59,8	561	70,6	991	69,0	657	73,0	1.081	67,4
ΑΕΙ - ΤΕΙ	101	13,6	27	3,4	46	3,2	24	2,7	39	2,4
Κοινωνικοί φορείς	4	0,5	9	1,1	10	0,7	7	0,8	23	1,4
Κοινωνικοί εταίροι	81	10,9	67	8,4	140	9,7	76	8,4	155	9,7
Σύνολα	744	100,0	795	100,0	1.436	100,0	900	100,0	1.604	100,0

Πηγή: ΕΚΕΠΙΣ και Εργαστήριο Συνεχιζόμενης Εκπαίδευσης και Κατάρτισης, ΠΤΔΕ, Παν. Πατρών: Επεξεργασία δημοσίευτων στοιχείων.

Πίνακας 2.8

Κατανομή προγραμμάτων του Ε.Π. «Συνεχιζόμενη Κατάρτιση και Προώθηση της Απασχόλησης» (1995 - 1999) σε ΚΕΚ εθνικής εμβέλειας και σε ιδιωτικά ΚΕΚ εθνικής εμβέλειας

Κατηγορία φορέων	1995		1998				1999			
	Εθνικό σκέλος		Εθνικό σκέλος		Περιφερειακό σκέλος		Εθνικό σκέλος		Περιφερειακό σκέλος	
	Προγράμματα	Ποσοστό (%)	Προγράμματα	Ποσοστό (%)	Προγράμματα	Ποσοστό (%)	Προγράμματα	Ποσοστό (%)	Προγράμματα	Ποσοστό (%)
ΚΕΚ εθνικής εμβέλειας	491	66,0	453	57,0	729	50,8	518	57,6	742	46,3
Ιδιωτικά ΚΕΚ εθνικής εμβέλειας	311	41,8	350	44,0	597	41,6	416	46,2	569	35,5

Πηγή: ΕΚΕΠΙΣ και Εργαστήριο Συνεχιζόμενης Εκπαίδευσης και Κατάρτισης, ΠΤΔΕ, Παν. Πατρών: Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.

Με βάση τα στοιχεία των πινάκων 2.7 και 2.8 συνάγεται ότι τα βασικά συμπεράσματα που διατυπώθηκαν με βάση τα αποτελέσματα της πιστοποίησης του 1998, αποτελούν πλέον πάγια χαρακτηριστικά του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης. Συγκεκριμένα:

- Οι ιδιωτικοί φορείς αποτελούν πλέον τον κορμό του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης. Ενώ με βάση τα αποτελέσματα της πιστοποίησης του 1998 αποτελούν το 55,0% των φορέων, η συμμετοχή τους στις αναθέσεις κινείται σε ακόμη μεγαλύτερα ποσοστά (69,0 έως 73,0% κατά τη διετία 1998-1999, που αφορά τον κύριο όγκο αναθέσεων του Β΄ ΚΠΣ).
- Η συμμετοχή των φορέων του δημόσιου και ευρύτερου δημόσιου τομέα συρρικνώνεται κατά την παραπάνω περίοδο, όπως επίσης συρρικνώνεται και η συμμετοχή των ιδρυμάτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Είναι σαφής επομένως η μεταστροφή που παρατηρείται σε σχέση με τις προηγούμενες περιόδους (βλ. και πίνακα 2.3) προς την κατεύθυνση της ιδιωτικοποίησης του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης.
- Η συμμετοχή των ΟΤΑ και των φορέων της κατηγορίας «κοινωνικοί εταίροι» είναι αρκετά σημαντική, ωστόσο υπολείπεται σημαντικά της συμμετοχής των ιδιωτικών φορέων.
- Οι αναθέσεις προγραμμάτων εμφανίζουν σαφέστατες τάσεις συγκέντρωσης στους φορείς εθνικής εμβέλειας (46,3 έως 66,0% για το Β΄ ΚΠΣ) και ειδικότερα στους ιδιωτικούς φορείς εθνικής εμβέλειας (35,5 έως 46,2% για το Β΄ ΚΠΣ).

Συνεπώς, η εφαρμογή της κοινοτικής πολιτικής κατά την περίοδο 1989-1999 (και ιδιαίτερα κατά την υποπερίοδο 1994-1999), η εκ βάθρων αναδιοργάνωση του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης και η λειτουργία του σε ανταγωνιστική βάση, οδήγησε στην ιδιωτικοποίηση των σχετικών δραστηριοτήτων.

2.2.3.Γ. Το Ελληνικό Κέντρο Παραγωγικότητας (ΕΛΚΕΠΑ)

Οι εξελίξεις στις οποίες αναφερθήκαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο είχαν ως άμεση συνέπεια την αποδυνάμωση φορέων του δημόσιου και ευρύτερου δημόσιου τομέα που κατά το πρόσφατο παρελθόν υλοποιούσαν μεγάλο αριθμό προγραμμάτων⁷⁹. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι με βάση την επεξεργασία των στοιχείων για τις αναθέσεις προγραμμάτων του Β΄ ΚΠΣ, τα ποσοστά συμμετοχής της Ελληνικής Εταιρείας Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (ΕΕΤΑΑ) κυμαίνονται από 0,1 έως 1,4%, ενώ του Ελληνικού Οργανισμού Μικρομεσαίων Μεταποιητικών Επιχειρήσεων (ΕΟΜΜΕΧ) από 0 έως 0,8% των προγραμμάτων⁸⁰. Οι επιπτώσεις της πολιτικής που εφαρμόστηκε κατά την περίοδο αυτή είναι ιδιαίτερα εμφανείς στην περίπτωση του ΕΛΚΕΠΑ, του μεγαλύτερου, μετά το δίκτυο της ΛΕ, σε όγκο δραστηριότητας φορέα κατάρτισης μέχρι το 1995.

Το ΕΛΚΕΠΑ ιδρύθηκε το 1953 με το Νομοθετικό Διάταγμα 2473 («Περί ίδρύσεως Ελληνικού Κέντρου Παραγωγικότητας και ρυθμίσεως θεμάτων Τεχνικής Βοηθείας», ΦΕΚ 199/Α/1.8.1953). Ο σκοπός και οι βασικοί τομείς δραστηριότητας του οργανισμού διατυπώνονται στο άρθρο 2 του ΝΔ 2473/53:

1. Σκοπός του Ελληνικού Κέντρου Παραγωγικότητας είναι η προαγωγή της παραγωγικότητας εν γένει εις τους διαφόρους κλάδους της Εθνικής Οικονομίας της Χώρας.
2. Τον σκοπόν τούτον το Ελληνικόν Κέντρον Παραγωγικότητος θα επιδιώξη δια των κάτωθι ιδία μέσων:
 - α) Δια της μελέτης, διαδόσεως, διδασκαλίας και υποδειγματικής ή πειραματικής εφαρμογής βελτιωμένων μεθόδων και συνθηκών παραγωγής, εμπορίας, κυκλοφορίας και διαδόσεως αγαθών.
 - β) Δια της εκ του εξωτερικού και εσωτερικού συγκεντρώσεως, ανταλλαγής και διαπαντός μέσου διαδόσεως μελετών, δημοσιευμάτων και πληροφοριών.
 - γ) Δια της συμμετοχής εις ειδικά συνέδρια και εκθέσεις ως και εις σχέδια εφηρμοσμένης ερεύνης από κοινού μετ' άλλων χωρών και δια της οργανώσεως αποστολών Τεχνικής Βοηθείας εις εθνικά κέντρα παραγωγικότητος.
 - δ) Δια της παροχής δανείων ή άλλης ενισχύσεως εις συνεταιρισμούς, ιδιωτικές επιχειρήσεις, παντός είδους εκμεταλλεύσεις και Νομικά και φυσικά πρόσωπα.

⁷⁹ Δημόσιοι φορείς κατάρτισης της προηγούμενης περιόδου που διατηρούν σημαντική δραστηριότητα και σε αυτή την περίοδο είναι ο ΟΑΕΔ και το Υπουργείο Γεωργίας, οι δραστηριότητες των οποίων δεν χρηματοδοτούνται από το ανταγωνιστικό πλέον σύστημα κατάρτισης, αλλά βασίζονται σε ειδικές χρηματοδοτήσεις στο πλαίσιο των ΕΠ.

⁸⁰ Πηγή: όπως πίνακας 2.7.

Οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες του οργανισμού θα ξεκινήσουν πέντε έτη αργότερα, όταν σε συνεργασία με τη Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος (ΓΣΕΕ) και τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Παραγωγικότητας υλοποιούνται τα πρώτα προγράμματα κατάρτισης (ΕΛΚΕΠΑ, 1993: 7). Μέχρι την είσοδο της Ελλάδας στην ΕΟΚ το ΕΛΚΕΠΑ θα αναπτύξει σημαντική δραστηριότητα στον τομέα της ενδοεπιχειρησιακής εκπαίδευσης, παράλληλα με την ανάπτυξη των άλλων επιμέρους τομέων του (έρευνες, μελέτες, συμβουλευτικές υπηρεσίες προς τις επιχειρήσεις, κ.ά.). Κατά τη δεκαετία του 1960 το ΕΛΚΕΠΑ επεκτείνει τη δραστηριότητα του στην περιφέρεια με την ίδρυση παραρτήματος στη Θεσσαλονίκη το 1961 και τοπικών επιτροπών παραγωγικότητας στις πόλεις Πάτρα, Λάρισα, Καβάλα και Ηράκλειο το 1968 (ο.π.: 9 & 15). Το 1973 πραγματοποιούνται τα πρώτα προγράμματα κατάρτισης σε ένδεκα πόλεις της περιφέρειας (ο.π.: 17).

Η δεσπόζουσα θέση του ΕΛΚΕΠΑ στο χώρο της ενδοεπιχειρησιακής εκπαίδευσης, αλλά και η τεχνογνωσία που διέθετε ως οργανισμός, είχαν ως αποτέλεσμα την εμπλοκή του στα επιδοτούμενα προγράμματα του ΕΚΤ, με την είσοδο της Ελλάδας στην ΕΟΚ. Κατά την περίοδο 1981-1995 οι δραστηριότητες κατάρτισης του ΕΛΚΕΠΑ περιλαμβάνουν:

- Αυτοχρηματοδοτούμενα προγράμματα: στην κατηγορία αυτή ανήκουν προγράμματα τα οποία παρέχει με αμοιβή το ΕΛΚΕΠΑ προς φορείς (επιχειρήσεις και οργανισμούς) και φυσικά πρόσωπα (ανέργους και εργαζομένους).
- Χρηματοδοτούμενα από την ΕΟΚ/ΕΕ προγράμματα: στην κατηγορία αυτή ανήκουν τα προγράμματα που απευθύνονται σε ανέργους (κυρίως), αλλά και σε επιχειρήσεις και τα οποία χρηματοδοτούνται μέσω των κοινοτικών επιδοτήσεων.

Η δραστηριότητα του ΕΛΚΕΠΑ κατά την περίοδο 1981-1995 παρουσιάζεται αναλυτικά, με βάση τις παραπάνω κατηγορίες δραστηριότητας, στον πίνακα 2.9⁸¹.

⁸¹ Το ΕΛΚΕΠΑ κατά την περίοδο 1981-1995 εξέδιδε ετήσιες εκθέσεις δραστηριότητας με τίτλο «Απολογισμός Έργου ΕΛΚΕΠΑ».

Πίνακας 2.9
Δραστηριότητα ΕΛΚΕΠΑ κατά την περίοδο 1981-1995

Έτος	Αυτοχρηματοδοτούμενη δραστηριότητα				Χρηματοδοτούμενη από την ΕΟΚ/ΕΕ δραστηριότητα				Συνολική δραστηριότητα	
	Προγράμματα	Ποσοστό %	Εκπαιδευόμενοι	Ποσοστό %	Προγράμματα	Ποσοστό %	Εκπαιδευόμενοι	Ποσοστό %	Προγράμματα	Εκπαιδευόμενοι
1981	122	88,0	3.208	92,5	17	12,0	260	7,5	139	3.468
1982	87	46,0	2.684	51,0	100	54,0	2.604	49,0	187	5.288
1983	76	26,0	1.916	24,0	222	74,0	6.229	76,0	300	8.145
1984	152	35,0	4.420	35,0	278	65,0	8.050	65,0	430	12.470
1985	223	49,0	5.418	45,0	234	51,0	6.720	55,0	457	12.138
1986	397	57,6	9.264	55,1	292	42,4	7.535	44,9	689	16.799
1987	349	56,1	7.605	53,5	273	43,9	6.607	46,5	622	14.212
1988	319	59,6	6.762	57,8	216	40,4	4.932	42,2	535	11.694
1989	335	59,5	6.446	58,0	228	40,5	4.651	42,0	563	11.097
1990	284	49,8	5.473	48,2	286	50,2	5.870	51,8	570	11.343
1991	417	48,0	8.333	47,0	451	52,0	9.374	53,0	868	17.707
1992	353	44,8	7.413	46,3	435	55,2	8.603	53,7	788	16.016
1993	257	40,9	4.443	37,3	372	59,1	7.468	62,7	629	11.911
1994	352	50,1	5.413	45,5	351	49,9	6.489	54,5	703	11.902
1995	332	53,0	5.525	51,1	294	47,0	5.296	48,9	626	10.821

Πηγή: Τομέας Προγραμματισμού και Ελέγχου ΕΛΚΕΠΑ (1981-1989) & Διεύθυνση Σχεδιασμού και Ανάπτυξης (Τμήμα Προγραμματισμού) ΕΛΚΕΠΑ (1990-1995): Επεξεργασία στοιχείων.

Όπως παρατηρούμε με βάση τα στοιχεία του πίνακα 2.9:

- Η δραστηριότητα του οργανισμού στον τομέα της κατάρτισης αυξάνεται σημαντικά κατά την περίοδο 1981-1995, τόσο σε αριθμό προγραμμάτων, όσο και σε αριθμό εκπαιδευομένων. Παρά τις ενδιάμεσες αυξομειώσεις, το έτος 1995 πραγματοποιήθηκαν 626 προγράμματα (στα οποία συμμετείχαν 10.821 εκπαιδευόμενοι), ενώ το 1981 είχαν πραγματοποιηθεί 139 προγράμματα (με συμμετοχή 3.468 εκπαιδευομένων).
- Η αύξηση της δραστηριότητας του οργανισμού οφείλεται κατά μεγάλο μέρος στις κοινοτικές επιδοτήσεις. Συγκεκριμένα, μετά το έτος 1981 τα χρηματοδοτούμενα από την ΕΟΚ/ΕΕ προγράμματα κατάρτισης κυμαίνονται σε ποσοστά από 40,4 έως 74,% της συνολικής δραστηριότητας (και σε ποσοστά συμμετοχής εκπαιδευομένων από 42 έως 76%).

Η διόγκωση των δραστηριοτήτων του οργανισμού και η αξιοποίηση των κοινοτικών επιδοτήσεων είχε ως αποτέλεσμα (ΕΛΚΕΠΑ, 1995: 3 & 5):

- Τη βελτίωση και επέκταση της υλικοτεχνικής υποδομής του οργανισμού: κατά το 1995 λειτουργούν παραρτήματα ή γραφεία του οργανισμού σε δεκατέσσερις πόλεις της Ελλάδας και σε τρεις πόλεις του εξωτερικού (Βρυξέλλες, Σόφια και Βουκουρέστι).
- Την αύξηση του στελεχιακού του δυναμικού: το 1995 οι εργαζόμενοι του οργανισμού ανέρχονται σε 153 άτομα (εκ των οποίων οι 62 είναι πτυχιούχοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και οι 21 διαθέτουν τίτλο μεταπτυχιακών σπουδών).

Ωστόσο, η επικέντρωση της δραστηριότητας του ΕΛΚΕΠΑ στα κοινοτικά προγράμματα (και ακόμη περισσότερο στα προγράμματα που απευθύνονταν σε ανέργους) έχει ως συνέπεια την αλλοίωση της φυσιογνωμίας του οργανισμού, αλλά και την εξάρτηση της λειτουργίας του από τις χρηματοδοτήσεις της ΕΕ. Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 το ΕΛΚΕΠΑ έχει μετατραπεί σε φορέα κατάρτισης αποδυναμώνοντας την παρουσία του και τη δραστηριότητα του σε άλλους τομείς (συμβουλευτικές υπηρεσίες σε θέματα παραγωγικότητας, στήριξη επιχειρήσεων, κ.ά.). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στον «Απολογισμό Έργου του ΕΛΚΕΠΑ - έτους 1993» (σ. 31 & 32):

Η επιμορφωτική δραστηριότητα μειώθηκε έναντι του 1992...

Οι διαδικασίες συρρίκνωσης έπληξαν σε μεγαλύτερο βαθμό τα αυτοχρηματοδοτούμενα, απ' ότι τα ευρωπαϊκά προγράμματα...

Η μείωση των αυτοχρηματοδοτούμενων επηρεάζει αρνητικά την πορεία των ιδίων εσόδων, μειώνει την αυτοτέλεια του Οργανισμού και τον καθιστά πιο εξαρτημένο από εθνικούς και κοινοτικούς πόρους.

Η μείωση των ενδοεπιχειρησιακών προγραμμάτων δείχνει ταυτόχρονα μια χαλάρωση των σχέσεων του Οργανισμού με τον κόσμο των επιχειρήσεων...

Από τα προαναφερθέντα προκύπτει, ότι τουλάχιστον μέχρι το 2000 ο Οργανισμός θα είναι αναγκασμένος να στηρίζεται κυρίως στην κοινοτική χρηματοδότηση.

Το ήμισυ των επιμορφωθέντων ατόμων κατά το 1993 ήταν απόφοιτοι λυκείου και άνεργοι...

Παρά τις παραπάνω διαπιστώσεις, που αναδεικνύουν το πρόβλημα της έλλειψης συνολικού προσανατολισμού, ο όγκος δραστηριότητας του ΕΛΚΕΠΑ, αλλά και η ποιότητα υλοποίησης των προγραμμάτων κατάρτισης εδραιώνουν ακόμη περισσότερο τη θέση του ως του μεγαλύτερου δημόσιου φορέα στο χώρο της επαγγελματικής κατάρτισης. Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι η παρακολούθηση προγραμμάτων κατάρτισης του ΕΛΚΕΠΑ, παρόλο που επίσημα εντάσσονται στην άτυπη και μη διαβαθμισμένη κατάρτιση, λειτουργεί ακόμη και ως προϋπόθεση για την πιστοποίηση επαγγελματικών προσόντων⁸².

Ταυτόχρονα, η συσσωρευμένη τεχνογνωσία του οργανισμού στην απορρόφηση των κοινοτικών πόρων, τον καθιστά ικανό να αντεπεξέλθει στις παρατηρούμενες αλλαγές κατά την έναρξη του Β΄ ΚΠΣ. Η λειτουργία του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης σε ανταγωνιστική βάση δεν επηρεάζει τη δραστηριότητα του ΕΛΚΕΠΑ: κατά τον κύκλο προγραμμάτων του 1995 (εθνικό σκέλος) το ΕΛΚΕΠΑ υλοποίησε 72 προγράμματα, συνολικής διάρκειας 23.634 διδακτικών ωρών, στα οποία συμμετείχαν 1.311 εκπαιδευόμενοι (πηγή: όπως πίνακας 2.7). Μάλιστα, κατά την προκήρυξη προγραμμάτων του 1995 το ΕΛΚΕΠΑ είναι ο πρώτος φορέας σε αριθμό προγραμμάτων, αναλαμβάνοντας συνολικά το 9,68% των προγραμμάτων που ανατέθηκαν. Ενδεικτικό της θέσης του ΕΛΚΕΠΑ στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης είναι το γεγονός ότι το συνολικό ποσοστό των φορέων του δημόσιου και ευρύτερου δημόσιου τομέα ανέρχεται για τη συγκεκριμένη προκήρυξη σε 11,0% (βλ. πίνακα 2.7). Με βάση τα όσα αναφέρθηκαν είναι προφανές πως το ΕΛΚΕΠΑ

⁸² Στο άρθρο 1 του Ν. 2515/1997 («Άσκηση επαγγέλματος Λογιστή Φοροτεχνικού, λειτουργία Σώματος Ορκωτών εκτιμητών (Σ.Ο.Ε.) και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ 154/Α/25.7.1997) αναφέρεται: «Άδεια ασκήσεως επαγγέλματος Λογιστή Φοροτεχνικού Δ΄ τάξεως χορηγείται... στους αποφοίτους των μακροχρόνιων προγραμμάτων κατάρτισης του Ελληνικού Κέντρου Παραγωγικότητας (ΕΛ.ΚΕ.ΠΑ.), οι οποίοι ασκούν επί οκτώ (8) έτη το επάγγελμα του βοηθού λογιστή».

αναδεικνύεται ως ο μόνος φορέας του δημόσιου και ευρύτερου δημόσιου τομέα⁸³ που έχει τη δυνατότητα να αντεπεξέλθει στις απαιτήσεις του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης, όπως αυτές διαμορφώνονται με την έναρξη του Β΄ ΚΠΣ, και να ανταποκριθεί στον ανταγωνισμό που αποτελεί πλέον βασικό χαρακτηριστικό του συστήματος.

Ωστόσο, στη συνέχεια εξωγενείς, ως προς τον οργανισμό, παρεμβάσεις θα διαμορφώσουν την πορεία του. Με το Ν. 2469/97 («Περιορισμός και βελτίωση της αποτελεσματικότητας των κρατικών δαπανών και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ 38/Α/14.3.1997), συνιστάται η Διαρκής Γνωμοδοτική Επιτροπή Φορέων του δημόσιου τομέα, στο έργο της οποίας εντάσσεται, μεταξύ άλλων και (παράγραφος 3.2):

Η υποβολή γνωμοδοτήσεων στους Υπουργούς Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών σχετικά με:

α. τις δημόσιες υπηρεσίες και τους άλλους φορείς του δημόσιου τομέα ή μέρος αυτών, το έργο των οποίων έχει ολοκληρωθεί ή παρουσιάζουν ασήμαντο έργο ή οι δραστηριότητες τους δεν δικαιολογούν το κόστος λειτουργίας τους ή παρουσιάζουν σημαντική επικάλυψη δραστηριοτήτων και μπορούν να συγχωνευθούν...

Η δημιουργία της Διαρκούς Γνωμοδοτικής Επιτροπής αποτελεί την εφαρμογή της πολιτικής περιορισμού του δημόσιου τομέα και της μη επέκτασής του σε τομείς όπου μπορεί να δραστηριοποιηθεί η ιδιωτική πρωτοβουλία. Πέραν ορισμένων περιπτώσεων οργανισμών του δημόσιου τομέα που δεν είχαν πλέον αντικείμενο λειτουργίας, στόχος αυτής της πολιτικής είναι η μείωση του μεγέθους του δημόσιου τομέα. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνεται στην Εισηγητική Έκθεση του Κρατικού Προϋπολογισμού του 2000 (σ. 132):

Στόχος της επιτροπής είναι η δημιουργία μικρότερου και αποτελεσματικότερου κράτους, η εξοικονόμηση πόρων, η βελτίωση των υπηρεσιών που παρέχονται στους πολίτες, η προσαρμογή φορέων του Δημοσίου στη σημερινή πραγματικότητα και το διαρκώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον και η απαλλαγή του κράτους από ξεπερασμένους και αναχρονιστικούς φορείς και υπηρεσίες, η λειτουργία των οποίων δεν εξυπηρετεί πραγματικές ανάγκες της κοινωνίας.

⁸³ Σημειώνουμε, ότι το δίκτυο της ΛΕ εξετάζεται διεξοδικά στη συνέχεια της εργασίας.

Στον πρώτο κατάλογο φορέων που θεωρήθηκε ότι εμπίπτουν στις διατάξεις της παραγράφου 3.2 του Ν. 2469/97 περιλαμβανόταν το ΕΛΚΕΠΑ, το οποίο τελικά καταργήθηκε με τον Ν. 2628/98 (ΦΕΚ 151/Α/6.7.1998), στο άρθρο 13 του οποίου αναφέρεται: «Το νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου με την επωνυμία Ελληνικό Κέντρο Παραγωγικότητας (ΕΛ.ΚΕ.ΠΑ.), που ιδρύθηκε με το ΝΔ 2473/53, καταργείται και τίθεται υπό εκκαθάριση». Σημειώνουμε στο σημείο αυτό, ότι παρόλο που είχαν δρομολογηθεί οι διαδικασίες κατάργησης του οργανισμού, το ΕΛΚΕΠΑ κατά την πιστοποίηση του 1998 πιστοποιήθηκε ως ΚΕΚ εθνικής εμβέλειας με οκτώ παραρτήματα. Ωστόσο, λόγω των εξελίξεων που περιγράψαμε δεν θα ενεργοποιηθεί κατά τους επόμενους κύκλους προκηρύξεων: η κατάργηση του ΕΛΚΕΠΑ είναι μια από τις βασικές αιτίες της συρρίκνωσης της συμμετοχής του δημόσιου και ευρύτερου δημόσιου τομέα στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης που παρατηρείται κατά τους κύκλους αναθέσεων προγραμμάτων κατά τα έτη 1998 και 1999 (βλ. και πίνακα 2.7).

Με βάση τα όσα αναφέρθηκαν θεωρούμε ότι στην πορεία του ΕΛΚΕΠΑ, κατά την περίοδο 1981 -1999 (και ειδικότερα κατά την περίοδο 1994-1999) αποτυπώνονται με τον πλέον χαρακτηριστικό τρόπο οι εξελίξεις στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης και επιβεβαιώνονται ακόμη περισσότερο τα συμπεράσματα που διατυπώθηκαν σχετικά με τα χαρακτηριστικά του συστήματος, στην προηγούμενη ενότητα. Κατά την περίοδο 1980-1988 οι κοινοτικές χρηματοδοτήσεις κατευθύνθηκαν προς μεγάλους οργανισμούς που ήδη λειτουργούσαν στην Ελλάδα και οι οποίοι ανήκαν στο δημόσιο και ευρύτερο δημόσιο τομέα. Η εφαρμογή αυτής της πολιτικής συνεχίστηκε σε μεγάλο βαθμό και κατά την περίοδο του Α΄ ΚΠΣ (1989-1993) για να διαφοροποιηθεί σημαντικά κατά την περίοδο που καλύπτει το Β΄ ΚΠΣ (1994-1999): κατά την τελευταία αυτή περίοδο η εφαρμογή των βασικών αρχών και προτεραιοτήτων της κοινοτικής πολιτικής είχε ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη ενός συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης το οποίο πλέον λειτουργεί σε ανταγωνιστική βάση και του οποίου μεγάλο μέρος των δραστηριοτήτων κατευθύνεται προς τον ιδιωτικό τομέα. Η αποδυνάμωση σημαντικών φορέων του δημόσιου και ευρύτερου δημόσιου τομέα, αλλά κυρίως η κατάργηση του ΕΛΚΕΠΑ συντείνουν στην παγίωση αυτών των χαρακτηριστικών του συστήματος.

Συμπεράσματα

Οι εξελίξεις στις οποίες αναφερθήκαμε διαμορφώνουν τις συνθήκες κάτω από τις οποίες το δίκτυο της ΛΕ αναπτύσσει τις δραστηριότητά του κατά την περίοδο 1989-1999. Οι συνθήκες αυτές είναι σαφώς διαφορετικές σε σχέση με την αμέσως προηγούμενη περίοδο. Ειδικότερα, ως προς τις υποθέσεις εργασίας συμπεραίνουμε τα ακόλουθα:

Σημαντική αιτία για την ανάπτυξη και την εδραίωση του δικτύου της ΛΕ ως βασικού δημόσιου φορέα εκπαίδευσης ενηλίκων κατά την περίοδο 1982 - 1988, αποτέλεσε η σταθερή στήριξη του θεσμού της ΛΕ από την τότε κυβέρνηση. Οι μεταβολές στο πολιτικό πεδίο (εναλλαγή κυβερνήσεων, αποδυνάμωση του ρόλου του κράτους, επικράτηση του νεοφιλελευθερισμού), αλλά και οι μετακινήσεις που παρατηρούνται σε αυτό λόγω των μεταβολών στο οικονομικό και τεχνολογικό πεδίο (περιοριστική δημοσιονομική πολιτική, ένταξη στην ΟΝΕ, τεχνολογική αναδιάρθρωση), θεωρούμε ότι αναδεικνύουν την ανάγκη διερεύνησης της επίδρασής τους στη φυσιογνωμία και τη δραστηριότητα του δικτύου της ΛΕ.

Σημαντικό στοιχείο θεωρούμε εδώ, σε σχέση με τη δεύτερη υπόθεση εργασίας, όχι μόνον τις μεταβολές στο επίπεδο της διακυβέρνησης της χώρας, αλλά κυρίως τη μεταβολή στην πολιτική του ΠΑΣΟΚ σε σχέση με τη ΛΕ. Στα τεκμήρια της περιόδου, αναδεικνύεται η αποστασιοποίηση του ΠΑΣΟΚ από το δίκτυο της ΛΕ, το οποίο δεν αποτελεί πλέον το βασικό μοχλό ανάπτυξης της πολιτικής του στον τομέα της εκπαίδευσης ενηλίκων. Η στήριξη προς τη ΛΕ, βασικό χαρακτηριστικό της πολιτικής του ΠΑΣΟΚ στον τομέα της εκπαίδευσης ενηλίκων κατά την προηγούμενη περίοδο, δεν αποτελεί χαρακτηριστικό της περιόδου που καλύπτει η εργασία. Στη στήριξη αυτή θα πρέπει να αποδοθεί και η θέση της ΝΔ, κατά τις εκλογές του 1989, ότι «ο θεσμός θα πρέπει να αποκατασταθεί στην πραγματική του αποστολή» αφού «υπηρετεί, σε σοβαρή έκταση, όχι τις υπαρκτές ανάγκες, αλλά την κυβερνητική προπαγάνδα». Αυτές οι προθέσεις πολιτικής συνοδεύονται και από προτάσεις σχετικά με τους τομείς δραστηριότητας που κατά τη ΝΔ αποτελούν προτεραιότητες της ΛΕ.

Η θεσμοθέτηση της τοπικής αυτοδιοίκησης β' βαθμού μεταβάλλει την οργανωτική δομή του δικτύου της ΛΕ, ως προς τα ποιοτικά της χαρακτηριστικά. Αν και τυπικά η οργανωτική δομή του δικτύου παραμένει η ίδια (δηλαδή οι ΝΕΛΕ υπάγονται στο νομάρχη και εποπτεύονται από τη ΓΓΛΕ), εντούτοις το γεγονός ότι οι νομάρχες δεν

είναι πλέον εκπρόσωποι της κεντρικής εξουσίας, αλλά αιρετά πολιτικά πρόσωπα, διαρρηγνύει τον ιμάντα μεταβίβασης της επίσημης κρατικής πολιτικής για το δίκτυο της ΛΕ. Οι νομάρχες αναδεικνύονται δυνητικά σε φορείς διαμόρφωσης πολιτικής στο χώρο της ΛΕ, αφού οι ΝΕΛΕ αποτελούν έναν από τους μηχανισμούς υλοποίησης της κατά περίπτωση νομαρχιακής πολιτικής. Η διερεύνηση της επίδρασης αυτής της μεταβολής στη φυσιογνωμία και τη δραστηριότητα του δικτύου της ΛΕ, συγκροτεί το περιεχόμενο της τρίτης υπόθεσης εργασίας.

Σε σχέση με την πρώτη υπόθεση εργασίας, η περαιτέρω συγκρότηση της οποίας αποτέλεσε το αντικείμενο του δεύτερου κεφαλαίου, με βάση τα όσα αναφέρθηκαν συμπεραίνουμε ότι η περίοδος 1989-1999 (και ιδιαίτερα η περίοδος 1994-1999) χαρακτηρίζεται από έντονες κοινοτικές παρεμβάσεις που έχουν ως στόχο την προσαρμογή του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης στις βασικές αρχές και προτεραιότητες της κοινοτικής πολιτικής στον τομέα αυτό. Οι απόπειρες προσαρμογής του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης αποτυπώνονται στο θεσμικό πλαίσιο αυτής της περιόδου: εκδίδεται σχετικά μεγάλος - σε σχέση με το παρελθόν - αριθμός ΥΑ, αρκετές από τις οποίες δεν εφαρμόζονται ή εγκαταλείπονται μετά από μια σύντομη περίοδο εφαρμογής. Οι αιτίες αυτού του φαινομένου θα πρέπει να αναζητηθούν, όπως δείξαμε, στις διαρκείς πιέσεις της ΕΕΚ, μέχρις ότου το σύστημα ευθυγραμμιστεί με τις κοινοτικές προδιαγραφές. Σε αυτό το χρονικό διάστημα η ροή των σχετικών κοινοτικών χρηματοδοτήσεων τίθεται υπό την αίρεση της αναδιοργάνωσης του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης και της υλοποίησης των βασικών κατευθύνσεων της Απόφασης του Β' ΚΠΣ για την Ελλάδα. Η επανίδρυση του ΕΚΕΠΙΣ και η νομοθετική κατοχύρωση του συστήματος συνοδεύονται στην πράξη από την εγκατάλειψη του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου, δηλαδή του ν. 1836/89. Η ένταση και η έκταση των παρεμβάσεων, ιδιαίτερα κατά το Β' ΚΠΣ, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι κινούνται στα όρια της παραβίασης των αρχών της επικουρικότητας και της αναλογικότητας (αν όχι από αυστηρά νομική άποψη, τουλάχιστον σε σχέση με το πολιτικό περιεχόμενο αυτών των αρχών), αφού βρίσκονται σε αντίθεση με τη λογική της Συνθήκης του Μάαστριχτ. Βασικά χαρακτηριστικά του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης, που αποτελεί και το άμεσο εκπαιδευτικό περιβάλλον της ΛΕ, είναι πλέον:

- Η στροφή προς τους ιδιωτικούς φορείς κατάρτισης, καθώς τόσο η πλειοψηφία των πιστοποιημένων φορέων, όσο και η πλειοψηφία των φορέων που υλοποιούν το μεγαλύτερο μέρος των προγραμμάτων ανήκουν στον ιδιωτικό τομέα.
- Η συρρίκνωση της συμμετοχής του δημόσιου και ευρύτερου δημόσιου τομέα.

- Η λειτουργία του συστήματος σε ανταγωνιστική βάση, μέσω δημόσιων προκηρύξεων και αναθέσεων των προγραμμάτων.
- Η συγκέντρωση μεγάλου μέρους της δραστηριότητας του συστήματος σε φορείς εθνικής εμβέλειας, μεγάλο ποσοστό των οποίων ανήκει στον ιδιωτικό τομέα.

Υπό το πρίσμα αυτών των εξελίξεων και προκειμένου για τα προγράμματα που συμμετέχουν άνεργοι, ευνοείται η ανάπτυξη της στρατηγικής της κοινωνικής ένταξης και της αντιμετώπισης του αποκλεισμού, που εντάσσεται στις κοινοτικές προτεραιότητες πολιτικής. Επομένως, οι εξελίξεις της περιόδου αυτής συνιστούν ουσιαστικά τομή για τις δραστηριότητες εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα, αφού εγκαταλείπεται η πολιτική της προηγούμενης περιόδου που βασιζόταν στη λειτουργία του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης σε μη ανταγωνιστική βάση (στις περισσότερες περιπτώσεις με απευθείας χρηματοδότηση μεγάλων φορέων του δημόσιου και ευρύτερου δημόσιου τομέα) και εγκαινιάζεται πλέον η περίοδος της λειτουργίας του συστήματος σε ανταγωνιστική βάση, με το μεγαλύτερο μέρος των σχετικών χρηματοδοτήσεων να διοχετεύεται στον ιδιωτικό τομέα. Σημειώνουμε ότι η επίσημη κρατική πολιτική περιορίζεται στην ευθυγράμμιση με τις κοινοτικές ρυθμίσεις. Ως αποτέλεσμα των εξελίξεων αυτών, δημόσιοι φορείς εκπαίδευσης ενηλίκων είτε καταργούνται (όπως το ΕΛΚΕΠΑ), είτε περιορίζουν σημαντικά τη δραστηριότητά τους (ΕΕΤΑΑ, ΕΟΜΜΕΧ).

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Η ΛΑΪΚΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1989-1999

Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Στο τρίτο μέρος αναλύονται τα πραγματολογικά δεδομένα που αφορούν στη δραστηριότητα και τη φυσιογνωμία του δικτύου της ΛΕ, προκειμένου να διερευνηθεί η επίδραση:

- (α) της πολιτικής της ΕΕ για την εκπαίδευση και κατάρτιση ενηλίκων και ειδικότερα του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης.
- (β) των αλλαγών και μεταβολών που παρατηρούνται στην επίσημη κρατική πολιτική σε σχέση με το ρόλο του δικτύου της ΛΕ.
- (γ) της θεσμοθέτησης της τοπικής αυτοδιοίκησης β' βαθμού.

Όπως έχουμε αναφέρει, η διερεύνηση αυτή βασίζεται:

- (α) σε γραπτά τεκμήρια του δικτύου της ΛΕ (εγκύκλιοι, αλληλογραφία, εκδόσεις), καθώς επίσης και στη νομοθεσία της περιόδου.
- (β) σε αδημοσίευτα ποσοτικά τεκμήρια που αφορούν στη δραστηριότητα του δικτύου.
- (γ) σε συνεντεύξεις με στελέχη του δικτύου της ΛΕ.

Στα επιμέρους κεφάλαια αυτού του μέρους, πέραν της παρουσίασης και της ανάλυσης των πραγματολογικών δεδομένων, παρατίθενται και οι διαπιστώσεις και τα βασικά συμπεράσματα που προκύπτουν. Ωστόσο, η σύνθεση των επιμέρους συμπερασμάτων, η αλληλοσυσχέτισή τους και η διατύπωση των τελικών συμπερασμάτων γίνεται στο τέταρτο μέρος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.1

ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ, ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ

3.1.1. Οι αλλαγές στο θεσμικό πλαίσιο της Λαϊκής Επιμόρφωσης

Στην αρχή της περιόδου που καλύπτει η έρευνα, με το ΠΔ 132/1989 («Διάρθρωση και αρμοδιότητες της Γενικής Γραμματείας Λαϊκής Επιμόρφωσης (ΓΓΛΕ) του Υπουργείου Πολιτισμού», ΦΕΚ 64/Β/3.3.1989), ρυθμίζονται τα θέματα οργανωτικής διάρθρωσης της ΓΓΛΕ και καθορίζονται οι αρμοδιότητες των επιμέρους Διευθύνσεων και Τμημάτων της. Οι ρυθμίσεις του ΠΔ 132/1989 θα ισχύσουν χωρίς αλλαγές σε ολόκληρη τη διάρκεια της περιόδου 1989-1999, καθορίζοντας τόσο τα θέματα εσωτερικής λειτουργίας της κεντρικής υπηρεσίας, όσο και τις σχέσεις της κεντρικής υπηρεσίας με τις ΝΕΛΕ.

Ο ρόλος και οι αρμοδιότητες της ΓΓΛΕ προσδιορίζονται στο άρθρο 1 του προεδρικού διατάγματος:

Αρμοδιότητα της Γενικής Γραμματείας Λαϊκής Επιμόρφωσης είναι η υλοποίηση της Γενικής Επιμορφωτικής Πολιτικής σε εθνική κλίμακα με βάση τα αναπτυξιακά προγράμματα της χώρας και η συνολική ευθύνη για όλα τα θέματα που αφορούν στην καλύτερη οργάνωση, διοίκηση και λειτουργία της.

Ειδικότερα η Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης έχει την ευθύνη της εκτέλεσης της εκάστοτε κυβερνητικής επιλογής στον τομέα της Λαϊκής Επιμόρφωσης, τόσο στο εσωτερικό, όσο και στο εξωτερικό όπου διαμένουν, σπουδάζουν και εργάζονται απόδημοι Έλληνες, της εφαρμογής των επιμορφωτικών προγραμμάτων, της κατάρτισης βραχυχρόνιων και μακροχρόνιων προγραμμάτων ανάπτυξης της Λαϊκής Επιμόρφωσης, της παροχής των αναγκαίων διευκολύνσεων για την υλοποίηση των προγραμμάτων αυτών, της γενικής εποπτείας των κάθε είδους επιμορφωτικών δραστηριοτήτων και της ανάπτυξης επιμορφωτικών σχέσεων με τους αντίστοιχους φορείς των άλλων χωρών.

Όπως παρατηρούμε, η ΓΓΛΕ καθίσταται ο βασικός φορέας σχεδιασμού και υλοποίησης της επιμορφωτικής πολιτικής σε εθνική κλίμακα, όμως θα πρέπει να επισημανθεί ότι στη συνέχεια η «γενική επιμορφωτική πολιτική» ταυτίζεται ουσιαστικά με την επιμορφωτική πολιτική στον «τομέα της Λαϊκής Επιμόρφωσης». Με βάση τις ρυθμίσεις του ΠΔ 132/1989, για πρώτη φορά στην ιστορική διαδρομή του θεσμού, η εμβέλεια της ΓΓΛΕ δεν περιορίζεται στο εσωτερικό, αλλά πλέον επεκτείνεται και στην ανάπτυξη σχέσεων με φορείς άλλων χωρών, καθώς επίσης και στην υλοποίηση προγραμμάτων σε χώρες όπου διαμένουν απόδημοι Έλληνες.

Η διάρθρωση των Διευθύνσεων και Τμημάτων της ΓΓΛΕ είναι η ακόλουθη (άρθρα 3-7):

1. Γραφείο Γενικού Γραμματέα
2. Διεύθυνση Διοικητικού - Οικονομικού, με επιμέρους τμήματα:
 - Διοικητικού
 - Οικονομικού
 - Γραμματείας
3. Διεύθυνση Προγραμμάτων, με επιμέρους τμήματα:
 - Αλφαριθμητισμού και Βασικής Παιδείας
 - Επαγγελματικής Επιμόρφωσης
 - Ειδικών Προγραμμάτων
 - Κοινωνικών Θεμάτων
 - Πολιτιστικών Θεμάτων
 - Συνεργασίας με Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης και φορείς
4. Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής
 - Επιμόρφωσης και Σεμιναρίων
 - Διεθνούς Συνεργασίας
 - Μηχανογράφησης
 - Εκδόσεων και Βιβλιοθήκης
 - Τεχνικής Υποδομής
 - Οπτικοακουστικών Μέσων
 - Νομικού Συντονισμού

Όσον αφορά στις σχέσεις της κεντρικής υπηρεσίας με τις ΝΕΛΕ , διατηρείται το πνεύμα του Κανονισμού Λαϊκής Επιμόρφωσης (Απόφαση ΥΠΕΠΘ 5067/1985)⁸⁴, καθορίζονται όμως επακριβώς πλέον τα πεδία στα οποία ασκεί εποπτεία η ΓΓΛΕ. Συγκεκριμένα οι αρμοδιότητες της κεντρικής υπηρεσίας αφορούν:

- στη μέριμνα για την υπηρεσιακή κατάσταση και τις μεταβολές προσωπικού των ΝΕΛΕ·
- στη διερεύνηση των αναγκών επιμόρφωσης του προσωπικού των ΝΕΛΕ·
- στην κατανομή των πιστώσεων και τον οικονομικό έλεγχο των ΝΕΛΕ·
- στη συγκέντρωση των απολογιστικών εκθέσεων δραστηριότητας των ΝΕΛΕ (αρμοδιότητες της Διεύθυνσης Διοικητικού - Οικονομικού, σύμφωνα με το άρθρο 4).
- Στη συγκέντρωση και αξιολόγηση των αποτελεσμάτων από την εφαρμογή των επιμορφωτικών προγραμμάτων και στη διατύπωση εισηγήσεων για τη βελτίωσή τους (αρμοδιότητα της Διεύθυνσης Προγραμμάτων, σύμφωνα με το άρθρο 5).
- Στην οργάνωση σεμιναρίων ενημέρωσης και επιμόρφωσης των στελεχών των ΝΕΛΕ·
- στην αξιοποίηση των αποτελεσμάτων από την εφαρμογή των προγραμμάτων, προκειμένου να διευκολυνθεί ο σχεδιασμός της επιμορφωτικής πολιτικής·
- στην παρακολούθηση και το συντονισμό προγραμμάτων πληροφορικής που αναπτύσσουν οι ΝΕΛΕ·
- στην πληροφόρηση και υποστήριξη των ΝΕΛΕ σε θέματα οργάνωσης βιβλιοθήκης και εκδοτικών δραστηριοτήτων·
- στην κοινοποίηση προς τις ΝΕΛΕ της σχετικής με τη ΛΕ νομολογίας (αρμοδιότητες Διεύθυνσης Ανάπτυξης και Υποδομής, σύμφωνα με το άρθρο 6).

Τέλος, με το άρθρο 10 συνιστώνται στη ΓΓΛΕ 650 θέσεις μόνιμου προσωπικού για τη στελέχωση τόσο της κεντρικής υπηρεσίας (132 θέσεις), όσο και των περιφερειακών υπηρεσιών, δηλαδή των ΝΕΛΕ (518 θέσεις). Η μονιμοποίηση του στελεχιακού δυναμικού του δικτύου (και ιδίως των στελεχών των περιφερειακών του υπηρεσιών) θεωρούμε ότι συνεισφέρει σημαντικά στην εδραίωση της παρουσίας και της συνέχισης της λειτουργίας του.

⁸⁴ Σύμφωνα με το άρθρο 6 της Απόφασης ΥΠΕΠΘ 5067/1985: «Η ΝΕΛΕ είναι αυτοτελής δημόσια υπηρεσία υπάγεται στο Νομάρχη και εποπτεύεται από τη Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης...».

Με το ΠΔ 386/1991 η ΓΓΛΕ επανέρχεται ως υπηρεσία στο ΥΠΕΠΘ, στο οποίο και παραμένει έως το τέλος της περιόδου που καλύπτει η εργασία. Όπως αναφέρεται στο άρθρο 1 του ΠΔ 386/1991:

Η Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς και η Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης, με την οργάνωση και λειτουργία που προβλέπονται από τα ΠΔ 274/1989... και 132/1989... αντίστοιχα, τα Υπηρεσιακά και Πειθαρχικά τους Συμβούλια, καθώς και όλο το προσωπικό που υπηρετεί σ' αυτές, μαζί με τον τεχνικό εξοπλισμό τους, μεταφέρονται από το Υπουργείο Πολιτισμού στο Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Από την ίδρυση της Υπηρεσίας Λαϊκής Επιμόρφωσης (28.10.1943) έως και το τέλος της περιόδου που καλύπτει η εργασία, μόνον κατά το χρονικό διάστημα 1985-1991 οι δραστηριότητες του δικτύου της ΛΕ δεν υπάγονταν στο ΥΠΕΠΘ. Όπως έχουμε αναφέρει στην ενότητα 1.3.3, η μεταφορά της ΓΓΛΕ στο Υπουργείο Πολιτισμού συμπίπτει με την τοποθέτηση του Γ. Α. Παπανδρέου ως πρώτου υφυπουργού Πολιτισμού αρμόδιου για θέματα λαϊκής επιμόρφωσης. Επομένως, η επαναφορά της ΓΓΛΕ στο ΥΠΕΠΘ μάλλον θα πρέπει να αποδοθεί στην αλλαγή του πολιτικού σκηνικού που σημειώνεται το 1990 (αυτοδύναμη κυβέρνηση της ΝΔ).

Με την Απόφαση ΥΠΕΠΘ ΣΤ5/54 (21.9.1992, «Περιορισμός συλλογικών οργάνων του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων») καταργούνται τα Συμβούλια Λαϊκής Επιμόρφωσης. Όπως αναφέρεται στο άρθρο 5 της Απόφασης:

Τα παρακάτω συλλογικά όργανα αποφασιστικής αρμοδιότητας και οι σχετικές με αυτά διατάξεις συγκρότησης, σύνθεσης και λειτουργίας αυτών καταργούνται: Τα Συμβούλια Λαϊκής Επιμόρφωσης (ΣΛΕ) καθώς και οι διατάξεις του άρθρου 10 του Ν. 1351/83 (ΦΕΚ 56/Α/1983) και του άρθρου 21 του Ν. 1476/84 (ΦΕΚ 18/Α/1984) που τα προβλέπουν καταργούνται. Στους υπαλλήλους των ΝΕΛΕ που είναι μέλη των ΣΛΕ ανατίθενται με αποφάσεις των ΝΕΛΕ άλλα καθήκοντα μέσα στα πλαίσια των αρμοδιοτήτων και του έργου των ΝΕΛΕ.

Το γεγονός ότι δεν καταγράφεται στα τεκμήρια αυτής της περιόδου κάποια συστηματική προσπάθεια αξιολόγησης της προσφοράς και της λειτουργίας των ΣΛΕ μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η κατάργησή τους δεν ήταν αποτέλεσμα ενδεχόμενης ανεπαρκούς ή προβληματικής λειτουργίας τους - άλλωστε σύμφωνα με

όσα αναφέρονται στο άρθρο 5 της Απόφασης, τα μέλη των ΣΛΕ παραμένουν στις ΝΕΛΕ με διαφορετικές αρμοδιότητες και δεν μετακινούνται σε άλλες δημόσιες υπηρεσίες - αλλά ότι συνιστά πολιτική επιλογή που σχετίζεται άμεσα με το εύρος παρέμβασης του δικτύου της ΛΕ, το είδος των δραστηριοτήτων που αυτό υλοποιεί και γενικότερα με τον τρόπο λειτουργίας της ΛΕ. Σημειώνουμε ότι η λειτουργία των ΣΛΕ είχε συνδεθεί με την επέκταση και την ποιοτική αναβάθμιση των δραστηριοτήτων του δικτύου της ΛΕ, τη σύνδεση των δραστηριοτήτων με τις τοπικές ανάγκες, την αναβάθμιση της παρέμβασης των ΚΛΕ, καθώς επίσης και με τις διαδικασίες δημοκρατικού προγραμματισμού και αποκέντρωσης στο πλαίσιο της ΛΕ (βλ. και ενότητα 1.3.3). Θεωρούμε ότι η κατάργηση των ΣΛΕ συνιστά πολιτική επιλογή⁸⁵, αφού όπως ρητά προσδιορίζεται στην Απόφαση, η κατάργηση των ΣΛΕ συμπαρασύρει και τις σχετικές με αυτά διατάξεις των άρθρων που αφορούσαν στη λειτουργία τους.

Σημειώνουμε στο σημείο αυτό, ότι κατά τη μελέτη των τεκμηρίων, δεν εντοπίστηκε κανένα κείμενο αναφορικά με οργανωτικά ζητήματα ή τη φυσιογνωμία και την εξέλιξη του δικτύου της ΛΕ, μετά την επάνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία, το 1993. Το ενδιαφέρον και η στήριξη προς τη ΛΕ, καθώς επίσης και ο σημαντικός ρόλος που αποδιδόταν στο δίκτυο, στοιχεία πολιτικής στα οποία έχουμε αναφερθεί αναλυτικά στην ενότητα 1.3.3, δεν φαίνεται να αποτελούν στοιχεία πολιτικής για την περίοδο που μελετάμε. Η κατάργηση των ΣΛΕ και η απουσία μέτρων ενίσχυσης της ΛΕ, θεωρούμε ότι είναι τα δύο βασικά στοιχεία πολιτικής σχετικά με το δίκτυο της ΛΕ κατά την περίοδο που μελετάμε. Ο ρόλος της ΛΕ, ως βασικού δημόσιου δικτύου για την εκπαίδευση ενηλίκων, ατονεί συνεχώς μετά το 1989.

⁸⁵ Βλ. και ενότητα 2.11 για τις θέσεις του κυβερνώντος κόμματος: «Σήμερα στην Ελλάδα η Λαϊκή Επιμόρφωση έχει εκτραπεί από τους σκοπούς της και υπηρετεί, σε σοβαρή έκταση, όχι τις υπαρκτές ανάγκες, αλλά την κυβερνητική προπαγάνδα» (ΔΝ, 1989: 30).

Με τον Ν. 2093/1992 («Διαρρυθμίσεις στην έμμεση φορολογία και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ 181/Α/25.11.1992) παρέχεται στη ΓΓΛΕ (είτε απευθείας, είτε μέσω των ΝΕΛΕ) η δυνατότητα χρηματοδότησης νομικών προσώπων μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, ΟΤΑ, συλλόγων, σωματείων και ιδρυμάτων που «εκτελούν ή συμμετέχουν στην εκτέλεση προγραμμάτων της Γενικής Γραμματείας Λαϊκής Επιμόρφωσης ή προγραμμάτων που συγχρηματοδοτούνται από την ΕΟΚ ή άλλους διεθνείς οργανισμούς» (άρθρο 45). Όπως θα δούμε στη συνέχεια (ενότητα 3.2.1), η δυνατότητα αυτή κυρίως αξιοποιήθηκε για την κάλυψη της εθνικής συμμετοχής σε κοινοτικά προγράμματα διαφόρων φορέων κατάρτισης στο πλαίσιο των δύο πρώτων ΚΠΣ (και ιδίως του Α΄ ΚΠΣ). Για ένα διάστημα περίπου πέντε ετών (μέχρι το 1997, οπότε και διαφοροποιήθηκε ο τρόπος χρηματοδότησης της ΓΓΛΕ από τον κρατικό προϋπολογισμό), η ΓΓΛΕ λειτούργησε και ως δίαυλος μεταφοράς των πιστώσεων της εθνικής συμμετοχής προς άλλους φορείς κατάρτισης.

Τέλος, με την Απόφαση 2027074/3478/0022/1997 του Υπουργού Οικονομικών (11.4.1997, «Καθορισμός ωριαίας αποζημίωσης των επιμορφωτών των ΝΕΛΕ και της αποζημίωσης των Γραμματέων των ΝΕΛΕ») αυξάνονται οι αμοιβές των επιμορφωτών των προγραμμάτων των ΝΕΛΕ. Πρόκειται για μια προσπάθεια να παραμείνουν οι αμοιβές αυτές σε ανταγωνιστικά επίπεδα με τα επιδοτούμενα προγράμματα του ΕΚΤ, ωστόσο και με την αύξηση αυτή οι αμοιβές εξακολουθούν να παραμένουν σχετικά χαμηλές (περίπου στο ήμισυ των αντίστοιχων αμοιβών που προβλέπονται για τους εκπαιδευτές που συμμετέχουν σε επιδοτούμενα προγράμματα του ΕΚΤ).

3.1.2. Η πολιτική της κεντρικής υπηρεσίας σχετικά με τις δραστηριότητες και τη φυσιογνωμία του δικτύου

Στην ενότητα αυτή θα αναλύσουμε, με βάση τεκμήρια της περιόδου⁸⁶, την πολιτική της κεντρικής υπηρεσίας σε σχέση αφενός με το είδος των δραστηριοτήτων του δικτύου της ΛΕ και αφετέρου με την πορεία και τις προοπτικές του. Οι άξονες ανάλυσης αυτών των τεκμηρίων αφορούν:

- Στις προτεραιότητες και τις κατευθύνσεις που εισηγούνταν η κεντρική υπηρεσία στις ΝΕΛΕ, σχετικά με το είδος και τον τύπο της επιμορφωτικής δραστηριότητας.

⁸⁶ Όπως έχουμε αναφέρει στο πρώτο μέρος (ενότητα 1.4.2), πρόκειται για γραπτά τεκμήρια που προέρχονται από το αρχείο αφενός της κεντρικής υπηρεσίας (Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής) και αφετέρου της ΝΕΛΕ Ηρακλείου.

- Στις σχέσεις της κεντρικής υπηρεσίας με τις ΝΕΛΕ, καθώς επίσης και σε οργανωτικά ζητήματα.

Οι δραστηριότητες του δικτύου της ΛΕ κατατάσσονταν σε συγκεκριμένες κατηγορίες, με βάση οδηγίες κωδικοποίησης και κατάταξης τις οποίες συνέτασσε κατά καιρούς η κεντρική υπηρεσία. Για ολόκληρη την περίοδο που καλύπτει η εργασία, η κατάταξη των δραστηριοτήτων, καθώς επίσης και η σύνταξη των σχετικών απολογιστικών εκθέσεων των ΝΕΛΕ, βασιζόταν σε θεματολόγιο το οποίο περιελάμβανε τις ακόλουθες κατηγορίες (βλ. σχήμα 3.1 και παράρτημα Α):

Α. Επαγγελματική κατάρτιση: στην κατηγορία αυτή εντάσσονταν και όσα από τα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης των ΝΕΛΕ συγχρηματοδοτούνταν από το ΕΚΤ.

Β. Αλφαριθμητισμός

Γ. Κοινωνικά θέματα

Δ. Πολιτιστικά θέματα

Ε. Άλλα θέματα

ΣΤ. Μεμονωμένες εκδηλώσεις.

Στις πέντε πρώτες κατηγορίες εντάσσονταν (ανάλογα με το αντικείμενο) οι δραστηριότητες του δικτύου της ΛΕ που αφορούσαν σε οργανωμένα τμήματα μάθησης. Στην κατηγορία «Μεμονωμένες εκδηλώσεις» εντάσσονταν οι ενημερωτικές εκδηλώσεις των ΝΕΛΕ, μικρής διάρκειας (συνήθως λίγων ωρών ή ημερών), οι οποίες δεν θα μπορούσαν να ενταχθούν σε καμία από τις παραπάνω κατηγορίες, που αφορούσαν οργανωμένα τμήματα μάθησης. Πρόκειται ουσιαστικά για τη διάδοση κατάστασης των διαλέξεων που αποτελούσαν το βασικό κορμό των δραστηριοτήτων της ΛΕ κατά την περίοδο πριν από την αναδιοργάνωση του θεσμού το 1976⁸⁷.

Οι εισηγήσεις της κεντρικής υπηρεσίας προς τις ΝΕΛΕ, που σε μεγάλο βαθμό αποτυπώνουν και την πολιτική της κεντρικής υπηρεσίας σχετικά με το ρόλο και τη φυσιογνωμία του δικτύου της ΛΕ, περιλαμβάνονταν σε ειδικές εγκυκλίους που αποστέλλονταν στις ΝΕΛΕ πριν από την έναρξη κάθε έτους. Οι εγκυκλίους αυτές

⁸⁷ Ενδεικτικό είναι ότι ο όρος «μεμονωμένες εκδηλώσεις» που χρησιμοποιείται έως και σήμερα από την κεντρική υπηρεσία και τις ΝΕΛΕ, συναντάται και σε τεκμήρια της μεταπολιτευτικής περιόδου. Συγκεκριμένα στην εγκύκλιο Φ. 39032/59/61133/11.6.1976 της Διευθύνσεως Επιμορφώσεως Ενηλίκων» επισημαίνεται: «... επέστη ο χρόνος για την γενικωτέραν βελτίωσιν της προσπαθείας και την αλλαγή του τρόπου εργασίας απάντων των Κέντρων Επιμορφώσεως, προκειμένου να μεταπηδήσωμεν από τας μεμονωμένας, κατά τον τύπον των διαλέξεων, εκδηλώσεις εις τας τοιαύτας του τύπου των Τμημάτων...» (Vergidis, 1988: 318).

συνήθως περιελάμβαναν μια μικρής έκτασης εισαγωγή που αφορούσε στο ρόλο και τις προοπτικές του δικτύου και στη συνέχεια ακολουθούσαν οι κατευθυντήριες οδηγίες σχετικά με τον τύπο των δραστηριοτήτων που η κεντρική υπηρεσία πρότεινε προς υλοποίηση στις ΝΕΛΕ (όπως έχουμε αναφέρει, σύμφωνα με το άρθρο 5 του ΠΔ 132/1989, η διατύπωση εισηγήσεων για τη βελτίωση των προγραμμάτων αποτελεί αρμοδιότητα της Διεύθυνσης Προγραμμάτων της ΓΓΛΕ).

Στην εγκύκλιο με θέμα «Οδηγίες και κατευθύνσεις για θέματα λειτουργίας και συντονισμού των υπηρεσιών της ΛΕ» (232ΓΓ/18.12.1989), καθορίζονται οι προτεραιότητες για το έτος 1990. Όπως αναφέρεται στην εισαγωγή της εγκυκλίου:

Η ΛΕ με την μέχρι σήμερα πορεία της, έδειξε μαζί με το έργο της και τις αδυναμίες λειτουργίας της. Αδυναμίες που οφείλονται στην έλλειψη συντονισμού και διοικητικής οργάνωσης, στις εναλλαγές στόχων και στις προγραμματικές ασάφειες. Η κατάσταση αυτή, δρομολόγησε τους συνεργάτες της σε θεωρητικούς και χωρίς κατεύθυνση δρόμους για το επιμορφωτικό ζήτημα των ενηλίκων στην Ελλάδα, με συνέπεια άλλοι να παραιτηθούν απογοητευμένοι κάθε προσπάθειας, άλλοι να αδρανήσουν πλήρως και λίγοι να συνεχίζουν ακόμη με φιλότιμες προσπάθειες έχοντας την αίσθηση ότι δεν καλύπτονται και δεν έχουν βοήθεια από πουθενά. Πρέπει λοιπόν - σε μια προσπάθεια ανασυγκρότησης - να λάβουμε υπόψη μαζί με το παραπάνω σκεπτικό και μερικά δεδομένα, ώστε να μπορέσει η ΛΕ να συνεχίσει το επιμορφωτικό και κοινωνικό της έργο.

Τα δεδομένα αυτά αναφέρονται στη συνέχεια και είναι:

- (α) Το νομοθετικό πλαίσιο της ΛΕ.
- (β) Η νέα αναπτυξιακή πραγματικότητα και οι δυνατότητες χρηματοδότησης από το ΕΚΤ.
- (γ) Η μόνιμη, πλέον, σχέση εργασίας των στελεχών των ΝΕΛΕ, και τέλος (ο.π.: 2-3):

η αναγκαιότητα να αποκτήσει η ΛΕ κύρος, αξιοπιστία και συνέπεια. Αυτό θα επιτευχθεί, τόσο με τη βελτίωση της διοικητικής υποδομής, όσο και με τον αναπροσανατολισμό του θεματολογίου, προκειμένου να εξασφαλίζεται το καλύτερο ποιοτικό αποτέλεσμα των εκάστοτε προγραμμάτων, που έτσι θα ανταποκρίνονται στις σύγχρονες κατά περιοχή και πληθυσμιακή ομάδα ανάγκες επιμόρφωσης.

Όπως παρατηρούμε, στην εισαγωγή της εγκυκλίου υιοθετείται μια κριτική στάση απέναντι στο πρόσφατο παρελθόν της ΛΕ: πέραν της αναφοράς στο έργο της ΛΕ, επισημαίνονται αρνητικά σημεία και αδυναμίες της πρόσφατης περιόδου, για τα οποία μάλιστα αναφέρεται ότι αποτελούν τροχοπέδη στην προσπάθεια να αποκτήσει η ΛΕ κύρος, αξιοπιστία και συνέπεια.

Στη συνέχεια προτείνονται οι ακόλουθες προτεραιότητες σε σχέση με τους θεματικούς άξονες:

- Έμφαση στα προγράμματα αλφαριθμητισμού και βασικής παιδείας ενηλίκων, για τα οποία τονίζεται ότι θα πρέπει να συνεχιστεί η υλοποίησή τους σε όλους τους χώρους και για όλες τις ομάδες που ήδη υλοποιούνται, ενώ επισημαίνεται και η αναγκαιότητα να λειτουργήσουν τμήματα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας σε Πόντιους. Ακόμη: «τονίζεται ότι το 1990 έχει ανακηρυχθεί από τα Ηνωμένα έθνη Διεθνές Έτος Αλφαριθμητισμού και η προτεραιότητα του προγράμματος είναι σαφής» (ο.π. :3).
- Για τα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης, αναφέρεται ότι θα πρέπει να συνεχιστούν «σε όλους τους χώρους και για όλες τις κοινωνικές ομάδες που ήδη υλοποιείται το πρόγραμμα» (ο.π.: 3). Επισημαίνεται όμως ότι πιθανόν να είναι αναγκαίος κάποιος περιορισμός του θεματολογίου των προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης, καθώς επίσης και η υλοποίηση από το δίκτυο ολοκληρωμένων δράσεων επαγγελματικής κατάρτισης οι οποίες να περιλαμβάνουν ανάπτυξη διδακτικού υλικού, επιμόρφωση των επιμορφωτών και βελτίωση της υλικοτεχνικής υποδομής.
- Για τα προγράμματα που εμπίπτουν στην κατηγορία των πολιτιστικών και των κοινωνικών θεμάτων αναφέρεται ότι θα πρέπει να συνεχιστεί η υλοποίησή τους, στο βαθμό όμως που σχετίζονται με τον χαρακτήρα της ΛΕ (πολιτιστική παιδεία και παρεμβάσεις με ειδικές κοινωνικές ομάδες - αντίστοιχα). Τονίζεται ότι και στις δύο κατηγορίες θα πρέπει να περιοριστούν τα προγράμματα που είναι στην πραγματικότητα μεμονωμένες εκδηλώσεις (για παράδειγμα πολιτιστικές εκδηλώσεις που εντάσσονται από τις ΝΕΛΕ στην κατηγορία «Πολιτιστικά θέματα» των τμημάτων μάθησης). Ειδικά μάλιστα για την κατηγορία των πολιτιστικών θεμάτων αναφέρεται ότι (ο.π. :3) «το θέμα των πολιτιστικών είναι επίσης αντικείμενο επεξεργασίας και διερεύνησης ως προς τη σύνδεσή του με θέματα επαγγελματικής κατάρτισης πολιτιστικού χαρακτήρα (π.χ. παραδοσιακά επαγγέλματα, εκμάθηση

μουσικών οργάνων, χορός, κλπ)». Τέλος, προτείνεται ο περιορισμός τόσο των μεμονωμένων εκδηλώσεων, όσο και των τμημάτων της κατηγορίας «Άλλα θέματα».

Προκειμένου να προσαρμοστούν οι διαδικασίες λειτουργίας του δικτύου στη διάρθρωση και τις αρμοδιότητες της ΓΓΛΕ που προβλέπονταν με βάση το ΠΔ 132/1989, στην εγκύκλιο προσδιορίζεται ότι κάθε ΝΕΛΕ θα πρέπει να ορίσει τρεις υπευθύνους για θέματα (α) διοικητικού - οικονομικού, (β) προγραμμάτων και (γ) ανάπτυξης και υποδομής. Είναι προφανές ότι με τον τρόπο αυτό επιχειρείται η σύνδεση των ΝΕΛΕ με τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντα των επιμέρους Διευθύνσεων και τμημάτων της κεντρικής υπηρεσίας, με στόχο όπως αναφέρεται στην εγκύκλιο την εξασφάλιση της συνεργασίας και του συντονισμού μεταξύ κεντρικής και περιφερειακών υπηρεσιών.

Στη συνέχεια διατυπώνονται προτάσεις σχετικά με τον τρόπο λειτουργίας των ΝΕΛΕ, αλλά και των ΚΛΕ (ωράριο λειτουργίας, ορισμός υπεύθυνου για κάθε ΚΛΕ, κ.ά.), ενώ αναφέρεται ότι η κεντρική υπηρεσία ήδη συλλέγει στοιχεία για την κτιριακή υποδομή του δικτύου με στόχο τη βελτίωση και την αποδοτικότερη λειτουργία τους.

Με νεότερη εγκύκλιο⁸⁸ παρέχονται επιπλέον διευκρινίσεις, σχετικά με τις προτεραιότητες του δικτύου της ΛΕ, ειδικά για τα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης, πολιτιστικών και κοινωνικών θεμάτων. Είναι εύλογο να υποθέσουμε πως με την εγκύκλιο αυτή επιχειρείται να διευκρινιστεί και να αναλυθεί η σύνδεση των προγραμμάτων με τις αναπτυξιακές ανάγκες, αλλά και τις ανάγκες της αγοράς εργασίας που ακροθιγώς αναφέρονταν στην προηγούμενη. Ενδεικτικά για τις προθέσεις επανασχεδιασμού των δραστηριοτήτων του δικτύου από την πλευρά της κεντρικής υπηρεσίας, αλλά και για την έως τότε πορεία της ΛΕ, είναι τα αποσπάσματα που παρατίθενται στη συνέχεια. Συγκεκριμένα για τα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης, αναφέρεται (Εγκύκλιος 323/19.1.1990: 2-3):

Ο θεματικός αυτός άξονας, έχει αντικειμενικά μεγάλη βαρύτητα για την ΛΕ. Το 60% της δραστηριότητας καλύπτεται από θέματα επαγγελματικής κατάρτισης οι δε αιτήσεις χρηματοδότησης από το ΕΚΤ αφορούν προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης... Τα τμήματα μάθησης που συνήθως αποκαλούμε τμήματα

⁸⁸ Πρόκειται για την εγκύκλιο με θέμα «Συνοδευτικές διευκρινίσεις της Δ/σης Προγραμμάτων σχετικά με την υπ' αριθμ. 232/18-12-1989 εγκύκλιο του ΓΓ» (323/19.1.1990), που αποστέλλεται στις ΝΕΛΕ λίγες ημέρες μετά.

επαγγελματικής κατάρτισης στην πραγματικότητα δεν λειτούργησαν και δεν λειτουργούν με ανάλογες προδιαγραφές. Αυτό οφείλεται μεταξύ άλλων, στο ότι τα τμήματα είχαν περιστασιακούς στόχους, χωρίς υποδομή, με ένα μεγάλο εύρος θεματολογίου και φυσικά χωρίς κατευθύνσεις και βοήθεια από την ΓΓΛΕ εκτός ελαχίστων περιπτώσεων. Έτσι, η λειτουργία τους δεν ανταποκρίνεται ούτε σε στοιχειώδεις απαιτήσεις επαγγελματικής κατάρτισης. Εντούτοις, η πλειονότητα των τμημάτων δεν μπορεί παρά να αντανakλά την προσδοκία των επιμορφωνόμενων για την κατάρτιση που θα τους οδηγήσει πιθανά, σε μια θέση απασχόλησης..... Εξάλλου:

- (α) οι ανάγκες για επαγγελματική κατάρτιση είναι μεγαλύτερες από ποτέ ενόψει του 1992.
- (β) η ανεργία και η υποαπασχόληση πλήττουν κυρίως τις μη προνομιούχες κοινωνικές ομάδες που είναι ομάδες προτεραιότητας για την ΛΕ.
- (γ) η δομή και η φιλοσοφία της ΛΕ επιτρέπουν την παρέμβασή της σε περιοχές όπου άλλοι φορείς δεν μπορούν να ανταποκριθούν.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειώσουμε ότι αυτές οι παρατηρήσεις της κεντρικής υπηρεσίας δεν τεκμηριώνονται με στοιχεία. Για παράδειγμα, δεν αναφέρονται στοιχεία σχετικά με την απορρόφηση των εκπαιδευομένων στην αγορά εργασίας, για τα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης, ή στοιχεία σχετικά με το ποσοστό των προγραμμάτων αυτής της κατηγορίας που συνδέονται άμεσα με τις ανάγκες των τοπικών κοινωνιών - άλλωστε η κεντρική υπηρεσία δεν θα μπορούσε να διαθέτει παρόμοια στοιχεία, καθώς τα μόνα στοιχεία που συνέλεγε αφορούσαν στην ποσοτική καταγραφή των δραστηριοτήτων του δικτύου, μέσω των ετήσιων απολογιστικών εκθέσεων των ΝΕΛΕ. Ακόμη και το ποσοστό των προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης επί της συνολικής δραστηριότητας, που αναφέρεται στο παραπάνω απόσπασμα (60%), είναι προσεγγιστικό και ελαφρώς υπερτονισμένο σε σχέση με την πραγματική κατάσταση, όπως θα δούμε στη συνέχεια⁸⁹. Ωστόσο, θεωρούμε ότι αυτές οι επισημάνσεις της κεντρικής υπηρεσίας αποτυπώνουν σε σημαντικό βαθμό τις ποιοτικές διαστάσεις των μέχρι τότε δραστηριοτήτων του δικτύου. Σε μια προσπάθεια να αποτιμήσει την έως τότε παρέμβαση του δικτύου η Διεύθυνση Προγραμμάτων, στην ίδια εγκύκλιο, ζητά από τις ΝΕΛΕ να προχωρήσουν σε (ο.π. 3-4):

⁸⁹ Με βάση την επεξεργασία των στοιχείων για τη δραστηριότητα του δικτύου (βλ. ενότητα 3.3.3).

...μία ποιοτική αξιολόγηση της μέχρι τώρα δραστηριότητας στον τομέα αυτό, με κριτήρια το κατά πόσον το θεματολόγιο των προγραμμάτων είναι συνυφασμένο με:

- τους αναπτυξιακούς στόχους της περιοχής (Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης)
- τις τοπικές ανάγκες αγοράς εργασίας.

Ακόμη ζητάμε μεγαλύτερη πληροφόρηση για τα τμήματα ως προς τη λειτουργία τους (διάρκεια, στόχοι, υλικοτεχνική υποδομή), εάν έχουν επιμορφωθεί οι επιμορφωτές, με τι διδακτικό υλικό διδάσκουν (και αν δεν υπάρχει διδακτικό υλικό πως καλύπτονται). Επίσης θα παρακαλούσαμε να μας ενημερώσετε για τυχόν ολοκληρωμένα προγράμματα (με προδιαγραφές, διδακτικό υλικό, υποδομή) που λειτουργούν ή προτάσεις σας για προγράμματα ολοκληρωμένα που θα μπορούσαν να λειτουργήσουν, ώστε χωρίς χρονοβόρες διαδικασίες να αρχίσει η επεξεργασία ενός σχεδιασμού για το προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης, κοινής αντίληψης.

Στο μεταβατικό διάστημα μέχρι την ολοκλήρωση του σχεδιασμού καλόν θα είναι:

- (α) να γίνει προσπάθεια βελτίωσης του επιπέδου των λειτουργούντων τμημάτων που συμβαδίζουν με το παραπάνω πνεύμα.
- (β) να περιορισθούν κάποια τμήματα που δεν συμβαδίζουν με το παραπάνω σκεπτικό, ώστε να δοθεί η δυνατότητα οργάνωσης και βελτίωσης της υποδομής των υπολοίπων τμημάτων.

Αντίστοιχα, για τα προγράμματα που εντάσσονται στην κατηγορία των πολιτιστικών θεμάτων επισημαίνεται (ο.π.: 4-5):

Με την λειτουργία τμημάτων πολιτισμού η ΛΕ δεν στοχεύει κατ' αρχήν στην παραγωγή νέων καλλιτεχνών. Δεν δημιουργεί σχολές καλών τεχνών, σχολές θεάτρου, χορού, κλπ. Εκείνο που ενδιαφέρει κυρίως την ΛΕ είναι να κάνει τον λαό συμμετόχο της πολιτιστικής διαδικασίας, σωστό αποδέκτη της τέχνης, συνειδητό και ενεργό θεατή και ακροατή. Αυτό πιστεύουμε ότι επιτυγχάνεται με την προώθηση της ερασιτεχνικής δημιουργίας. Η ερασιτεχνική δημιουργία δεν είναι ανταγωνιστική της επαγγελματικής, αντίθετα διαμορφώνει το κοινό της επαγγελματικής δημιουργίας.... Πάντως, είναι σαφές, η κατεύθυνση γι αυτόν τον θεματικό άξονα είναι προς την πολιτιστική παιδεία και όχι προς τις πολιτιστικές εκδηλώσεις που κάνουν την ΛΕ να υποκαθιστά άλλους φορείς ή πολιτιστικούς συλλόγους. Μουσικές εκδηλώσεις, χορευτικές εκδηλώσεις, χοροί, μεμονωμένες θεατρικές παραστάσεις, συναυλίες, κλπ θα πρέπει να περιοριστούν στο ελάχιστο.

Η χρηματοδότηση τέτοιων εκδηλώσεων και μάλιστα δαπανηρών στερεί πολλές φορές την ΛΕ από πόρους για τις αναγκαίες δραστηριότητες της.

Τέλος, για τις μεμονωμένες εκδηλώσεις επισημαίνεται η ανάγκη περιορισμού τους (ο.π. 6):

Οι εκδηλώσεις αυτές θα πρέπει να περιοριστούν και να γίνονται μόνον όσες είναι συνυφασμένες με τον επιμορφωτικό και κοινωνικό χαρακτήρα της ΛΕ... Γενικώς οι μεμονωμένες εκδηλώσεις καλόν θα είναι να αξιολογηθούν με ένα κοινωνικό σκεπτικό και να ιεραρχηθούν, πράγμα που σημαίνει περιορισμό τους ποσοτικό και θεματολογικό. Για το λόγο αυτό περιμένουμε απόψεις και προτάσεις σας.

Όπως παρατηρούμε, η κεντρική υπηρεσία στο τέλος του 1989 προχωρά σε αποτίμηση και επαναπροσδιορισμό των δραστηριοτήτων και του ρόλου της ΛΕ, λόγω της νέας διάρθρωσης και των αρμοδιοτήτων που προβλέπονται με βάση το ΠΔ 132/1989, αλλά και προκειμένου να προσανατολίσει το δίκτυο της ΛΕ στις νέες συνθήκες που προσδιορίζονται στις εγκυκλίους (σύνδεση με την αγορά εργασίας, χρηματοδότηση από το ΕΚΤ, σύνδεση με τοπικούς αναπτυξιακούς στόχους). Ωστόσο, θα πρέπει να επισημανθεί πως οι κατευθύνσεις και οι οδηγίες της κεντρικής υπηρεσίας προς τις ΝΕΛΕ κινούνται στο πλαίσιο του θεσμικού της ρόλου, ώστε να μη θίγεται η αυτονομία των περιφερειακών υπηρεσιών⁹⁰.

Για τα έτη 1991 και 1992 δεν είναι δυνατόν να γίνει αναλυτική παράθεση σχετικών στοιχείων (αναφορικά με τις κατευθύνσεις της κεντρικής υπηρεσίας, αλλά και τις σχέσεις της με τις ΝΕΛΕ), αφού δεν ανευρέθησαν σχετικές εγκυκλίουι. Όμως με βάση την ανάλυση των διαθέσιμων τεκμηρίων, το έτος 1992 χαρακτηρίζεται από την έμφαση που δίνεται:

- (α) στη λειτουργία των τμημάτων αλφαριθμητισμού·
- (β) στην προβολή του έργου του Γενικού Γραμματέα (ΓΓ)·
- (γ) στην προβολή των μεμονωμένων εκδηλώσεων.

Σε μήνυμα του ΓΓ (στο Ημερολόγιο που εξέδωσε η ΓΓΛΕ για το 1992) τονίζεται σε σχέση με τους στόχους της ΛΕ:

⁹⁰ Σημειώνουμε ότι, τόσο στα αποσπάσματα που παρατέθηκαν όσο και σε ολόκληρα τα κείμενα των δύο εγκυκλίων, οι προτάσεις της κεντρικής υπηρεσίας δεν έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα για τις ΝΕΛΕ (συνχά χρησιμοποιείται η έκφραση «καλόν θα είναι» για τις προτάσεις αναπροσανατολισμού του θεματολογίου), ενώ έμφαση δίνεται και στην ανατροφοδότηση της κεντρικής υπηρεσίας από τις ΝΕΛΕ

Δύο βασικά θέματα θα αποτελέσουν αντικείμενο πανελλαδικών κινητοποιήσεων: ο αλφαριθμητισμός και η ενημέρωση κατά του AIDS και των ναρκωτικών..., ενώ θα λειτουργήσουν και τμήματα εκμάθησης γλωσσών ΕΟΚ με το σκεπτικό ότι η νέα πραγματικότητα της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης επιβάλλει να δοθεί έμφαση στις ξένες γλώσσες, απαραίτητη προϋπόθεση στην κατεύθυνση της αναπτυξιακής προσπάθειας της χώρας μας στην πορεία προς το 1992.

Μάλιστα, χαρακτηριστικά είναι τα θέματα που προβάλλονται με φωτογραφικό υλικό στο Ημερολόγιο, ορισμένα εκ των οποίων παραπέμπουν σε δραστηριότητες που θα μπορούσαν να ενταχθούν στο πλαίσιο της πολιτικο-ιδεολογικής στρατηγικής:

(α) Επίσκεψη στη Ρουμανία, όπου ο ΓΓ προβάλλεται ως ο δημιουργός της αποστολής, κατά την οποία:

Στο Προεδρικό Μέγαρο του Βουκουρεστίου (παλιό αρχοντικό... του Έλληνα Κατακουζηνού) σπάζει το πρωτόκολλο και 50 χορεύτριες του Λυκείου Ελληνίδων χορεύουν παραδοσιακούς ελληνικούς χορούς...

Μετά 45 χρόνια διωγμών ορθόδοξη λειτουργία στο Βουκουρέστι! Ο εμπνευσμένος ιεράρχης, Μητροπολίτης Χριστόδουλος κηρύττει σ' ένα εκκλησίασμα που κατέκλυσε τον ελληνορθόδοξο ναό του Βουκουρεστίου μέχρι τον περίβολο...

Το Λύκειο Ελληνίδων ξεσηκώνει τον ενθουσιασμό χιλιάδων Ελλήνων της Ρουμανίας, που κυριολεκτικά άρπαξαν τα 3.500 ελληνικά βιβλία, δώρο της ΓΓΛΕ.

(β) Το πρώτο φεστιβάλ παραδοσιακών χορών, όπου αναφέρεται ότι για το 1992 προγραμματίζονται φεστιβαλικές εκδηλώσεις στην περιφέρεια με συμμετοχή όλων των ΝΕΛΕ της χώρας.

(γ) Το 10ο Συνέδριο της Παγκόσμιας Οργάνωσης Ποιητών, όπου:

Κορυφαία εκδήλωση του Συνεδρίου ήταν η συναυλία του βραβευμένου μεγάλου συνθέτη Βαγγέλη Παπαθανασίου στο Ηρώδειο, που ήταν μια έμπνευση του Νίκου Αναγνωστόπουλου να ακουστούν ποιήματα για την Ελλάδα μέσα από τη μαγεία της μουσικής.

(δ) Οι εκδηλώσεις ενημέρωσης για τα θέματα του AIDS και των ναρκωτικών.

(συχνά χρησιμοποιούνται εκφράσεις, όπως: «θα παρακαλούσαμε να μας ενημερώσετε», «περιμένουμε

(ε) Τα τέσσερα Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης που δημιούργησε η ΓΓΛΕ με χρηματοδοτήσεις του κανονισμού 815/84 ΕΟΚ, και

(στ) Η παρουσία του ΓΓ στο Συνέδριο της Unesco.

Παρόμοιες εκδηλώσεις και δραστηριότητες συνεχίζονται και το επόμενο έτος: σε έγγραφο της ΝΕΛΕ Αιτωλοακαρνανίας με θέμα «Συγκέντρωση τροφίμων για τη Σομαλία» (117 / 4.3.93) αναφέρεται: «Ανταποκρινόμενοι στο κάλεσμα του Γενικού Γραμματέα Λαϊκής Επιμόρφωσης σχετικά με τη συγκέντρωση τροφίμων για τη Σομαλία, σας αποστέλλουμε τα παρακάτω είδη...».

Οι κατευθύνσεις για τα προγράμματα του έτους 1993 κοινοποιούνται στις ΝΕΛΕ με έγγραφο του Υπουργού Επικρατείας⁹¹. Όπως αναφέρεται στο διαβιβαστικό έγγραφο της Διεύθυνσης Διοικητικού - Οικονομικού (7008 / 31.12.1992):

Σας διαβιβάζουμε την από 22.12.92 εγκύκλιο του Υπουργού Επικρατείας κ. Α. Ανδριανόπουλου, με θέμα «Οδηγίες και κατευθύνσεις για τα προγράμματα επιμόρφωσης κατά τη διάρκεια του έτους 1993».

Παρακαλούμε η παραπάνω εγκύκλιος να κοινοποιηθεί ενυπογράφως σε όλους τους υπαλλήλους των ΝΕΛΕ.

Επίσης, σας γνωρίζουμε ότι θα επακολουθήσουν εγκύκλιοι των Δ/νσεων της ΓΓΛΕ που θα εξειδικεύουν την εγκύκλιο του κ. Υπουργού, και θα σας δίνονται οδηγίες για την κατάρτιση του ανάλογου οικονομικού προγραμματισμού που θα μας υποβάλλεται προς έγκριση.

Στην εισαγωγή της εγκυκλίου του Υπουργού Επικρατείας γίνεται μια ιστορική αναδρομή στο έργο της ΛΕ, ενώ καθορίζεται και το γενικό πλαίσιο στο οποίο θα κινηθούν οι δραστηριότητες του δικτύου:

Η Λαϊκή Επιμόρφωση στην Ελλάδα από την ημέρα της ίδρυσής της ασχολήθηκε με το επιμορφωτικό ζήτημα των ενηλίκων, καλύπτοντας τομείς επιμόρφωσης οι οποίοι δεν μπορούσαν έως τότε να καλυφθούν από άλλο φορέα. Έκτοτε έχει κάνει

τις προτάσεις σας»).

⁹¹ Πρόκειται για τη μοναδική περίπτωση, τουλάχιστον για την περίοδο που καλύπτει η εργασία, όπου η εγκύκλιος για τις κατευθύνσεις των προγραμμάτων δεν προέρχεται από το Γραφείο του ΓΓ ή από τη Διεύθυνση Προγραμμάτων. Σημειώνουμε ότι μια από τις βασικές αρμοδιότητες του Υπουργού Επικρατείας ήταν ο αποτελεσματικός συντονισμός του κυβερνητικού έργου.

σημαντικά βήματα, παράλληλα όμως έχει φανερώσει και πολλές αδυναμίες. Αδυναμίες που επικεντρώνονται κυρίως στην προσαρμοστικότητα των προγραμμάτων της Λαϊκής Επιμόρφωσης στα σύγχρονα οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα. Πρέπει λοιπόν, σε μια προσπάθεια ανασυγκρότησης, να δώσουμε μια νέα κατεύθυνση στην Λαϊκή Επιμόρφωση με ιδιαίτερο βάρος στην ανάπτυξη του ατόμου καθώς και στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της Χώρας μας μέσα στα Ευρωπαϊκά πλαίσια... Με βάση αυτά τα δεδομένα οι προτάσεις - κατευθύνσεις της ΓΓΛΕ ως προς τους θεματικούς άξονες στους οποίους θα κινηθούν και θα χρηματοδοτηθούν οι δραστηριότητες θα είναι οι εξής.

Στη συνέχεια καθορίζονται οι άξονες των επιμορφωτικών παρεμβάσεων του δικτύου της ΛΕ, που είναι (ο.π. 2):

- Ειδικά θέματα οικονομικής επιμόρφωσης
- Ειδικά θέματα επιμόρφωσης σε ζητήματα ΕΟΚ
- Επαγγελματική κατάρτιση
- Αλιευτική τέχνη και υδατοκαλλιέργειες
- Πολιτιστική ανάπτυξη (Οργάνωση και διαχείριση πολιτιστικών δραστηριοτήτων, Πολιτιστικό Marketing).

Επίσης, αναφέρεται ότι θα συνεχιστεί η δραστηριότητα της ΛΕ σε θέματα αλφαριθμητισμού και βασικής παιδείας ενηλίκων για όλες τις κοινωνικές ομάδες για τις οποίες ήδη υλοποιείται το πρόγραμμα.

Ειδικά για τα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης, ιδιαίτερο βάρος δίνεται στα ακόλουθα αντικείμενα κατάρτισης:

- Εφαρμογές της πληροφορικής και των νέων τεχνολογιών
- Τοπική δημοσιότητα και ραδιοφωνία με τη χρήση νέων τεχνολογιών
- Ανάπτυξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων
- Αξιοποίηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας
- Τεχνικές προστασίας περιβάλλοντος
- Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού
- Σύγχρονες γεωργικές εφαρμογές.

Πέραν των γενικών σημείων, οι κατευθύνσεις που προτείνονται προς τις ΝΕΛΕ, είναι σημαντικά διαφοροποιημένες σε σχέση με το πρόσφατο παρελθόν. Είναι χαρακτηριστικό ότι δίνεται έμφαση «στην ανάπτυξη του ατόμου», ενώ αρκετοί από τους προτεινόμενους θεματικούς άξονες έχουν πλέον άμεση σχέση με την οικονομική δραστηριότητα: για παράδειγμα, ακόμη και στα προγράμματα της κατηγορίας των πολιτιστικών θεμάτων η έμφαση δεν δίνεται πλέον στην ερασιτεχνική δημιουργία (πρβλ. Εγκύκλιο 323/19.1.1990), αλλά στο πολιτιστικό marketing και την οργάνωση και διαχείριση πολιτιστικών εκδηλώσεων.

Επίσης, τόσο για τυπικούς όσο και για ουσιαστικούς λόγους, θεωρούμε ότι η εγκύκλιος παραβιάζει το πνεύμα του ΠΔ 132/1989 σε σχέση με την αυτονομία των ΝΕΛΕ, αφού σύμφωνα με το άρθρο 5, η διατύπωση εισηγήσεων προς τις ΝΕΛΕ σχετικά με τις κατευθύνσεις της επιμορφωτικής δραστηριότητας αποτελεί αρμοδιότητα της Διεύθυνσης Προγραμμάτων (και όχι άλλων παραγόντων, εν προκειμένω του Υπουργού Επικρατείας).

Κατά το ίδιο έτος, με επείγον μήνυμα φαξ από το Γραφείο του ΓΓ προς όλες τις ΝΕΛΕ (146/24.2.1993) ζητείται η αποστολή συγκεντρωτικών καταστάσεων με όλα τα προγράμματα που υλοποιήθηκαν, καθώς επίσης και οι σχετικές δαπάνες - κατηγοριοποιημένα με βάση τις ακόλουθες χρονικές περιόδους:

(α) 1981 - 1988

(β) 4/90 - 12/92.

Η παραπάνω κατηγοριοποίηση θεωρούμε ότι είναι δηλωτική των προθέσεων του ΓΓ: η πρώτη περίοδος αφορά στη διακυβέρνηση της χώρας από το ΠΑΣΟΚ, ενώ η δεύτερη από την ΝΔ, μάλιστα εξαιρείται το μεσοδιάστημα των κυβερνήσεων συνεργασίας. Η αποστολή των στοιχείων ζητείται να γίνει σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα, ώστε στην απάντηση της ΝΕΛΕ Βοιωτίας επισημαίνεται:

Είναι πρακτικά αδύνατον να εκτιμηθούν - μέσα σε λίγες ώρες διορίας - ή να αναζητηθούν ακριβή στοιχεία... και είναι σαφές ότι προσθέτουμε ποσά διαφόρων ετών με κίνδυνο τα τελικά σύνολα να ελέγχονται για τη χρησιμότητά τους (αν δεν αποπληθωριστούν).

Αρκετές ΝΕΛΕ επέδειξαν απροθυμία για την αποστολή των σχετικών στοιχείων, ορισμένες μάλιστα δεν απέστειλαν στοιχεία για την περίοδο 1981-1988.

Χαρακτηριστικά είναι τα ακόλουθα αποσπάσματα από τις απαντήσεις ορισμένων ΝΕΛΕ:

... όπως γνωρίζετε οι ΝΕΛΕ με τη σημερινή τους οργανωτική δομή δημιουργήθηκαν το 1983 με αποτέλεσμα να μην υπάρχει πλήρες αρχείο πριν από την ημερομηνία αυτή. (ΝΕΛΕ Κορινθίας, 104/ 4.3.93).

τα στοιχεία που ζητάτε για την περίοδο 81-88 έχουν σταλεί στο Τμήμα Τεκμηρίωσης - Μηχανογράφησης της ΓΓΛΕ. (ΝΕΛΕ Ημαθίας, 85/2.3.93).

Για την περίοδο 81-88 αδυνατούμε να παράσχουμε τα ζητούμενα στοιχεία λόγω μη υπάρξεως σχετικού αρχείου. (ΝΕΛΕ Φλώρινας, 199/25.2.93).

«Δεν υπάρχουν στοιχεία της περιόδου 1981-1988. (ΝΕΛΕ Ξάνθης, 73/22.4.93).

Σας αποστέλλουμε συνημμένα το ενημερωτικό σημείωμα που μας είχατε ζητήσει, συμπληρωμένο ως προς τα στοιχεία για τα έτη 1990-1992 και για το έτος 1993. (ΝΕΛΕ Κυκλάδων, 101/10.3.93).

Λίγο αργότερα σε έγγραφο του Γραφείου ΓΓ (160/11.3.93), όπου ζητούνται εκ νέου τα στοιχεία αυτά, καταγράφονται ανάλογες αντιδράσεις. Ενδεικτικό της σημασίας που απέδιδε ο ΓΓ στη συγκέντρωση των στοιχείων αυτών είναι το γεγονός ότι λίγες ημέρες μετά την αποστολή του εγγράφου προς τις ΝΕΛΕ, τονίζει σε εσωτερικό ενημερωτικό σημείωμα (169/16/.3.93) προς το Τμήμα Μηχανογράφησης της κεντρικής υπηρεσίας: «Παρακαλώ να κάνετε τις απαραίτητες ενέργειες για την αποτύπωση σε συγκεντρωτικό πίνακα των απολογιστικών στοιχείων των ΝΕΛΕ σε όσο το δυνατόν συντομότερο χρόνο».

Ο φάκελος με τα στοιχεία όσων ΝΕΛΕ απάντησαν στα έγγραφα του ΓΓ, τέθηκε τελικά στο αρχείο. Όπως διαπιστώσαμε, από μελέτη του σχετικού υλικού, ακριβώς για τους λόγους που αναφέρονται στην απάντηση της ΝΕΛΕ Βοιωτίας, τα στοιχεία αυτά δεν είναι αξιοποιήσιμα για την εξαγωγή αξιόπιστων συμπερασμάτων.

Με την πολιτική μεταβολή του Οκτωβρίου 1993 (αυτοδύναμη κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ), σε έγγραφο της Διεύθυνσης Διοικητικού - Οικονομικού («Προγραμματισμός 1994 - Απογραφή 1993» 6695/24.11.1993), επιδιώκεται η αποτύπωση της υφιστάμενης στις ΝΕΛΕ κατάστασης. Όπως αναφέρεται στο έγγραφο:

Με εντολή του Γενικού Γραμματέα ΛΕ σας γνωρίζουμε τα παρακάτω:

1. Εγκύκλιος του Γενικού Γραμματέα ΛΕ με οδηγίες και κατευθύνσεις για την επιμορφωτική πολιτική που θα ακολουθήσουν οι ΝΕΛΕ από 1/1/94, θα εκδοθεί το αργότερο μέχρι 10 Δεκεμβρίου 1993.

2. Συνεχίζονται τα προγράμματα:

- α. Που έχουν αρχίσει πριν από την απαγόρευση των προσλήψεων λόγω εκλογών.
- β. Τα προγράμματα παλιννοστούντων.
- γ. Τα προγράμματα ΕΚΤ.
- δ. Τα προγράμματα που έχουν αρχίσει με τη συνεργασία της ΓΓΛΕ και παρακολουθούνται κεντρικά.

3. Δεν αρχίζει κανένα άλλο πρόγραμμα μέσα στο 1993.

4. Μετά την ανάληψη των καθηκόντων των νέων Νομαρχών πρέπει να συσταθεί επιτροπή αποτελούμενη από τον Γραμματέα της ΝΕΛΕ και δύο μόνιμους υπαλλήλους και να γίνει πλήρης απογραφή της υπάρχουσας κατάστασης:

- α. Απογραφή υλικού
- β. Απογραφή - απολογισμός προγραμμάτων που εκτελέστηκαν από 1/1/93 μέχρι σήμερα και το κόστος τους.
- γ. Απογραφή προγραμμάτων που συνεχίζονται και το κόστος τους από σήμερα μέχρι 31/12/93.
- δ. Απογραφή άλλων δαπανών της ΝΕΛΕ μέχρι σήμερα.
- ε. Ποσό επιχορήγησης που κρίνεται απαραίτητο ώστε το ταμειακό υπόλοιπο (πραγματικό) της ΝΕΛΕ την 31/12/93 να είναι μηδέν.

Παρακαλούμε τους κκ Νομάρχες ή τους νόμιμους αναπληρωτές τους να επιληφθούν προσωπικά της παρακολούθησης της παραπάνω απογραφής, τα αποτελέσματα της οποίας θα πρέπει να διαβιβασθούν με fax στην ΓΓΛΕ το αργότερο μέχρι 5/12/93.

Για την εξακρίβωση της πιστότητας των στοιχείων της απογραφής, σας γνωρίζουμε ότι θα διενεργηθούν από την υπηρεσία μας δειγματοληπτικοί έλεγχοι.

Στην εγκύκλιο του ΓΓ με θέμα «Άξονες πολιτικής - προτεραιότητες στον τομέα της εκπαίδευσης ενηλίκων» (7355/28.12.93) καθορίζονται οι γενικές κατευθύνσεις της

πολιτικής του δικτύου της ΛΕ για το έτος 1994. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι τόσο στο θέμα της εγκυκλίου, όσο κυρίως στην εισαγωγή διαφαίνεται η τάση διεύρυνσης των πεδίων δραστηριότητας του δικτύου της ΛΕ: στις τρεις πρώτες σελίδες της εγκυκλίου χρησιμοποιείται αποκλειστικά ο όρος «εκπαίδευση ενηλίκων», ενώ απουσιάζει οποιαδήποτε αναφορά στη λαϊκή επιμόρφωση. Οι προτεραιότητες για αυτή τη νέα φάση λειτουργίας του θεσμού, σύμφωνα με την εγκύκλιο του ΓΓ, αναδεικνύονται στο ακόλουθο απόσπασμα (Εγκύκλιος 7355/28.12.1993):

Η εκπαίδευση ενηλίκων επιχειρείται να γίνει εργαλείο ρύθμισης και άμβλυνσης των νέων οξυμένων προβλημάτων που δημιουργούν οι αλλαγές στη αγορά εργασίας. Προσανατολίζεται στην κάλυψη των αναγκών για νέες ειδικότητες και δεξιότητες που δημιουργούνται λόγω της εισδοχής των Νέων Τεχνολογιών. Παράλληλα αρχίζει να διαφαίνεται η ανάγκη αντιμετώπισης των προβλημάτων κοινωνικού χαρακτήρα, όπως η ανάγκη για κοινωνική ένταξη και ενσωμάτωση μεγάλων κατηγοριών πληθυσμού που περιθωριοποιεί η οικονομική κρίση...

Εξετάζοντας τις αλλαγές που έχουν επέλθει στην οικονομική βάση της χώρας μας τις τελευταίες δεκαετίες διαπιστώνουμε ότι το κόστος εργασίας στην Ελλάδα είναι ήδη αρκετά υψηλό με αποτέλεσμα να κλείνει ιστορικά η παλαιά τάξη πραγμάτων και να μειώνονται οι παραδοσιακές επιχειρήσεις έντασης εργασίας. Η αναγκαία πορεία προς τον οικονομικό και τεχνολογικό εκσυγχρονισμό κάνει αναπόφευκτη την ανανέωση και την εξειδίκευση του εργατικού δυναμικού για να μπορέσει να ανταποκριθεί στις νέες συνθήκες.

Η εκπαίδευση των Ενηλίκων αποκτά πια και στην Ελλάδα μια σπουδαιότητα που δεν την είχε πριν μερικές δεκαετίες. Πρέπει να καλύψει κενά που δημιουργεί η αδυναμία προσαρμογής του εκπαιδευτικού συστήματος στις μεταβαλλόμενες συνθήκες της αγοράς εργασίας. Παράλληλα τα τελευταία χρόνια έχει οξυνθεί το πρόβλημα της εισροής μεγάλου αριθμού οικονομικών προσφύγων στη χώρα μας και παλιννοστούντων από τις ελληνικές μειονότητες του εξωτερικού....

Τα προβλήματα αυτά αναδεικνύουν και τα πεδία δράσης στα οποία πρέπει να κινηθεί κατά προτεραιότητα η πολιτική μας για να βοηθήσει στην κάλυψη του μεγάλου κενού που υπάρχει και να παρέμβει δυναμικά στο χώρο της εκπαίδευσης ενηλίκων».

Όπως παρατηρούμε οι προτεραιότητες πολιτικής για το δίκτυο της ΛΕ, εντάσσονται σαφώς στη στρατηγική της κοινωνικής ένταξης και της αντιμετώπισης του αποκλεισμού. Επίσης, θα πρέπει να επισημανθεί ότι για πρώτη φορά σε έγγραφο

του ΓΓ προσδιορίζονται πλέον με ευκρίνεια οι νέες συνθήκες που διαμορφώνονται για το δίκτυο της ΛΕ, στις οποίες αποδίδεται τέτοια σημασία ώστε να χαρακτηρίζεται το έτος 1994 ως «μεταβατική περίοδος». Οι νέες συνθήκες, για τις οποίες η Κεντρική Υπηρεσία ενημερώνει τις ΝΕΛΕ, είναι (ο.π. :1):

Το Νέο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης... με το οποίο επαναπροσδιορίζονται οι κοινοτικές παρεμβάσεις για τα επόμενα χρόνια, θα περιλαμβάνει εκτός από τις ενέργειες κατάρτισης και τον τομέα του «Κοινωνικού Αποκλεισμού»....

Αλλά και εξαιτίας της αναμενόμενης ψήφισης του Νόμου για την Τοπική Αυτοδιοίκηση Β΄ βαθμού, το έτος 1994 θα πρέπει να θεωρηθεί ως μεταβατική περίοδος.

Στην ίδια εγκύκλιο καθορίζονται και οι προτεραιότητες ως προς τους θεματικούς άξονες (ο.π. :3-5):

- Για τα προγράμματα αλφαριθμητισμού αναφέρεται ότι παραμένουν προτεραιότητα της ΛΕ, με ιδιαίτερη έμφαση σε εκείνα που απευθύνονται σε ειδικές κοινωνικές ομάδες. Για τα προγράμματα αλφαριθμητισμού ειδικών κοινωνικών ομάδων προτείνεται η ένταξη τους σε ολοκληρωμένες δράσεις που χρηματοδοτούνται πλέον από το ΕΚΤ.
- Για τα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης, επισημαίνεται ότι στο εξής στην κατηγορία αυτή θα εντάσσονται μόνον τα αντίστοιχα τμήματα μάθησης που μπορούν να χρηματοδοτηθούν από το ΕΚΤ. Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά στην εγκύκλιο (ο.π. :4):

Ας σημειωθεί εδώ ότι σε σχετική έρευνα που έκανε η Υπηρεσία, με βάση δεδομένα που έστειλαν οι ΝΕΛΕ, διαπιστώθηκε ότι από τα υποβαλλόμενα προγράμματα των προηγούμενων ετών, ελάχιστα πληρούσαν τις προαναφερόμενες προδιαγραφές ώστε να είναι πραγματικά προγράμματα κατάρτισης. Αυτό σημαίνει ότι για το 1994, προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης θα κάνουν μόνο οι ΝΕΛΕ που έχουν τις απαιτούμενες προϋποθέσεις (έτοιμο πακέτο εκπαιδευτικού προγράμματος και υπάρχουσα υποδομή, δεδομένη ανάγκη) και μόνο μετά από έγκριση της Κεντρικής Υπηρεσίας η οποία στο εξής θα παρακολουθεί άμεσα τα προγράμματα αυτά.

- Για πρώτη φορά σε εγκύκλιο υπάρχει συγκεκριμένη αναφορά στα προγράμματα καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού και αυτό θα πρέπει να αποδοθεί στο γεγονός αφενός ότι πλέον θεωρείται προτεραιότητα του ΕΚΤ (όπως αναφέρεται και στην εισαγωγή της εγκυκλίου) και αφετέρου ότι θεωρείται ως περιοχή παρέμβασης της ΛΕ. Για τα προγράμματα αυτής της κατηγορίας τονίζεται ότι «μεγάλη έμφαση δίνει πλέον η Λαϊκή Επιμόρφωση στα προγράμματα αυτά αφού όπως αναφέραμε αφορούν πληθυσμιακές ομάδες που είναι κοινωνικά αποκλεισμένες» (ο.π. : 4).
- Η έμφαση στην κατηγορία των Κοινωνικών θεμάτων δίνεται στα προγράμματα αγωγής υγείας, αλλά και στην εκ νέου ενεργοποίηση του προγράμματος «Η Λαϊκή Επιμόρφωση στις Ένοπλες Δυνάμεις». Για το πρόγραμμα αυτό τονίζεται ότι (ο.π.: 5):

Το κόστος του προγράμματος είναι μεγάλο... γι' αυτό η Γενική Γραμματεία αναζητεί συγχρηματοδότες. Εφόσον βρεθούν χορηγοί το Πρόγραμμα θα λειτουργήσει σε όλη του την έκταση, διαφορετικά θα περιορισθεί σε διαλέξεις, στα τμήματα αλφαριθμητισμού και σε ορισμένα σεμινάρια.

Το κόστος των προγραμμάτων, αλλά και οι πιθανές αλληλεπικαλύψεις με προγράμματα ιδιωτικών φορέων, αποτελούν ανασταλτικό παράγοντα για τη λειτουργία τμημάτων ξένων γλωσσών, αφού όπως επισημαίνεται στη συνέχεια του παραπάνω αποσπάσματος:

Τέλος όσον αφορά τις ξένες γλώσσες, οι οικονομικές δυνατότητες δεν επιτρέπουν τη λειτουργία αντίστοιχων τμημάτων. Άλλωστε στον τομέα αυτόν εμπλέκονται δραστηριότητες πολλών φορέων (κυρίως ιδιωτικών) και υπάρχει αλληλεπικάλυψη....

- Για την κατηγορία των Πολιτιστικών θεμάτων αναφέρεται (ο.π.: 5): «πρέπει να γίνει σαφές ότι στον τομέα αυτό οι προτεινόμενες δραστηριότητες από τις ΝΕΛΕ θα πρέπει να σχετίζονται με την πολιτιστική παιδεία αποκλειστικά και όχι με πολιτιστικές εκδηλώσεις», ενώ και για τα προγράμματα της κατηγορίας αυτής τονίζεται ότι θα πρέπει να αναζητηθούν συνεργασίες με άλλους φορείς, όπως πανεπιστήμια, σύλλογοι, κ.ά.

Οι περιορισμένοι πόροι του δικτύου ωθούν την κεντρική υπηρεσία να εισάγει αρκετά νέα στοιχεία στις διαδικασίες προγραμματισμού των ενεργειών του 1994: η συγχρηματοδότηση των προγραμμάτων και οι συνεργασίες με άλλους φορείς, η αναζήτηση χορηγιών, η αξιοποίηση της υποδομής του δικτύου της ΛΕ με στόχο ανταποδοτικά οφέλη αλλά και η ανάγκη προέγκρισης της κεντρικής υπηρεσίας για τη διάθεση των πιστώσεων αποτελούν ορισμένα από αυτά τα σημεία, όπως αναδεικνύεται και στο ακόλουθο απόσπασμα της εγκυκλίου (ο.π. :5).

Για τον προγραμματισμό σας του έτους 1994 θα πρέπει να ληφθούν υπόψη τα εξής:

1. Οι πιστώσεις του προϋπολογισμού θα δοθούν μόνο για συγκεκριμένα προγράμματα τα οποία οι ΝΕΛΕ θα εισηγηθούν προηγουμένως στην Κεντρική Υπηρεσία, πλήρως αιτιολογημένα, τα οποία θα λάβουν την κατά περίπτωση έγκριση και δε θα κατανεμηθούν στις ΝΕΛΕ όπως παλαιότερα.
2. Καμιά οικονομική δέσμευση δε θ' αναληφθεί χωρίς προηγούμενη έγκριση από τη Γενική Γραμματεία.
3. Οι ΝΕΛΕ πρέπει να προσανατολίσουν τον προγραμματισμό τους σε ενέργειες αξιόλογες γιατί δεν είναι δυνατή η κατασπατάληση πόρων σε προγράμματα ήσσονος σημασίας.
4. Θα πρέπει να εξαντληθούν οι δυνατότητες εξοικονόμησης πόρων. Να διερευνηθεί κάθε δυνατότητα εξασφάλισης συνεργασιών με άλλους φορείς για την υλοποίηση κοινών προγραμμάτων. Η Κεντρική Υπηρεσία θα εγκρίνει κατ' απόλυτη προτεραιότητα προγράμματα συγχρηματοδοτούμενα (joint ventures / sponsors).
5. Προτεραιότητα για το 1994 δίνεται στην αξιοποίηση των υπάρχουσών υποδομών με την εντατικοποίηση προγραμμάτων.
6. Θα πρέπει να εξασφαλισθεί η μέγιστη αξιοποίηση της υπάρχουσας υποδομής είτε πρόκειται για κτίρια είτε για εξοπλισμό εφ' όσον διατίθεται για χρήση σε άλλους φορείς. Για τα κατά περίπτωση, ανταποδοτικά οφέλη θα γίνουν επιμέρους συνεννοήσεις με την Κεντρική Υπηρεσία.

Η σημασία που αποδίδεται πλέον στα προγράμματα καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού, έχει ως συνέπεια την έκδοση ειδικών οδηγιών για τα προγράμματα ειδικών κοινωνικών ομάδων. Στο έγγραφο της Διεύθυνσης Προγραμμάτων (751/10.2.1994) με θέμα «Κατευθύνσεις για Προγράμματα ειδ. Κοινωνικών Ομάδων», οι οδηγίες δεν περιορίζονται στην αναφορά των αντικειμένων κατάρτισης ή των ομάδων-στόχων των προγραμμάτων, αλλά επεκτείνονται καλύπτοντας σε

μεγάλη έκταση τις αρχές, το πλαίσιο και τη λογική αυτών των παρεμβάσεων (έγγραφο 751/10.2.1994: 1-2):

Στόχος των προγραμμάτων αυτών είναι η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ των ειδικών κοινωνικών ομάδων. Όρος που εμπεριέχει μια δυναμική διάσταση και προτείνει την αυτοδύναμη, ισότιμη και αποδεκτή συνύπαρξη ατόμων και ομάδων στην κοινωνικών πρακτική πέρα από κάθε διαφοροποίηση.... Οι αρχές παρέμβασης της ΛΕ στις ειδικές κοινωνικές ομάδες είναι ο σεβασμός:

α) στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια

β) στη διαφοροποίηση ατόμων και ομάδων

γ) στην αυτοδιάθεση του ατόμου και την ενεργητική συμμετοχή του σ' ότι το αφορά

δ) στην αναγνώριση ότι ο καθένας είναι ο φορέας ανεκτίμητης εμπειρίας που πρέπει να αξιοποιείται στην πορεία για την ανάπτυξή του

ε) στην εμπιστοσύνη στο άτομο και την ικανότητά του για εξέλιξη.

Εργαζόμαστε λοιπόν με τις ειδικές κοινωνικές ομάδες και όχι για τις ειδικές κοινωνικές ομάδες....

Στη συνέχεια καθορίζονται τα προγράμματα που αποτελούν προτεραιότητα για τις παρεμβάσεις του δικτύου της ΛΕ και τα οποία περιλαμβάνουν:

- Προγράμματα παλιννοστούντων (και κυρίως προγράμματα Ποντίων από την τέως Σοβ. Ένωση), για τα οποία δίνεται έμφαση στην υλοποίηση ολοκληρωμένων παρεμβάσεων με άξονες: την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, την πληροφόρηση για τις συνθήκες ζωής στην Ελλάδα, τη δημιουργία ομάδων κοινωνικής εργασίας, την επαγγελματική κατάρτιση και τέλος την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης.
- Προγράμματα ατόμων με ειδικές ανάγκες, όπου και πάλι η έμφαση δίνεται στην υλοποίηση ολοκληρωμένων παρεμβάσεων με άμεσο στόχο την ένταξη των εκπαιδευομένων στην παραγωγική διαδικασία.
- Προγράμματα που υλοποιούνται σε φυλακές, με κατεύθυνση την κοινωνική επανένταξη των κρατουμένων.
- Προγράμματα τσιγγάνων, με άξονες παρέμβασης: (α) τον αλφαριθμητισμό των τσιγγάνων, (β) τον αλφαριθμητισμό των τσιγγανοπαιδών (με στόχο την ένταξή τους στο επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα) και (γ) κοινωνικές και πολιτιστικές δραστηριότητες για την υποστήριξη των (α) και (β).

Για τα έτη 1995 και 1996 ουσιαστικά οι κατευθύνσεις παραμένουν στο ίδιο πλαίσιο με αυτό του 1994. Στην εισαγωγή της εγκυκλίου με θέμα «Άξονες πολιτικής - προτεραιότητες στον τομέα της εκπαίδευσης ενηλίκων» (6109/28.12.1994), αναφέρεται ότι το έτος 1995 χαρακτηρίζεται από την έναρξη εφαρμογής «δύο θεμελιωδών νέων στοιχείων: το β' βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης και την υλοποίηση του Β' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης» (εγκύκλιος 6109/28.12.1994: 1). Οι προτεραιότητες τίθενται πλέον σε γενικούς άξονες, οι οποίοι δεν ακολουθούν κατ' ανάγκη την εσωτερική κωδικοποίηση της ΓΓΛΕ και τις γενικές κατηγορίες προγραμμάτων οι οποίες αναφέρθηκαν στην αρχή της ενότητας. Οι προτεραιότητες αυτές αφορούν στους ακόλουθους τομείς (ο.π. :4-5):

- Καταπολέμηση της ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού.
- Συνεχιζόμενη Επαγγελματική Κατάρτιση, με έμφαση στην εκπαίδευση εκπαιδευτών, στην υλοποίηση προγραμμάτων σε περιοχές που έχουν χαρακτηριστεί ως θύλακες ανεργίας, αλλά και στις θεματικές περιοχές που έχουν καθοριστεί από το νέο θεσμικό πλαίσιο των ΚΕΚ (βλ. και κεφάλαιο 2.2).
- Ανάπτυξη διακρατικών συνεργασιών και συμμετοχή στα προγράμματα που υλοποιούνται στο πλαίσιο των Κοινοτικών Πρωτοβουλιών του ΕΚΤ.
- Για τα προγράμματα πολιτιστικών παρεμβάσεων και κοινωνικών θεμάτων, αναφέρεται ότι είτε θα εξετάζονται πλέον κατά περίπτωση είτε θα εντάσσονται σε ολοκληρωμένα προγράμματα της ΓΓΛΕ.

Τα έγγραφα που αφορούν στις κατευθύνσεις των προγραμμάτων ειδικών κοινωνικών ομάδων για τα έτη 1995 και 1996 (480/26.1.1995 και 203/15.1.1996), είναι ουσιαστικά επαναλήψεις του αντίστοιχου εγγράφου για το έτος 1994, παγιώνοντας έτσι την πολιτική της κεντρικής υπηρεσίας για το πλαίσιο αυτής της κατηγορίας παρεμβάσεων. Επίσης, σε έγγραφο της Διεύθυνσης Προγραμμάτων (Τμήμα Κοινωνικών Θεμάτων) με θέμα «Προγραμματισμός για το 1996» (415/25.1.1996), καθορίζονται οι προτεραιότητες για αυτή την κατηγορία προγραμμάτων, οι οποίες πέραν του προγράμματος «Η Λαϊκή Επιμόρφωση στις Ένοπλες Δυνάμεις», αφορούν σε παρεμβάσεις στους ακόλουθους άξονες:

- Περιβαλλοντική επιμόρφωση
- Κυκλοφοριακή αγωγή
- Αγωγή υγείας

Στο ίδιο έγγραφο τονίζεται ότι οι παρεμβάσεις αυτές, οι οποίες εντάσσονται στη στρατηγική της κοινωνικο-πολιτιστικής ανάπτυξης (βλ. και ενότητα 1.1.3), μπορούν να υλοποιηθούν είτε με τη μορφή διαλέξεων και εκδηλώσεων (σε συνεργασία και με άλλους φορείς) είτε στο πλαίσιο ολοκληρωμένων παρεμβάσεων του ΕΚΤ.

Οι κατευθύνσεις και οι οδηγίες αυτές θα πρέπει να ήταν οι τελευταίες που δόθηκαν προς τις ΝΕΛΕ, καθώς για τα έτη 1997, 1998 και 1999 δεν εντοπίστηκαν εγκύκλιοι ή άλλα σχετικά έγγραφα για το θέμα αυτό, τόσο στο αρχείο της ΓΓΛΕ, όσο και στο αρχείο της ΝΕΛΕ Ηρακλείου.

3.1.3. Η πολιτική της κεντρικής υπηρεσίας σχετικά με τη συμμετοχή του δικτύου στις δραστηριότητες του ΕΚΤ

Κατά το πρώτο ήμισυ της περιόδου που καλύπτει η εργασία (1989-1993), το οποίο συμπίπτει με την υλοποίηση του Α΄ ΚΠΣ, το ΕΚΤ χρηματοδοτούσε σε μεγάλο βαθμό τη δραστηριότητα των φορέων του δημόσιου και ευρύτερου δημόσιου τομέα (βλ. ενότητα 2.2.3). Στην περίπτωση της ΛΕ, οι χρηματοδοτήσεις αυτές κατευθύνονταν στην κεντρική υπηρεσία - η οποία και είχε τη συνολική ευθύνη κατανομής τους σε δράσεις και προγράμματα τα οποία ήταν ενταγμένα στη γενικότερη στοχοθεσία του ΕΚΤ. Έτσι, κατά την περίοδο αυτή, ένα ποσοστό των προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης συγχρηματοδοτούνται από το ΕΚΤ, ωστόσο δεν συγχρηματοδοτούνται προγράμματα των υπόλοιπων κατηγοριών του δικτύου της ΛΕ καθώς δεν εντάσσονταν στην λογική των παρεμβάσεων του ΕΚΤ και στη γενικότερη πολιτική των Διαρθρωτικών Ταμείων (βλ. και ενότητα 2.2.2).

Το χαμηλό επίπεδο τεχνογνωσίας των περιφερειακών στελεχών σε σχέση με τις διαδικασίες διαχείρισης των προγραμμάτων του ΕΚΤ (πρόβλημα που δεν αφορούσε μόνον τα στελέχη της ΛΕ, αλλά γενικότερα τα στελέχη περιφερειακών δημόσιων υπηρεσιών), είχε ως αποτέλεσμα να επιφορτιστεί η κεντρική υπηρεσία τόσο με τη διεκδίκηση των πόρων, όσο και με τη διαχείριση των σχετικών οικονομικών στοιχείων. Ενδεικτικό των παραπάνω είναι το απόσπασμα από σχετικό έγγραφο (283/18.1.1990) της Διεύθυνσης Ανάπτυξης και Υποδομής προς τις ΝΕΛΕ:

Όπως είναι γνωστό η ΓΓΛΕ μέχρι σήμερα υποβάλλει ετήσιες αιτήσεις προς το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) της ΕΟΚ για τη συνδρομή του στη

χρηματοδότηση των προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης που υλοποιούνται από τις ΝΕΛΕ... Ας σημειωθεί εδώ ενημερωτικά ότι το ΕΚΤ αποτελεί ένα από τα τρία διαρθρωτικά Ταμεία της ΕΟΚ και είναι το κυριώτερο όργανο της Κοινωνικής Πολιτικής της Κοινότητας... Η έλλειψη σχετικών γνώσεων και προηγούμενης εμπειρίας των περιφερειακών στελεχών της ΛΕ σε ότι αφορά στα διαρθρωτικά ταμεία και στις διαδικασίες υποβολής των αιτήσεων καθώς και η στενότητα χρόνου και η έλλειψη οδηγιών, οδήγησαν στην υποβολή αιτήσεων για προγράμματα του 1990 από την κεντρική υπηρεσία της ΛΕ... Ειδικότερα τον Μάρτιο του 1989 υποβλήθηκαν οι αιτήσεις χρηματοδότησης των προγραμμάτων της ΛΕ από το ΕΚΤ κατά Περιφέρεια για την τετραετία 1990-1993 σύμφωνα με το σχέδιο κανονισμού του ΕΚΤ.

Η συμβολή των ΝΕΛΕ σε αυτή την περίοδο, αφορούσε κυρίως στη μέριμνα για την ένταξη όσων προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης πληρούσαν τις προδιαγραφές του ΕΚΤ, στις αντίστοιχες κατηγορίες που είχαν προβλεφθεί από την κεντρική υπηρεσία στις ετήσιες απολογιστικές εκθέσεις⁹², καθώς επίσης και στην τήρηση των σχετικών παραστατικών για κάθε πρόγραμμα που υλοποιούσαν.

Κατά την περίοδο αυτή η κεντρική υπηρεσία προωθεί διάφορες επιμέρους ρυθμίσεις και διαδικασίες για τον αποτελεσματικότερο συντονισμό των ενεργειών που συγχρηματοδοτούνται από το ΕΚΤ, όπως:

- Τον ορισμό συντονιστών ανά διοικητική περιφέρεια της χώρας: Δεκατρία στελέχη που ανήκαν σε ΝΕΛΕ⁹³ ορίστηκαν συντονιστές για το σύνολο της δραστηριότητας ανά διοικητική περιφέρεια.
- Την αποστολή τεχνικών κειμένων και οδηγιών προς τις ΝΕΛΕ σχετικά με τη διαχείριση των προγραμμάτων που συγχρηματοδοτούνται από το ΕΚΤ.
- Την ανάπτυξη συνεργασίας με τα στελέχη των Γενικών Γραμματειών των Περιφερειών.

Κατά το δεύτερο ήμισυ της περιόδου (1994-1999), το οποίο συμπίπτει και με το Β΄ ΚΠΣ, μεταβάλλεται η πολιτική του ΕΚΤ. Όπως είδαμε στο κεφάλαιο 2.2, το σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης χαρακτηρίζεται από:

(α) τη στροφή προς τους ιδιωτικούς φορείς κατάρτισης

(β) τη συρρίκνωση της συμμετοχής του δημόσιου και ευρύτερου δημόσιου τομέα, και

⁹² Βλ. και σχήμα 3.1.

⁹³ Πρόκειται για στελέχη των ΝΕΛΕ: Αττικής, Ηρακλείου, Κυκλάδων, Λέσβου, Ροδόπης, Θεσσαλονίκης, Κοζάνης, Ιωαννίνων, Λάρισας, Φθιώτιδας, Αχαΐας, Κέρκυρας και Αρκαδίας.

(γ) από τη λειτουργία του σε ανταγωνιστική βάση, μέσω δημόσιων προκηρύξεων και αναθέσεων των προγραμμάτων σε πιστοποιημένους φορείς (ΚΕΚ).

Η μεταβολή αυτή θα σηματοδοτήσει και το τέλος της περιόδου κατά την οποία μέρος των δραστηριοτήτων του δικτύου της ΛΕ χρηματοδοτούνται κεντρικά και οι σχετικές διαδικασίες αποτελούν έργο της κεντρικής υπηρεσίας⁹⁴. Η δημιουργία ΚΕΚ και γενικότερα η συμμετοχή στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης, ουσιαστικά είναι πλέον μονόδρομος για τις ΝΕΛΕ, προκειμένου να απορροφήσουν πόρους από τα Διαρθρωτικά Ταμεία και κυρίως από το ΕΚΤ. Η πολιτική της κεντρικής υπηρεσίας στο ζήτημα αυτό, υπήρξε σαφής: από την πρώτη στιγμή καταβλήθηκε προσπάθεια ενημέρωσης των ΝΕΛΕ, προκειμένου να ιδρύσουν ΚΕΚ και να συμμετάσχουν στις προκηρύξεις και τις αναθέσεις των προγραμμάτων του ΕΚΤ. Ενδεικτικό είναι το παρακάτω απόσπασμα από την εγκύκλιο του έτους 1994 (6109/28.12.1994):

Ήδη διαμορφώθηκε από το Υπουργείο Εργασίας το πλαίσιο λειτουργίας του Β΄ Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης στον τομέα των ανθρωπίνων πόρων. Με ιδιαίτερο ταχυδρομείο σας διαβιβάζουμε τις Υπουργικές Αποφάσεις οι οποίες αναφέρονται:

(α) στα κριτήρια πιστοποίησης των Κέντρων Άτυπης Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης και

(β) στο Σύστημα Διαχείρισης και Παρακολούθησης Ενεργειών Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης για ενημέρωσή σας.

Επισυνάπτεται επίσης σύντομο Ενημερωτικό Σημείωμα για τα γενικά πλαίσια λειτουργίας του Β΄ ΚΠΣ.

Με το σύστημα αυτό εισάγονται νέα δεδομένα, όπως:

- Η υποχρέωση σύστασης Κέντρου Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΚΕΚ) για όλους τους φορείς του Δημόσιου και Ιδιωτικού τομέα οι οποίοι θα πραγματοποιούν προγράμματα συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης. Μετά από παρέμβαση της Γενικής Γραμματείας Λαϊκής Επιμόρφωσης προβλέπεται, εντέλει, ότι τα ΚΕΚ της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης τα οποία προφανώς θα δημιουργηθούν για την υλοποίηση του έργου που ως τώρα αποτελούσε ευθύνη των ΝΕΛΕ, θα έχουν τη δυνατότητα, σε αντίθεση με τα ιδιωτικά ΚΕΚ, να υλοποιούν προγράμματα σε όλα τα θεματικά πεδία τα οποία ορίζει η σχετική Υπουργική Απόφαση.
- Η καθιέρωση συστήματος προκηρύξεων των προγραμμάτων.

⁹⁴ Σημειώνουμε εδώ ότι με ενέργειες της κεντρικής υπηρεσίας, ένα μικρό ποσοστό του συνόλου των τμημάτων μάθησης (που κυμαινόταν μεταξύ 3 και 4,5%) συγχρηματοδοτήθηκε κεντρικά μέχρι το 1997, οπότε και τερματίστηκε οριστικά από το ΕΚΤ η κεντρική χρηματοδότηση του δικτύου της ΛΕ.

Βρισκόμαστε σε επικοινωνία με το Υπουργείο Εργασίας προκειμένου να προβλεφθεί η απευθείας ανάθεση των προγραμμάτων από τη ΓΓΛΕ στις ΝΕΛΕ και να επιλυθούν λοιπά θέματα διαχείρισης των προγραμμάτων της ΓΓΛΕ. Όπως εξάλλου, σαφώς προκύπτει από την Υπουργική Απόφαση, τα ΚΕΚ της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης θα έχουν τη δυνατότητα να υποβάλλουν προτάσεις υλοποίησης προγραμμάτων βάσει των προκηρύξεων. Θα πρέπει λοιπόν οι ΝΕΛΕ να εκσυγχρονίσουν τη λειτουργία τους και να προσαρμοστούν στις νέες απαιτήσεις.

Όπως διαπιστώνουμε, η κεντρική υπηρεσία αμέσως μόλις προκύπτουν οι πρώτες ενδείξεις της μεταβολής της πολιτικής του ΕΚΤ κοινοποιεί προς τις ΝΕΛΕ τα σχετικά κείμενα και μάλιστα τις ωθεί προς τη δημιουργία ΚΕΚ. Ταυτόχρονα, όμως, καταβάλλει προσπάθειες προκειμένου να διατηρηθεί το προηγούμενο καθεστώς απορρόφησης πόρων («απευθείας ανάθεση των προγραμμάτων από τη ΓΓΛΕ στις ΝΕΛΕ»)⁹⁵.

Σχετικές προσπάθειες δεν καταγράφονται κατά την δεύτερη διαδικασία πιστοποίησης των φορέων συνεχιζόμενης κατάρτισης, το 1998. Ωστόσο, κατά τη διαδικασία της δεύτερης πιστοποίησης, θα πιστοποιηθεί η κεντρική υπηρεσία ως ΚΕΚ. Μάλιστα, ενώ η ΓΓΛΕ είχε αρχικά υποβάλλει αίτηση για πιστοποίηση ως ΚΕΚ εθνικής εμβέλειας, λόγω τεχνικών προβλημάτων θα πιστοποιηθεί τελικά ως ΚΕΚ περιφερειακής εμβέλειας (με συμπληρωματική πιστοποίηση για τις ενέργειες καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού), στην διοικητική περιφέρεια Αττικής.

Η πιστοποίηση της ΓΓΛΕ, ως ΚΕΚ περιφερειακής εμβέλειας, ακόμη και συμβολικά, αλλά πολύ περισσότερο από ουσιαστική άποψη, αποτυπώνει τη θέση του δικτύου της ΛΕ στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης του ΕΚΤ: ο επιτελικός φορέας του δικτύου, διαθέτοντας μάλιστα θεσμική υπόσταση Γενικής Γραμματείας, πιστοποιείται ως ένας από τους 262 φορείς, και μάλιστα περιφερειακής εμβέλειας, που υλοποιούν προγράμματα του ΕΚΤ.

3.1.4. Το δίκτυο της Λαϊκής Επιμόρφωσης και οι Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις

⁹⁵ Οι προσπάθειες αυτές δεν απέδωσαν τελικά, αφού η πολιτική του ΕΚΤ εφαρμόστηκε ενιαία και χωρίς διαχωρισμούς σε φορείς.

Όπως έχουμε αναφέρει στην ενότητα 2.1.1, βασικά χαρακτηριστικά της θεσμοθέτησης του β' βαθμού τοπικής αυτοδιοίκησης κατά το έτος 1994, είναι αφενός η απευθείας εκλογή των νομαρχών από το εκλογικό σώμα του νομού και αφετέρου η μεταφορά όλων μέχρι τότε των αρμοδιοτήτων των νομαρχιών στις νεοσύστατες νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις. Για πρώτη φορά στην ιστορική διαδρομή του θεσμού οι ΝΕΛΕ υπάγονται σε αιρετό πολιτικό προϊστάμενο. Η μεταβολή αυτή, σε θεσμικό τουλάχιστον επίπεδο, έχει μεγάλη σημασία για το δίκτυο της ΛΕ, καθώς:

- Κάθε νομαρχιακή αυτοδιοίκηση σχεδιάζει και υλοποιεί πλέον τη δική της πολιτική σε τοπικό επίπεδο, για όλα τα επιμέρους πεδία παρέμβασης της - η οποία δεν συνδέεται αναγκαστικά με την αντίστοιχη πολιτική της εκάστοτε κυβέρνησης. Αυτό έχει ως συνέπεια να αποδυναμώνεται ο θεσμικός ρόλος της κεντρικής υπηρεσίας στο σχεδιασμό και την υλοποίηση της πολιτικής που συνδέεται με τη λαϊκή επιμόρφωση, αλλά και ευρύτερα με την εκπαίδευση ενηλίκων.
- Οι ΝΕΛΕ αποτελούν έναν από τους μηχανισμούς υλοποίησης της νομαρχιακής πολιτικής και επομένως υφίστανται έντονα πλέον τις μεταβολές που πιθανόν να προκύπτουν από τις αλλαγές των πολιτικών προϊσταμένων τους.

Όπως αναδείχθηκε στην προηγούμενη ενότητα, η κεντρική υπηρεσία ενημερώνει και ευαισθητοποιεί, με τις οδηγίες των ετών 1994 και 1995, τις ΝΕΛΕ για τις επερχόμενες μεταβολές στον β' βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης, χαρακτηρίζοντας μάλιστα το έτος 1994 ως μεταβατική περίοδο. Αντίστοιχες προσπάθειες από την πλευρά της κεντρικής υπηρεσίας καταγράφονται κατά την περίοδο αυτή σε σχέση με τους νομάρχες αλλά και τους Γενικούς Γραμματείς των διοικητικών Περιφερειών: η κεντρική υπηρεσία προσπαθεί κατά τη διάρκεια αυτής της μεταβατικής περιόδου να καθιερώσει νέες διαδικασίες συνεργασίας, αλλά και να ενισχύσει τα θεσμικά της ερείσματα, τόσο στις νομαρχίες, όσο και στις διοικητικές περιφέρειες. Σε έγγραφο του ΓΓ προς τους όλους νομάρχες της χώρας, τονίζεται (553/28.12.1993):

Με τη συνημμένη εγκύκλιο επιθυμώ να σας ενημερώσω για τις κεντρικές κατευθύνσεις και τους στόχους μας κατά το μεταβατικό έτος 1994, και γενικότερα για το ιστορικό υπόβαθρο και τις προοπτικές που ανοίγονται στον κρίσιμο σήμερα τομέα της Εκπαίδευσης Ενηλίκων..... Τέλος θα πρέπει να σημειωθεί η επικείμενη ψήφιση του Νόμου για το Β' βαθμό αυτοδιοίκησης ο οποίος θα ανατρέψει αρκετές σημερινές πρακτικές, ενισχύοντας για πρόσθετους λόγους το μεταβατικό χαρακτήρα των δράσεων κατά το έτος 1994. Η Γενική Γραμματεία Λαϊκής

Επιμόρφωσης, ως Κεντρικός Φορέας, παρακολουθεί τις εξελίξεις και τη νέα δυναμική των πραγμάτων και θα προωθήσει την αναμόρφωση πρακτικών, αλλά και στοιχείων του νέου θεσμικού πλαισίου έτσι ώστε να οριοθετηθεί με νέα κριτήρια τόσο η λειτουργία μας κατά την τρέχουσα περίοδο όσο και η νέα προσέγγιση στο ζήτημα της Εκπαίδευσης Ενηλίκων που επιβάλλεται από τα νέα Εθνικά, Ευρωπαϊκά αλλά και Διεθνή δεδομένα. Απαραίτητη προϋπόθεση για το νέο σχεδιασμό της πολιτικής στον τομέα της Εκπαίδευσης Ενηλίκων θεωρούμε τη διαμόρφωση κοινής αντίληψης με τους φορείς του πρώτου και δεύτερου βαθμού τοπικής Αυτοδιοίκησης και τους σημερινούς Νομάρχες. Για το σκοπό αυτό προγραμματίζουμε κατά το διάστημα των μηνών Ιανουαρίου και Φεβρουαρίου 1994 Περιφερειακές Συσκέψεις με τη συμμετοχή των Περιφερειαρχών, Νομαρχών και στελεχών της Λαϊκής Επιμόρφωσης καθώς και μια Κεντρική Συνδιάσκεψη για την οριστική προπαρασκευή του νέου πλαισίου δράσης.

Οι προσπάθειες ενίσχυσης των θεσμικών ερεισμάτων της ΓΓΛΕ στον κρατικό μηχανισμό αποτυπώνονται και σε έγγραφο του ΓΓ προς τους Γενικούς Γραμματείς των διοικητικών περιφερειών της χώρας (552/28.12.1993), στο οποίο αναφέρεται:

Στα πλαίσια της επικοινωνίας μας και με γνώμονα την ανάγκη διαμόρφωσης κοινής αντίληψης για το νέο σχεδιασμό της Εκπαίδευσης Ενηλίκων για το 1994, θεωρούμε απαραίτητο να σας αποστείλουμε μια πλήρη σειρά οδηγιών μας προς τις Νομαρχιακές Επιτροπές Λαϊκής Επιμόρφωσης (ΝΕΛΕ) για τους άξονες της πολιτικής και τις προτεραιότητές μας για το 1994, τόσο για ενημέρωσή σας όσο και προκειμένου να προωθήσουμε τη συνεργασία μας μέσα από κοινούς στόχους στην προσπάθεια αναβάθμισης και ανάπτυξης του θεσμού της Εκπαίδευσης Ενηλίκων που αποτελεί βασική επιδίωξη της σημερινής Κυβέρνησης.

Προκειμένου να διαμορφώσουμε τη νέα ταυτότητα του θεσμού με βάση τα νέα Εθνικά, Ευρωπαϊκά αλλά και Διεθνή δεδομένα προγραμματίζουμε κατά το διάστημα των μηνών Ιανουαρίου και Φεβρουαρίου 1994 Περιφερειακές Συσκέψεις, με συμμετοχή Περιφερειαρχών, Νομαρχών και στελεχών της Λαϊκής Επιμόρφωσης καθώς και μια Κεντρική Συνδιάσκεψη για την οριστική προπαρασκευή του νέου πλαισίου δράσης.

Με την πεποίθηση ότι θα έχουμε τη συμπράξασή σας στο έργο μας....

Όμως, οι προσπάθειες αυτές είναι ατελέσφορες αφού το θεσμικό πλαίσιο για τις νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις διαταράσσει τις παγιωμένες σχέσεις της κεντρικής υπηρεσίας με τις ΝΕΛΕ: όπως όλες οι νομαρχιακές υπηρεσίες, οι ΝΕΛΕ πλέον

καθορίζουν σε σημαντικό βαθμό τη δράση τους με βάση τις προτεραιότητες πολιτικής των αιρετών νομαρχών. Αυτές οι προτεραιότητες, όπως είναι αναμενόμενο, ποικίλουν και εξαρτώνται από τον νομάρχη και το συνδυασμό που διαθέτει την πλειοψηφία στο νομαρχιακό συμβούλιο. Ακόμη και η θέση των ΝΕΛΕ στους οργανισμούς νομαρχιακής αυτοδιοίκησης ποικίλλει ανάλογα με τον νομό: στις περισσότερες νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις οι ΝΕΛΕ εντάσσονται στις Διευθύνσεις Πολιτισμού, σε αρκετές όμως περιπτώσεις αποτελούν αυτόνομες υπηρεσίες ή εντάσσονται σε άλλες Διευθύνσεις (όπως για παράδειγμα στη Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, στη Διεύθυνση Διαρκούς Κατάρτισης Ενηλίκων, στο Τμήμα Υπηρεσιών Παιδείας, κ.ά.). Σύμφωνα με έγγραφο της κεντρικής υπηρεσίας:

- 12 ΝΕΛΕ συνιστούν αυτόνομη νομαρχιακή υπηρεσία (τμήμα ΝΕΛΕ),
- 31 ΝΕΛΕ φέρονται ενταγμένες στις Διευθύνσεις Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεότητας,
- 11 ΝΕΛΕ ανήκουν σε άλλες Διευθύνσεις ή Τμήματα.

Στις νέες συνθήκες της τοπικής αυτοδιοίκησης β' βαθμού, οι ΝΕΛΕ αποτελούν τους μόνους μηχανισμούς των νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων που διαθέτουν προηγούμενη εμπειρία στην εκπαίδευση και κατάρτιση ενηλίκων, έναν τομέα που μπορεί δυνητικά να συνεισφέρει στην απορρόφηση πόρων από το ΕΚΤ. Έτσι, ο μηχανισμός της ΝΕΛΕ αποδεικνύεται σημαντικός για όσους από τους νομάρχες έχουν ως στόχο την αύξηση των πόρων της νομαρχιακής αυτοδιοίκησης και συνακόλουθα την άσκηση κοινωνικής πολιτικής σε ευαίσθητους τομείς, όπως είναι η καταπολέμηση της ανεργίας, η ένταξη ειδικών κοινωνικών ομάδων του νομού, κ.ά.⁹⁶. Δύο τάσεις διαμορφώνονται, κατά την περίοδο 1994-1999 σε σχέση με την εμπλοκή των νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης:

(α) Ορισμένες νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις, όπως για παράδειγμα της Σάμου και των Σερρών, δεν αξιοποιούν το μηχανισμό των ΝΕΛΕ και προχωρούν στην ίδρυση είτε ΚΕΚ της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης (χωρίς τη συμμετοχή των στελεχών της ΝΕΛΕ) είτε συμμετέχουν στην ίδρυση ΚΕΚ με άλλους φορείς της πρωτοβάθμιας τοπικής αυτοδιοίκησης του νομού, ή ακόμη και με άλλες όμορες νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις (πρόκειται για τα αποκαλούμενα «Ενιαία ΚΕΚ»). Στις περιπτώσεις αυτές, όπως και στις περιπτώσεις που οι νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις δεν εμπλέκονται στο σύστημα

⁹⁶ Όπως έχουμε αναφέρει στην ενότητα 2.1.1, κατά την πρώτη περίοδο των νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων, οι πόροι είναι εξαιρετικά περιορισμένοι. Έτσι, αρκετές νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις προσανατολίζονται στην απορρόφηση κοινοτικών πόρων ιδρύοντας μεταξύ άλλων Νομαρχιακές Αναπτυξιακές Εταιρείες, ώστε να έχουν τη δυνατότητα άσκησης πολιτικής σε διάφορους επιμέρους τομείς -ανάλογα με τις κατά περίπτωση προτεραιότητες πολιτικής που έχουν θέσει (π.χ. καταπολέμηση της ανεργίας, πολεοδομικές και χωροταξικές παρεμβάσεις, τόνωση της επιχειρηματικότητας, ανάπτυξη του οικονομικού ιστού).

συνεχιζόμενης κατάρτισης, οι αντίστοιχες ΝΕΛΕ ουσιαστικά εγκαταλείπονται: με δεδομένη την έλλειψη πρόσθετων πόρων από την νομαρχιακή αυτοδιοίκηση, τα μόνα περιθώρια ανάπτυξης δραστηριότητας συνδέονται με την αξιοποίηση των επιχορηγήσεων της ΓΓΛΕ.

(β) Άλλες νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις (βλ. πίνακα 3.1) αξιοποιούν την εμπειρία και το μηχανισμό των ΝΕΛΕ και ιδρύουν ΚΕΚ ή ΚΕΣΥΥ, των οποίων η λειτουργία θεωρείται ως συνέχεια της δράσης των ΝΕΛΕ. Χαρακτηριστικά είναι τα ακόλουθα αποσπάσματα από κείμενα της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Αχαΐας:

Η ίδρυση του ΚΕΚ της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης, με την υλοποίηση πληθώρας προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης, επιμόρφωσης και καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού, συνέτεινε στην ανακούφιση μεγάλου μέρους των ανέργων και στην παροχή εφοδίων προς αυτούς, με σκοπό την αναζήτηση εναλλακτικών μορφών απασχόλησης. Η απορρόφηση πόρων από το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων αλλά και από την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδος και η ορθολογική αξιοποίησή τους, έφερε ως τώρα σημαντικά αποτελέσματα. Με την ίδια φιλοσοφία, το ίδιο ενδιαφέρον και με μόνο γνώμονα τον αμετακίνητο στόχο μας, της εξομάλυνσης της ανεργίας, συνεχίζουμε το έργο του ΚΕΚ της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης. (Μήνυμα του Νομάρχη Αχαΐας, σε ενημερωτικό φυλλάδιο για τις δραστηριότητες της ΝΕΛΕ, 6/2000).

Σύμφωνα με τις αποφάσεις του Υπουργού Εργασίας η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση μπορεί να συστήσει Κέντρο Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΚΕΚ), το οποίο, εκτός από το σχεδιασμό και την υλοποίηση προγραμμάτων κατάρτισης, μπορεί να έχει και άλλες συναφείς δραστηριότητες (έρευνες, μελέτες, κλπ), αλλά και προγράμματα Κοινωνικού αποκλεισμού και Κοινοτικών Πρωτοβουλιών. Οι φορείς του Δημοσίου και Ιδιωτικού τομέα, οι οποίοι θα πραγματοποιήσουν προγράμματα συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης ή κοινωνικού αποκλεισμού, είναι υποχρεωμένοι να συστήσουν ΚΕΚ, σύμφωνα με τις υπουργικές αποφάσεις....

Το έργο της Συνεχιζόμενης Εκπαίδευσης Ενηλίκων αποτελούσε μέχρι σήμερα ευθύνη των ΝΕΛΕ, με την υλοποίηση προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης. Θεωρήσαμε ότι έπρεπε οπωσδήποτε να δημιουργήσουμε ΚΕΚ Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης, προκειμένου να συνεχιστεί η υλοποίηση του επιμορφωτικού έργου της ΝΕΛΕ Αχαΐας. (Απόσπασμα από την εισήγηση του Αντινομάρχη Αχαΐας, αρμόδιου για θέματα παιδείας και πολιτισμού, κατά τη συζήτηση στο νομαρχιακό συμβούλιο με θέμα την ίδρυση ΚΕΚ, 2/1995).

Η υποβολή αιτήσεων για την πρώτη πιστοποίηση των ΚΕΚ, πραγματοποιείται δύο μόλις μήνες μετά την ανάληψη καθηκόντων από τους πρώτους αιρετούς νομάρχες. Κατά την πιστοποίηση αυτή μόλις τέσσερις ΝΕΛΕ θα πιστοποιηθούν ως ΚΕΚ⁹⁷ (Πηγή: Δρομέας, 1995, όπως πίνακας 2.4). Πρόκειται για τις ΝΕΛΕ:

- Ανατολικής Αττικής
- Αργολίδας
- Άρτας
- Αχαΐας

Επίσης κατά την πρώτη πιστοποίηση του 1995 πιστοποιούνται και οκτώ ΚΕΚ νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων (Πηγή: ο.π.).

Κατά τη δεύτερη πιστοποίηση φορέων συνεχιζόμενης κατάρτισης (1998), ο αριθμός των ΝΕΛΕ που εμπλέκονται στις διαδικασίες του ΕΚΤ αυξάνεται σημαντικά.

Πίνακας 3.1
Πιστοποιημένες ΝΕΛΕ κατά τη δεύτερη πιστοποίηση (1998)

ΚΕΚ	ΚΕΣΥΥ
Ανατολικής Αττικής *	Βοιωτίας
Αργολίδας *	Δράμας
Άρτας	Δωδεκανήσου
Αχαΐας *	Έβρου
Δυτικής Αττικής *	Ηλείας
Ευβοίας *	Ηρακλείου
Ζακύνθου	Ιωαννίνων
Ημαθίας *	Πέλλας
Θεσπρωτίας *	Τρικάλων
Καβάλας *	Χαλκιδικής

⁹⁷ Σημειώνουμε ότι οι ΝΕΛΕ πιστοποιούνται ως ΚΕΚ περιφερειακής εμβέλειας και στις δύο πιστοποιήσεις (1995, 1998). Ορισμένες μάλιστα ΝΕΛΕ αξιοποιούν και τις υποδομές των ΚΛΕ, προκειμένου να ιδρύσουν παραρτήματα του ΚΕΚ, εντός των ορίων του νομού.

Καρδίτσας *

Μαγνησίας

Μεσσηνίας

Πειραιά *

Πιερίας *

Ρεθύμνου *

Φθιώτιδας

Πηγή: ΕΚΕΠΙΣ, 1998 (επεξεργασία στοιχείων)

* Οι ΝΕΛΕ που σημειώνονται με αστερίσκο έλαβαν συμπληρωματική πιστοποίηση και ως ΚΕΚ Κοινωνικού Αποκλεισμού.

Όπως προκύπτει από τον πίνακα 3.1:

- 17 ΝΕΛΕ πιστοποιούνται ως ΚΕΚ - εκ των οποίων μάλιστα οι 12 πιστοποιούνται και για την υλοποίηση προγραμμάτων με ειδικές κοινωνικές ομάδες στο πλαίσιο των δράσεων του ΕΚΤ.
- 10 ΝΕΛΕ πιστοποιούνται ως ΚΕΣΥΥ, καμία μάλιστα από αυτές δεν ανήκει στην προηγούμενη κατηγορία.

Η εξέλιξη αυτή είναι σημαντική για το δίκτυο της ΛΕ, αφού το ήμισυ του μηχανισμού της ΛΕ - συνολικά 27 από τις 54 ΝΕΛΕ - πιστοποιείται προκειμένου να υλοποιήσει προγράμματα στο πλαίσιο των χρηματοδοτούμενων δράσεων του ΕΚΤ στη χώρα μας. Θα πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι 19 ακόμη νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις πιστοποιούν ΚΕΚ, 13 με τη μορφή των ΚΕΚ της νομαρχιακής αυτοδιοίκησης και 6 συμμετέχοντας σε Ενιαία ΚΕΚ (πηγή: όπως πίνακας 3.1), γεγονός που αναδεικνύει την πολιτική των νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων αναφορικά με την απορρόφηση πόρων από το ΕΚΤ.

Είναι προφανές ότι η εμπλοκή των ΝΕΛΕ στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης δεν μπορεί μονοσήμαντα να αποδοθεί στις πολιτικές των νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων, αφού θα πρέπει να συνυπολογιστεί και η επίδραση των μεταβολών της πολιτικής του ΕΚΤ, αλλά και η πολιτική της κεντρικής υπηρεσίας (βλ. ενότητα 3.1.3) για την πιστοποίηση των ΝΕΛΕ ως ΚΕΚ. Ωστόσο, όπως συνάγεται από τα στοιχεία που παρατέθηκαν, η επίδραση της μεταβολής στο θεσμικό πλαίσιο της νομαρχιακής αυτοδιοίκησης συνέβαλλε σημαντικά στη διαμόρφωση της δομής του

δικτύου της ΛΕ, αποτελώντας τη βασική αιτία ίδρυσης ΚΕΚ που βασίζονταν στο μηχανισμό της ΛΕ⁹⁸: κατά την πρώτη πιστοποίηση του 1995 και ενώ οι αιρετοί νομάρχες μόλις έχουν αναλάβει τα καθήκοντά τους, μόλις 12 νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις - εκ των οποίων οι 4 ως ΝΕΛΕ - ΚΕΚ συμμετέχουν στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης, όταν κατά τη δεύτερη πιστοποίηση και ενώ έχουν παγιωθεί οι μεταβολές στο θεσμικό πλαίσιο του β' βαθμού τοπικής αυτοδιοίκησης, συμμετέχουν συνολικά 46 νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις - εκ των οποίων οι 27 ως ΝΕΛΕ-ΚΕΚ.

⁹⁸ Θεωρούμε πιθανό, στην κατεύθυνση αυτή να συνέβαλλαν και τα στελέχη των περιφερειακών υπηρεσιών, σε ορισμένες περιπτώσεις, προκειμένου με τον τρόπο αυτό να αποτρέψουν την υπολειτουργία ή και τη διάλυση των ΝΕΛΕ στις νέες συνθήκες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.2

ΠΟΡΟΙ ΚΑΙ ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΤΟΥ ΔΙΚΤΥΟΥ ΤΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ

3.2.1. Εξέλιξη και κατανομή του προϋπολογισμού της ΓΓΛΕ

Η χρηματοδότηση του δικτύου της ΛΕ, προέρχεται από τον κρατικό προϋπολογισμό μέσω πιστώσεων που εγγράφονται στον προϋπολογισμό της ΓΓΛΕ. Η διαχείριση του συνολικού προϋπολογισμού αποτελεί αρμοδιότητα της κεντρικής υπηρεσίας, όπως αρμοδιότητα της κεντρικής υπηρεσίας αποτελεί και η κατανομή των επιχορηγήσεων προς τις ΝΕΛΕ. Προκειμένου να αναδειχθεί η διακύμανση των χρηματοδοτήσεων της ΛΕ αναλύθηκαν στοιχεία που αφορούν στην εξέλιξη του προϋπολογισμού από το έτος 1977 έως και το τέλος της περιόδου που καλύπτει η εργασία.

Οι κωδικοί του κρατικού προϋπολογισμού στους οποίους εντάσσονται οι χρηματοδοτήσεις της ΛΕ είναι ενδεικτικοί της ιστορικής διαδρομής του θεσμού και των μεταβολών στον προσανατολισμό του:

- Κατά την περίοδο 1977-1981, οπότε το δίκτυο της ΛΕ εποπτευόταν από την Διεύθυνση Επιμορφώσεως Ενηλίκων του ΥΠΕΠΘ, οι χρηματοδοτήσεις της ΛΕ εμφανίζονται στην κατηγορία «Επιμόρφωσις Ενηλίκων» (κωδικός 730 του προϋπολογισμού ΥΠΕΠΘ), ενώ το σύνολο των επιχορηγήσεων προς τις ΝΕΛΕ εμφανίζονται στην κατηγορία «Επιχορήγησις νομαρχιακών επιτροπών, οργανισμών, κλπ για την λειτουργίαν σχολών καταπολεμησεως αναλφαβητισμού, αποζημίωσιν του διδακτικού προσωπικού αυτών κλπ» (κωδικός 2247).
- Κατά την περίοδο 1982-1985, η χρηματοδότηση της ΓΓΛΕ εμφανίζεται στην ενιαία κατηγορία «Δημοτική Εκπαίδευση και Επιμόρφωση Ενηλίκων» (κωδικός 710), ενώ το σύνολο των επιχορηγήσεων προς τις ΝΕΛΕ εμφανίζεται στην κατηγορία «Επιχορήγηση Νομαρχιακών Επιτροπών Λαϊκής Επιμόρφωσης» (κωδικός 2247).
- Κατά την περίοδο 1986-1991 η ΓΓΛΕ υπάγεται, όπως έχουμε αναφέρει, στο Υπουργείο Πολιτισμού και αποκτά πλέον ειδικό κωδικό ως υπηρεσία (κωδικός 500: Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης). Το σύνολο των επιχορηγήσεων προς τις ΝΕΛΕ αναφέρεται στην κατηγορία «Επιχορήγηση στις ΝΕΛΕ» (κωδικός 2434).

- Με την επαναφορά της στο ΥΠΕΠΘ, η ΓΓΛΕ διατηρεί για την περίοδο 1992-1999 ειδικούς κωδικούς (820 και 640), ενώ το σύνολο των επιχορηγήσεων προς τις ΝΕΛΕ εμφανίζεται στους ίδιους με της προηγούμενης περιόδου κωδικούς.

Στον πίνακα 3.2 που ακολουθεί παρατίθενται οι συνολικοί προϋπολογισμοί της ΛΕ κατά την περίοδο 1978-1999. Τα ποσά των ετήσιων χρηματοδοτήσεων του πίνακα 3.2 (όπως και σε όλους τους πίνακες που περιέχουν οικονομικά στοιχεία στη συνέχεια), εκφράζονται σε πραγματικές τιμές, αποπληθωρισμένα ως προς έτος βάσης το 1989⁹⁹. Στο παράρτημα Β, παρατίθενται οι πίνακες με τα οικονομικά στοιχεία σε ονομαστικές τιμές.

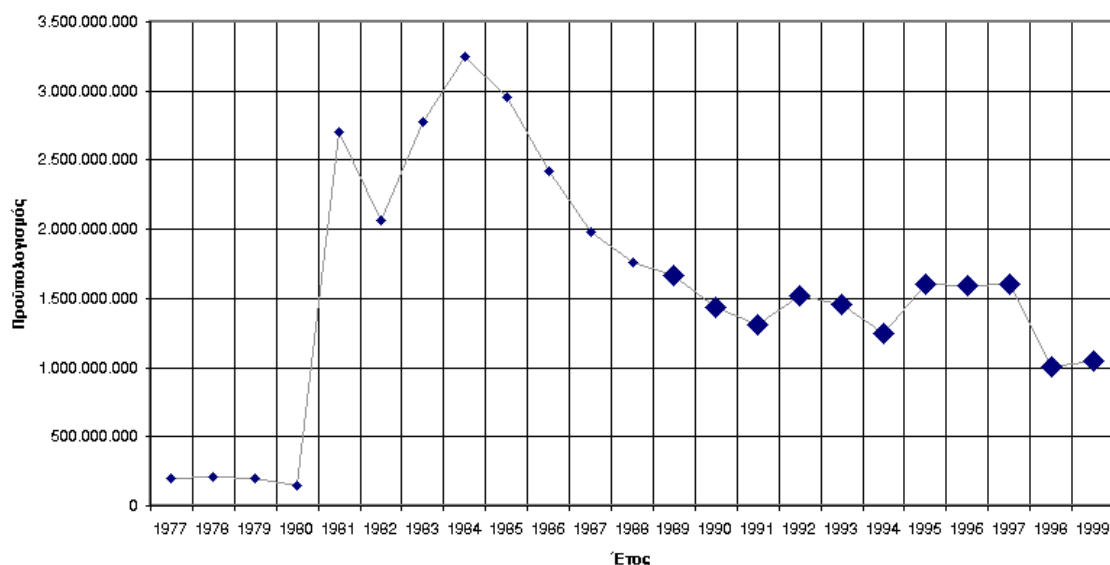
Πίνακας 3.2
Προϋπολογισμός της ΛΕ κατά την περίοδο 1978-1999

Έτος	Προϋπολογισμός (σε δρχ.) *	Έτος	Προϋπολογισμός (σε δρχ.)
1978	211.375.000	1989	1.669.336.000
1979	195.230.088	1990	1.436.659.468
1980	150.000.000	1991	1.312.163.308
1981	2.702.020.202	1992	1.521.212.957
1982	2.066.896.000	1993	1.454.269.009
1983	2.774.462.025	1994	1.256.435.461
1984	3.245.377.261	1995	1.598.629.598
1985	2.958.854.167	1996	1.595.908.000
1986	2.421.616.987	1997	1.598.959.439
1987	1.983.547.651	1998	1.005.225.958
1988	1.789.996.524	1999	1.042.749.119

*Πηγή: Κρατικός Προϋπολογισμός ετών 1977-1991, Τακτικός Προϋπολογισμός - Κεντρικές Υπηρεσίες, Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών.
* Πραγματικές τιμές, έτος βάσης 1989.*

⁹⁹ Σύμφωνα με τον Stones (1968), η αμερόληπτη (unbiased) διαδικασία αποπληθωρισμού στις περιπτώσεις που χρησιμοποιούνται στοιχεία χρονοσειρών, πρέπει να στηρίζεται στην αρχή της περιόδου εκτίμησης. Οι τιμές του αποπληθωριστή για την περίοδο 1978-1989 παρατίθενται στον πίνακα Β.33 του παραρτήματος Β.

Η εξέλιξη του προϋπολογισμού απεικονίζεται και στο διάγραμμα 3.1.

Διάγραμμα 3.1: Εξέλιξη του προϋπολογισμού της ΛΕ (1977-1999)

Ερμηνεύοντας τα στοιχεία του πίνακα 3.1, μπορούμε να διατυπώσουμε ορισμένα συμπεράσματα σε σχέση με τα όσα έχουν αναφερθεί έως τώρα αναφορικά με την πορεία του δικτύου της ΛΕ:

- Η περίοδος κατά την οποία έχουμε τους μικρότερους προϋπολογισμούς είναι η περίοδος 1977-1980. Μετά την ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ και την απορρόφηση πόρων από το ΕΚΤ, ο συνολικός προϋπολογισμός του έτους 1981 περίπου δεκαοκταπλασιάζεται (το ποσοστό αύξησης μεταξύ των δύο ετών ανέρχεται περίπου στο 1.700%).
- Η σημασία που αποδόθηκε στην αναδιοργάνωση της ΛΕ, αλλά και η στήριξη του θεσμού, εκφράζονται στην εξέλιξη του προϋπολογισμού για τα έτη 1982-1985. Ταυτόχρονα η πολιτική των διαρθρωτικών ταμείων, πολιτική ευνοϊκή για τους δημόσιους φορείς κατά τα πρώτα μετά την ένταξη έτη (βλ. και κεφάλαιο 2.2), συνέβαλλε στην αύξηση των προϋπολογισμών μέσω της απορρόφησης κοινοτικών πόρων. Οι προϋπολογισμοί των ετών 1982-1985 είναι ενδεικτικοί της θέσης του δικτύου της ΛΕ στις δραστηριότητες εκπαίδευσης ενηλίκων σε ολόκληρη τη χώρα. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι οι προϋπολογισμοί του ΕΛΚΕΠΑ, κατά τα έτη 1981 και 1982, ανέρχονται σε 671.717.171 και 900.000.000 δρχ. αντίστοιχα¹⁰⁰, έναντι 2.702.020.202 και 2.066.896.000 της ΛΕ.

¹⁰⁰ Πραγματικές τιμές, έτος βάσης 1989. (Πηγή: ΕΛΚΕΠΑ - Τομέας Προγραμματισμού και Ελέγχου: επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων).

- Η εφαρμογή των περιοριστικών δημοσιονομικών πολιτικών από το 1985 και μετά, επιφέρει μείωση των προϋπολογισμών του δικτύου, ωστόσο οι ισχυρές τάσεις μείωσης εκδηλώνονται από το 1987 και μετά. Μάλιστα, από το 1990 και μετά οι προϋπολογισμοί παγιώνονται σε αρκετά χαμηλά, σε σχέση με το άμεσο παρελθόν, επίπεδα.

Ειδικά για την περίοδο που καλύπτει η εργασία, αν και η τάση μείωσης των προϋπολογισμών δεν είναι γραμμική, εντούτοις οι προϋπολογισμοί όλων των ετών είναι σημαντικά χαμηλότεροι σε σχέση με τα έτη 1982-1985. Η σταδιακή εγκατάλειψη του θεσμού¹⁰¹, αλλά και η εφαρμογή των περιοριστικών δημοσιονομικών πολιτικών αποτυπώνεται στις μειώσεις του προϋπολογισμού της ΛΕ. Ενδεικτικά: ο προϋπολογισμός του έτους 1999 είναι μειωμένος κατά 68% περίπου σε σχέση με τον προϋπολογισμό του έτους 1984 (το έτος με τον υψηλότερο προϋπολογισμό για την περίοδο 1977-1999).

Στις διακυμάνσεις των προϋπολογισμών αποτυπώνεται διαχρονικά και η επίδραση των μεταβολών της κοινοτικής πολιτικής, και ιδιαίτερα των μεταβολών της πολιτικής του ΕΚΤ. Όπως αναφέραμε και προηγουμένως, ο δημόσιος χαρακτήρας των δραστηριοτήτων εκπαίδευσης ενηλίκων στη χώρα μας, είχε ως αποτέλεσμα τη χρηματοδότηση μεγάλων δημόσιων φορέων κατά τα πρώτα μετά την ένταξη έτη. Κατά το Α΄ ΚΠΣ, το ΕΚΤ εξακολουθούσε να χρηματοδοτεί το δίκτυο της ΛΕ¹⁰², μέσω της συγχρηματοδότησης ενός ποσοστού των προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης. Η ανάπτυξη του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης είχε ως αποτέλεσμα τη σταδιακή μείωση αυτών των χρηματοδοτήσεων και τον οριστικό τερματισμό αυτού του τρόπου χρηματοδότησης κατά το έτος 1997. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τη διόγκωση των δραστηριοτήτων του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης αποτυπώνεται στους εξαιρετικά χαμηλούς προϋπολογισμούς των ετών 1998 και 1999. Μάλιστα, κατά τα δύο αυτά έτη δεν αυξάνεται η κρατική χρηματοδότηση, προκειμένου να ανακοπεί αυτή η πορεία, γεγονός που θεωρούμε ότι είναι ενδεικτικό της πολιτικής σχετικά με την πορεία του δικτύου της ΛΕ.

¹⁰¹ Που όπως δείξαμε στην υποενότητα 2.2.3.Γ δεν αφορά μόνον τη ΛΕ, αλλά επεκτείνεται και σε άλλους δημόσιους φορείς κατάρτισης - αποτέλεσμα της επίδρασης του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης του ΕΚΤ και της σταδιακής στροφής του συστήματος προς τον ιδιωτικό τομέα.

¹⁰² Οι χρηματοδοτήσεις αυτές κατευθύνονταν στον λογαριασμό 200/1 του Ελληνικού Δημοσίου και στη συνέχεια αποδίδονταν στους δικαιούχους φορείς (στην περίπτωση αυτή, την ΓΓΛΕ). Έτσι, οι χρηματοδοτήσεις αυτές εμφανίζονται ενσωματωμένες στον κρατικό προϋπολογισμό κάθε έτους.

Τέλος, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι η επίδραση της μεταβολής στο θεσμικό πλαίσιο της τοπικής αυτοδιοίκησης β' βαθμού δεν θα μπορούσε να ανιχνευθεί στο επίπεδο των προϋπολογισμών, αφού οι νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις θεσμικά δεν εμπλέκονται σε αυτή τη διαδικασία.

Πέραν της εξέλιξης των συνολικών προϋπολογισμών σε ετήσια βάση, σημαντική είναι και η διερεύνηση της κατανομής τους σε κατηγορίες δαπανών. Προκειμένου να διερευνηθούν ενδεχόμενες μεταβολές στις επιμέρους κατηγορίες αναλύθηκαν οι προϋπολογισμοί των ετών 1989-1999, καταρχήν σε επίπεδο τεταρτοβάθμιου κωδικού¹⁰³. Στη συνέχεια και για όλα τα έτη, ομαδοποιήθηκαν τα ποσά στις ακόλουθες τέσσερις κατηγορίες:

(α) Δαπάνες προσωπικού: στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται όλες οι δαπάνες μόνιμου και έκτακτου προσωπικού (μισθοδοσία, άλλες αμοιβές, δαπάνες ασφάλισης, κ.ά.). Σημειώνουμε ότι στην κατηγορία αυτή εντάσσονται και όλες οι δαπάνες που αφορούν στο προσωπικό των ΝΕΛΕ.

(β) Επιχορήγηση προς τις ΝΕΛΕ: στην κατηγορία αυτή εμφανίζεται το συνολικό ποσό που διατίθεται κάθε έτος για τις ΝΕΛΕ. Η αναλυτική κατανομή ανά ΝΕΛΕ παρουσιάζεται στην επόμενη ενότητα.

(γ) Άλλες επιχορηγήσεις: στην κατηγορία αυτή εντάσσονται οι δαπάνες της ΓΓΛΕ για τη χρηματοδότηση άλλων φορέων. Πρόκειται κυρίως για δαπάνες κάλυψης της εθνικής συμμετοχής τρίτων φορέων σε προγράμματα του ΕΚΤ. Όπως έχουμε αναφέρει ο κωδικός αυτός δημιουργείται το 1992 και καταργείται το 1997 (βλ. και ενότητα 3.1.1). Επίσης, στην κατηγορία αυτή εντάσσονται και ορισμένες άλλες ,μικρής κλίμακας δραστηριότητες της κεντρικής υπηρεσίας (ανάθεση μελετών ή προγραμμάτων σε ΑΕΙ, πρόγραμμα «ΜΕΛΙΝΑ - Εκπαίδευση και Πολιτισμός», κ.ά.).

(δ) Λοιπές δαπάνες: εδώ περιλαμβάνονται δαπάνες που δεν εντάσσονται σε κάποια από τις παραπάνω τρεις βασικές κατηγορίες. Πρόκειται για λειτουργικές δαπάνες της ΓΓΛΕ, δαπάνες έκδοσης εκπαιδευτικού υλικού, διοργάνωσης ημερίδων και συνεδρίων, κ.ά.

¹⁰³ Πρόκειται για το χαμηλότερο επίπεδο ανάλυσης δαπανών στον Κρατικό Προϋπολογισμό (για παράδειγμα: «ταχυδρομικά», «αποζημίωση υπερωριακής εργασίας», «προμήθεια ειδών καθαριότητας»).

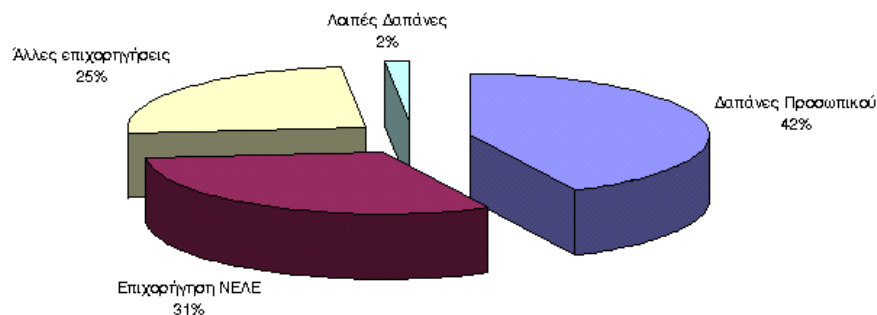
Πίνακας 3.3
Κατανομή του προϋπολογισμού της ΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999

Έτος	Δαπάνες Προσωπικού	Ποσοστό (%)	Επιχορήγηση ΝΕΛΕ	Ποσοστό (%)	Άλλες Επιχορηγήσεις	Ποσοστό (%)	Λοιπές Δαπάνες	Ποσοστό (%)	Σύνολο
1989	709.931.000*	42,5	893.000.000	53,5	10.122.000	0,6	56.283.000	3,4	1.669.336.000
1990	717.632.890	50,0	686.877.076	47,8	—	0,0	32.149.502	2,2	1.436.659.468
1991	629.793.607	48,0	657.400.973	50,1	—	0,0	24.968.728	1,9	1.312.163.308
1992	593.275.345	39,0	600.445.711	39,5	297.540.492	19,6	29.951.410	2,0	1.521.212.957
1993	555.656.004	38,2	543.521.762	37,4	331.075.511	22,8	24.015.732	1,7	1.454.269.009
1994	542.594.326	43,2	455.552.719	36,3	236.406.619	18,8	21.881.797	1,7	1.256.435.461
1995	526.337.516	32,9	358.719.169	22,4	692.321.073	43,3	21.251.839	1,3	1.598.629.598
1996	586.102.000	36,7	290.180.000	18,2	700.067.200	43,9	19.558.800	1,2	1.595.908.000
1997	669.431.008	41,9	288.457.165	18,0	621.989.386	38,9	19.081.880	1,2	1.598.959.439
1998	671.858.279	66,8	268.498.915	26,7	43.528.561	4,3	21.340.202	2,1	1.005.225.958
1999	721.325.581	69,2	250.176.180	24,0	42.459.479	4,1	28.787.879	2,8	1.042.749.119

Πηγή: Κρατικός Προϋπολογισμός ετών 1977-1999, Τακτικός Προϋπολογισμός - Κεντρικές Υπηρεσίες, Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών.: Επεξεργασία στοιχείων.

* Πραγματικές τιμές (σε δρχ.), έτος βάσης 1989.

Η κατανομή της συνολικής επιχορήγησης για την περίοδο 1989-1999, ως προς τις τέσσερις κατηγορίες που αναφέρθηκαν, απεικονίζεται στο διάγραμμα 3.2 που ακολουθεί:

Διάγραμμα 3.2: Κατανομή συνολικής επιχορήγησης ΓΓΛΕ (1989-1999)

Όπως προκύπτει από τον πίνακα 3.3, η μείωση των επιχορηγήσεων προς τη ΛΕ σε συνδυασμό με το γεγονός ότι οι δαπάνες μισθοδοσίας του προσωπικού είναι ανελαστικές, είχαν ως αποτέλεσμα την αύξηση της συμμετοχής της κατηγορίας «Δαπάνες Προσωπικού» στο σύνολο των προϋπολογισμών. Έτσι οι δαπάνες αυτής της κατηγορίας κατά τα δύο τελευταία έτη πλησιάζουν το 70% του προϋπολογισμού του δικτύου της ΛΕ. Η κατάσταση αυτή θεωρούμε ότι είναι ενδεικτική και της δεινής θέσης στην οποία περιέρχεται η κεντρική υπηρεσία σε σχέση με τη χρηματοδότηση των δραστηριοτήτων του δικτύου της ΛΕ: οι δυνατότητες άσκησης πολιτικής είναι πλέον περιορισμένες και ο σχεδιασμός σε βάθος χρόνου καθίσταται ανέφικτος, αφού οι ετήσιοι προϋπολογισμοί είναι χαμηλοί και με πτωτικές τάσεις, ενώ οι ανελαστικές δαπάνες διαρκώς και αυξάνονται.

Άμεσο αποτέλεσμα των παραπάνω είναι η διαχρονικά παρατηρούμενη συμπίεση των επιχορηγήσεων προς τις ΝΕΛΕ. Από το ήμισυ περίπου του συνολικού προϋπολογισμού (έτος 1989), στα τελευταία έτη της περιόδου οι επιχορηγήσεις κυμαίνονται από 18 έως 26,7%. Η μείωση των δαπανών αυτής της κατηγορίας θεωρούμε ότι συμβάλλει στην αλλοίωση της φυσιογνωμίας του δικτύου της ΛΕ. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι κατά τα έτη 1986, 1987 και 1988 η συμμετοχή αυτής της κατηγορίας ήταν 94,4%, 93,2% και 80,2%, αντίστοιχα (πηγή: όπως πίνακας 3.3),

δηλαδή σχεδόν το σύνολο των προϋπολογισμών κατευθύνονταν προς τις ΝΕΛΕ για τη χρηματοδότηση των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων τους.

Όπως αναφέραμε, οι δαπάνες της κατηγορίας «Άλλες Επιχορηγήσεις» αφορούν κυρίως στην κάλυψη της εθνικής συμμετοχής τρίτων φορέων για επιδοτούμενα προγράμματα του ΕΚΤ¹⁰⁴. Μέρος των επιχορηγήσεων αυτών αφορά και στην κάλυψη της εθνικής συμμετοχής των ΝΕΛΕ, όταν συμμετέχουν σε προγράμματα του ΕΚΤ εκτός των τυπικών δραστηριοτήτων της ΛΕ. Τα ποσοστά αυτής της κατηγορίας για τα έτη που δόθηκε στην ΓΓΛΕ η δυνατότητα κάλυψης της εθνικής συμμετοχής τρίτων φορέων (1992-1997)¹⁰⁵, είναι ιδιαίτερα αυξημένα και κυμαίνονται από 19,6 έως 43,9%. Όπως παρατηρούμε, σε αυτό το χρονικό διάστημα η ΓΓΛΕ λειτουργεί ως δίαυλος μεταφοράς της εθνικής χρηματοδότησης προς τρίτους φορείς, γεγονός που περιστασιακά συνεισφέρει στη σχετική αναβάθμιση της θέσης της στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης, μια θέση όμως που δεν διατηρείται όταν καταργείται αυτή η δυνατότητα. Μάλιστα, αν αφαιρεθούν τα ποσά αυτά από τους συνολικούς ανά έτος προϋπολογισμούς, αφού ουσιαστικά πρόκειται για απλή μεταφορά πόρων που δεν αφορούν στην επιμορφωτική δραστηριότητα του δικτύου, παρατηρούμε ότι από το 1993 και έως το 1999 οι προϋπολογισμοί παγιώνονται σε πολύ χαμηλά επίπεδα (ενδεικτικά για το έτος 1996, ο συνολικός προϋπολογισμός ανέρχεται σε 895.840.800 δρχ.).

3.2.2. Επιχορηγήσεις προς τις ΝΕΛΕ

Όπως αναφέραμε στην προηγούμενη ενότητα, η χρηματοδότηση των ΝΕΛΕ προερχόταν από τον κρατικό προϋπολογισμό και μάλιστα το σύνολο των επιχορηγήσεων κάθε έτους ήταν προκαθορισμένο με βάση το ποσό του κωδικού «Επιχορήγηση στις ΝΕΛΕ» (κωδικός 2494, για την περίοδο 1989-1999). Με ευθύνη της κεντρικής υπηρεσίας οι χρηματοδοτήσεις κατανέμονταν στις ΝΕΛΕ της χώρας, αφού σύμφωνα με το άρθρο 4 του ΠΔ 132/1989 στις αρμοδιότητες της Διεύθυνσης Διοικητικού - Οικονομικού και ειδικότερα του Τμήματος Οικονομικού περιλαμβάνονται και:

¹⁰⁴ Για τις άλλες δραστηριότητες που καλύπτονταν από αυτήν την κατηγορία, βλ. αναλυτικά στην ενότητα 3.3.5.

¹⁰⁵ Για τα έτη 1998 και 1999 τα ποσά που αναφέρονται σε αυτή την κατηγορία αφορούν στον προϋπολογισμό του προγράμματος «ΜΕΛΙΝΑ - Εκπαίδευση και Πολιτισμός» (βλ. σχετικά και ενότητα 3.3.5).

Η κατανομή των πιστώσεων και ο οικονομικός έλεγχος των ΝΕΛΕ, η αποστολή και παρακολούθηση της απορρόφησής τους, καθώς και η συγκέντρωση των απολογιστικών τους στοιχείων.

Ο καθορισμός οικονομικών πλαισίων κατ' είδος δαπάνης και σχετικών οδηγιών προς τις ΝΕΛΕ (Άρθρο 4-ιβ και ιγ, ΠΔ 132/1989).

Με αυτές τις επιχορηγήσεις οι ΝΕΛΕ υλοποιούσαν όλες τους τις δραστηριότητες, ενώ σε αρκετές περιπτώσεις κάλυπταν και λειτουργικά έξοδα (κυρίως κτιρίων, εάν αυτά δεν ανήκαν στις νομαρχίες). Όπως συμπεραίνουμε με βάση τα στοιχεία του πίνακα 3.4, στον οποίο παρατίθενται οι επιχορηγήσεις προς όλες τις ΝΕΛΕ, για την περίοδο 1989-1999, οι μειώσεις των ετήσιων προϋπολογισμών της ΓΓΛΕ και των ποσών του κωδικού «Επιχορήγηση στις ΝΕΛΕ», επέδρασαν δραματικά στους προϋπολογισμούς κάθε ΝΕΛΕ. Συγκεκριμένα, σε όλες τις ΝΕΛΕ (και παρά τις ενδεχόμενες ενδιάμεσες αυξομειώσεις των επιχορηγήσεων ή τις διαφορές ανά ΝΕΛΕ) οι προϋπολογισμοί στο τέλος της περιόδου είναι σημαντικά μειωμένοι σε σχέση με την αρχή. Μάλιστα, για ένα μεγάλο ποσοστό των ΝΕΛΕ, τα ποσά που διατίθενται τα δύο τελευταία έτη της περιόδου δεν επαρκούν ούτε για την κάλυψη των λειτουργικών τους εξόδων και κατά μείζονα λόγο για την υλοποίηση επιμορφωτικών παρεμβάσεων σε επίπεδο νομού. Η δυσχερής θέση των ΝΕΛΕ επιβαρύνεται και από το γεγονός ότι μετά τη μεταβολή στο θεσμικό πλαίσιο του β' βαθμού τοπικής αυτοδιοίκησης, οι περισσότερες νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις δεν ήταν σε θέση λόγω έλλειψης πόρων να ενισχύσουν τις ΝΕΛΕ¹⁰⁶.

¹⁰⁶ Ακόμη και αν υποθεθεί ότι η ενίσχυση του θεσμού της ΛΕ αποτελούσε στοιχείο της πολιτικής ορισμένων νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων.

Πίνακας 3.4
Επιχορηγήσεις προς τις ΝΕΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999

ΝΕΛΕ	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Αθήνας	38.500.000*	40.739.203	27.797.081	35.992.801	26.219.192	25.531.915	65.556.036	50.400.000	53.639.121	36.876.356	31.360.113
Αιτωλ/νίας	23.000.000	17.250.831	11.118.833	13.197.361	9.438.909	8.510.638	5.841.627	8.480.000	5.003.791	5.061.461	4.615.927
Αν. Αττικής	15.500.000	27.408.638	15.288.395	26.994.601	23.072.889	13.711.584	3.894.418	14.800.000	6.065.201	6.146.059	7.751.938
Αργολίδας	12.000.000	14.119.601	7.644.197	10.197.960	9.438.909	4.728.132	7.356.123	4.320.000	4.852.161	4.410.701	3.594.080
Αρκαδίας	15.000.000	8.305.648	11.118.833	10.197.960	8.914.525	4.728.132	5.408.914	4.360.000	5.117.513	3.615.329	2.184.637
Άρτας	12.000.000	9.136.213	4.864.489	5.998.800	4.981.647	2.836.879	3.028.992	2.560.000	2.691.433	2.892.263	2.114.165
Αχαΐας	23.000.000	15.340.532	11.813.760	11.997.600	11.012.061	9.929.078	5.192.557	4.920.000	3.904.473	3.976.862	2.818.887
Βοιωτίας	9.000.000	9.136.213	9.034.051	8.998.200	7.769.271	6.855.792	4.110.775	4.480.000	5.686.126	4.699.928	4.263.566
Γρεβενών	10.000.000	4.152.824	8.339.124	7.198.560	6.030.414	4.728.132	1.947.209	1.720.000	1.895.375	2.530.730	1.761.804
Δράμας	8.300.000	7.034.884	10.423.905	10.197.960	5.243.838	4.728.132	4.759.844	5.000.000	3.790.751	4.736.081	3.594.080
Δυτ. Αττικής	69.500.000	44.659.468	38.220.987	44.991.002	68.169.900	62.884.161	32.669.840	16.000.000	16.679.303	15.907.448	10.570.825
Δωδεκανήσων	12.700.000	12.458.472	8.339.124	7.798.440	8.652.334	9.456.265	2.812.635	4.520.000	4.586.808	3.868.402	7.047.216
Έβρου	17.300.000	19.576.412	7.644.197	10.197.960	9.963.293	8.510.638	6.923.410	8.000.000	6.482.183	4.953.001	4.439.746
Ευβοίας	19.000.000	12.458.472	8.339.124	8.398.320	6.292.606	5.437.352	2.812.635	3.600.000	4.207.733	3.868.402	3.523.608
Ευρυτανίας	12.000.000	12.458.472	7.644.197	7.198.560	4.719.455	6.619.385	3.678.061	2.680.000	1.895.375	2.530.730	704.722
Ζακύνθου	10.000.000	6.536.545	5.559.416	5.998.800	4.195.071	2.836.879	2.812.635	2.200.000	2.312.358	2.530.730	2.924.595
Ηλείας	17.000.000	10.797.342	9.728.978	8.398.320	5.243.838	6.146.572	6.923.410	4.560.000	4.548.901	4.229.935	4.651.163
Ημαθίας	13.300.000	9.601.329	11.118.833	11.697.660	10.487.677	10.638.298	6.707.053	5.200.000	6.937.074	3.976.862	3.241.720
Ηρακλείου	20.000.000	18.272.425	29.186.935	22.795.441	22.548.506	17.494.090	9.519.688	8.600.000	5.686.126	6.507.592	5.990.134
Θεσπρωτίας	8.000.000	7.475.083	3.474.635	6.598.680	6.030.414	5.198.109	3.678.061	3.000.000	4.018.196	3.868.402	3.171.247
Θεσσαλονίκης	40.000.000	26.968.439	13.898.541	30.259.748	24.646.041	16.075.650	10.168.758	7.120.000	6.823.351	7.339.118	6.800.564
Ιωαννίνων	22.000.000	12.931.894	14.593.468	10.197.960	9.963.293	7.565.012	5.841.627	3.000.000	5.780.895	3.615.329	2.854.123
Καβάλας	8.500.000	9.692.691	10.423.905	9.598.080	7.341.374	8.510.638	6.057.984	3.840.000	4.207.733	3.868.402	3.875.969
Καρδίτσας	12.000.000	7.117.940	6.254.343	7.198.560	7.341.374	4.255.319	3.245.348	3.880.000	3.449.583	2.892.263	2.466.526
Καστοριάς	8.000.000	4.983.389	2.779.708	5.998.800	5.768.222	2.364.066	3.028.992	1.400.000	1.326.763	2.060.738	1.937.984
Κέρκυρας	10.000.000	4.152.824	5.559.416	5.398.920	4.195.071	2.836.879	1.947.209	1.200.000	1.137.225	2.060.738	4.334.038

ΝΕΛΕ	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Κεφαλονιάς	9.000.000	4.152.824	3.474.635	3.599.280	3.146.303	2.364.066	865.426	1.400.000	1.895.375	3.723.789	2.889.359
Κιλκίς	11.000.000	7.475.083	6.254.343	7.198.560	5.768.222	6.619.385	4.976.201	3.000.000	2.918.878	1.807.664	1.761.804
Κοζάνης	30.000.000	16.171.096	25.017.373	21.595.681	18.877.819	13.238.771	14.495.889	5.200.000	7.581.501	5.422.993	5.355.884
Κορινθίας	17.000.000	15.780.731	13.203.614	11.397.720	6.816.990	5.673.759	4.110.775	3.600.000	4.397.271	3.615.329	3.805.497
Κυκλάδων	10.000.000	7.475.083	3.474.635	6.598.680	8.390.142	5.673.759	6.707.053	6.400.000	4.207.733	7.230.658	3.523.608
Λακωνίας	9.000.000	4.983.389	6.254.343	8.398.320	6.816.990	3.782.506	3.245.348	2.600.000	2.084.913	1.807.664	704.722
Λάρισας	20.000.000	14.119.601	8.339.124	9.598.080	8.914.525	-	2.596.279	3.200.000	3.601.213	3.868.402	2.818.887
Λασιθίου	11.000.000	5.813.953	4.864.489	4.799.040	3.670.687	1.891.253	865.426	1.200.000	1.137.225	2.892.263	1.761.804
Λέσβου	13.000.000	16.611.296	8.339.124	12.597.481	7.341.374	7.565.012	1.298.139	4.560.000	4.548.901	3.976.862	3.276.956
Λευκάδας	8.000.000	5.813.953	6.254.343	5.398.920	3.670.687	3.309.693	1.298.139	2.720.000	1.895.375	2.169.197	1.761.804
Μαγνησίας	20.000.000	12.749.169	12.508.687	11.997.600	17.829.051	23.167.849	12.548.680	10.400.000	6.823.351	10.122.921	7.047.216
Μεσσηνίας	17.000.000	13.928.571	9.728.978	11.397.720	7.341.374	5.673.759	3.894.418	5.600.000	5.648.218	4.157.628	3.523.608
Ξάνθης	17.000.000	16.611.296	5.559.416	2.399.520	5.243.838	3.309.693	2.596.279	2.880.000	3.411.676	3.362.256	2.854.123
Πειραιά	29.000.000	36.353.821	27.797.081	25.194.961	19.926.586	31.205.674	17.741.238	9.920.000	14.897.650	20.591.106	7.047.216
Πέλλας	12.000.000	9.526.578	6.949.270	11.397.720	9.438.909	5.200.946	3.461.705	3.400.000	3.260.045	3.326.103	2.818.887
Πιερίας	15.400.000	8.446.844	11.118.833	8.398.320	8.914.525	4.728.132	7.139.766	3.600.000	4.927.976	5.314.534	3.206.483
Πρέβεζας	10.000.000	6.644.518	4.864.489	5.398.920	4.195.071	2.836.879	4.110.775	2.400.000	2.463.988	2.892.263	2.818.887
Ρεθύμνου	12.000.000	9.883.721	4.169.562	10.197.960	6.292.606	3.309.693	3.461.705	4.400.000	4.473.086	3.253.796	3.171.247
Ροδόπης	13.000.000	9.692.691	6.949.270	8.998.200	7.865.758	7.565.012	1.730.852	2.800.000	3.032.600	3.253.796	2.818.887
Σάμου	14.000.000	12.458.472	6.949.270	8.398.320	6.649.187	2.364.066	4.110.775	1.800.000	379.075	542.299	352.361
Σερρών	19.000.000	12.458.472	9.728.978	10.797.840	8.390.142	10.401.891	4.759.844	4.600.000	4.397.271	3.976.862	3.594.080
Τρικάλων	8.000.000	7.948.505	6.949.270	5.998.800	6.816.990	4.255.319	2.812.635	1.200.000	1.516.300	3.253.796	2.995.067
Φθιώτιδας	25.000.000	13.289.037	11.118.833	10.797.840	12.060.829	8.510.638	8.005.193	4.600.000	4.169.826	3.976.862	3.171.247
Φλώρινας	17.000.000	11.627.907	8.339.124	10.797.840	7.865.758	12.765.957	11.034.184	5.600.000	6.292.646	4.880.694	3.523.608
Φωκίδας	12.000.000	6.644.518	2.084.781	2.399.520	3.670.687	1.891.253	2.163.566	3.000.000	2.084.913	2.169.197	2.114.165
Χαλκιδικής	8.000.000	6.644.518	2.779.708	6.598.680	7.341.374	4.728.132	4.543.488	2.800.000	3.032.600	3.253.796	2.466.526
Χανίων	22.000.000	15.822.259	12.508.687	11.997.600	9.438.909	7.565.012	6.057.984	6.600.000	4.776.346	3.976.862	4.404.510
Χίου	11.000.000	4.983.389	3.474.635	5.398.920	4.719.455	3.782.506	2.163.566	2.400.000	5.686.126	3.375.994	3.171.247

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής: Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.

* Πραγματικές τιμές (σε δρχ.), έτος βάσης 1989.

Προκειμένου να διερευνήσουμε τα κριτήρια με βάση τα οποία η κεντρική υπηρεσία κατένεμε το συνολικό ποσό των επιχορηγήσεων προς τις ΝΕΛΕ, εξετάσαμε τη συσχέτιση των επιχορηγήσεων αυτών, με τον πληθυσμό που κάλυπτε κάθε ΝΕΛΕ - υπολογίζοντας για τη συγκεκριμένη περίπτωση τον απλό συντελεστή γραμμικής συσχέτισης (Pearson ρ)¹⁰⁷. Στον πίνακα 3.5 παρατίθενται οι μέσες τιμές των ετήσιων επιχορηγήσεων προς τις ΝΕΛΕ για την περίοδο 1989-1999 και ο πληθυσμός των νομών που αυτές καλύπτουν:

Πίνακας 3.5
Μέση επιχορήγηση και πληθυσμός των ΝΕΛΕ

ΝΕΛΕ	Μέση επιχορήγηση	Πληθυσμός
Αττικής	113.924.892	3.523.407
Αιτωλοακαρνανίας	10.138.125	228.180
Αργολίδας	7.514.715	97.636
Αρκαδίας	7.177.408	105.309
Άρτας	4.827.716	78.719
Αχαΐας	9.445.983	300.078
Βοιωτίας	6.730.356	134.108
Γρεβενών	4.573.107	36.797
Δράμας	6.164.498	96.554
Δωδεκανήσων	7.476.336	163.476
Έβρου	9.453.713	143.752
Εύβοιας	7.085.296	208.408
Ευρυτανίας	5.648.087	24.307
Ζακύνθου	4.355.185	32.557
Ηλείας	7.475.315	179.429
Ημαθίας	8.446.046	139.934
Ηρακλείου	15.145.540	264.906
Θεσπρωτίας	4.955.712	44.188
Θεσσαλονίκης	17.281.837	946.864
Ιωαννίνων	8.940.327	158.193
Καβάλας	6.901.525	135.937
Καρδίτσας	5.463.751	126.854
Καστοριάς	3.604.424	52.685

¹⁰⁷ Ο απλός συντελεστής γραμμικής συσχέτισης (συντελεστής συσχέτισης του Pearson, Pearson ρ) εφαρμόζεται επί ισοδιαστημικών μεταβλητών και με την προϋπόθεση ότι η μεταξύ τους σχέση είναι γραμμική (Κατσιλλής, 2000: 119-121· Παρασκευόπουλος, 1990: 140-145). Οι τιμές του συντελεστή για τις μεταβλητές χ και ψ , κινούνται στο διάστημα $-1 \leq \rho_{\chi\psi} \leq 1$, όπου για την τιμή (-1) έχουμε τέλεια γραμμική αρνητική συσχέτιση και για την τιμή (+1) τέλεια γραμμική θετική συσχέτιση.

Κέρκυρας	3.892.938	107.592
Κεφαλονιάς	3.319.187	32.474
Κιλκίς	5.343.649	81.710
Κοζάνης	14.814.273	150.386
Κορινθίας	8.127.426	141.823
Κυκλάδων	6.334.668	94.005
Λακωνίας	4.516.200	95.696
Λάρισας	7.005.101	270.612
Λασιθίου	3.626.922	71.279
Λέσβου	7.555.922	105.082
Λευκάδας	3.844.738	21.111
Μαγνησίας	13.199.502	198.434
Μεσσηνίας	7.990.389	166.964
Ξάνθης	5.929.827	91.063
Πέλλας	6.434.560	138.761
Πιερίας	7.381.401	116.763
Πρέβεζας	4.420.526	58.628
Ρεθύμνου	5.873.943	70.095
Ροδόπης	6.155.188	103.190
Σάμου	5.273.075	41.965
Σερρών	8.373.216	192.828
Τρικάλων	4.704.244	138.946
Φθιώτιδας	9.518.209	171.274
Φλώρινας	9.066.156	53.147
Φωκίδας	3.656.600	44.183
Χαλκιδικής	4.744.438	92.117
Χανίων	9.558.924	133.774
Χίου	4.559.622	52.184

Για τα δεδομένα του πίνακα 3.5 σημειώνουμε τα ακόλουθα:

(α) Ο πληθυσμός των νομών της χώρας προέρχεται από την ΕΣΥΕ (απογραφή 1981). Δεν περιλαμβάνεται εδώ ο πληθυσμός του γεωγραφικού διαμερίσματος του Αγίου Όρους.

(β) Οι μέσες τιμές των ετήσιων επιχορηγήσεων ανά ΝΕΛΕ έχουν υπολογιστεί με βάση τα δεδομένα του πίνακα 3.4.

(γ) Οι επιχορηγήσεις προς τις ΝΕΛΕ του νομού Αττικής (ΝΕΛΕ: Αθήνας, Ανατολικής Αττικής, Δυτικής Αττικής και Πειραιά) παρατίθενται αθροιστικά, προκειμένου να υπάρχει αντιστοιχία με τα σχετικά δεδομένα της ΕΣΥΕ.

Με χρήση των στατιστικών συναρτήσεων του λογισμικού Excel προκύπτει ότι ο απλός συντελεστής συσχέτισης ρ στην προκειμένη περίπτωση (μέση επιχορήγηση ανά ΝΕΛΕ και πληθυσμός), έχει την τιμή **0,982**, υφίσταται δηλαδή τέλεια θετική συσχέτιση μεταξύ των δύο μεταβλητών. Επομένως, μπορούμε να διατυπώσουμε το συμπέρασμα, ότι η κατανομή των επιχορηγήσεων προς τις ΝΕΛΕ γινόταν *αποκλειστικά με πληθυσμιακά κριτήρια*.

3.2.3. Κτιριακή υποδομή του δικτύου

Οι δραστηριότητες της ΛΕ υλοποιούνταν σε επιμορφωτικά κέντρα τα οποία σε αρκετές περιπτώσεις συστεγάζονταν με άλλες υπηρεσίες και οργανισμούς (κυρίως σχολικά κτίρια). Η αρχική ονομασία των επιμορφωτικών κέντρων ήταν «Κέντρα Διδασκαλίας Ενηλίκων», ενώ από την περίοδο 1968-69 μετονομάζονται σε «Κέντρα Επιμόρφωσης». Το έτος 1981 τα Κέντρα Επιμόρφωσης ανέρχονται σε 301 σε ολόκληρη τη χώρα (Vergidis, 1988: 226), ενώ κατά το δεύτερο εξάμηνο του 1982 λειτουργούσαν 313 ΚΛΕ (Ντεμουντέρ, κ.ά., 1984: 70). Τα περισσότερα από τα Κέντρα Επιμόρφωσης, κατά τις προηγούμενες περιόδους της ΛΕ συστεγάζονται με σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, όπως μπορούμε να συμπεράνουμε από τα στοιχεία του πίνακα 3.6.

Πίνακας 3.6
Κέντρα Επιμόρφωσης που συστεγάζονται με σχολεία
κατά την περίοδο 1968-1976

Έτος	Κέντρα Επιμόρφωσης (ποσοστό %)
1968-69	79,0
1973-74	87,8
1974-75	80,3
1975-76	79,4

Πηγή: Vergidis, 1988: 232.

Τα μεγάλα ποσοστά των Κέντρων Επιμόρφωσης που συστεγάζονται με σχολεία θα πρέπει να αποδοθούν στο γεγονός ότι η ΛΕ, κατά τις προαναφερθείσες περιόδους, αποτελούσε άμεση προέκταση του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος και ιδίως της

στοιχειώδους εκπαίδευσης. Εκτός, μάλιστα, από το μεγάλο ποσοστό των Κέντρων Επιμόρφωσης που συστεγάζονταν με σχολεία, θα πρέπει να αναφερθεί ότι:

- Οι διευθυντές των Κέντρων Επιμόρφωσης ήταν στη συντριπτική τους πλειοψηφία εκπαιδευτικοί.
- Εκπαιδευτικοί, κυρίως δάσκαλοι, ήταν στην πλειοψηφία τους και οι ομιλητές των επιμορφωτικών εκδηλώσεων (Vergidis, 1988 :231).

Στα μέσα της δεκαετίας του 1980 έγιναν προσπάθειες ορθολογικής χωροταξικής κατανομής των Κέντρων Επιμόρφωσης. Συγκεκριμένα:

- Με βάση το Σχέδιο των Ανοικτών Πόλεων¹⁰⁸ του Υπουργείου Χωροταξίας, Δημοσίων Έργων και Περιβάλλοντος, σχεδιάστηκε η λειτουργία Κέντρων Επιμόρφωσης σε κάθε διοικητική ενότητα που προβλεπόταν να δημιουργηθεί στο πλαίσιο των Ανοικτών Πόλεων. Σε εφαρμογή αυτής της πολιτικής, το Σεπτέμβριο του 1985 λειτουργούσαν πλέον 350 ΚΛΕ (Κέντρα Λαϊκής Επιμόρφωσης). Όπως αναφέρει ο Κόκκος (1987: 17): «Το Σεπτέμβριο του 1985 τα Κέντρα ΛΕ μειώθηκαν από 450 σε 350, με βάση χωροταξικά κριτήρια και σε αντιστοιχία με τις υπό δημιουργία «ανοικτές πόλεις»», οπότε θα πρέπει να υποθέσουμε ότι κατά τη διάρκεια της τριετίας 1982-1985 είχε αυξηθεί σημαντικά ο αριθμός των ΚΛΕ.
- Στο πλαίσιο των Μεσογειακών Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων (Μ.Ο.Π.) δημιουργούνται σε συνεργασία με οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης επιμορφωτικά κέντρα πολλαπλών δραστηριοτήτων, τα Πολύκεντρα. Τα Πολύκεντρα, δεν λειτουργούσαν αποκλειστικά ως υποδομές του δικτύου της ΛΕ αλλά ήταν χώροι πολλαπλών χρήσεων (χώροι επιμορφωτικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων). Αποτέλεσμα αυτής της προσπάθειας ήταν η δημιουργία έξη Πολύκεντρων.
- Με αξιοποίηση χρηματοδότησης, στο πλαίσιο του Κανονισμού 815/1984¹⁰⁹ της ΕΟΚ, δημιουργήθηκαν τέσσερα πρότυπα Κέντρα

¹⁰⁸ Το Σχέδιο «Ανοικτές Πόλεις» προέβλεπε τη δημιουργία διοικητικών ενοτήτων, στο πλαίσιο των νομών της χώρας, με αποκεντρωμένες υπηρεσίες και ενιαία διοικητική εκπροσώπηση.

¹⁰⁹ Ο Κανονισμός 815/84 της ΕΟΚ προέβλεπε τη χορήγηση έκτακτης χρηματοδότησης στη χώρα μας, για να δημιουργηθούν (α) κέντρα επαγγελματικής κατάρτισης και (β) κέντρα αποκατάστασης ατόμων με ειδικές ανάγκες, σε περιοχές της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, προκειμένου οι δομές αυτές να «συμβάλλουν στην πραγματοποίηση των στόχων της Κοινότητας στον κοινωνικό τομέα και στη βελτίωση των όρων πρόσβασης της Ελληνικής Δημοκρατίας στη συνδρομή του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου» (ΕΟΚ, 1984).

Επιμόρφωσης (στις περιοχές της Αττικής: Μάνδρα, Μοσχάτο, Άγιοι Ανάργυροι και Χαϊδάρη).

Τα μόνα διαθέσιμα στοιχεία σχετικά με την εξέλιξη των σημείων παρουσίας του δικτύου της ΛΕ κατά την περίοδο που καλύπτει η εργασία, προκύπτουν με βάση απογραφή των ΚΛΕ που διενήργησε η κεντρική υπηρεσία κατά το έτος 1990 (βλ. και ενότητα 3.1.2, εγκύκλιος 232 ΓΓ/18.12.1989). Τα στοιχεία που περιλαμβάνονται σε αυτή την απογραφή αφορούν:

- Το συνολικό αριθμό των ΚΛΕ
- Την κατανομή τους ανά ΝΕΛΕ
- Τον αριθμό συστεγαζόμενων ΚΛΕ
- Το είδος του κτιρίου, στο οποίο στεγάζονται
- Την κατάσταση του κτιρίου.

Ο συνολικός αριθμός και η κατανομή των ΚΛΕ, όπως προέκυψαν μετά από επεξεργασία των απογραφικών δελτίων των ΝΕΛΕ, παρουσιάζεται στον πίνακα 3.7.

Πίνακας 3.7

Αριθμός ΚΛΕ και κατανομή τους ανά ΝΕΛΕ κατά το έτος 1990

ΝΕΛΕ*	Αριθμός ΚΛΕ
Αθήνας	8
Αιτωλοακαρνανίας	8
Ανατολικής Αττικής	10
Αργολίδας	6
Αρκαδίας	6
Άρτας	4
Αχαΐας	6
Βοιωτίας	6
Γρεβενών	5
Δράμας	4
Δυτικής Αττικής	9
Έβρου	8
Εύβοιας	8
Ευρυτανίας	4
Ζακύνθου	3
Ηλείας	5
Ημαθίας	4

Ηρακλείου	4
Θεσπρωτίας	5
Ιωαννίνων	7
Καβάλας	6
Καρδίτσας	1
Καστοριάς	3
Κεφαλονιάς	4
Κιλκίς	5
Κοζάνης	9
Κορινθίας	6
Λακωνίας	5
Λάρισας	7
Λασιθίου	5
Λέσβου	6
Λευκάδας	2
Μεσσηνίας	5
Ξάνθης	5
Πειραιά	10
Πιερίας	3
Πρέβεζας	4
Ρεθύμνου	6
Ροδόπης	4
Σάμου	4
Σερρών	8
Τρικάλων	6
Φθιώτιδας	8
Φλώρινας	4
Φωκίδας	5
Χαλκιδικής	4
Χανίων	6
Σύνολο	261

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής: Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.

** Δεν περιλαμβάνονται οι ΝΕΛΕ: Δωδεκανήσου, Θεσσαλονίκης, Κέρκυρας, Κυκλάδων, Μαγνησίας, Πέλλας και Χίου, για τις οποίες δεν εντοπίστηκαν απογραφικά δελτία.*

Με βάση τα στοιχεία του πίνακα 3.7 προκύπτει πως στην αρχή της περιόδου που καλύπτει η εργασία, λειτουργούσαν 261 ΚΛΕ. Σύμφωνα, μάλιστα με τα στοιχεία της

απογραφής, από τα 261 ΚΛΕ, τα 108 (ποσοστό 41,4%) συστεγάζονται με άλλες υπηρεσίες.

Συνεκτιμώντας και την απουσία στοιχείων από τις ΝΕΛΕ που αναφέρθηκαν, μπορούμε να θεωρήσουμε πως ο αριθμός των ΚΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999 είναι μειωμένος σε σχέση με εκείνον του έτους 1985. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφέρουμε πως δεν υπάρχουν αναλυτικά στοιχεία σχετικά με τις επιμορφωτικές δραστηριότητες που υλοποιούνται σε κάθε ΚΛΕ, καθώς τα στοιχεία που υποβάλλονται από τις ΝΕΛΕ στην κεντρική υπηρεσία αφορούν στο σύνολο της ετήσιας δραστηριότητας ανά νομό. Συνεπώς δεν είναι δυνατόν να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα σχετικά με το βαθμό ενεργού λειτουργίας των ΚΛΕ και κατά συνέπεια της εσωτερικής, ανά νομό, αποκέντρωσης της παρέμβασης του δικτύου της ΛΕ.

Τα αποτελέσματα της επεξεργασίας των απογραφικών δελτίων, αναφορικά με το είδος των κτιρίων στα οποία στεγάζονται τα ΚΛΕ, παρουσιάζονται στον πίνακα 3.8.

Πίνακας 3.8

Είδος κτιρίων στα οποία στεγάζονται τα ΚΛΕ κατά το έτος 1990

Κατηγορία	ΚΛΕ (ποσοστό %)
Κατάστημα	30,7
Σπίτι	28,7
Γραφείο	12,6
Αίθουσα	3,8
Σχολείο	7,3
Κτίριο Νομαρχίας	0,8
Πολύκεντρο	2,3
Αδιευκρίνιστο	13,8

*Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής:
Επεξεργασία δημοσίευτων στοιχείων.*

Η κατάσταση των κτιρίων χαρακτηρίζεται «καλή» για το 56,2% των ΚΛΕ, μέτρια για το 37,5% και «κακή» για το 6,3% (πηγή: όπως πίνακας 3.8).

Όπως προκύπτει με βάση τα όσα αναφέρθηκαν, η κτιριακή υποδομή της ΛΕ, τουλάχιστον από ποιοτική άποψη, απέχει πολύ από τα να χαρακτηριστεί ικανοποιητική για τις ανάγκες ενός δικτύου που έχει ως βασικό σκοπό την εκπαίδευση ενηλίκων. Συγκεκριμένα:

- Αν και παρατηρείται μείωση στα ποσοστά των ΚΛΕ που συστεγάζονται με σχολεία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, σε σχέση με την περίοδο 1968-1976 (το ποσοστό των συστεγαζόμενων με σχολεία ΚΛΕ ανέρχεται σε 7,3% το 1990), εντούτοις η μείωση αυτή δεν συνεπάγεται αναγκαστικά και βελτίωση των κτιριακών υποδομών της ΛΕ, καθώς το μεγαλύτερο ποσοστό των ΚΛΕ στεγάζεται σε κτίρια που έχουν κατασκευαστεί για άλλες χρήσεις (χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι περίπου το 60% στεγάζεται σε κτίρια που ανήκουν στις κατηγορίες «κατάστημα», ή «σπίτι»). Η μείωση των ΚΛΕ που συστεγάζονται με σχολεία θα πρέπει να αποδοθεί στην αλλαγή της φυσιογνωμίας της ΛΕ, στις αρχές της δεκαετίας του 1980 και στις προσπάθειες σταδιακής αποσύνδεσης του θεσμού από το τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα και της μετατροπής του σε φορέα εκπαίδευσης ενηλίκων.
- Ένα σημαντικό ποσοστό των ΚΛΕ συστεγάζεται με άλλες υπηρεσίες, χωρίς όμως να μπορούν να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα σχετικά με το είδος αυτών των υπηρεσιών.
- Σε καλή κατάσταση, από κτιριακή άποψη, βρίσκεται μόνον το 56,2% των ΚΛΕ, σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα 3.7. Ωστόσο ακόμη και αυτά τα ΚΛΕ δεν είναι σίγουρα κατάλληλα για εκπαιδευτικές δραστηριότητες, αν συνυπολογίσουμε το γεγονός της συστεγάσης, αλλά και το είδος των κτιρίων στα οποία στεγάζονται.

Σε κάθε περίπτωση, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι τα παραπάνω στοιχεία αναφέρονται στο έτος 1990, ενώ για το υπόλοιπο της περιόδου δεν εντοπίστηκαν άλλες απόπειρες απογραφής, όπως δεν εντοπίστηκαν και τεκμήρια σχετικά με την ανάληψη κάποιας πρωτοβουλίας από πλευράς κεντρικής υπηρεσίας για την αναβάθμιση της κτιριακής υποδομής του δικτύου. Το γεγονός ότι με βάση τα στοιχεία του πίνακα 3.8 το ποσοστό των κτιρίων που ανήκουν στις νομαρχίες είναι εξαιρετικά μικρό, σε συνδυασμό με τη δραματική μείωση των επιχορηγήσεων προς τις ΝΕΛΕ μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η κτιριακή υποδομή του δικτύου της ΛΕ επιδεινώθηκε κατά την περίοδο που καλύπτει η εργασία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.3

ΜΕΜΟΝΩΜΕΝΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΜΗΜΑΤΑ ΜΑΘΗΣΗΣ

3.3.1. Μεμονωμένες Εκδηλώσεις

3.3.1.A. Εξέλιξη του αριθμού των μεμονωμένων εκδηλώσεων

Οι μεμονωμένες εκδηλώσεις αποτέλεσαν τη βασική συνιστώσα της πολιτικο-ιδεολογικής στρατηγικής στην οποία εντάσσονταν οι δραστηριότητες του δικτύου της ΛΕ, πριν από την αναδιοργάνωση του 1976. Ιδιαίτερα κατά την περίοδο της στρατιωτικής δικτατορίας, οι διαλέξεις και οι εκδηλώσεις του δικτύου αποτέλεσαν τη βασική του δραστηριότητα, με θέματα που εντάσσονταν στις θεματικές κατηγορίες «οικογένεια», «θρησκεία» και «κοινωνική αγωγή» (Vergidis, 1988: 246). Για παράδειγμα, μόνον κατά την περίοδο 1973-1974 διοργανώθηκαν 50.019 εκδηλώσεις και διαλέξεις, εκ των οποίων 24.341 (ποσοστό 48,7%) εντάσσονταν στις τρεις παραπάνω θεματικές κατηγορίες (ο.π.: 225-229).

Ο αριθμός των μεμονωμένων εκδηλώσεων περιορίστηκε σημαντικά μετά τη μεταπολίτευση αλλά και μετά την αναδιοργάνωση της ΛΕ (Βεργίδης, 1989β: 2837-2838). Ωστόσο, στις έρευνες και στις μελέτες για την περίοδο από την πτώση της στρατιωτικής δικτατορίας μέχρι και το 1989, δεν αναφέρονται συγκεκριμένα στοιχεία σχετικά με την εξέλιξη του αριθμού των μεμονωμένων εκδηλώσεων και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά τους. Με βάση όμως τα τεκμήρια αυτής της περιόδου, προκύπτει ότι η διοργάνωση μεμονωμένων εκδηλώσεων δεν έχει εγκαταλειφθεί ως προτεραιότητα του δικτύου. Στην εγκύκλιο 4169/23.10.1985 («Πλαίσιο για την ποιοτική αναβάθμιση της Λαϊκής Επιμόρφωσης»), αναφέρεται χαρακτηριστικά (κεφάλαια Α και Β):

Είναι ευνόητο ότι τα τμήματα μάθησης δεν αποτελούν, όπως προαναφέρθηκε, το μοναδικό επίπεδο στο οποίο πραγματώνονται οι στόχοι της Λαϊκής Επιμόρφωσης. Αμέσως πιο κάτω αναφέρονται ενημερωτικά στοιχεία για ορισμένους άλλους τομείς δραστηριότητας εξίσου σημαντικούς, στους οποίους σχεδιάζεται να δοθεί έμφαση στα πλαίσια της συνολικής αναβάθμισης.

Β. Έμφαση στις ενημερωτικές δραστηριότητες: στοχεύεται να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση σε αυτές τις δραστηριότητες το 1986, με τη μορφή μεμονωμένων εκδηλώσεων, Κύκλων Σπουδών, καμπάνιας, εργαστηρίων ή σεμιναρίων.

Για την περίοδο 1989-1999 τα στοιχεία σχετικά με τον αριθμό των μεμονωμένων εκδηλώσεων παρατίθενται στον πίνακα 3.9.

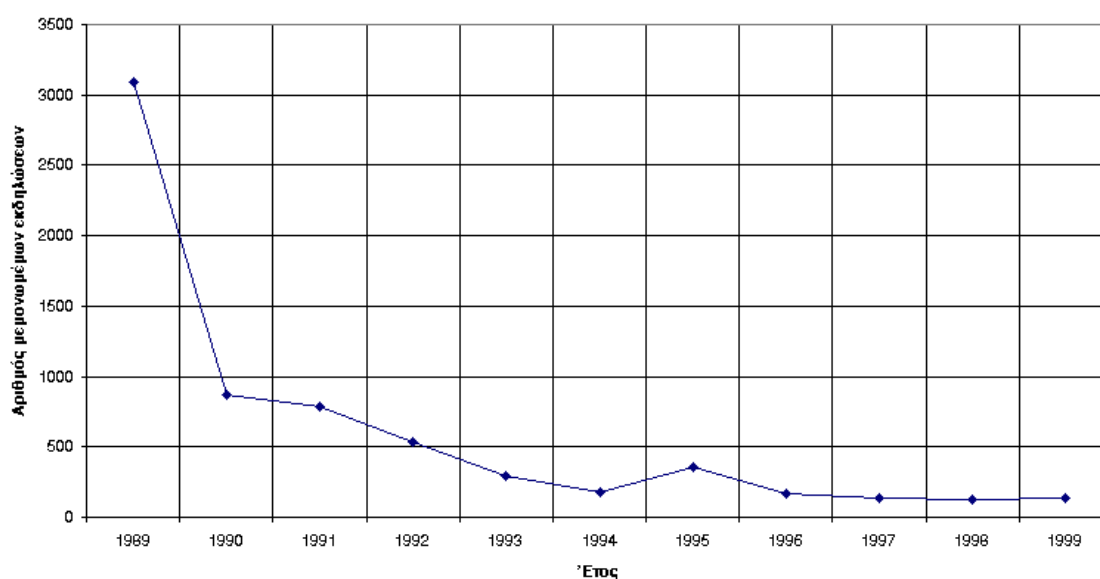
Πίνακας 3.9

Εξέλιξη του αριθμού των μεμονωμένων εκδηλώσεων (1989-1999)

Έτος	Αριθμός εκδηλώσεων
1989	3.093
1990	869
1991	782
1992	536
1993	297
1994	177
1995	358
1996	163
1997	138
1998	124
1999	136
Σύνολο	6.673

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής
(Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία
αδημοσίευτων στοιχείων.

Η εξέλιξη του αριθμού των μεμονωμένων εκδηλώσεων παρουσιάζεται και στο διάγραμμα 3.3.

Διάγραμμα 3.3: Εξέλιξη του αριθμού μεμονωμένων εκδηλώσεων (1989-1999)

Όπως διαπιστώνουμε με βάση τα στοιχεία του πίνακα 3.9, οι μεμονωμένες εκδηλώσεις μειώνονται κατά την περίοδο 1989-1999. Αν και οι ρυθμοί μείωσης κατ' έτος δεν είναι σταθεροί, εντούτοις η σύγκριση των στοιχείων της αρχής και του τέλους της περιόδου (μειώνονται από 3.093 σε 136) αποκαλύπτει την εγκατάλειψη των δραστηριοτήτων αυτών από το δίκτυο της ΛΕ. Η μείωση αυτή θα πρέπει να αποδοθεί:

(α) στην πολιτική της κεντρικής υπηρεσίας κατά την περίοδο αυτή για περιορισμό των μεμονωμένων εκδηλώσεων. Αν και η πολιτική αυτή δεν είναι σταθερή κατά τη διάρκεια της περιόδου 1989-1999¹¹⁰, ωστόσο θα πρέπει να αναφέρουμε ότι στις οδηγίες και τις κατευθύνσεις για το έτος 1990 επισημαίνεται ρητά ότι «...θα πρέπει να περιοριστούν οι μεμονωμένες εκδηλώσεις» (εγκύκλιος 232ΓΓ/18.12.1989: 4). Για τα επόμενα έτη, είτε συναντούμε συστάσεις για περιορισμό των μεμονωμένων εκδηλώσεων ορισμένων κατηγοριών είτε δεν υπάρχουν καθόλου αναφορές σε αυτό το είδος δραστηριότητας.

(β) στη μείωση των ετήσιων χρηματοδοτήσεων των ΝΕΛΕ.

(γ) στην ανάδειξη άλλων μηχανισμών που καλύπτουν τις ανάγκες ενημέρωσης (και κυρίως στην αύξηση των ιδιωτικών ΜΜΕ - ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών σταθμών, βλ. και πίνακα 2.3) και καθιστούν περιττές ή απαξιώνουν ενημερωτικές εκδηλώσεις παρόμοιου χαρακτήρα.

Διερευνώντας τον αριθμό των ΝΕΛΕ που υλοποιούν κάθε έτος μεμονωμένες εκδηλώσεις διαπιστώσαμε ότι κατά τη διάρκεια της περιόδου 1989-1999, διαρκώς μειώνεται ο αριθμός των ΝΕΛΕ που συμμετέχουν σε ετήσια βάση σε αυτόν τον τύπο δραστηριοτήτων.

¹¹⁰ Για παράδειγμα το έτος 1992, η ενημέρωση κατά του AIDS και των ναρκωτικών αναφέρονται ως δύο εκ των τριών βασικών θεμάτων που θα αποτελέσουν αντικείμενα πανελλαδικών κινητοποιήσεων (βλ. και ενότητα 3.1.2).

Πίνακας 3.10
Εξέλιξη του αριθμού των ΝΕΛΕ που υλοποιούν μεμονωμένες εκδηλώσεις κατά
την περίοδο 1989-1999

Έτος	Αριθμός ΝΕΛΕ
1989	52
1990	42
1991	37
1992	40
1993	30
1994	20
1995	37
1996	31
1997	23
1998	25
1999	22

*Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ):
Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.*

Όπως διαπιστώνουμε, ενώ στην αρχή της περιόδου σχεδόν όλες οι ΝΕΛΕ υλοποιούν μεμονωμένες εκδηλώσεις, στο τέλος της περιόδου λιγότερες από τις μισές συμμετέχουν σε αυτόν τον τύπο δραστηριοτήτων.

3.3.1.B. Θεματική κατανομή των μεμονωμένων εκδηλώσεων

Η θεματική κατανομή των μεμονωμένων εκδηλώσεων παρουσιάζεται στον πίνακα 3.11 - στον οποίο διατηρήσαμε τις θεματικές κατηγορίες της κεντρικής υπηρεσίας, με βάση τις οποίες γινόταν η ένταξη των μεμονωμένων εκδηλώσεων από τις ΝΕΛΕ.

Πίνακας 3.11
Θεματική κατανομή των μεμονωμένων εκδηλώσεων κατά την περίοδο 1989-1999

Έτος	Ενημέρωση σε θέματα αλφαριθμητισμού	Εκθέσεις τμημάτων μάθησης	Αγροτικά	Μηχανολογικά	Πληροφορική	Ειδικές κοινωνικές ομάδες	Τσιγγάνοι	Στρατός	Εθνικά θέματα	Γυναικεία θέματα	Αγωγή υγείας	Ενημέρωση για το AIDS
1989	20	14	243	51	4	—	—	25	14	34	406	1428
1990	12	21	85	1	4	1	—	14	6	19	162	111
1991	5	12	116	1	1	5	—	12	5	3	189	20
1992	5	22	28	2	1	8	1	10	13	6	153	33
1993	1	17	12	—	—	4	1	13	3	4	12	16
1994	—	2	1	—	1	7	1	20	4	4	18	11
1995	—	—	12	—	1	6	2	39	45	8	11	17
1996	3	—	12	—	—	4	—	9	2	1	7	8
1997	—	—	20	—	—	—	1	2	1	—	16	20
1998	—	6	5	—	—	1	2	3	—	4	10	7
1999	2	—	14	—	—	1	1	1	—	—	34	7
Σύνολα	48	94	548	55	12	37	9	148	93	83	1018	1678

Έτος	Οικολογία - Περιβάλλον	Σχέσεις γονιών - παιδιών	Νεολαία - ναρκωτικά	Τρίτη ηλικία	Πολιτιστικά	Αναπτυξιακά	Νομικά	Παιδαγωγικά	Διάφορα
1989	105	66	48	20	464	25	5	36	85
1990	117	41	33	26	173	2	—	11	30
1991	141	7	18	1	118	3	1	6	118
1992	45	9	30	1	122	3	2	26	16
1993	16	28	2	5	83	14	1	18	47
1994	18	8	5	1	39	1	1	5	30
1995	60	9	17	—	56	5	5	12	53
1996	14	2	7	—	29	1	1	5	58
1997	—	3	7	—	41	—	—	5	22
1998	5	12	5	—	50	—	3	—	11
1999	1	15	9	1	29	—	—	3	18
Σύνολα	522	200	181	55	1204	54	19	127	488

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.

Όπως μπορούμε να συμπεράνουμε, με βάση τα στοιχεία του πίνακα 3.11, σε σχέση με επιμέρους θεματικές κατηγορίες:

- Το μεγαλύτερο ποσοστό των μεμονωμένων εκδηλώσεων εντάσσεται στις κατηγορίες «Ενημέρωση για το AIDS», «Αγωγή υγείας» (στην οποία περιλαμβάνονται και τα ζητήματα οικογενειακού προγραμματισμού) και «Πολιτιστικά» (58,5% του συνόλου). Μάλιστα η διοργάνωση μεγάλου αριθμού ενημερωτικών εκδηλώσεων για το πρόβλημα του AIDS κατά το έτος 1989, σε σχέση με το αμέσως επόμενο έτος (από 1.428, σε 111), ερμηνεύει κατά ένα βαθμό και τον σχετικά μεγάλο συνολικό αριθμό μεμονωμένων εκδηλώσεων αυτού του έτους σε σχέση με τη συνέχεια. Σημειώνουμε εδώ, ότι οι δύο πρώτες κατηγορίες περιλαμβάνονται στις προτεραιότητες της κεντρικής υπηρεσίας - αντίθετα, για τις πολιτιστικές εκδηλώσεις, πάγια είναι η πολιτική της κεντρικής υπηρεσίας για δραστικό περιορισμό τους.
- Οι ενημερωτικές εκδηλώσεις που δυνητικά παρουσιάζουν αλληλοεπικάλυψη με οργανωμένα τμήματα μάθησης (όπως θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο), και ειδικότερα οι κατηγορίες «Ενημέρωση για θέματα αλφαριθμητισμού», «Πληροφορική», «Ειδικές κοινωνικές ομάδες», «Τσιγγάνοι», είναι εξαιρετικά περιορισμένες σε αριθμό (ενδεικτικά, για τις τέσσερις κατηγορίες που προσδιορίστηκαν το συνολικό ποσοστό είναι 1,6%). Το τελευταίο θεωρούμε ότι εκφράζει τη στροφή του δικτύου προς οργανωμένη επιμορφωτική δραστηριότητα, αφού για τις θεματικές κατηγορίες που οι παρεμβάσεις είναι δυνατόν να έχουν τη μορφή τμημάτων μάθησης δεν διοργανώνονται μεμονωμένες εκδηλώσεις.
- Αξιοσημείωτα λίγες είναι οι μεμονωμένες εκδηλώσεις που αφορούν σε ζητήματα της τρίτης ηλικίας (για ολόκληρη την περίοδο 0,8% του συνόλου, ενώ μετά το 1990 ουσιαστικά δεν υλοποιούνται εκδηλώσεις αυτής της κατηγορίας). Το γεγονός αυτό, μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η παρέμβαση του δικτύου της ΛΕ στο συγκεκριμένο τομέα είναι εξαιρετικά περιορισμένη. Σημειώνουμε εδώ, ότι ο τομέας αυτός δεν καλύπτεται από άλλον φορέα στη χώρα μας.

Όπως παρατηρούμε, οι μεμονωμένες εκδηλώσεις εντάσσονται πλέον στις στρατηγικές της κοινωνικο-πολιτιστικής ανάπτυξης, της ολοκληρωμένης τοπικής ανάπτυξης και της κοινωνικής ένταξης και αντιμετώπισης του αποκλεισμού. Μάλιστα, η ποσοτική κατανομή των μεμονωμένων εκδηλώσεων, μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι κυρίως εντάσσονται στην πρώτη από τις στρατηγικές που αναφέρθηκαν.

3.3.2. Τμήματα Μάθησης

Οι πρώτες απόπειρες εκσυγχρονισμού της ΛΕ, αμέσως μετά τη μεταπολίτευση, αλλά και η αναδιοργάνωση του 1982 έχουν ως κοινό βασικό τους χαρακτηριστικό τον αναπροσανατολισμό του τύπου των δραστηριοτήτων της ΛΕ, στην κατεύθυνση της αύξησης των τμημάτων μάθησης. Προκειμένου να είναι εφικτή η σύγκριση της περιόδου που καλύπτει η εργασία, με την αμέσως προηγούμενη περίοδο της ΛΕ, παραθέτουμε στη συνέχεια τα στοιχεία που αφορούν στην εξέλιξη των δεικτών αυτού του τύπου δραστηριότητας¹¹¹.

Πίνακας 3.12
Τα τμήματα μάθησης κατά την περίοδο 1978-1988

Έτος	Αριθμός τμημάτων	Αριθμός εκπαιδευομένων
1978	2.774	65.608
1979	2.931	63.589
1980	2.871	61.905
1981	11.260	211.192
1982	16.398	283.487
1983	14.021	197.896
1984	14.536	210.000
1985	12.155	178.068
1986	5.967	97.216
1987	5.862	95.879
1988	6.078	64.226
Σύνολα	99.157	1.529.141

Πηγές: (α) Vergidis, 1988: 338 (έτη: 1978-1982), (β) Κόκκος, 1987: 5 (έτη: 1983-1986), (γ) Παραϊοαννου, Palios, 1994: 44-46 (έτη: 1987, 1988).

¹¹¹ Σημειώνουμε ότι τα στοιχεία που αφορούν στον αριθμό των τμημάτων και τον αριθμό των εκπαιδευομένων, είναι τα μόνα διαθέσιμα για την περίοδο αυτή. Για τον συνολικό αριθμό των επιμορφωτικών ωρών κατά έτος δεν ανευρέθησαν στις παραπάνω πηγές στοιχεία για όλα τα έτη της περιόδου. Ενδεικτικά πάντως, αναφέρουμε ότι το 1978 ο συνολικός αριθμός των επιμορφωτικών ωρών ήταν 117.467 (Κόκκος, 1987 :13), ενώ το 1987 ήταν 561.052 (Παραϊοαννου, Palios, 1994: 40-42).

Όπως παρατηρούμε, ο εκσυγχρονισμός της ΛΕ και η προσπάθεια ανάπτυξης των τμημάτων μάθησης αποδίδει ήδη από το 1978, όπου ο συνολικός όγκος της δραστηριότητας των τμημάτων μάθησης είναι σημαντικός (ο μέσος όρος προγραμμάτων ανά ΝΕΛΕ ανέρχεται στα 55 προγράμματα, περίπου). Η αναδιοργάνωση της ΛΕ και η απορρόφηση πόρων από το ΕΚΤ (βλ. και πίνακα 3.2) αποτυπώνονται στη μεγάλη αύξηση της επιμορφωτικής δραστηριότητας κατά τα έτη 1981-1985. Η μείωση του αριθμού των τμημάτων μάθησης και του αριθμού των εκπαιδευομένων κατά τα επόμενα έτη δεν θα πρέπει να αποδοθεί σε κάμψη της δραστηριότητας της ΛΕ, αλλά στις απόπειρες ποιοτικής αναβάθμισης του θεσμού. Συγκεκριμένα στην εγκύκλιο 4169/23.10.1985 αναφέρεται ότι «σε κάθε Κέντρο ενός Νομού είναι δυνατόν να συσταθούν τον Οκτώβριο 1985 - Σεπτέμβριο 1986 έως 12 συνολικά τμήματα μάθησης κατά μέσον όρο»¹¹², ενώ ως σκοπός της μείωσης προσδιορίζεται η ποιοτική αναβάθμιση της λειτουργίας των τμημάτων μάθησης. Ενδεικτικό της συνοχής του δικτύου είναι το γεγονός ότι η κατεύθυνση αυτή ακολουθείται άμεσα από τις ΝΕΛΕ, με αποτέλεσμα το 1985 και κυρίως το 1986, να μειώνεται σημαντικά ο αριθμός των τμημάτων μάθησης (αν και όχι στο βαθμό που προβλεπόταν στην παραπάνω εγκύκλιο) .

Η εξέλιξη των βασικών δεικτών των τμημάτων μάθησης για την περίοδο 1989-1999, παρουσιάζεται στον πίνακα 3.13¹¹³.

¹¹² Με βάση τα δεδομένα του πίνακα 3.13, και τον αριθμό των ΚΛΕ (βλ. ενότητα 3.2.3), προκύπτει ότι ο μέσος όρος τμημάτων μάθησης ανά ΚΛΕ κατά το έτος 1985 ήταν 35 τμήματα περίπου.

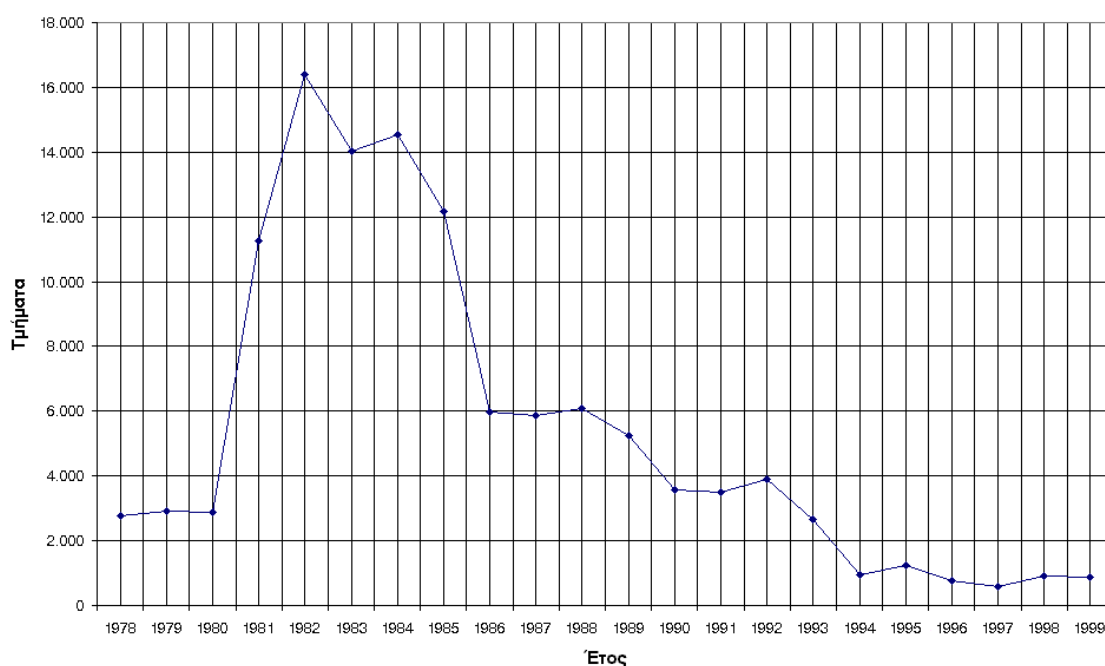
¹¹³ Η εξέλιξη των δεικτών αναφέρεται στο σύνολο του δικτύου της ΛΕ. Στο παράρτημα Β παρουσιάζεται η εξέλιξη της δραστηριότητας όλων των ΝΕΛΕ, ως προς τις επιμέρους κατηγορίες των τμημάτων μάθησης.

Πίνακας 3.13
Τα τμήματα μάθησης κατά την περίοδο 1989-1999

Έτος	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
1989	5.254	546.714	78.587
1990	3.568	347.623	51.919
1991	3.508	385.706	52.302
1992	3.882	443.489	59.120
1993	2.655	324.455	39.864
1994	950	117.312	17.283
1995	1.251	153.360	20.032
1996	772	85.521	13.995
1997	583	63.293	10.133
1998	922	128.872	18.452
1999	872	86.054	15.886
Σύνολα	24.217	2.682.399	377.573

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία δημοσίευτων στοιχείων.

Η εξέλιξη του αριθμού των τμημάτων μάθησης, κατά την περίοδο 1978-1999 παρουσιάζεται και στο διάγραμμα 3.4.

Διάγραμμα 3.4: Εξέλιξη του αριθμού των τμημάτων μάθησης (1978-1999)

Όπως παρατηρούμε με βάση τα στοιχεία του πίνακα 3.13, κατά τη διάρκεια της περιόδου 1989-1999 όλοι οι δείκτες που εκφράζουν την επιμορφωτική δραστηριότητα του δικτύου αναφορικά με τα τμήματα μάθησης (αριθμός τμημάτων, διάρκεια σε επιμορφωτικές ώρες και αριθμός εκπαιδευομένων), μειώνονται σημαντικά. Κατά το πρώτο έτος της περιόδου (1989) η δραστηριότητα είναι συγκρίσιμη με εκείνη του προηγούμενου έτος, αν και μειωμένη. Από το 1990 και στη συνέχεια μειώνεται ο όγκος της δραστηριότητας (ο αριθμός των τμημάτων μειώνεται το 1990 κατά 32% σε σχέση με το 1989). Αν και οι ρυθμοί μείωσης δεν είναι σταθεροί για ολόκληρη τη διάρκεια της περιόδου 1989-1999, από το έτος 1994 και στη συνέχεια τα βασικά ποσοτικά μεγέθη των τμημάτων μάθησης παγιώνονται σε εξαιρετικά χαμηλά επίπεδα, σε σχέση με την περίοδο 1978-1988. Μάλιστα, συγκρίνοντας τα στοιχεία των πινάκων 3.12 και 3.13, διαπιστώνουμε ότι ο αριθμός των τμημάτων της περιόδου 1978-1988 είναι τετραπλάσιος σε σχέση με τον εκείνον της περιόδου 1989-1999.

Η μείωση των ετήσιων προϋπολογισμών της ΓΓΛΕ και συνακόλουθα των επιχορηγήσεων προς τις ΝΕΛΕ (β. και πίνακες 3.2 και 3.4), είναι προφανές ότι αποτυπώνεται στη μείωση της δραστηριότητας του δικτύου κατά την περίοδο 1989-1999. Το γεγονός ότι για αρκετές ΝΕΛΕ οι ετήσιες επιχορηγήσεις κινούνται σε πολύ χαμηλά επίπεδα (και σε ορισμένες περιπτώσεις δεν επαρκούν ούτε για την κάλυψη των λειτουργικών εξόδων), έχει άμεση επίπτωση στη δυνατότητα μακροχρόνιου σχεδιασμού και υλοποίησης δραστηριοτήτων σε τοπικό επίπεδο.

Προκειμένου να διερευνήσουμε τη σχέση μεταξύ της μείωσης των ετήσιων επιχορηγήσεων και της μείωσης της επιμορφωτικής δραστηριότητας εξετάσαμε τη συσχέτιση των ετήσιων ρυθμών μεταβολής των επιχορηγήσεων και των ετήσιων ρυθμών μεταβολής της επιμορφωτικής δραστηριότητας (ως δείκτης της επιμορφωτικής δραστηριότητας χρησιμοποιήθηκε ο αριθμός των επιμορφωτικών ωρών).

Πίνακας 3.14

Ρυθμοί μεταβολής επιχορηγήσεων και επιμορφωτικής δραστηριότητας

Έτος	Επιχορήγηση NELE	Επιμορφωτικές ώρες	Ρυθμός μεταβολής επιχορηγήσεων ¹	Ρυθμός μεταβολής επιμορφωτικών ωρών
1989	893.000.000 ²	546.714		
1990	686.877.076	347.623	-0,23 ³	-0,36 ³
1991	657.400.973	385.706	-0,04	0,11
1992	600.445.711	443.489	-0,09	0,15
1993	543.521.762	324.455	-0,09	-0,27
1994	455.552.719	117.312	-0,16	-0,64
1995	358.719.169	153.360	-0,21	0,31
1996	290.180.000	85.521	-0,19	-0,44
1997	288.457.165	63.293	-0,01	-0,26
1998	268.498.915	128.872	-0,07	1,04
1999	250.176.180	86.054	-0,07	-0,33

1: Ο ρυθμός μεταβολής για το έτος t υπολογίζεται με βάση τον τύπο:

$\text{Ρυθμός μεταβολής επιχορήγησης}_t = (\text{Επιχορήγηση}_t - \text{Επιχορήγηση}_{t-1}) / \text{Επιχορήγηση}_{t-1}$.

2: Πραγματικές τιμές (σε δρχ.), έτος βάσης 1989.

3: Στρογγυλοποίηση στο δεύτερο δεκαδικό ψηφίο.

Με χρήση των στατιστικών συναρτήσεων του λογισμικού Excel, προκύπτει ότι ο απλός συντελεστής συσχέτισης ρ του Pearson (βλ. σχετικά και ενότητα 3.3.2) στην προκειμένη περίπτωση (ρυθμός μεταβολής επιχορηγήσεων και επιμορφωτικών ωρών), έχει την τιμή **0,251**, η συσχέτιση δηλαδή των δύο μεταβλητών είναι ασθενής. Επομένως, μπορούμε να διατυπώσουμε το συμπέρασμα, ότι η μείωση του ρυθμού επιμορφωτικής δραστηριότητας των NELE θα πρέπει να αποδοθεί και σε άλλα, πέραν της μείωσης των επιχορηγήσεων, αίτια. Τα αίτια αυτά, όπως θα δείξουμε και στις επόμενες ενότητες, συνδέονται αφενός με τις μεταβολές στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης και αφετέρου με την θεσμοθέτηση της τοπικής αυτοδιοίκησης β' βαθμού.

Στη συνέχεια αναφέρουμε ορισμένα στοιχεία που προκύπτουν με βάση συγκρίσεις δεδομένων των πινάκων 3.2, 3.3, 3.11 και 3.12:

- Οι πρώτες σημαντικές μειώσεις του προϋπολογισμού της ΓΓΛΕ παρατηρούνται κατά τα έτη 1986 και 1987, χωρίς όμως η επίδρασή τους να αποτυπώνεται στα ποσοτικά μεγέθη των τμημάτων μάθησης αυτών των ετών. Έτσι, για τα δύο αυτά έτη ο ετήσιος προϋπολογισμός της ΓΓΛΕ μειώνεται κατά 440 εκατομμύρια δρχ. περίπου (ποσοστό 18%), ενώ τα τμήματα μάθησης μειώνονται μόλις κατά 105 (ποσοστό 1,75%).
- Η μεγάλη μείωση των τμημάτων μάθησης μεταξύ των ετών 1993 και 1994, δηλαδή κατά το έτος που θεσμοθετείται η τοπική αυτοδιοίκηση β' βαθμού, (1.705 τμήματα μάθησης, ποσοστό περίπου 64,2%) δεν μπορεί να αποδοθεί μόνον στη μείωση των επιχορηγήσεων προς τις ΝΕΛΕ μεταξύ των δύο ετών (ποσοστό 16,1%). Μάλιστα, ενώ κατά το επόμενο έτος συνεχίζεται η μείωση των επιχορηγήσεων προς τις ΝΕΛΕ, ο αριθμός των τμημάτων μάθησης αυξάνεται.
- Η συρρίκνωση της επιμορφωτικής δραστηριότητας του δικτύου είναι ιδιαίτερα έντονη μετά το 1994, όταν αναπτύσσεται πλέον το σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης, με βάση τις κοινοτικές προδιαγραφές (βλ. υποενότητα 2.2.3.Β). Για παράδειγμα, ο συνολικός αριθμός τμημάτων για ολόκληρη την εξαετία 1994-1999 (5.350) είναι σχεδόν ίσος με τον αριθμό των τμημάτων μάθησης μόνο για το έτος 1989 (5.254) και αντιπροσωπεύει μόλις το 22,1% του συνολικού αριθμού τμημάτων μάθησης για ολόκληρη την περίοδο 1989-1999. Σημειώνουμε ότι οι συνολικές επιχορηγήσεις προς τις ΝΕΛΕ για την εξαετία, αντιπροσωπεύουν το 36,1% των συνολικών επιχορηγήσεων της περιόδου.

Διερευνώντας για την περίοδο του Α' ΚΠΣ την επίδραση των χρηματοδοτήσεων του ΕΚΤ, και κατά την περίοδο του Β' ΚΠΣ ειδικότερα την επίδραση του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης, παρατηρούμε τα ακόλουθα:

(α) Κατά την περίοδο του Α' ΚΠΣ, όπως έχουμε αναφέρει (βλ. και ενότητα 3.1.3), συνεχίζεται η πολιτική του ΕΚΤ για κεντρική (μέσω της ΓΓΛΕ) χρηματοδότηση των δραστηριοτήτων του δικτύου. Ωστόσο, η χρηματοδότηση από το ΕΚΤ, μεγάλου αριθμού φορέων σε σχέση με την περίοδο 1981-1989 (κυρίως φορέων του δημόσιου τομέα, αλλά και ιδιωτικών με κερδοσκοπικών εταιρειών), επιφέρει περιορισμό της σχετικής δραστηριότητας του δικτύου. Στον πίνακα 3.15 παρουσιάζεται η εξέλιξη του αριθμού των τμημάτων μάθησης ΛΕ που συγχρηματοδοτούνταν από το ΕΚΤ («εντασσόμενα στο ΕΚΤ τμήματα»), για τα έτη που ανευρέθησαν σχετικά στοιχεία.

Πίνακας 3.15

Τα τμημάτων μάθησης που συγχρηματοδοτούνται από το ΕΚΤ (1991-1996)

Έτος	Αριθμός τμημάτων	Ποσοστό (%) επί του συνόλου
1991	475	13,5
1992	713	18,3
1993	422	15,9
1994	94	9,9
1995	34	2,7
1996	34	4,4

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής: Επεξεργασία αδημοσίεωτων στοιχείων.

Τα εντασσόμενα στο ΕΚΤ τμήματα μάθησης, είχαν διάρκεια τουλάχιστον 100 ώρες και αναφέρονταν σε ειδική στήλη των απολογιστικών εκθέσεων των ΝΕΛΕ (βλ. και παράρτημα Α), προκειμένου η κεντρική υπηρεσία να συλλέγει εύκολα τα σχετικά στοιχεία και να διαχειρίζεται τους σχετικούς πόρους του ΕΚΤ. Αυτός ο τρόπος χρηματοδότησης για την ΓΓΛΕ τερματίζεται οριστικά το 1996, αν και όπως μπορούμε να συμπεράνουμε με βάση τα στοιχεία του πίνακα 3.15 ατονεί ήδη από το έτος 1994, όταν και εκκινούν οι διαδικασίες ανάπτυξης του ανταγωνιστικού συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης του ΕΚΤ. Έτσι, τόσο η εγκατάλειψη του δικτύου, ως βασικού δημόσιου φορέα εκπαίδευσης ενηλίκων, όσο και οι μεταβολές στην πολιτική του ΕΚΤ, έχουν ως αποτέλεσμα τον περιορισμό της απορρόφησης κοινοτικών πόρων. Ειδικότερα για το Β΄ ΚΠΣ, η συμμετοχή στο ανταγωνιστικό σύστημα κατάρτισης είναι ο μόνος τρόπος απορρόφησης κοινοτικών πόρων, γεγονός που ερμηνεύει και την πολιτική που ακολουθεί αυτή την περίοδο η κεντρική υπηρεσία (υιοθέτηση βασικών αρχών της κοινοτικής πολιτικής, απουσία αναφορών στη λαϊκή επιμόρφωση, παροτρύνσεις προς τις ΝΕΛΕ να ιδρύσουν ΚΕΚ). Η επίδραση της συμμετοχής μέρους του δικτύου στις δραστηριότητες του ΕΚΤ κατά τα έτη 1997¹¹⁴, 1998 και 1999 θεωρούμε ότι αποτυπώνεται στην εξαιρετικά χαμηλή εσωτερική δραστηριότητα του δικτύου. Από το 1996 και μετά, όταν εκδηλώνεται η επίδραση του

¹¹⁴ Το έτος 1997, στο πλαίσιο του αποκαλούμενου «μεταβατικού σταδίου» του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης, συνολικά 14 ΝΕΛΕ, αλλά και η κεντρική υπηρεσία συμμετέχουν στην υλοποίηση προγραμμάτων του ΕΚΤ, εκτός των δραστηριοτήτων του δικτύου (βλ. και κεφάλαιο 3.5). Για

ανταγωνιστικού συστήματος του ΕΚΤ, όλοι οι δείκτες της δραστηριότητας του δικτύου παγιώνονται σε εξαιρετικά χαμηλά επίπεδα, σε σχέση με το πρόσφατο παρελθόν.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθούμε και σε μια έμμεση επίδραση της πολιτικής του ΕΚΤ στη δραστηριότητα του δικτύου. Κατά τη διάρκεια της περιόδου 1989-1999 αυξάνεται η αμοιβή των επιμορφωτών, προκειμένου τα προγράμματα της ΛΕ να είναι ανταγωνιστικά με εκείνα του ΕΚΤ (βλ. και ενότητα 3.1.1). Ορισμένες φορές μάλιστα η αύξηση αυτή αφορά μόνον στα εντασσόμενα στο ΕΚΤ προγράμματα (Εγγραφο 7647/24.12.1991):

Μετά από επανειλημμένες προτάσεις των ΝΕΛΕ σχετικά με την αύξηση της επιμορφωτικής ώρας κατά 50% για τα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης που υποβάλλονται στο ΕΚΤ, η υπηρεσία μας έχοντας στόχο την αναβάθμιση των τμημάτων επαγγελματικής κατάρτισης... εγκρίνει την αύξηση της επιμορφωτικής ώρας κατά 50%...

Είναι εύλογο να συμπεράνουμε πως η αύξηση της αμοιβής των επιμορφωτών, σε συνδυασμό με τη συρρίκνωση των επιχορηγήσεων επέδρασε στον όγκο της δραστηριότητας του δικτύου.

Στη μείωση του όγκου της δραστηριότητας κατά την περίοδο 1994-1999 θεωρούμε ότι αποτυπώνεται και η επίδραση της θεσμοθέτησης της τοπικής αυτοδιοίκησης β' βαθμού. Μάλιστα η επίδραση αυτή θεωρούμε ότι ερμηνεύει τη μεγάλη κάμψη των δραστηριοτήτων του δικτύου κατά το 1994 (η μείωση αυτή ανέρχεται σε 64,2% της δραστηριότητας του προηγούμενου έτους, το μεγαλύτερο ποσοστό μείωσης της περιόδου 1989-1999). Η κάμψη αυτή δεν είναι δυνατόν να ερμηνευτεί ούτε με βάση τη μείωση των επιχορηγήσεων μεταξύ των δύο ετών (που όπως έχουμε αναφέρει ανέρχεται μόλις σε 16,1%), αλλά ούτε μόνον με βάση τη μείωση των εντασσόμενων στο ΕΚΤ τμημάτων μάθησης (τα τμήματα αυτά μειώνονται κατά 328, ενώ ο συνολικός αριθμός των τμημάτων μάθησης μειώνεται κατά 1.705). Το έτος 1994, το οποίο από την κεντρική υπηρεσία προσδιορίζεται ως μεταβατική περίοδος¹¹⁵, είναι το έτος κατά το οποίο αφενός θεσμοθετείται ο β' βαθμός τοπικής αυτοδιοίκησης και αφετέρου διεξάγονται οι πρώτες εκλογές για την ανάδειξη αιρετών νομαρχών και νομαρχιακών συμβουλίων. Είναι επόμενο, να παρατηρείται κάμψη της δραστηριότητας, καθώς στις

τα επόμενα δύο έτη συνολικά 27 ΝΕΛΕ (ΚΕΚ και ΚΕΣΥΥ) συμμετέχουν στις δραστηριότητες του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης του ΕΚΤ.

¹¹⁵ «... και εξαιτίας της αναμενόμενης ψήφισης του Νόμου για την Τοπική Αυτοδιοίκηση Β' βαθμού, το έτος 1994 θα πρέπει να θεωρηθεί ως μεταβατική περίοδος...» (βλ. και ενότητα 3.1.2, Εγκύκλιος 7355/28.12.1993).

περισσότερες ΝΕΛΕ είναι άγνωστο το μέλλον του θεσμού, αλλά και η μελλοντική υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων.

Παρά την αύξηση που σημειώνεται το επόμενο έτος, το δίκτυο δεν επανέρχεται για το υπόλοιπο της περιόδου στα επίπεδα της προ του 1994 δραστηριότητας. Η κατά νομό διαφορετική πολιτική σε σχέση με τις ΝΕΛΕ, σε συνδυασμό με τη σταδιακή εμπλοκή στις δραστηριότητες του ανταγωνιστικού πλέον συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης, αλλά και η μείωση των επιχορηγήσεων παγιώνουν τη δραστηριότητα του δικτύου σε χαμηλά επίπεδα.

3.3.3. Κατηγορίες τμημάτων μάθησης

Στην ενότητα αυτή θα εξετάσουμε την ετήσια κατανομή των τμημάτων μάθησης, ως προς τις βασικές κατηγορίες στις οποίες αυτά εντάσσονταν με βάση την κωδικοποίηση της κεντρικής υπηρεσίας. Οι ΝΕΛΕ απέστειλαν κάθε έτος στην κεντρική υπηρεσία απολογιστικές εκθέσεις, στις οποίες ανέφεραν αναλυτικές πληροφορίες για τα τμήματα μάθησης που λειτούργησαν και συγκεκριμένα για:

- τον αριθμό προγραμμάτων ανά θεματικό αντικείμενο.
- τη συνολική διάρκεια (σε επιμορφωτικές ώρες) κάθε προγράμματος.
- τον αριθμό των εκπαιδευομένων κάθε προγράμματος, με κατηγοριοποίηση ως προς το φύλο και την ηλικιακή ομάδα (κάτω των 25 ετών και άνω των 25 ετών).

Κατά την ανάλυση των στοιχείων των απολογιστικών εκθέσεων διατηρήθηκε η αρχική κατηγοριοποίηση της κεντρικής υπηρεσίας, η οποία ίσχυσε για ολόκληρη τη διάρκεια της περιόδου 1989-1999, και η οποία (με μικρές τροποποιήσεις) ήταν παρόμοια με την κατηγοριοποίηση της αμέσως προηγούμενης περιόδου (1982-1988). Για την περίοδο 1989-1999 τα τμήματα μάθησης εντάσσονταν στις ακόλουθες βασικές κατηγορίες:

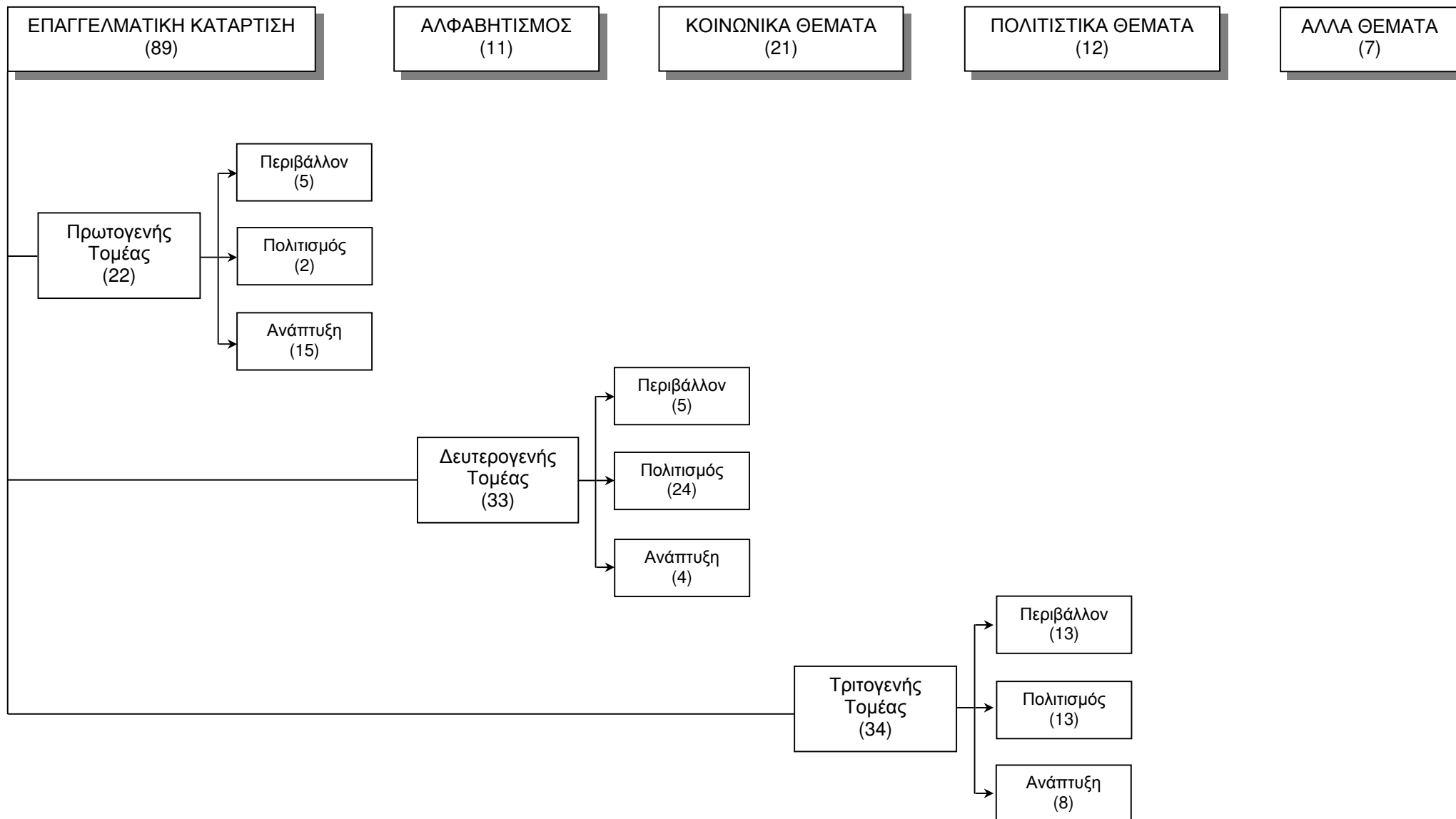
1. Επαγγελματική κατάρτιση (με εσωτερική ανάλυση ως προς τα εντασσόμενα στο ΕΚΤ τμήματα)¹¹⁶.
2. Αλφαριθμητισμός
3. Κοινωνικά θέματα

¹¹⁶ Λόγω των προτεραιοτήτων της πολιτικής του ΕΚΤ, μόνον τμήματα αυτής της κατηγορίας ήταν δυνατόν να συγχρηματοδοτηθούν από το ΕΚΤ, ως συνδεδεμένα με τις πολιτικές καταπολέμησης της ανεργίας.

4. Πολιτιστικά θέματα

5. Άλλα θέματα

Οι κατηγορίες του θεματολογίου των προγραμμάτων της κεντρικής υπηρεσίας παρουσιάζονται στο σχήμα 3.1 (σε παρένθεση είναι ο συνολικός αριθμός θεματικών αντικειμένων ανά κατηγορία). Όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε από το σχήμα 3.1, συνολικά υπήρχαν 140 θεματικά αντικείμενα, εκ των οποίων τα 89 εντάσσονταν στην κατηγορία της επαγγελματικής κατάρτισης.

Σχήμα 3.1: Κατηγορίες τμημάτων μάθησης

Προκειμένου να διερευνήσουμε την εξέλιξη της κατανομής των τμημάτων μάθησης σε σχέση με τις επιμέρους κατηγορίες παραθέτουμε συνοπτικά ορισμένα στοιχεία που αναφέρονται στην αμέσως προηγούμενη περίοδο (1982-1988).

Πίνακας 3.16
Κατανομή των τμημάτων μάθησης ανά κατηγορία (1985-1988)

Έτος	Επ. Κατάρτιση	Αλφαριθμητισμός	Κοινωνικά	Πολιτιστικά	Άλλα
1985	9.340 ¹ (76,8) ²	837 (6,9) ³		1.978 (16,3)	
1986	3.909 (65,5)	765 (12,8)		1.293 (21,7)	
1987	3.411 (58,2)	611 (10,4)	402 (6,9)	1.297 (22,1)	141 (2,4%)
1988	3.226 (53,1)	935 (15,4)	475 (7,8)	1.329 (21,9)	113 (1,9)

Πηγές: (α) Κόκκος, 1987: 21 (έτη: 1985, 1986), (β) Παραϊοαννου, Palios, 1994: 39-42 (έτη: 1987, 1988).

1: Αριθμός τμημάτων μάθησης.

2: Ποσοστό (%) επί του συνόλου των τμημάτων μάθησης κατά έτος.

3: Πριν από το 1987 οι κατηγορίες «Αλφαριθμητισμός» και «Πολιτιστικά» αποτελούσαν την κατηγορία «Τμήματα κοινωνικού προβληματισμού» και αντίστοιχα οι κατηγορίες «Πολιτιστικά» και «Άλλα» την κατηγορία «Τμήματα πολιτιστικού περιεχομένου».

Με βάση τα στοιχεία του πίνακα 3.16 ένα πρώτο, προσωρινό, συμπέρασμα είναι ότι η αναδιοργάνωση της ΛΕ και η εισροή πόρων από το ΕΚΤ, μετατόπισαν το βάρος της επιμορφωτικής δραστηριότητας προς τα τμήματα επαγγελματικής κατάρτισης. Τα ποσοστά αυτής της κατηγορίας κυμαίνονται από 53,1 έως 76,8% του συνολικού αριθμού των τμημάτων μάθησης. Όμως, η κατανομή των τμημάτων επαγγελματικής κατάρτισης, ως προς τις επιμέρους κατηγορίες που ίσχυαν με βάση το θεματολόγιο αυτής της περιόδου, για τα έτη 1985 και 1986 μας οδηγεί σε διαφορετικά συμπεράσματα. Συγκεκριμένα (Κόκκος, 1987: 24-25):

Τα τμήματα που εντάσσονται στην υποκατηγορία «Χειροτεχνία» καλύπτουν το 71,9% του συνόλου των τμημάτων μάθησης επαγγελματικής κατάρτισης με διάρκεια μεγαλύτερη των 100 ωρών για το έτος 1985 και το 64,2% για το έτος 1986. Στην υποκατηγορία αυτή τα τμήματα των θεματικών αντικειμένων «Κοπτική - Ραπτική» και «Κέντημα - Πλέξιμο» καλύπτουν αντίστοιχα το 56,5 (1985) και το 43,2% (1986). Επίσης, επί του συνόλου των τμημάτων επαγγελματικής κατάρτισης με διάρκεια μεγαλύτερη των 100 ωρών:

- Τα τμήματα που εντάσσονται στην υποκατηγορία «Ειδικότητες για τη στελέχωση επιχειρήσεων» καλύπτουν το 18,0 (1985) και το 19,3% (1986).
- Τα «Τμήματα Χειριστών - προγραμματιστών Η/Υ» αντιστοιχούν στο 0,5% (1985) και το 2,6% (1986).

Τέλος, τα τμήματα μάθησης που χαρακτηρίζονται ως «άμεσα συνδεδεμένα με το επάγγελμα», αντιστοιχούν μόλις στο 2,5% του συνολικού αριθμού τμημάτων για το 1985 και στο 5,6% για το 1986.

Θεωρούμε ότι αυτή η διόγκωση της κατηγορίας «επαγγελματική κατάρτιση» (με τμήματα μάθησης όμως που δεν είναι άμεσα συνδεδεμένα με την αγορά εργασίας) σε συνδυασμό με τη σχετικά χαμηλή συμμετοχή των δύο άλλων κατηγοριών, οδηγεί τον Κόκκο να διατυπώσει για αυτή την περίοδο το συμπέρασμα (Κόκκος, 1987: 19):

... στο τέλος του 1986 η ΛΕ, παρά τις θεσμικές αλλαγές που συντελέστηκαν και παρά τον αναναπροσδιορισμό των στόχων της, εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται, όπως και τα προηγούμενα χρόνια, από την κυριαρχία των Τμημάτων «προκατάρτισης - αξιοποίησης ελεύθερου χρόνου», τα οποία απευθύνονται κυρίως σε γυναίκες λαϊκών στρωμάτων.... ο θεσμός δεν κατόρθωσε να μετατοπίσει το βάρος της προσφοράς του προς την κατεύθυνση της εντατικής Επαγγελματικής Κατάρτισης και της Κοινωνικής Κατάρτισης....

Για την περίοδο 1989-1999 η κατανομή των τμημάτων μάθησης παρουσιάζεται στον πίνακα 3.17¹¹⁷.

¹¹⁷ Στους πίνακες Β.9 έως Β.32 του παραρτήματος Β, παρουσιάζεται η δραστηριότητα όλων των ΝΕΛΕ της χώρας, κατά τις υποπεριόδους 1989-1993 και 1994-1999, με βάση τις επιμέρους κατηγορίες των τμημάτων μάθησης.

Πίνακας 3.17
Κατανομή των τμημάτων μάθησης ανά κατηγορία (1989-1999)

Έτος	Επ. Κατάρτιση	Αλφαριθμητισμός	Κοινωνικά	Πολιτιστικά	Άλλα
1989	2.540 ¹ (48,3) ²	826 (15,7)	335 (6,4)	1.500 (28,5)	53 (1,0)
1990	1.850 (51,8)	810 (22,7)	243 (6,8)	612 (17,2)	53 (1,5)
1991	1.559 (44,4)	859 (24,5)	201 (5,7)	685 (19,5)	204 (5,8)
1992	1.948 (50,2)	760 (19,6)	230 (5,9)	661 (17,0)	283 (7,3)
1993	1.419 (53,4)	472 (17,8)	140 (5,3)	505 (19,0)	119 (4,5)
1994	418 (44,0)	285 (30,0)	58 (6,1)	173 (18,2)	16 (1,7)
1995	523 (41,8)	362 (28,9)	111 (8,9)	223 (17,8)	32 (2,6)
1996	371 (48,1)	194 (25,1)	40 (5,2)	165 (21,4)	2 (0,3)
1997	342 (58,7)	90 (15,4)	47 (8,1)	101 (17,3)	3 (0,5)
1998	442 (47,9)	180 (19,5)	66 (7,2)	228 (24,7)	6 (0,7)
1999	449 (51,5)	141 (16,2)	50 (5,7)	230 (26,4)	2 (0,2)

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.

1: Αριθμός τμημάτων μάθησης.

2: Ποσοστό (%) επί του συνόλου των τμημάτων μάθησης κατά έτος.

Όπως παρατηρούμε, η συμμετοχή των επιμέρους κατηγοριών προγραμμάτων στο σύνολο της επιμορφωτικής δραστηριότητας διατηρείται περίπου στα επίπεδα που έχουν διαμορφωθεί στο τέλος της προηγούμενης περιόδου. Παρά τις ενδιάμεσες αυξομειώσεις των ποσοστών των κατηγοριών, τα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης καλύπτουν περίπου το ήμισυ των τμημάτων μάθησης που λειτουργούν αυτή την περίοδο. Ένα ενδιαφέρον στοιχείο που προκύπτει με βάση τα στοιχεία του πίνακα 3.17 είναι η μείωση των ποσοστών της κατηγορίας «επαγγελματική κατάρτιση», κατά τα πρώτα έτη μετά τον τερματισμό του καθεστώτος χρηματοδότησης από το ΕΚΤ (1994, 1995 και 1996). Μάλιστα, κατά τα έτη αυτά αυξάνεται το ποσοστό της κατηγορίας «αλφαριθμητισμός». Όπως όμως έχει προκύψει με βάση τα συμπεράσματα για την αμέσως προηγούμενη περίοδο, η ανάλυση της δραστηριότητας του δικτύου με βάση τις κατηγορίες πρώτου επιπέδου πιθανόν να

μην αποκαλύπτει πλήρως το είδος των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων, ειδικά μάλιστα εκείνων που εντάσσονται στην κατηγορία της επαγγελματικής κατάρτισης.

Προκειμένου να οδηγηθούμε σε ασφαλέστερα συμπεράσματα για το είδος των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων του δικτύου, αλλά και προκειμένου να υπάρχει η δυνατότητα σύγκρισης με την αμέσως προηγούμενη περίοδο (1982-1988), αναλύσαμε περαιτέρω τα στοιχεία των απολογιστικών εκθέσεων ως προς τις πρώτου και δευτέρου επιπέδου υποκατηγορίες της κατηγορίας «Επαγγελματική κατάρτιση» (βλ. και σχήμα 3.1). Στον πίνακα 3.18 παρουσιάζονται τα ποσοστά αυτών των υποκατηγοριών, ενώ ο αντίστοιχος πίνακας με τους αριθμούς των τμημάτων μάθησης ανά έτος παρατίθεται στο παράρτημα Β.

Πίνακας 3.18

Ποσοστά κατηγοριών τμημάτων επαγγελματικής κατάρτισης (1989-1999)

Έτος	Πρωτογενής τομέας				Δευτερογενής τομέας				Τριτογενής τομέας			
	Ανάπτυξη	Περιβάλλον	Πολιτισμός	Σύνολο	Ανάπτυξη	Περιβάλλον	Πολιτισμός	Σύνολο	Ανάπτυξη	Περιβάλλον	Πολιτισμός	Σύνολο
1989	4,9 ¹	0,9	0,0	5,7	15,2	0,0	35,9	51,1	39,5	1,4	2,3	43,2
1990	3,3	0,1	0,0	3,4	15,6	0,2	47,5	63,3	29,4	0,2	3,8	33,4
1991	3,5	0,3	0,0	3,8	22,7	0,1	26,2	49,0	44,1	0,4	2,8	47,2
1992	2,3	0,0	0,0	2,3	44,4	0,2	19,9	64,5	31,1	0,6	1,6	33,3
1993	4,1	0,2	0,0	4,3	23,2	0,0	27,6	50,8	40,2	1,7	3,0	44,9
1994	2,6	0,0	0,0	2,6	12,9	0,0	23,0	35,9	56,9	0,5	4,1	61,5
1995	5,9	0,2	0,0	6,1	10,1	0,0	28,9	39,0	49,9	0,6	4,4	54,9
1996	4,0	0,3	0,0	4,3	9,7	0,0	49,9	59,6	31,0	0,5	4,6	36,1
1997	7,9	1,5	0,0	9,4	12,0	0,3	25,4	37,7	43,3	5,6	4,1	52,9
1998	3,2	0,7	0,0	3,8	17,0	0,2	22,6	39,8	45,5	3,2	7,7	56,3
1999	3,6	0,2	0,0	3,8	19,4	0,7	24,5	44,5	45,7	1,3	4,7	51,7

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία αδημοσίεωτων στοιχείων.

1: ποσοστό (%) της αντίστοιχης κατηγορίας επί του συνόλου του αριθμού των τμημάτων για το έτος, στρογγυλοποιημένο στο πρώτο δεκαδικό ψηφίο.

Όπως παρατηρούμε, με βάση τα στοιχεία του πίνακα 3.18, για όλη τη διάρκεια της περιόδου 1989-1999 το μεγαλύτερο ποσοστό των τμημάτων μάθησης (90,6 έως 97,4%) αφορά σε αντικείμενα κατάρτισης που αναφέρονται στο δευτερογενή και τριτογενή τομέα της οικονομίας. Η συνολική παρέμβαση του δικτύου, κατά την περίοδο αυτή, στον αγροτικό τομέα είναι εξαιρετικά περιορισμένη. Με βάση τα στοιχεία του πίνακα 3.18, σε συνδυασμό και με τη μείωση του αριθμού των ΚΛΕ (βλ. ενότητα 3.2.3), μπορούμε να διατυπώσουμε το συμπέρασμα ότι οι κάτοικοι αγροτικών περιοχών δεν αποτελούν πλέον το προνομιακό κοινό της ΛΕ για την περίοδο 1989-1999¹¹⁸ - γεγονός που θεωρούμε ότι αποτελεί σαφή ένδειξη μεταβολών στη φυσιογνωμία και την εμβέλεια του δικτύου.

Συγκρίνοντας τα στοιχεία του πίνακα 3.18 με τα στοιχεία της προηγούμενης περιόδου, διαπιστώνουμε ότι υπάρχει μια διαρκής μετατόπιση της επιμορφωτικής δραστηριότητας από τον δευτερογενή προς τον τριτογενή τομέα της οικονομίας. Συγκεκριμένα, κατά το έτος 1985 το ποσοστό των τμημάτων μάθησης που αντιστοιχούσαν σε αντικείμενα του δευτερογενούς τομέα ανερχόταν σε 62,8%, ενώ των τμημάτων μάθησης του τριτογενούς τομέα σε 30,7%. Κατά το τελευταίο έτος της περιόδου 1989-1999, τα ποσοστά είναι 44,5% και 51,7%, αντίστοιχα.

Ειδικά για τον τριτογενή τομέα, παρατηρούμε ότι η υποκατηγορία «ανάπτυξη» είναι εκείνη η οποία κυρίως συνεισφέρει σε αυτή τη σταδιακή μετατόπιση του είδους των δραστηριοτήτων του δικτύου, ενώ για τον δευτερογενή τομέα τα περισσότερα τμήματα μάθησης εντάσσονται στις επιμέρους κατηγορίες «ανάπτυξη» και «πολιτισμός». Στον πίνακα 3.19 παραθέτουμε στοιχεία για την εξέλιξη των τμημάτων μάθησης που εντάσσονται σε ορισμένα αντικείμενα των κατηγοριών «δευτερογενής - ανάπτυξη» (τμήματα με αντικείμενο «κοπτική - ραπτική»), «δευτερογενής - πολιτισμός» (τμήματα με αντικείμενο «κίνημα - πλέξιμο») και «τριτογενής - ανάπτυξη» (τμήματα με αντικείμενα Πληροφορικής), προκειμένου αφενός να διερευνήσουμε περαιτέρω το είδος της επιμορφωτικής δραστηριότητας και την επίδρασή του στη διαμόρφωση της φυσιογνωμίας του δικτύου και αφετέρου να επιχειρήσουμε συγκρίσεις με τα διαθέσιμα στοιχεία της προηγούμενης περιόδου (Κόκκος, 1987).

¹¹⁸ Από το 1985 και μετά δεν ανευρέθησαν στοιχεία σχετικά με τη γεωγραφική διασπορά των τμημάτων μάθησης στο εσωτερικό των νομών. Με βάση στοιχεία για τη γεωγραφική κατανομή των τμημάτων μάθησης, για την περίοδο 1982-1985, είχε εξαχθεί το συμπέρασμα ότι η ΛΕ απευθυνόταν κυρίως σε κατοίκους αγροτικών περιοχών. Βλ. σχετικά: «Σε γενικές γραμμές τα μαθήματα συγκεντρώνουν το λαϊκό κοινό... το ποσοστό των επιμορφωνόμενων από αγροτικά στρώματα ήταν αρκετά μεγάλο» (Ντεμουντέρ,

Πίνακας 3.19
Εξέλιξη του αριθμού των τμημάτων μάθησης ορισμένων θεματικών αντικειμένων

Έτος	Κοπτική - Ραπτική				Κέντημα - Πλέξιμο				Πληροφορική			
	Αριθμός τμημάτων	Ποσοστό (ΣΔ) ¹	Τμήματα >100 ²	Ποσοστό >100 - ΕΚ ³	Αριθμός τμημάτων	Ποσοστό (ΣΔ)	Τμήματα >100	Ποσοστό >100 - ΕΚ	Αριθμός τμημάτων	Ποσοστό (ΣΔ)	Τμήματα >100	Ποσοστό >100 - ΕΚ
1989	376	7,2	235	19,4	319	6,1	199	7,8	212	4,0	98	8,1
1990	324	9,1	185	21,3	207	5,8	114	6,2	227	6,4	116	13,3
1991	338	9,6	203	31,8	173	4,9	110	7,1	239	6,8	172	27,0
1992	314	8,1	155	24,3	198	5,1	129	6,6	301	7,8	236	37,0
1993	319	12,0	208	39,3	117	4,4	70	4,9	223	8,4	173	32,7
1994	50	5,3	31	21,7	33	3,5	25	6,0	133	14,0	83	58,0
1995	51	4,1	19	9,6	29	2,3	14	2,7	196	15,7	139	70,2
1996	53	6,9	18	4,6	24	3,1	11	3,0	136	17,6	116	29,9
1997	40	6,9	12	8,3	15	2,6	5	1,5	109	18,7	60	41,4
1998	71	7,7	32	15,6	27	2,9	10	2,3	176	19,1	105	51,2
1999	73	8,4	14	4,1	28	3,2	4	0,9	178	20,4	74	21,8

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία αδημοσίεωτων στοιχείων.

1: ποσοστό (%) της αντίστοιχης κατηγορίας επί του συνόλου του αριθμού των τμημάτων για το έτος, στρογγυλοποιημένο στο πρώτο δεκαδικό ψηφίο.

2: αριθμός τμημάτων με διάρκεια μεγαλύτερη των 100 επιμορφωτικών ωρών.

3: ποσοστό (%) των τμημάτων της προηγούμενης στήλης, επί του συνόλου του αριθμού των τμημάτων επαγγελματικής κατάρτισης με διάρκεια μεγαλύτερη των 100 ωρών.

Με βάση τα στοιχεία του πίνακα 3.19, προκύπτει το συμπέρασμα ότι κατά την υποπερίοδο 1994-1999, οπότε και αναπτύσσεται το σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης του ΕΚΤ, μειώνονται σημαντικά τα τμήματα μάθησης στα θεματικά αντικείμενα «κοπτική - ραπτική» και «κέντημα - πλέξιμο». Ενώ για τα έτη 1985 και 1986 τα τμήματα των θεματικών αντικειμένων «κοπτική - ραπτική» και «κέντημα - πλέξιμο» καλύπτουν το 56,5% και το 43,2% αντίστοιχα των τμημάτων, με διάρκεια μεγαλύτερη των 100 επιμορφωτικών ωρών (Κόκκος, 1987: 24-25), για την περίοδο 1994-1999 τα ποσοστά αυτά κυμαίνονται από 5,0% έως 27,7%. Ειδικά μάλιστα τα τμήματα του θεματικού αντικειμένου «κέντημα - πλέξιμο», κατά την υποπερίοδο 1994-1999 κυμαίνονται σε ποσοστά από 0,9% έως 6,0%. Ο περιορισμός αυτού του τύπου δραστηριότητας του δικτύου δεν είναι τόσο έντονος κατά την υποπερίοδο 1989-1993, όπου τα σχετικά ποσοστά κυμαίνονται από 27,2% έως και 44,2% (δηλαδή για ορισμένα έτη σε επίπεδα παρόμοια με εκείνα των ετών 1985 και 1986). Αντίθετα η συμμετοχή των τμημάτων μάθησης στα θεματικά αντικείμενα της Πληροφορικής, παρουσιάζει μεγάλη αύξηση κατά την περίοδο 1989-1999. Συγκεκριμένα:

- Για τα τμήματα μάθησης με διάρκεια μεγαλύτερη των 100 ωρών, τα ποσοστά για την περίοδο 1989-1999 κυμαίνονται από 8,1% έως 70,2%, έναντι 0,5% και 2,6% για τα έτη 1985 και 1986 (Κόκκος, ο.π).
- Τα ποσοστά των τμημάτων Πληροφορικής επί της συνολικής δραστηριότητας, διαρκώς αυξάνονται κατά τη διάρκεια της περιόδου 1989-1999 (από 4,0% έως 20,4%). Μάλιστα κατά το πρώτο έτος της υποπεριόδου 1994-1999, η αύξηση είναι ιδιαίτερα σημαντική (από 8,4% για το έτος 1993 σε 14,0% για το έτος 1994).

Συνοψίζοντας το δίκτυο, κατά τη διάρκεια της περιόδου 1989-1999 (και ιδιαίτερα από το 1994 και στη συνέχεια), εγκαταλείπει σε μεγάλο βαθμό «παραδοσιακές» του δραστηριότητες¹¹⁹ και στρέφεται προς τμήματα μάθησης με μεγαλύτερο βαθμό σύνδεσης με τις ανάγκες της οικονομίας. Ειδικά μάλιστα τα τμήματα Πληροφορικής αποτελούν ουσιαστικά έναν νέο τομέα δραστηριότητας, ο οποίος αναπτύσσεται με αυξητικούς ρυθμούς από το 1994 και μετά.

¹¹⁹ Σημειώνουμε εδώ, ότι η μείωση των τμημάτων μάθησης στα θεματικά αντικείμενα «κοπτική - Ραπτική» και «Κέντημα - Πλέξιμο», ήταν στόχος της κεντρικής υπηρεσίας ήδη από το 1985. Όπως αναφέρεται στην εγκύκλιο 4169/ 23.10.1985 («Πλαίσιο για την ποιοτική αναβάθμιση της Λαϊκής Επιμόρφωσης»): «... θα θέλαμε να αναφερθούμε ειδικά στην κοπτική - ραπτική και το κέντημα, που σήμερα καταλαμβάνουν περίπου το 1/3 του συνόλου των τμημάτων μάθησης. Απόφαση της Γενικής Γραμματείας Λαϊκής Επιμόρφωσης είναι, το 1986, να συνιστώνται σε κάθε Νομό τόσα τμήματα κοπτικής - ραπτικής και κεντήματος, όσος είναι και ο αριθμός των Κέντρων (δηλ. ένα τμήμα από κάθε είδος ανά

Θεωρούμε ότι οι ποιοτικές μεταβολές που αναδείχθηκαν δεν μπορούν να αποδοθούν (ειδικά για τα τμήματα του δευτερογενούς τομέα) στην πολιτική της κεντρικής υπηρεσίας: παρόλο που σε ολόκληρη τη διάρκεια της περιόδου οι οδηγίες και οι κατευθύνσεις της κεντρικής υπηρεσίας ρητά αναφέρονται στην ανάγκη για σύνδεση των δραστηριοτήτων επαγγελματικής κατάρτισης με τις ανάγκες της οικονομίας, εντούτοις η στροφή αυτή παρατηρείται το 1994, όταν οι ΝΕΛΕ «εκτίθενται» στην επίδραση του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης, αποκομμένες μάλιστα από τη σύνδεσή τους με την κεντρική υπηρεσία - λόγω των μεταβολών στο θεσμικό πλαίσιο της τοπικής αυτοδιοίκησης β' βαθμού.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημάνουμε ότι ο βαθμός υιοθέτησης από τις ΝΕΛΕ των κατευθύνσεων της κεντρικής υπηρεσίας μετά το 1994, στις περιπτώσεις που αυτές δεν συμπίπτουν με τις προτεραιότητες του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης, είναι εξαιρετικά περιορισμένος. Ενδεικτικά αναφέρουμε, ότι ενώ οι κατευθύνσεις για το 1995 προέβλεπαν ότι στην κατηγορία «Κοινωνικά Θέματα» θα πρέπει να ενισχυθούν οι παρεμβάσεις στις Ένοπλες Δυνάμεις (βλ. και ενότητα 3.1.2), τα ποσοστά των σχετικών τμημάτων μάθησης κυμαίνονται σε εξαιρετικά χαμηλά επίπεδα (για την υποπερίοδο 1994-1999, καλύπτουν το 0,0 έως 0,8% της συνολικής δραστηριότητας - πηγή: όπως πίνακας 3.19).

Εκτός των ποιοτικών μεταβολών που αναφέρθηκαν, κατά την περίοδο 1989-1999 αυξάνει σημαντικά και το ποσοστό των τμημάτων ειδικών κοινωνικών ομάδων, επί του συνολικού αριθμού των τμημάτων μάθησης. Στον πίνακα 3.20 παρατίθενται τα στοιχεία σχετικά με τα τμήματα μάθησης που απευθύνονται σε ειδικές κοινωνικές ομάδες.

Κέντρο του Νομού, κατά μέσον όρο)». Ωστόσο, όπως προκύπτει με βάση τα στοιχεία που παραθέσαμε, ο στόχος αυτός θα επιτευχθεί μόλις το 1994 - για τους λόγους που αναλύουμε στη συνέχεια.

Πίνακας 3.20
Τμήματα μάθησης ειδικών κοινωνικών ομάδων
κατά την περίοδο 1989-1999

Έτος	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
1989	444 (8,5) ¹	65.656 (12,0)	5.570 (7,1)
1990	544 (15,2)	71.370 (20,5)	7.235 (13,9)
1991	659 (18,8)	96.670 (25,1)	8.720 (16,7)
1992	671 (17,3)	98.865 (22,3)	8.779 (14,8)
1993	516 (19,4)	79.830 (24,6)	6.199 (15,6)
1994	259 (27,3)	36.708 (31,3)	3.583 (20,7)
1995	365 (29,2)	56.622 (36,9)	5.222 (26,1)
1996	98 (12,7)	25.240 (29,5)	2.637 (18,8)
1997	88 (15,1)	9.452 (14,9)	1.221 (12,0)
1998	168 (18,2)	32.900 (25,5)	3.287 (17,8)
1999	163 (18,7)	19.829 (23,0)	2.620 (16,5)
Σύνολα	3.975	593.142	55.073

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.

1: σε παρένθεση το ποσοστό (%) επί της συνολικής δραστηριότητας για το έτος, στρογγυλοποιημένο στο πρώτο δεκαδικό ψηφίο.

Όπως παρατηρούμε, ενώ στην αρχή της περιόδου (1989) τα τμήματα αυτά καλύπτουν σχετικά μικρό ποσοστό της συνολικής δραστηριότητας του δικτύου, στη συνέχεια το ποσοστό αυτό αυξάνεται, με αποτέλεσμα τα έτη 1994 και 1995 να καλύπτει περίπου το 1/3 του συνόλου των τμημάτων μάθησης. Θα πρέπει μάλιστα να αναφέρουμε ότι πρόκειται για οργανωμένες επιμορφωτικές δραστηριότητες μεγάλης διάρκειας, όπως μπορούμε να συμπεράνουμε από τα αυξημένα ποσοστά της διάρκειας των τμημάτων. Οι παρεμβάσεις στον τομέα των ειδικών κοινωνικών ομάδων καλύπτουν σημαντικό μέρος της δραστηριότητας του δικτύου, ακόμη και μετά το 1996, όταν μεγάλος αριθμός ΝΕΛΕ θα εμπλακεί απευθείας στις

δραστηριότητες του ΕΚΤ. Η αύξηση του ποσοστού των τμημάτων αυτών κατά την περίοδο 1989-1999, είναι σημαντική, αφού κατά την αμέσως προηγούμενη περίοδο, τα σχετικά ποσοστά κινούνταν σε πολύ χαμηλά επίπεδα ήταν εξαιρετικά περιορισμένες: ο αριθμός των τμημάτων ειδικών κοινωνικών ομάδων κάλυπτε μόλις το 1,3% της συνολικής δραστηριότητας κατά το έτος 1985 (Πηγή: Κόκκος, 1987: 23).

Συνεπώς, κατά την περίοδο αυτή οι εκπαιδευόμενοι της ΛΕ, που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες αποτελούν ένα σημαντικό ποσοστό επί του συνόλου των εκπαιδευομένων σε ετήσια βάση. Οι ομάδες αυτές κυρίως είναι οι παλιννοστούντες (και ιδιαίτερα οι παλιννοστούντες Πόντιοι από την πρώην Σοβιετική Ένωση), οι τσιγγάνοι και σε μικρότερο βαθμό άλλες ομάδες (άτομα με ειδικές ανάγκες, φυλακισμένοι, κ.ά.). Μάλιστα, στο πλαίσιο ευρύτερων υποστηρικτικών προγραμμάτων προς τις ομάδες αυτές, η ΛΕ αναπτύσσει και δραστηριότητες που δεν απευθύνονται αποκλειστικά σε ενήλικους¹²⁰. Πρόκειται για μια μεταβολή των δραστηριοτήτων του δικτύου, η οποία σε πρώτη ανάγνωση θα μπορούσε να αποδοθεί στην εντατική προσπάθεια που κατέβαλε η κεντρική υπηρεσία στην κατεύθυνση αυτή (πρβλ.: προτεραιότητες και οδηγίες για τα έτη μετά το 1994, ενότητα 3.1.2). Όμως, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι και στον τομέα αυτό, ακολουθούνται οι κατευθύνσεις της κεντρικής υπηρεσίας που συμπίπτουν σε σημαντικό βαθμό με τις προτεραιότητες πολιτικής του ΕΚΤ¹²¹.

Τέλος, κατά την περίοδο 1989-1999 μειώνεται σημαντικά η δραστηριότητα της ΛΕ στον τομέα της καταπολέμησης του αναλφαβητισμού του γενικού πληθυσμού, όπως μπορούμε να συμπεράνουμε από τα στοιχεία του πίνακα 3.21, όπου παρουσιάζεται η εξέλιξη των δεικτών για τα τμήματα του θεματικού αντικειμένου «Αλφαβητισμός σε ντόπιο πληθυσμό».

¹²⁰ Πρόκειται για προγράμματα αλφαβητισμού και κοινωνικής αγωγής τσιγγανοπαίδων και παιδιών παλιννοστούντων, που αποτελούν και τις μόνες εκπαιδευτικές δραστηριότητες του δικτύου που δεν απευθύνονται σε ενήλικους. Μάλιστα για τον αλφαβητισμό των τσιγγανοπαίδων εκδόθηκε και ειδικό εκπαιδευτικό υλικό.

¹²¹ Όπως έχουμε αναφέρει στο κεφάλαιο 2.2, η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού εμφανίζεται ως βασική προτεραιότητα των παρεμβάσεων του ΕΚΤ κατά το Β' ΚΠΣ, στο πλαίσιο μάλιστα ειδικού ΕΠ.

Πίνακας 3.21
Τμήματα μάθησης του θεματικού αντικειμένου
«αλφαριθμητισμός σε ντόπιο πληθυσμό» (1989-1999)

Έτος	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
1989	451 (8,6) ¹	57.876 (10,6)	3.547 (4,5)
1990	311 (8,7)	27.732 (8,0)	2.262 (4,4)
1991	239 (6,8)	27.658 (7,2)	1.887 (3,6)
1992	144 (3,7)	17.033 (3,8)	1.163 (2,0)
1993	73 (2,7)	10.725 (3,3)	556 (1,4)
1994	45 (4,7)	5.880 (5,0)	420 (2,4)
1995	28 (2,2)	3.403 (2,2)	264 (1,3)
1996	108 (14,0)	3.695 (4,3)	402 (2,9)
1997	10 (1,7)	893 (1,4)	138 (1,4)
1998	25 (2,7)	4.548 (3,5)	496 (2,7)
1999	21 (2,4)	2.137 (2,5)	211 (1,3)
Σύνολα	1.455	161.580	11.346

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.

1: σε παρένθεση το ποσοστό (%) επί της συνολικής δραστηριότητας για το έτος, στρογγυλοποιημένο στο πρώτο δεκαδικό ψηφίο.

Τα τμήματα μάθησης αυτής της κατηγορίας κατά το πρόσφατο παρελθόν αποτελούσαν σημαντικό μέρος της δραστηριότητας του δικτύου (βλ. και πίνακα 3.16, για τα έτη 1987 και 1988). Κατά τα πρώτα έτη της περιόδου 1989-1999, η δραστηριότητα αυτή μειώνεται σημαντικά, ενώ από το έτος 1993 και στη συνέχεια ουσιαστικά εγκαταλείπεται. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι κατά το έτος 1999 μόνον 211 εκπαιδευόμενοι σε ολόκληρη τη χώρα συμμετείχαν σε τμήματα μάθησης αυτού του θεματικού αντικειμένου. Ακόμη και το σχετικά σημαντικό ποσοστό τμημάτων μάθησης για το έτος 1996 δεν θα πρέπει να ερμηνευτεί ως ανάκαμψη αυτού του

τύπου δραστηριότητας, καθώς όπως προκύπτει από τη συνεκτίμηση των άλλων δύο δεικτών αφορά τμήματα μάθησης με μικρή διάρκεια (μ.ο.: 34,2 ώρες ανά τμήμα), στα οποία συμμετέχει και πάλι εξαιρετικά μικρός αριθμός εκπαιδευομένων (μ.ο.: 3,7 εκπαιδευόμενοι ανά τμήμα). Οι σχετικές με τον αλφαριθμητισμό επιμορφωτικές δραστηριότητες απευθύνονται πλέον στις ειδικές κοινωνικές ομάδες και όχι στον υπόλοιπο πληθυσμό.

Όπως έχουμε αναφέρει στην ενότητα 2.1.3, το ποσοστό των λειτουργικά αναλφάβητων διαρκώς μειώνεται (Ευστράτογλου, 2000: 67), ωστόσο θεωρούμε ότι η μείωση της σχετικής δραστηριότητας του δικτύου δεν θα πρέπει να αποδοθεί σε αυτή την αιτία, αφού σε καμιά οδηγία της κεντρικής υπηρεσίας δεν αναφέρεται κάτι σχετικό. Μάλιστα, στις οδηγίες των ετών 1990 και 1991 αναφέρεται ότι η λειτουργία αυτών των τμημάτων παραμένει στις προτεραιότητες του δικτύου της ΛΕ. Όμως, στις οδηγίες και κατευθύνσεις για το έτος 1994 αναφέρεται ότι ο αλφαριθμητισμός «παραμένει προτεραιότητα της Λαϊκής Επιμόρφωσης και απευθύνεται ιδιαίτερα σε ειδικές κοινωνικές ομάδες... για όσες περιπτώσεις θεωρείται αναγκαία η δημιουργία τμημάτων αλφαριθμητισμού τα οποία δεν αποτελούν συμπληρωματική ενέργεια ενός συνολικού προγράμματος κατάρτισης, άρα δεν χρηματοδοτούνται από το ΕΚΤ, βασική προϋπόθεση θα αποτελεί ο αριθμός των επιμορφωμένων που δεν θα πρέπει να είναι μικρότερος των 10 ατόμων εκτός ειδικών περιπτώσεων επαρκώς αιτιολογημένων» (Εγκύκλιος 7355/28.12.1993: 3-4). Όπως προκύπτει από τα στοιχεία του πίνακα 3.21, οι κατευθύνσεις της κεντρικής υπηρεσίας ακολουθούνται μόνον ως προς τον περιορισμό των τμημάτων αλφαριθμητισμού του γενικού πληθυσμού, αφού ως προς τον μέσο όρο εκπαιδευομένων ανά τμήμα εμφανίζονται μεγάλες αποκλίσεις σε σχέση με τις οδηγίες της κεντρικής υπηρεσίας. Σημειώνουμε στο σημείο αυτό, ότι τα προγράμματα αλφαριθμητισμού του γενικού πληθυσμού δεν εντάσσονται στις προτεραιότητες του ΕΚΤ. Αντίθετα, ο αλφαριθμητισμός και η κάλυψη ελλειμμάτων βασικής παιδείας αποτελεί, στις περισσότερες περιπτώσεις, μέρος της προκατάρτισης σε προγράμματα ειδικών κοινωνικών ομάδων που υλοποιούνται στο πλαίσιο του ΕΠ «Καταπολέμηση του αποκλεισμού από την αγορά εργασίας».

Με βάση τα όσα έχουν αναφερθεί, κατά την περίοδο 1989-1999:

- Τα τμήματα μάθησης της κατηγορίας «επαγγελματική κατάρτιση» συνδέονται με τις ανάγκες της οικονομίας και της αγοράς εργασίας, σε μεγαλύτερο βαθμό σε σχέση με την αμέσως προηγούμενη περίοδο.

- Παρατηρείται μια μετατόπιση των θεματικών αντικειμένων από τον δευτερογενή προς τον τριτογενή τομέα της οικονομίας, καθώς επίσης και η λειτουργία τμημάτων μάθησης που αναφέρονται σε ειδικότητες αιχμής.
- Οι παρεμβάσεις του δικτύου στον τομέα των ειδικών κοινωνικών ομάδων καλύπτουν σημαντικό μέρος της δραστηριότητάς του.
- Τα τμήματα μάθησης των κατηγοριών «Κοινωνικά» και «Πολιτιστικά» καλύπτουν σημαντικό μέρος της οργανωμένης επιμορφωτικής δραστηριότητας του δικτύου.

Συμπερασματικά, οι δραστηριότητες του δικτύου της ΛΕ στρέφονται προς τις στρατηγικές:

(α) της κοινωνικής ένταξης και αντιμετώπισης του αποκλεισμού

(β) της κοινωνικο-πολιτιστικής ανάπτυξης

(γ) της ολοκληρωμένης τοπικής ανάπτυξης,

με ιδιαίτερη μάλιστα έμφαση προς την πρώτη εκ των τριών στρατηγικών που αναφέραμε.

Ταυτόχρονα, η υιοθέτηση των κατευθύνσεων και οδηγιών της κεντρικής υπηρεσίας (σχετικά με το είδος και το περιεχόμενο των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων) από τις ΝΕΛΕ, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως αντιφατική - αφού άλλοτε οι κατευθύνσεις αυτές υλοποιούνται από τις περιφερειακές υπηρεσίες και άλλοτε όχι. Οι ποιοτικές όμως μεταβολές που αναδείξαμε σε σχέση με τη δραστηριότητα του δικτύου κυρίως εντοπίζονται κατά την υποπερίοδο 1994-1999, οπότε και συμβαίνουν οι μεταβολές αφενός στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης και αφετέρου στο θεσμικό πλαίσιο της τοπικής αυτοδιοίκησης β' βαθμού. Κατά την υποπερίοδο αυτή, οι κατευθύνσεις της κεντρικής υπηρεσίας που υιοθετούνται από τις περιφερειακές υπηρεσίες, συμπίπτουν σε γενικές γραμμές με τις προτεραιότητες της πολιτικής του ΕΚΤ.

3.3.4. Η διάρκεια των τμημάτων

Για την περίοδο 1978-1988, δεδομένα σχετικά με την εξέλιξη του δείκτη που αφορά στο μέσο όρο επιμορφωτικών ωρών ανά τμήμα μάθησης (στη συνέχεια: διάρκεια τμημάτων), υπάρχουν μόνο για τα έτη 1978-1985 και μάλιστα για το σύνολο της επιμορφωτικής δραστηριότητας (χωρίς δηλαδή επιπλέον ανάλυση ως προς τις κατηγορίες των τμημάτων).

Πίνακας 3.22
Εξέλιξη της διάρκειας των τμημάτων μάθησης
κατά την περίοδο 1978-1985

Έτος	Διάρκεια (επιμ. ώρες)
1978	39,0
1979	40,0
1980	40,5
1981	54,5
1982	60,2
1983	74,3
1984	80,8
1985	84,0

Πηγές: (α) Ντεμουντέρ, Βαρνάβα-Σκούρα, Βεργίδης, 1984: 82 (έτη: 1978-1981), (β) Κόκκος, 1987: 21 (έτη: 1982-1985).

Όπως παρατηρούμε, κατά την πρώτη φάση λειτουργίας τους τα τμήματα μάθησης είχαν εξαιρετικά μικρή διάρκεια, η οποία σταδιακά αυξάνεται: τα πρώτα έτη μετά την αναδιοργάνωση της ΛΕ η διάρκεια των τμημάτων μάθησης έχει ήδη διπλασιαστεί. Η αύξηση αυτή είναι αποτέλεσμα των προσπαθειών της κεντρικής υπηρεσίας να μετατρέψει το δίκτυο της ΛΕ σε φορέα δομημένων και οργανωμένων επιμορφωτικών δραστηριοτήτων. Σε έγγραφα της κεντρικής υπηρεσίας, ήδη από το έτος 1985, αποτυπώνονται οι πρώτες επιδράσεις της πολιτικής του ΕΚΤ. Στην εγκύκλιο Γ5/2263/31.5.1985 («Προγράμματα Λαϊκής Επιμόρφωσης») αναφέρεται σχετικά με τα τμήματα επαγγελματικής προκατάρτισης - κατάρτισης:

Σαν τέτοια τμήματα χαρακτηρίζονται εκείνα που είναι δυνατόν να οδηγήσουν σε κάποιο επάγγελμα ή σε μια πιο άρτια επαγγελματική κατάρτιση. Όπως είναι γνωστό τα τμήματα της κατηγορίας αυτής χρηματοδοτούνται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο με ποσοστό συμμετοχής 55% επί των δαπανών, στα πλαίσια της καταπολέμησης της ανεργίας. Απαραίτητες προϋποθέσεις για τη σύσταση των τμημάτων της κατηγορίας αυτής είναι οι εξής:

Α. Η διάρκειά τους δε θα πρέπει να είναι μικρότερη των 100 ωρών. Τμήματα μικρότερης διάρκειας (π.χ. κατάρτιση αγροτών σε θέματα αμπελουργίας, ασθενειών ζώων, κλπ) δε θα πρέπει να υπερβαίνουν σε ποσοστό το 5% του συνόλου των τμημάτων αυτής της κατηγορίας.

Είναι σαφής ο στόχος της κεντρικής υπηρεσίας να προσαρμόσει τις προδιαγραφές των τμημάτων μάθησης, τουλάχιστον για την κατηγορία «επαγγελματική κατάρτιση», στις προτεραιότητες του ΕΚΤ. Η προσπάθεια για ένταξη μεγαλύτερου ποσοστού τμημάτων μάθησης αυτής της κατηγορίας, στις χρηματοδοτούμενες από το ΕΚΤ δράσεις, εκφράζεται από το στόχο που τίθεται για περιορισμό των υπόλοιπων τμημάτων επαγγελματικής κατάρτισης σε ποσοστό 5% επί του συνόλου της κατηγορίας¹²². Όπως έχουμε αναφέρει (βλ. ενότητες 3.1.2 και 3.1.3), αυτές οι κατευθύνσεις της κεντρικής υπηρεσίας συνεχίζονται και κατά τη διάρκεια της περιόδου 1989-1999. Για τους λόγους αυτούς στις απολογιστικές εκθέσεις των ΝΕΛΕ δημιουργείται από το έτος 1991 και μετά ειδική κατηγορία τμημάτων μάθησης («άνω των 100 ωρών εντασσόμενα στο ΕΚΤ»), προκειμένου να διευκολύνεται η κεντρική διαχείριση αυτών των προγραμμάτων.

Στον πίνακα 3.23 παρουσιάζονται τα στοιχεία που αφορούν στην εξέλιξη της διάρκειας των τμημάτων μάθησης, για όλες τις επιμέρους κατηγορίες, κατά την περίοδο 1989-1999. Η τελευταία στήλη του πίνακα (ΣΔ) αναφέρεται στη διάρκεια επί του συνόλου της ετήσιας δραστηριότητας, προκειμένου να είναι εφικτές οι συγκρίσεις με τα στοιχεία του πίνακα 3.22.

¹²² Ωστόσο, το επόμενο έτος παρουσιάζεται μεγάλη απόκλιση από τον στόχο αυτό: «σε ότι αφορά την κατανομή των Τμημάτων Επαγγελματικής Κατάρτισης... το 1986, μόλις 35,3% διήρκεσαν πάνω από 100 ώρες, ενώ ο στόχος ήταν 95%» (Κόκκος, 1987: 18).

Πίνακας 3.23
Εξέλιξη της διάρκειας των τμημάτων μάθησης
κατά την περίοδο 1989-1999

Έτος	Επ. Κατάρτιση	Αλφαριθμητισμός	Κοινωνικά	Πολιτιστικά	Άλλα	ΣΔ
1989	102,1 ¹	136,8	132,5	83,9	80,2	104,1
1990	86,8	116,8	110,8	96,9	115,8	97,4
1991	111,7	137,2	112,9	86,7	57,0	110,0
1992	111,0	142,5	108,4	104,4	88,6	114,2
1993	119,6	157,0	138,7	99,5	92,2	122,2
1994	119,7	136,1	118,0	103,3	236,3	123,5
1995	109,1	134,4	198,6	96,8	124,9	122,6
1996	107,0	138,2	119,2	84,7	125,0	110,8
1997	117,7	104,6	90,2	87,6	182,0	108,6
1998	133,3	201,3	98,7	114,1	195,2	139,8
1999	95,5	119,8	116,1	88,7	30,5	98,7

*Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ):
Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.*

1: μέσος όρος επιμορφωτικών ωρών ανά τμήμα μάθησης της κατηγορίας.

Αν και η τάση αύξησης της διάρκειας των τμημάτων μάθησης δεν είναι συνεχής για ολόκληρη τη διάρκεια της περιόδου 1989-1999, μπορεί ωστόσο να διατυπωθεί το συμπέρασμα ότι κατά την περίοδο αυτή η διάρκεια των τμημάτων αυξάνεται σημαντικά σε σχέση με την αμέσως προηγούμενη περίοδο. Μάλιστα, αυτή η μεταβολή στις δραστηριότητες του δικτύου αφορά σε όλες τις κατηγορίες των τμημάτων μάθησης: τα τμήματα μάθησης που θα μπορούσαν να ενταχθούν στις στρατηγικές της κοινωνικο-πολιτιστικής ανάπτυξης και της ολοκληρωμένης τοπικής ανάπτυξης είναι πλέον και αυτά οργανωμένες επιμορφωτικές δραστηριότητες μεγάλης σχετικά διάρκειας και όχι κύκλοι ενημερωτικών διαλέξεων. Το συμπέρασμα αυτό θεωρούμε ότι ενισχύεται και από τα στοιχεία του πίνακα 3.24, όπου παρουσιάζονται τα ποσοστά των τμημάτων μάθησης για κάθε κατηγορία, με διάρκεια μεγαλύτερη των 100 ωρών.

Πίνακας 3.24
Ποσοστά τμημάτων μάθησης με διάρκεια μεγαλύτερη των 100 επιμ. ωρών
(1989-1999)

Έτος	Επ. Κατάρτιση	Αλφαριθμητισμός	Κοινωνικά	Πολιτιστικά	Άλλα
1989	52,3 ¹	64,4	46,0	62,1	28,3
1990	53,0	50,5	41,2	40,8	37,7
1991	59,1	63,3	57,7	36,1	23,5
1992	67,3	76,8	46,5	53,0	32,5
1993	62,7	73,9	55,7	46,3	32,8
1994	65,8	69,1	44,8	52,0	37,5
1995	62,1	84,3	71,2	45,3	78,1
1996	49,3	71,1	27,5	40,0	50,0
1997	57,6	60,0	55,3	39,6	33,3
1998	48,6	67,8	47,0	58,8	50,0
1999	24,1	39,0	38,0	23,0	0,0

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.

1: ποσοστό τμημάτων μάθησης της κατηγορίας με διάρκεια μεγαλύτερη των 100 ωρών

Στα στοιχεία του πίνακα 3.24 θεωρούμε ότι αποτυπώνεται η σε βάθος χρόνου επίδραση των προδιαγραφών για τις παρεμβάσεις του ΕΚΤ, που έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση του ποσοστού των τμημάτων μάθησης με διάρκεια μεγαλύτερη των 100 ωρών. Μάλιστα η επίδραση αυτή μεταβάλλει συνολικά το είδος των δραστηριοτήτων της ΛΕ, αφού δεν αφορά μόνον στην κατηγορία της επαγγελματικής κατάρτισης, αλλά επεκτείνεται και στις άλλες κατηγορίες προγραμμάτων. Επιπλέον, παρατηρούμε ότι όταν τερματίζεται η άμεση χρηματοδότηση του ΕΚΤ, μειώνεται και το ποσοστό των τμημάτων με διάρκεια μεγαλύτερη των 100 ωρών.

3.3.5. Άλλες δραστηριότητες της κεντρικής υπηρεσίας

Από το έτος 1993 και στη συνέχεια η κεντρική υπηρεσία συμμετέχει ή χρηματοδοτεί, σε περιορισμένη κλίμακα, ερευνητικά ή εκπαιδευτικά προγράμματα που δεν εντάσσονται στο πλαίσιο των έως τότε δραστηριοτήτων της. Συγκεκριμένα:

- Αναθέτει στο Πανεπιστήμιο Πατρών την υλοποίηση δύο καινοτομικών προγραμμάτων εκπαίδευσης εκπαιδευτών (στην Πάτρα και την Αθήνα).
- Αναθέτει στο Πάντειο Πανεπιστήμιο την εκπόνηση μελέτης με αντικείμενο την «ανάπτυξη συστήματος αξιολόγησης προτάσεων εκπαιδευτικού χαρακτήρα και παρακολούθησης των εκπαιδευτικών προγραμμάτων της Λαϊκής Επιμόρφωσης».
- Αναλαμβάνει το έτος 1996 τον εθνικό συντονισμό του «Ευρωπαϊκού Έτους Δια Βίου Εκπαίδευσης και Κατάρτισης» (όπως αποδόθηκε επίσημα στην ελληνική γλώσσα το «European Year for Lifelong Learning - 1996»).
- Κατά το έτος 1996 (και μέχρι το τέλος της περιόδου που καλύπτει η εργασία) αναλαμβάνει την παρακολούθηση και τη διαχείριση του προγράμματος «ΜΕΛΙΝΑ - Εκπαίδευση και Πολιτισμός», το οποίο χρηματοδοτείται αποκλειστικά από τον κρατικό προϋπολογισμό του ΥΠΕΠΘ και του Υπουργείου Πολιτισμού. Το πρόγραμμα «ΜΕΛΙΝΑ - Εκπαίδευση και Πολιτισμός» αφορά στην πειραματική εφαρμογή καινοτομικών δραστηριοτήτων με πολιτισμική διάσταση στην τυπική εκπαίδευση.
- Συμμετέχει στο πρόγραμμα «ELECTRA - Electronic Information Centre for Adult Education», σε συνεργασία με εννέα φορείς από έξι χώρες της ΕΕ, το οποίο χρηματοδοτείται απευθείας από κοινοτικές Διευθύνσεις. Αντικείμενο του προγράμματος ELECTRA είναι η ανάπτυξη ενός συστήματος πληροφόρησης στο Ιντερνετ, για θέματα εκπαίδευσης ενηλίκων και δια βίου εκπαίδευσης.
- Συμμετέχει σε άλλα κοινοτικά προγράμματα (για παράδειγμα, στο πλαίσιο των κοινοτικών προγραμμάτων Leonardo da Vinci και Socrates).

Η εμπλοκή της κεντρικής υπηρεσίας με νέου τύπου δραστηριότητες δεν έχει σημαντική επίδραση στον προϋπολογισμό του δικτύου της ΛΕ, καθώς είτε πρόκειται για προγράμματα μικρού προϋπολογισμού είτε για απευθείας εισροή νέων πόρων από κοινοτικά προγράμματα. Επομένως, αυτού του τύπου οι δραστηριότητες της κεντρικής υπηρεσίας δεν επηρεάζουν άμεσα τον όγκο της επιμορφωτικής

δραστηριότητας του δικτύου της ΛΕ, αφού δεν επιδρούν στη μείωση των ετήσιων επιχορηγήσεων προς τις ΝΕΛΕ. Ωστόσο, αναφέρονται στο σημείο αυτό γιατί θεωρούμε, ότι:

- Αποτυπώνουν την πολιτική της κεντρικής υπηρεσίας για επέκταση των δραστηριοτήτων της, σε τομείς πέραν των «παραδοσιακών» τομέων του δικτύου. Μάλιστα, οι προσπάθειες αυτές ουσιαστικά εκκινούν το 1994, έτος που από την ίδια την κεντρική υπηρεσία έχει χαρακτηριστεί ως μεταβατικό λόγω των επικείμενων μεταβολών στις διαδικασίες χρηματοδότησης από το ΕΚΤ, καθώς επίσης και των μεταβολών στην οργανωτική δομή του δικτύου (β' βαθμός τοπικής αυτοδιοίκησης). Η συνεχής μείωση των προϋπολογισμών της ΓΓΛΕ, σε συνδυασμό με την επερχόμενη αποδυνάμωση του ρόλου της κεντρικής υπηρεσίας, οδηγούν τον επιτελικό φορέα του δικτύου στην αναζήτηση πρόσθετων πόρων που όμως σε μικρό βαθμό μπορούν να προέρχονται από τον κρατικό προϋπολογισμό. Έτσι, η διεκδίκηση κοινοτικών προγραμμάτων ουσιαστικά αποτελεί μονόδρομο για την εισροή νέων πόρων.
- Διευρύνουν το πεδίο δραστηριοτήτων της ΓΓΛΕ προς την εκπαίδευση ενηλίκων και τη δια βίου εκπαίδευση. Σημειώνουμε, ότι ήδη από το 1994 ο όρος «λαϊκή επιμόρφωση», ουσιαστικά αντικαθίσταται από τον όρο «εκπαίδευση ενηλίκων» στις οδηγίες και τις κατευθύνσεις της κεντρικής υπηρεσίας προς τις ΝΕΛΕ.
- Σηματοδοτούν μια νέα εποχή στις σχέσεις της κεντρικής και των περιφερειακών υπηρεσιών, καθώς πρόκειται για δραστηριότητες που ουσιαστικά υλοποιούνται σε κεντρικό επίπεδο. Η δημιουργία ΚΕΚ από την κεντρική υπηρεσία και η απευθείας διεκδίκηση και υλοποίηση κοινοτικών προγραμμάτων, δυνητικά μπορούν να ερμηνευτούν από τις περιφερειακές υπηρεσίες ως παρότρυνση για την ανάληψη παρόμοιων δράσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.4

ΟΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΟΜΕΝΟΙ

3.4.1 Η εξέλιξη του αριθμού των εκπαιδευομένων

Για την περίοδο 1982-1988, τα στοιχεία που αφορούν στην κοινωνική σύνθεση των εκπαιδευομένων της ΛΕ, την ηλικιακή τους κατανομή και την αναλογία ως προς το φύλο, είναι σε κάποιο βαθμό επαρκή για την εξαγωγή συμπερασμάτων. Παρόλο που, όπως αναφέρεται από άλλους ερευνητές (πρβλ. και Κόκκος, 1987: 8), εντοπίζονται προβλήματα σχετικά με την πληρότητα αυτών των στοιχείων, εντούτοις τα συμπεράσματα των ερευνών και μελετών αυτής της περιόδου συγκλίνουν στο ότι το κοινό της ΛΕ, προέρχεται από τις λαϊκές τάξεις, ενώ επισημαίνονται και τα υψηλά ποσοστά συμμετοχής των γυναικών στα τμήματα μάθησης:

Σε γενικές γραμμές τα τμήματα συγκεντρώνουν το λαϊκό κοινό... Η έλξη που ασκεί η Λαϊκή Επιμόρφωση στα λαϊκά στρώματα είναι αναμφισβήτητη. Η γυναικεία αυτή αριθμητική υπεροχή εξηγείται αναμφίβολα από το γεγονός ότι οι συνθήκες ζωής στην ύπαιθρο έχουν βελτιωθεί, δίνοντας έτσι στις γυναίκες τη δυνατότητα να απαλλαχθούν από μια σειρά εργασίες και να αναζητήσουν μια νέα ασχολία έξω από το σπίτι. Η Λαϊκή Επιμόρφωση τους πρόσφερε μια σειρά από μαθήματα δίνοντάς τους την ευκαιρία να αξιοποιήσουν τον ελεύθερο χρόνο τους. Έτσι υπήρξε μαζική προσέλευση στις παραδοσιακές επιμορφωτικές δραστηριότητες, όπως το κέντημα και η κοπτική - ραπτική (Ντεμουντέρ, κ.ά., 1984: 109-110).

Προκύπτουν λοιπόν ενδείξεις ότι πλειοψηφία των επιμορφωομένων ανήκει στις λαϊκές τάξεις, ιδιαίτερα στην αγροτική... γύρω στα 7/10 των επιμορφωομένων προέρχονται από τις λαϊκές τάξεις και δεν έχουν τελειώσει τη Μέση Εκπαίδευση... στα Τμήματα Μάθησης της ΛΕ προσέρχονται κατά μεγάλη πλειοψηφία άτομα που ανήκουν στις λαϊκές τάξεις - ιδίως στην αγροτική - που έχουν χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και που ο κύριος κορμός τους αποτελείται από γυναίκες - νέους(ες) - ανέργους(ες). (Κόκκος, 1987: 8).

Ένα μεγάλο μέρος των επιμορφωομένων ήταν κάτοικοι αγροτικών περιοχών, κυρίως ανεπάγγελτες γυναίκες... Το κοινό της λαϊκής επιμόρφωσης... εξακολουθεί να είναι κυρίως γυναίκες προερχόμενες από τα λαϊκά στρώματα, με τάση

συμμετοχής και ανδρών της ίδιας κοινωνικο-οικονομικής προέλευσης. (Vergidis, 1988: 377-381).

Σύμφωνα με στοιχεία της κεντρικής υπηρεσίας (όπως παρατίθενται στο Παραϊοαννου, Palios, 1994: 47), επί 46.752 τμημάτων μάθησης της περιόδου 1982-1986: 19.202 (ποσοστό 41,0%) λειτούργησαν σε αγροτικές, 13.206 (28,3%) σε ημιαστικές και 14.344 (30,7%) σε αστικές περιοχές.

Κατά την περίοδο που καλύπτει η εργασία, στην κεντρική υπηρεσία δεν τηρούνται πλέον στοιχεία σχετικά με την κοινωνική σύνθεση των εκπαιδευομένων, ενώ δεν τηρούνται και στοιχεία σχετικά με τα ΚΛΕ στα οποία λειτουργούν τα τμήματα μάθησης, οπότε και θα υπήρχε η δυνατότητα έμμεσης εξαγωγής συμπερασμάτων σχετικά με την κοινωνική σύνθεση των εκπαιδευομένων. Όπως έχουμε αναφέρει (βλ. ενότητα 3.3.3), τα στοιχεία που τηρούνται αφορούν στο συνολικό αριθμό των εκπαιδευομένων ανά τμήμα μάθησης και στην αναλογία ως προς το φύλο και την ηλικιακή ομάδα (κάτω των 25 ετών και άνω των 25 ετών). Επομένως δεν είναι δυνατόν να εξαχθούν συμπεράσματα σχετικά με την κοινωνική σύνθεση ή έστω τη γεωγραφική προέλευση των εκπαιδευομένων της ΛΕ για αυτή την περίοδο. Με βάση συνεπώς τα παραπάνω διαθέσιμα στοιχεία θα επιχειρήσουμε στη συνέχεια να ανιχνεύσουμε τα χαρακτηριστικά των εκπαιδευομένων που συμμετέχουν στα τμήματα μάθησης της ΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999.

Στον πίνακα 3.25 παρουσιάζονται τα στοιχεία που αφορούν στην εξέλιξη του αριθμού των εκπαιδευομένων στα τμήματα μάθησης της ΛΕ, κατά την περίοδο 1989-1999¹²³, ενώ στο διάγραμμα 3.5 παρουσιάζεται η εξέλιξη του αριθμού των εκπαιδευομένων κατά την περίοδο 1978-1999.

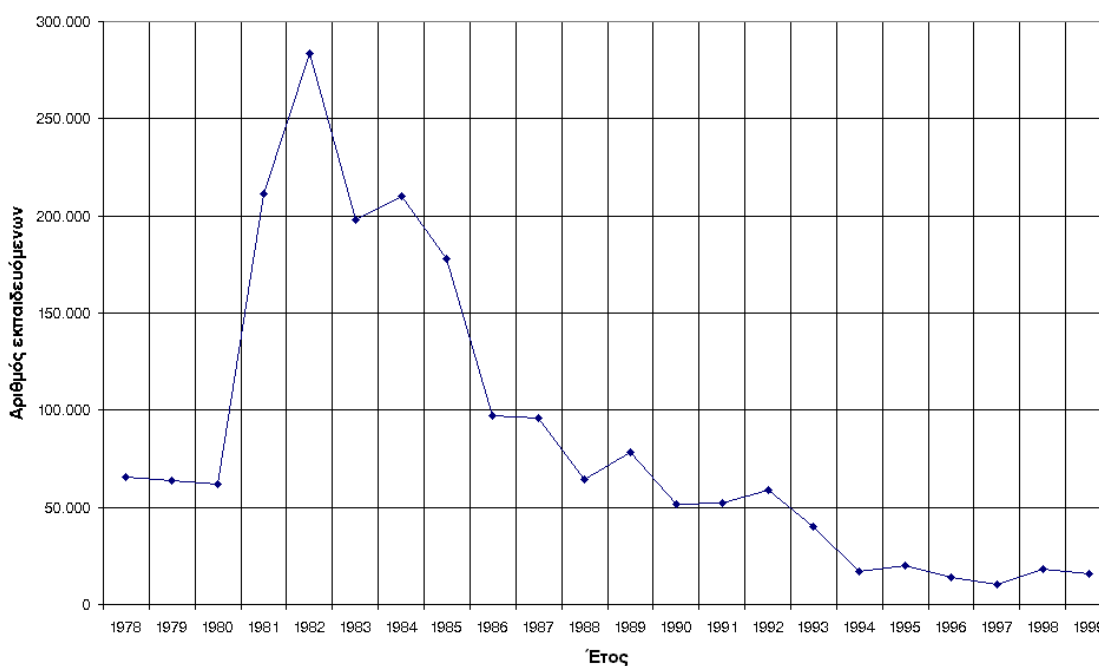
¹²³ Για τα σχετικά στοιχεία της περιόδου 1978-1988, βλ. πίνακα 3.12.

Πίνακας 3.25

Εξέλιξη του αριθμού των εκπαιδευομένων κατά την περίοδο 1989-1999

Έτος	Αριθμός εκπαιδευομένων
1989	78.587
1990	51.919
1991	52.302
1992	59.120
1993	39.864
1994	17.283
1995	20.032
1996	13.995
1997	10.133
1998	18.452
1999	15.886
Σύνολο	377.573

Πηγή: Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία αδημοσίεωτων στοιχείων.

Διάγραμμα 3.5: Εξέλιξη του αριθμού των εκπαιδευομένων (1978-1999)

Όπως έχουμε αναφέρει και στην ενότητα 3.3.2, η συρρίκνωση των δραστηριοτήτων του δικτύου της ΛΕ και ειδικότερα η μείωση του αριθμού των τμημάτων μάθησης, επιδρά άμεσα, όπως είναι εύλογο, και στην εξέλιξη του αριθμού των εκπαιδευομένων. Αν και η μείωση του αριθμού των εκπαιδευομένων δεν είναι συνεχής και ούτε ακολουθεί τους ίδιους ρυθμούς για όλα τα έτη, εντούτοις στο τέλος της περιόδου (1999), ο αριθμός των εκπαιδευομένων της ΛΕ αντιστοιχεί περίπου στο 1/5 του αριθμού των εκπαιδευομένων κατά το πρώτο έτος της περιόδου (1989). Σημειώνουμε ακόμη ότι ο συνολικός αριθμός των εκπαιδευομένων κατά την περίοδο 1989-1999, είναι μικρότερος του αριθμού των εκπαιδευομένων για οποιαδήποτε διετία της περιόδου της ποσοτικής επέκτασης των δραστηριοτήτων του δικτύου (δηλ. για τα έτη 1982-1985).

Θεωρούμε ότι και στο σημείο αυτό εντοπίζονται οι συνέπειες της μείωσης των προϋπολογισμών της ΓΓΛΕ και των επιχορηγήσεων προς τις ΝΕΛΕ, ωστόσο με βάση τα στοιχεία του πίνακα 3.25, προκύπτει επιπλέον ότι:

(α) κατά το έτος 1994, οπότε και θεσμοθετείται η τοπική αυτοδιοίκηση β' βαθμού, (ενώ παράλληλα εκκινούν οι διαδικασίες ανάπτυξης του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης), ο αριθμός των εκπαιδευομένων μειώνεται κατά 56,6% σε σχέση με το αμέσως προηγούμενο έτος.

(β) κατά το έτος 1997, οπότε μεγάλος αριθμός ΝΕΛΕ υλοποιούν προγράμματα στο πλαίσιο του «μεταβατικού σταδίου» του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης, η μείωση του αριθμού των εκπαιδευομένων σε σχέση με το προηγούμενο έτος ανέρχεται σε 27,6%. Μάλιστα, κατά το έτος αυτό ο αριθμός των εκπαιδευομένων είναι ο μικρότερος σε σχέση με όλα τα έτη κατά τα οποία λειτουργούν τμήματα μάθησης και υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία (πρβλ. και πίνακα 3.12).

(γ) Σε ολόκληρη την υποπερίοδο 1994-1999 οι αριθμοί των εκπαιδευομένων είναι καθηλωμένοι σε εξαιρετικά χαμηλά επίπεδα, σε σχέση με όλες τις άλλες περιόδους κατά τις οποίες λειτουργούν τμήματα μάθησης.

Τα παραπάνω, πέραν της ανάδειξης της επίδρασης των μεταβολών του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης και της θεσμοθέτησης της τοπικής αυτοδιοίκησης β' βαθμού (τα οποία άλλωστε έχουν επισημανθεί και στην ενότητα 3.3.2), θεωρούμε ότι καταδεικνύουν και μια επιπλέον σημαντική ποιοτική μεταβολή στη φυσιογνωμία του δικτύου της ΛΕ: η εμβέλεια του δικτύου περιορίζεται σημαντικά, αφού μειώνεται ο αριθμός των εκπαιδευομένων που συμμετέχουν στα τμήματα μάθησης της ΛΕ. Ενδεικτικά αναφέρουμε, ότι κατά το έτος 1982 οι εκπαιδευόμενοι που συμμετείχαν σε

τμήματα μάθησης της ΛΕ ήταν περίπου δεκαοκτώ φορές περισσότεροι από τους εκπαιδευόμενους του έτους 1999.

Στον πίνακα 3.26 παρατίθενται τα στοιχεία που αφορούν στην εξέλιξη της κατανομής των εκπαιδευομένων στις επιμέρους κατηγορίες τμημάτων μάθησης.

Πίνακας 3.26
Κατανομή των εκπαιδευομένων ανά κατηγορία τμημάτων μάθησης
(1989-1999)

Έτος	Επ. Κατάρτιση	Αλφαριθμητισμός	Κοινωνικά	Πολιτιστικά	Άλλα
1989	40.640 ¹ (51,7) ²	8.109 (10,3)	6.680 (8,5)	22.349 (28,4)	809 (1,0)
1990	27.853 (53,6)	8.333 (16,1)	4.381 (8,4)	10.444 (20,1)	908 (1,7)
1991	23.905 (45,7)	10.264 (19,6)	3.032 (5,8)	11.969 (22,9)	3.132 (6,0)
1992	30.249 (51,2)	9.164 (15,5)	3.596 (6,1)	11.776 (19,9)	4.335 (7,3)
1993	21.780 (54,6)	5.605 (14,1)	2.088 (5,2)	8.481 (21,3)	1.910 (4,8)
1994	9.120 (52,8)	3.630 (21,0)	899 (5,2)	3.148 (18,2)	486 (2,8)
1995	8.917 (44,5)	4.851 (24,2)	1.690 (8,4)	3.954 (19,7)	620 (3,1)
1996	6.736 (48,1)	2.815 (20,1)	1.426 (10,2)	2.966 (21,2)	52 (0,4)
1997	5.777 (57,0)	1.300 (12,8)	997 (9,8)	2.010 (19,8)	49 (0,5)
1998	8.824 (47,8)	3.592 (19,5)	1.371 (7,4)	4.535 (24,6)	130 (0,7)
1999	7.658 (48,2)	2.183 (13,7)	1.201 (7,6)	4.782 (30,1)	62 (0,4)
Σύνολα	191.459 (50,7)	59.846 (15,9)	27.361 (7,2)	86.414 (22,9)	12.493 (3,3)

*Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ):
Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.*

1: Αριθμός εκπαιδευομένων.

2: Ποσοστό (%) επί του συνόλου των εκπαιδευομένων κατά έτος.

Όπως προκύπτει από τα στοιχεία του πίνακα 3.26, η κατανομή των εκπαιδευομένων ακολουθεί σε γενικές γραμμές την κατανομή των τμημάτων μάθησης στις επιμέρους κατηγορίες (βλ. και πίνακα 3.19). Σημειώνουμε, όμως ότι τα ποσοστά των εκπαιδευομένων που συμμετέχουν στα τμήματα μάθησης των δύο πρώτων

κατηγοριών (επαγγελματική κατάρτιση και αλφαριθμητισμός), κυμαίνονται από 61,9 έως 73,8% (για ολόκληρη τη διάρκεια της περιόδου το ποσοστό είναι 66,6%). Με βάση τα χαρακτηριστικά αυτών των τμημάτων, στα οποία έχουμε αναφερθεί στην ενότητα 3.3.3, συμπεραίνουμε ότι η σύνθεση των εκπαιδευομένων της ΛΕ διαφοροποιείται σε αυτή την περίοδο, στα ακόλουθα σημεία:

- Ένα σημαντικό μέρος των εκπαιδευομένων στα τμήματα μάθησης αυτής της περιόδου, παρακολουθεί αντικείμενα που συνδέονται άμεσα με τις ανάγκες της οικονομίας και της αγοράς εργασίας (για παράδειγμα τμήματα μάθησης στα θεματικά αντικείμενα της πληροφορικής), σε μεγαλύτερο μάλιστα βαθμό σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο.
- Με βάση και τα στοιχεία του πίνακα 3.19 προκύπτει πως ένα σημαντικό ποσοστό των εκπαιδευομένων της ΛΕ εντάσσεται στα τμήματα των ειδικών κοινωνικών ομάδων. Κατά την περίοδο 1989-1999 συνολικά 55.073 εκπαιδευόμενοι της ΛΕ (ποσοστό 14,6%) παρακολούθησαν τμήματα μάθησης αυτής της κατηγορίας.
- Περίπου τα 2/3 των εκπαιδευομένων συμμετέχουν σε τμήματα μάθησης που εντάσσονται στη στρατηγική της κοινωνικής ένταξης και της αντιμετώπισης του αποκλεισμού, ενώ σημαντικό είναι και το ποσοστό των εκπαιδευομένων στα τμήματα μάθησης που εντάσσονται στις στρατηγικές της κοινωνικο-πολιτιστικής ανάπτυξης και της ολοκληρωμένης τοπικής ανάπτυξης.

Με βάση τα στοιχεία που έχουν παρατεθεί για τον αριθμό των τμημάτων των επιμέρους κατηγοριών (πίνακας 3.17) και του αριθμού των εκπαιδευομένων στις κατηγορίες αυτές (πίνακας 3.26), προκύπτουν τα στοιχεία του πίνακα 3.27 που αφορούν στην εξέλιξη της αναλογίας των εκπαιδευομένων ανά τμήμα μάθησης.

Πίνακας 3.27
Εξέλιξη του μέσου όρου του αριθμού των εκπαιδευομένων ανά κατηγορία
τμημάτων μάθησης (1989-1999)

Έτος	Επ. Κατάρτιση	Αλφαριθμητισμός	Κοινωνικά	Πολιτιστικά	Άλλα	Επί του συνόλου
1989	16,0	9,8	19,9	14,9	15,3	15,0
1990	15,1	10,3	18,0	17,1	17,1	14,6
1991	15,3	11,9	15,1	17,5	15,4	14,9
1992	15,5	12,1	15,6	17,8	15,3	15,2
1993	15,3	11,9	14,9	16,8	16,1	15,0
1994	21,8	12,7	15,5	18,2	30,4	18,2
1995	17,0	13,4	15,2	17,7	19,4	16,0
1996	18,2	14,5	35,7	18,0	26,0	18,1
1997	16,9	14,4	21,2	19,9	16,3	17,4
1998	20,0	20,0	20,8	19,9	21,7	20,0
1999	17,1	15,5	24,0	20,8	31,0	18,2

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία αδημοσίεωτων στοιχείων.

Όπως παρατηρούμε, ο μέσος όρος του αριθμού των εκπαιδευομένων ανά τμήμα μάθησης κινείται σε επίπεδα που επιβεβαιώνουν τη στροφή της ΛΕ προς οργανωμένες και δομημένες επιμορφωτικές δραστηριότητες. Ιδιαίτερα μάλιστα στα τμήματα των δύο πρώτων κατηγοριών, μόνον σε μια περίπτωση (κατηγορία επαγγελματικής κατάρτισης, έτος 1994), ο μέσος αριθμός εκπαιδευομένων ανά τμήμα είναι μεγαλύτερος από είκοσι. Αυτό ισχύει σε γενικές γραμμές και για τις άλλες κατηγορίες, αν και με μεγαλύτερο αριθμό παρόμοιων αποκλίσεων (κατηγορία κοινωνικών θεμάτων - έτη 1996-1999, κατηγορία πολιτιστικών θεμάτων - έτος 1999 και κατηγορία άλλων θεμάτων - έτη 1994, 1996, 1998 και 1999).

Χαρακτηριστικό της στροφής του δικτύου της ΛΕ προς περισσότερο οργανωμένες επιμορφωτικές δραστηριότητες αποτελεί το γεγονός ότι η μεγάλη μείωση του αριθμού

των τμημάτων κατάρτισης μετά το 1994 δεν οδηγεί σε μεγάλες αυξήσεις του αριθμού των εκπαιδευομένων και οι αναλογίες των εκπαιδευομένων στα τμήματα μάθησης διατηρούνται και πάλι σε επίπεδα που παραπέμπουν σε οργανωμένες και δομημένες επιμορφωτικές δραστηριότητες.

3.4.2 Η ηλικιακή σύνθεση των εκπαιδευομένων στα τμήματα μάθησης

Για προηγούμενες περιόδους, στοιχεία σχετικά με την ηλικιακή σύνθεση των εκπαιδευομένων, εντοπίστηκαν μόνον για τα έτη 1981-1986 (με εξαίρεση το έτος 1983).

Πίνακας 3.28
Εξέλιξη της ηλικιακής σύνθεσης των εκπαιδευομένων (1981-1983)

Έτος	Κάτω των 25 ετών (ποσοστό %)	Άνω των 25 ετών (ποσοστό %)
1981	63,4	36,6
1982 ¹	66,8	33,2
1983
1984 ²	58,5	41,5
1985 ²	57,9	42,1
1986	54,1	45,9

Πηγές: (α) Ντεμουντέρ, Βαρνάβα-Σκούρα, Βεργίδης, 1984: 85 (έτη: 1981, 1982),

(β) Κόκκος, 1987: 7 (έτη: 1984-1986).

1: τα στοιχεία αναφέρονται στο πρώτο εξάμηνο του έτους.

2: μόνον για τα τμήματα επαγγελματικής κατάρτισης.

Όπως παρατηρούμε κατά τα έτη 1981 και 1982 στα τμήματα μάθησης της ΛΕ, συμμετέχουν σε μεγαλύτερα ποσοστά εκπαιδευόμενοι ηλικίας κάτω των 25 ετών, ενώ στη συνέχεια η συμμετοχή των δύο ηλικιακών ομάδων περίπου εξισορροπείται. Αναλυτικά στοιχεία για την περίοδο που καλύπτει η εργασία παρατίθενται στον πίνακα 3.29.

Πίνακας 3.29
Εξέλιξη της ηλικιακής σύνθεσης των εκπαιδευομένων (1989-1999)

Έτος	Επ. κατάρτιση		Αλφαριθμητισμός		Κοινωνικά		Πολιτιστικά		Άλλα		Σύνολο τμημάτων	
	Κάτω των 25 ετών	Άνω των 25 ετών	Κάτω των 25 ετών	Άνω των 25 ετών	Κάτω των 25 ετών	Άνω των 25 ετών	Κάτω των 25 ετών	Άνω των 25 ετών	Κάτω των 25 ετών	Άνω των 25 ετών	Κάτω των 25 ετών	Άνω των 25 ετών
1989	53,1 ¹	46,9	58,0	42,0	60,1	39,9	78,0	22,0	62,4	37,6	61,4	38,6
1990	56,0	44,0	53,6	46,4	60,2	39,8	78,2	21,8	71,6	28,4	60,7	39,3
1991	53,1	46,9	54,0	46,0	57,1	42,9	75,6	24,4	64,1	35,9	59,4	40,6
1992	50,0	50,0	61,0	39,0	48,1	51,9	67,8	32,2	49,9	50,1	55,1	44,9
1993	48,2	51,8	51,7	48,3	65,3	34,7	68,0	32,0	51,9	48,1	54,0	46,0
1994	46,9	53,1	55,0	45,0	52,4	47,6	62,4	37,6	46,1	53,9	51,7	48,3
1995	48,0	52,0	61,7	38,3	82,1	17,9	65,7	34,3	74,7	25,3	58,5	41,5
1996	46,5	53,5	61,8	38,2	45,1	54,9	64,7	35,3	100,0	0,0	53,5	46,5
1997	44,6	55,4	58,4	41,6	61,6	38,4	71,1	28,9	65,3	34,7	53,4	46,6
1998	41,1	58,9	50,1	49,9	42,0	58,0	51,6	48,4	55,4	44,6	45,6	54,4
1999	34,6	65,4	52,6	47,4	69,0	31,0	63,0	37,0	56,5	43,5	48,3	51,7

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.
 1: ποσοστό (%) των εκπαιδευομένων της ηλικιακής κατηγορίας, στρογγυλοποιημένο στο πρώτο δεκαδικό ψηφίο.

Κατά τα πρώτα έτη της περιόδου υπερτερεί σαφώς η ηλικιακή ομάδα κάτω των 25 ετών, στα τμήματα μάθησης. Ωστόσο, τα ποσοστά αυτής της ηλικιακής ομάδας ακολουθούν φθίνουσα τάση στη διάρκεια του υπολοίπου της περιόδου, με αποτέλεσμα την εξισορρόπηση των ποσοστών των δύο ηλικιακών κατηγοριών στα τελευταία έτη. Σε κάθε όμως περίπτωση, οι οργανωμένες επιμορφωτικές δραστηριότητες της ΛΕ εξακολουθούν να προσελκύουν σε σημαντικά ποσοστά νεαρά σε ηλικία άτομα. Περαιτέρω ανάλυση των στοιχείων του πίνακα 3.27 μας οδηγεί στα ακόλουθα συμπεράσματα:

- Τα ποσοστά των εκπαιδευομένων κάτω των 25 ετών στα τμήματα επαγγελματικής κατάρτισης παρουσιάζουν πτωτικές τάσεις, με μεγαλύτερη μάλιστα ένταση κατά τα έτη που αναπτύσσεται το σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης του ΕΚΤ. Θεωρούμε, ότι αυτό αποτελεί μια σαφή ένδειξη ότι οι νέοι άνεργοι στρέφονται πλέον προς τα προγράμματα του ΕΚΤ, η παρακολούθηση των οποίων συνοδεύεται από επιδότηση.
- Αντίθετα, τα τμήματα μάθησης των πολιτιστικών θεμάτων προσελκύουν σε μεγαλύτερο βαθμό από τα τμήματα μάθησης όλων των άλλων κατηγοριών, εκπαιδευόμενους ηλικίας κάτω των 25 ετών.
- Στα τμήματα του αλφαριθμητισμού, η σχετική ισορροπία μεταξύ των δύο ηλικιακών ομάδων (στις περισσότερες μάλιστα περιπτώσεις υπερτερεί η κατηγορία των κάτω των 25 ετών), μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι σημαντικό ποσοστό των εκπαιδευομένων της ΛΕ είναι νεαρά σε ηλικία άτομα που προέρχονται από ειδικές κοινωνικές ομάδες (βλ. και ενότητα 3.3.3).

3.4.3 Η συμμετοχή των γυναικών στα τμήματα μάθησης

Για προηγούμενες περιόδους, τα στοιχεία σχετικά με τη συμμετοχή των γυναικών στα τμήματα μάθησης της ΛΕ παρατίθενται στον πίνακα 3.30.

Πίνακας 3.30
Συμμετοχή γυναικών στα τμήματα μάθησης (1978-1985)

Έτος	Γυναίκες εκπαιδευόμενες (ποσοστό %)
1978	60,0
1979	62,5
1980	63,5
1981	65,4
1982	74,0
1983	68,2
1984 ¹	67,5
1985 ¹	62,9

Πηγές: (α) Ντεμουντέρ, Βαρνάβα-Σκούρα, Βεργίδης, 1984: 85 (έτη: 1978-1981), (β) Κόκκος, 1987: 7 (έτη: 1982-1985).

1: τα στοιχεία αφορούν μόνο το χρονικό διάστημα Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου των αντιστοίχων ετών.

Όπως παρατηρούμε, τα ποσοστά συμμετοχής των γυναικών στα τμήματα μάθησης είναι ιδιαίτερα υψηλά, όπως άλλωστε έχει επισημανθεί από τους ερευνητές αυτής της περιόδου της ΛΕ (βλ. και ενότητα 3.4.1). Σχεδόν τα 2/3 των εκπαιδευομένων στα τμήματα μάθησης της ΛΕ είναι γυναίκες. Τα στοιχεία που αφορούν στη συμμετοχή των γυναικών, τόσο επί του συνόλου των τμημάτων μάθησης, όσο και ως προς τις επιμέρους κατηγορίες για την περίοδο 1989-1999 παρουσιάζονται στον πίνακα 3.31.

Πίνακας 3.31
Συμμετοχή γυναικών στα τμήματα μάθησης (1989-1999)

Έτος	Επ. Κατάρτιση	Αλφαριθμητισμός	Κοινωνικά	Πολιτιστικά	Άλλα	Επί του συνόλου
1989	75,4 ¹	48,7	54,4	57,0	52,4	65,4
1990	72,7	54,6	60,0	54,9	51,9	64,8
1991	77,6	51,5	66,1	54,9	61,0	65,6
1992	78,4	53,8	59,6	59,0	62,4	68,4
1993	78,1	55,2	60,4	56,2	66,2	68,7
1994	71,3	55,4	60,5	58,9	58,8	64,8
1995	68,4	55,1	48,7	61,7	53,4	61,7
1996	76,2	53,9	61,6	57,8	63,5	66,3
1997	73,6	61,5	54,1	55,8	63,3	66,6
1998	73,8	55,3	62,7	60,1	45,4	65,8
1999	71,7	55,0	62,3	59,5	53,2	64,9

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία αδημοσίεωτων στοιχείων.

1: Ποσοστό % επί του συνόλου των εκπαιδευομένων της κατηγορίας, στρογγυλοποιημένο στο πρώτο δεκαδικό ψηφίο.

Με βάση τα στοιχεία του πίνακα 3.31 προκύπτει ότι τα γενικά ποσοστά συμμετοχής των γυναικών (δηλ, τα ποσοστά συμμετοχής επί του συνόλου των κατηγοριών τμημάτων μάθησης) κινούνται στα ίδια επίπεδα με εκείνα της προηγούμενης περιόδου. Όμως, τα στοιχεία που αφορούν στη συμμετοχή των γυναικών στις επιμέρους κατηγορίες μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι τα υψηλά ποσοστά συμμετοχής των γυναικών οφείλονται στον υψηλό βαθμό συμμετοχής τους στα τμήματα επαγγελματικής κατάρτισης - όπου οι γυναίκες συμμετέχουν σε ποσοστά μεγαλύτερα του 70%. Προκειμένου να διερευνήσουμε περαιτέρω τους λόγους για τους οποίους παρατηρούνται υψηλά ποσοστά συμμετοχής των γυναικών στα τμήματα επαγγελματικής κατάρτισης, αναλύσαμε τα διαθέσιμα στοιχεία για το φύλο και την ηλικιακή κατανομή των εκπαιδευομένων σε συγκεκριμένες υποκατηγορίες επαγγελματικής κατάρτισης: πρόκειται για τις υποκατηγορίες «δευτερογενής - ανάπτυξη», «δευτερογενής - πολιτισμός» και «τριτογενής-ανάπτυξη», στις οποίες όπως δείξαμε στην ενότητα 3.3.3 εντάσσεται ο κυρίως όγκος των δραστηριοτήτων επαγγελματικής κατάρτισης του δικτύου της ΛΕ (ποσοστά 81-93% για την περίοδο 1989-1999, βλ. και πίνακα 3.18).

Πίνακας 3.32

Εξέλιξη των ποσοστών συμμετοχής γυναικών σε ορισμένες κατηγορίες των τμημάτων επαγγελματικής κατάρτισης (1989-1999)

Έτος	Δευτερογενής -ανάπτυξη			Δευτερογενής - πολιτισμός			Τριτογενής - ανάπτυξη		
	Κάτω των 25 ετών	Άνω των 25 ετών	Σύνολο γυναικών	Κάτω των 25 ετών	Άνω των 25 ετών	Σύνολο γυναικών	Κάτω των 25 ετών	Άνω των 25 ετών	Σύνολο γυναικών
1989	33,2	63,3	96,4	31,7	56,6	88,3	51,7	15,1	66,8
1990	32,2	60,0	92,2	60,5	32,1	92,6	53,4	16,0	69,4
1991	34,0	65,5	99,5	36,6	52,8	89,4	53,9	18,2	72,0
1992	34,9	64,9	99,8	31,3	56,4	87,7	51,2	19,9	71,1
1993	34,9	65,1	100,0	28,8	58,9	87,7	49,7	23,4	73,1
1994	40,8	58,2	99,0	23,4	71,0	94,4	42,7	24,6	67,3
1995	40,3	59,7	100,0	27,2	59,7	86,8	48,3	24,2	72,5
1996	35,1	64,8	99,9	25,0	68,2	93,2	48,2	28,6	76,8
1997	35,4	64,4	99,7	31,2	53,9	85,1	43,6	31,6	75,2
1998	30,4	69,6	100,0	24,4	63,7	88,1	40,8	28,6	69,4
1999	21,7	78,3	100,0	20,4	68,3	88,7	26,1	35,8	61,9

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.

Το πρώτο συμπέρασμα που προκύπτει από τα στοιχεία του πίνακα 3.32, είναι ότι οι γυναίκες παρακολουθούν σε σημαντικά ποσοστά (στα ίδια επίπεδα με εκείνα των ποσοστών γενικής συμμετοχής) τμήματα της υποκατηγορίας «τριτογενής - ανάπτυξη», όπου κυρίως εντάσσονται τα θεματικά αντικείμενα της πληροφορικής. Μάλιστα, τα τμήματα μάθησης αυτής της κατηγορίας παρακολουθούν κυρίως νέες γυναίκες, με ηλικία μικρότερη των 25 ετών.

Με βάση τα στοιχεία για τις άλλες δύο υποκατηγορίες, είναι προφανές πως τα υψηλά ποσοστά συμμετοχής των γυναικών στα τμήματα επαγγελματικής κατάρτισης, ερμηνεύονται με βάση την αποκλειστική σχεδόν παρακολούθηση των τμημάτων μάθησης που εντάσσονται στις υποκατηγορίες «δευτερογενής - ανάπτυξη» (κυρίως τμήματα του θεματικού αντικείμενου της κοπτικής - ραπτικής) και «δευτερογενής - πολιτισμός», από γυναίκες. Τα ευρήματα αυτά επιβεβαιώνουν τον εμπειρικό χαρακτηρισμό «γυναικεία» που είχε κατά το παρελθόν αποδοθεί στα τμήματα των θεματικών αντικείμενων «κοπτική - ραπτική» και «κέντημα - πλέξιμο». Επιπροσθέτως, παρατηρούμε ότι τα τμήματα μάθησης αυτών των υποκατηγοριών προσελκύουν κυρίως γυναίκες με ηλικία μεγαλύτερη των 25 ετών.

Η σταδιακή μείωση των τμημάτων των υποκατηγοριών «δευτερογενής - ανάπτυξη» και «δευτερογενής - πολιτισμός» και η ραγδαία αύξηση παράλληλα των τμημάτων της υποκατηγορίας «τριτογενής - ανάπτυξη», κατά την περίοδο 1989-1999 (βλ. και ενότητα 3.3.3), μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι διαφοροποιείται σε σημαντικό βαθμό και η σύνθεση των γυναικών στα τμήματα μάθησης της ΛΕ: ολοένα και μεγαλύτερα ποσοστά γυναικών με ηλικία μικρότερη των 25 ετών, συμμετέχουν στις επιμορφωτικές δραστηριότητες του δικτύου, ενώ συνεκτιμώντας τα όσα αναφέρουν οι ερευνητές της προηγούμενης περιόδου (πρβλ. ενότητα 3.4.1), μπορούμε να υποθέσουμε ότι πλέον οι γυναίκες που συμμετέχουν στα τμήματα μάθησης ολοένα και σε μικρότερο βαθμό προέρχονται από το γενικό πληθυσμό της υπαίθρου. Ωστόσο, θεωρούμε ότι το ζήτημα αυτό παραμένει προς διερεύνηση, καθώς με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία δεν είναι δυνατόν να στοιχειοθετηθεί ασφαλές συμπέρασμα¹²⁴.

Περαιτέρω διερεύνηση, επίσης, θεωρούμε ότι απαιτείται και στο ζήτημα του κατά πόσον τα «γυναικεία» τμήματα της ΛΕ αυτής της περιόδου εντάσσονται στη στρατηγική της κοινωνικής ένταξης και αντιμετώπισης του αποκλεισμού ή σε αυτή

¹²⁴ Προκειμένου να αποφανθούμε με βεβαιότητα για το ζήτημα αυτό θα πρέπει να γνωρίζουμε τη γεωγραφική κατανομή των τμημάτων μάθησης. Όπως, όμως έχουμε αναφέρει σχετικά στοιχεία δεν συλλέγονταν από τις ΝΕΛΕ, κατά την περίοδο που καλύπτει η εργασία.

της κοινωνικο-πολιτιστικής ανάπτυξης. Πρόκειται δηλαδή, για δραστηριότητες αμιγούς επαγγελματικής κατάρτισης, σε άμεση συνάρτηση με τις ανάγκες της οικονομίας και την ένταξη των συμμετεχουσών στην αγορά εργασίας; Οι γυναίκες που παρακολουθούν αυτά τα τμήματα, χρησιμοποιούν τις γνώσεις και δεξιότητες που αποκτούν προκειμένου να ενταχθούν στην τυπική αγορά εργασίας, στην άτυπη αγορά εργασίας (κυρίως στο φασόν)¹²⁵ ή προκειμένου να συμπληρώσουν το οικογενειακό εισόδημα μέσω της οικιακής τους εργασίας;

Με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία, δεν είμαστε σε θέση να διατυπώσουμε μια σαφή απάντηση στα ερωτήματα αυτά, που άλλωστε στην πρόσφατη ιστορία του θεσμού της ΛΕ διαρκώς και επανέρχονται, καθώς οποιαδήποτε περαιτέρω διερεύνηση είναι συνάρτηση δύο παραγόντων:

(α) των ποσοστών απορρόφησης στην αγορά εργασίας των γυναικών που συμμετείχαν σε αυτά τα τμήματα (σχετικά στοιχεία δεν τηρούνταν ούτε στις ΝΕΛΕ, ούτε και στην κεντρική υπηρεσία).

(β) της θέσης της γυναίκας στην αγορά εργασίας (τυπική και άτυπη) κατά την περίοδο που καλύπτει η εργασία, αλλά και της συμβολής της οικιακής εργασίας των γυναικών στο οικογενειακό εισόδημα (ζητήματα που δεν εντάσσονται στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας).

Η συμμετοχή των γυναικών στα τμήματα μάθησης ειδικών κοινωνικών ομάδων παρουσιάζεται στον πίνακα 3.33.

¹²⁵ Σχετικά με το θέμα αυτό, για τις προηγούμενες περιόδους της ΛΕ, ο Βεργίδης αναφέρει (Vergidis, 1988: 340): «... η μεγάλη αύξηση των τμημάτων κοπτικής - ραπτικής δεν ήταν καθόλου άσχετη από την κατακόρυφη άνοδο της βιοτεχνίας ετοιμών ενδυμάτων στη δεκαετία του 1970, που ήταν αποτέλεσμα της εφαρμογής του συστήματος *facoon* και στην Ελλάδα...». Υπό το πρίσμα αυτό ενδεχομένως η μείωση του αριθμού των τμημάτων κοπτικής - ραπτικής, να ερμηνεύεται ως αποτέλεσμα της κρίσης την οποία διέρχεται κατά τη δεκαετία του 1990 ο κλάδος της κλωστοϋφαντουργίας στην Ελλάδα.

Πίνακας 3.33
Εξέλιξη της συμμετοχής γυναικών στα τμήματα μάθησης
ειδικών κοινωνικών ομάδων (1989-1999)

Έτος	Γυναίκες εκπαιδευόμενες	Ποσοστό (%) επί της κατηγορίας	Ποσοστό (%) επί του συνόλου των γυναικών
1989	2.136	38,3	4,2
1990	3.101	42,9	9,2
1991	4.432	50,8	12,9
1992	4.236	48,3	10,5
1993	2.745	44,3	10,0
1994	1.844	51,5	16,5
1995	2.495	47,8	20,2
1996	1.270	48,2	13,7
1997	711	58,2	10,5
1998	1.734	52,8	14,3
1999	1.081	41,3	10,5
Σύνολα	25.785	46,8 ¹	10,3 ²

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.

1: βλ. και πίνακα 3.18.

2: βλ. και πίνακα Β.7 (Παράρτημα Β).

Όπως παρατηρούμε, περίπου μια στις δέκα γυναίκες που συμμετέχουν στα τμήματα της ΛΕ προέρχεται από ειδικές κοινωνικές ομάδες, αν και τα ποσοστά σε ετήσια βάση παρουσιάζουν σημαντική διακύμανση κατά τη διάρκεια της περιόδου 1989-1999. Σημαντικά είναι, επίσης, και τα ποσοστά της συμμετοχής των γυναικών στα τμήματα αυτής της κατηγορίας (το ήμισυ του αριθμού των εκπαιδευομένων στα τμήματα ειδικών κοινωνικών ομάδων είναι γυναίκες), αν και σε υστέρηση σε σχέση με τα γενικά ποσοστά συμμετοχής των γυναικών στα τμήματα μάθησης όλων των κατηγοριών.

Συμπερασματικά, λοιπόν, σε σχέση με τη συμμετοχή των γυναικών στα τμήματα μάθησης της ΛΕ καταλήγουμε στα ακόλουθα:

(α) τα γενικά ποσοστά συμμετοχής των γυναικών κινούνται στα επίπεδα εκείνων της αμέσως προηγούμενης περιόδου·

(β) τα τμήματα μάθησης της ΛΕ προσελκύουν περισσότερες γυναίκες με ηλικία μικρότερη των 25 ετών και σε αντικείμενα με άμεση σύνδεση με την αγορά εργασίας, σε μεγαλύτερο βαθμό σε σχέση με προηγούμενες περιόδους·

(γ) σημαντικά είναι τα ποσοστά συμμετοχής των γυναικών που προέρχονται από ειδικές κοινωνικές ομάδες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.5

Η ΛΑΪΚΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΣΥΝΕΧΙΖΟΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ

3.5.1. Η θέση του δικτύου της Λαϊκής Επιμόρφωσης στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης

Όπως έχουμε αναφέρει, κατά την υποπερίοδο 1994-1999, που συμπίπτει και με την υλοποίηση του Β΄ ΚΠΣ:

- Το σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης, λειτουργεί πλέον σε ανταγωνιστική βάση (μέσω δημόσιων προκηρύξεων και αναθέσεων των προγραμμάτων). Η πλειοψηφία των πιστοποιημένων φορέων (ΚΕΚ) ανήκει στον ιδιωτικό τομέα, ο οποίος και αναλαμβάνει το μεγαλύτερο αριθμό προγραμμάτων, ενώ η συμμετοχή των δημόσιων φορέων διαρκώς συρρικνώνεται.
- Κατά την πρώτη πιστοποίηση των ΚΕΚ (1995), μικρός αριθμός ΝΕΛΕ (μόλις τέσσερις) συμμετέχουν στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης, παρά τις σχετικές κατευθύνσεις της κεντρικής υπηρεσίας. Κατά τη δεύτερη πιστοποίηση του 1998 και ενώ έχει ήδη συντελεστεί η μεταβολή στο θεσμικό πλαίσιο της τοπικής αυτοδιοίκησης β΄ βαθμού, 17 ΝΕΛΕ πιστοποιούνται ως ΚΕΚ και 10 ΝΕΛΕ ως ΚΕΣΥΥ.

Οι συνέπειες της εμπλοκής των ΝΕΛΕ στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης διαφοροποιούν σημαντικά τόσο την κατάσταση στο εσωτερικό του δικτύου, όσο και τη θέση του δικτύου στις δραστηριότητες εκπαίδευσης ενηλίκων σε εθνικό επίπεδο. Συγκεκριμένα:

- Το ήμισυ του μηχανισμού του δικτύου, πιστοποιείται ως μηχανισμός για την υλοποίηση προγραμμάτων ΕΚΤ, γεγονός που σημαίνει ότι ένα σημαντικό μέρος του δικτύου της ΛΕ (υποδομές και ανθρώπινο δυναμικό) προσανατολίζει τη δραστηριότητα και τη στοχοθεσία του σε διαφορετικά πλαίσια - σε σύγκριση με την περίοδο 1982-1988.
- Το γεγονός ότι η κεντρική υπηρεσία πιστοποιείται ως ΚΕΚ περιφερειακής, μάλιστα, εμβέλειας¹²⁶ έχει ακόμη και σε συμβολικό επίπεδο τις συνέπειες που

¹²⁶ Επίσης, για πρώτη φορά στην ιστορική διαδρομή του δικτύου, η κεντρική υπηρεσία, εμπλέκεται σε δραστηριότητες υλοποίησης προγραμμάτων: μέχρι και την πιστοποίηση του 1998, η ΓΓΛΕ αποκλειστικά επέπτεε και συντόνιζε το δίκτυο της ΛΕ.

επισημίσαμε και στην ενότητα 3.1.4: ο επιτελικός φορέας ενός δημόσιου δικτύου πανελλαδικής εμβέλειας, πιστοποιείται πλέον ως ένα από τα 215 ΚΕΚ περιφερειακής εμβέλειας του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης.

- Για πρώτη φορά στην ιστορική διαδρομή του δικτύου, το ήμισυ του μηχανισμού της ΛΕ, βρίσκεται πλέον υπό τον έλεγχο ενός άλλου φορέα (του ΕΚΕΠΙΣ). Το ΕΚΕΠΙΣ πιστοποιεί τους φορείς και τις δομές κατάρτισης σύμφωνα με τις δικές του προδιαγραφές, που προκύπτουν από σχετικές υπουργικές αποφάσεις (βλ. και ενότητα 2.3.3). Στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης, κάθε ΝΕΛΕ που πιστοποιείται ως ΚΕΚ ή ΚΕΣΥΥ αντιμετωπίζεται ως μια από τις δομές, ενώ στο ΕΚΕΠΙΣ παρέχεται θεσμικά η δυνατότητα διαρκούς ελέγχου των δομών σε σχέση με τις ισχύουσες προδιαγραφές.

Η πιστοποίηση, συνεπώς, ενός μεγάλου μέρους του μηχανισμού της ΛΕ στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης, διαφοροποιεί εκ νέου τα δεδομένα της οργανωτικής του κατάστασης, ταυτόχρονα όμως προδιαγράφει τη νέα θέση του δικτύου στις δραστηριότητες εκπαίδευσης ενηλίκων στη χώρα. Όπως διαπιστώνουμε με βάση τον πίνακα 2.3, η ΛΕ είναι ένας μάλλον περιορισμένης εμβέλειας εταίρος του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης: μόλις το 6,5% των φορέων και το 4,3% των δομών κατάρτισης ανήκουν στο δίκτυο της ΛΕ - το μεγαλύτερο δημόσιο δίκτυο εκπαίδευσης ενηλίκων στη χώρα μέχρι την πιστοποίηση του 1998. Επιπροσθέτως, οι ΝΕΛΕ που συμμετέχουν στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης δεν διαθέτουν την τεχνογνωσία που απαιτείται προκειμένου να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις διεκδίκησης αλλά και διαχείρισης των προγραμμάτων, αφού μέχρι και το 1997 τα παραπάνω διεκπεραιώνονταν από την κεντρική υπηρεσία.

Έχουμε ήδη αναφερθεί στις αιτίες που ωθούν μεγάλο αριθμό ΝΕΛΕ να ενταχθούν στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης: στις νέες συνθήκες της τοπικής αυτοδιοίκησης β' βαθμού, οι ΝΕΛΕ είναι ο μόνος μηχανισμός των νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων που έχει τη δυνατότητα να διεκδικήσει προγράμματα κατάρτισης από το ΕΚΤ, τα οποία συνεισφέρουν στην αύξηση των σχετικών πόρων. Έτσι, οι νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις έχουν τη δυνατότητα άσκησης κοινωνικής πολιτικής σε τοπική κλίμακα σε ευαίσθητους τομείς (καταπολέμηση της ανεργίας, καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, κ.ο.κ.)¹²⁷. Η απουσία εθνικής πολιτικής στον τομέα αυτό και οι διαρκείς μειώσεις των προϋπολογισμών των ΝΕΛΕ, δεν επιτρέπουν στο δίκτυο της ΛΕ να διαδραματίσει τέτοιο ρόλο στο πλαίσιο των νομαρχιακών

¹²⁷ Για τους λόγους αυτούς άλλωστε 46 εκ των 54 νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων συμμετέχουν, με τον ένα ή άλλο τρόπο στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης (βλ. και ενότητα 3.1.4).

αυτοδιοικήσεων, παρά μόνον συμμετέχοντας στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης. Προκειμένου να διασαφηνίσουμε περαιτέρω το σημείο αυτό, παραθέτουμε ορισμένα στοιχεία σχετικά με τις οικονομικές προδιαγραφές των προγραμμάτων του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης (Βεργίδης, Καραλής, 1999: 97):

Ο προϋπολογισμός των προγραμμάτων κατάρτισης του ΕΚΤ περιλαμβάνει τις κατηγορίες:

- Δαπάνες εκπαιδευτών,
- Δαπάνες εκπαιδευομένων (επιδότηση και ασφάλιση εκπαιδευομένων),
- Άμεσες δαπάνες υλοποίησης (ενδεικτικά: ενοίκια πρόσθετων χώρων, δαπάνες συντήρησης χώρων, αναλώσιμα, αμοιβή αξιολογητή),
- Έμμεσες δαπάνες υλοποίησης (ενδεικτικά: αμοιβές επιστημονικού υπεύθυνου, διοικητικού και βοηθητικού προσωπικού, συντονιστή, καθώς και δαπάνες ύδρευσης και θέρμανσης των χώρων).

Όπως παρατηρούμε, οι οικονομικές προδιαγραφές των προγραμμάτων του ΕΚΤ διαφέρουν σε πολλά σημεία από τα τμήματα μάθησης της ΛΕ. Στα τμήματα μάθησης της ΛΕ καλύπτονται απλώς οι λειτουργικές δαπάνες και οι αμοιβές των εκπαιδευτών (που ανέρχονται περίπου στο ήμισυ των αντίστοιχων του ΕΚΤ). Αντίθετα στα προγράμματα του ΕΚΤ το εύρος των δαπανών είναι σημαντικά μεγαλύτερο και καλύπτει τομείς, όπως:

- Επιδότηση των ανέργων εκπαιδευομένων.
- Αμοιβές επιστημονικού προσωπικού: εκτός των εκπαιδευτών, προβλέπεται αμοιβή και για το διοικητικό, βοηθητικό και επιστημονικό προσωπικό.

Με βάση τα όσα αναφέρθηκαν θεωρούμε ότι καθίστανται προφανείς οι λόγοι για τους οποίους ένας μεγάλος αριθμός νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων εμπλέκεται στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης του ΕΚΤ: πέραν της επιδότησης των εκπαιδευομένων, η υλοποίηση των προγραμμάτων δίνει τη δυνατότητα στις νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις να δημιουργήσουν νέες θέσεις εργασίας (έστω και πρόσκαιρες) σε τοπικό επίπεδο.

Το γεγονός ότι στα προγράμματα του ΕΚΤ καλύπτεται μεγάλο εύρος δαπανών, έχει ως αποτέλεσμα οι προϋπολογισμοί των προγραμμάτων αυτών να είναι σημαντικά υψηλότεροι από εκείνους των τμημάτων μάθησης της ΛΕ, ενώ σημαντικά υψηλότερο είναι και το κόστος ανά εκπαιδευόμενο, καθώς επίσης και το κόστος ανά τμήμα

μάθησης: όπως μπορούμε να συμπεράνουμε από τα στοιχεία του πίνακα 3.34, στα προγράμματα του ΕΚΤ, το κόστος ανά τμήμα μάθησης (αλλά και ανά εκπαιδευόμενο) είναι περίπου τριάντα φορές μεγαλύτερο από το αντίστοιχο των τμημάτων μάθησης της ΛΕ¹²⁸.

Ωστόσο, όλα όσα αναφέρθηκαν, αν και σχετίζονται άμεσα με την οργανωτική συνοχή του δικτύου, εντούτοις συνιστούν ενδείξεις για τη θέση του στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης, αφού η πιστοποίηση των φορέων δεν οδηγεί αναγκαστικά και σε ανάληψη αντίστοιχων δραστηριοτήτων. Ακριβώς επειδή το σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης λειτουργεί πλέον σε ανταγωνιστική βάση, προκειμένου να διαπιστωθεί η έκταση της συμμετοχής των ΝΕΛΕ στις δραστηριότητες του ΕΚΤ, είναι αναγκαίο να αναλυθούν τα στοιχεία σχετικά με τα προγράμματα που υλοποίησαν οι ΝΕΛΕ στο πλαίσιο αυτό.

¹²⁸ Το συμπέρασμα αυτό, που προκύπτει με βάση τη σύγκριση των στοιχείων του πίνακα 3.32, βασίζεται σε δύο παραδοχές: (α) ως συνολικό κόστος των τμημάτων της ΛΕ θεωρείται η ετήσια επιχορήγηση προς τις ΝΕΛΕ και όχι ο συνολικός προϋπολογισμός του δικτύου, και (β) το κόστος της επιδότησης των εκπαιδευομένων στα προγράμματα του ΕΚΤ δεν έχει αφαιρεθεί κατά τους παραπάνω υπολογισμούς.

Πίνακας 3.34

Σύγκριση οικονομικών στοιχείων τμημάτων μάθησης της ΛΕ και προγραμμάτων ΕΚΤ κατά το έτος 1998

Έτος	Τμήματα Μάθησης ΛΕ			Προγράμματα ΕΚΤ ¹		
	Επιχορήγηση ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Αριθμός εκπαιδευομένων	Προϋπολογισμός	Αριθμός προγραμμάτων	Αριθμός εκπαιδευομένων
1998	268.498.915 ²	922 (291.214) ³	18.452 (14.551)	18.190.822.273	2.231 (8.153.663)	42.687 (426.144)
1999	250.176.180	872 (286.899)	15.886 (15.748)	22.772.645.899	2.504 (9.094.507)	48.354 (470.957)

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής: Επεξεργασία αδημοσίεωτων στοιχείων.

ΕΚΕΠΙΣ και Εργαστήριο Συνεχιζόμενης Εκπαίδευσης και Κατάρτισης, ΠΤΔΕ, Παν. Πατρών: Επεξεργασία αδημοσίεωτων στοιχείων.

1: Τα στοιχεία των ετών περιλαμβάνουν αθροιστικά τα προγράμματα του Εθνικού και του Περιφερειακού σκέλους.

2: Πραγματικές τιμές (σε δρχ.), έτος βάσης 1989.

3: Τα στοιχεία των παρενθέσεων αφορούν στο μέσο κόστος ανά τμήμα (ή πρόγραμμα) και στο μέσο κόστος ανά εκπαιδευόμενο, αντίστοιχα.

3.5.2. Η δραστηριότητα του δικτύου στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης

Στην ενότητα αυτή θα παρουσιαστούν τα στοιχεία που αφορούν στη συμμετοχή των ΝΕΛΕ στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης από το έτος 1995 έως και το έτος 1999. Τα στοιχεία που παρουσιάζονται στους πίνακες 3.35 έως 3.38 περιλαμβάνουν τον αριθμό των προγραμμάτων που υλοποίησε κάθε ΝΕΛΕ, τη συνολική διάρκεια¹²⁹ σε διδακτικές ώρες, τον συνολικό αριθμό των ατόμων και τον συνολικό προϋπολογισμό. Στη συνέχεια συγκρίνονται οι δραστηριότητες της ΛΕ στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης, με τις «εσωτερικές»¹³⁰ δραστηριότητες του δικτύου - προκειμένου να αναδειχθούν περαιτέρω οι ποσοτικές και οι ποιοτικές διαστάσεις της επίδρασης της συμμετοχής της ΛΕ στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης.

Η συμμετοχή της ΛΕ στις δραστηριότητες του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης κατά το έτος 1995, παρουσιάζεται στον πίνακα 3.35.

Πίνακας 3.35
Συμμετοχή της ΛΕ σε προγράμματα του ΕΚΤ κατά το έτος 1995¹

ΝΕΛΕ	Αριθμός προγραμμάτων	Διάρκεια (διδ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	Προϋπολογισμός
Αν. Αττικής	6	1.750	95	37.926.966 ²
Αργολίδας	4	1.200	47	25.625.270
Αχαΐας	12	3.300	223	66.150.691
Μαγνησίας	1			520.000
ΓΓΛΕ	40			71.019.040
Σύνολα	67	7.350	430	218.052.871

Πηγή: Εργαστήριο Συνεχιζόμενης Εκπαίδευσης και Κατάρτισης, ΠΤΔΕ, Παν. Πατρών: Επεξεργασία δημοσίευτων στοιχείων.

1: Συμμετοχή στα προγράμματα: ΕΠ «Συνεχιζόμενη Κατάρτιση και Προώθηση της Απασχόλησης» (εθνικό και περιφερειακό σκέλος) και Κοινοτικές Πρωτοβουλίες ADAPT και Απασχόληση (πρώτη φάση).

2: Πραγματικές τιμές (σε δρχ.), έτος βάσης 1989.

¹²⁹ Ο αριθμός των εκπαιδευομένων και/ή η διάρκεια, δεν αναφέρονται μόνον στις περιπτώσεις όπου η συμμετοχή των ΝΕΛΕ ή της κεντρικής υπηρεσίας δεν αφορά άμεσα σε πρόγραμμα κατάρτισης (για παράδειγμα: συμμετοχή σε αναπτυξιακή δράση στο πλαίσιο ενός προγράμματος, ή υπηρεσίες υποστήριξης προς εκπαιδευόμενους). Στην περίπτωση αυτή η αντίστοιχη θέση στους πίνακες 3.35 έως 3.38 παραμένει κενή.

¹³⁰ Χρησιμοποιούμε τον όρο «εσωτερικές», προκειμένου να διαχωρίσουμε τις δραστηριότητες του δικτύου που εξετάσαμε στα προηγούμενα κεφάλαια, από τις νέου τύπου δραστηριότητες που αναπτύσσει τμήμα του δικτύου στο πλαίσιο του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης.

Αν και μικρός αριθμός ΝΕΛΕ συμμετέχει στη φάση αυτή στις δραστηριότητες του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης, εντούτοις η συνολική χρηματοδότηση των ΝΕΛΕ Αν. Αττικής, Αργολίδας, Αχαΐας και Μαγνησίας από τις δραστηριότητες του ΕΚΤ, είναι ήδη πέντε φορές μεγαλύτερη από εκείνη των επιχορηγήσεών τους στο πλαίσιο του δικτύου της ΛΕ (πρβλ. και στοιχεία πίνακα 3.3). Μάλιστα, η χρηματοδότηση των τεσσάρων ΝΕΛΕ από το ΕΚΤ αντιστοιχεί στο 36,3% της συνολικής επιχορήγησης για όλες τις ΝΕΛΕ. Η διαφορά αυτή στους προϋπολογισμούς, οφείλεται στους λόγους που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη ενότητα σχετικά με τον διαφορετικό τρόπο χρηματοδότησης των προγραμμάτων του ΕΚΤ. Ωστόσο, παρόλο που η επίδραση στο επίπεδο της χρηματοδότησης είναι ήδη εμφανής, οι δείκτες της επιμορφωτικής δραστηριότητας του πίνακα 3.30 (αριθμός προγραμμάτων, διάρκεια και αριθμός εκπαιδευομένων), παραμένουν σε εξαιρετικά χαμηλά επίπεδα, σε σχέση με τους αντίστοιχους δείκτες της «εσωτερικής» δραστηριότητας του δικτύου (βλ. πίνακα 3.13).

Στην ενότητα 2.2.3 αναφερθήκαμε αναλυτικά στους λόγους για τους οποίους η ΓΔ V της ΕΕ συναίνεσε στην προκήρυξη μικρού αριθμού προγραμμάτων σε ολόκληρη τη χώρα κατά το έτος 1997 (στο πλαίσιο του αποκαλούμενου «μεταβατικού σταδίου» του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης). Με ειδική ΥΑ δόθηκε η δυνατότητα σε ορισμένους μόνον φορείς του δημόσιου τομέα (όχι κατ' ανάγκην πιστοποιημένους) να υποβάλλουν προτάσεις και στη συνέχεια να υλοποιήσουν προγράμματα. Στον πίνακα 3.36 παρουσιάζονται τα στοιχεία που αφορούν στη συμμετοχή της ΛΕ στις αναθέσεις προγραμμάτων του 1997 («μεταβατικό στάδιο»).

Πίνακας 3.36
Συμμετοχή της ΛΕ σε προγράμματα του ΕΚΤ κατά το έτος 1997

ΝΕΛΕ	Αριθμός προγραμμάτων	Διάρκεια (διδ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	Προϋπολογισμός
Βοιωτίας	7	1.250	134	23.985.770 ¹
Δράμας	11	2.850	217	52.810.307
Δωδεκανήσου	4	1.200	75	18.858.984
Ευβοίας	1	150	15	2.985.216
Ζακύνθου	4	850	70	17.058.378
Ηρακλείου	6	1.580	80	30.146.342
Θεσπρωτίας	3	225	60	5.472.896
Ιωαννίνων	8	1.990	140	39.632.297
Καρδίτσας	5	950	100	22.001.516
Μαγνησίας	5	575	70	10.377.727
Πειραιά	8	600	90	14.235.604
Πέλλας	6	1.420	114	29.571.645
Πρέβεζας	1	150	15	2.958.416
Ροδόπης	12	3.180	205	61.569.236
ΓΓΛΕ	92	23.120	1.750	472.024.261
Σύνολα	173	40.090	3.135	803.688.595

Πηγή: ΓΓΛΕ - Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής: Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.

1: Πραγματικές τιμές (σε δρχ.), έτος βάσης 1989.

Όπως μπορούμε να συμπεράνουμε από τα στοιχεία του πίνακα 3.36, ο βαθμός συμμετοχής τόσο των ΝΕΛΕ, όσο (κυρίως) της ΓΓΛΕ ήταν αρκετά υψηλός. Συγκεκριμένα συμμετείχαν 14 ΝΕΛΕ, καθώς επίσης και η κεντρική υπηρεσία, αναλαμβάνοντας την υλοποίηση αρκετά μεγάλου αριθμού προγραμμάτων.

Η δυνατότητα που δόθηκε στο δίκτυο της ΛΕ να συμμετάσχει στο «μεταβατικό στάδιο», είχε ως άμεση συνέπεια την «εξοικείωση» ενός σημαντικού αριθμού των στελεχών των ΝΕΛΕ (περίπου το 1/3 των ΝΕΛΕ) με τις διαδικασίες διεκδίκησης και

υλοποίησης επιδοτούμενων προγραμμάτων. Ταυτόχρονα, η εισροή σημαντικών πόρων (όπως διαπιστώνουμε από τις συγκρίσεις των επιμέρους δεικτών), σε σχέση με τις έως τότε επιχορηγήσεις του δικτύου θεωρούμε ότι λειτούργησε καταλυτικά στη συμμετοχή τους στις διαδικασίες της επόμενης πιστοποίησης, αλλά και στη γενικότερη εμπλοκή τους στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης - αφού πλέον ως νομαρχιακές υπηρεσίες είναι σε θέση να συνεισφέρουν στην εισροή πόρων και στην εφαρμογή πολιτικής στο πλαίσιο των νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων. Σημειώνουμε εδώ, ότι από τις 14 ΝΕΛΕ που συμμετείχαν στο «μεταβατικό στάδιο», οι 11 πιστοποιήθηκαν στη συνέχεια είτε ως ΚΕΚ, είτε ως ΚΕΣΥΥ (πρβλ.: πίνακες 3.1 και 3.36).

Ωστόσο, το σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης παγιώνει τη φυσιογνωμία του μετά τη δεύτερη πιστοποίηση, κατά τα έτη 1998 και 1999. Τα στοιχεία που αφορούν στη συμμετοχή της ΛΕ στις αναθέσεις προγραμμάτων για το έτος 1998 παρουσιάζονται στον πίνακα 3.37.

Πίνακας 3.37
Συμμετοχή της ΛΕ σε προγράμματα του ΕΚΤ κατά το έτος 1998¹

ΝΕΛΕ	Αριθμός προγραμμάτων	Διάρκεια (διδ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	Προϋπολογισμός
Αιτωλ/νίας	1			542.300 ²
Αν. Αττικής	2	1.100	35	26.428054
Αργολίδας	5	2.060	90	49.267.896
Άρτας	8	2.600	135	53.524.946
Αχαΐας	14	6.700	211	168.853.940
Βοιωτίας	7		105	26.955.892
Δράμας	9		135	19.199.927
Δυτ. Αττικής	4	2.438	60	58.197.396
Δωδεκανήσου	3		45	11.525.668
Έβρου	9		135	32.339.840
Εύβοιας	3	790	45	16.813.087

Ζακύνθου	5	2.000	80	46.095.445
Ηλείας	15		210	59.584.084
Ημαθίας	11	3.458	160	75.524.223
Ηρακλείου	8		90	28.352.385
Θεσπρωτίας	7	2.900	105	59.119.667
Ιωαννίνων	16		210	81.843.835
Καβάλας	10	3.278	190	83.503.254
Καρδίτσας	5	1.850	95	42.552.422
Λασιθίου	1			4.568.691
Μαγνησίας	4	1.475	75	31.217.190
Μεσσηνίας	5	1.000	92	33.058.243
Ξάνθης	1			7.953.723
Πειραιά	3	1.250	55	29.790.513
Πέλλας	1		15	3.955.169
Πιερίας	5	1.260	65	25.597.332
Ρεθύμνου	4	1.028	55	30.127.982
Τρικάλων	3		45	12.725.958
Φθιώτιδας	2	600	30	12.039.046
Χαλκιδικής	2		30	6.659.436
ΓΓΛΕ	42	5.210	215	183.821.403
Σύνολα	215	40.997	2.813	1.321.738.947

Πηγή: ΕΚΕΠΙΣ: Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.

ΕΙΕ: Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.

1: Συμμετοχή στα προγράμματα: ΕΠ «Συνεχιζόμενη Κατάρτιση και Προώθηση της Απασχόλησης» (εθνικό και περιφερειακό σκέλος), ΕΠ «Καταπολέμηση του αποκλεισμού από την αγορά εργασίας» και Κοινοτικές Πρωτοβουλίες ADAPT και Απασχόληση (δεύτερη φάση).

2: Πραγματικές τιμές (σε δρχ.), έτος βάσης 1989.

Όπως παρατηρούμε, κατά το έτος 1998 (οπότε και το σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης είναι σε πλήρη ανάπτυξη), 30 ΝΕΛΕ και η κεντρική υπηρεσία συμμετέχουν στις δραστηριότητες του ΕΚΤ: πρόκειται για τις 27 ΝΕΛΕ που έχουν πιστοποιηθεί ως ΚΕΚ ή ΚΕΣΥΥ, ενώ συμμετέχουν σε προγράμματα Κοινοτικών Πρωτοβουλιών και 3 επιπλέον μη πιστοποιημένες ΝΕΛΕ (Αιτωλοακαρνανίας, Λασιθίου και Ξάνθης).

Τέλος, τα στοιχεία που αφορούν στη συμμετοχή της ΛΕ κατά το έτος 1999, παρουσιάζονται στον πίνακα 3.38.

Πίνακας 3.38
Συμμετοχή της ΛΕ σε προγράμματα του ΕΚΤ κατά το έτος 1999¹

ΝΕΛΕ	Αριθμός προγραμμάτων	Διάρκεια (διδ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	Προϋπολογισμός
Αν. Αττικής	3	1.250	60	30.514.447 ²
Αργολίδας	12	5.640	215	133.365.045
Αχαΐας	16	7.650	281	179.372.798
Βοιωτίας	6		90	16.279.069
Δράμας	18		267	50.530.302
Δυτ. Αττικής	13	5.300	250	132.862.930
Δωδεκανήσου	1		15	2.818.886
Έβρου	15		225	43.979.914
Εύβοιας	4	1.574	60	35.095.137
Ζακύνθου	15	5.150	237	143.807.258
Ηλείας	11		165	30.910.000
Ημαθίας	9	2.723	130	53.176.532
Ηρακλείου	10		150	32.522.526
Θεσπρωτίας	5	2.400	75	50.815.715
Ιωαννίνων	21		305	44.051.091
Καβάλας	12	4.790	219	119.206.843
Καρδίτσας	10	3.980	190	94.331.394
Μαγνησίας	6	2.100	111	45.525.017
Πειραιά	7	2.950	130	72.683.228
Πέλλας	5		70	13.928.117
Πιερίας	6	2.100	90	41.788.801

Ρεθύμνου	3	1.250	55	29.208.496
Τρικάλων	16		240	25.898.520
Φθιώτιδας	3	1.100	45	18.957.012
Χαλκιδικής	4		45	10.687.102
ΓΓΛΕ	23	8.198	410	214.733.966
Σύνολα	254	58.155	4.130	1.667.050.147

Πηγή: ΕΚΕΠΙΣ: Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.

ΕΙΕ: Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.

1: Συμμετοχή στα προγράμματα: ΕΠ «Συνεχιζόμενη Κατάρτιση και Προώθηση της Απασχόλησης» (εθνικό και περιφερειακό σκέλος), ΕΠ «Καταπολέμηση του αποκλεισμού από την αγορά εργασίας» και Κοινοτικές Πρωτοβουλίες ADAPT και Απασχόληση (δεύτερη φάση).

2: Πραγματικές τιμές (σε δρχ.), έτος βάσης 1989.

Όπως παρατηρούμε, η εμπλοκή του δικτύου στις δραστηριότητες του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης δεν είναι ευκαιριακή. Συστηματικά πλέον τόσο οι πιστοποιημένες ΝΕΛΕ, όσο και η κεντρική υπηρεσία συμμετέχουν στη διεκδίκηση και υλοποίηση προγραμμάτων του ΕΚΤ. Κατά το έτος 1999, σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα 3.32 συμμετέχουν 25 ΝΕΛΕ, δηλαδή όλες οι ΝΕΛΕ που έχουν πιστοποιηθεί ως ΚΕΚ ή ΚΕΣΥΥ, εκτός των ΝΕΛΕ Άρτας και Μεσσηνίας. Η σχέση μεταξύ της δραστηριότητας του δικτύου στο πλαίσιο του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης και της εσωτερικής δραστηριότητας παγιώνεται.

Προκειμένου να είναι εφικτή η σύγκριση της εσωτερικής δραστηριότητας του δικτύου της ΛΕ, σε σχέση με τη δραστηριότητα στο πλαίσιο του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης, ιδιαίτερα κατά τα έτη 1997-1999 (όπου πλέον η συμμετοχή του δικτύου παγιώνεται), στον πίνακα 3.39 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των σχετικών αναλύσεων που αφορούν στους δείκτες επιμορφωτικής δραστηριότητας (αριθμός προγραμμάτων, διάρκεια σε διδακτικές ώρες και αριθμός εκπαιδευομένων), καθώς επίσης και στους προϋπολογισμούς.

Πίνακας 3.39
Σύγκριση της εσωτερικής δραστηριότητας του δικτύου της ΛΕ με τη δραστηριότητά του
στο πλαίσιο του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης (1997-1999)

Έτος	Εσωτερική δραστηριότητα (Α)				Δραστηριότητα στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης (Β)				Σύγκριση (Α ως προς Β) ²			
	Αριθμός Τμημάτων	Διάρκεια (σε ώρες)	Αριθμός εκπ/νων	Επιχορήγηση ΝΕΛΕ	Αριθμός προγ/των	Διάρκεια (σε ώρες)	Αριθμός εκπ/νων	Προϋπολογισμός	Τμήματα	Ώρες	Εκπ/νοι	Προϋπολογισμός
1997	583	63.293	10.133	288.457.165 ¹	173	40.090	3.135	803.688.595	29,7	63,3	30,9	278,6
1998	922	128.872	18.452	268.498.915	215	40.997	2.813	1.321.738.947	23,3	31,8	15,2	492,3
1999	872	86.054	15.866	250.176.180	254	58.155	4.130	1.667.050.147	29,1	67,6	26,0	666,4
Σύνολα	2.377	278.219	44.451	807.132.260	642	139.242	10.078	3.792.477.688	27,0	50,0	22,7	469,9

Πηγή: Για την εσωτερική δραστηριότητα, πίνακες 3.3 και 3.13.

Για τη δραστηριότητα στο σύστημα συν. Κατάρτισης, πίνακες 3.30 έως 3.33.

1: Πραγματικές τιμές (σε δρχ.), έτος βάσης 1989.

2: Για όλους τους δείκτες: ποσοστό (%) της δραστηριότητας στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης επί της εσωτερικής δραστηριότητας, στρογγυλοποιημένο στο πρώτο δεκαδικό ψηφίο.

Τόσο από τα στοιχεία των πινάκων 3.35 έως 3.38, όσο και από τα αποτελέσματα των περαιτέρω αναλύσεων του πίνακα 3.39, συμπεραίνουμε ότι ο όγκος των δραστηριοτήτων του δικτύου της ΛΕ στο πλαίσιο του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης είναι σημαντικός, συγκρινόμενος με την εσωτερική δραστηριότητα. Η συμμετοχή των μισών ΝΕΛΕ και της κεντρικής υπηρεσίας στις δραστηριότητες του ΕΚΤ, δημιουργεί ουσιαστικά ένα «παράλληλο δίκτυο» στο εσωτερικό του δικτύου της ΛΕ. Κατά τη διάρκεια μάλιστα των τριών τελευταίων ετών της περιόδου 1989-1999, οι δραστηριότητες αυτού του παράλληλου δικτύου αντιστοιχούν περίπου στο 1/3 της εσωτερικής δραστηριότητας του δικτύου¹³¹. Θεωρούμε όμως, ότι θα πρέπει να εκτιμηθούν ιδιαίτερα, σε σχέση με την επίδραση του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης στις δραστηριότητες και τη φυσιογνωμία του δικτύου της ΛΕ, οι υψηλές τιμές του δείκτη που εκφράζει την αναλογία των προϋπολογισμών. Οι χρηματικοί πόροι που απορροφά το παράλληλο δίκτυο κατά τη διάρκεια της τριετίας 1997-1999, αντιστοιχούν στο 469,9% του συνόλου των επιχορηγήσεων προς τις ΝΕΛΕ κατά την ίδια χρονική περίοδο - είναι δηλαδή περίπου 4,5 φορές περισσότεροι. Μάλιστα αν κατά τον υπολογισμό του δείκτη χρησιμοποιηθούν μόνον οι επιχορηγήσεις προς τις ΝΕΛΕ του παράλληλου δικτύου, η αναλογία αυτή κινείται σε ακόμη υψηλότερα επίπεδα (1.134,7% - δηλαδή περίπου 11,5 φορές περισσότεροι χρηματικοί πόροι μέσω του ΕΚΤ).

Το βασικό συμπέρασμα που προκύπτει από όσα αναφέρθηκαν σε αυτή την ενότητα, είναι πως για πρώτη φορά στην ιστορική διαδρομή του δικτύου της ΛΕ υλοποιούνται σε τέτοια έκταση «ξένες» προς το δίκτυο δραστηριότητες¹³², ενώ για πρώτη επίσης φορά σημαντικό μέρος του δικτύου απορροφά σημαντικό μέρος χρηματικών πόρων, από άλλη πηγή χρηματοδότησης.

Με βάση τα όσα αναφέρθηκαν, είναι ευνόητο ότι τόσο η εσωτερική δραστηριότητα του δικτύου κατά το δεύτερο ήμισυ της περιόδου 1989-1999, όσο και η φυσιογνωμία του δεν μπορούν να μελετηθούν και να αξιολογηθούν, χωρίς την ανασύνθεσή τους υπό το πρίσμα της δραστηριότητας του παράλληλου δικτύου. Επισημαίνουμε εδώ ορισμένα σημεία, τα οποία θεωρούμε ότι συμπληρώνουν την παρουσίαση των δεδομένων των προηγούμενων κεφαλαίων:

¹³¹ Η μεγαλύτερη τιμή του δείκτη της διάρκειας, σε σχέση με τους δείκτες των τμημάτων και των εκπαιδευομένων θα πρέπει να αποδοθεί στο γεγονός ότι τα επιδοτούμενα προγράμματα του ΕΚΤ έχουν μεγαλύτερη διάρκεια από τα τμήματα μάθησης της ΛΕ.

¹³² Αυτός είναι και ο λόγος άλλωστε για τον οποίο χρησιμοποιούμε τον όρο «παράλληλο δίκτυο», προκειμένου να περιγράψουμε τις δραστηριότητες του δικτύου στο πλαίσιο του ΕΚΤ. Τόσο ο όγκος των δραστηριοτήτων, όσο και η συστηματικότητα της εμπλοκής των μισών ΝΕΛΕ και της κεντρικής

- Η βαθμιαία εγκατάλειψη από την κεντρική υπηρεσία του συντονιστικού και καθοδηγητικού της ρόλου δεν θα πρέπει να αποδοθεί μόνον στη μεταβολή του θεσμικού πλαισίου της τοπικής αυτοδιοίκησης β' βαθμού, αλλά και στην εμπλοκή της στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης. Η βαθμιαία ανάληψη πρόσθετων δραστηριοτήτων, που σχετίζονται με τη διεκδίκηση και την υλοποίηση προγραμμάτων, είναι αναμενόμενο να επηρεάσει τη δυνατότητα της κεντρικής υπηρεσίας να αντεπεξέλθει στο θεσμικό της ρόλο.
- Η μεγάλη μείωση όλων των δεικτών της επιμορφωτικής δραστηριότητας κατά το έτος 1997 και η εν συνεχεία παγίωσή τους σε χαμηλά επίπεδα (βλ. και ενότητα 3.3.2), θεωρούμε ότι κυρίως ερμηνεύονται ως αποτελέσματα της δραστηριότητας του παράλληλου δικτύου. Σημειώνουμε εδώ, ότι η εμπλοκή της κεντρικής υπηρεσίας και των μισών ΝΕΛΕ στις δραστηριότητες του ΕΚΤ, είναι αναμενόμενο να επηρεάσει και τους ρυθμούς δραστηριότητας και των υπόλοιπων ΝΕΛΕ: ο βαθμιαίος αναπροσανατολισμός ενός σημαντικού μέρους των ΝΕΛΕ, αλλά και της κεντρικής υπηρεσίας, προς νέες κατευθύνσεις δεν μπορεί παρά να επηρεάσει και το υπόλοιπο μέρος του δικτύου της ΛΕ.
- Στη μείωση των τμημάτων μάθησης της κατηγορίας «Αλφαριθμητισμός» κατά την τριετία 1997-1999 (βλ. και πίνακα 3.17), θεωρούμε ότι συνεισφέρει και η εμπλοκή μεγάλου αριθμού ΝΕΛΕ σε προγράμματα του ΕΠ «Καταπολέμηση του αποκλεισμού από την αγορά εργασίας». Στο πλαίσιο αυτών των προγραμμάτων του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης προβλέπεται η λειτουργία τμημάτων προκατάρτισης για τον αλφαριθμητισμό και την κάλυψη ελλειμμάτων βασικής παιδείας των συμμετεχόντων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.6

ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ ΤΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ

3.6.1. Εξέλιξη και κατανομή του ανθρώπινου δυναμικού

Τα διαθέσιμα στοιχεία σχετικά με το ανθρώπινο δυναμικό της ΛΕ είναι περιορισμένα και αποσπασματικά για την περίοδο που μελετάμε. Η κατάσταση τόσο στην κεντρική όσο και στις περιφερειακές υπηρεσίες, όσον αφορά στην κατανομή και την εξέλιξη των στελεχών της ΛΕ είναι δύσκολο να αποτυπωθεί, για ολόκληρη τη διάρκεια της περιόδου που καλύπτει η εργασία, λόγω ελλείψεως των σχετικών στοιχείων. Με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία για ορισμένα έτη της περιόδου, θα επιχειρήσουμε στη συνέχεια να διερευνήσουμε ορισμένες πτυχές της εξέλιξης του δικτύου, σε συνάρτηση με το ανθρώπινο δυναμικό της κεντρικής και των περιφερειακών υπηρεσιών.

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, με το άρθρο 10 του ΠΔ 132/1989 συνιστώνται 650 θέσεις μόνιμου προσωπικού στη Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης, εκ των οποίων οι 132 θέσεις κατανέμονται στην κεντρική υπηρεσία και οι 518 στις περιφερειακές υπηρεσίες. Στο Ημερολόγιο που εξέδωσε η ΓΓΛΕ κατά το έτος 1992, στο μήνυμα του ΓΓ, αναφέρεται ότι σε ολόκληρη τη χώρα η ΛΕ διαθέτει 450 μόνιμους υπαλλήλους και 4.000 έκτακτους επιμορφωτές.

Με βάση τη σύγκριση των παραπάνω στοιχείων¹³³, συμπεραίνουμε ότι κατά την περίοδο 1990-1992 υπήρξε μια σημαντική μείωση του αριθμού των στελεχών (της τάξης του 30%), που θα πρέπει να αποδοθεί στην πολιτική μεταβολή του 1990 και στις απόπειρες αλλαγής της φυσιογνωμίας και της εμβέλειας της ΛΕ¹³⁴. Όπως θα δούμε στη συνέχεια, το συμπέρασμα αυτό ενισχύεται και από τις απόψεις των στελεχών της ΛΕ.

Τα μόνα διαθέσιμα στοιχεία για τις περιφερειακές υπηρεσίες μέχρι και το τέλος της περιόδου που καλύπτει η έρευνα, αναφέρονται στο έτος 1996. Πρόκειται για τα

¹³³ Όπως έχουμε ήδη σημειώσει, διατηρούμε ορισμένες επιφυλάξεις σχετικά με την ακρίβεια αυτών των στοιχείων. Ωστόσο, αν και είναι πιθανόν τα στοιχεία που περιέχονται στο Ημερολόγιο να είναι προσεγγιστικά, ενώ υπάρχει επίσης περίπτωση να μην καλύφθηκαν όλες οι προβλεπόμενες στο ΠΔ 132/1989 θέσεις, το ποσοστό μείωσης - σε μια μόλις διετία - είναι εξαιρετικά σημαντικό.

¹³⁴ Υπενθυμίζουμε στο σημείο αυτό και την κατάργηση των ΣΛΕ κατά το έτος 1992.

αποτελέσματα απογραφής των στελεχών των περιφερειακών υπηρεσιών που διενεργήθηκε από τον Πανελλήνιο Σύλλογο Εργαζομένων στη Λαϊκή Επιμόρφωση (ΠΑΣΕΛΕ). Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά:

- Το σύνολο του προσωπικού των ΝΕΛΕ ανέρχεται σε 350 υπαλλήλους.
- Από τους υπαλλήλους αυτούς, οι 110 ήταν αποσπασμένοι σε άλλες νομαρχιακές υπηρεσίες.
- Από τους 110 αποσπασμένους υπαλλήλους, περίπου το 30% επεδίωξε να αποσπαστεί, ενώ για το 70% η απόσπαση σε άλλη νομαρχιακή υπηρεσία ήταν αναγκαστική.

Οι παραπάνω αλλαγές στη σύνθεση των ΝΕΛΕ, γίνονται μετά τη μεταβολή στο θεσμικό πλαίσιο της τοπικής αυτοδιοίκησης β' βαθμού και αυτό γιατί μεταξύ 1992 και 1996 δεν μεσολαβεί κάποιο άλλο γεγονός που θα δικαιολογούσε μεταβολές στη σύνθεση των ΝΕΛΕ και την υπηρεσιακή κατάσταση των στελεχών. Με βάση τα παραπάνω στοιχεία μπορούμε να συμπεράνουμε, ότι στο σύνολο του δικτύου η επίδραση της μεταβολής στο θεσμικό πλαίσιο της τοπικής αυτοδιοίκησης β' βαθμού είναι καταλυτική:

- Ένα σημαντικό ποσοστό στελεχών (34%) αποσπώνται σε άλλες νομαρχιακές υπηρεσίες - μάλιστα τα περισσότερα από αυτά τα στελέχη δεν μετακινούνται οικειοθελώς.
- Η μεταβολή αυτή στο προσωπικό των ΝΕΛΕ, ανεξάρτητα από τις επιμέρους πολιτικές των νομαρχών, είναι καταδεικτική της συνολικής επίδρασης του νέου θεσμικού πλαισίου της νομαρχιακής αυτοδιοίκησης στο δίκτυο της ΛΕ. Η οργανωτική αποδιάρθρωση του δικτύου εκφράζεται πλέον όχι μόνον στο επίπεδο των σχέσεων κεντρικής υπηρεσίας και περιφερειακών, αλλά και στο επίπεδο του δυναμικού των περιφερειακών υπηρεσιών.
- Καταδεικτική είναι επίσης η μεταβολή στο προσωπικό των περιφερειακών υπηρεσιών του δικτύου, για την πολιτική των νομαρχών απέναντι στις ΝΕΛΕ. Οι νομάρχες δεν βασίζονται πλέον στις ΝΕΛΕ, αλλά και τη ΛΕ γενικότερα και επομένως οι δραστηριότητες των νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων υλοποιούνται μέσω των προγραμμάτων του ΕΚΤ¹³⁵. Θα πρέπει ωστόσο στο σημείο αυτό να επισημάνουμε ότι οι ισχνές ετήσιες επιχορηγήσεις προς τις ΝΕΛΕ δεν επέτρεπαν την ανάπτυξη σημαντικής δραστηριότητας σε τοπικό επίπεδο με αποτέλεσμα τη δημιουργία

¹³⁵ Όπως έχουμε αναφέρει, είτε μέσω των ΝΕΛΕ που ιδρύουν ΚΕΚ ή ΚΕΣΥΥ, είτε μέσω της ίδρυσης ΚΕΚ των νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων.

«πλεονάσματος» στελεχών, τα οποία οι νομάρχες μετακίνησαν σε άλλες θέσεις.

Σύμφωνα με στοιχεία της ΓΓΛΕ, ο συνολικός αριθμός των στελεχών της κεντρικής υπηρεσίας κατά το έτος 1997 ανέρχεται σε 62, με την ακόλουθη κατανομή ως προς το εκπαιδευτικό επίπεδο:

Πίνακας 3.40
Εκπαιδευτικό επίπεδο των υπαλλήλων της κεντρικής υπηρεσίας (1997)

Βαθμίδα εκπαίδευσης	Αριθμός υπαλλήλων	Ποσοστό (%)
Τριτοβάθμια	40	64,5
Δευτεροβάθμια	19	30,7
Υποχρεωτική	3	4,8
Σύνολα	62	100,0

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής: Επεξεργασία αδημοσίετων στοιχείων.

Όπως προκύπτει από τα στοιχεία του πίνακα 3.40, η κεντρική υπηρεσία στελεχώνεται από σχετικά μικρό αριθμό υπαλλήλων (ο οποίος μάλιστα υπολείπεται σημαντικά των αναφερομένων στο ΠΔ 132/1989 θέσεων). Σύμφωνα με στοιχεία από την ίδια πηγή, κατά το έτος 1997 τα μόνιμα στελέχη της Διεύθυνσης Προγραμμάτων ανέρχονταν σε είκοσι. Σημειώνουμε στο σημείο αυτό, ότι η Διεύθυνση Προγραμμάτων περιλαμβάνει πέντε τμήματα¹³⁶ και στις αρμοδιότητές της περιλαμβάνονται μεταξύ άλλων η παρακολούθηση του επιμορφωτικού έργου των ΝΕΛΕ και η εκπόνηση των ετήσιων κατευθύνσεων προς αυτές. Το υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο των υπαλλήλων της κεντρικής υπηρεσίας (όπως προκύπτει από τα στοιχεία του πίνακα 3.40) σε συνδυασμό με την τεχνογνωσία τους σε θέματα κοινοτικών προγραμμάτων, λειτούργησε θετικά στην κατεύθυνση της διεκδίκησης και διαχείρισης κοινοτικών πόρων κατά την περίοδο 1989-1999. Όπως έχουμε αναφέρει, η διεκδίκηση και η διαχείριση των κοινοτικών προγραμμάτων κατά την περίοδο αυτή, γινόταν από την κεντρική υπηρεσία για ολόκληρο το δίκτυο της ΛΕ. Η αλλαγή του τρόπου χρηματοδότησης των προγραμμάτων και η δημιουργία ΚΕΚ από την

¹³⁶ Σύμφωνα με το οργανόγραμμα της ΓΓΛΕ η Διεύθυνση Προγραμμάτων περιλαμβάνει τα τμήματα: αλφαριθμητισμού και βασικής παιδείας, επαγγελματικής επιμόρφωσης, ειδικών προγραμμάτων, κοινωνικών θεμάτων, πολιτιστικών θεμάτων, συνεργασίας με ΟΤΑ και φορείς.

κεντρική υπηρεσία, σίγουρα συνέτειναν στην αποδυνάμωση του επιτελικού της ρόλου, αφού πλέον το ολιγομελές προσωπικό της απέκτησε και νέα καθήκοντα.

Συνοπτολογίζοντας τα παραπάνω στοιχεία, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η διαρκής συρρίκνωση της εμβέλειας του δικτύου, ως βασικού δημόσιου φορέα στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων, εκφράζεται και στις μειώσεις του προσωπικού κατά την περίοδο 1989-1999 - όπου καταγράφεται μια συνολική μείωση της τάξης του 55%. Από τη μονιμοποίηση των στελεχών κατά το 1989 και τη συνακόλουθη ενίσχυση του οργανωτικού σχήματος του δικτύου, στο τέλος της περιόδου καταγράφεται η αποψίλωση σε ανθρώπινο δυναμικό - τόσο στο επίπεδο της κεντρικής όσο και στο επίπεδο των περιφερειακών υπηρεσιών.

3.6.2. Η άποψη των στελεχών

Η διερεύνηση των απόψεων των στελεχών των ΝΕΛΕ, σε σχέση με τα βασικά ερωτήματα της έρευνας, έγινε μέσω δομημένων συνεντεύξεων¹³⁷ με 19 στελέχη που κατά την περίοδο 1989-1999 υπηρετούσαν στις ΝΕΛΕ. Βασικός σκοπός αυτών των συνεντεύξεων ήταν η ανάδειξη των απόψεων των στελεχών που συν-διαμόρφωσαν την πορεία του δικτύου κατά τη διάρκεια της περιόδου που καλύπτει η έρευνα και που κυρίως είχαν άμεση επαφή με τα εξελίξεις που σημειώθηκαν. Τα αποτελέσματα των σχετικών αναλύσεων χρησιμοποιούνται εδώ για την περαιτέρω διαύγηση των όσων έχουν αναφερθεί σε προηγούμενες ενότητες, σχετικά με την εξέλιξη του δικτύου της ΛΕ.

¹³⁷ Βλ. και ενότητα 1.4.2.

Πίνακας 3.41
Στελέχη των ΝΕΛΕ που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις

Κωδικός	ΝΕΛΕ	Θέση
Σ1	Κερκύρας	Γραμματέας
Σ2	Ζακύνθου	Υπεύθ. Προγραμμάτων, μέλος ΣΛΕ
Σ3	Αιτωλοακαρνανίας	Γραμματέας
Σ4	Βοιωτίας	Υπεύθ. προγραμμάτων
Σ5	Πρεβέζης	Υπεύθ. Προγραμμάτων, μέλος ΣΛΕ.
Σ6	Μαγνησίας	Υπεύθ. προγραμμάτων
Σ7	Ηρακλείου	Υπεύθ. Προγραμμάτων, πρώην ΣΛΕ
Σ8	Κορινθίας	Μέλος ΣΛΕ
Σ9	Έβρου	Γραμματέας
Σ10	Ηλείας	Γραμματέας
Σ11	Αργολίδας	Γραμματέας
Σ12	Δωδεκανήσου	Υπεύθ. προγραμμάτων
Σ13	Φθιώτιδας	Υπεύθ. προγραμμάτων, μέλος ΣΛΕ
Σ14	Φλώρινας	Γραμματέας
Σ15	Τρικάλων	Γραμματέας
Σ16	Αχαΐας	Γραμματέας
Σ17	Αρκαδίας	Γραμματέας, μέλος ΣΛΕ
Σ18	Καρδίτσας	Υπεύθ. Κέντρου
Σ19	Θεσπρωτίας	Γραμματέας

Οι δομημένες συνεντεύξεις βασίστηκαν στις ακόλουθες 10 ερωτήσεις, που στη συνέχεια αποτελούν και τους άξονες ανάλυσης των απαντήσεων των συμμετεχόντων:

1. Πώς κρίνετε, από ποσοτική και ποιοτική άποψη, τις δραστηριότητες της ΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999, σε σχέση με την περίοδο 1982-1988.

2. Σε ποια σημεία εντοπίζετε την προσφορά των ΣΛΕ και ποιες θεωρείτε ότι ήταν οι συνέπειες από την κατάργησή τους.
3. Ποιες θεωρείτε ότι ήταν οι επιδράσεις των χρηματοδοτήσεων του Α΄ και του Β΄ ΚΠΣ στις δραστηριότητες της ΝΕΛΕ.
4. Σε ποιο βαθμό επηρέασαν τη δική σας ΝΕΛΕ και γενικότερα την ΛΕ οι θεσμικές αλλαγές του 1994 στις νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις.
5. Πώς θα περιγράφατε τις σχέσεις σας με την κεντρική υπηρεσία κατά την περίοδο 1989-1999.
6. Οι χρηματοδοτήσεις αυτής της περιόδου ήταν επαρκείς για την υλοποίηση των στόχων σας.
7. Για ποιους λόγους (δεν) δημιουργήσατε ΚΕΚ (ή ΚΕΣΥΥ).
8. Πώς γίνεται σήμερα η διερεύνηση επιμορφωτικών αναγκών για τα προγράμματα που υλοποιείτε.
9. Προσδιορίστε μερικές δραστηριότητες της δικής σας ΝΕΛΕ, κατά την περίοδο 1989-1999, τις οποίες θα χαρακτηρίζατε καινοτομικές.
10. Ποιες θεωρείτε ότι είναι οι προοπτικές της δικής σας ΝΕΛΕ, αλλά της ΛΕ γενικότερα.

Οι περισσότερες ερωτήσεις προς τα στελέχη συνδέονται άμεσα με τις υποθέσεις εργασίας της έρευνας, ωστόσο ορισμένες από αυτές συνδέονται κατά έμμεσο τρόπο.

Συγκεκριμένα:

- Η ερώτηση 8 συνδέεται με περαιτέρω διερεύνηση αφενός του ρόλου των ΣΛΕ (που κατά την εποχή που λειτουργούσαν είχαν ως βασική αρμοδιότητα τη σύνδεση των ΝΕΛΕ με τις τοπικές κοινωνίες και τη διερεύνηση των επιμορφωτικών αναγκών των πληθυσμών - στόχων) και αφετέρου με τους λόγους για τους οποίους οι ΝΕΛΕ επέλεξαν να υλοποιήσουν προγράμματα ορισμένων κατηγοριών έναντι άλλων.
- Η ερώτηση 9 στόχευε στην ανάδειξη εκείνων των κατηγοριών προγραμμάτων ή παρεμβάσεων που θεωρούνται από τα στελέχη καινοτομικές.
- Η ερώτηση 10 στόχευε κυρίως στη διερεύνηση της θέσης του δικτύου στις δραστηριότητες εκπαίδευσης ενηλίκων στη χώρα, αλλά και στην περαιτέρω διερεύνηση του βαθμού οργανωτικής συνοχής του δικτύου σε σχέση με την ερώτηση 5.

Η ανάλυση των απόψεων των στελεχών ακολουθεί στη συνέχεια, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις παρατίθενται αυτούσιες ορισμένες χαρακτηριστικές απόψεις που εκφράστηκαν.

Στην *πρώτη ερώτηση* («Πώς κρίνετε, από ποσοτική και ποιοτική άποψη, τις δραστηριότητες της ΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999, σε σχέση με την περίοδο 1982-1988»), όλα τα στελέχη απάντησαν ότι οι δραστηριότητες της περιόδου 1989-1999 είναι σημαντικά μειωμένες σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο. Σύμφωνα με τα περισσότερα στελέχη αυτή η μείωση συνοδεύτηκε και από πτώση της ποιότητας, ενώ μόνον τρία στελέχη απάντησαν ότι παρά τη μείωση της δραστηριότητας η ποιότητα της υλοποίησης των παρεμβάσεων παρέμεινε η ίδια. Αρκετά στελέχη αναφέρονται και στους λόγους που συνέβαλλαν κατά την άποψή τους στη συρρίκνωση της δραστηριότητας του δικτύου, ενώ στις περισσότερες απαντήσεις αποτυπώνεται η φυσιογνωμία της προηγούμενης περιόδου¹³⁸ και αντιδιαστέλλεται με τη σημερινή. Ορισμένες από τις απόψεις των στελεχών είναι χαρακτηριστικές σε σχέση με την «αυτοεικόνα» του δικτύου:

«Η ποιότητα παρέμεινε, έφυγε όμως η «φωτιά», χρειάζονται νέα στελέχη για να ανανεωθεί το δυναμικό, ακόμη και από ηλικιακή άποψη». (Σ2)

«Οι δραστηριότητες έχουν μειωθεί σημαντικά. Οι χρηματοδοτήσεις τη δεκαετία του '80 κατευθύνονταν προς τους δημόσιους φορείς, ενώ κατά τη δεκαετία του '90 υπήρξε προσανατολισμός προς τον ιδιωτικό τομέα». (Σ3)

«Στην περίοδο 1982-1988 αισθανόμασταν ότι είχαμε μια αποστολή να εκτελέσουμε και ένα μήνυμα να μεταδώσουμε. Μετά ήρθε η περίοδος των ισχνών αγελάδων». (Σ4)

«Η δραστηριότητά μας ήταν μειωμένη από ποσοτική άποψη, γιατί όλο το σύστημα στράφηκε προς τον θεσμό των ΚΕΚ. Ποιοτικά όμως δεν υπήρξε διαφορά». (Σ5)

«Μετά το 1989 είναι η περίοδος της παρακμής μας. Δεν υπάρχει πολιτική βούληση και άνθρωποι που να πιστεύουν στη λαϊκή επιμόρφωση». (Σ7)

«Τη πρώτη περίοδο θα τη χαρακτήριζα «πολιτιστική επανάσταση». Δεν υπήρξε άλλη δημόσια υπηρεσία που να είχε φτάσει και στα πιο απομακρυσμένα σημεία της χώρας - και στο τελευταίο χωριό. Σήμερα υπάρχει σαφέστατα μια ύφεση, καταρχήν έχει μειωθεί το προσωπικό». (Σ9)

¹³⁸ Πολλά στελέχη χρησιμοποίησαν τον όρο «κινηματική περίοδος» προκειμένου να αποδώσουν τη φυσιογνωμία της ΛΕ κατά την περίοδο 1982-1988. Παρόλο που κατά την ανάλυση των γραπτών τεκμηρίων δεν εντοπίσαμε αυτόν τον όρο (έστω και σε ανεπίσημα κείμενα), εντούτοις εικάζουμε ότι αποτελούσε κοινό τόπο για τα στελέχη της ΛΕ, αφού σε συζητήσεις μας τόσο με στελέχη άλλων ΝΕΛΕ (που δεν περιλαμβάνονται στις δομημένες συνεντεύξεις), όσο και με στελέχη της κεντρικής υπηρεσίας οι αναφορές στην «κινηματική περίοδο» ήταν αρκετά συχνές.

«Εγώ θα έβλεπα λίγο διαφορετικά τις περιόδους: η περίοδος 1982-1987 ήταν η χρυσή μας περίοδος, από το 1987 αρχίζει η καμπή η οποία συνεχίζεται. Σε αυτή την περίοδο οι χρηματοδοτήσεις μειώνονται και περιοριζόμαστε. Κατά την περίοδο 1982-1987 είχαμε 15 ΚΛΕ, στη συνέχεια λειτουργούσαν για ένα διάστημα τα 7 σε σταθερή βάση και σήμερα λειτουργούν μόνον 2». (Σ10)

«Η περίοδος 1982-1986 θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως η χρυσή περίοδος της λαϊκής επιμόρφωσης. Μετά έχουμε συνεχή πτώση. Κατά την περίοδο 1990-1993 μετακινήθηκαν πολλοί υπάλληλοι από τις ΝΕΛΕ και μειώθηκε σημαντικά το προσωπικό». (Σ14)

«Η υπηρεσία μέχρι το 1989 ήταν σε μεγάλη άνθηση. Στη συνέχεια η πορεία είναι φθίνουσα και το έργο της υπηρεσίας δεν αναγνωρίζεται πλέον». Ένας βασικός λόγος ήταν ότι κατά την περίοδο 1990-1993 μετακινήθηκαν πολλά στελέχη, τα περισσότερα από τα οποία δεν επανήλθαν. Τώρα έχει μείνει μόνον ένα άτομο». (Σ15)

«Αυτό που έγινε στη λαϊκή επιμόρφωση από το 1982-1989 θα το χαρακτήριζα ως κοσμογονία. Στηριχθήκαμε στα ΚΛΕ και φτάσαμε και στο πιο απομακρυσμένο χωριό του νομού. Σήμερα η κατάσταση δεν είναι ευχάριστη, τα ΚΛΕ από 8 μειώθηκαν σε 2 και έχουμε δεμένα τα χέρια λόγω των μικρών χρηματοδοτήσεων». (Σ18)

Στη *δεύτερη* ερώτηση («Σε ποια σημεία εντοπίζετε την προσφορά των ΣΛΕ και ποιες θεωρείτε ότι ήταν οι συνέπειες από την κατάργησή τους»), πέντε στελέχη θεωρούν ότι η κατάργηση των ΣΛΕ δεν είχε αρνητικές συνέπειες στην πορεία της ΛΕ, ενώ σε δύο περιπτώσεις γίνεται αναφορά στη δυσκολία προσαρμογής των μελών ΣΛΕ στο περιβάλλον της ΝΕΛΕ ως δημόσιας υπηρεσίας, καθώς και σε συγκρούσεις μεταξύ των μελών των ΣΛΕ και των άλλων στελεχών των ΝΕΛΕ (κυρίως με τους υπεύθυνους κέντρων).

«Έτσι κι' αλλιώς οι Σλίτες¹³⁹ συνεργάζονταν με τους υπεύθυνους κέντρων, επομένως δεν υπήρξε κάποια σοβαρή αλλαγή με την κατάργησή τους». (Σ11)

«Το ΣΛΕ ήταν άτυπο όργανο που δεν έκανε και τίποτε το ιδιαίτερο. Καλώς σταμάτησε να λειτουργεί». (Σ15)

«Δεν νομίζω ότι είχαν κάποια σπουδαία συνεισφορά και θεωρώ ότι η κατάργησή τους δεν είχε καμιά επίδραση. Οι Σλίτες είχαν μια απέχθεια απέναντι στα διοικητικά, μερικές φορές δεν συμπλήρωναν ούτε τα απαραίτητα έντυπα της υπηρεσίας». (Σ16)

«Τα ΣΛΕ δεν λειτούργησαν σωστά, ήταν ένας θνησιγενής θεσμός. Τέτοια συμβούλια δεν μπορούσαν να λειτουργήσουν μέσα σε μια δημόσια υπηρεσία και μάλλον αυτός θα ήταν ο λόγος που καταργήθηκαν». (Σ19)

Ωστόσο, τα περισσότερα στελέχη θεωρούν ως αρνητικό γεγονός την κατάργηση των ΣΛΕ, ορισμένα μάλιστα τη συνδέουν και με την αλλαγή φυσιογνωμίας της ΛΕ. Με βάση τις απαντήσεις αυτών των στελεχών, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η συνεισφορά των ΣΛΕ κυρίως εντοπίζεται στην επαφή της ΛΕ με τους κατοίκους των νομών, στη διερεύνηση των επιμορφωτικών αναγκών των πληθυσμών - στόχων, καθώς επίσης και στην επιμόρφωση του υπόλοιπου στελεχιακού δυναμικού των ΝΕΛΕ. Ουσιαστικά η κατάργηση των ΣΛΕ σηματοδοτεί, κατά την άποψη των στελεχών, το τέλος της «κινηματικής περιόδου» και τη μετατροπή των ΝΕΛΕ σε περισσότερο γραφειοκρατικές υπηρεσίες:

«Από τα ΣΛΕ γινόταν ποιοτική δουλειά, υπήρχε επαφή με τον κόσμο, διέθεταν ευρύτητα πνεύματος και «ψυχή». (Σ3)

«Ήταν λάθος απόφαση, μετά την κατάργησή τους γίναμε φτωχότεροι». (Σ4)

«Ήταν μεγάλη η συνεισφορά τους κυρίως στην επιμόρφωση των επιμορφωτών. Η κατάργησή τους δεν είχε διοικητικές συνέπειες, γιατί οι Σλίτες εντάχθηκαν στις ΝΕΛΕ». (Σ5)

«Ήταν πολύ θετικός θεσμός και προσέφερε πολλά. Τα μέλη των ΣΛΕ είχαν προσληφθεί με περισσότερο ανοικτές και όχι τυπικές διαδικασίες. Επιμορφώνονταν σε σταθερή βάση και στη συνέχεια επιμόρφωναν του επιμορφωτές και τους υπεύθυνους κέντρων. Η κατάργησή τους ήταν πλήγμα, γιατί άφησε κενό». (Σ7)

«Μετά την ίδρυσή τους τα ΣΛΕ είχαν να αντιμετωπίσουν το συντηρητικό παρελθόν της λαϊκής επιμόρφωσης. Έπρεπε να πείσουν τους νομάρχες, αλλά και τον κόσμο, για τις καινούργιες παρεμβάσεις - για παράδειγμα με τσιγγάνους ή επιμόρφωση στις φυλακές. Αυτά τα πράγματα τότε δεν θεωρούνταν δεδομένα, όπως σήμερα. Συμμετείχαν συχνά σε σεμινάρια και στη συνέχεια επιμόρφωναν τα στελέχη των ΝΕΛΕ και τους επιμορφωτές. Υπήρχε σύνδεση με την κεντρική υπηρεσία, στην οποία συχνά έστελναν εισηγήσεις». (Σ8)

«Το ότι καταργείται ένα όργανο που παράγει πολιτική σε τοπικό επίπεδο δείχνει ότι το βάρος μετακινείται από την ουσία στον τύπο». (Σ9)

«Στις περισσότερες ΝΕΛΕ λειτούργησαν θετικά και παρείχαν δύο βασικά πράγματα που σήμερα δεν υπάρχουν: την εκπαίδευση των εκπαιδευτών και των στελεχών και την ανίχνευση αναγκών και τη χάραξη πολιτικής με βάση τις τοπικές ανάγκες. Η κατάργηση τους είναι αρνητικός παράγοντας, αλλά μάλλον δεν θα μπορούσαν να λειτουργήσουν με βάση το σημερινό γραφειοκρατικό πλαίσιο». (Σ10)

«Καταργήθηκε ουσιαστικά όλη η δομή της λαϊκής επιμόρφωσης. Τα ΣΛΕ έκαναν ανίχνευση αναγκών, αλλά συνέβαλλαν και στην επαφή της λαϊκής επιμόρφωσης με τα πλατιά στρώματα της κοινωνίας». (Σ12)

¹³⁹ Σλίτες και Σλίτισες ήταν ο όρος που χρησιμοποιούνταν στη ΛΕ για τα μέλη των ΣΛΕ.

«Κυρίως η προσφορά τους εντοπίζεται στην επαφή με τον κόσμο. Γίνονταν συναντήσεις στα χωριά, σαν μικρή λαϊκή συνέλευση. Αυτά έλειψαν με την κατάργησή τους, αλλά ο λόγος δεν ήταν μόνον η κατάργηση των ΣΛΕ, αλλά και η αλλαγή του κλίματος και το κλείσιμο αρκετών ΚΛΕ». (Σ17)

«Ο ρόλος των ΣΛΕ ήταν κυρίως συντονιστικός και καθοδηγητικός. Όταν τα κατάργησαν είπαν ότι ήταν ανενεργά, αλλά αυτό δεν ίσχυε. Θεωρώ, ότι η απόφαση της κατάργησής τους ήταν πολιτική». (Σ18)

Στην *τρίτη* ερώτηση («Ποιες θεωρείτε ότι ήταν οι επιδράσεις των χρηματοδοτήσεων του Α΄ και του Β΄ ΚΠΣ στις δραστηριότητες της ΝΕΛΕ»), κατά την άποψη όλων των στελεχών η επίδραση των χρηματοδοτήσεων, αλλά και των εξελίξεων στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων, ήταν ιδιαίτερα έντονη στο δίκτυο της ΛΕ. Με βάση τις απαντήσεις των στελεχών μπορούμε να διακρίνουμε δύο τάσεις, όσον αφορά τα χαρακτηριστικά ή/ και τις συνέπειες αυτής της επίδρασης:

- Την παρέκκλιση από τους στόχους της ΛΕ και την αλλαγή του περιεχομένου και των κατευθύνσεων των παρεμβάσεων.
- Τη βελτίωση της ποιότητας υλοποίησης των προγραμμάτων λόγω της επίδρασης των χρηματοδοτήσεων, ωστόσο στις περισσότερες περιπτώσεις αυτή η βελτίωση νοηματοδοτείται ως προσαρμογή στους στόχους και το περιεχόμενο των παρεμβάσεων του ΕΚΤ.

Αρκετά από τα στελέχη αναφέρονται στη δυσκολία ανταγωνισμού των προγραμμάτων του ΕΚΤ από τα τμήματα μάθησης της ΛΕ, λόγω κυρίως της επιδότησης των ανέργων εκπαιδευομένων, όμως δύο στελέχη τονίζουν ότι τα προγράμματα της ΛΕ εξακολουθούν να παραμένουν ανταγωνιστικά στο πλαίσιο του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης. Ορισμένα στελέχη υπογραμμίζουν τις αδυναμίες που κατά την άποψή τους έχουν τα προγράμματα του ΕΚΤ, ενώ αρκετά από τα στελέχη αναφέρονται στη στροφή προς τα επιδοτούμενα προγράμματα ανέργων που έχουν ως στόχο τη σύνδεση της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας. Τέλος, όλα τα στελέχη αναφέρονται στην αδυναμία του δικτύου να αντιδράσει στην επίδραση των κοινοτικών χρηματοδοτήσεων. Παραθέτουμε, στη συνέχεια ορισμένα αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Ειδικά από το 1997 και μετά έχουμε έντονη επίδραση, αλλά μάλλον προς το καλύτερο, εκσυγχρονίστηκαν τα αντικείμενα των τμημάτων». (Σ1)

«Τα ΚΕΚ έχουν απορροφήσει τη δυναμική της λαϊκής επιμόρφωσης σε μεγάλο βαθμό, αλλά τα προγράμματα πλέον είναι διαφορετικά και αποσπασματικά, σε σχέση με τις παρεμβάσεις μας κατά το παρελθόν. Τα προγράμματα του Κοινωνικού Ταμείου, έχουν πολύ αυστηρό διοικητικό πλαίσιο με αποτέλεσμα να σπαταλώνται πόροι για διοικητικά και όχι για εκπαιδευτικά ζητήματα. Στα επιδοτούμενα προγράμματα υπάρχει μια «σχολαιοποίηση», δεν έχουν σχέση με τα παλιά προγράμματα της ΛΕ». (Σ2)

«Η επίδραση ήταν θετική, με τις χρηματοδοτήσεις είχαμε τη δυνατότητα να υλοποιούμε προγράμματα, όμως υπήρξε μια δέσμευσή μας προς την επαγγελματική κατάρτιση». (Σ5)

«Ήταν θετική, όσες ΝΕΛΕ έκαναν ΚΕΚ τελικά επιβίωσαν». (Σ7)

«Ήταν καταλυτική, γιατί έπρεπε να ανταγωνιστούμε ιδιωτικούς φορείς. Άλλαξε σε αυτή την περίοδο συνολικά το πλαίσιο και η πολιτική για την εκπαίδευση ενηλίκων και πλέον η εκπαίδευση από προσωπική ανάπτυξη γίνεται καταναγκασμός για να βρει κάποιος δουλειά. Βέβαια, με τον τρόπο που γίνονται σήμερα τα επιδοτούμενα προγράμματα ούτε σε αυτή την ανάγκη απαντούν, αλλά ακόμη και αν απαντούν - όλα τα άλλα που λέγαμε για την εκπαίδευση ενηλίκων που πήγαν;». (Σ9)

«Παρόλο που γίνονται τόσα προγράμματα από τα ΚΕΚ, υπάρχει μεγάλη ζήτηση και για τα δικά μας προγράμματα». (Σ10)

«Έχουν αλλάξει τα πράγματα, σήμερα πλέον το κίνητρο των καταρτιζομένων είναι η επιδότηση. Στα δικά μας προγράμματα παλιότερα δεν ήταν έτσι». (Σ11)

«Οι χρηματοδοτήσεις ήταν μια λύση για την επιβίωση των ΝΕΛΕ. Όσες έκαναν ΚΕΚ εξακολουθούν μέχρι σήμερα να λειτουργούν, όμως με άλλους στόχους από εκείνους της λαϊκής επιμόρφωσης». (Σ12)

«Για το Α΄ ΚΠΣ δεν μπορώ να μιλήσω, γιατί η διαχείριση γινόταν από την κεντρική υπηρεσία. Στο Β΄ ΚΠΣ ουσιαστικά επιβίωσαν μόνον όσες ΝΕΛΕ έκαναν ΚΕΚ». (Σ14)

«Από μια πλευρά θα την χαρακτηρίζα θετική, γιατί έφερε κάποια καινούργια αντικείμενα κατάρτισης και κυρίως γιατί έφερε επιπλέον πόρους. Το αρνητικό ήταν ότι έβαλε τον κόσμο στη λογική της επιδότησης, ακόμη και σε προγράμματα αλφαριθμητισμού στη δική μας ΝΕΛΕ ζητούν επιδότηση». (Σ15).

«Επέδρασαν θετικά όσον αφορά στο αποτέλεσμα της επιμόρφωσης. Έδωσαν καλύτερη ώθηση, γιατί (α) είχαμε ομογενοποίηση των τμημάτων ως προς τους συμμετέχοντες, (β) καλύτερα κριτήρια επιλογής εκπαιδευτών και (γ) κριτήρια αξιολόγησης στο τέλος, ώστε να βλέπουμε κατά πόσον επιτύχαμε τους στόχους μας». (Σ16)

«Στο Α΄ ΚΠΣ δεν είχαμε ιδιαίτερη σχέση με τη χρηματοδότηση από το ΕΚΤ, αυτό γινόταν κεντρικά. Στο Β΄ ΚΠΣ η κατάσταση άλλαξε με τα ΚΕΚ, όπου αρκετές ΝΕΛΕ συμμετείχαν. Δόθηκε ιδιαίτερο βάρος στην επαγγελματική κατάρτιση». (Σ17)

«Κατά το Α΄ ΚΠΣ δεν γνωρίζαμε πως γινόταν η διαχείριση αυτών των προγραμμάτων, απλώς λειτουργούσαμε κάποια τμήματα τα οποία τα εντάσσαμε σε αυτή την κατηγορία. Στη δεύτερη πιστοποίηση κάναμε ΚΕΚ, οι φορείς του δημοσίου πρέπει να δραστηριοποιούνται σε αυτή την κατεύθυνση. Αλλάζει όμως η παρουσία της λαϊκής

επιμόρφωσης στον κόσμο, τώρα ενδιαφέρονται πρωτίστως για τα επιδοτούμενα προγράμματα που κάνουμε». (Σ18)

«Η λαϊκή επιμόρφωση ληλατήθηκε από το ΕΚΤ. Πάντοτε η λαϊκή επιμόρφωση ήθελε να «πει» κάτι παραπάνω, ήταν ώριμος θεσμός και είχε στελέχη. Σήμερα, όσοι δεν έκαναν ΚΕΚ είναι «φτωχοί συγγενείς». Παρόλα αυτά πιστεύω ότι η επιδοτούμενη κατάρτιση που κατά στείρο τρόπο στοχεύει μόνον στην επαγγελματική αποκατάσταση έχει φτάσει στα όριά της: έχουμε περιπτώσεις που ο κόσμος ζητάει τα παλιά προγράμματα της λαϊκής επιμόρφωσης και ας μην είναι επιδοτούμενα». (Σ19).

Στην *τέταρτη* ερώτηση («Σε ποιο βαθμό επηρέασαν τη δική σας ΝΕΛΕ και γενικότερα την ΛΕ οι θεσμικές αλλαγές του 1994 στις νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις»), μόνον ένα στέλεχος εξέφρασε την άποψη ότι η θεσμική αλλαγή του 1994 δεν επηρέασε τη δράση της ΝΕΛΕ, ενώ τα περισσότερα στελέχη θεωρούν ότι υπήρξε επίδραση και μάλιστα αρνητική. Αρκετά στελέχη εστιάζουν στο γεγονός ότι πλέον δεν υπάρχει ενιαία πολιτική για το δίκτυο της ΛΕ, ενώ σε μερικές περιπτώσεις επισημαίνονται η αδιαφορία των νομαρχών για το θεσμό της λαϊκής επιμόρφωσης και οι μετακινήσεις στελεχών των ΝΕΛΕ προς άλλες υπηρεσίες των νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων.

«Τώρα υπάρχει λιγότερη γραφειοκρατία, γιατί οι νομάρχες είναι πολιτικά πρόσωπα και όχι υπηρεσιακοί». (Σ3)

«Ο νομάρχης ενδιαφέρθηκε για το έργο της ΝΕΛΕ και άφησε τα στελέχη να χειριστούν εν λευκώ την πορεία της». (Σ11)

«Οι αιρετοί βλέπουν τις ΝΕΛΕ θετικά στην κατεύθυνση της ανάπτυξης δραστηριοτήτων». (Σ13)

«Ο αιρετός είναι από τον νομό και ξέρει τις τοπικές ανάγκες καλύτερα. Νομίζω ότι υπάρχει καλή συνεργασία». (Σ19)

«Ένα ποσοστό του προσωπικού των ΝΕΛΕ στελέχωσε άλλες νομαρχιακές υπηρεσίες, αλλά βέβαια οι ΝΕΛΕ είχαν ατονήσει. Νομίζω ότι ήταν θέμα του κάθε νομάρχη αν θα συνέχιζε αυτή η κατάσταση αδράνειας της ΝΕΛΕ ή αν θα την δραστηριοποιούσαν εκ νέου». (Σ1)

«Μάλλον χειρότερη είναι τώρα η κατάσταση. Οι περισσότεροι νομάρχες δεν κατανόησαν τη σημασία των ΝΕΛΕ, πήραν τους υπαλλήλους και τους πήγαν σε άλλες υπηρεσίες». (Σ4)

«Συνέβαλλε στην αποκοπή από την κεντρική υπηρεσία, σταμάτησε η σύνδεση μεταξύ των ΝΕΛΕ και ο διάλογος μέσα στη λαϊκή επιμόρφωση. Οι νομάρχες ενδιαφέρονται κυρίως για τεχνικά έργα». (Σ7)

«Ορισμένοι δεν ήθελαν καθόλου τις ΝΕΛΕ, άλλοι τις υποβάθμισαν και άλλοι τις χρησιμοποίησαν». (Σ8)

«Μέχρι το 94 είχαμε μια πολιτική, από εκεί και μετά έχουμε τις κατά περίπτωση πολιτικές των αιρετών, αν και στους περισσότερους νομούς για τις ΝΕΛΕ δεν υπάρχει καν πολιτική. Οι περισσότεροι νομάρχες δεν έχουν τις ΝΕΛΕ σε υπόληψη, γιατί η επιμόρφωση δεν είναι τεχνικά έργα και δεν φέρνει ψήφους». (Σ9)

«Δεν υπάρχει πλέον ενιαία πολιτική, οι ΝΕΛΕ επαφίνονται στην υποκειμενική ερμηνεία και την άποψη κάθε νομάρχη για το τι σημαίνει λαϊκή επιμόρφωση και ποιόν ρόλο μπορεί να διαδραματίσει». (Σ14)

«Η επίδραση ήταν αρνητική. Οι περισσότεροι νομάρχες δεν ήταν ευαισθητοποιημένοι σε θέματα εκπαίδευσης ενηλίκων και δεν έδωσαν προτεραιότητα στις ΝΕΛΕ». (Σ17)

Στην *πέμπτη* ερώτηση («Πώς θα περιγράφατε τις σχέσεις σας με την κεντρική υπηρεσία κατά την περίοδο 1989-1999»), διαφαίνεται πως για την πλειοψηφία των στελεχών που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις, οι σχέσεις των ΝΕΛΕ με την κεντρική υπηρεσία διαρκώς και αποδυναμώνονται με ιδιαίτερη μάλιστα ένταση κατά τα τελευταία έτη της περιόδου 1989-1999 (για ορισμένα στελέχη ως καμπή θεωρείται το έτος 1994, ενώ για άλλα το έτος 1997). Για τα περισσότερα στελέχη η ευθύνη για την αποδυνάμωση των σχέσεων επιμερίζεται κυρίως στην κεντρική υπηρεσία, η οποία από ένα σημείο και μετά δεν ανταποκρίνεται στο θεσμικό της ρόλο:

«Δεν θα χαρακτήριζα σημαντικές τις σχέσεις. Όταν ζητήσουμε κάποια συμβολή από τη Γραμματεία την έχουμε, ανταποκρίνονται σε ικανοποιητικό βαθμό». (Σ1)

«Υπήρχε και υπάρχει καλή συνεργασία». (Σ11)

«Οι σχέσεις μέχρι και σήμερα είναι πολύ καλές». (Σ16)

«Υπάρχει μια αποκοπή των ΝΕΛΕ τα τελευταία χρόνια, αυτό το αποδίδω στις πενιχρές επιχορηγήσεις και σε αδυναμίες της κεντρικής υπηρεσίας». (Σ2)

«Κατά τα δύο - τρία πρώτα χρόνια της περιόδου υπήρχε στενή σχέση, η Γραμματεία ήταν η «μητέρα» των ΝΕΛΕ. Μετά το 1994 άλλαξε αυτή η κατάσταση, ουσιαστικά έμεινε μόνον ο οικονομικός δεσμός». (Σ3)

«Από ένα σημείο και μετά, περίπου στα μέσα της περιόδου, υπάρχει αδιαφορία από την κεντρική υπηρεσία. Ασχολήθηκαν οι ίδιοι με προγράμματα, με αποτέλεσμα να σταματήσουν να έρχονται ακόμη και κατευθύνσεις για τα τμήματα». (Σ4)

«Συνεχώς αδυνατίζουν οι σχέσεις, ειδικά από το 1994 και μετά. Σταμάτησαν οι συλλογικές διαδικασίες (συναντήσεις, σεμινάρια, κλπ) ή μειώθηκαν σε μεγάλο βαθμό, με εξαίρεση τον τομέα των ειδικών κοινωνικών ομάδων όπου ακόμη υπάρχει κάποια σύνδεση». (Σ7)

«Στην αρχή της περιόδου υπήρχε συνεργασία και καθοδήγηση. Τώρα οι σχέσεις βασίζονται σε αμοιβαία αναγκαιότητα αν και φυσικά υπάρχουν ακόμη καλές συνεργασίες με ορισμένα στελέχη της κεντρικής υπηρεσίας». (Σ9)

«Στην αρχή της περιόδου υπήρχε σύνδεση και κοινός προγραμματισμός, τώρα οι οποίες συνεργασίες είναι σε επίπεδο προσώπων». (Σ10)

«Δεν υπάρχει ο ίδιος δεσμός. Έχει χαθεί ο ενθουσιασμός και υπάρχει μια περιρρέουσα απογοήτευση». (Σ12)

«Οι σχέσεις ήταν ανταγωνιστικές. Η κεντρική υπηρεσία δεν μας βοήθησε ούτε με πόρους, ούτε με έργο». (Σ13)

«Δεν ασχολούνται πλέον με τις ΝΕΛΕ». (Σ14)

«Τα τελευταία τρία χρόνια οι σχέσεις είναι λίγες. Στην κεντρική υπηρεσία ασχολούνται με την απορρόφηση χρηματοδοτήσεων από το ΕΚΤ». (Σ15)

«Στην αρχή της περιόδου μας υποστήριζαν, αλλά τα τελευταία χρόνια αυτό έχει αλλάξει. Απομακρυνθήκαμε και εμείς λόγω των μεταβολών της νομαρχιακής αυτοδιοίκησης, αλλά και η κεντρική υπηρεσία έδωσε βάρος στα κοινοτικά προγράμματα». (Σ17)

«Στην αρχή οι σχέσεις ήταν πολύ καλές, δεν είχαμε προβλήματα. Από το 1997 και μετά, με τα επιδοτούμενα προγράμματα, οι σχέσεις έχουν χαλαρώσει. Για παράδειγμα αυτό το εξάμηνο πήραμε μόλις πέντε έγγραφα από την κεντρική υπηρεσία, παλαιότερα το ντοσιέ της αλληλογραφίας ήταν γεμάτο. Από κάποια χρονιά και μετά σταμάτησαν να στέλνουν οδηγίες και κατευθύνσεις. Πριν οι οδηγίες ήταν πολύ αναλυτικές και ξέραμε που να δώσουμε βάρος στις παρεμβάσεις μας». (Σ18)

«Η κεντρική υπηρεσία δείχνει σαν να θέλει να απαλλαγεί από τις ΝΕΛΕ». (Σ19)

Στην *έκτη* ερώτηση («Οι χρηματοδοτήσεις αυτής της περιόδου ήταν επαρκείς για την υλοποίηση των στόχων σας;»), δεν υπήρξε καμία απολύτως διαφοροποίηση στις απαντήσεις των στελεχών. Δεν έχει νόημα να παρατεθούν εδώ αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις, αφού όλα τα στελέχη ανέφεραν ότι οι χρηματοδοτήσεις ήταν ανεπαρκείς και ότι διαρκώς η κατάσταση από αυτή την άποψη επιδεινώνεται. Όλα τα στελέχη απάντησαν ότι με τέτοιου ύψους επιχορηγήσεις δεν είναι σε θέση να προγραμματίσουν τη δράση της ΝΕΛΕ και να υλοποιήσουν τα σχέδιά τους, αφού μάλιστα τις περισσότερες φορές το ύψος της ετήσιας επιχορήγησης είναι μικρότερο από τα λειτουργικά έξοδα.

Στην *έβδομη* ερώτηση (Για ποιους λόγους (δεν) δημιουργήσατε ΚΕΚ (ή ΚΕΣΥΥ), οι λόγοι που κυρίως προβάλλονται είναι:

- Η πολιτική των αιρετών νομαρχών (επισημαίνεται στις περισσότερες περιπτώσεις, είτε για τις ΝΕΛΕ που δημιούργησαν ΚΕΚ ή ΚΕΣΥΥ, είτε γι' αυτές που δεν δημιούργησαν).
- Η διασφάλιση της συνέχειας της ΝΕΛΕ και του έργου της λαϊκής επιμόρφωσης, σε συνδυασμό μάλιστα με τη διαρκή μείωση των επιχορηγήσεων.

«Έχουμε ξεχωριστές δραστηριότητες, γιατί η νομαρχιακή αυτοδιοίκηση συμμετέχει σε Ενιαίο ΚΕΚ με άλλους φορείς. Σε κάποιες περιπτώσεις ξεκινήσαμε συνεργασίες, οι οποίες δεν προχώρησαν με ευθύνη των υπηρεσιών της νομαρχίας». (Σ1)

«Δεν δημιουργήσαμε ΚΕΚ, ήταν θέμα πολιτικής επιλογής του νομάρχη». (Σ3)

«Δημιουργήσαμε ΚΕΚ, αλλά αυτό πέρασε στη συνέχεια στη νομαρχία. Στη συνέχεια δημιουργήσαμε ΚΕΣΥΥ για να διασφαλίσουμε τη συνέχεια της δράσης της ΝΕΛΕ». (Σ4)

«Ήταν τέτοια η πολιτική της νομαρχίας». (Σ5)

«Δημιουργήσαμε ΚΕΣΥΥ για λόγους επιβίωσης». (Σ7)

«Δεν προχωρήσαμε στη δημιουργία ΚΕΚ, γιατί πιστεύαμε ότι δεν γινόταν ουσιαστική δουλειά στα ΚΕΚ». (Σ10)

«Προχωρήσαμε στη δημιουργία ΚΕΚ για τη συνέχιση της παρουσίας της λαϊκής επιμόρφωσης». (Σ11)

«Δημιουργήσαμε ΚΕΣΥΥ για λόγους επιβίωσης, επειδή δεν υπήρχαν άλλες χρηματοδοτήσεις». (Σ12)

«Δεν κάναμε ΚΕΚ γιατί ο νομάρχης επέλεξε να στηρίξει το ΚΕΚ της νομαρχιακής αυτοδιοίκησης». (Σ14)

«Η νομαρχιακή αυτοδιοίκηση δημιούργησε ΚΕΚ και εμείς ΚΕΣΥΥ». (Σ15)

«Ήταν πρωτοβουλία του αντινομάρχη, υπεύθυνου για θέματα παιδείας. Ήθελε μέσω των πρόσθετων πόρων να ανεβάσουμε το επίπεδο της παρέμβασης της ΝΕΛΕ». (Σ16)

«Δεν ήθελε ο νομάρχης». (Σ17)

«Είδαμε ότι υπήρχε αυτή η ευκαιρία και εκτιμήσαμε ότι με τις γνώσεις και την εμπειρία μας μπορούμε να εμπλακούμε. Η νομαρχιακή αυτοδιοίκηση μας στήριξε και μας βοήθησε στη δημιουργία του ΚΕΚ». (Σ18)

Στην *όγδοη* ερώτηση («Πώς γίνεται σήμερα η διερεύνηση επιμορφωτικών αναγκών για τα προγράμματα που υλοποιείτε»), τα περισσότερα στελέχη ανέφεραν ότι τώρα πλέον η διερεύνηση των επιμορφωτικών αναγκών βασίζεται κυρίως στη ζήτηση που εκδηλώνεται από τους πληθυσμούς - στόχους για ορισμένα τμήματα μάθησης, καθώς επίσης και στη συσσωρευμένη εμπειρία των ΝΕΛΕ από τα προηγούμενα έτη - όταν η διερεύνηση επιμορφωτικών αναγκών γινόταν σε συστηματική βάση. Δώδεκα

στελέχη αναφέρθηκαν στο θετικό ρόλο των ΣΛΕ σε αυτό το ζήτημα, διαχωρίζοντας αυτή την περίοδο από τη συνέχεια. Τέσσερα στελέχη, απάντησαν ότι η διερεύνηση επιμορφωτικών αναγκών γίνεται με βάση τις τοπικές ανάγκες της αγοράς εργασίας, χωρίς όμως συστηματικό τρόπο - κυρίως με βάση την εμπειρία των ΝΕΛΕ σε αυτό το θέμα και τη συνεργασία με άλλους τοπικούς φορείς.

Στην ένατη ερώτηση («Προσδιορίστε μερικές δραστηριότητες της δικής σας ΝΕΛΕ, κατά την περίοδο 1989-1999, τις οποίες θα χαρακτηρίζατε καινοτομικές»), τα στελέχη αναφέρθηκαν σε παρεμβάσεις που εντάσσονται στις στρατηγικές της κοινωνικο-πολιτιστικής ανάπτυξης, της κοινωνικής ένταξης και της αντιμετώπισης του αποκλεισμού και της ολοκληρωμένης τοπικής ανάπτυξης. Ενδεικτικά αναφέρουμε τέτοιου τύπου παρεμβάσεις ή/και προγράμματα που τα στελέχη των ΝΕΛΕ χαρακτήρισαν ως καινοτομικά:

- Συνεργασία με πολιτιστικούς φορείς.
- Ενημέρωση για θέματα υγείας σε κατοίκους απομακρυσμένων περιοχών.
- Προγράμματα με ειδικές κοινωνικές ομάδες (κυρίως τσιγγάνους και τσιγγανόπαιδες, παλιννοστούντες και προγράμματα σε φυλακές).
- Προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης σε νέα αντικείμενα (π.χ. βιολογικές καλλιέργειες).

Πέντε στελέχη προσδιόρισαν ρητά ότι τώρα πλέον δεν υπάρχουν περιθώρια για ανάληψη καινοτόμων δράσεων, λόγω έλλειψης πόρων - επεσήμαναν όμως ότι κατά το παρελθόν η λαϊκή επιμόρφωση γενικά (αλλά και η δική τους ΝΕΛΕ) υλοποιούσε σε μεγάλη έκταση παρεμβάσεις που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν καινοτομικές. Μάλιστα επισημάνθηκε το γεγονός ότι τέτοιου τύπου παρεμβάσεις που παλαιότερα υλοποιούνταν μόνον από τις ΝΕΛΕ, σήμερα λόγω των χρηματοδοτήσεων από το ΕΚΤ αποτελούν πεδία δραστηριοτήτων για μεγάλο αριθμό ΚΕΚ. Χαρακτηριστική είναι η τοποθέτηση ενός στελέχους (Σ11) για το ζήτημα αυτό:

«Τώρα όλοι οι φορείς κάνουν προγράμματα για τσιγγάνους. Όταν όμως είχαμε ξεκινήσει εμείς τα προγράμματα και τις έρευνες στον τσιγγάνικο πληθυσμό δεν υπήρχε κανείς άλλος. Τότε η κρατική παρέμβαση στους τσιγγάνους βασιζόταν στο τρίπτυχο: η Αστυνομία για τα ποινικά ζητήματα, η Πρόνοια για τα επιδόματα και η ΝΕΛΕ για την εκπαίδευση».

Στην τελευταία ερώτηση («Ποιες θεωρείτε ότι είναι οι προοπτικές της δικής σας ΝΕΛΕ, αλλά της ΛΕ γενικότερα»), στις απαντήσεις των στελεχών αποτυπώνεται η απαισιοδοξία τους για το μέλλον και τις προοπτικές του δικτύου της ΛΕ. Οι τοποθετήσεις των στελεχών είναι μάλιστα ενδεικτικές και για τη σημερινή κατάσταση του δικτύου της ΛΕ. Για τα περισσότερα στελέχη η επιβίωση (και για ορισμένες περιπτώσεις, η αναβίωση) του δικτύου συναρτάται με την αλλαγή βασικών στοιχείων πολιτικής που οδήγησαν το δίκτυο στη σημερινή του θέση (αλλαγές στις σχέσεις: ΝΕΛΕ, κεντρικής υπηρεσίας, νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων, στελέχωση και πολιτική βούληση):

«Πολλές ΝΕΛΕ έχουν μεγάλη έλλειψη σε υποδομές. Πιθανόν να γίνει ένα νέο ξεκίνημα αλλά θα πρέπει να ξεκαθαριστούν διάφορα και κυρίως οι σχέσεις των ΝΕΛΕ με την κεντρική υπηρεσία και τη νομαρχιακή αυτοδιοίκηση». (Σ1)

«Οι περιφερειακές υπηρεσίες χρειάζονται κατευθυντήριες γραμμές. Η ιδιωτικοποίηση των υπηρεσιών εκπαίδευσης ενηλίκων είναι σίγουρα αρνητικό σημείο». (Σ2)

«Είναι τοπικό θέμα και θέμα πολιτικής βούλησης σε τοπικό επίπεδο. Μάλλον πολύ σύντομα θα σταματήσει και η «τεχνητή σχέση» ΓΓΛΕ και ΝΕΛΕ». (Σ3)

«Θα μπορούσε ο θεσμός να έχει μέλλον, αλλά τόσο από πλευράς κεντρικής υπηρεσίας, όσο και από πλευράς νομαρχών δεν υπάρχει βούληση». (Σ5)

«Δεν νομίζω ότι η λαϊκή επιμόρφωση μπορεί να επανέλθει στην προηγούμενη κατάσταση. Θα πρέπει για την κάθε ΝΕΛΕ να υπάρξει αντίστοιχη πολιτική από τις νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις, αλλά για το δίκτυο συνολικά τα πράγματα δεν είναι ευοίωνα». (Σ7)

«Οι προοπτικές είναι δυσοίωνες. Το δίκτυο ουσιαστικά δεν υφίσταται». (Σ8)

«Χρειάζεται νέο αίμα, καινούργιοι άνθρωποι, χρήματα και πολιτική βούληση. Αν διατηρηθεί η σημερινή κατάσταση τα πράγματα είναι πολύ δύσκολα». (Σ10)

«Είναι ζήτημα πολιτικής επιλογής και απόφασης». (Σ14)

«Θα φθίνει συνεχώς η λαϊκή επιμόρφωση, αν δεν αναληφθούν κάποιες πρωτοβουλίες, εξάλλου πλέον υστερούμε ακόμη και σε υποδομές σε σχέση με τα ιδιωτικά ΚΕΚ». (Σ15)

Συνοψίζοντας, με βάση την ανάλυση των απαντήσεων των στελεχών που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις, επιβεβαιώνονται τα ευρήματα του τρίτου μέρους της εργασίας. Παρόλο που τα στελέχη κάθε ΝΕΛΕ δεν ήταν σε θέση να γνωρίζουν την ακριβή κατάσταση σημαντικών συνιστωσών της δραστηριότητας του δικτύου στο

σύνολό του¹⁴⁰, με βάση τις απαντήσεις τους αναδεικνύεται η δεινή σημερινή θέση του δικτύου της ΛΕ. Ωστόσο, θα πρέπει να αναφερθεί πως από τις τοποθετήσεις των στελεχών που παρατέθηκαν, αναδεικνύεται το υψηλό επίπεδο τεχνογνωσίας και εμπειρίας των στελεχών των ΝΕΛΕ σε θέματα εκπαίδευσης ενηλίκων, που στη νέα φάση του δικτύου παραμένουν ανεκμετάλλευτες. Αν σε αυτό το γεγονός συνυπολογίσουμε και τη μετακίνηση στελεχών των ΝΕΛΕ προς άλλες υπηρεσίες, οδηγούμαστε στη διαπίστωση πως αυτή η εμπειρία και η τεχνογνωσία (που συσσωρεύτηκε κατά την προηγούμενη περίοδο του δικτύου) αδρανοποιείται πλέον. Ίσως μέσα και από αυτό το πρίσμα θα πρέπει να ερμηνευτούν η αγωνία των στελεχών για το μέλλον του δικτύου, η απογοήτευση για τη σημερινή του θέση, καθώς και οι συχνές αναφορές στην «κινηματική περίοδο», που συναντήσαμε πολύ συχνά στις συνεντεύξεις.

¹⁴⁰ Σημειώνουμε στο σημείο αυτό, ότι τα ευρήματα του τρίτου μέρους στηρίζονται σε επεξεργασία αδημοσίεωτων στοιχείων.

Συμπεράσματα

Στο τρίτο μέρος, με βάση τα πραγματολογικά δεδομένα διερευνήσαμε τη δραστηριότητα και τη φυσιογνωμία του δικτύου της ΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999, καθώς επίσης και τις μεταβολές τους σε σχέση με προηγούμενες περιόδους και κυρίως σε σχέση με την περίοδο 1982-1988. Συγκεκριμένα, αναλύσαμε τη δραστηριότητα και τη φυσιογνωμία του δικτύου, εξετάζοντας τα ακόλουθα:

- Δομή και πολιτικές του δικτύου της ΛΕ (θεσμικό και νομοθετικό πλαίσιο, πολιτική της κεντρικής υπηρεσίας, πολιτική των ΝΕΛΕ, σχέσεις κεντρικής υπηρεσίας και ΝΕΛΕ, σχέσεις νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων και ΝΕΛΕ).
- Πόροι και υποδομές (προϋπολογισμός της ΓΓΛΕ, επιχορηγήσεις προς τις ΝΕΛΕ, κτιριακή υποδομή, ανθρώπινο δυναμικό).
- Όγκος δραστηριότητας (αριθμός μεμονωμένων εκδηλώσεων, αριθμός τμημάτων μάθησης, αριθμός εκπαιδευομένων).
- Τύπος και χαρακτηριστικά δραστηριότητας (κατανομή τμημάτων σε κατηγορίες, διάρκεια τμημάτων, ηλιακή σύνθεση εκπαιδευομένων, συμμετοχή γυναικών, νέες δραστηριότητες του δικτύου).

Η σύνθεση των επιμέρους συμπερασμάτων και η διατύπωση τελικών συμπερασμάτων σε σχέση με τις υποθέσεις εργασίας της έρευνας, αποτελούν το αντικείμενο του τέταρτου μέρους.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Συνεκτιμώντας τα ευρήματα, τις διαπιστώσεις και τα επιμέρους συμπεράσματα του τρίτου μέρους, επιχειρούμε εδώ την αλληλοσυσχέτισή τους και τη διαύγαση των μεταξύ τους σχέσεων, αλλά και την προβολή τους στο πλαίσιο - οι διαστάσεις του οποίου αναλύθηκαν και διερευνήθηκαν στο δεύτερο μέρος της εργασίας. Με βάση αυτή την ανασύνθεση ολοκληρώνεται η ανάλυση της δραστηριότητας και της φυσιογνωμίας του δικτύου της ΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999 (όπως αυτές προσδιορίστηκαν στην ενότητα 1.4.1). Στο πλαίσιο αυτής της ανασύνθεσης προσδιορίζουμε και την επίδραση των παραγόντων, που διαμόρφωσαν τη δραστηριότητα και τη φυσιογνωμία του δικτύου και καταλήγουμε σε συμπεράσματα για τις υποθέσεις εργασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.1

Η ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΤΥΟΥ

Όλοι οι δείκτες που αναφέρονται στη **δραστηριότητα** του δικτύου της ΛΕ παρουσιάζουν μείωση και μάλιστα σημαντική, τόσο στη διάρκεια της περιόδου που καλύπτει η εργασία, όσο και σε σύγκριση με την αμέσως προηγούμενη περίοδο. Οι μεμονωμένες εκδηλώσεις ουσιαστικά εγκαταλείπονται ως δραστηριότητα του δικτύου. Στο συμπέρασμα αυτό οδηγούμαστε, τόσο από τη μείωση του ετήσιου αριθμού των μεμονωμένων εκδηλώσεων, όσο και από τη μείωση του αριθμού των ΝΕΛΕ που υλοποιούν τέτοιου τύπου δραστηριότητες. Οι μειώσεις αυτές καθιστούν σαφή τον προσανατολισμό του δικτύου προς οργανωμένες επιμορφωτικές δραστηριότητες, υπό τον τύπο των τμημάτων μάθησης. Το συμπέρασμα αυτό ενισχύεται και από την αύξηση της μέσης διάρκειας των τμημάτων μάθησης, σε σύγκριση με την αμέσως προηγούμενη περίοδο. Επίσης, τα ευρήματα ως προς τα θεματικά αντικείμενα που καλύπτουν οι μεμονωμένες εκδηλώσεις μας επιτρέπουν να συμπεράνουμε ότι πρόκειται κυρίως για εκδηλώσεις ενημερωτικού και πολιτιστικού χαρακτήρα (σε αυτές τις θεματικές κατηγορίες ανήκει το 58,5% των εκδηλώσεων), που εντάσσονται κυρίως στη στρατηγική της κοινωνικο-πολιτιστικής ανάπτυξης.

Ωστόσο, παρόλο που το δίκτυο της ΛΕ είναι πλέον φορέας οργανωμένων και δομημένων δραστηριοτήτων εκπαίδευσης ενηλίκων, αυτές ακριβώς οι δραστηριότητες συρρικνώνονται σημαντικά κατά τη διάρκεια της περιόδου 1989-1999, γεγονός που αποτυπώνεται σε όλους του δείκτες που αναφέρονται στα τμήματα μάθησης. Παρόλο που οι δείκτες αυτοί παρουσιάζουν αυξομειώσεις στο εσωτερικό της περιόδου, η σύγκριση μεταξύ του πρώτου και του τελευταίου έτους της περιόδου είναι καταδεικτική αυτής της συρρίκνωσης: κατά το τελευταίο έτος της περιόδου ο αριθμός των τμημάτων μάθησης ανέρχεται στο 16,5% του πρώτου έτους, η συνολική διάρκεια (σε επιμορφωτικές ώρες) στο 15,7% και ο αριθμός των εκπαιδευομένων στο 20,2%. Καταδεικτική επίσης, της συρρίκνωσης της επιμορφωτικής δραστηριότητας του δικτύου είναι η σύγκριση με την προηγούμενη ενδεκαετία, στη διάρκεια της οποίας ο συνολικός αριθμός των τμημάτων μάθησης ανέρχεται σε 99.157, έναντι 24.217 για την περίοδο που καλύπτει η έρευνα.

Ως προς τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των τμημάτων μάθησης, καταρχήν σημειώνουμε και πάλι ότι συνιστούν πλέον οργανωμένες και δομημένες επιμορφωτικές δραστηριότητες: ο μέσος όρος των εκπαιδευομένων ανά τμήμα σε ετήσια βάση κυμαίνεται από 15 έως 20 άτομα, ενώ η μέση διάρκεια από 97,4 έως 139,8 επιμορφωτικές ώρες. Πέραν όμως αυτού του χαρακτηριστικού, σημαντικές διαφοροποιήσεις παρατηρούνται στον τύπο της επιμορφωτικής δραστηριότητας. Με βάση τα ευρήματα των αναλύσεων, συμπεραίνουμε ότι στην κατηγορία των τμημάτων επαγγελματικής κατάρτισης παρατηρείται μια μετατόπιση από αντικείμενα κατάρτισης που συνδέονται με το δευτερογενή τομέα της οικονομίας προς αντικείμενα που συνδέονται με τον τριτογενή τομέα. Ταυτόχρονα περιορίζονται σημαντικά, σχεδόν εγκαταλείπονται ως δραστηριότητα, τα τμήματα επαγγελματικής κατάρτισης με αντικείμενα που συνδέονται με τον πρωτογενή τομέα της οικονομίας.

Παράλληλα, εγκαταλείπονται σταδιακά και «παραδοσιακές» δραστηριότητες της προηγούμενης περιόδου, δραστηριότητες που σε σημαντικό βαθμό χαρακτήριζαν τον τύπο της επιμορφωτικής παρέμβασης του δικτύου στο σύνολό του. Αναφερόμαστε εδώ στα τμήματα μάθησης που εντάσσονται στα θεματικά αντικείμενα «κοπτική - ραπτική» και «κίνημα - πλέξιμο», τα ποσοστά των οποίων πλέον περιορίζονται σημαντικά, ιδιαίτερα κατά την υποπερίοδο 1994-1999. Ταυτόχρονα, κατά την ίδια υποπερίοδο αυξάνονται σημαντικά τα ποσοστά των τμημάτων μάθησης σε θεματικά αντικείμενα που συνδέονται σε μεγαλύτερο βαθμό με τις ανάγκες της οικονομίας και

της αγοράς εργασίας (για παράδειγμα τα τμήματα μάθησης στα θεματικά αντικείμενα της πληροφορικής, τα οποία αποτελούν ουσιαστικά νέα δραστηριότητα του δικτύου).

Σε σημαντικό βαθμό επίσης αυξάνεται το ποσοστό των τμημάτων μάθησης που απευθύνονται σε ειδικές κοινωνικές ομάδες. Κατά τη διάρκεια της περιόδου 1989-1999 τα ποσοστά των τμημάτων αυτών, επί του συνολικού αριθμού των τμημάτων μάθησης, κυμαίνονται από 8,5% (1989) έως 29,2% (1995) σε ετήσια βάση: κατά το έτος 1985 (το μόνο έτος της προηγούμενης περιόδου για το οποίο υπάρχουν σχετικά δεδομένα) το ποσοστό των τμημάτων ειδικών κοινωνικών ομάδων κάλυπτε μόλις το 1,3% του συνόλου των τμημάτων μάθησης. Κατά την ίδια περίοδο μειώνεται σημαντικά η δραστηριότητα του δικτύου που αφορά στον αλφαριθμητισμό του υπόλοιπου πληθυσμού, αφού τα ποσοστά των τμημάτων μάθησης στο θεματικό αντικείμενο «αλφαριθμητισμός σε ντόπιο πληθυσμό», επί της συνολικής δραστηριότητας, κυμαίνονται από 1,7% έως 8,7% (με την εξαίρεση του έτους 1996 που ανέρχονται σε 14,0%). Τα ποσοστά που παρατηρούνται κατά τα τρία τελευταία έτη της περιόδου (1997 - 1,7%, 1998 - 2,7%, 1999 - 2,4%) μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η δραστηριότητα αυτή εγκαταλείπεται από το δίκτυο της ΛΕ και ότι πλέον τα τμήματα αλφαριθμητισμού απευθύνονται στις ειδικές κοινωνικές ομάδες (κυρίως παλιννοστούντες και τσιγγάνους). Σημειώνουμε εδώ, ότι μέρος των νέων δραστηριοτήτων της ΛΕ αυτής της περιόδου συνδέεται με ευρύτερες παρεμβάσεις (όπως ο συντονιστικός ρόλος της κεντρικής υπηρεσίας στο πρόγραμμα «ΜΕΛΙΝΑ - Εκπαίδευση και Πολιτισμός», αλλά και η λειτουργία τμημάτων αλφαριθμητισμού για τα παιδιά των τσιγγάνων και των παλιννοστούντων).

Αυτός ο προσανατολισμός της δραστηριότητας του δικτύου προς την επαγγελματική κατάρτιση που συνδέεται περισσότερο με τις ανάγκες της οικονομίας και της αγοράς εργασίας, αλλά και τις ειδικές κοινωνικές ομάδες (δηλαδή προς τη στρατηγική της κοινωνικής ένταξης και της αντιμετώπισης του αποκλεισμού), δεν οδηγεί στην εγκατάλειψη άλλων κατηγοριών τμημάτων μάθησης: η επιμορφωτική δραστηριότητα που εντάσσεται στις κατηγορίες «κοινωνικά» και (κυρίως) «πολιτιστικά», αποτελεί σημαντική συνιστώσα της παρέμβασης του δικτύου.

Όπως διαπιστώσαμε, ο αριθμός των εκπαιδευομένων του δικτύου, σε ετήσια βάση, κινείται σε σημαντικά χαμηλότερα επίπεδα σε σύγκριση με την αμέσως προηγούμενη

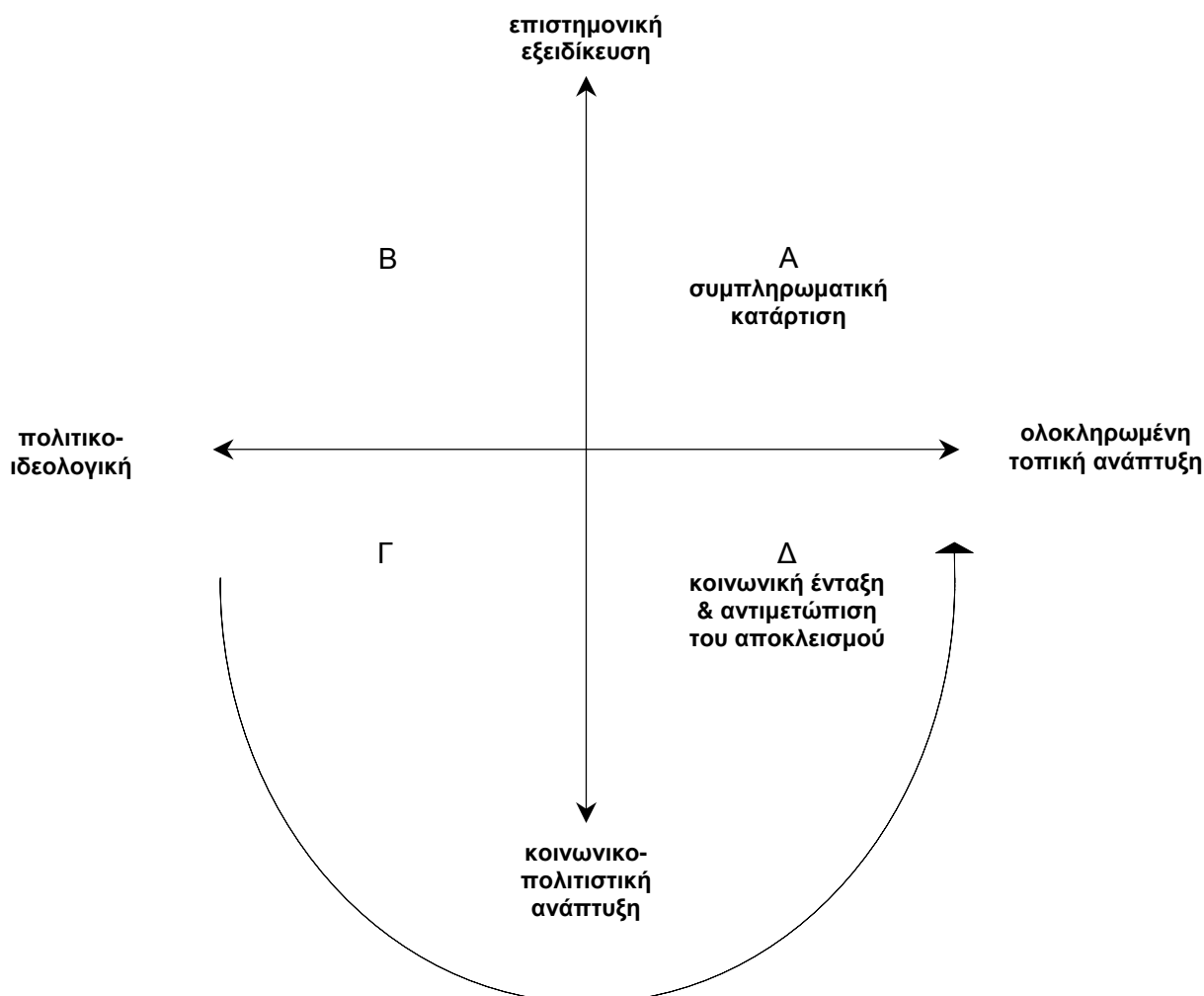
περίοδο. Περίπου οι μισοί από τους εκπαιδευόμενους παρακολουθούν τμήματα επαγγελματικής κατάρτισης, ενώ το 14,6% των εκπαιδευομένων της περιόδου προέρχεται από ειδικές κοινωνικές ομάδες. Σταδιακά κατά τη διάρκεια της περιόδου εξισορροπείται η αναλογία της ηλικιακής σύνθεσης των εκπαιδευομένων στα τμήματα (κάτω και άνω των 25 ετών), όμως αυτές οι τάσεις εξισορρόπησης εντοπίζονται ήδη από την προηγούμενη περίοδο. Θεωρούμε σημαντικό το γεγονός ότι τμήματα της κατηγορίας «πολιτιστικά» προσελκύουν κατά τα δύο τρίτα εκπαιδευόμενους με ηλικία μικρότερη των 25 ετών, γεγονός που εικάζουμε ότι αποτελεί ένδειξη της ζήτησης προγραμμάτων αυτού του τύπου από νέους σε ηλικία ανθρώπων, μια ζήτηση που δεν καλύπτεται στην Ελλάδα λόγω του μονόπλευρου προσανατολισμού του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης προς τις ανάγκες της οικονομίας και της αγοράς εργασίας. Τα ποσοστά συμμετοχής των γυναικών κινούνται στα επίπεδα της προηγούμενης περιόδου (περίπου τα δύο τρίτα των εκπαιδευομένων είναι γυναίκες), παρατηρούνται όμως «μετακινήσεις» όσον αφορά στη σύνθεση του γυναικείου πληθυσμού των τμημάτων μάθησης της ΛΕ. Ο περιορισμός των τμημάτων μάθησης στα θεματικά αντικείμενα «κοπτική - ραπτική» και «κέντημα - πλέξιμο» (τα οποία παρακολουθούνται σχεδόν αποκλειστικά από γυναίκες - και κυρίως γυναίκες με ηλικία άνω των 25 ετών), δεν οδηγεί σε πτώση των γενικών ποσοστών συμμετοχής των γυναικών, αφού πλέον και στους νέους τομείς δραστηριότητας συμμετέχουν κατά τα ίδια ποσοστά γυναίκες (όπως, για παράδειγμα, στα τμήματα των θεματικών αντικειμένων της πληροφορικής, όπου κατά τα δύο τρίτα οι εκπαιδευόμενες είναι και πάλι γυναίκες - τώρα όμως κυρίως κάτω των 25 ετών).

Ολοκληρώνοντας τα συμπεράσματα σχετικά με τη δραστηριότητα του δικτύου της ΛΕ θα πρέπει να αναφερθούμε και στη δραστηριότητα του «παράλληλου δικτύου», της κεντρικής υπηρεσίας και των ΝΕΛΕ δηλαδή, που υπό τη μορφή ΚΕΚ ή ΚΕΣΥΥ υλοποιούν προγράμματα στο πλαίσιο του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης. Όπως αναδείχθηκε από την ανάλυση των σχετικών δεδομένων, η εμπλοκή αυτή δεν είναι ούτε μικρής έκτασης (27 ΝΕΛΕ και η κεντρική υπηρεσία), ούτε πρόσκαιρη και ευκαιριακή: εμφανίζεται ταυτόχρονα με την ανάπτυξη του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης και κατά τη διάρκεια των ετών 1997, 1998 και 1999 οι σχετικοί δείκτες δραστηριότητας είναι συγκρίσιμοι με εκείνους της «εσωτερικής δραστηριότητας» του δικτύου (ο αριθμός των προγραμμάτων κινείται περίπου στο ένα τρίτο του αριθμού των τμημάτων μάθησης του δικτύου). Σε κάθε περίπτωση πάντως, η συνολική δραστηριότητα του δικτύου είναι σαφώς μειωμένη σε σύγκριση με την προηγούμενη περίοδο. Όπως έχουμε δείξει στο δεύτερο μέρος της εργασίας, οι δραστηριότητες του

παράλληλου δικτύου εντάσσονται στη στρατηγική της κοινωνικής ένταξης και της αντιμετώπισης του αποκλεισμού, ωστόσο διαθέτουν νέα ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά σε σχέση με τις εσωτερικές δραστηριότητες του δικτύου (συγκεκριμένα: οι εκπαιδευόμενοι που συμμετέχουν επιδοτούνται, η διεκδίκηση των προγραμμάτων γίνεται σε ανταγωνιστική βάση, τα προγράμματα υλοποιούνται με βάση το διαχειριστικό πλαίσιο του ΕΚΤ).

Συνοπτικά, συμπεραίνουμε ότι κατά την περίοδο 1989-1999 οι δραστηριότητες του δικτύου εντάσσονται κυρίως στις στρατηγικές (α) της κοινωνικής ένταξης και αντιμετώπισης του αποκλεισμού, (β) της κοινωνικο-πολιτιστικής ανάπτυξης και (γ) της ολοκληρωμένης τοπικής ανάπτυξης, με ιδιαίτερη έμφαση στην πρώτη εκ των τριών αυτών στρατηγικών. Στη διαχρονική του θεώρηση, από την περίοδο της δικτατορίας και μετά, το δίκτυο ολοκληρώνει τη μετατόπιση της δραστηριότητάς του από την πολιτικο-ιδεολογική στρατηγική προς τις στρατηγικές που αναφέρθηκαν. Η μετατόπιση αυτή ουσιαστικά εκκινεί κατά τη μεταπολίτευση με τις πρώτες απόπειρες μετατροπής του δικτύου σε φορέα οργανωμένων και δομημένων επιμορφωτικών δραστηριοτήτων, συνεχίζεται με τον αναπροσανατολισμό των δραστηριοτήτων κατά την περίοδο 1982-1988, ωστόσο ολοκληρώνεται, εμβαθύνεται και εγκαθίσταται κατά την περίοδο 1989-1999. Παρόλο που και κατά την αμέσως προηγούμενη περίοδο οι δραστηριότητες εκπαίδευσης ενηλίκων της ΛΕ διέθεταν παρόμοια χαρακτηριστικά, εντούτοις από ποιοτική άποψη η προσφορά του δικτύου στον τομέα της επαγγελματικής κατάρτισης και της κοινωνικής κατάρτισης χαρακτηριζόταν από τους ερευνητές αυτής της περιόδου ως ανεπαρκής. Ορισμένα από τα χαρακτηριστικά των τμημάτων μάθησης που αναφέρθηκαν (κυρίως η σύνδεση του περιεχομένου των τμημάτων επαγγελματικής κατάρτισης με τις ανάγκες της οικονομίας και της αγοράς εργασίας και οι παρεμβάσεις με ειδικές ομάδες), μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η στροφή προς τη στρατηγική της κοινωνικής ένταξης και της αντιμετώπισης του αποκλεισμού, που εκκινεί με τον αναπροσανατολισμό του 1982, ουσιαστικά ολοκληρώνεται κατά την περίοδο 1989-1999. Μάλιστα, στη στρατηγική αυτή συγκεντρώνεται ο βασικός κορμός της επιμορφωτικής δραστηριότητας του δικτύου, αφού τα ποσοστά των αντίστοιχων τμημάτων μάθησης (κατηγορίες «επαγγελματική κατάρτιση» και «αλφαριθμητισμός») επί της συνολικής ετήσιας δραστηριότητας κυμαίνονται από 64,0 έως 74,5% κατά τη διάρκεια της περιόδου 1989-1999, χωρίς να έχουν συμπεριληφθεί στους παραπάνω υπολογισμούς και τα προγράμματα που υλοποιούν οι ΝΕΛΕ ως ΚΕΚ ή ΚΕΣΥΥ.

Στο σχήμα 4.1 απεικονίζεται αυτή η μετατόπιση που περιγράψαμε, σε σχέση με την τυπολογία των στρατηγικών δράσης (βλ. και σχήμα 1.1): από το τεταρτημόριο Γ (και κυρίως τον άξονα της πολιτικό-ιδεολογικής στρατηγικής) το δίκτυο μετατοπίζει τον τύπο της δραστηριότητάς του στο τεταρτημόριο Δ.

Σχήμα 4.1: Τύπος δραστηριότητας του δικτύου της ΛΕ

Όσον αφορά στη **φυσιογνωμία** του δικτύου, καταρχήν διαπιστώσαμε ότι στην έναρξη της περιόδου 1989-1999 το θεσμικό πλαίσιο του δικτύου της ΛΕ ολοκληρώνεται, με την έκδοση ΠΔ που ρυθμίζει τα οργανωτικά θέματα της ΓΓΛΕ και τη στελέχωση της κεντρικής υπηρεσίας και των ΝΕΛΕ. Ωστόσο, η κατάργηση των ΣΛΕ θεωρούμε ότι δρομολογεί μια νέα περίοδο σε σχέση με τη δυνατότητα παρέμβασης του δικτύου, αλλά και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά αυτής της παρέμβασης. Τα ΣΛΕ, θεσμοθετημένα από το 1982 ως όργανα της ΛΕ σε επίπεδο νομού είχαν γνωμοδοτικές, συμβουλευτικές και εισηγητικές αρμοδιότητες. Βασικό

τους έργους ήταν η διερεύνηση των επιμορφωτικών αναγκών σε επίπεδο νομού, η επιμόρφωση των επιμορφωτών, αλλά και η επαφή της ΛΕ με ολόκληρο το νομό. Η κατάργησή τους ουσιαστικά αφήνει ακάλυπτες τις παραπάνω περιοχές δράσης, αφού δεν θεσμοθετούνται ούτε όργανα, αλλά ούτε και διαδικασίες αναπλήρωσης του έργου των ΣΛΕ. Στην κατάργηση των ΣΛΕ θεωρούμε ότι θα πρέπει να αποδοθεί και η μείωση της παρέμβασης του δικτύου στους κατοίκους των αγροτικών περιοχών, οι οποίοι σε αντίθεση με την προηγούμενη περίοδο δεν αποτελούν πλέον τον πληθυσμό - στόχο της ΛΕ. Συνεκτιμώντας και τα ευρήματα που αφορούν στην κτιριακή υποδομή του δικτύου (κυρίως τη μείωση του αριθμού των ΚΛΕ), αλλά και τη συνεχή μείωση των οικονομικών πόρων των περιφερειακών υπηρεσιών, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι κατά τη διάρκεια της περιόδου οι δραστηριότητες των ΝΕΛΕ συγκεντρώνονται διαρκώς και περισσότερο στα μεγάλα αστικά κέντρα και κυρίως στις πρωτεύουσες των νομών.

Η μείωση των επιχορηγήσεων προς τις ΝΕΛΕ είναι συνεχής κατά τη διάρκεια της περιόδου, με αποτέλεσμα κατά το τελευταίο έτος (1999) η συνολική επιχορήγηση των ΝΕΛΕ να αντιπροσωπεύει το 28% της συνολικής επιχορήγησης του πρώτου έτους (1989). Η μείωση αυτή είναι αποτέλεσμα της μείωσης των προϋπολογισμών της ΓΓΛΕ και θεωρούμε ότι εκφράζει την προϊούσα υποβάθμιση της ΛΕ, ως βασικού δημόσιου δικτύου εκπαίδευσης ενηλίκων στη χώρα. Όπως μάλιστα προέκυψε, με βάση την ανάλυση των διαθέσιμων στοιχείων για την περίοδο 1989-1999, το ανθρώπινο δυναμικό του δικτύου μειώνεται κατά 55%.

Κατά την υποπερίοδο 1994-1999 εκδηλώνεται μια συνεχώς εντεινόμενη αποδιάρθρωση στη δομή του δικτύου. Μέχρι και το 1994 η κεντρική υπηρεσία αποτελούσε το βασικό πόλο αναφοράς του δικτύου, αφού σύμφωνα με το θεσμικό πλαίσιο της ΛΕ επόπτευε τη δραστηριότητα των ΝΕΛΕ. Οι σχέσεις των ΝΕΛΕ μεταξύ τους διαμεσολαβούνταν κυρίως από την κεντρική υπηρεσία, η οποία αποτελούσε το βασικό δίαυλο επικοινωνίας του δικτύου. Με βάση, τόσο τις καταγραφές για την προηγούμενη περίοδο, όσο και την ανάλυση των τεκμηρίων της περιόδου 1989-1999 προκύπτει πως δεν υπήρχαν θεσμοθετημένες διαδικασίες απευθείας επικοινωνίας των ΝΕΛΕ. Επομένως ο ρόλος της κεντρικής υπηρεσίας στη διατήρηση της συνοχής, αλλά και της ενιαίας φυσιογνωμίας του δικτύου ήταν σημαντικός. Η συνεκτίμηση των ευρημάτων μας οδηγεί στο συμπέρασμα πως κατά την υποπερίοδο 1994-1999:

(α) Η πολιτική της κεντρικής υπηρεσίας επικεντρώνεται στη συμμετοχή του δικτύου στις διαδικασίες του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης. Ήδη από το 1994, η κεντρική υπηρεσία ωθεί τις ΝΕΛΕ προς τη δημιουργία ΚΕΚ, ενώ για πρώτη φορά στην ιστορική διαδρομή του δικτύου η κεντρική υπηρεσία γίνεται μηχανισμός υλοποίησης προγραμμάτων (μετά την πιστοποίησή της ως ΚΕΚ περιφερειακής εμβέλειας κατά τη δεύτερη πιστοποίηση των φορέων συνεχιζόμενης κατάρτισης). Ταυτόχρονα, η κεντρική υπηρεσία επιχειρεί τη διεύρυνση των δραστηριοτήτων της, συμμετέχοντας απευθείας σε προγράμματα της ΕΕ, χωρίς την ουσιαστική συμμετοχή του συνόλου των περιφερειακών υπηρεσιών. Μάλιστα, όπως δείξαμε με βάση την ανάλυση των τεκμηρίων, από το 1994 ο όρος «λαϊκή επιμόρφωση» σταδιακά αντικαθίσταται στα έγγραφα της κεντρικής υπηρεσίας από τον όρο «εκπαίδευση ενηλίκων». Παράλληλα, ατονεί και ο επιτελικός ρόλος της κεντρικής υπηρεσίας, αφού κατά τα τρία τελευταία έτη της περιόδου δεν αποστέλλονται ετήσιες «οδηγίες και κατευθύνσεις» προς τις ΝΕΛΕ.

(β) Οι ΝΕΛΕ, μετατρέπονται σταδιακά σε φορείς εκπόνησης πολιτικής: δεν υλοποιούν απλώς την πολιτική της κεντρικής υπηρεσίας, εξειδικεύοντάς την στις τοπικές συνθήκες, αλλά παράγουν πολιτική σε νομαρχιακό επίπεδο. Προκειμένου αυτή η νέα κατάσταση να οδηγήσει σε ενιαία έκφραση του δικτύου, απαιτείται η επεξεργασία και ανασύνθεση των επιμέρους πολιτικών. Αυτή όμως η επεξεργασία και ανασύνθεση δεν είναι εφικτή στη συγκεκριμένη περίπτωση, αφενός γιατί δεν υπάρχουν θεσμοθετημένες διαδικασίες απευθείας επικοινωνίας των ΝΕΛΕ και αφετέρου γιατί η κεντρική υπηρεσία δεν επωμίζεται αυτό το ρόλο. Καταδεικτικό των νέων συνθηκών που διαμορφώνονται στο εσωτερικό του δικτύου είναι ότι ο βαθμός υιοθέτησης από τις ΝΕΛΕ των κατευθύνσεων της κεντρικής υπηρεσίας μετά το 1994 παρουσιάζεται, όπως δείξαμε στην ενότητα 3.3.3, εξαιρετικά περιορισμένος και στις περισσότερες περιπτώσεις εξαντλείται στην υιοθέτηση εκείνων των κατευθύνσεων που συμπίπτουν με τις προτεραιότητες του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης

Αυτή η οργανωτική αποδιάρθρωση εκφράζεται και αποτυπώνεται και με τη συμμετοχή του δικτύου στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης. Κατά τη δεύτερη πιστοποίηση φορέων συνεχιζόμενης κατάρτισης, 27 ΝΕΛΕ (το ήμισυ του συνόλου) πιστοποιούνται ως ΚΕΚ ή ΚΕΣΥΥ, ενώ ο επιτελικός φορέας του δικτύου πιστοποιείται ως ένα από τα 215 ΚΕΚ περιφερειακής εμβέλειας. Όπως αναφέραμε στο κεφάλαιο 3.5, για πρώτη φορά στην ιστορική διαδρομή του δικτύου, ένας φορέας που δεν έχει θεσμοθετημένη σχέση με το δίκτυο (ΕΚΕΠΙΣ) πιστοποιεί και ελέγχει τις υπηρεσίες του. Από την άποψη αυτή θεωρούμε ότι η εμπλοκή του δικτύου στο

σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης συνιστά μια ιστορική τομή σε σχέση με την οργανωτική του δομή. Ουσιαστικά, διαμορφώνεται ένα δίκτυο «δύο ταχυτήτων», αφού οι πιστοποιημένες ΝΕΛΕ προσανατολίζουν τη δραστηριότητά τους προς το σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης (διασφαλίζοντας έτσι και τους αναγκαίους πόρους για τη συνέχιση της παρουσίας τους), ενώ οι υπόλοιπες ΝΕΛΕ παραμένουν χωρίς πρόσθετους πόρους και με φθίνουσα δραστηριότητα. Στο πλαίσιο αυτό, η ενιαία έκφραση του δικτύου είναι ανέφικτη, όπως ανέφικτος είναι και ο συντονισμός της δραστηριότητας του δικτύου στο σύνολό του.

Με βάση τα παραπάνω και συνεκτιμώντας εδώ και ορισμένα από τα στοιχεία σχετικά με τη δραστηριότητα του δικτύου, μπορούμε να διατυπώσουμε το συμπέρασμα ότι η εικόνα του δικτύου και η αναγνωρισιμότητά του από το γενικό πληθυσμό διαφοροποιείται σημαντικά κατά την περίοδο που εξετάζουμε: σε μεγάλο βαθμό η ΛΕ είναι πλέον φορέας επαγγελματικής κατάρτισης, σε αρκετές περιοχές ταυτίζεται με τους μηχανισμούς υλοποίησης προγραμμάτων του ΕΚΤ, ενώ η παρέμβαση της στις αγροτικές περιοχές περιορίζεται σημαντικά. Στο νέο τοπίο της εκπαίδευσης ενηλίκων, όπως αυτό διαμορφώνεται με βάση τις εξελίξεις στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης, η θέση του δικτύου αποδυναμώνεται σε σημαντικό βαθμό, αφού όπως δείξαμε (βλ. κεφάλαιο 3.5) η ΛΕ παραμένει ένας περιορισμένης εμβέλειας εταίρος του συστήματος: μόλις το 6,5% των φορέων και το 4,3% των δομών συνεχιζόμενης κατάρτισης ανήκουν στο δίκτυο της ΛΕ, ενώ οι δομές αυτές υλοποιούν μόλις το 4% του συνόλου των προγραμμάτων του συστήματος (βλ. ενότητα 2.2.3). Συνεκτιμώντας και τα στοιχεία που αναφέρονται στη συρρίκνωση της δραστηριότητας του δικτύου, συμπεραίνουμε ότι η εμβέλεια του δικτύου περιορίζεται σημαντικά σε σχέση με την αμέσως προηγούμενη περίοδο, ενώ διαφοροποιείται σε μεγάλο βαθμό και η θέση του στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων, στο οποίο κατά την προηγούμενη περίοδο αποτελούσε το βασικό φορέα. Ο ρόλος που θεσμικά προβλεπόταν για τη ΓΓΛΕ¹⁴¹, ανατίθεται τώρα στο ΕΚΕΠΙΣ, το οποίο μάλιστα ελέγχει και εποπτεύει ένα σημαντικό τμήμα του δικτύου της ΛΕ.

¹⁴¹ Βλ. αιτιολογική έκθεση του ν. 1320/1983: «... ιδρύεται η Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης με στόχο το συντονισμό των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων της χώρας» αλλά και Κανονισμό Λαϊκής Επιμόρφωσης (ΦΕΚ 826/Β/1982, όπου ως πρώτος στόχος αναφέρεται: «η δημιουργία των προϋποθέσεων για τη λειτουργία ενός συστήματος διαρκούς εκπαίδευσης, επαγγελματικής κατάρτισης ...). Επίσης, βλ. ΠΔ 132/1989 (άρθρο 1): «Αρμοδιότητα της Γενικής Γραμματείας Λαϊκής Επιμόρφωσης είναι η υλοποίηση της Γενικής Επιμορφωτικής Πολιτικής σε εθνική κλίμακα με βάση τα αναπτυξιακά προγράμματα της χώρας και η συνολική ευθύνη για όλα τα θέματα που αφορούν στην καλύτερη οργάνωση, διοίκηση και λειτουργία της».

Στο σημείο αυτό και πριν αναφερθούμε συμπερασματικά στην επίδραση των παραγόντων που διαμόρφωσαν τη δραστηριότητα και τη φυσιογνωμία του δικτύου της ΛΕ, συνδέουμε τα όσα αναφέρθηκαν, με τα κριτήρια αξιολόγησης της εκπαιδευτικής πολιτικής (βλ. ενότητα 1.2.2), προκειμένου να αναδειχθούν περαιτέρω ορισμένες όψεις της πολιτικής στο χώρο της ΛΕ. Ως προς το κριτήριο της *συνοχής*, διευκρινίζουμε καταρχήν ότι ως στόχοι του δικτύου της ΛΕ θεωρούνται αυτοί που αναφέρονται στον Κανονισμό της Λαϊκής Επιμόρφωσης του 1982 (βλ. και ενότητα 1.3.3). Οι στόχοι αυτοί, πολλοί και διαφορετικοί μεταξύ τους, καλύπτουν ένα ευρύτατο φάσμα περιοχών παρέμβασης και θεωρούμε ότι ανταποκρίνονται στη βασική κατεύθυνση του αναπροσανατολισμού της ΛΕ κατά το έτος 1982. Αυτή η βασική κατεύθυνση συνοψίζεται στην ανάδειξη της ΛΕ σε βασικό δημόσιο δίκτυο εκπαίδευσης ενηλίκων, το οποίο να καλύπτει από γεωγραφική άποψη ολόκληρη τη χώρα, και τις υποβαθμισμένες περιοχές - ανταποκρινόμενο ταυτόχρονα σε πολλές και διαφορετικού τύπου ανάγκες. Οι στόχοι αυτοί ανταποκρίνονταν στα δεδομένα του πλαισίου της πολιτικής, που όπως είδαμε χαρακτηρίζεται από την πολιτική στήριξη προς τη ΛΕ, γεγονός που αποτυπώνεται και στους προϋπολογισμούς της περιόδου. Μόνον υπό το πρίσμα αυτό οι στόχοι διακρίνονται από συνοχή και συνεκτικότητα, αλλά και ανταπόκριση στα δεδομένα του πολιτικού πλαισίου εκείνης της περιόδου. Το γεγονός ότι οι στόχοι δεν αναθεωρούνται κατά την περίοδο που καλύπτει η εργασία, είναι ενδεικτικό της απουσίας ουσιαστικής στοχοθεσίας του δικτύου υπό τις νέες συνθήκες που διαμορφώνονται από τις γενικότερες εξελίξεις. Οι στόχοι της προηγούμενης περιόδου υπό τις νέες συνθήκες, δεν είναι συνεκτικοί ούτε και ανταποκρίνονται στα δεδομένα του πλαισίου της πολιτικής.

Ως προς την *αποτελεσματικότητα* της πολιτικής, καθίσταται εμφανές με βάση τα ευρήματα της εργασίας σχετικά με τη φυσιογνωμία και τη δραστηριότητα του δικτύου, ότι ο βαθμός επίτευξης των στόχων είναι εξαιρετικά χαμηλός, όπως άλλωστε χαμηλή είναι και η συμβατότητα των αποτελεσμάτων με τους στόχους. Η απόσταση μεταξύ του βασικού δικτύου εκπαίδευσης ενηλίκων, όπως προδιαγραφόταν με βάση τη στοχοθεσία του δικτύου, και της θέσης και της εικόνας του στο τέλος της περιόδου είναι ενδεικτική της αποτελεσματικότητας της πολιτικής στο χώρο της ΛΕ - αλλά και των επιπτώσεων της στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα. Από τα αποτελέσματα τα οποία αναφέρθηκαν στο τρίτο μέρος θεωρούμε ότι θα πρέπει να εστιάσουμε:

(α) Στο γεγονός ότι στις νέες συνθήκες το δίκτυο διατηρεί δραστηριότητες πέραν της επαγγελματικής κατάρτισης, το οποίο θα μπορούσε να θεωρηθεί ως αναμενόμενο

αποτέλεσμα (με βάση τη στοχοθεσία), ωστόσο η επίτευξή του δεν ήταν εύκολη με βάση τις συνθήκες που διαμορφώθηκαν.

(β) Στη συμμετοχή ενός σημαντικού τμήματος του δικτύου στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης (με περιορισμένη, όπως δείξαμε, εμβέλεια και βαρύτητα), αποτέλεσμα που υπό το πρίσμα της αρχικής στοχοθεσίας θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μη αναμενόμενο (και μάλιστα στρεβλό).

Ωστόσο, σημειώνουμε ότι η αποδοτικότητα του δικτύου είναι εξαιρετικά υψηλή, τόσο σε σύγκριση με το σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης (βλ. και πίνακας 3.24), όσο και σε σύγκριση με την προηγούμενη περίοδο του δικτύου. Με διαρκώς μειούμενους πόρους (επιχορηγήσεις και ανθρώπινο δυναμικό) το δίκτυο εξακολουθεί να «παράγει» δραστηριότητα, έστω και σημαντικά μικρότερη σε όγκο σε σύγκριση με το άμεσο παρελθόν.

Ως προς το κριτήριο της *συνάφειας*: συχνά παρατηρείται ασυμβατότητα μεταξύ των επιμέρους ενεργειών και εκδηλώσεων της πολιτικής, τόσο μεταξύ τους, όσο και σε σχέση με τους στόχους ή τις εξωτερικές επιδράσεις. Περιοριζόμαστε εδώ στην αναφορά τριών περιπτώσεων που θεωρούμε ότι έχουν βαρύνουσα σημασία και συνδέονται άμεσα με την εξαγωγή συμπερασμάτων:

(α) Όπως δείξαμε (βλ. ενότητα 3.2.2), η κατανομή των επιχορηγήσεων προς τις ΝΕΛΕ σε ετήσια βάση γινόταν με βάση πληθυσμιακά κριτήρια, δηλαδή αναλογικά προς τον πληθυσμό του νομού. Ωστόσο, ορισμένα από τα προβλήματα που συνδέονται με επιμέρους στόχους του δικτύου (ενδεικτικά αναφέρουμε: αναλφαβητισμός, ανεργία, υποβάθμιση περιοχών - στόχοι 11, 9 και 8, αντίστοιχα), δεν είναι ισομερώς κατανεμημένα στους νομούς της χώρας. Με αυτόν τον τρόπο κατανομής των ετήσιων επιχορηγήσεων δεν είναι εφικτή η εστίαση των παρεμβάσεων του δικτύου σε περιοχές της χώρας που αντιμετωπίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό από άλλες προβλήματα, η άμβλυση των οποίων εντάσσεται στη στοχοθεσία της ΛΕ.

(β) Η μονιμοποίηση του προσωπικού των περιφερειακών υπηρεσιών στην αρχή της περιόδου, παρουσιάζει ως ενέργεια υψηλού βαθμού συμβατότητα σε σχέση με τους στόχους του δικτύου, όμως η βαθμιαία εγκατάλειψη του δικτύου στη συνέχεια κινείται στην ακριβώς αντίθετη κατεύθυνση.

(γ) Κατά τη διάρκεια της περιόδου δεν καταγράφεται κάποια ενέργεια του ΥΠΕΠΘ ή της κεντρικής υπηρεσίας για «διεκδίκηση» του πρωτεύοντος ρόλου της ΛΕ στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων - όπως αυτός αποτυπώνεται στον ιδρυτικό νόμο και τη στοχοθεσία του Κανονισμού Λαϊκής Επιμόρφωσης - ιδιαίτερα κατά την περίοδο που αναπτύσσεται το σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης.

Σε σχέση με την *καταλληλότητα* της πολιτικής, θεωρούμε ότι η επίτευξη του βασικού στόχου της ΛΕ, δηλαδή η ανάπτυξη ενός δημόσιου δικτύου εκπαίδευσης ενηλίκων, δεν συνοδεύταν από τις αναγκαίες ενέργειες και παρεμβάσεις: με διαρκώς μειούμενους προϋπολογισμούς και ανεπαρκή στήριξη, η επίτευξη αυτού του βασικού στόχου καθίσταται ανέφικτη στο ανταγωνιστικό περιβάλλον που διαμορφώνεται κατά την περίοδο 1989-1999, λόγω των εξελίξεων που αναδείξαμε στο δεύτερο και τρίτο μέρος της εργασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.2

ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΑΝ ΤΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΗ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΤΥΟΥ

Συνοψίζοντας, ως προς τις υποθέσεις εργασίας της έρευνας, καταλήγουμε στα ακόλουθα συμπεράσματα:

(α). Οι μεταβολές της πολιτικής της ΕΕ για την εκπαίδευση και κατάρτιση ενηλίκων και ειδικότερα η ανάπτυξη του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης που βασίζεται στις κοινοτικές προδιαγραφές και χρηματοδοτήσεις, έχουν άμεσες επιδράσεις τόσο στη δραστηριότητα, όσο και στη φυσιογνωμία του δικτύου της ΛΕ. Κατά το χρονικό διάστημα 1981-1993 η πολιτική της ΕΕ στο χώρο της εκπαίδευσης ενηλίκων είναι ευνοϊκή για τους μεγάλους δημόσιους φορείς της χώρας. Αυτό αναδείχθηκε από την επεξεργασία των σχετικών δεδομένων, τόσο στην περίπτωση της ΛΕ, όσο και στην περίπτωση του ΕΛΚΕΠΑ. Η απευθείας χρηματοδότηση των δραστηριοτήτων επαγγελματικής κατάρτισης αυτών των φορέων είχε ως αποτέλεσμα την ενίσχυση της θέσης τους και την αύξηση του όγκου της δραστηριότητάς τους. Ειδικότερα κατά την υποπερίοδο 1989-1993, με ευθύνη της κεντρικής υπηρεσίας, που αναλαμβάνει την κεντρική διεκδίκηση και διαχείριση των σχετικών πόρων, μέρος της δραστηριότητας των ΝΕΛΕ στην κατηγορία της επαγγελματικής κατάρτισης συγχρηματοδοτείται από το ΕΚΤ.

Η διακοπή της απευθείας χρηματοδότησης των δημόσιων φορέων από το ΕΚΤ κατά την υποπερίοδο 1994-1999, είναι αποτέλεσμα των μεταβολών της κοινοτικής πολιτικής, όπως δείξαμε στο δεύτερο μέρος της εργασίας. Οι κοινοτικοί πόροι διοχετεύονται πλέον μέσω του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης, το οποίο αναπτύσσεται με βάση τις σχετικές οδηγίες της ΕΕ, με βασικά χαρακτηριστικά: (i) τη λειτουργία σε ανταγωνιστική βάση, μέσω δημόσιων προκηρύξεων και αναθέσεων των προγραμμάτων και (ii) τη στροφή προς τους ιδιωτικούς φορείς κατάρτισης. Στο νέο αυτό περιβάλλον η θέση του δικτύου της ΛΕ είναι δυσχερής, αφού οι ΝΕΛΕ δεν διαθέτουν την απαιτούμενη τεχνογνωσία για την απευθείας και σε ανταγωνιστική βάση διεκδίκηση προγραμμάτων στο πλαίσιο του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης. Ωστόσο, όπως δείξαμε, η διαρκής ελάττωση και εξασθένηση της στήριξης προς το δίκτυο, αλλά και οι συνέπειες του οργανωτικού κλονισμού λόγω της θεσμοθέτησης του β' βαθμού τοπικής αυτοδιοίκησης, καθιστούν σχεδόν μονόδρομο

για την επιβίωση των ΝΕΛΕ τη συμμετοχή τους στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης: όπως προκύπτει από την ανάλυση των σχετικών δεδομένων, οι χρηματικοί πόροι που απορροφούν από το ΕΚΤ οι ΝΕΛΕ του παράλληλου δικτύου, κατά την τριετία 1997-1999, είναι 11,5 φορές περισσότεροι από τις επιχορηγήσεις της ΓΓΛΕ προς αυτές.

Ειδικότερα, σε σχέση με τη φυσιογνωμία του δικτύου οι επιδράσεις της ευρωπαϊκής πολιτικής και της ανάπτυξης του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης εντοπίζονται:

(i) *Στη θέση και την εικόνα του δικτύου της ΛΕ*: όπως αναφέρθηκε η ΛΕ παραμένει ένας περιορισμένης εμβέλειας εταίρος του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης. Στο νέο τοπίο της εκπαίδευσης ενηλίκων, όπως αυτό διαμορφώνεται με τις επιδράσεις της κοινοτικής πολιτικής, μικρό ποσοστό των φορέων ανήκει στο δίκτυο της ΛΕ, σε αντίθεση με το πρόσφατο παρελθόν όπου η ΛΕ αποτελούσε το μεγαλύτερο σε παρουσία και σε όγκο δραστηριοτήτων δίκτυο εκπαίδευσης ενηλίκων. Συνεκτιμώντας εδώ αφενός τη συρρίκνωση της «εσωτερικής» δραστηριότητας του δικτύου, αλλά και το σχετικά σημαντικό όγκο του παράλληλου δικτύου (που ανέρχεται περίπου στο 30% της εσωτερικής δραστηριότητας) μπορούμε να διατυπώσουμε το συμπέρασμα ότι από ένα μεγάλο τμήμα του κοινού της, η ΛΕ θεωρείται πλέον ως μέρος του μηχανισμού του ΕΚΤ. Οι εκπαιδευόμενοι της ΛΕ παρακολουθούν τώρα σε μεγαλύτερο βαθμό από το πρόσφατο παρελθόν τμήματα μάθησης των οποίων τα αντικείμενα συνδέονται αμεσότερα με τις ανάγκες της οικονομίας και της αγοράς εργασίας, ενώ ένα σημαντικό ποσοστό των εκπαιδευομένων ανήκει σε ειδικές κοινωνικές ομάδες. Επιπροσθέτως, αναφέρουμε ότι οι εκπαιδευόμενοι των ΝΕΛΕ που παρακολουθούν προγράμματα του ΕΚΤ επιδοτούνται, μια πρακτική που συναντάται για πρώτη φορά στην ιστορική διαδρομή του θεσμού.

ii) *Στην οργανωτική δομή του δικτύου*: η συστηματική συμμετοχή μέρους του δικτύου στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης και η συνακόλουθη εξάρτησή του από τους κοινοτικούς πόρους, επιτείνει τα προβλήματα οργανωτικής συνοχής και διογκώνει την οργανωτική αποδιάρθρωσή του. Η κεντρική υπηρεσία προσανατολίζεται διαρκώς και περισσότερο σε νέες δραστηριότητες (συμμετοχή σε ευρωπαϊκά προγράμματα, λειτουργία ΚΕΚ), εγκαταλείποντας τον επιτελικό και συντονιστικό της ρόλο, οι ΝΕΛΕ του παράλληλου δικτύου συμμετέχουν διαρκώς και περισσότερο στις δραστηριότητες του ΕΚΤ, ενώ η δραστηριότητα του υπόλοιπου τμήματος του δικτύου συρρικνώνεται. Οι σχέσεις κεντρικής υπηρεσίας και ΝΕΛΕ, ακόμη και οι διαδικασίες εσωτερικής

επικοινωνίας του δικτύου ακολουθούν τη γενική τάση συρρίκνωσης που χαρακτηρίζει τη δραστηριότητά του.

Σε σχέση την επίδραση της ευρωπαϊκής πολιτικής και της ανάπτυξης του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης στη δραστηριότητα του δικτύου, παρατηρούμε τα ακόλουθα:

(i) Η ανάδειξη της έκτασης των δραστηριοτήτων του «παράλληλου δικτύου», αλλά και της συστηματικότητας και της συνέχειας στη συμμετοχή του στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης, θεωρούμε ότι συμβάλλει στην ερμηνεία της καθήλωσης της «παραδοσιακής» δραστηριότητας, κατά την υποπερίοδο 1994-1999, σε εξαιρετικά χαμηλά επίπεδα σε σχέση με το άμεσο παρελθόν της ΛΕ - πολύ περισσότερο που όπως έδειξαν οι σχετικές αναλύσεις (βλ. και ενότητα 3.3.2) η γραμμική συσχέτιση μεταξύ της μείωσης των ετήσιων επιχορηγήσεων και της μείωσης της επιμορφωτικής δραστηριότητας είναι πολύ ασθενής. Αυτή η συρρίκνωση της δραστηριότητας θα πρέπει να αποδοθεί στον αναπροσανατολισμό ενός σημαντικού τμήματος του δικτύου σε νέες δραστηριότητες, στην εγκατάλειψη του υπόλοιπου τμήματος του δικτύου και στη γενικότερη αποδιάρθρωση του δικτύου στο σύνολό του, φαινόμενα που προκύπτουν ή εντείνονται λόγω της επίδρασης του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης. Ωστόσο, όπως έχουμε αναφέρει στα παραπάνω εντοπίζονται και οι επιδράσεις της διαρκούς εξασθένησης της στήριξης προς τη ΛΕ, αλλά και των νέων συνθηκών που προκύπτουν από τη θεσμοθέτηση του β' βαθμού τοπικής αυτοδιοίκησης.

(ii) Περισσότερο εμφανής συμπεραίνουμε ότι είναι η επίδραση της ευρωπαϊκής πολιτικής στον τύπο και τα χαρακτηριστικά της δραστηριότητας του δικτύου. Η επίδραση αυτή είναι ορατή ήδη από την περίοδο 1982-1988, όταν το ΕΚΤ χρηματοδοτεί μόνον ορισμένα από τα τμήματα επαγγελματικής κατάρτισης της ΛΕ (και μάλιστα εκείνα με διάρκεια μεγαλύτερη των 100 επιμορφωτικών ωρών), χρηματοδοτεί δηλαδή εκείνες τις δραστηριότητες που θεωρούνται ότι εντάσσονται στη βασική στοχοθεσία του ΕΚΤ, την καταπολέμησης της ανεργίας. Στα τεκμήρια της υποπεριόδου 1989-1993, συχνές είναι οι προτροπές της κεντρικής υπηρεσίας για προσαρμογή του τύπου των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων προς της προδιαγραφές του ΕΚΤ, ενώ ήδη από την προηγούμενη περίοδο καταβάλλονται προσπάθειες από την κεντρική υπηρεσία για αύξηση της διάρκειας των τμημάτων μάθησης. Η μέση διάρκεια των τμημάτων μάθησης κινείται σε σχετικά υψηλά επίπεδα, κατά τη διάρκεια της περιόδου 1989-1999 και σε ακόμη υψηλότερα σε σχέση με την περίοδο πριν από την έναρξη της χρηματοδότησης από το ΕΚΤ (1978-

1981, βλ. και πίνακες 3.22 και 3.23). Η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και τα προγράμματα ειδικών κοινωνικών ομάδων, εμφανίζονται ως δραστηριότητα της ΛΕ, σχεδόν ταυτόχρονα με την ανάδειξη των σχετικών προτεραιοτήτων του ΕΚΤ. Μάλιστα όταν αναδεικνύονται σε βασική προτεραιότητα της κοινοτικής πολιτικής, κατά το Β΄ ΚΠΣ (η ανάδειξη αυτή συνοδεύεται και από τη δημιουργία ειδικού επιχειρησιακού προγράμματος, βλ. και ενότητα 2.2.2), από την κεντρική υπηρεσία αποστέλλονται προς τις ΝΕΛΕ ειδικές οδηγίες και κατευθύνσεις, πέραν των γενικών (εγκύκλιοι με θέμα: «κατευθύνσεις για τα προγράμματα ειδικών κοινωνικών ομάδων»). Εξίσου εμφανείς είναι στη δραστηριότητα του δικτύου και οι επιδράσεις της κοινοτικής πολιτικής, αλλά και της ώσμωσης με το σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης, στη σταδιακή διαφοροποίηση των χαρακτηριστικών των τμημάτων επαγγελματικής κατάρτισης. Όπως δείξαμε (βλ. ενότητα 3.3.3), παραδοσιακά πεδία δραστηριότητας του δικτύου (όπως τα τμήματα των θεματικών αντικειμένων «κοπτική - ραπτική» και «κέντημα - πλέξιμο») σταδιακά εγκαταλείπονται, ενώ νέα - για το δίκτυο - πεδία δραστηριότητας αναπτύσσονται (όπως τα τμήματα μάθησης στα θεματικά αντικείμενα της πληροφορικής). Αυτά τα νέα πεδία δραστηριότητας συνδέονται αμεσότερα με τις ανάγκες της οικονομίας και της αγοράς εργασίας, αλλά και τις βασικές κατευθύνσεις και προτεραιότητες της κοινοτικής πολιτικής για την εκπαίδευση και κατάρτιση ενηλίκων. Συμπερασματικά, κατά την περίοδο 1982-1999, οι διαφοροποιήσεις αυτές αναδεικνύονται διαρκώς και περισσότερο, όσο το πλαίσιο εφαρμογής της κοινοτικής πολιτικής αποκτά θεσμική υπόσταση στην Ελλάδα και οι όροι χρηματοδότησης των φορέων γίνονται αυστηρότεροι από διαχειριστική άποψη. Αν στα όσα αναφέρθηκαν συνυπολογίσουμε και την απευθείας συμμετοχή των ΝΕΛΕ του «παράλληλου δικτύου» στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης, θεωρούμε ότι αναδεικνύονται σε ακόμη μεγαλύτερη έκταση οι άμεσες και έμμεσες επιδράσεις της κοινοτικής πολιτικής στον τύπο δραστηριότητας του δικτύου της ΛΕ. Ωστόσο, σημειώνουμε ότι οι επιδράσεις της πολιτικής στήριξης προς το δίκτυο κατά τη δεκαετία του 1980 και των κατευθύνσεων του αναπροσανατολισμού της ΛΕ κατά την ίδια περίοδο, αποτυπώνονται στον τύπο δραστηριότητας της περιόδου 1989-1999, αφού έστω και σε μικρή έκταση εξακολουθούν να λειτουργούν τμήματα μάθησης στις κατηγορίες «κοινωνικά» και «πολιτιστικά».

(β). Οι εναλλαγές στη διακυβέρνηση της χώρας, αλλά κυρίως οι μεταβολές της επίσημης πολιτικής σε σχέση με το ρόλο του δικτύου της ΛΕ, συμπεραίνουμε με βάση τα όσα παρουσιάστηκαν, ότι επέδρασαν στη διαμόρφωση τόσο της δραστηριότητας, όσο και της φυσιογνωμίας του δικτύου.

Στην αρχή της περιόδου, το χρονικό διάστημα πολιτικής ρευστότητας (κυβερνήσεις συνεργασίας) δεν συνοδεύεται από κάποια σημαντική αλλαγή στο χώρο της ΛΕ. Η επίσημη πολιτική κατά την περίοδο διακυβέρνησης από τη ΝΔ χαρακτηρίζεται από τις απόπειρες σύνδεσης των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων του δικτύου με τις ανάγκες της οικονομίας και την «ανάπτυξη του ατόμου». Παρόλο που οι βασικές κατηγορίες των τμημάτων μάθησης διατηρούνται, στις κατευθύνσεις και τις οδηγίες αυτής της περιόδου δίνεται έμφαση στην προσαρμογή των προγραμμάτων της ΛΕ στα «σύγχρονα κοινωνικά και οικονομικά δεδομένα». Κατά την ίδια περίοδο καταγράφονται και απόπειρες ελέγχου και παρακολούθησης του έργου των ΝΕΛΕ: η εποπτεία του δικτύου ανατίθεται στο Υπουργείο Επικρατείας, ενώ ζητείται από τις ΝΕΛΕ η αποστολή συγκεντρωτικών καταστάσεων για τη δραστηριότητά τους κατά τις περιόδους (α) 1981-1988 και (β) 4/90 - 12/92. Αυτή ακριβώς η ταξινόμηση των δραστηριοτήτων μας οδηγεί να συνδέσουμε τις συγκεκριμένες παρεμβάσεις με τις προεκλογικές θέσεις του κυβερνώντος κόμματος σχετικά με το ρόλο της ΛΕ κατά το πρόσφατο παρελθόν (πρβλ. «έχει εκτραπεί από τους σκοπούς της... υπηρετεί την κυβερνητική προπαγάνδα...» - ΝΔ, 1989: 30). Αυτός είναι ο λόγος που η απόπειρα αυτή συναντά αντιδράσεις από τις ΝΕΛΕ, αρκετές από τις οποίες δεν αποστέλλουν τα στοιχεία που αφορούν στην περίοδο 1981-1988. Ωστόσο, ακόμη περισσότερο θεωρούμε ότι με τις θέσεις αυτές συνδέεται η κατάργηση των ΣΛΕ: τα ΣΛΕ, εκτός των αρμοδιοτήτων που αναφέρθηκαν παραπάνω, ήταν άμεσα συνδεδεμένα με την αποκέντρωση του έργου της ΛΕ, με τη δραστηριότητα των ΝΕΛΕ σε όλες τις περιοχές της χώρας και με τη λειτουργία των τοπικών λαϊκών συνελεύσεων (ΤΛΣ), που θεσμοθετήθηκαν το 1985 με τον Κανονισμό της Λαϊκής Επιμόρφωσης. Έτσι, συμπεραίνουμε ότι η κατάργηση των ΣΛΕ αποσκοπεί στη συρρίκνωση της παρέμβασης του δικτύου και τον περιορισμό της εμβέλειάς του, ένα συμπέρασμα που ενισχύεται και από το γεγονός ότι κατά την περίοδο 1989-1992 το στελεχιακό δυναμικό του δικτύου μειώνεται κατά 30% (όπως προέκυψε με βάση την επεξεργασία των διαθέσιμων στοιχείων).

Όπως διαπιστώσαμε με βάση την ανάλυση των τεκμηρίων, το ΠΑΣΟΚ κατά τη διάρκεια της περιόδου 1989-1999, «αποσύρει» σταδιακά το ενδιαφέρον του για το δίκτυο της ΛΕ και την πολιτική στήριξη προς αυτό, μεταβάλλοντας έτσι την πολιτική του σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο. Σε αυτή ακριβώς την πολιτική της προηγούμενης περιόδου θα εντάξουμε και τη δημιουργία 650 θέσεων εργασίας για το δίκτυο, γεγονός το οποίο ενισχύει τη θεσμική υπόσταση του δικτύου, αλλά και τις

δυνατότητες επιβίωσής του. Αυτή η δημιουργία των 650 θέσεων εργασίας (κυρίως στις περιφερειακές υπηρεσίες) γίνεται με το ΠΔ 132/1989, που δημοσιεύεται τρεις μήνες πριν από τις εκλογές του 1989, και το οποίο αποτελεί ουσιαστικά την τελευταία εκδήλωση στήριξης προς το δίκτυο της ΛΕ.

Η επάνοδος του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία (1993) δεν συνοδεύεται από κανένα μέτρο πολιτικής στήριξης της ΛΕ. Το αποτέλεσμα είναι ότι στοιχεία πολιτικής της περιόδου 1990-1993 παγιώνονται πλέον στο χώρο της ΛΕ (κυρίως εδώ αναφερόμαστε στην κατάργηση των ΣΛΕ, αλλά και τις μειώσεις των ετήσιων προϋπολογισμών). Τα αίτια αυτής της μεταστροφής στην πολιτική του ΠΑΣΟΚ, θα πρέπει να αναζητηθούν στα χαρακτηριστικά του πολιτικού και του οικονομικού πεδίου που επισημίναμε στην ενότητα 2.1.1. Ενδεικτικό άλλωστε αυτών των χαρακτηριστικών είναι το γεγονός ότι η κεντρική υπηρεσία κατά το έτος 1994, προτρέπει τις ΝΕΛΕ να αναζητήσουν συγχρηματοδότες και χορηγούς για τη συνέχιση της λειτουργίας ορισμένων δραστηριοτήτων.

Επισκοπώντας γενικότερα τα όσα αναδείχθηκαν σε σχέση την επίσημη κρατική πολιτική για το ρόλο του δικτύου της ΛΕ, θεωρούμε ότι αυτή χαρακτηρίζεται από μια διαρκή ελάττωση και εξασθένηση της στήριξης προς το δίκτυο, η οποία μάλιστα εντείνεται από το 1994 και μετά. Κανένα μέτρο ενίσχυσης της ΛΕ δεν καταγράφεται κατά την υποπερίοδο 1994-1999, όταν μάλιστα το άμεσο εκπαιδευτικό περιβάλλον, αλλά και η θεσμοθέτηση του β' βαθμού τοπικής αυτοδιοίκησης διαμορφώνουν δυσμενέστερες συνθήκες για την ανάπτυξη του δικτύου. Αυτή η απουσία πολιτικής θα πρέπει να συνδεθεί με την απουσία συνολικής πολιτικής για την εκπαίδευση ενηλίκων. Όπως δείξαμε στο δεύτερο μέρος της εργασίας, η επίσημη πολιτική για την εκπαίδευση ενηλίκων μετά το 1989, ουσιαστικά περιορίζεται στην ευθυγράμμιση με τις βασικές κατευθύνσεις της αντίστοιχης κοινοτικής πολιτικής. Οι συνέπειες, μάλιστα, αυτής της ευθυγράμμισης δεν αφορούν μόνον στο δίκτυο της ΛΕ, αλλά αποτυπώνονται και στην εξέλιξη άλλων δημόσιων φορέων εκπαίδευσης ενηλίκων (χαρακτηριστικές είναι και οι συνέπειες αυτής της απουσίας πολιτικής στην περίπτωση του ΕΛΚΕΠΑ). Στις νέες συνθήκες που διαμορφώνονται, το δίκτυο εγκαταλείπεται αφού δεν λαμβάνεται κανένα μέτρο στήριξής του.

Βασική εκδήλωση της διαρκούς εξασθένησης της στήριξης προς τη ΛΕ αποτελεί η συνεχής μείωση των ετήσιων προϋπολογισμών της ΓΓΛΕ και επομένως και των ετήσιων επιχορηγήσεων των ΝΕΛΕ, η οποία και επιδρά στον όγκο της δραστηριότητας του δικτύου. Ωστόσο, οι συνέπειες αυτής της διαρκούς εξασθένησης της στήριξης προς τη ΛΕ, αλλά και των πολιτικών μεταβολών της περιόδου 1989-1999, θεωρούμε ότι κυρίως εντοπίζονται στις μεταβολές της φυσιογνωμίας του δικτύου και συγκεκριμένα στην επιδείνωση της θέσης και τον περιορισμό της εμβέλειάς του.

(γ). Με βάση τα σχετικά ευρήματα, συμπεραίνουμε ότι **η θεσμοθέτηση του β' βαθμού τοπικής αυτοδιοίκησης** επέδρασε τόσο στη φυσιογνωμία, όσο και στη δραστηριότητα του δικτύου. Η συνακόλουθη υπαγωγή της ΛΕ στον β' βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης συνιστά μείζονα οργανωτικό κλονισμό για το δίκτυο. Οι νομάρχες δεν είναι πλέον ανώτεροι κρατικοί υπάλληλοι, αλλά επικεφαλής του συνδυασμού που επικράτησε στις νομαρχιακές εκλογές. Οι ΝΕΛΕ, υπηρεσίες της νομαρχίας σύμφωνα με το θεσμικό πλαίσιο, υπάγονται πλέον σε αιρετό πολιτικό προϊστάμενο. Επομένως οι ΝΕΛΕ δεν εφαρμόζουν πλέον ενιαία πολιτική στον τομέα τους, αλλά αναδεικνύονται δυνητικά σε φορείς εκπόνησης και υλοποίησης πολιτικής - της πολιτικής του πλειοψηφήσαντος νομαρχιακού συνδυασμού, εάν αυτή υπάρχει.

Η εφαρμογή ενιαίας πολιτικής στο χώρο της ΛΕ κατά την προηγούμενη περίοδο βασιζόταν στον ιμάντα μεταβίβασης <ΥΠΕΠΘ → Κεντρική Υπηρεσία → ΝΕΛΕ>, λειτουργικό προαπαιτούμενο του οποίου αποτελούσε η συναίνεση των νομαρχών, μια συναίνεση που ήταν σε μεγάλο βαθμό δεδομένη όσο οι νομάρχες ήταν ανώτεροι κρατικοί υπάλληλοι. Το οργανωτικό σχήμα του δικτύου, το οποίο κατά την προηγούμενη περίοδο λειτουργούσε ικανοποιητικά, βασιζόταν σε αυτή τη συναίνεση η οποία δεν είναι δεδομένη μετά την εφαρμογή του Ν. 2218/1994.

Όπως αναφέραμε στις προηγούμενες παραγράφους, σε επίπεδο κυβερνητικής πολιτικής δεν καταγράφεται καμιά απόπειρα διευθέτησης αυτών των προβλημάτων που δημιουργούνται στο δίκτυο, ούτε λαμβάνεται οποιαδήποτε μέριμνα για την αποκατάσταση, σε θεσμικό επίπεδο, της οργανωτικής συνοχής του και την «απορρόφηση» του οργανωτικού κλονισμού. Οι μοναδικές απόπειρες διευθέτησης του οργανωτικού προβλήματος προέρχονται πλέον από την κεντρική υπηρεσία, η

οποία πριν από την ψήφιση του Ν. 2218/1994 ενημερώνει τις ΝΕΛΕ για τις επερχόμενες αλλαγές, ενώ παράλληλα προσπαθεί να αποκαταστήσει τις σχέσεις με τους αιρετούς νομάρχες, αλλά και να δημιουργήσει νέα ερείσματα στον κρατικό μηχανισμό. Οι απόπειρες αυτές (όπως για παράδειγμα η προσπάθεια διαφοροποίησης του επιπέδου μεταβίβασης της πολιτικής από τις νομαρχίες στις γενικές γραμματείες των διοικητικών περιφερειών) δεν θα τελεσφορήσουν αφενός λόγω της θεσμικής αυτοτέλειας των αιρετών νομαρχών και αφετέρου λόγω του περιορισμένου θεσμικού κύρους της κεντρικής υπηρεσίας (σε σχέση για παράδειγμα με το ΥΠΕΠΘ).

Στις νεοσύστατες νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις, οι οποίες ειδικά κατά το πρώτο μετά την εφαρμογή του νόμου διάστημα λειτουργούν με περιορισμένους πόρους, οι ΝΕΛΕ διαθέτοντας τεχνογνωσία και εμπειρία σε θέματα εκπαίδευσης ενηλίκων αναδεικνύονται σε προνομιακούς μηχανισμούς υλοποίησης τοπικών πολιτικών σε ζητήματα καταπολέμησης της ανεργίας και εκπαίδευσης ανθρώπινου δυναμικού, καθώς επίσης και σε προνομιακούς μηχανισμούς απορρόφησης πόρων του ΕΚΤ. Όπως δείξαμε, κατά τη δεύτερη πιστοποίηση φορέων συνεχιζόμενης κατάρτισης, μόνον 8 από τις 54 νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις δεν προσανατολίζονται προς την απορρόφηση πόρων από το ΕΚΤ (είτε με τη μορφή νομαρχιακών ΚΕΚ, είτε με τη μορφή των ΝΕΛΕ-ΚΕΚ). Κατά τη δεύτερη πιστοποίηση των φορέων είναι πλέον ορατά τα προβλήματα οργανωτικής συνοχής του δικτύου, αφού 27 από τις ΝΕΛΕ πιστοποιούνται ως ΚΕΚ ή ΚΕΣΥΥ, δηλαδή ως μηχανισμοί απορρόφησης πόρων από το ΕΚΤ. Αποδίδουμε αυτή τη συμμετοχή των ΝΕΛΕ, στη θεσμοθέτηση της τοπικής αυτοδιοίκησης β' βαθμού, αφού κατά την πρώτη πιστοποίηση και παρά τις επανειλημμένες προτροπές της κεντρικής υπηρεσίας, μόλις 4 ΝΕΛΕ πιστοποιούνται ως ΚΕΚ. Τα συμπτώματα της οργανωτικής αποδιάρθρωσης που επισημάναμε σε προηγούμενες παραγράφους, είναι πλέον ορατά, αφού σε ένα μείζον ζήτημα σχετικά με την προοπτική του δικτύου η πολιτική της κεντρικής υπηρεσίας ακολουθείται μόνον όταν συμπίπτει με τις επιλογές των νομαρχών και στο βαθμό που συνιστά στοιχείο πολιτικής τους.

Η νέα οργανωτική κατάσταση του δικτύου χαρακτηρίζεται από: (α) την ανάπτυξη αυτού που ονομάσαμε «παράλληλο δίκτυο» (που περιλαμβάνει τις μισές ΝΕΛΕ), οι προτεραιότητες πολιτικής του οποίου ταυτίζονται σε μεγάλο βαθμό με εκείνες του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης, και (β) τη συνέχιση της λειτουργίας των

υπόλοιπων ΝΕΛΕ με βάση τις διαρκώς και ισχνότερες ετήσιες επιχορηγήσεις. Και στις δύο περιπτώσεις, η οργανωτική αποδιάρθρωση του δικτύου εντείνεται τόσο από την απουσία επίσημης κρατικής πολιτικής, αλλά και από τη βαθμιαία «παραίτηση» της κεντρικής υπηρεσίας από το συντονιστικό και επιτελικό της ρόλο. Στο πλαίσιο αυτό, ερμηνεύεται και η μείωση του στελεχιακού δυναμικού των περιφερειακών υπηρεσιών, μετά τη θεσμοθέτηση του β' βαθμού τοπικής αυτοδιοίκησης: όπως δείξαμε, ένα σημαντικό ποσοστό στελεχών (33,9%) αποσπάται σε άλλες νομαρχιακές υπηρεσίες, μάλιστα για το 70% των στελεχών αυτή η απόσπαση ήταν αναγκαστική και όχι οικειοθελής.

Οι επιδράσεις του οργανωτικού κλονισμού λόγω της θεσμοθέτησης της τοπικής αυτοδιοίκησης β' βαθμού εντοπίζονται, πέραν των όσων αναφέρθηκαν παραπάνω σχετικά με τη φυσιογνωμία του δικτύου, και στη δραστηριότητά του: κατά το έτος 1994, έτος που χαρακτηρίζεται από τη ρευστότητα ενόψει της εφαρμογής του νέου θεσμού, ο αριθμός των τμημάτων μάθησης μειώνεται κατά 64,2% σε σχέση με το προηγούμενο έτος, μάλιστα πρόκειται για το μεγαλύτερο ποσοστό μείωσης στη διάρκεια της περιόδου 1989-1999. Ο αριθμός των τμημάτων μάθησης, σε ετήσια βάση, δεν επανέρχεται στη συνέχεια της περιόδου στα προηγούμενα επίπεδα, ωστόσο το γεγονός αυτό συνδέεται άμεσα και με την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων του «παράλληλου δικτύου». Ως προς την επίδραση στον τύπο της δραστηριότητας του δικτύου και τις στρατηγικές δράσης στις οποίες εντάσσεται, με βάση τα διαθέσιμα δεδομένα, δεν θεωρούμε ότι μπορεί να στοιχειοθετηθεί κάποιας μορφής επίδραση της θεσμοθέτησης του β' βαθμού τοπικής αυτοδιοίκησης.

ΣΥΝΟΨΗ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΩΝ

Στην εργασία αυτή διερευνήσαμε τις επιδράσεις των εξελίξεων στο πολιτικό, κοινωνικό και άμεσο εκπαιδευτικό περιβάλλον της ΛΕ - στη δραστηριότητα και τη φυσιογνωμία του δικτύου της ΛΕ. Ολοκληρώνοντας εδώ τη διερεύνηση της πορείας του δικτύου, μπορούμε να διατυπώσουμε το συμπέρασμα ότι κατά τη διάρκεια της περιόδου 1989-1999 οι εξελίξεις αυτές μετέβαλλαν σε σημαντικό βαθμό τόσο τη δραστηριότητα όσο και τη φυσιογνωμία του δικτύου. Οι εξελίξεις που συγκροτούν τις υποθέσεις εργασίας και των οποίων την επίδραση μελετήσαμε, είναι:

1. Η πολιτική της ΕΕ για την εκπαίδευση και κατάρτιση ενηλίκων, η οποία στη διάρκεια της περιόδου που μελετήσαμε επιδρά άμεσα στη διαμόρφωση της αντίστοιχης εθνικής πολιτικής, ιδιαίτερα μάλιστα κατά την υποπερίοδο 1994-1999. Όπως δείξαμε, με βάση τις κοινοτικές χρηματοδοτήσεις και παρεμβάσεις αναπτύσσεται σταδιακά ένα σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης στην Ελλάδα, ουσιαστικά μηχανισμός υλοποίησης της πολιτικής του ΕΚΤ, με βασικά χαρακτηριστικά του τη λειτουργία σε ανταγωνιστική βάση (μέσω δημόσιων προκηρύξεων των προγραμμάτων) και τη στροφή προς τους ιδιωτικούς φορείς κατάρτισης.
2. Οι εναλλαγές στη διακυβέρνηση της χώρας και κυρίως η μεταβολή της επίσημης κρατικής πολιτικής σε σχέση με το ρόλο του δικτύου της ΛΕ: κατά τη διάρκεια της περιόδου που μελετήσαμε η επίσημη πολιτική χαρακτηρίζεται από τη διαρκή εξασθένιση της στήριξης προς τη ΛΕ, σε αντίθεση με την αμέσως προηγούμενη περίοδο. Κατά το ίδιο διάστημα, εμφανής είναι η ευθυγράμμιση αυτής της πολιτικής με τις βασικές αρχές της αντίστοιχης κοινοτικής πολιτικής.
3. Η θεσμοθέτηση της τοπικής αυτοδιοίκησης β' βαθμού, η οποία μεταβάλλει τους όρους διαμόρφωσης και μεταβίβασης πολιτικής στο χώρο της ΛΕ: οι ΝΕΛΕ μετατρέπονται σε φορείς εκπόνησης πολιτικής και το επίπεδο λήψης αποφάσεων για τις περιφερειακές υπηρεσίες μετατοπίζεται στους αιρετούς νομάρχες.

Όπως δείξαμε, οι εξελίξεις αυτές επιδρούν στο δίκτυο της ΛΕ, μεταβάλλοντας τόσο τη δραστηριότητα, όσο και τη φυσιογνωμία του. Συγκεκριμένα:

- Το δίκτυο της ΛΕ μετατρέπεται σταδιακά σε φορέα οργανωμένων επιμορφωτικών δραστηριοτήτων: η διοργάνωση μεμονωμένων εκδηλώσεων βαθμιαία εγκαταλείπεται, ενώ αυξάνεται η μέση διάρκεια των τμημάτων. Ωστόσο, κατά την περίοδο 1989-1999 η δραστηριότητα του δικτύου συρρικνώνεται σημαντικά, με αποτέλεσμα ο αριθμός τμημάτων μάθησης κατά το τελευταίο έτος της περιόδου να είναι έξι φορές μικρότερος από εκείνον του πρώτου έτους.
- Οι επιμορφωτικές δραστηριότητες του δικτύου εντάσσονται κυρίως στις στρατηγικές (α) της κοινωνικής ένταξης και αντιμετώπισης του αποκλεισμού, (β) της κοινωνικο-πολιτιστικής ανάπτυξης και (γ) της ολοκληρωμένης τοπικής ανάπτυξης, με ιδιαίτερη έμφαση προς την πρώτη εκ των τριών στρατηγικών. Αν και οι δραστηριότητες του δικτύου στρέφονται προς τις κατευθύνσεις αυτές από τη μεταπολίτευση και μετά (και ιδιαίτερα με τον αναπροσανατολισμό της ΛΕ στις αρχές της δεκαετίας του 1980, οπότε και εγκαταλείπεται η πολιτικο-ιδεολογική στρατηγική), εντούτοις όπως έδειξαν οι σχετικές αναλύσεις, η στροφή αυτή ολοκληρώνεται και αποκτά συγκεκριμένα χαρακτηριστικά κατά την περίοδο που μελετήσαμε: τα αντικείμενα των τμημάτων μάθησης συνδέονται σε μεγαλύτερο βαθμό με τις ανάγκες της οικονομίας και της αγοράς εργασίας, τα τμήματα ειδικών κοινωνικών ομάδων αποτελούν πλέον σημαντικό ποσοστό της συνολικής δραστηριότητας, «παραδοσιακές» δραστηριότητες του δικτύου μειώνονται κατά σημαντικό ποσοστό, ενώ εμφανίζονται νέες, για το δίκτυο, δραστηριότητες. Τα τμήματα αλφαριθμητικού αφορούν πλέον, σχεδόν αποκλειστικά, τις ειδικές κοινωνικές ομάδες και όχι τον υπόλοιπο πληθυσμό.
- Στο οργανωτικό επίπεδο, η υποπερίοδος 1994-1999 χαρακτηρίζεται από την αποδιάρθρωση του δικτύου και τη βαθμιαία ανάπτυξη φυγόκεντρων τάσεων στο εσωτερικό του. Ο οργανωτικός κλονισμός από τη θεσμοθέτηση της τοπικής αυτοδιοίκησης β' βαθμού, όχι απλώς δεν απορροφάται από το δίκτυο, αλλά οι συνέπειές του είναι πλέον διαρκώς και περισσότερο εμφανείς: Ο επιτελικός και συντονιστικός ρόλος της κεντρικής υπηρεσίας ατονεί ολοένα και περισσότερο, ο βαθμός υιοθέτησης από τις ΝΕΛΕ των κατευθύνσεων που αποστέλλονται είναι εξαιρετικά περιορισμένος, ενώ ένα σημαντικό τμήμα των υπηρεσιών του δικτύου πιστοποιούνται ως δομές του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης.
- Η συμμετοχή του δικτύου στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης, διαμορφώνει νέα δεδομένα στο εσωτερικό του, εντείνοντας τα φαινόμενα

αποδιάρθρωσης. Διαμορφώνεται πλέον ένα δίκτυο «δύο ταχυτήτων»: (i) οι ΝΕΛΕ που υλοποιούν (πέραν των «παραδοσιακών» δραστηριοτήτων) επιδοτούμενα προγράμματα του ΕΚΤ αυξάνουν σημαντικά τους οικονομικούς τους πόρους, αφού οι σχετικές εισροές είναι πολλαπλάσιες των ισχνών επιχορηγήσεων μέσω του κρατικού προϋπολογισμού. (ii) για τις ΝΕΛΕ που δεν συμμετέχουν στο ΕΚΤ, οι πόροι αλλά και η δραστηριότητα καθλώνονται σε πολύ χαμηλά - οριακά για τη συνέχιση της λειτουργίας τους - επίπεδα. Ακόμη και αν συνυπολογίσουμε τη δραστηριότητα στο πλαίσιο του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης (η οποία εντάσσεται στη στρατηγική της κοινωνικής ένταξης και της αντιμετώπισης του αποκλεισμού), η συνολική δραστηριότητα του δικτύου εξακολουθεί να είναι σημαντικά περιορισμένη σε σχέση με την αμέσως προηγούμενη περίοδο. Όπως δείξαμε όμως, το δίκτυο της ΛΕ παραμένει περιορισμένης εμβέλειας εταίρος του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης, αφού μόλις το 4,3% του συνόλου των δομών του συστήματος ανήκει στο δίκτυο, ενώ ακόμη περισσότερο περιορισμένη είναι η συμμετοχή του δικτύου στην υλοποίηση προγραμμάτων (4% του συνόλου των προγραμμάτων του συστήματος υλοποιούνται από τις ΝΕΛΕ και την κεντρική υπηρεσία).

- Η θέση της ΛΕ στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων διαφοροποιείται σημαντικά σε σχέση με την αμέσως προηγούμενη περίοδο κατά την οποία υπήρξε το βασικό δημόσιο δίκτυο εκπαίδευσης ενηλίκων. Σε σημαντικό βαθμό πλέον το πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων ταυτίζεται με το σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης, στο οποίο το δίκτυο συμμετέχει με τα μικρά ποσοστά που αναφέρθηκαν προηγουμένως. Ταυτόχρονα, η «παραδοσιακή» δραστηριότητα του δικτύου κινείται στα χαμηλά επίπεδα που αναφέρθηκαν με αποτέλεσμα τον περιορισμό της εμβέλειάς του, ενώ παράλληλα περιορίζεται και η παρέμβαση του δικτύου στις αγροτικές περιοχές. Οι διαρκώς μειούμενοι προϋπολογισμοί του δικτύου και η κατάργηση των ΣΛΕ συνέβαλλαν σε αυτό τον περιορισμό της εμβέλειας.
- Τέλος, σημαντικά διαφοροποιείται και η αναγνωρισιμότητα του δικτύου: η ΛΕ δεν είναι πλέον ο δημόσιος φορέας με την εκτεταμένη παρουσία στο γενικό πληθυσμό, αλλά ένας περιορισμένης εμβέλειας φορέας (που η δραστηριότητά του πλέον κυρίως εντοπίζεται στην επαγγελματική κατάρτιση), ενώ για ένα σημαντικό τμήμα του γενικού πληθυσμού ταυτίζεται με τους μηχανισμούς υλοποίησης της πολιτικής του ΕΚΤ.

Τα όσα αναφέρθηκαν για τις μεταβολές στη δραστηριότητα, αλλά κυρίως στη φυσιογνωμία του δικτύου της ΛΕ θεωρούμε ότι προσφέρονται για την εξαγωγή γενικότερων συμπερασμάτων για το πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων. Στην πορεία του δικτύου της ΛΕ αποτυπώνεται ανάγλυφα η εξέλιξη της παρέμβασης του δημόσιου τομέα στο πεδίο αυτό: η δραστηριότητα των δημόσιων φορέων εκπαίδευσης ενηλίκων περιορίζεται και συρρικνώνεται, ενώ ο μεγαλύτερος μετά το δίκτυο της ΛΕ φορέας, το ΕΛΚΕΠΑ, καταργείται. Οι λόγοι για τους οποίους η παρουσία του δικτύου της ΛΕ συνεχίζεται υπό τις συνθήκες που αναφέρθηκαν (έστω και συρρικνωμένη και με σημαντικές αλλαγές), θεωρούμε ότι με βάση τις αναλύσεις που προηγήθηκαν θα πρέπει να εντοπιστούν: στην υψηλού βαθμού θεσμική εκπροσώπηση του δικτύου (Γενική Γραμματεία), στην ευρεία γεωγραφική διασπορά του (54 ΝΕΛΕ), στη μονιμοποίηση του στελεχιακού δυναμικού κατά το 1989, αλλά και στη μακρόχρονη παρουσία του δικτύου. Οι περισσότεροι από τους λόγους αυτούς συνδέονται άμεσα με τον αναπροσανατολισμό και την αναδιοργάνωση της ΛΕ στις αρχές της δεκαετίας του 1980. Επισκοπώντας την πορεία της ΛΕ υπό το πρίσμα των ευρημάτων αυτής της έρευνας, και συνδέοντάς τα με τα ευρήματα των εργασιών άλλων ερευνητών για τις προηγούμενες περιόδους, θα πρέπει να θεωρήσουμε αυτή την απόπειρα αναδιοργάνωσης της ΛΕ ως την πρώτη συστηματική προσπάθεια ανάπτυξης ενός δικτύου εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα. Βασικά χαρακτηριστικά αυτής της απόπειρας ήταν αφενός η ανάπτυξη ενός δημόσιου δικτύου εκπαίδευσης ενηλίκων και αφετέρου η ανάπτυξη στρατηγικών δράσης στην εκπαίδευση ενηλίκων, που δεν συνδέονται μονοδιάστατα με την αγορά εργασίας και τις ανάγκες της οικονομίας.

Η αποδιάρθρωση του δικτύου της ΛΕ και η συρρίκνωση της παρέμβασής του, λόγω των αιτίων που αναδείχθηκαν εδώ, δημιουργεί ένα σημαντικό κενό στην ανάδειξη αυτών των στρατηγικών δράσης: από τους δημόσιους φορείς εκπαίδευσης ενηλίκων της προηγούμενης περιόδου μόνον η ΛΕ συνεχίζει πλέον, αλλά σε εξαιρετικά περιορισμένο βαθμό την ανάπτυξη τέτοιων επιμορφωτικών δραστηριοτήτων. Η ποσοτική επέκταση των δραστηριοτήτων του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης έχει ως αποτέλεσμα και τον μονοδιάστατο προσανατολισμό του πεδίου της εκπαίδευσης ενηλίκων προς τις στρατηγικές που συνδέονται άμεσα με τις ανάγκες του οικονομικού πεδίου. Ταυτόχρονα η σταδιακή συρρίκνωση της εμβέλειας της ΛΕ, δημιουργεί ένα κενό για τις δραστηριότητες εκπαίδευσης ενηλίκων στον πληθυσμό της υπαίθρου, για τον οποίο το δίκτυο της ΛΕ αποτελούσε πόλο αναφοράς κατά την προηγούμενη περίοδο. Η σταδιακή αποχώρηση της ΛΕ αφήνει ακάλυπτο αυτόν τον πληθυσμό, ενώ το αναπτυσσόμενο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης δεν μπορεί

να διασφαλίσει τη σταθερότητα και την αμεσότητα της παρουσίας του δικτύου της ΛΕ.

Περαιτέρω διερεύνηση των ζητημάτων που αναδεικνύονται από την παρούσα εργασία, θα μπορούσε να αποκαλύψει τις δυνατότητες της ΛΕ να ανταποκριθεί στις νέες συνθήκες που διαμορφώνονται και να αναδειχθεί εκ νέου σε ενεργό εταίρο στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων. Μια τέτοια διερεύνηση θεωρούμε ότι θα μπορούσε να εστιάσει:

- (α) στη δυνατότητα των ΝΕΛΕ που έχουν πιστοποιηθεί ως ΚΕΚ ή ΚΕΣΥΥ, να αντεπεξέλθουν στις απαιτήσεις της διπλής λειτουργίας.
- (β) στους όρους υπό τους οποίους θα ήταν δυνατόν να αναιρεθούν οι συνέπειες της οργανωτικής αποδιάρθρωσης του δικτύου, δηλαδή στις διαδικασίες εκείνες με βάση τις οποίες θα καταστεί εφικτή η επεξεργασία ενιαίας πολιτικής για το δίκτυο.
- (γ) στη δυνατότητα της κεντρικής υπηρεσίας να διαμορφώσει σε σταθερή βάση και να εκφράσει θεσμικά αυτή την ενιαία πολιτική.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

- Αναστόπουλος, Ι. Δ. (1993). Νέες θεσμικές ισορροπίες των Κοινοτικών οργάνων μετά το Μάαστριχτ. Στο Θ. Χριστοδουλίδης, & Κ. Στεφάνου, *Η Συνθήκη του Μάαστριχτ: συνθετική θεώρηση* (σ. 127-135). Αθήνα: Ι. Σιδέρης.
- Ανδρέου, Α. (επιμ.). 1992. *Αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου: Βασική κατάρτιση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών*. Αθήνα: ΕΟΣΚ.
- Ανδρέου, Α. & Παπακωνσταντίνου, Π. (1990). *Οργάνωση και διοίκηση του εκπαιδευτικού συστήματος. Θεωρητική προσέγγιση και ιστορική επισκόπηση*. Αθήνα: Εξάντας.
- Ανδρέου, Α. & Παπακωνσταντίνου, Π. (1994). *Εξουσία και οργάνωση - διοίκηση του εκπαιδευτικού συστήματος*. Αθήνα: Νέα Σύνορα - Α. Α. Λιβάνη.
- Ανδρικοπούλου, Ε. (1995). *Οι Περιφέρειες στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Η εξέλιξη της περιφερειακής πολιτικής από τη Συνθήκη της Ρώμης έως το Maastricht*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Abercrombie, N., Hill, S., & Turner, B. S. (1992). *Λεξικό Κοινωνιολογίας*. Αθήνα: Πατάκης.
- Βαβούρας, Ι. Σ. (1995). *Προβλήματα οικονομικής πολιτικής*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Βακαλιός, Θ. (1994). *Θέματα κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Βακαλιός, Θ. (1994). *Θέματα κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης (τόμος II)*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Βασιλείου, Θ. Α., & Σταματάκης, Ν. (1992). *Λεξικό Επιστημών του Ανθρώπου*. Αθήνα: Gutenberg.
- Βεργίδης, Δ. (1982). Η παρέμβαση των Διεθνών Οργανώσεων στην ελληνική εκπαιδευτική πολιτική. Στο Κ.Μ.Μ.-ΚΕ.ΜΕ.Α., *Κριτική της εκπαιδευτικής πολιτικής (1974-1981)* (σ. 7-38). Αθήνα: Εκδόσεις Κ.Μ.Μ.-ΚΕ.ΜΕ.Α.
- Βεργίδης, Δ. (1989α). *Αξιολόγηση της επιμόρφωσης των ενηλίκων*, λήμμα στην Παιδαγωγική-Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια - Λεξικό, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Βεργίδης, Δ. (1989β). *Λαϊκή Επιμόρφωση*, λήμμα στην Παιδαγωγική-Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια - Λεξικό, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Βεργίδης, Δ. (1990). Συμβολή στην αξιολόγηση του προγράμματος αλφαριθμητισμού ενηλίκων της Γενικής Γραμματείας Λαϊκής Επιμόρφωσης. Στο ΓΓΛΕ, *Αλφαριθμητισμός*

- και διδασκαλία της μητρικής γλώσσας. Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου: (σ. 101-108). Αθήνα: ΥΠΕΠΘ - ΓΓΛΕ.
- Βεργίδης, Δ. (1994). Κοινωνικο-οικονομικές εξελίξεις και στρατηγικές εκπαίδευσης/κατάρτισης ενηλίκων στην Ελλάδα. *Νέα Κοινωνιολογία*, 19, σ. 65-77.
- Βεργίδης, Δ. (1995). *Υποεκπαίδευση: Κοινωνικές, Πολιτικές και Πολιτισμικές διαστάσεις*. Αθήνα: Ύψιλον.
- Βεργίδης, Δ. (1997). *Εκπαίδευση Ενηλίκων: θεωρητικό πλαίσιο, σχεδιασμός προγραμμάτων, ερευνητικά δεδομένα*. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Βεργίδης, Δ. (1999). Κοινωνικός και οικονομικός ρόλος της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα. Στο Δ. Βεργίδης, Κ. Abrahamsson, Μ. Davis, & R. Fay. *Εκπαίδευση Ενηλίκων: Κοινωνική και οικονομική λειτουργία* (σ. 9-88): Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Βεργίδης, Δ., & Καραλής, Θ. (1999). *Εκπαίδευση ενηλίκων: Σχεδιασμός, οργάνωση και αξιολόγηση προγραμμάτων*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Βεργίδης, Δ. (2000α). Αξιολόγηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Στο Γ. Μπαγάκης (επιμ.), *Προαιρετικά εκπαιδευτικά προγράμματα στη σχολική εκπαίδευση* (σ. 430-439). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Βεργίδης, Δ. (επιμ.). (2000β). *SAEDA - Στρατηγικές βελτίωσης της εκπαίδευσης ενηλίκων σε περιφερειακά πλαίσια*. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Βεργίδης, Δ. (2001). Η συμβολή της αξιολόγησης στην εκπαιδευτική πολιτική. Στο Γ. Μπαγάκης (επιμ.), *Αξιολόγηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων και σχολείου* (σ. 40-60). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Βεργόπουλος, Κ. (2000). *Ποιος φοβάται την Ευρώπη: Ανατομία ενός μύθου*. Αθήνα: Νέα Σύνορα - Α. Α. Λιβάνη.
- Βλαντή, Μ., & Θεοδωρόπουλος, Α. (1995). *Αξιολόγηση προγραμμάτων κατάρτισης*. Αθήνα: ΕΛΚΕΠΑ.
- Βλαχούτσικου, Μ. (1988). *Λαϊκή Επιμόρφωση και Παιδαγωγική: ο χαρακτήρας της μάθησης και ο ρόλος του επιμορφωτή*. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού - ΓΓΛΕ.
- Βούτσινος, Γ., Παλαιοκρασάς, Σ., Σταύρου, Σ., Λαμπρόπουλος, Χ. & Ιθακήσιος, Κ. (1994). *Πολιτική ανάπτυξης ανθρώπινων πόρων*. Αθήνα: Ίων.
- Blacledge, D., & Hunt, B. (1995). *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Έκφραση.
- Busch, K. (1986). *Η κρίση των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*. Αθήνα: Ερατώ.
- Busch, K. (1992). *Η Ευρώπη μετά το 1992. Οικονομικές, οικολογικές και κοινωνικές προοπτικές της ενιαίας εσωτερικής αγοράς*. Αθήνα: Κριτική.
- Γενική Γραμματεία Τύπου και Πληροφοριών. (1981). *Οι προγραμματικές δηλώσεις της Κυβέρνησης και η συζήτηση στη Βουλή*. Αθήνα: ΓΓΤΠ.

- Γετίμης, Π. & Γράβαρης, Δ. (επιμ.). (1993). *Κοινωνικό κράτος και κοινωνική πολιτική. Η σύγχρονη προβληματική*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Γετίμης, Π., Καυκαλάς, Γ. & Μαραβέγιας, Ν. (επιμ.). (1994). *Αστική και περιφερειακή ανάπτυξη: Θεωρία, ανάλυση και πολιτική*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Γεωργακόπουλος, Θ. & Τσακαλώτος, Ε. (1996). *Οικονομικές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Αθήνα: Α. Σταμούλης.
- Γεωργιάδου, Β. (1992). Τα όρια του συστήματος της κοινωνικής ασφάλειας και η «Νέα Αρωγή» - το ζήτημα της ένδειας στη φιλελεύθερη θεωρία. Στο: *Συντηρητισμός, φιλελευθερισμός, σοσιαλισμός: Τα βασικά πολιτικά ρεύματα και οι απαντήσεις τους στα φλέγοντα προβλήματα της εποχής μας* (σ. 77-91). Αθήνα: Εστία.
- ΓΓΛΕ. (1986). *Δόμηση και συντονισμός επιμορφωτικών προγραμμάτων ενηλίκων*. Πρακτικά Σεμιναρίου (15-17 Σεπτεμβρίου 1986). Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού - ΓΓΛΕ.
- ΓΓΛΕ. (1987). *Η αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού στις χώρες - μέλη της ΕΟΚ σήμερα*. Πρακτικά 1^{ου} Ευρωπαϊκού Συνεδρίου (16-18 Σεπτεμβρίου 1987). Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού - ΓΓΛΕ.
- ΓΓΛΕ. (1992). *Ημερολόγιο 1992*. Αθήνα: Προβολή.
- ΓΓΛΕ. (1992). *Αλφαβητισμός και διδασκαλία της μητρικής γλώσσας*. Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου (23-25 Νοεμβρίου 1990). Αθήνα: ΥΠΕΠΘ-ΓΓΛΕ.
- Γλαμπεδάκης, Μ. (1990). *Οικονομία και Εκπαίδευση*. Αθήνα: Ίων.
- Γράβαρης, Δ. Ν. (1994). *Εκπαίδευση και πολιτική οικονομία. Αρχές εκπαιδευτικής πολιτικής στους A. Smith, J. St. Mill και A. Marshall*. Αθήνα: Ίδρυμα Σ. Καράγιωργα.
- Γρόλλιος, Γ. Δ. (1999). *Ιδεολογία, Παιδαγωγική και Εκπαιδευτική Πολιτική: Λόγος και Πράξη των Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων για την Εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg.
- Cohen, L., & Manion, L. (1997). *Μεθοδολογία της εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα: Έκφραση.
- Craib, I. (1998). *Σύγχρονη κοινωνική θεωρία: από τον Πάρσονς στον Χάμπερμας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Δαγτόγλου, Π. Δ. (1979). *Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Δίκαιο (τόμος Α')*. Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδ. Αντ. Σάκκουλα.
- Δαγτόγλου, Π. Δ. (1993). *Βασικά στοιχεία της Συνθήκης του Μάαστριχτ - μια κριτική ανάλυση*. Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδ. Αντ. Σάκκουλα.
- Δέδε, Δ. (1998). *Εκπαιδευτική πολιτική των κομμάτων και μεταρρυθμίσεις στην εκπαίδευση την περίοδο 1974-1989*. Αθήνα: Κορφή.
- Δεδουσόπουλος, Α. (1998). *Πολιτική οικονομία της αγοράς εργασίας (τ. Α')*. Η προσφορά εργασίας: θεωρίες, πολιτικές και ερευνητικές αναζητήσεις. Αθήνα: Τυπωθήτω.

- Δημητρόπουλος, Ε. Γ. (1997). *Αξιολόγηση προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης - Οδηγός του αξιολογητή*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Δρακάτος, Κ. Γ. (1982). *Πολιτική Στατιστική*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Κιντής (επιμ.), *Το παρόν και το μέλλον της ελληνικής οικονομίας - τ. Β' (σ. 167-198)*. Αθήνα: Gutenberg.
- Δοξιάδης, Α., Καραντινός, Δ., Μπούζας, Ν., Σούντρη, Π., & Χρυσάκης, Μ. (1993). *Αξιολόγηση των παρεμβάσεων των Διαρθρωτικών Ταμείων στον τομέα των ανθρωπίνων πόρων: Εθνική έκθεση για την Ελλάδα*. Αθήνα: ECOTEC.
- Δρακάτος, Κ. Γ. (1997). *Ο μεγάλος κύκλος της ελληνικής οικονομίας (1945-1995)*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Demunter, P. (2001). Η αξιολόγηση: Θεωρητική και πρακτική προσέγγιση. Στο Γ. Μπαγάκης (επιμ.), *Αξιολόγηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων και σχολείου (σ. 23-39)*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Duverger, M. (1990). *Μέθοδοι Κοινωνικών Επιστημών II (ε' ανατύπωση)*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
- ΕΚΕΠΙΣ. (1998). *Κατάσταση πιστοποιημένων φορέων*. Αθήνα: ΕΚΕΠΙΣ.
- Ευρωπαϊκές Κοινότητες. (1987). *Συνθήκες περί ιδρύσεως των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*. Λουξεμβούργο: Ευρωπαϊκές Κοινότητες.
- Ευστράτογλου, Α. Ι. (2000). Αναλφαβητισμός στην Ελλάδα. Μια διερεύνηση στις πρόσφατες εξελίξεις (1983-1997). *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών 101-102*, σ. 59-91.
- Ζαμπέτα, Ε. (1994). *Η εκπαιδευτική πολιτική στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, 1974-1989*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Γελφι, Ε. (1986). Πολιτικές και πρακτικές της διαρκούς εκπαίδευσης. Στο ΚΕΜΕΑ, *Για μια λαϊκή παιδεία - εναλλακτικοί θεσμοί και πολιτικές (σ. 79-95)*. Αθήνα: ΚΕΜΕΑ.
- Ηλιάδης, Ν. (1989). *Κατάρτιση Επαγγελματική*, λήμμα στην Παιδαγωγική-Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια - λεξικό, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ηλιού, Μ. (επιμ.). (1985). *Αποκέντρωση και Λαϊκή Επιμόρφωση. Η συμβολή του επιμορφωτή στην τοπική ανάπτυξη*. Πρακτικά 5^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου (6-8 Οκτωβρίου 1983). Αθήνα: ΥΠΕΠΘ-ΓΓΛΕ-ΝΕΛΕ Ιωαννίνων.
- Ιωακειμίδης, Π. Κ. (1995). *Ευρωπαϊκή πολιτική ένωση: Θεωρία, διαπραγμάτευση, θεσμοί και πολιτικές: η Συνθήκη του Maastricht και η Ελλάδα (β' έκδ.)*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Ιωακειμίδης, Π. Κ. (1998α). *Ευρωπαϊκή Ένωση και Ελληνικό Κράτος: επιπτώσεις από τη συμμετοχή στην ενοποιητική διαδικασία*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Ιωακειμίδης, Π. Κ. (1998β). *Η Συνθήκη του Άμστερνταμ: νέο πρότυπο ολοκλήρωσης ή σύμπτωμα από-ολοκλήρωσης;* Αθήνα: Θεμέλιο.

- Ιωακείμογλου, Η. (1998). *Η ΟΝΕ, οι μισθοί και η ανεργία*. Αθήνα: ΙΝΕ-ΓΣΕΕ.
- Ιατρίδης, Δ. Σ. (1990). *Σχεδιασμός κοινωνικής πολιτικής. Θεωρία και πράξη του κοινωνικού σχεδιασμού*. Αθήνα: Gutenberg.
- Ιωάννου, Δ. & Κακλαμάνη, Τ. (2000). Ανεργία και κοινωνικός αποκλεισμός στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Στο: Α. Μοσχονάς (επιμ.), *Ευρωπαϊκή Ένωση: επίκαιροι προβληματισμοί* (σ. 67-110). Αθήνα: Εξάντας.
- Καζαμίας, Α. & Κασσωτάκης, Μ. (επιμ.). (1986). *Οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα (προσπάθειες, αδιέξοδα, προοπτικές)*. Πρακτικά Πανελληνίου Παιδαγωγικού Συνεδρίου (11-13 Ιουλίου 1982). Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Καζαμίας, Α. Μ. (1995). Νέο-ευρωπαϊκός εκσυγχρονισμός και εκπαίδευση: διαλογισμοί και πολιτικές στη «φαντασιακή Ευρώπη». Στο: Α. Μ. Καζαμίας, & Μ. Κασσωτάκης (επιμ.), *Ελληνική Εκπαίδευση: Προοπτικές Ανασυγκρότησης και Εκσυγχρονισμού* (σ. 550-586). Αθήνα: Σείριος.
- Κάλλας, Γ. (χχ). *Η πληροφορική τεχνολογία στην κοινωνική έρευνα: το πρόβλημα των δεδομένων*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών - Νεφέλη.
- Καραλής, Θ. (1997). *Η εκπαίδευση και κατάρτιση ενηλίκων στην Ελλάδα: Στόχοι, προβλήματα και προοπτικές*. Πτυχιακή εργασία ΜΔΕ, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα.
- Καραλής, Θ. (2000). *Αξιολόγηση προγραμμάτων εκπαίδευσης ειδικών κοινωνικών ομάδων*. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών - Εργαστήριο Συνεχιζόμενης Εκπαίδευσης και Κατάρτισης.
- Καστάνη, Κ., & Σκαραμαγκά, Β. (1997). *Η περιφερειακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης: από την Ε.Ο.Κ. στην Ε.Ε*. Αθήνα: Κ.Ε.Π.Α. «Ι. Πίντος».
- Κατσιλλης, Ι. Μ. (1999). *Οι μικροϋπολογιστές στις κοινωνικές επιστήμες. Επιστημονική εμπειρική έρευνα και στατιστικές αναλύσεις*. Αθήνα: Gutenberg.
- Κατσιλλης, Ι. Μ. (2000). *Περιγραφική στατιστική εφαρμοσμένη στις κοινωνικές επιστήμες και την εκπαίδευση, με έμφαση στην ανάλυση με υπολογιστές*. Αθήνα: Gutenberg.
- ΚΕΜΕΑ. (1982). *Λαϊκή Επιμόρφωση: Διεθνείς εμπειρίες και ελληνικές προοπτικές*. Αθήνα: ΚΕΜΕΑ.
- Κόκκος, Α. (1982). Η στροφή στην τεχνική-επαγγελματική εκπαίδευση. Στο ΚΜΜ-ΚΕΜΕΑ, *Κριτική της εκπαιδευτικής πολιτικής (1974-1981)* (σ. 39-61). Αθήνα: Εκδόσεις ΚΜΜ-ΚΕΜΕΑ.
- Κόκκος, Α. (1987). *Μελέτη για τη σύσταση Σχολής Στελεχών Λαϊκής Επιμόρφωσης*. Αθήνα: Αδημοσίευτη μελέτη.
- Κόκκος, Α. (1999α). *Εκπαίδευση Ενηλίκων: το πεδίο, οι αρχές μάθησης, οι συντελεστές*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

- Κόκκος, Α. (1999β). Οι επαγγελματικές δυνατότητες των εξειδικευμένων στην εκπαίδευση ενηλίκων. Στο: Γ. Αναγνωστάκης, Θ. Καραλής, Μ. Καρδαμίτση, Α. Κόκκος, Μ. Κομνηνού, Γ. Μόσχος, Γ. Πολυζώης, Λ. Σταυρακοπούλου, Α. Τσιμπουκλή, *Εκπαίδευση Ενηλίκων: όψεις της πραγματικότητας* (σ 51-61). Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Κουλαϊδής, Β. (1992). Αξιολόγηση και αναλυτικά προγράμματα. Στο: Α. Ανδρέου (επιμ.), *Αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου - Βασική κατάρτιση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών (Διήμερο της Ο.Ι.Ε.Λ.Ε.)*, (σ. 71-85). Αθήνα: Εκδοτικός Όμιλος Συγγραφέων-Καθηγητών.
- Κουταλάκης, Χ. (2000). Ατζέντα 2000 και Ευρωπαϊκές διαρθρωτικές πολιτικές: το μέλλον των Κοινοτικών Πρωτοβουλιών. Στο: Α. Μοσχονάς (επιμ.), *Ευρωπαϊκή Ένωση: επίκαιροι προβληματισμοί* (σ. 127-143). Αθήνα: Εξάντας.
- Κοτζιάς, Ν. (1995). *Ευρωπαϊκή Ένωση: ένα σύστημα εν τω γίνεσθαι*. Αθήνα: Δελφίни.
- Λαγός, Δ. & Τσινός, Β. (1998). *Αξιολόγηση Επιχειρησιακών Προγραμμάτων - Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου του Συνδέσμου Ελλήνων Περιφερειολόγων*. Αθήνα: ΣΕΠ.
- Λαμπίρη - Δημάκη, Ι. (1990). *Η Κοινωνιολογία και η μεθοδολογία της*. Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα.
- Λαμπίρη - Δημάκη, Ι., & Κυριαζή, Ν. (επιμ.). (1995). *Η ελληνική κοινωνία στο τέλος του 20^{ου} αιώνα*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Λιανός, Θ. (1997). Παράνομη μετανάστευση στην Ελλάδα και μεταναστευτική πολιτική. Στο: Α. Α. Κιντής (επιμ.), *Το παρόν και το μέλλον της ελληνικής οικονομίας - τ. Β´* (σ. 250-259). Αθήνα: Gutenberg.
- Λυμπεράκη, Α. (1993). *Η σύγκλιση που δεν έγινε. Συγκριτικές οικονομικές επιδόσεις Ελλάδας - ΕΟΚ στη δεκαετία του '80*. Αθήνα: ΕΚΕΜ - Παπαζήσης.
- Μανιάτης, Θ., Τσαλίκη, Π., & Τσουφίδης, Λ. (1999). *Ζητήματα πολιτικής οικονομίας - Η περίπτωση της Ελλάδας*. Αθήνα: Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα.
- Μάρδας, Γ. Δ. (2000). *Κοινωνική πολιτική, εκπαίδευση και οικονομία*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Μαριάς, Ν. & Πολυχρονάκη, Κ. (1999). *Η διακυβερνητική διάσκεψη και η Συνθήκη του Άμστερνταμ*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Μαριόλης, Θ. & Σταμάτης, Γ. (1999). *ΟΝΕ και νεοφιλελεύθερη πολιτική*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μαρκόπουλος, Α. Α. (1990). *Η εκπαιδευτική πολιτική των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και τα εκπαιδευτικά συστήματα των κρατών μελών*. Θεσσαλονίκη: Μέλισσα.

- Ματσαγγάνης, Μ. (επιμ.). (1999). *Προοπτικές του κοινωνικού κράτους στη Νότια Ευρώπη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μαυρογιώργος, Γ. (1992). *Εκπαιδευτική πολιτική και στρατηγικές νομιμοποίησης: έρευνα- διάλογος - συμμετοχή*. Γιάννινα: χ.ο.
- Μαυρογιώργος, Γ. (1996α). Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών: Οι μορφές της και το κοινωνικοπολιτικό τους πλαίσιο. Στο Α. Γκότοβος, Γ. Μαυρογιώργος, & Π. Παπακωνσταντίνου. *Κριτική παιδαγωγική και εκπαιδευτική πράξη* (σ. 85-101). Αθήνα: Gutenberg.
- Μαυρογιώργος, Γ. (1996β). Οι εξετάσεις ως μηχανισμός παρακυβέρνησης της εκπαίδευσης. Στο Α. Γκότοβος, Γ. Μαυρογιώργος, & Π. Παπακωνσταντίνου. *Κριτική παιδαγωγική και εκπαιδευτική πράξη* (σ. 189-196). Αθήνα: Gutenberg.
- Μαυρογιώργος, Γ. (1999α). Μια απάντηση στον αποκλεισμό: η δια βίου εκπαίδευση. Στο Ε.Π.Π. «Νίκος Πουλαντζάς», *Ανθρώπινη αξιοπρέπεια και κοινωνικός αποκλεισμός* (σ. 260-267). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μαυρογιώργος, Γ. (1999β). Η εκπαιδευτική μονάδα ως φορέας διαμόρφωσης και άσκησης εκπαιδευτικής πολιτικής. Στο Μ. Κουτούζης, Α. Αθανασούλα-Ρέππα, Γ. Μαυρογιώργος, Δ. Χαλκιώτης, & Β. Νισσόπουλος. *Διοίκηση Εκπαιδευτικών Μονάδων: Εκπαιδευτική Διοίκηση και Πολιτική* (σ. 115-159). Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Μηλιός, Γ. (1997). *Θεωρίες για τον παγκόσμιο καπιταλισμό*. Αθήνα: Κριτική.
- Μοσχονάς, Α. (1995). Η εκπαιδευτική πολιτική. Στο Ν. Μαραβέγιας, & Μ. Τσιμισιζέλης, *Η ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης: θεσμικές, πολιτικές και οικονομικές πτυχές* (σ. 645-681). Αθήνα: Θεμέλιο.
- Μουαμελετζή, Ε. Κ. (1996). *Η επίδραση του Κοινοτικού Δικαίου στη δημόσια και ιδιωτική εκπαίδευση στην Ελλάδα*. Θεσσαλονίκη: Εκδ. Σάκκουλα.
- Μουζέλης, Ν. (1978). *Νεοελληνική κοινωνία: όψεις υπανάπτυξης*. Αθήνα: Εξάντας.
- Μουζέλης, Ν. (1992). *Μεταμαρξιστικές προοπτικές: για μια πολιτική οικονομία και κοινωνιολογία*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Μουζέλης, Ν. (1993). Πάνω στις σχέσεις ιστορίας και κοινωνιολογίας. *Ίστωρ*, 5, σ. 13-20.
- Μουζέλης, Ν. (1997). *Επιστροφή στην κοινωνιολογική θεωρία: η έννοια της ιεραρχίας και το πέρασμα από τη μικρο- στη μακρο-κοινωνιολογία*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Μουζέλης, Ν. (2000α, 2 Ιανουαρίου). Ο ελληνικός εκσυγχρονισμός. *Το Βήμα (Νέες Εποχές)*, σ. 4-5.
- Μουζέλης, Ν. (2000β). *Η κρίση της κοινωνιολογικής θεωρίας: τι πήγε λάθος; Διάγνωση και θεραπεία*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Μούσης, Ν. (2000). *Εγχειρίδιο Ευρωπαϊκής Πολιτικής*. Αθήνα: Παπαζήσης.

- Μουσούρου, Λ. Μ. (1998). Κοινωνικός αποκλεισμός και κοινωνική προστασία. Στο Κ. Κασιμάτη (επιμ.), *Κοινωνικός αποκλεισμός: Η ελληνική εμπειρία* (σ. 67-85). Αθήνα: Gutenberg.
- Μπαγάκης, Γ. (1999). *Εκπαιδευτικές αλλαγές, Προγράμματα Κινητικότητας και Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης*. Αθήνα: Μεταίχμιο-Έκφραση.
- Μπαγάκης, Γ. (2000). Αναζητώντας πλαίσιο συζήτησης για την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Στο Γ. Μπαγάκης (επιμ.), *Προαιρετικά εκπαιδευτικά προγράμματα στη σχολική εκπαίδευση* (σ. 430-439). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Μπαλούρδος, Δ. & Χρυσάκης, Μ. (1998). Προγράμματα συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης: στατιστικές ενδείξεις, αξιολόγηση και προοπτικές. Στο Λ. Μαράτου-Αλιπράντη, & Α. Χατζηγιάννη, *Ανεργία, Εργασία, Εκπαίδευση - Κατάρτιση στην Ελλάδα και στη Γαλλία (Πρακτικά Ελληνογαλλικού Συνεδρίου)* (σ. 133-150). Αθήνα: ΕΚΚΕ.
- Μπαλωτή, Ξ. (1996). *Αρχική και συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση στην Ελλάδα*. Αθήνα: ΕΙΕ.
- Μπερνίτσας, Π. (1988). *Δίκαιο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (με ιδιαίτερη έμφαση στο ουσιαστικό δίκαιο)*. Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδ. Αντ. Σάκκουλα.
- Μπουζάκης, Σ. (1994). *Εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα. Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Γενική και Τεχνικοεπαγγελματική Εκπαίδευση - Τόμος Α': Μεταρρυθμιστικές Προσπάθειες 1913-1929*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μπουζάκης, Σ. (1994). *Εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα. Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Γενική και Τεχνικοεπαγγελματική Εκπαίδευση - Τόμος Β': Μεταρρυθμιστικές Προσπάθειες 1959-1964-1976/77-1985*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μπουζάκης, Σ. (1999). *Γεώργιος Α. Παπανδρέου (1888-1968). Ο πολιτικός της Παιδείας (τόμος Β': 1933-1968)*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μυλωνάς, Θ. (1998α). *Κοινωνιολογία: Πανεπιστημιακές παραδόσεις*. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Μυλωνάς, Θ. (1998β). *Κοινωνιολογία της Ελληνικής Εκπαίδευσης (Συμβολές)*. Αθήνα: Gutenberg.
- Νέα Δημοκρατία. (1989). *Πρόγραμμα για την Παιδεία*. Αθήνα: Γραμματεία Ενημέρωσης Νέας Δημοκρατίας.
- Νικολακοπούλου-Στεφάνου, Η. (1993). Ευρωπαϊκή κοινωνική πολιτική: κατευθύνσεις και προοπτικές. Στο Θ. Χριστοδουλίδης, & Κ. Στεφάνου, *Η Συνθήκη του Μάαστριχτ: συνθετική θεώρηση* (σ. 197-228). Αθήνα: Ι. Σιδέρης.
- Ντούσκος, Π. (1998). *Εκπαιδευτικό σύστημα και σύστημα αναπαραγωγής της ειδικευμένης εργατικής δύναμης. Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1997 στην Ελλάδα*. Αθήνα: Gutenberg.

- Ντυρκαϊμ, Ε. (1978). *Οι κανόνες της κοινωνιολογικής μεθόδου*. Αθήνα: Gutenberg.
- ΟΑΕΔ. (1999). *Σήμερα και αύριο*. Αθήνα: ΟΑΕΔ.
- ΟΜΑΣ & ΕΚΟΤΕΧΝΙΚΑ. (1997). *Α' Ετήσια έκθεση διαχείρισης του Ε.Π. «Συνεχιζόμενη Κατάρτιση και προώθηση της απασχόλησης»*. Αθήνα: ΟΜΑΣ - ΕΚΟΤΕΧΝΙΚΑ.
- ΟΟΣΑ. (1996). *Επισκόπηση του εκπαιδευτικού συστήματος της Ελλάδας. Έκθεση εμπειρογνομώνων*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ.
- Παληός, Ζ. (1991). Πολιτική πελατεία και σύγχρονη ελληνική κοινωνία. *Νέα Κοινωνιολογία*, 12, σ. 33-40.
- Παληός, Ζ. (1996). Σημειώσεις Συνεχιζόμενης Εκπαίδευσης. Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Παληός, Ζ. (1997). Ελλάδα και Ευρωπαϊκή Ένωση: άδηλες μορφές ελέγχου. *Οικοτοπία*, 3, σ. 62-63.
- Παναγιωτοπούλου, Ι. (1993). *Η γεωγραφία των εκπαιδευτικών διαφοροποιήσεων. Η μέση επαγγελματική εκπαίδευση στη μεταπολεμική Ελλάδα*. Αθήνα: Οδυσσεάς.
- Παπαδημητρίου, Γ. (1997). *Η αργόσυρτη πορεία προς την ευρωπαϊκή ομοσπονδίαση: επίκαιροι προβληματισμοί*. Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδ. Αντ. Σάκκουλα.
- Παπαδούρης, Π. (1999). Μια συγκριτική μελέτη των φορέων που προσφέρουν εκπαίδευση σε ενήλικους στον Νομό Αχαΐας. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 104, σ. 97-106.
- Παπαηλίας, Θ. (1994). *Συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση στην Ελλάδα*. Αθήνα: ΕΛΚΕΠΑ.
- Παπαθεοδοσίου, Θ., Σταύρου., Σ. & Καραγιάννης, Λ. (1990). *Η επιμόρφωση ως μέσο καταπολέμησης της ανεργίας μακράς διάρκειας στην Ελλάδα*. Αθήνα: ΙΤΕ.
- Παπαθεοδοσίου, Θ. (επιμ.). (1996). *Τεχνολογική πολιτική και αγορά εργασίας*. Αθήνα: ΙΤΕ.
- Παπαϊωάννου, Σ. (1986). Λαϊκή Επιμόρφωση και κοινωνικός μετασχηματισμός. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 62, σ. 85-123.
- Παπαϊωάννου, Σ., & Παληός, Ζ. (1998). Η δια βίου εκπαίδευση στην Ελλάδα. Μια σύντομη αναφορά στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία. Στο Σ. Παπαϊωάννου, Ρ. Alheit, & Η. S. Olesen (επιμ.), *Κοινωνικός μετασχηματισμός, Εκπαίδευση και Τοπική Κοινωνία* (σ. 95-106). Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Παπανδρέου, Γ. (1984). 1984 και Λαϊκή Επιμόρφωση. *Αυτομόρφωση*, 2, σ. 32-36.
- Πασιάς, Γ. (1995α). Αναζητώντας την «ταυτότητα» της Ενωμένης Ευρώπης. Στο: Α. Μ. Καζαμίας, & Μ. Κασσωτάκης (επιμ.), *Ελληνική Εκπαίδευση: Προοπτικές Ανασυγκρότησης και Εκσυγχρονισμού* (σ. 587-614). Αθήνα: Σείριος.

- Πασιάς, Γ. (1995β). Κοινοτική πολιτική στην εκπαίδευση. Μια περιοδολόγηση. Στο: Α. Μ. Καζαμιάς, & Μ. Κασσωτάκης (επιμ.), *Ελληνική Εκπαίδευση: Προοπτικές Ανασυγκρότησης και Εκσυγχρονισμού* (σ. 615-657). Αθήνα: Σείριος.
- Πεσμαζόγλου, Σ. (1986). «Βίοι παράλληλοι» στον Ευρωπαϊκό Νότο: οι πολιτικές δυνάμεις στην Πορτογαλία και την Ισπανία και η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Πεσμαζόγλου, Σ. (1987). *Εκπαίδευση και ανάπτυξη στην Ελλάδα 1948 - 1985: το ασύμπτωτο μιας σχέσης*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Πεσμαζόγλου, Σ. (1995). *Εκπαιδευτικές ανταλλαγές και τεχνική βοήθεια στην μεταπολεμική Ελλάδα: η διπλωματία των εκσυγχρονιστικών ιδεών*. Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδ. Αντ. Σάκκουλα.
- Παρασκευόπουλος, Ι. Ν. (1990). *Στατιστική εφαρμοσμένη στις επιστήμες της συμπεριφοράς - Περιγραφική Στατιστική (τ. Α')*. Αθήνα: χ.ό.
- ΠΑΣΟΚ. (1977). *Κατευθυντήριες γραμμές της κυβερνητικής πολιτικής*. Αθήνα: ΠΑΣΟΚ.
- ΠΑΣΟΚ. (1981). *Διακήρυξη κυβερνητικής πολιτικής. Συμβόλαιο με το Λαό*. Αθήνα: ΠΑΣΟΚ.
- ΠΑΣΟΚ. (1984). *Το έργο της αλλαγής*. Αθήνα: ΠΑΣΟΚ.
- ΠΑΣΟΚ. (1991α). *Η πρόταση του ΠΑΣΟΚ για την εκπαίδευση. Σχέδιο συζήτησης*. Αθήνα: ΠΑΣΟΚ.
- ΠΑΣΟΚ. (1991β). *Προγραμματική πρόταση. Κατευθυντήριες γραμμές*. Αθήνα: ΠΑΣΟΚ.
- Πετμεζίδου, Μ. (επιμ.). (1996). *Σύγχρονη κοινωνιολογική θεωρία (τόμος Ι)*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Πετμεζίδου, Μ. (επιμ.). (1998). *Σύγχρονη κοινωνιολογική θεωρία (τόμος ΙΙ)*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Πετρινώτη, Ξ. (1993). *Η μετανάστευση προς την Ελλάδα. Μια πρώτη καταγραφή, ταξινόμηση και ανάλυση*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Ρουμελιώτης, Α. (1991). *Είμαστε στον αέρα*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Rogers, A. (1999). *Η εκπαίδευση ενηλίκων*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- ΣΕΒ & ΓΣΕΕ. (1994). *Δημιουργία δομών για τη συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση στην Ελλάδα*. Αθήνα: ΣΕΒ - ΓΣΕΕ.
- Σκανδάμης, Ν. (1997). *Ευρωπαϊκό Δίκαιο: θεσμοί και έννομες τάξεις της ευρωπαϊκής Ένωσης*. Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδ. Αντ. Σάκκουλα.
- Σολομών, Ι. (επιμ.) (1999). *Εσωτερική αξιολόγηση και προγραμματισμός του εκπαιδευτικού έργου στη σχολική μονάδα*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

- Σταρίδα, Μ. (1992). *Η εκπαιδευτική πολιτική της Ευρωπαϊκής Κοινότητας: άξονες-στόχοι-προοπτικές*. Πανεπιστημιακές παραδόσεις, Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Κρήτης.
- Στεφάνου, Κ. (1999). *Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση: γενικά και θεσμικά χαρακτηριστικά μετά το Άμστερνταμ (τ. Α')*. Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδ. Αντ. Σάκκουλα.
- Sidjanski, D. (1999). *Η ομοσπονδίωση της Ευρώπης. Δυναμική και προοπτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Schultz, T. W. (1972). *Η οικονομική αξία της εκπαίδευσης*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Smelser, N. J. (1974). *Κοινωνιολογία του οικονομικού βίου*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Τομαρά-Σιδέρη, Μ. (1999). *Η ελληνική τοπική αυτοδιοίκηση (κοινότητα βίου-κράτος-πολιτική)*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Τομπάζος, Σ. (1999). *Παγκοσμιοποίηση και Ευρωπαϊκή Ένωση. Εισαγωγή στην κριτική της παγκοσμιοποίησης και του νεοφιλελευθερισμού*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Τρανταλλίδη-Παπαδημητρίου, Μ. (επιμ.) . (1994). *Η εκπαίδευση ενηλίκων ως μέσον ανάπτυξης των ανθρωπίνων πόρων στην Ενωμένη Ευρώπη του 2000*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ-ΓΓΛΕ.
- Τσάντας, Ν., Μωυσιάδης, Χ., Μπαγιάτης, Ν., & Χατζηπαντελής, Θ. (1999). *Ανάλυση δεδομένων με τη βοήθεια στατιστικών πακέτων*. Θεσσαλονίκη: Ζήτη.
- Τσαούσης, Δ. Γ. (1989). *Χρηστικό Λεξικό Κοινωνιολογίας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Τσαούσης, Δ. Γ. (επιμ.). (1990). *Η Ευρωπαϊκή πρόκληση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg.
- Τσαούσης, Δ. Γ. (επιμ.). (1996). *Ευρωπαϊκή Εκπαιδευτική Πολιτική: Βασικά κείμενα για την παιδεία, την εκπαίδευση και την κατάρτιση*. Αθήνα: Gutenberg.
- Τσινισιζέλης, Μ. (1995). Θεωρία της διεθνούς πολιτικής ενοποίησης. Στο Ν. Μαραβέγιας, & Μ. Τσινισιζέλης, *Η ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης: θεσμικές, πολιτικές και οικονομικές πτυχές* (σ. 25-64). Αθήνα: Θεμέλιο.
- Τσουκαλάς, Κ. (1996α). *Ταξίδι στο Λόγο και την Ιστορία (τ. Α')*. Αθήνα: Πλέθρον.
- Τσουκαλάς, Κ. (1996β). *Ταξίδι στο Λόγο και την Ιστορία (τ. Β')*. Αθήνα: Πλέθρον.
- Τσούκαλης, Λ. (1993). *Η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα: η πρόκληση της προσαρμογής*. Αθήνα: ΕΚΕΜ - Παπαζήσης.
- Τσούκαλης, Λ. (1998). *Η νέα Ευρωπαϊκή Οικονομία - Στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- ΥΠΕΠΘ. (1990). *Προτάσεις για τον εκσυγχρονισμό του εκπαιδευτικού μας συστήματος*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ.
- Υφαντόπουλος, Γ. (1995). Η κοινωνική πολιτική. Στο Ν. Μαραβέγιας, & Μ. Τσινισιζέλης, *Η ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης: θεσμικές, πολιτικές και οικονομικές πτυχές* (σ. 645-681). Αθήνα: Θεμέλιο.

- Φραγκάκης, Ν. (1993). Κατανομή αρμοδιοτήτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση: η αρχή της επικουρικότητας. Στο Θ. Χριστοδουλίδης, & Κ. Στεφάνου, *Η Συνθήκη του Μάαστριχτ: συνθετική θεώρηση* (σ. 55-94). Αθήνα: Ι. Σιδέρης.
- Φραγκουδάκη, Α. (1985). *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης. Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Χαραλάμπης, Δ. (1989). *Πελατειακές σχέσεις και λαϊκισμός: η εξωθεσμική συναίνεση στο ελληνικό πολιτικό σύστημα*. Αθήνα: Εξάντας.
- Χασάπης, Δ. (1994α). *Πρόσβαση, ποιότητα και εύρος της συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης στην Ελλάδα*. Αθήνα: ΕΙΕ.
- Χασάπης, Δ. (1994β). *Ποιότητα στη συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση στην Ελλάδα*. Αθήνα: ΕΙΕ.
- Χασάπης, Δ. (1996). *Έκθεση για την πρόσβαση στη συνεχιζόμενη κατάρτιση στην Ελλάδα*. Αθήνα: ΕΙΕ.
- Χριστοδουλάκης, Ν. (1998). *Το νέο τοπίο της ανάπτυξης*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Χριστοφιλοπούλου, Π. (1996). Νομαρχιακή διοίκηση και αυτοδιοίκηση στο ελληνικό πολιτικό σύστημα. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 7, σ. 124-153.
- Χτουρής, Σ. Ν. (1997). *Μεταβιομηχανική κοινωνία και η κοινωνία της πληροφορίας* (β' έκδ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Unesco, (1999). *Εκπαίδευση: ο θησαυρός που κρύβει μέσα της. Έκθεση της Διεθνούς Επιτροπής για την Εκπαίδευση στον 21^ο αιώνα*. Αθήνα: Guteneberg.
- Weber, M. (1972). *Δοκίμια επί της θεωρίας των κοινωνικών επιστημών* (τ. Α' και Β'). Αθήνα: ΕΚΚΕ.
- Weber, M. (1991). *Η μεθοδολογία των κοινωνικών επιστημών*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Weber, M. (2000). *Κοινωνιολογία της Οικονομίας*. Αθήνα: Κένταυρος.

Ξενόγλωσση

- Berelson, B. (1971). *Content analysis in communication research*. New York: Hafner.
- Bhola, H. S. (1990). *Evaluating "Literacy for Development" Projects, Programs and Campaigns*. Hamburg: UNESCO.
- Bowles, S. & Gintis, S. (1976). *Schooling in Capitalist America. Educational Reform and the Contradictions of Economic Life*. New York: Basic Books.
- Braybrooke, D., & Lindblom, C. E. (1970). *A Strategy of Decision. Policy Evaluation as a Social Process*. New York: Free Press.
- Carlsson, L. (2000). Non-hierarchical evaluation of policy. *Evaluation*, 6(2), 201-216.

- CEDEFOP - European Centre for the Development of Vocational Training. (1996). *Vocational Training Glossarium*. Thessaloniki: CEDEFOP.
- Chelimsky, E. & Shadish, W. R. (1997). *Evaluation for the 21st Century. A Handbook*. California : Sage.
- Conseil Scientifique de l' Evaluation. (1996). *Petit Guide de l' Evaluation des Politiques Publiques*. Paris: CSE.
- Crowther, J., Martin, I., & Shaw, M. (Eds.). (1999). *Popular Education and social movements in Scotland today*. Leicester : NIACE.
- European Commission. (1999). *MEANS Collection - Evaluating socio-economic programmes*. Luxembourg: OFOPEC.
- Foley, G. (1998). Clearing the theoretical ground: Elements in a theory of popular education. *International Review of Education*, 44, 139-153.
- Fraenkel, J. R. & Wallen, N. E. (1996). *How to design and evaluate research in education*. California: McGraw-Hill.
- Gualco, C., Canepari, E., & Muzzini. (eds.). (1994). *Investing in people. A key for Europe's future*. Genova: Comett Li. Sa.
- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1981). *Effective Evaluation*. California: Jossey-Bass.
- Guba, E. G. (ed.) (1990). *The Paradigm dialog*. California: Sage.
- Hamilton, D., Jenkins, D., King, C., McDonald, B., & Parlett, M. (eds.). (1977). *Beyond the numbers game - a reader in educational evaluation*. London: Macmillan Education.
- Harrop, J. (1996). *Structural Funding and Employment in the European Union. Financing the Path to Integration*. Cheltenham: Edward Elgar.
- House, R. E. (ed.). (1983). *Philosophy of Evaluation*. California: Jossey-Bass.
- House, R. E. (1993). *Professional Evaluation: Social Impact and political Consequences*. California: Sage.
- House, R. E., (2000). The limits of cost benefit evaluation. *Evaluation*, 6(1), 79-86.
- Ifanti, A., (1992). *The politics of the secondary school curriculum in Greece*. Unpublished PhD thesis, University of London, Great Britain.
- Jarvis, P. (1985). *The Sociology of Adult and Continuing Education*. London: Croom Helm.
- Jarvis, P. (1995). *Adult and Continuing Education: Theory and practice*. London: Routledge.
- Jones, K., R. (1984). *Sociology of Adult Education*. Vermont: Gower.
- Kazamias, A. M. & Spillane, M. G. (eds.). (1998). *Education and the Structuring of the European Space: North South, Centre-Periphery, Identity-Otherness*. Athens: Seirios Editions.

- Kazepides, A. C. (1973). *The Autonomy of Education*. Athens: National Centre of Social Research.
- Karantinos, D. & Bouzas, N. (1993). Evaluation of training and social programmes : conceptual and methodological issues. In S. O' Cinneide (Ed.), *Evaluation in Poverty 3 : National and local experiences*, Vol II. Paris : E.E.I.G.
- Keeves, J. P. (ed.). (1993). *Educational research, methodology and measurement. An international handbook*. Oxford : Rergammon Press.
- KEKMOKOP. (1999). *Non-official Higher education in the European Union*. Athens: Gutenberg.
- Lambropoulos, H., (1990). *Human Capital and the Demand for Education in Post-War Greece : Incentives and Rewards*. Unpublished PhD thesis, The London School of Economics, University of London, Great Britain.
- Levine, R. A., Solomon, M. A., Hellstern, & G. M., Wollmann (eds.) (1981). *Evaluation Research and Practice. Comparative and International Perspectives*. California: Sage.
- Lowe, J., (1976). *L' education des adultes: Perspectives mondiales*. Paris : Les Presses de l' Unesco.
- Madaus, F. G., Scriven, M. S., & Stufflebeam, D. L. (eds.). (1989). *Evaluation Models. Viewpoints on Educational and Human Services Evaluation (2nd ed.)*. Massachusetts: Kluwer-Nijhoff.
- McDaniel, C. O., (1996). The theoretical and practical use of performance indicators. *Higher Education Management*, 3, 125-139.
- Nagel, S. S. (1990). Bridging Theory and Practice in Policy/Program Evaluation. In S. S. Nagel (ed.), *Policy Theory and Policy Evaluation* (pp. ix-xxiv). Westport: Greenwood.
- Papaioannou, S. & Palios, Z. K. (1994). *Adult Education in Europe. The case of Greece*. Rethymnon: Author.
- Papaioannou, S., & Palios, Z. (1995). Continuing Education in Greece. In S. Papaioannou, J. F. Lauridsen, P. Alheit, & H. S. Olesen (eds.), *Education, Culture and Modernisation* (pp. 25-41). Roskilde: Roskilde University Centre.
- Patton, M. Q. (1978). *Utilization - Focused Evaluation*. California: Sage.
- Peretti, A., Boniface, J., & Legrand, J. A. (1998). *Encyclopedie de l' evaluation en formation et en education*. Paris: ESF.
- Powney, J., & Watts, M. (1987). *Interviewing in Educational Research*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Rossi, P. H., & Freeman, H. E. (1993). *Evaluation: a systematic approach (5th ed.)*. California: Sage.

- Schneider, A. L., & Ingram, H. (1990). Policy Design: Elements, Premises and Strategies. In S. S. Nagel (ed.), *Policy Theory and Policy Evaluation* (pp. 77-101). Westport: Greenwood.
- Scriven, M. (1980). *The Logic of Evaluation*. California: Edgepress.
- Scriven, M. (1991). *Evaluation Thesaurus* (4th ed.). California: Sage.
- Scriven, M. (2000). *The logic and methodology of checklists*. [On-line]. Available: www.wmich.edu/evalctr/checklists/logic_methodology.htm.
- Semmler, W. (2000). The European Monetary Union: Success or Failure?. *Political Economy*, 7, 5-24.
- Shadish, W. R., Cook, T. D., & Leviton, L. C. (1991). *Foundations of Program Evaluation. Theories of Practice*. California: Sage
- Shalock, R. L. (1995). *Outcome-based Evaluation*. New York: Plenum Press.
- Stahl, T., Nyhan, B. & D' Aloha, P. (eds.). (1993). *The learning organization: a vision for human resource development*. Pontypool: Eurotecnet.
- Stones, M. (1968). Indices, time and performance. *Review of Economics and Statistics*, 24(3), 217-224.
- Stufflebeam, D. L. (2000). *The Ten Commandments, Constitutional Amendments and Other Evaluation Checklists*, Paper presented at the Annual Meeting of the American Evaluation Association, Hawaii.
- Tryphonopoulos, S. I. (1973). *Attitudes toward Formal and Adult Education*. Athens: National Centre of Social Research.
- Vedung, E. (2000). *Public Policy and Program Evaluation*. New Brunswick: Transaction
- Venables, P. (ed.) . (1976). *Report of the Committee on Continuing Education*. London: Open University.
- Vergidis, D. (1988). *L' evolution et le role de l' Education Populaire en Grece: Facteur de compensation de la sous-scolarisation des adultes?* These de Doctorat, Universite de Lille III, France.
- Vergidis, D. (1992). Education and training of adults in Greece. In P. Jarvis (Ed.), *Perspectives on Adult Education in Europe*. London: NIACE.
- Walberg, H. J., & Haertel, G. D. (eds.) (1990). *The International Encyclopedia of Educational Evaluation*. Oxford: Pergamon Press.
- Wholey, J. S., Hatry, H. P. & Newcomer, K. E. (eds.). (1994). *Handbook of Practical Program Evaluation*. California: Jossey-Bass.
- Worthen, B. R., Sanders, J. R., Fitzpatrick, J. L. (1997). *Program Evaluation. Alternative Approaches and Practical Guidelines* (2nd ed.). New York: Longman.
- Zaimis, F. A. (2000). *ICT Market in Greece. SEPE (Federation of Hellenic Information Technology Enterprises)*. [On-line]. Available: www.sepe.gr/html/statisticsPC.html.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΝ

A.1. Γραπτά τεκμήρια

Τα γραπτά τεκμήρια περιλαμβάνουν:

(α) Τεκμήρια που αφορούν στο νομοθετικό πλαίσιο: στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται (i) για την εθνική νομοθεσία: οι νόμοι, τα νομοθετικά διατάγματα, τα προεδρικά διατάγματα, οι εισηγητικές και οι αιτιολογικές εκθέσεις, καθώς επίσης και οι υπουργικές αποφάσεις, και (ii) για την κοινοτική νομοθεσία: οι κανονισμοί, οι ανακοινώσεις ΕΕΚ, οι αποφάσεις του Συμβουλίου και οι κοινές θέσεις ΕΚ. Συγκεντρωτικός πίνακας των τεκμηρίων αυτής της κατηγορίας παρατίθεται στο τέλος του παραρτήματος (Πίνακας Α.1).

(β) Τεκμήρια του δικτύου της ΛΕ, που προέρχονται από το αρχείο της Διεύθυνσης Ανάπτυξης και Υποδομής της ΓΓΛΕ, αλλά και το αρχείο της ΝΕΛΕ Ηρακλείου. Τα τεκμήρια αυτά περιλαμβάνουν εγκυκλίους, εσωτερική αλληλογραφία και εκδόσεις του δικτύου της ΛΕ.

(γ) Τεκμήρια που αφορούν στο σύστημα συνεχιζόμενης κατάρτισης και την ευρωπαϊκή πολιτική στον τομέα της εκπαίδευσης και κατάρτισης ενηλίκων (για παράδειγμα: εγκύκλιοι ΥΠΕΡΓ, αλληλογραφία, εκθέσεις του Ελεγκτικού Συνεδρίου της ΕΕ, σχέδια ΚΠΣ).

A.2. Ποσοτικά τεκμήρια

Στα ποσοτικά τεκμήρια περιλαμβάνονται τα ακόλουθα:

(α) Απολογιστικές εκθέσεις των ΝΕΛΕ της χώρας για την περίοδο 1989-1999: οι απολογιστικές εκθέσεις των ΝΕΛΕ τηρούνται στο αρχείο της Διεύθυνσης Ανάπτυξης και Υποδομής της ΓΓΛΕ και αποτελούν τη βασικότερη πηγή για την αποτύπωση της δραστηριότητας του δικτύου της ΛΕ. Πρόκειται για αδημοσίευτα στοιχεία, ο τρόπος επεξεργασίας των οποίων αναλύεται διεξοδικότερα στην επόμενη ενότητα.

(β) Προϋπολογισμοί του δικτύου της ΛΕ για την περίοδο 1977-1999: τα στοιχεία αυτής της κατηγορίας προέρχονται από τους Κρατικούς Προϋπολογισμούς (Κρατικός Προϋπολογισμός - Κεντρικές Υπηρεσίες, Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών). Όπως αναφέρεται και στην ενότητα 3.2.1, τα στοιχεία αυτά (όπως και

όλα τα οικονομικά στοιχεία που περιέχονται στη διατριβή) έχουν αποπληθωριστεί ως προς έτος βάσης 1989, ενώ οι ετήσιοι προϋπολογισμοί αφού αναλύθηκαν αρχικά σε επίπεδο τεταρτοβάθμιου κωδικού του κρατικού προϋπολογισμού, στη συνέχεια κατηγοριοποιήθηκαν σε τέσσερις βασικές κατηγορίες (δαπάνες προσωπικού, επιχορήγηση ΝΕΛΕ, άλλες επιχορηγήσεις, λοιπές δαπάνες).

(γ) Επιχορηγήσεις ΝΕΛΕ: τα δεδομένα αυτής της κατηγορίας αφορούν στην ετήσια εσωτερική κατανομή των επιχορηγήσεων προς όλες τις ΝΕΛΕ. Πρόκειται για αδημοσίευτα στοιχεία του αρχείου της Διεύθυνσης Ανάπτυξης και Υποδομής της ΓΓΛΕ.

(δ) Αποτελέσματα πρώτης (1995) και δεύτερης (1998) πιστοποίησης φορέων συνεχιζόμενης κατάρτισης: πρόκειται για επεξεργασία στοιχείων για συνολικά 776 φορείς του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης, η οποία αφορά σε κατάταξή τους ως προς τις κατηγορίες που περιγράφονται στην ενότητα 2.2.3.Β.

(ε) Αναθέσεις προγραμμάτων συνεχιζόμενης κατάρτισης του Β΄ ΚΠΣ: πρόκειται για αδημοσίευτα στοιχεία τα οποία αφορούν συνολικά σε 5.479 προγράμματα κατάρτισης, διάρκειας 1.923.504 διδακτικών ωρών, στα οποία συμμετείχαν 105.173 εκπαιδευόμενοι.

(στ) Εκθέσεις απολογισμού έργου του ΕΛΚΕΠΑ για την περίοδο 1981-1995, που αφορούν 8.106 προγράμματα, στα οποία συμμετείχαν 175.011 εκπαιδευόμενοι¹⁴².

(η) Αναθέσεις προγραμμάτων συνεχιζόμενης κατάρτισης προς τις ΝΕΛΕ και τη ΓΓΛΕ κατά τη διάρκεια του Β΄ ΚΠΣ: πρόκειται για αδημοσίευτα στοιχεία που αφορούν 709 προγράμματα, διάρκειας 146.592 διδακτικών ωρών, στα οποία συμμετείχαν 10.508 εκπαιδευόμενοι.

(θ) Στοιχεία για την απασχόληση και την ανεργία κατά την περίοδο 1989-1999 της ΕΣΥΕ (Έρευνα Εργατικού Δυναμικού).

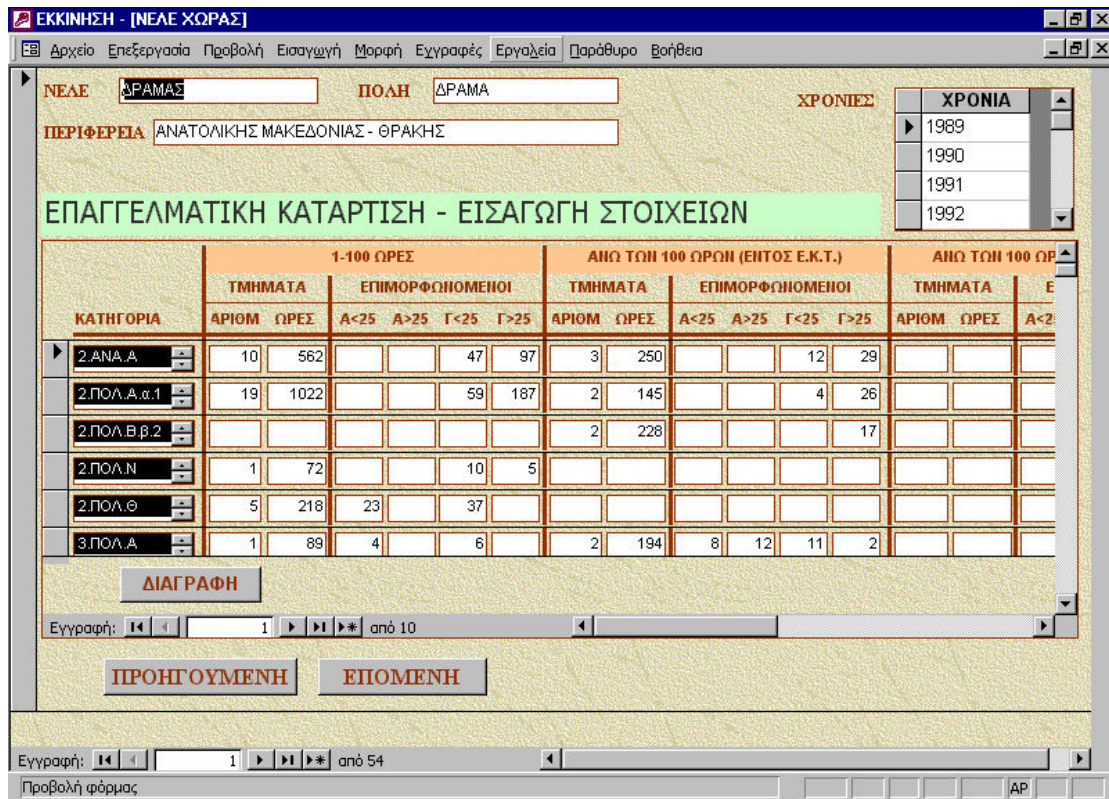
¹⁴² Τα στοιχεία των κατηγοριών (δ), (ε) και (στ) αναλύθηκαν προκειμένου να αναδειχθούν τα χαρακτηριστικά του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης και να διερευνηθεί η επίδραση της πολιτικής της ΕΕ στις δραστηριότητες εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα.

A.3. Η ανάλυση των δεδομένων των απολογιστικών εκθέσεων

Συνολικά, για την περίοδο 1989-1999, στις απολογιστικές εκθέσεις περιλαμβάνονται στοιχεία για 6.673 μεμονωμένες εκδηλώσεις και 24.217 τμήματα μάθησης, διάρκειας 2.682.399 επιμορφωτικών ωρών, στα οποία συμμετείχαν 377.573 εκπαιδευόμενοι. Βασικός στόχος της επεξεργασίας των στοιχείων αυτής της κατηγορίας ήταν η ανάλυσή τους σε όσο το δυνατόν «χαμηλότερο επίπεδο», ώστε να είναι εφικτή η εν συνεχεία διερεύνηση των επιμέρους όψεων της δραστηριότητας του δικτύου της ΛΕ.

Για τις ανάγκες της ανάλυσης δημιουργήθηκε ειδικό λογισμικό βάσης δεδομένων (σε Microsoft Access 7.0, βλ. και σχήμα A.1), στο οποίο καταχωρήθηκαν τα στοιχεία των απολογιστικών εκθέσεων. Η εισαγωγή των δεδομένων έγινε με βάση την αντίστοιχη κωδικοποίηση της κεντρικής υπηρεσίας (βλ. και σχήμα 3.1, ενότητα 3.3.3), που περιελάμβανε 140 θεματικά αντικείμενα τμημάτων μάθησης. Το λογισμικό αναπτύχθηκε κατά τρόπο ώστε να υποστηρίζει αναζητήσεις στη βάση δεδομένων με *χαμηλότερο επίπεδο ανάλυσης την ετήσια δραστηριότητα μιας ΝΕΛΕ ως προς ένα θεματικό αντικείμενο*: μια αναζήτηση τέτοιας μορφής παρέχει στοιχεία σχετικά με το συνολικό αριθμό προγραμμάτων του θεματικού αντικειμένου που υλοποίησε η ΝΕΛΕ το συγκεκριμένο έτος, το συνολικό αριθμό των εκπαιδευομένων που τα παρακολούθησαν, την ανάλυση των εκπαιδευομένων ως προς το φύλο και την ηλικιακή ομάδα και τη συνολική διάρκεια των προγραμμάτων σε διδακτικές ώρες¹⁴³. Ευνόητο είναι ότι το λογισμικό υποστηρίζει οποιαδήποτε ανάλυση σε υψηλότερο επίπεδο. Με βάση το λογισμικό που αναπτύχθηκε κατέστη εφικτή η ανάλυση της δραστηριότητας του δικτύου σε οποιοδήποτε επίπεδο, καθώς επίσης και η διερεύνηση εξειδικευμένων ερωτημάτων (βλ. για παράδειγμα πίνακα 3.27).

¹⁴³ Για παράδειγμα, στην «ερώτηση»: (querie) <αριθμός προγραμμάτων της ΝΕΛΕ X κατά το έτος 1991 στο θεματικό αντικείμενο «Θερμοκηπιακές βιολογικές καλλιέργειες», η «απάντηση» είναι του τύπου: <χ προγράμματα, διάρκειας ψ διδακτικών ωρών, στα οποία συμμετείχαν α άνδρες κάτω των 25 ετών, β άνδρες άνω των 25 ετών, γ γυναίκες κάτω των 25 ετών και δ γυναίκες άνω των 25 ετών>.

Σχήμα Α.1: Λογισμικό για την ανάλυση δεδομένων των απολογιστικών εκθέσεων

Πίνακας Α.1
Συγκεντρωτικός Πίνακας Τεκμηρίων

Λαϊκή Επιμόρφωση

α/α	Είδος τεκμηρίου	Αριθμός	Ημερομηνία	ΦΕΚ	Περιεχόμενο / Τίτλος
1.	Νόμος	837	28.10.43	363 / Α	Περί συστάσεως Διευθύνσεως λαϊκής επιμορφώσεως
2.	Νομοθετικό διάταγμα	3094	12.10.54	252 / Α	Περί μέτρων προς καταπολέμησιν του αναλφαβητισμού
3.	Εισηγητική έκθεση	3094			
4.	Νομοθετικό διάταγμα	442	31.5.65	98 / Α	Περί διατηρήσεως και συνθέσεως Συμβουλίων και Επιτροπών αρμοδιότητος του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων
5.	Νομοθετικό διάταγμα	79	26.7.73	156 / Α	Περί εγγραφών και φοιτήσεως εις τα Νυκτερινά Δημοτικά Σχολεία και εξετάσεων δια την απόκτησιν τίτλου σπουδών Δημοτικού Σχολείου
6.	Προεδρικό διάταγμα	147	15.3.76	56 / Α	Περί του οργανισμού της Κεντρικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων
7.	Υπουργική απόφαση	Φ.390.2/94/Γ/9860 - 20.12.80	31.12.80	1316 / Β	Περί κανονισμού Λαϊκής Επιμορφώσεως
8.	Υπουργική απόφαση	Φ.390.2 / 143 / Γ5 / 354 - 13.10.82	22.10.82	826 / Β	Κανονισμός Λαϊκής Επιμόρφωσης
9.	Νόμος	1320	11.1.83	6 / Α	Πρόσληψη στο Δημόσιο Τομέα και άλλες διατάξεις
10.	Αιτιολογική έκθεση	1320			
11.	Νόμος	1351	28.4.83	56 / Α	Εισαγωγή σπουδαστών στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση και άλλες διατάξεις
12.	Νόμος	1416	21.2.84	18 / Α	Τροποποίηση και συμπλήρωση διατάξεων της δημοτικής και κοινοτικής νομοθεσίας για την ενίσχυση της Αποκέντρωσης και την ενδυνάμωση της

α/α	Είδος τεκμηρίου	Αριθμός	Ημερομηνία	ΦΕΚ	Περιεχόμενο / Τίτλος
					Τοπικής Αυτοδιοίκησης
13.	Νόμος	1558	26.7.85	137 / Α	Κυβέρνηση και κυβερνητικά όργανα
14.	Εισηγητική έκθεση	1558			
15.	Υπουργική απόφαση	Γ5/327 - 22.1.85	24.1.85	37 / Β	Ανασύνθεση της Κεντρικής Επιτροπής Λαϊκής Επιμόρφωσης ΚΕΛΕ
16.	Υπουργική απόφαση	5067 / 30.12.85	31.12.85	794 / Β	Κανονισμός Λαϊκής Επιμόρφωσης
17.	Νόμος	1832	17.2.89	54 / Α	Τροποποίηση και συμπλήρωση της νομοθεσίας για την τοπική αυτοδιοίκηση, την αποκέντρωση και άλλες διατάξεις
18.	Προεδρικό διάταγμα	132	3.3.89	64 / Α	Διάρθρωση και αρμοδιότητες των υπηρεσιών της Γενικής Γραμματείας Λαϊκής Επιμόρφωσης (Γ.Γ.Λ.Ε.) του Υπουργείου Πολιτισμού
19.	Υπουργική απόφαση	2064077 / 10.10.90	30.10.90	689 / Β	Καθορισμός ωριαίας αντιμισθίας των Επιμορφωτών και μηνιαίας αποζημίωσης στους Γραμματείς Ν.Ε.Λ.Ε.
20.	Υπουργική απόφαση	1074859	25.10.90		Στοιχεία για αμοιβές εκπαιδευτών επιμορφωτικών σεμιναρίων
21.	Προεδρικό διάταγμα	386	24.9.91	139 / Α	Μεταφορά της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς και της Γενικής Γραμματείας Λαϊκής Επιμόρφωσης από το Υπουργείο Πολιτισμού στο Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων
22.	Νόμος	2093	25.11.92	181 / Α	Διαρρυθμίσεις στην έμμεση φορολογία και άλλες διατάξεις (σημ: επιχορηγήσεις φορέων από ΓΓΛΕ - άρθρο 45)
23.	Υπουργική απόφαση	ΣΤ5/54 / 17.9.92	21.9.92	573 / Β	Περιορισμός συλλογικών οργάνων του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων
24.	Νόμος	2218	13.6.94	90 / Α	Ίδρυση νομαρχιακής αυτοδιοίκησης, τροποποίηση διατάξεων για την πρωτοβάθμια αυτοδιοίκηση και την περιφέρεια και άλλες διατάξεις
25.	Υπουργική απόφαση	2027074 / 11.4.97	12.5.97	371 / Β	Καθορισμός ωριαίας αποζημίωσης των επιμορφωτών των Ν.Ε.Λ.Ε. και της αποζημίωσης των Γραμματέων των Νομαρχιακών Επιτροπών Λαϊκής Επιμόρφωσης

Εκπαίδευση ενηλίκων

α/α	Είδος τεκμηρίου	Αριθμός	Ημερομηνία	ΦΕΚ	Περιεχόμενο / Τίτλος
26.	Νομοθετικό διάταγμα	2473	1.8.53	199 / Α	Περί ιδρύσεως Ελληνικού Κέντρου Παραγωγικότητας και ρυθμίσεως θεμάτων Τεχνικής Βοηθείας
27.	Νόμος	1836	14.3.89	79 / Α	Προώθηση της απασχόλησης και της επαγγελματικής κατάρτισης και άλλες διατάξεις
28.	Προεδρικό διάταγμα	368	16.6.89	163 / Α	Οργανισμός Υπουργείου Εργασίας
29.	Εισηγητική έκθεση	1836			
30.	Προεδρικό διάταγμα	436	24.10.91	159 / Α	Τροποποίηση και συμπλήρωση των Προεδρικών Διαταγμάτων 368 / 1989 «Οργανισμός Υπουργείου Εργασίας» και 369 / 1989 «Οργάνωση των Υπηρεσιών των Νομαρχιών»
31.	Υπουργική απόφαση	110542	31.1.92		Κριτήρια επιλογής ενεργειών επαγγελματικής κατάρτισης που εντάσσονται στα Εθνικά Λειτουργικά Προγράμματα του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης και εγκρίνονται από το Υπουργείο Εργασίας
32.	Υπουργική απόφαση	110543	31.1.92		Όροι, προϋποθέσεις, υποχρεώσεις, τήρηση δικαιολογητικών και παραστατικών στοιχείων υλοποίησης των χρηματοδοτούμενων από το ΕΚΤ προγραμμάτων
33.	Νόμος	2150	16.6.93	98 / Α	Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και άλλες διατάξεις
34.	Υπουργική απόφαση	115372 / 11.11.94	16.11.94	854 / Β	Κριτήρια Πιστοποίησης Κέντρων Άτυπης Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης
35.	Υπουργική απόφαση	115373 / 11.11.94	16.11.94	854 / Β	Σύστημα Διαχείρισης και Παρακολούθησης Ενεργειών Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης Χρηματοδοτούμενων από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (Ε.Κ.Τ.), στα πλαίσια του 2 ^{ου} Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (Κ.Π.Σ.) και διαδικασία εκτέλεσής τους
36.	Νόμος	2224	6.7.94	112 / Α	Ρύθμιση θεμάτων εργασίας, συνδικαλιστικών δικαιωμάτων, υγιεινής και ασφάλειας των εργαζομένων και οργάνωσης Υπουργείου Εργασίας και των εποπτευομένων από αυτό νομικών προσώπων και άλλες διατάξεις

α/α	Είδος τεκμηρίου	Αριθμός	Ημερομηνία	ΦΕΚ	Περιεχόμενο / Τίτλος
37.	Υπουργική απόφαση	107354	17.3.95		Συμπλήρωση των αρ. 115372 και 115373 από 11.11.94 αποφάσεων
38.	Υπουργική απόφαση	111456 / 8.7.96	12.7.96	567 / Β	Σύστημα Διαχείρισης και Παρακολούθησης Ενεργειών Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης Χρηματοδοτούμενων από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (Ε.Κ.Τ.), στα πλαίσια του 2 ^{ου} Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (Κ.Π.Σ.) και διαδικασία εφαρμογής τους
39.	Υπουργική απόφαση	111457 / 8.7.96	12.7.96	567 / Β	Κριτήρια Πιστοποίησης Κέντρων Άτυπης Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης
40.	Υπουργική απόφαση	112861	1.8.96		Σύστημα πιστοποίησης Κέντρων Υλοποίησης Ενεργειών του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Καταπολέμηση του Αποκλεισμού από την Αγορά Εργασίας»
41.	Υπουργική απόφαση	112862	1.8.96		Σύστημα Διαχείρισης, Παρακολούθησης και Ελέγχου ενεργειών Καταπολέμησης του Αποκλεισμού από την Αγορά Εργασίας Χρηματοδοτούμενων από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (Ε.Κ.Τ.) στα πλαίσια του 2 ^{ου} Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (Κ.Π.Σ.) 1994-1999 και διαδικασία εφαρμογής τους
42.	Υπουργική απόφαση	180821	6.3.97		Σύστημα Διαχείρισης, Παρακολούθησης και Ελέγχου ενεργειών του Λειτουργικού Προγράμματος της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας «Απασχόληση και Ανάπτυξη του Ανθρώπινου Δυναμικού 1994-1999»
43.	Νόμος	2469	14.3.97	38 / Α	Περιορισμός και βελτίωση της αποτελεσματικότητας των κρατικών δαπανών και άλλες διατάξεις (Ίδρυση ΕΚΕΠΙΣ - άρθρο22)
44.	Προεδρικό Διάταγμα	67	21.4.97	61/Α	Εθνικό Κέντρο Πιστοποίησης Δομών Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης και Συνοδευτικών Υποστηρικτικών Υπηρεσιών
45.	Νόμος	2515	25.7.97	154/Α	Άσκηση επαγγέλματος Λογιστή Φοροτεχνικού, λειτουργία Σώματος Ορκωτών Εκτιμητών (ΣΟΕ) και άλλες διατάξεις
46.	Υπουργική απόφαση	108417	4.8.97		Σύστημα Διαχείρισης και Παρακολούθησης Ενεργειών Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης έτους 1997 που συγχρηματοδοτούνται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (Ε.Κ.Τ.), στα πλαίσια του 2 ^{ου} Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (Κ.Π.Σ.) και διαδικασία εφαρμογής τους
47.	Υπουργική απόφαση	111232	12.12.97		Κριτήρια Πιστοποίησης Δομών Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης

α/α	Είδος τεκμηρίου	Αριθμός	Ημερομηνία	ΦΕΚ	Περιεχόμενο / Τίτλος
48.	Υπουργική απόφαση	111233	12.12.97		Κριτήρια Πιστοποίησης Δομών Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης και Συνοδευτικών Υποστηρικτικών Υπηρεσιών για την υλοποίηση ενεργειών του Ε.Π. «Καταπολέμηση του Αποκλεισμού από την Αγορά Εργασίας» και αντίστοιχων ενεργειών στο πλαίσιο άλλων Επιχειρησιακών Προγραμμάτων και Κοινοτικών Πρωτοβουλιών
49.	Υπουργική απόφαση	106543	16.4.98		Σύστημα διαχείρισης του Ενιαίου Μητρώου Αξιολογητών (Ε.Μ.Α.) του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων
50.	Υπουργική απόφαση	107454	2.6.98		Σύστημα Διαχείρισης, Παρακολούθησης, Αξιολόγησης και Ελέγχου Ενεργειών Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης χρηματοδοτούμενων από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (Ε.Κ.Τ) στο πλαίσιο του Μέτρου 1 του Υποπρογράμματος ΙΙΙ του Ε.Π. «Συνεχιζόμενη Κατάρτιση και Προώθηση της Απασχόλησης» και Διαδικασία Εφαρμογής τους»
51.	Υπουργική απόφαση	107901	26.6.98		Διευκρινίσεις επί της υπ. Αρ. 107454 / 2.6.98 Υπουργικής Απόφασης (ΦΕΚ 560/Β/5.6.98) και άλλα σχετικά θέματα
52.	Υπουργική απόφαση	107980	2.7.98		Σύστημα Διαχείρισης, Παρακολούθησης, Αξιολόγησης και Ελέγχου Ενεργειών Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης χρηματοδοτούμενων από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (Ε.Κ.Τ) που υλοποιούνται στα πλαίσια των Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων
53.	Νόμος	2628	6.7.98	151 / Α	Σύσταση νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου με την επωνυμία «Οργανισμός Διαχείρισης Δημόσιου Χρέους (Ο.Δ.ΔΗ.Χ.)» και άλλες διατάξεις (Κατάργηση ΕΛΚΕΠΑ)
54.	Υπουργική απόφαση	109734	16.10.98		Σύστημα Διαχείρισης, Αξιολόγησης, Παρακολούθησης, Ελέγχου των ενεργειών Καταπολέμησης του Αποκλεισμού από την Αγορά Εργασίας, που συγχρηματοδοτούνται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (Ε.Κ.Τ.) στα πλαίσια του 2 ^{ου} Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (Κ.Π.Σ.) 1994-1999 και διαδικασία εφαρμογής τους
55.	Υπουργική απόφαση	108285	19.3.99		Τροποποίηση των 107454/2.6.98 και 107980/2.7.98 Αποφάσεων του Υπουργού Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων

Ευρωπαϊκή Ένωση

α/α	Είδος τεκμηρίου	Αριθμός	Ημερομηνία	ΕΦΕΚ	Περιεχόμενο / Τίτλος
56.	Κανονισμός ΕΟΚ	2052 / 88	15.7.88	L 185 / 9	Κανονισμός (ΕΟΚ) αριθ. 2052 / 88 του Συμβουλίου της 24 ^{ης} Ιουνίου 1988 για την αποστολή των διαρθρωτικών ταμείων, την αποτελεσματικότητα και το συντονισμό των παρεμβάσεων τους μεταξύ τους καθώς και με τις παρεμβάσεις της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων και των άλλων υφισταμένων χρηματοδοτικών οργάνων
57.	Κανονισμός ΕΟΚ	4253 / 88	31.12.88	L 374 / 1	Κανονισμός (ΕΟΚ) αριθ. 4253 / 88 του Συμβουλίου της 19 ^{ης} Δεκεμβρίου 1988 για τις διατάξεις εφαρμογής του Κανονισμού (ΕΟΚ) 2052 / 88 όσον αφορά τον συντονισμό των παρεμβάσεων των διαφόρων διαρθρωτικών ταμείων μεταξύ τους καθώς και με τις παρεμβάσεις της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων και των άλλων υφισταμένων χρηματοδοτικών οργάνων
58.	Κανονισμός ΕΟΚ	4255 / 88	31.12.88	L 374 / 21	Κανονισμός (ΕΟΚ) αριθ. 4255 / 88 του Συμβουλίου της 19 ^{ης} Δεκεμβρίου 1988 για τις διατάξεις εφαρμογής του Κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 2052 / 88 όσον αφορά το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
59.	Ανακοίνωση της Επιτροπής	89/C/22/03	28.1.89	C 22/3	Ανακοίνωση C (88) 2510 της Επιτροπής προς τα κράτη μέλη σχετικά με τον έλεγχο της τήρησης των κανόνων που αφορούν τις δημόσιες συμβάσεις στην περίπτωση σχεδίων και προγραμμάτων που χρηματοδοτούνται από τα διαρθρωτικά ταμεία και τα χρηματοδοτικά μέσα
60.	Κανονισμός ΕΟΚ	1360 / 90	23.5.90	L 131 / 1	Κανονισμός (ΕΟΚ) αριθ. 1360 / 90 του Συμβουλίου της 7 ^{ης} Μαΐου 1990 περί συστάσεως Ευρωπαϊκού Ιδρύματος Επαγγελματικής Εκπαίδευσης
61.	Απόφαση Συμβουλίου	90/267/ΕΟΚ	21.6.90	L 156 / 1	Απόφαση του Συμβουλίου της 29 ^{ης} Μαΐου 1990 περί θεσπίσεως του κοινοτικού προγράμματος δράσης για την ανάπτυξη της συνεχούς επαγγελματικής κατάρτισης εντός της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (Force)
62.	Κανονισμός ΕΟΚ	1866 / 90	2.7.90	L 170 / 36	Κανονισμός (ΕΟΚ) αριθ. 1866 / 90 της Επιτροπής της 2ας Ιουλίου 1990 περί ρυθμίσεων σχετικά με τη χρησιμοποίηση του Ecu στην εκτέλεση του προϋπολογισμού των διαρθρωτικών ταμείων
63.	Κανονισμός ΕΟΚ	1865 / 90	3.7.90	L 170 / 35	Κανονισμός (ΕΟΚ) αριθ. 1865 / 90 της Επιτροπής της 2ας Ιουλίου 1990 σχετικά με τους τόκους υπερημερίας που καταβάλλονται σε περίπτωση καθυστέρησης της επιστροφής της συνδρομής των διαρθρωτικών ταμείων

α/α	Είδος τεκμηρίου	Αριθμός	Ημερομηνία	ΕΦΕΚ	Περιεχόμενο / Τίτλος
64.	Απόφαση της Επιτροπής		30.3.90		Απόφαση της Επιτροπής της 30.3.90 σχετικά με την κατάρτιση του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης για τις κοινοτικές διαρθρωτικές παρεμβάσεις στις ελληνικές περιφέρειες τις οποίες αφορά ο στόχος αριθ.1, δηλαδή στο σύνολο της ελληνικής επικράτειας
65.	Κανονισμός ΕΟΚ	792 / 93	30.3.93	L 79 / 74	Κανονισμός (ΕΟΚ) αριθ. 792 / 93 του Συμβουλίου της 30ης Μαρτίου 1993 για τη θέσπιση χρηματοδοτικού μέσου συνοχής
66.	Κανονισμός ΕΟΚ	2080 / 93	20.7.93	L 193 / 1	Κανονισμός (ΕΟΚ) αριθ. 2080 / 93 του Συμβουλίου της 20ης Ιουλίου 1993 για τις διατάξεις εφαρμογής του Κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 2052 / 88 όσον αφορά το χρηματοδοτικό μέσο προσανατολισμού της αλιείας
67.	Κανονισμός ΕΟΚ	2081 / 93	1.7.93	L 193 / 5	Κανονισμός (ΕΟΚ) αριθ. 2081 / 93 του Συμβουλίου της 20ης Ιουλίου 1993 για την τροποποίηση του Κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 2052 / 88 για την αποστολή των διαρθρωτικών ταμείων, την αποτελεσματικότητά τους και το συντονισμό των παρεμβάσεων μεταξύ τους, καθώς και με τις παρεμβάσεις της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων και των λοιπών υφισταμένων χρηματοδοτικών οργάνων
68.	Κανονισμός ΕΟΚ	2082 / 93	31.7.93	L 193 / 20	Κανονισμός (ΕΟΚ) αριθ. 2082 / 93 του Συμβουλίου της 20ης Ιουλίου 1993 για την τροποποίηση του Κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 4253 / 88 για τις διατάξεις εφαρμογής του Κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 2052 / 88 όσον αφορά τον συντονισμό των παρεμβάσεων μεταξύ τους, καθώς και με τις παρεμβάσεις της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων και των λοιπών υφισταμένων χρηματοδοτικών οργάνων
69.	Κανονισμός ΕΟΚ	2083 / 93	31.7.93	L 193 / 34	Κανονισμός (ΕΟΚ) αριθ. 2083 / 93 του Συμβουλίου της 20ης Ιουλίου 1993 για την τροποποίηση του Κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 2052 / 88 όσον αφορά το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
70.	Κανονισμός ΕΟΚ	2084 / 93	31.7.93	L 193 / 39	Κανονισμός (ΕΟΚ) αριθ. 2084 / 93 του Συμβουλίου της 20ης Ιουλίου 1993 για την τροποποίηση του Κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 4255 / 88 για διατάξεις εφαρμογής του Κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 2052 / 88 όσον αφορά το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
71.	Κοινή Θέση ΕΚ	31 / 94	31.8.94	C 244 / 17	Κοινή Θέση (ΕΚ) αριθ. 31 / 94 για τη θέσπιση προγράμματος δράσης σχετικά με την εφαρμογή πολιτικής της Ευρωπαϊκής Κοινότητας για την επαγγελματική κατάρτιση (<i>Leonardo da Vinci</i>)

α/α	Είδος τεκμηρίου	Αριθμός	Ημερομηνία	ΕΦΕΚ	Περιεχόμενο / Τίτλος
72.	Απόφαση της Επιτροπής		13.7.94		Απόφαση της Επιτροπής σχετικά με την κατάρτιση του κοινοτικού πλαισίου στήριξης για τις κοινοτικές διαρθρωτικές παρεμβάσεις στις ελληνικές περιφέρειες τις οποίες αφορά ο στόχος αριθμός 1, δηλαδή στο σύνολο της ελληνικής επικράτειας
73.	Απόφαση του Συμβουλίου	94/819/EK	6.12.94	L 340 / 8	Απόφαση του Συμβουλίου της 6 ^{ης} Δεκεμβρίου 1994 για τη θέσπιση προγράμματος δράσης σχετικά με την εφαρμογή πολιτικής της Ευρωπαϊκής Κοινότητας για την επαγγελματική κατάρτιση

Υπόμνημα Πίνακα Α-1

- Στη στήλη «Αριθμός», παρατίθεται ο αριθμός του νομοθετικού κειμένου (π.χ. το τεκμήριο 1, είναι ο «Νόμος υπ' αριθμ. 837»).
- Οι ημερομηνίες των τεκμηρίων που είναι δημοσιευμένα σε ΦΕΚ, αναφέρονται στη δημοσίευση του αντίστοιχου ΦΕΚ. Προκειμένου περί Υπουργικών Αποφάσεων για τις οποίες δεν παρατίθεται ΦΕΚ, στη στήλη «Αριθμός» παρατίθεται ο αριθμός πρωτοκόλλου και στη στήλη «Ημερομηνία» η ημερομηνία υπογραφής.
- Για τις εισηγητικές και αιτιολογικές εκθέσεις παρατίθεται μόνον ο αριθμός του σχετικού νομοθετικού κειμένου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β
ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ ΤΡΙΤΟΥ ΜΕΡΟΥΣ

Πίνακας Β.1
Προϋπολογισμός της ΛΕ κατά την περίοδο 1978-1999
(Ονομαστικές τιμές)

Προϋπολογισμός		Προϋπολογισμός	
Έτος	(σε δρχ.)	Έτος	(σε δρχ.)
1978	21.983.000	1989	1.669.336.000
1979	22.061.000	1990	1.729.738.000
1980	22.500.000	1991	1.888.203.000
1981	535.000.000	1992	2.535.862.000
1982	516.724.000	1993	2.773.291.000
1983	876.730.000	1994	2.657.361.000
1984	1.255.961.000	1995	3.694.433.000
1985	1.420.250.000	1996	3.989.770.000
1986	1.511.089.000	1997	4.218.055.000
1987	1.477.743.000	1998	2.780.455.000
1988	1.544.767.000	1999	2.959.322.000

Πηγή: Κρατικός Προϋπολογισμός ετών 1977-1991, Τακτικός Προϋπολογισμός – Κεντρικές Υπηρεσίες, Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών.

Πίνακας Β.2
Κατανομή του προϋπολογισμού της ΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999
(Ονομαστικές τιμές)

Έτος	Δαπάνες Προσωπικού	Επιχορήγηση ΝΕΛΕ	Άλλες Επιχορηγήσεις	Λοιπές Δαπάνες	Σύνολο
1989	709.931.000	893.000.000	10.122.000	56.283.000	1.669.336.000
1990	864.030.000	827.000.000	—	38.708.000	1.729.738.000
1991	906.273.000	946.000.000	—	35.930.000	1.888.203.000
1992	988.990.000	1.000.943.000	496.000.000	49.929.000	2.535.862.000
1993	1.059.636.000	1.036.496.000	631.361.000	45.798.000	2.773.291.000
1994	1.147.587.000	963.494.000	500.000.000	46.280.000	2.657.361.000
1995	1.216.366.000	829.000.000	1.599.954.000	49.113.000	3.694.433.000
1996	1.465.255.000	725.450.000	1.750.168.000	48.897.000	3.989.770.000
1997	1.765.959.000	760.950.000	1.640.808.000	50.338.000	4.218.055.000
1998	1.858.360.000	742.668.000	120.400.000	59.027.000	2.780.455.000
1999	2.047.122.000	710.000.000	120.500.000	81.700.000	2.959.322.000

Πηγή: Κρατικός Προϋπολογισμός ετών 1977-1991, Τακτικός Προϋπολογισμός – Κεντρικές Υπηρεσίες, Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών.: Επεξεργασία στοιχείων.

Πίνακας Β.3
Επιχορηγήσεις προς τις ΝΕΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999 (Ονομαστικές τιμές)

ΝΕΛΕ	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Αθήνας	38.500.000	49.050.000	40.000.000	60.000.000	50.000.000	54.000.000	151.500.000	126.000.000	141.500.000	102.000.000	89.000.000
Αιτωλίας	23.000.000	20.770.000	16.000.000	22.000.000	18.000.000	18.000.000	13.500.000	21.200.000	13.200.000	14.000.000	13.100.000
Αν. Αττικής	15.500.000	33.000.000	22.000.000	45.000.000	44.000.000	29.000.000	9.000.000	37.000.000	16.000.000	17.000.000	22.000.000
Αργολίδας	12.000.000	17.000.000	11.000.000	17.000.000	18.000.000	10.000.000	17.000.000	10.800.000	12.800.000	12.200.000	10.200.000
Αρκαδίας	15.000.000	10.000.000	16.000.000	17.000.000	17.000.000	10.000.000	12.500.000	10.900.000	13.500.000	10.000.000	6.200.000
Άρτας	12.000.000	11.000.000	7.000.000	10.000.000	9.500.000	6.000.000	7.000.000	6.400.000	7.100.000	8.000.000	6.000.000
Αχαΐας	23.000.000	18.470.000	17.000.000	20.000.000	21.000.000	21.000.000	12.000.000	12.300.000	10.300.000	11.000.000	8.000.000
Βοιωτίας	9.000.000	11.000.000	13.000.000	15.000.000	14.816.000	14.500.000	9.500.000	11.200.000	15.000.000	13.000.000	12.100.000
Γρεβενών	10.000.000	5.000.000	12.000.000	12.000.000	11.500.000	10.000.000	4.500.000	4.300.000	5.000.000	7.000.000	5.000.000
Δράμας	8.300.000	8.470.000	15.000.000	17.000.000	10.000.000	10.000.000	11.000.000	12.500.000	10.000.000	13.100.000	10.200.000
Δυτ. Αττικής	69.500.000	53.770.000	55.000.000	75.000.000	130.000.000	133.000.000	75.500.000	40.000.000	44.000.000	44.000.000	30.000.000
Δωδεκανήσων	12.700.000	15.000.000	12.000.000	13.000.000	16.500.000	20.000.000	6.500.000	11.300.000	12.100.000	10.700.000	20.000.000
Έβρου	17.300.000	23.570.000	11.000.000	17.000.000	19.000.000	18.000.000	16.000.000	20.000.000	17.100.000	13.700.000	12.600.000
Ευβοίας	19.000.000	15.000.000	12.000.000	14.000.000	12.000.000	11.500.000	6.500.000	9.000.000	11.100.000	10.700.000	10.000.000
Ευρυτανίας	12.000.000	15.000.000	11.000.000	12.000.000	9.000.000	14.000.000	8.500.000	6.700.000	5.000.000	7.000.000	2.000.000
Ζακύνθου	10.000.000	7.870.000	8.000.000	10.000.000	8.000.000	6.000.000	6.500.000	5.500.000	6.100.000	7.000.000	8.300.000
Ηλείας	17.000.000	13.000.000	14.000.000	14.000.000	10.000.000	13.000.000	16.000.000	11.400.000	12.000.000	11.700.000	13.200.000
Ημαθίας	13.300.000	11.560.000	16.000.000	19.500.000	20.000.000	22.500.000	15.500.000	13.000.000	18.300.000	11.000.000	9.200.000
Ηρακλείου	20.000.000	22.000.000	42.000.000	38.000.000	43.000.000	37.000.000	22.000.000	21.500.000	15.000.000	18.000.000	17.000.000
Θεσπρωτίας	8.000.000	9.000.000	5.000.000	11.000.000	11.500.000	10.994.000	8.500.000	7.500.000	10.600.000	10.700.000	9.000.000
Θεσσαλονίκης	40.000.000	32.470.000	20.000.000	50.443.000	47.000.000	34.000.000	23.500.000	17.800.000	18.000.000	20.300.000	19.300.000
Ιωαννίνων	22.000.000	15.570.000	21.000.000	17.000.000	19.000.000	16.000.000	13.500.000	7.500.000	15.250.000	10.000.000	8.100.000
Καβάλας	8.500.000	11.670.000	15.000.000	16.000.000	14.000.000	18.000.000	14.000.000	9.600.000	11.100.000	10.700.000	11.000.000
Καρδίτσας	12.000.000	8.570.000	9.000.000	12.000.000	14.000.000	9.000.000	7.500.000	9.700.000	9.100.000	8.000.000	7.000.000
Καστοριάς	8.000.000	6.000.000	4.000.000	10.000.000	11.000.000	5.000.000	7.000.000	3.500.000	3.500.000	5.700.000	5.500.000
Κέρκυρας	10.000.000	5.000.000	8.000.000	9.000.000	8.000.000	6.000.000	4.500.000	3.000.000	3.000.000	5.700.000	12.300.000

ΝΕΛΕ	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Κεφαλονιάς	9.000.000	5.000.000	5.000.000	6.000.000	6.000.000	5.000.000	2.000.000	3.500.000	5.000.000	10.300.000	8.200.000
Κιλκίς	11.000.000	9.000.000	9.000.000	12.000.000	11.000.000	14.000.000	11.500.000	7.500.000	7.700.000	5.000.000	5.000.000
Κοζάνης	30.000.000	19.470.000	36.000.000	36.000.000	36.000.000	28.000.000	33.500.000	13.000.000	20.000.000	15.000.000	15.200.000
Κορινθίας	17.000.000	19.000.000	19.000.000	19.000.000	13.000.000	12.000.000	9.500.000	9.000.000	11.600.000	10.000.000	10.800.000
Κυκλάδων	10.000.000	9.000.000	5.000.000	11.000.000	16.000.000	12.000.000	15.500.000	16.000.000	11.100.000	20.000.000	10.000.000
Λακωνίας	9.000.000	6.000.000	9.000.000	14.000.000	13.000.000	8.000.000	7.500.000	6.500.000	5.500.000	5.000.000	2.000.000
Λάρισας	20.000.000	17.000.000	12.000.000	16.000.000	17.000.000	—	6.000.000	8.000.000	9.500.000	10.700.000	8.000.000
Λασιθίου	11.000.000	7.000.000	7.000.000	8.000.000	7.000.000	4.000.000	2.000.000	3.000.000	3.000.000	8.000.000	5.000.000
Λέσβου	13.000.000	20.000.000	12.000.000	21.000.000	14.000.000	16.000.000	3.000.000	11.400.000	12.000.000	11.000.000	9.300.000
Λευκάδας	8.000.000	7.000.000	9.000.000	9.000.000	7.000.000	7.000.000	3.000.000	6.800.000	5.000.000	6.000.000	5.000.000
Μαγνησίας	20.000.000	15.350.000	18.000.000	20.000.000	34.000.000	49.000.000	29.000.000	26.000.000	18.000.000	28.000.000	20.000.000
Μεσσηνίας	17.000.000	16.770.000	14.000.000	19.000.000	14.000.000	12.000.000	9.000.000	14.000.000	14.900.000	11.500.000	10.000.000
Ξάνθης	17.000.000	20.000.000	8.000.000	4.000.000	10.000.000	7.000.000	6.000.000	7.200.000	9.000.000	9.300.000	8.100.000
Πειραιά	29.000.000	43.770.000	40.000.000	42.000.000	38.000.000	66.000.000	41.000.000	24.800.000	39.300.000	56.955.000	20.000.000
Πέλλας	12.000.000	11.470.000	10.000.000	19.000.000	18.000.000	11.000.000	8.000.000	8.500.000	8.600.000	9.200.000	8.000.000
Πιερίας	15.400.000	10.170.000	16.000.000	14.000.000	17.000.000	10.000.000	16.500.000	9.000.000	13.000.000	14.700.000	9.100.000
Πρέβεζας	10.000.000	8.000.000	7.000.000	9.000.000	8.000.000	6.000.000	9.500.000	6.000.000	6.500.000	8.000.000	8.000.000
Ρεθύμνου	12.000.000	11.900.000	6.000.000	17.000.000	12.000.000	7.000.000	8.000.000	11.000.000	11.800.000	9.000.000	9.000.000
Ροδόπης	13.000.000	11.670.000	10.000.000	15.000.000	15.000.000	16.000.000	4.000.000	7.000.000	8.000.000	9.000.000	8.000.000
Σάμου	14.000.000	15.000.000	10.000.000	14.000.000	12.680.000	5.000.000	9.500.000	4.500.000	1.000.000	1.500.000	1.000.000
Σερρών	19.000.000	15.000.000	14.000.000	18.000.000	16.000.000	22.000.000	11.000.000	11.500.000	11.600.000	11.000.000	10.200.000
Τρικάλων	8.000.000	9.570.000	10.000.000	10.000.000	13.000.000	9.000.000	6.500.000	3.000.000	4.000.000	9.000.000	8.500.000
Φθιώτιδας	25.000.000	16.000.000	16.000.000	18.000.000	23.000.000	18.000.000	18.500.000	11.500.000	11.000.000	11.000.000	9.000.000
Φλώρινας	17.000.000	14.000.000	12.000.000	18.000.000	15.000.000	27.000.000	25.500.000	14.000.000	16.600.000	13.500.000	10.000.000
Φωκίδας	12.000.000	8.000.000	3.000.000	4.000.000	7.000.000	4.000.000	5.000.000	7.500.000	5.500.000	6.000.000	6.000.000
Χαλκιδικής	8.000.000	8.000.000	4.000.000	11.000.000	14.000.000	10.000.000	10.500.000	7.000.000	8.000.000	9.000.000	7.000.000
Χανίων	22.000.000	19.050.000	18.000.000	20.000.000	18.000.000	16.000.000	14.000.000	16.500.000	12.600.000	11.000.000	12.500.000
Χίου	11.000.000	6.000.000	5.000.000	9.000.000	9.000.000	8.000.000	5.000.000	6.000.000	15.000.000	9.338.000	9.000.000

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής: Επεξεργασία αδημοσίετων στοιχείων.

Πίνακας Β.4

Αριθμός τμημάτων ανά κατηγορία επαγγελματικής κατάρτισης (1989-1999)

Έτος	Πρωτογενής τομέας				Δευτερογενής τομέας				Τριτογενής τομέας			
	Ανάπτυξη	Περιβάλλον	Πολιτισμός	Σύνολο	Ανάπτυξη	Περιβάλλον	Πολιτισμός	Σύνολο	Ανάπτυξη	Περιβάλλον	Πολιτισμός	Σύνολο
1989	124	22	–	146	385	–	912	1297	1004	35	58	1097
1990	61	1	–	62	289	3	879	1171	544	3	70	617
1991	55	4	–	59	354	2	408	764	687	6	43	736
1992	44	–	–	44	865	3	388	1256	605	11	32	648
1993	58	3	–	61	329	–	392	721	571	24	42	637
1994	11	0	–	11	54	–	96	150	238	2	17	257
1995	31	1	–	32	53	–	151	204	261	3	23	287
1996	15	1	–	16	36	–	185	221	115	2	17	134
1997	27	5	–	32	41	1	87	129	148	19	14	181
1998	14	3	–	17	75	1	100	176	201	14	34	249
1999	16	1	–	17	87	3	110	200	205	6	21	232

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.

Πίνακας Β.5
Αριθμός τμημάτων μάθησης με διάρκεια μεγαλύτερη των 100 επιμ. ωρών
(1989-1999)

Έτος	Επ. Κατάρτιση	Αλφαριθμητισμός	Κοινωνικά	Πολιτιστικά	Άλλα
1989	1328	532	154	932	15
1990	981	409	100	250	20
1991	921	544	116	247	48
1992	1311	584	107	350	92
1993	889	349	78	234	39
1994	275	197	26	90	6
1995	325	305	79	101	25
1996	183	138	11	66	1
1997	197	54	26	40	1
1998	215	122	31	134	3
1999	108	55	19	53	—
Σύνολα	6733	3289	747	2497	250

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία δημοσίεωτων στοιχείων.

Πίνακας Β.6
Εξέλιξη της ηλικιακής σύνθεσης των εκπαιδευομένων (1989-1999)

Έτος	Επ. κατάρτιση		Αλφαριθμητισμός		Κοινωνικά		Πολιτιστικά		Άλλα		Σύνολο τμημάτων	
	Κάτω των 25 ετών	Άνω των 25 ετών	Κάτω των 25 ετών	Άνω των 25 ετών	Κάτω των 25 ετών	Άνω των 25 ετών	Κάτω των 25 ετών	Άνω των 25 ετών	Κάτω των 25 ετών	Άνω των 25 ετών	Κάτω των 25 ετών	Άνω των 25 ετών
1989	21.575	19.065	4.701	3.408	4.017	2.663	17.432	4.917	505	304	48.230	30.357
1990	15.593	12.260	4.470	3.863	2.638	1.743	8.170	2.274	650	258	31.521	20.398
1991	12.703	11.202	5.547	4.717	1.731	1.301	9.054	2.915	2.007	1.125	31.042	21.260
1992	15.110	15.139	5.592	3.572	1.731	1.865	7.979	3.797	2.165	2.170	32.577	26.543
1993	10.504	11.276	2.899	2.706	1.363	725	5.764	2.717	992	918	21.522	18.342
1994	4.278	4.842	1.997	1.633	471	428	1.964	1.184	224	262	8.934	8.349
1995	4.281	4.636	2.993	1.858	1.388	302	2.599	1.355	463	157	11.724	8.308
1996	3.131	3.605	1.740	1.075	643	783	1.920	1.046	52	—	7.486	6.509
1997	2.577	3.200	759	541	614	383	1.430	580	32	17	5.412	4.721
1998	3.630	5.194	1.798	1.794	576	795	2.338	2.197	72	58	8.414	10.038
1999	2.647	5.011	1.149	1.034	829	372	3.014	1.768	35	27	7.674	8.212

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία δημοσίευτων στοιχείων.

Πίνακας Β.7
Συμμετοχή γυναικών στα τμήματα μάθησης (1989-1999)

Έτος	Επ. Κατάρτιση	Αλφαριθμητισμός	Κοινωνικά	Πολιτιστικά	Άλλα	Σύνολο
1989	30.632	3.951	3.634	12.730	424	51.371
1990	20.239	4.551	2.627	5.736	471	33.624
1991	18.551	5.288	2.003	6.567	1.909	34.318
1992	23.721	4.926	2.143	6.948	2.704	40.442
1993	17.003	3.094	1.262	4.767	1.264	27.390
1994	6.499	2.012	544	1.855	286	11.196
1995	6.097	2.673	823	2.440	331	12.364
1996	5.133	1.517	879	1.715	33	9.277
1997	4.254	800	539	1.122	31	6.746
1998	6.515	1.987	860	2.726	59	12.147
1999	5.488	1.201	748	2.846	33	10.316

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία αδημοσίετων στοιχείων.

Πίνακας Β.8

Εξέλιξη του αριθμού των γυναικών σε ορισμένες κατηγορίες των τμημάτων επαγγελματικής κατάρτισης (1989-1999)

Έτος	Δευτερογενής -ανάπτυξη			Δευτερογενής - πολιτισμός			Τριτογενής - ανάπτυξη		
	Κάτω των 25 ετών	Άνω των 25 ετών	Σύνολο γυναικών	Κάτω των 25 ετών	Άνω των 25 ετών	Σύνολο γυναικών	Κάτω των 25 ετών	Άνω των 25 ετών	Σύνολο γυναικών
1989	2.437	4.647	7.341	3.472	6.199	10.953	5.541	1.618	10.717
1990	1.698	3.164	5.274	6.380	3.385	10.545	4.339	1.300	8.126
1991	1.974	3.804	5.807	1.718	2.478	4.694	4.005	1.352	7.430
1992	2.727	5.072	7.815	1.966	3.542	6.280	4.477	1.740	8.744
1993	1.854	3.458	5.312	1.394	2.851	4.840	3.036	1.429	6.108
1994	360	514	883	505	1.531	2.157	1.339	771	3.136
1995	391	579	970	463	1.017	1.704	1.373	688	2.843
1996	342	631	974	318	868	1.273	1.103	654	2.288
1997	255	463	719	312	540	1.001	794	576	1.822
1998	424	970	1.394	402	1.050	1.649	1.078	755	2.641
1999	304	1.099	1.403	324	1.085	1.589	554	760	2.124

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.

Πίνακας Β.9

Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την υποπερίοδο 1989-1993 (κατηγορία τμημάτων μάθησης: Επαγγελματική κατάρτιση)

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Αθήνας	214	25.466	3.395	Κοζάνης	297	29.716	4.679
Αιτωλοακαρνανίας	283	21.720	4.088	Κορινθίας	141	17.392	2.326
Αν. Αττικής	265	25.230	4.372	Κυκλάδων	125	14.883	1.956
Αργολίδας	238	19.154	3.365	Λακωνίας	241	18.986	3.305
Αρκαδίας	200	19.269	3.272	Λάρισας	147	16.456	2.523
Άρτας	94	12.044	1.643	Λασιθίου	49	5.619	694
Αχαΐας	198	20.988	2.744	Λέσβου	237	19.398	3.181
Βοιωτίας	141	16.635	2.230	Λευκάδας	186	13.449	1.478
Γρεβενών	149	15.174	1.977	Μαγνησίας	229	22.589	2.887
Δράμας	205	20.495	3.085	Μεσσηνίας	225	25.335	3.611
Δυτικής Αττικής	366	27.953	6.025	Ξάνθης	91	11.103	1.092
Δωδεκανήσων	63	9.439	899	Πειραιά	238	34.026	4.678
Έβρου	160	17.854	2.547	Πέλλας	165	14.436	3.558
Ευβοίας	237	19.214	4.332	Πιερίας	179	16.922	3.214
Ευρυτανίας	182	17.127	3.164	Πρέβεζας	168	13.427	2.268

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Ζακύνθου	73	8.397	952	Ρεθύμνου	167	16.995	2.228
Ηλείας	147	14.055	3.078	Ροδόπης	136	26.322	2.045
Ημαθίας	173	25.022	2.997	Σάμου	101	12.824	1.456
Ηρακλείου	311	31.082	4.567	Σερρών	175	22.579	3.889
Θεσπρωτίας	104	17.309	2.080	Τρικάλων	185	19.133	3.380
Θεσσαλονίκης	255	30.075	3.669	Φθιώτιδας	213	24.402	3.670
Ιωαννίνων	151	20.055	2.615	Φλώρινας	219	32.392	1.858
Καβάλας	109	12.572	1.910	Φωκίδας	90	6.988	1.455
Καρδίτσας	180	16.568	2.813	Χαλκιδικής	59	6.884	1.144
Καστοριάς	98	8.345	1.422	Χανίων	179	23.270	2.561
Κέρκυρας	122	11.379	1.308	Χίου	172	16.569	2.171
Κεφαλονιάς	60	6.317	766				
Κιλκίς	124	8.854	1.805	Σύνολα	9.316	979.887	144.427

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία δημοσίευτων στοιχείων.

Πίνακας Β.10

Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την υποπερίοδο 1989-1993 (κατηγορία τμημάτων μάθησης: Αλφαβητισμός)

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Αθήνας	296	44.286	2.549	Κοζάνης	154	16.905	1.250
Αιτωλοακαρνανίας	72	8.004	822	Κορινθίας	63	11.413	531
Αν. Αττικής	140	29.297	1.887	Κυκλάδων	1	66	7
Αργολίδας	69	7.200	939	Λακωνίας	20	1.400	110
Αρκαδίας	29	3.489	271	Λάρισας	37	6.888	515
Άρτας	35	6.040	333	Λασιθίου	11	1.739	80
Αχαΐας	105	17.558	1.087	Λέσβου	25	2.565	120
Βοιωτίας	52	10.867	427	Λευκάδας	23	2.796	111
Γρεβενών	47	5.148	218	Μαγνησίας	114	13.902	925
Δράμας	115	12.498	1.073	Μεσσηνίας	47	8.065	596
Δυτικής Αττικής	348	50.340	5.204	Ξάνθης	74	18.432	980
Δωδεκανήσων	63	6.038	739	Πειραιά	141	19.540	2.257
Έβρου	22	2.792	232	Πέλλας	110	9.582	1.484
Ευβοίας	78	5.822	910	Πιερίας	40	4.289	501
Ευρυτανίας	24	1.830	122	Πρέβεζας	71	5.605	386

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Ζακύνθου	8	1.291	82	Ρεθύμνου	34	3.035	299
Ηλείας	27	2.769	138	Ροδόπης	73	13.076	671
Ημαθίας	137	20.106	1.829	Σάμου	14	1.407	122
Ηρακλείου	61	5.537	593	Σερρών	132	17.564	1.164
Θεσπρωτίας	16	1.622	97	Τρικάλων	45	6.266	375
Θεσσαλονίκης	268	38.997	3.750	Φθιώτιδας	53	5.780	467
Ιωαννίνων	46	7.088	510	Φλώρινας	31	2.408	278
Καβάλας	91	10.969	1.350	Φωκίδας	15	2.259	134
Καρδίτσας	49	7.576	960	Χαλκιδικής	16	1.922	202
Καστοριάς	26	2.074	187	Χανίων	51	7.939	481
Κέρκυρας	26	2.591	226	Χίου	16	2.470	106
Κεφαλονιάς	23	2.997	220				
Κιλκίς	43	5.737	568	Σύνολα	3.727	507.876	41.475

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία δημοσίευτων στοιχείων.

Πίνακας Β.11

Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την υποπερίοδο 1989-1993 (κατηγορία τμημάτων μάθησης: Κοινωνικά Θέματα)

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Αθήνας	31	4.242	574	Κοζάνης	75	11.391	863
Αιτωλοακαρνανίας	39	4.304	840	Κορινθίας	69	4.803	802
Αν. Αττικής	88	4.102	1.125	Κυκλάδων	4	377	153
Αργολίδας	5	1.348	53	Λακωνίας	12	550	211
Αρκαδίας	16	2.234	237	Λάρισας	35	6.613	807
Άρτας	21	4.137	374	Λασιθίου	2	565	54
Αχαΐας	31	4.460	818	Λέσβου	—	—	—
Βοιωτίας	10	764	104	Λευκάδας	—	—	—
Γρεβενών	—	—	—	Μαγνησίας	15	2.244	265
Δράμας	28	2.895	398	Μεσσηνίας	1	64	12
Δυτικής Αττικής	153	21.627	2.512	Ξάνθης	15	2.492	209
Δωδεκανήσων	52	13.791	1.084	Πειραιά	64	4.588	1.393
Έβρου	5	532	48	Πέλλας	22	1.251	315
Ευβοίας	20	2.021	435	Πιερίας	14	3.041	224
Ευρυτανίας	12	450	279	Πρέβεζας	5	396	45

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Ζακύνθου	–	–	–	Ρεθύμνου	10	720	338
Ηλείας	10	612	173	Ροδόπης	29	4.384	371
Ημαθίας	42	6.040	603	Σάμου	12	1.318	164
Ηρακλείου	14	495	260	Σερρών	5	733	103
Θεσπρωτίας	–	–	–	Τρικάλων	–	–	–
Θεσσαλονίκης	54	5.043	1.298	Φθιώτιδας	22	3.547	463
Ιωαννίνων	25	1.845	544	Φλώρινας	2	240	25
Καβάλας	6	558	80	Φωκίδας	–	–	–
Καρδίτσας	3	660	61	Χαλκιδικής	5	297	133
Καστοριάς	7	1.498	115	Χανίων	19	1.793	265
Κέρκυρας	31	2.769	393	Χίου	7	339	112
Κεφαλονιάς	–	–	–				
Κιλκίς	2	168	42	Σύνολα	1.149	138.341	19.777

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία δημοσίευτων στοιχείων.

Πίνακας Β.12

Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την υποπερίοδο 1989-1993 (κατηγορία τμημάτων μάθησης: Πολιτιστικά Θέματα)

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Αθήνας	171	21.630	1.923	Κοζάνης	84	8.170	1.073
Αιτωλοακαρνανίας	142	13.607	4.613	Κορινθίας	386	2.910	584
Αν. Αττικής	90	6.641	1.616	Κυκλάδων	36	4.507	888
Αργολίδας	60	5.843	1.012	Λακωνίας	69	5.668	1.294
Αρκαδίας	68	6.071	1.240	Λάρισας	50	6.608	1.278
Άρτας	31	3.996	516	Λασιθίου	58	2.630	1.433
Αχαΐας	74	7.096	1.072	Λέσβου	107	8.394	1.715
Βοιωτίας	43	4.160	714	Λευκάδας	47	5.149	636
Γρεβενών	72	6.783	986	Μαγνησίας	34	3.674	522
Δράμας	99	8.392	1.847	Μεσσηνίας	76	8.563	1.940
Δυτικής Αττικής	309	37.034	4.152	Ξάνθης	24	2.733	376
Δωδεκανήσων	36	5.449	712	Πειραιά	128	17.478	2.181
Έβρου	67	6.237	1.093	Πέλλας	58	8.688	1.400
Ευβοίας	94	5.439	1.727	Πιερίας	65	6.718	1.152
Ευρυτανίας	56	6.195	1.207	Πρέβεζας	16	1.398	240

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Ζακύνθου	25	2.794	338	Ρεθύμνου	56	4.811	872
Ηλείας	91	8.282	2.052	Ροδόπης	38	4.026	651
Ημαθίας	40	4.516	993	Σάμου	53	8.083	909
Ηρακλείου	89	6.456	1.759	Σερρών	64	5.881	1.120
Θεσπρωτίας	30	3.328	716	Τρικάλων	25	1.820	1.243
Θεσσαλονίκης	114	13.722	1.606	Φθιώτιδας	60	6.245	1.355
Ιωαννίνων	86	4.049	725	Φλώρινας	24	1.616	593
Καβάλας	23	2.652	382	Φωκίδας	20	1.941	352
Καρδίτσας	32	3.677	668	Χαλκιδικής	46	4.313	681
Καστοριάς	62	4.130	1.083	Χανίων	110	9.439	2.142
Κέρκυρας	112	11.824	1.561	Χίου	28	2.525	427
Κεφαλονιάς	13	2.504	376				
Κιλκίς	72	7.315	1.273	Σύνολα	3.963	363.810	65.019

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία δημοσίευτων στοιχείων.

Πίνακας Β.13

Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την υποπερίοδο 1989-1993 (κατηγορία τμημάτων μάθησης: Άλλα Θέματα)

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Αθήνας	57	5.312	698	Κοζάνης	20	1.535	306
Αιτωλοακαρνανίας	46	3.284	899	Κορινθίας	8	456	98
Αν. Αττικής	42	2.450	680	Κυκλάδων	20	604	295
Αργολίδας	2	51	33	Λακωνίας	–	–	–
Αρκαδίας	37	2.407	600	Λάρισας	1	120	28
Άρτας	2	331	45	Λασιθίου	31	1.615	698
Αχαΐας	7	910	92	Λέσβου	–	–	–
Βοιωτίας	5	415	55	Λευκάδας	1	120	15
Γρεβενών	12	895	137	Μαγνησίας	41	2.852	631
Δράμας	–	–	–	Μεσσηνίας	23	2.111	354
Δυτικής Αττικής	35	3.258	651	Ξάνθης	3	199	29
Δωδεκανήσων	39	5.657	397	Πειραιά	52	4.392	775
Έβρου	1	24	8	Πέλλας	25	1.480	492
Ευβοίας	15	683	190	Πιερίας	4	350	46
Ευρυτανίας	–	–	–	Πρέβεζας	2	48	40

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Ζακύνθου	–	–	–	Ρεθύμνου	–	–	–
Ηλείας	–	–	–	Ροδόπης	2	87	40
Ημαθίας	26	2.817	397	Σάμου	1	135	8
Ηρακλείου	57	5.003	869	Σερρών	–	–	–
Θεσπρωτίας	1	192	38	Τρικάλων	1	87	20
Θεσσαλονίκης	3	206	29	Φθιώτιδας	29	2.572	572
Ιωαννίνων	4	286	55	Φλώρινας	3	630	120
Καβάλας	7	465	110	Φωκίδας	1	60	14
Καρδίτσας	5	297	43	Χαλκιδικής	–	–	–
Καστοριάς	24	1.217	289	Χανίων	6	479	69
Κέρκυρας	7	1.670	83	Χίου	–	–	–
Κεφαλονιάς	4	311	46				
Κιλκίς	–	–	–	Σύνολα	712	58.073	11.094

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία δημοσίευτων στοιχείων.

Πίνακας Β.14

Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την υποπερίοδο 1989-1993 (Όλες οι κατηγορίες των τμημάτων μάθησης)

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Αθήνας	769	100.936	9.139	Κοζάνης	630	67.717	8.171
Αιτωλοακαρνανίας	582	50.919	11.262	Κορινθίας	667	36.974	4.341
Αν. Αττικής	625	67.720	9.680	Κυκλάδων	186	20.437	3.299
Αργολίδας	374	33.596	5.402	Λακωνίας	342	26.604	4.920
Αρκαδίας	350	33.470	5.620	Λάρισας	270	36.685	5.151
Άρτας	183	26.548	2.911	Λασιθίου	151	12.168	2.959
Αχαΐας	415	51.012	5.813	Λέσβου	369	30.357	5.016
Βοιωτίας	251	32.841	3.530	Λευκάδας	257	21.514	2.240
Γρεβενών	280	28.000	3.318	Μαγνησίας	433	45.261	5.230
Δράμας	447	44.280	6.403	Μεσσηνίας	372	44.138	6.513
Δυτικής Αττικής	1.211	140.212	18.544	Ξάνθης	207	34.959	2.686
Δωδεκανήσων	253	40.374	3.831	Πειραιά	623	80.024	11.284
Έβρου	255	27.439	3.928	Πέλλας	380	35.437	7.249
Ευβοίας	444	33.179	7.594	Πιερίας	302	31.320	5.137
Ευρυτανίας	274	25.602	4.772	Πρέβεζας	262	20.874	2.979

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Ζακύνθου	106	12.482	1.372	Ρεθύμνου	267	25.561	3.737
Ηλείας	275	25.718	5.441	Ροδόπης	278	47.895	3.778
Ημαθίας	418	58.501	6.819	Σάμου	181	23.767	2.659
Ηρακλείου	532	48.573	8.048	Σερρών	376	46.757	6.276
Θεσπρωτίας	151	22.451	2.931	Τρικάλων	256	27.306	5.018
Θεσσαλονίκης	694	88.043	10.352	Φθιώτιδας	377	42.546	6.527
Ιωαννίνων	312	33.323	4.449	Φλώρινας	279	37.286	2.874
Καβάλας	236	27.216	3.832	Φωκίδας	126	11.248	1.955
Καρδίτσας	269	28.778	4.545	Χαλκιδικής	126	13.416	2.160
Καστοριάς	217	17.264	3.096	Χανίων	365	42.920	5.518
Κέρκυρας	298	30.233	3.571	Χίου	223	21.903	2.816
Κεφαλονιάς	100	12.129	1.408				
Κιλκίς	241	22.074	3.688	Σύνολα	18.867	2.047.987	281.792

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία δημοσίευτων στοιχείων.

Πίνακας Β.15

Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την υποπερίοδο 1994-1999 (κατηγορία τμημάτων μάθησης: Επαγγελματική κατάρτιση)

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Αθήνας	35	5.887	705	Κοζάνης	124	11.827	1.746
Αιτωλοακαρνανίας	51	5.067	795	Κορινθίας	94	10.508	1.380
Αν. Αττικής	68	7.134	1.523	Κυκλάδων	46	7.223	820
Αργολίδας	31	2.470	496	Λακωνίας	18	1.733	255
Αρκαδίας	56	5.032	752	Λάρισας	19	1.433	463
Άρτας	12	1.337	174	Λασιθίου	–	–	–
Αχαΐας	12	1.732	180	Λέσβου	45	5.063	632
Βοιωτίας	63	5.981	1.198	Λευκάδας	44	3.650	469
Γρεβενών	–	–	–	Μαγνησίας	104	8.006	1.704
Δράμας	88	10.984	1.793	Μεσσηνίας	45	5.966	901
Δυτικής Αττικής	4	469	46	Ξάνθης	3	240	49
Δωδεκανήσων	43	9.859	984	Πειραιά	91	17.794	1.834
Έβρου	69	7.453	1.245	Πέλλας	45	3.670	902
Ευβοίας	73	6.504	1.121	Πιερίας	86	7.677	1.723
Ευρυτανίας	24	4.116	403	Πρέβεζας	53	5.146	1.014

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Ζακύνθου	19	1.779	245	Ρεθύμνου	57	6.047	1.071
Ηλείας	121	12.584	2.110	Ροδόπης	60	6.872	1.189
Ημαθίας	31	3.508	684	Σάμου	–	–	–
Ηρακλείου	3	1.638	123	Σερρών	133	13.669	2.192
Θεσπρωτίας	48	6.514	1.087	Τρικάλων	12	1.626	256
Θεσσαλονίκης	24	3.193	762	Φθιώτιδας	78	8.774	1.392
Ιωαννίνων	87	8.644	1.318	Φλώρινας	95	19.219	3.491
Καβάλας	30	4.475	558	Φωκίδας	1	64	12
Καρδίτσας	74	6.400	1.470	Χαλκιδικής	12	1.344	171
Καστοριάς	21	2.039	332	Χανίων	23	3.505	407
Κέρκυρας	27	2.170	359	Χίου	106	7.129	1.812
Κεφαλονιάς	30	2.614	566				
Κιλκίς	7	1.100	118	Σύνολα	2.545	288.868	47.032

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία δημοσίευτων στοιχείων.

Πίνακας Β.16

Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την υποπερίοδο 1994-1999 (κατηγορία τμημάτων μάθησης: Αλφαβητισμός)

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Αθήνας	38	9.172	698	Κοζάνης	41	3.775	515
Αιτωλοακαρνανίας	47	5.710	783	Κορινθίας	25	5.125	415
Αν. Αττικής	31	7.077	555	Κυκλάδων	2	112	50
Αργολίδας	33	4.152	507	Λακωνίας	2	200	15
Αρκαδίας	8	1.220	68	Λάρισας	11	1.066	166
Άρτας	5	1.307	35	Λασιθίου	–	–	–
Αχαΐας	8	1.061	140	Λέσβου	22	2.812	268
Βοιωτίας	25	4.818	373	Λευκάδας	1	120	7
Γρεβενών	1	120	22	Μαγνησίας	24	2.735	490
Δράμας	21	2.975	308	Μεσσηνίας	34	3.701	627
Δυτικής Αττικής	57	11.834	989	Ξάνθης	20	4.873	431
Δωδεκανήσων	70	12.930	1.254	Πειραιά	10	2.825	219
Έβρου	31	2.991	496	Πέλλας	18	2.431	239
Ευβοίας	8	689	112	Πιερίας	12	1.671	248
Ευρυτανίας	6	648	47	Πρέβεζας	3	260	29

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Ζακύνθου	1	54	4	Ρεθύμνου	14	1.293	192
Ηλείας	30	2.128	450	Ροδόπης	24	2.592	295
Ημαθίας	12	3.033	254	Σάμου	–	–	–
Ηρακλείου	32	8.419	871	Σερρών	193	11.668	1.495
Θεσπρωτίας	12	2.093	125	Τρικάλων	45	9.843	693
Θεσσαλονίκης	47	8.173	702	Φθιώτιδας	3	227	17
Ιωαννίνων	26	2.663	377	Φλώρινας	12	1.054	130
Καβάλας	30	5.313	406	Φωκίδας	2	160	10
Καρδίτσας	39	4.258	402	Χαλκιδικής	5	816	84
Καστοριάς	2	170	20	Χανίων	31	5.254	623
Κέρκυρας	9	616	118	Χίου	11	2.225	96
Κεφαλονιάς	36	2.385	466				
Κιλκίς	22	3.980	435	Σύνολα	1.252	176.827	18.371

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.

Πίνακας Β.17

Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την υποπερίοδο 1994-1999 (κατηγορία τμημάτων μάθησης: Κοινωνικά Θέματα)

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Αθήνας	1	170	10	Κοζάνης	35	9.184	490
Αιτωλοακαρνανίας	19	1.803	737	Κορινθίας	14	1.595	195
Αν. Αττικής	21	1.584	571	Κυκλάδων	2	133	59
Αργολίδας	5	339	101	Λακωνίας	–	–	–
Αρκαδίας	1	100	6	Λάρισας	6	717	135
Άρτας	5	780	111	Λασιθίου	–	–	–
Αχαΐας	–	–	–	Λέσβου	6	338	140
Βοιωτίας	20	2.702	568	Λευκάδας	–	–	–
Γρεβενών	10	1.910	121	Μαγνησίας	10	1.081	388
Δράμας	2	160	20	Μεσσηνίας	1	27	11
Δυτικής Αττικής	44	6.744	404	Ξάνθης	3	408	39
Δωδεκανήσων	30	7.224	1.062	Πειραιά	5	560	225
Έβρου	13	1.093	87	Πέλλας	2	246	30
Ευβοίας	1	61	5	Πιερίας	3	89	48
Ευρυτανίας	–	–	–	Πρέβεζας	2	550	30

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Ζακύνθου	–	–	–	Ρεθύμνου	30	1.827	635
Ηλείας	–	–	–	Ροδόπης	5	432	73
Ημαθίας	3	135	63	Σάμου	–	–	–
Ηρακλείου	5	520	139	Σερρών	–	–	–
Θεσπρωτίας	–	–	–	Τρικάλων	–	–	–
Θεσσαλονίκης	5	668	121	Φθιώτιδας	1	1.469	10
Ιωαννίνων	8	994	242	Φλώρινας	1	147	13
Καβάλας	8	198	83	Φωκίδας	–	–	–
Καρδίτσας	–	–	–	Χαλκιδικής	4	795	58
Καστοριάς	4	626	50	Χανίων	8	698	150
Κέρκυρας	12	846	126	Χίου	1	26	3
Κεφαλονιάς	15	1.140	203				
Κιλκίς	1	100	22	Σύνολα	372	50.219	7.584

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία δημοσίευτων στοιχείων.

Πίνακας Β.18

Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την υποπερίοδο 1994-1999 (κατηγορία τμημάτων μάθησης: Πολιτιστικά Θέματα)

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Αθήνας	10	2.380	139	Κοζάνης	67	5.922	1.047
Αιτωλοακαρνανίας	76	7.664	1.861	Κορινθίας	17	1.673	377
Αν. Αττικής	34	3.905	661	Κυκλάδων	24	3.955	509
Αργολίδας	22	1.835	427	Λακωνίας	4	244	61
Αρκαδίας	9	733	159	Λάρισας	5	392	150
Άρτας	7	767	153	Λασιθίου	1	168	29
Αχαΐας	1	42	60	Λέσβου	35	2.873	651
Βοιωτίας	35	3.480	537	Λευκάδας	3	212	35
Γρεβενών	4	545	71	Μαγνησίας	7	603	78
Δράμας	34	3.367	612	Μεσσηνίας	9	730	194
Δυτικής Αττικής	41	4.751	730	Ξάνθης	18	2.586	401
Δωδεκανήσων	15	1.566	447	Πειραιά	65	8.743	781
Έβρου	61	4.985	830	Πέλλας	25	2.190	472
Ευβοίας	30	2.340	695	Πιερίας	23	2.093	324
Ευρυτανίας	5	560	70	Πρέβεζας	2	34	65

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Ζακύνθου	25	2.497	497	Ρεθύμνου	22	1.988	389
Ηλείας	55	3.257	1.494	Ροδόπης	12	1.548	247
Ημαθίας	3	366	89	Σάμου	–	–	–
Ηρακλείου	8	1.839	398	Σερρών	63	4.696	1.051
Θεσπρωτίας	20	1.993	442	Τρικάλων	–	–	–
Θεσσαλονίκης	15	1.392	531	Φθιώτιδας	5	683	82
Ιωαννίνων	6	630	91	Φλώρινας	36	4.302	719
Καβάλας	4	247	89	Φωκίδας	4	280	92
Καρδίτσας	–	–	–	Χαλκιδικής	8	764	183
Καστοριάς	21	1.676	472	Χανίων	28	3.081	518
Κέρκυρας	43	2.030	534	Χίου	20	1.340	329
Κεφαλονιάς	22	1.688	372				
Κιλκίς	11	1.056	150	Σύνολα	1.120	108.691	21.395

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία δημοσίευτων στοιχείων.

Πίνακας Β.19

Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την υποπερίοδο 1994-1999 (κατηγορία τμημάτων μάθησης: Άλλα Θέματα)

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Αθήνας	—	—	—	Κοζάνης	14	1.003	225
Αιτωλοακαρνανίας	—	—	—	Κορινθίας	1	68	17
Αν. Αττικής	2	180	67	Κυκλάδων	—	—	—
Αργολίδας	—	—	—	Λακωνίας	—	—	—
Αρκαδίας	—	—	—	Λάρισας	—	—	—
Άρτας	—	—	—	Λασιθίου	—	—	—
Αχαΐας	—	—	—	Λέσβου	1	75	18
Βοιωτίας	—	—	—	Λευκάδας	—	—	—
Γρεβενών	—	—	—	Μαγνησίας	—	—	—
Δράμας	—	—	—	Μεσσηνίας	—	—	—
Δυτικής Αττικής	—	—	—	Ξάνθης	—	—	—
Δωδεκανήσων	14	2.313	298	Πειραιά	—	—	—
Έβρου	—	—	—	Πέλλας	1	45	9
Ευβοίας	2	180	29	Πιερίας	—	—	—
Ευρυτανίας	4	432	80	Πρέβεζας	—	—	—

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Ζακύνθου	–	–	–	Ρεθύμνου	2	110	61
Ηλείας	–	–	–	Ροδόπης	–	–	–
Ημαθίας	1	150	27	Σάμου	–	–	–
Ηρακλείου	3	210	45	Σερρών	–	–	–
Θεσπρωτίας	–	–	–	Τρικάλων	–	–	–
Θεσσαλονίκης	2	1.100	41	Φθιώτιδας	–	–	–
Ιωαννίνων	1	100	25	Φλώρινας	8	3.380	373
Καβάλας	2	237	38	Φωκίδας	–	–	–
Καρδίτσας	–	–	–	Χαλκιδικής	–	–	–
Καστοριάς	–	–	–	Χανίων	–	–	–
Κέρκυρας	–	–	–	Χίου	–	–	–
Κεφαλονιάς	3	224	46				
Κιλκίς	–	–	–	Σύνολα	61	9.807	1.399

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία δημοσίευτων στοιχείων.

Πίνακας Β.20

Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την υποπερίοδο 1994-1999 (Όλες οι κατηγορίες των τμημάτων μάθησης)

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Αθήνας	84	17.609	1.552	Κοζάνης	281	31.711	4.023
Αιτωλοακαρνανίας	193	20.244	4.176	Κορινθίας	151	18.969	2.384
Αν. Αττικής	156	19.880	3.377	Κυκλάδων	74	11.423	1.438
Αργολίδας	91	8.796	1.531	Λακωνίας	24	2.177	331
Αρκαδίας	74	7.085	985	Λάρισας	41	3.608	914
Άρτας	29	4.191	473	Λασιθίου	1	168	29
Αχαΐας	21	2.835	380	Λέσβου	109	11.161	1.709
Βοιωτίας	143	16.981	2.676	Λευκάδας	48	3.982	511
Γρεβενών	15	2.575	214	Μαγνησίας	145	12.425	2.660
Δράμας	145	17.486	2.733	Μεσσηνίας	89	10.424	1.733
Δυτικής Αττικής	146	23.798	2.169	Ξάνθης	44	8.107	920
Δωδεκανήσων	172	33.892	4.045	Πειραιά	171	29.922	3.059
Έβρου	174	16.522	2.658	Πέλλας	91	8.582	1.652
Ευβοίας	114	9.774	1.962	Πιερίας	124	11.530	2.343
Ευρυτανίας	39	5.756	600	Πρέβεζας	60	5.990	1.138

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Ζακύνθου	45	4.330	746	Ρεθύμνου	125	11.265	2.348
Ηλείας	206	17.969	4.054	Ροδόπης	101	11.444	1.804
Ημαθίας	50	7.192	1.117	Σάμου	–	–	–
Ηρακλείου	51	12.626	1.576	Σερρών	389	30.033	4.738
Θεσπρωτίας	80	10.600	1.654	Τρικάλων	57	11.469	949
Θεσσαλονίκης	93	14.526	2.157	Φθιώτιδας	87	11.153	1.501
Ιωαννίνων	128	13.031	2.053	Φλώρινας	152	28.102	4.726
Καβάλας	74	10.470	1.174	Φωκίδας	7	504	114
Καρδίτσας	113	10.658	1.872	Χαλκιδικής	29	3.719	496
Καστοριάς	48	4.511	874	Χανίων	90	12.538	1.698
Κέρκυρας	91	5.662	1.137	Χίου	138	10.720	2.240
Κεφαλονιάς	106	8.051	1.653				
Κιλκίς	41	6.236	725	Σύνολα	5.350	634.412	95.781

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία δημοσίευτων στοιχείων.

Πίνακας Β.21
Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999
(κατηγορία τμημάτων μάθησης: Επαγγελματική κατάρτιση με διάρκεια 1-100 επιμ. ώρες)

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Αθήνας	101	5.941	1.512	Κοζάνης	280	17.553	4.306
Αιτωλοακαρνανίας	118	7.976	2.197	Κορινθίας	84	5.961	1.373
Αν. Αττικής	111	6.092	2.179	Κυκλάδων	63	3.582	877
Αργολίδας	128	6.802	1.861	Λακωνίας	179	11.097	2.296
Αρκαδίας	125	8.306	1.835	Λάρισας	23	1.655	534
Άρτας	19	1.146	263	Λασιθίου	14	990	162
Αχαΐας	78	4.252	1.066	Λέσβου	182	14.226	2.499
Βοιωτίας	85	4.658	1.384	Λευκάδας	65	4.233	739
Γρεβενών	56	3.104	704	Μαγνησίας	135	7.982	1.554
Δράμας	145	12.995	2.115	Μεσσηνίας	144	13.221	2.206
Δυτικής Αττικής	182	12.049	2.727	Ξάνθης	25	1.640	294
Δωδεκανήσων	23	1.499	308	Πειραιά	106	7.057	1.739
Έβρου	105	6.502	1.697	Πέλλας	129	9.456	2.692
Ευβοίας	204	12.608	3.431	Πιερίας	190	13.551	3.484

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Ευρυτανίας	121	8.263	1.965	Πρέβεζας	130	9.115	1.980
Ζακύνθου	39	3.176	522	Ρεθύμνου	85	4.432	1.107
Ηλείας	145	9.309	2.586	Ροδόπης	66	4.254	1.184
Ημαθίας	61	4.134	1.148	Σάμου	43	1.895	601
Ηρακλείου	158	10.624	1.860	Σερρών	131	11.658	3.032
Θεσπρωτίας	27	1.487	543	Τρικάλων	5	222	61
Θεσσαλονίκης	59	4.026	1.000	Φθιώτιδας	71	3.562	1.039
Ιωαννίνων	85	5.274	1.541	Φλώρινας	57	3.830	1.257
Καβάλας	56	3.494	946	Φωκίδας	43	2.547	706
Καρδίτσας	179	13.563	2.987	Χαλκιδικής	20	1.624	373
Καστοριάς	93	5.027	1.319	Χανίων	34	2.061	503
Κέρκυρας	79	5.097	854	Χίου	147	8.287	1.985
Κεφαλονιάς	52	3.228	618				
Κιλκίς	43	2.768	698	Σύνολα	5.128	339.091	80.449

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.

Πίνακας Β.22
Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999
(κατηγορία τμημάτων μάθησης: Αλφαριθμητισμός με διάρκεια 1-100 επιμ. ώρες)

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Αθήνας	83	4.944	664	Κοζάνης	135	7.975	1.059
Αιτωλοακαρνανίας	62	4.268	858	Κορινθίας	14	749	84
Αν. Αττικής	46	2.407	619	Κυκλάδων	3	178	57
Αργολίδας	47	2.595	604	Λακωνίας	16	882	80
Αρκαδίας	13	789	87	Λάρισας	6	452	114
Άρτας	15	872	128	Λασιθίου	1	60	16
Αχαΐας	46	2.654	442	Λέσβου	23	1.934	139
Βοιωτίας	17	1.066	139	Λευκάδας	9	415	46
Γρεβενών	27	1.859	116	Μαγνησίας	59	3.713	430
Δράμας	14	914	137	Μεσσηνίας	47	6.872	665
Δυτικής Αττικής	63	3.663	890	Ξάνθης	13	1.163	180
Δωδεκανήσων	13	972	192	Πειραιά	44	2.031	659
Έβρου	25	1.659	337	Πέλλας	60	4.543	859
Ευβοίας	50	2.895	477	Πιερίας	28	1.929	362

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Ευρυτανίας	23	1.722	116	Πρέβεζας	60	3.927	334
Ζακύνθου	3	337	28	Ρεθύμνου	21	1.068	212
Ηλείας	38	2.227	426	Ροδόπης	27	1.672	232
Ημαθίας	23	1.556	299	Σάμου	9	571	80
Ηρακλείου	45	3.193	445	Σερρών	112	6.097	1.073
Θεσπρωτίας	7	397	33	Τρικάλων	3	206	48
Θεσσαλονίκης	82	3.860	1.013	Φθιώτιδας	23	1.491	157
Ιωαννίνων	30	2.779	328	Φλώρινας	33	2.214	252
Καβάλας	39	2.264	478	Φωκίδας	3	250	15
Καρδίτσας	36	4.852	768	Χαλκιδικής	11	1.216	161
Καστοριάς	22	1.129	168	Χανίων	6	438	43
Κέρκυρας	12	539	97	Χίου	1	18	5
Κεφαλονιάς	34	2.554	352				
Κιλκίς	8	513	112	Σύνολα	1.690	111.543	17.715

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.

Πίνακας Β.23
Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999
(κατηγορία τμημάτων μάθησης: Κοινωνικά Θέματα με διάρκεια 1-100 επιμ. ώρες)

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Αθήνας	11	510	147	Κοζάνης	59	2.837	784
Αιτωλοακαρνανίας	32	2.159	945	Κορινθίας	51	2.707	729
Αν. Αττικής	103	4.589	1.548	Κυκλάδων	4	182	95
Αργολίδας	2	128	31	Λακωνίας	12	550	211
Αρκαδίας	9	642	127	Λάρισας	5	312	244
Άρτας	6	270	69	Λασιθίου	–	–	–
Αχαΐας	15	1.058	382	Λέσβου	3	240	70
Βοιωτίας	17	877	254	Λευκάδας	–	–	–
Γρεβενών	–	–	–	Μαγνησίας	11	536	135
Δράμας	13	733	155	Μεσσηνίας	2	91	23
Δυτικής Αττικής	67	4.355	957	Ξάνθης	3	144	44
Δωδεκανήσων	7	523	102	Πειραιά	52	2.786	832
Έβρου	6	287	51	Πέλλας	11	179	109
Ευβοίας	14	1.032	386	Πιερίας	6	275	129

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Ευρυτανίας	12	450	279	Πρέβεζας	4	214	32
Ζακύνθου	–	–	–	Ρεθύμνου	28	1.419	623
Ηλείας	9	498	155	Ροδόπης	10	792	143
Ημαθίας	21	1.124	331	Σάμου	9	310	104
Ηρακλείου	17	735	331	Σερρών	2	118	28
Θεσπρωτίας	–	–	–	Τρικάλων	–	–	–
Θεσσαλονίκης	39	1.607	671	Φθιώτιδας	12	699	360
Ιωαννίνων	20	1.150	468	Φλώρινας	–	–	–
Καβάλας	13	624	150	Φωκίδας	–	–	–
Καρδίτσας	–	–	–	Χαλκιδικής	5	198	101
Καστοριάς	4	350	59	Χανίων	13	772	201
Κέρκυρας	19	947	221	Χίου	6	209	80
Κεφαλονιάς	8	520	94				
Κιλκίς	2	168	42	Σύνολα	774	40.906	13.032

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.

Πίνακας Β.24
Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999
(κατηγορία τμημάτων μάθησης: Πολιτιστικά Θέματα με διάρκεια 1-100 επιμ. ώρες)

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Αθήνας	50	2.650	433	Κοζάνης	114	7.529	1.561
Αιτωλοακαρνανίας	122	8.648	2.979	Κορινθίας	28	1.548	421
Αν. Αττικής	76	3.829	1.382	Κυκλάδων	27	1.793	505
Αργολίδας	52	2.885	806	Λακωνίας	52	3.074	787
Αρκαδίας	56	3.974	932	Λάρισας	5	362	163
Άρτας	10	495	162	Λασιθίου	55	2.039	1.387
Αχαΐας	33	1.609	513	Λέσβου	108	7.574	1.710
Βοιωτίας	47	2.662	714	Λευκάδας	28	1.752	355
Γρεβενών	40	2.702	558	Μαγνησίας	19	1.055	306
Δράμας	56	3.600	1.060	Μεσσηνίας	64	5.729	1.832
Δυτικής Αττικής	235	15.806	3.007	Ξάνθης	17	1.176	281
Δωδεκανήσων	12	676	271	Πειραιά	50	3.970	776
Έβρου	64	3.725	853	Πέλλας	32	1.987	529
Ευβοίας	114	6.499	2.199	Πιερίας	49	3.350	826

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Ευρυτανίας	32	1.921	576	Πρέβεζας	13	629	228
Ζακύνθου	28	2.349	491	Ρεθύμνου	45	2.759	705
Ηλείας	104	5.552	2.379	Ροδόπης	16	1.209	211
Ημαθίας	19	909	480	Σάμου	23	1.193	371
Ηρακλείου	77	4.885	1.509	Σερρών	84	5.342	1.378
Θεσπρωτίας	11	806	267	Τρικάλων	17	1.027	1.110
Θεσσαλονίκης	29	1.432	400	Φθιώτιδας	29	1.985	589
Ιωαννίνων	24	1.659	407	Φλώρινας	24	1.632	447
Καβάλας	14	782	226	Φωκίδας	12	801	170
Καρδίτσας	19	1.422	324	Χαλκιδικής	26	1.739	376
Καστοριάς	70	4.099	1.306	Χανίων	80	5.235	1.372
Κέρκυρας	70	3.487	887	Χίου	31	1.861	481
Κεφαλονιάς	21	1.343	306				
Κιλκίς	53	5.380	870	Σύνολα	2.586	164.136	45.174

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.

Πίνακας Β.25
Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999
(κατηγορία τμημάτων μάθησης: Άλλα Θέματα με διάρκεια 1-100 επιμ. ώρες)

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Αθήνας	18	749	228	Κοζάνης	28	1.686	434
Αιτωλοακαρνανίας	36	2.138	747	Κορινθίας	6	302	85
Αν. Αττικής	37	1.730	612	Κυκλάδων	20	604	295
Αργολίδας	2	51	33	Λακωνίας	–	–	–
Αρκαδίας	37	2.407	600	Λάρισας	–	–	–
Άρτας	1	72	21	Λασιθίου	29	1.135	641
Αχαΐας	3	142	38	Λέσβου	1	75	18
Βοιωτίας	2	56	20	Λευκάδας	–	–	–
Γρεβενών	10	586	95	Μαγνησίας	14	844	149
Δράμας	–	–	–	Μεσσηνίας	23	2.111	354
Δυτικής Αττικής	27	1.474	525	Ξάνθης	–	–	–
Δωδεκανήσων	7	302	90	Πειραιά	39	2.403	574
Έβρου	1	24	8	Πέλλας	21	1.423	407
Ευβοίας	17	863	219	Πιερίας	3	230	38

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Ευρυτανίας	–	–	–	Πρέβεζας	2	48	40
Ζακύνθου	–	–	–	Ρεθύμνου	2	110	61
Ηλείας	–	–	–	Ροδόπης	2	87	40
Ημαθίας	12	1.046	221	Σάμου	–	–	–
Ηρακλείου	53	4.283	814	Σερρών	–	–	–
Θεσπρωτίας	–	–	–	Τρικάλων	–	–	–
Θεσσαλονίκης	2	98	17	Φθιώτιδας	15	618	289
Ιωαννίνων	4	278	55	Φλώρινας	1	24	44
Καβάλας	7	465	110	Φωκίδας	–	–	–
Καρδίτσας	5	297	43	Χαλκιδικής	–	–	–
Καστοριάς	21	872	255	Χανίων	5	360	58
Κέρκυρας	6	1.568	75	Χίου	–	–	–
Κεφαλονιάς	4	290	59				
Κιλκίς	–	–	–	Σύνολα	523	31.851	8.412

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.

Πίνακας Β.26
Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999
(Τμήματα μάθησης όλων των κατηγοριών με διάρκεια 1-100 επιμ. ώρες)

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Αθήνας	263	14.794	2.984	Κοζάνης	616	37.580	8.144
Αιτωλοακαρνανίας	370	25.189	7.726	Κορινθίας	183	11.267	2.692
Αν. Αττικής	373	18.647	6.340	Κυκλάδων	117	6.339	1.829
Αργολίδας	231	12.461	3.335	Λακωνίας	259	15.603	3.374
Αρκαδίας	240	16.118	3.581	Λάρισας	39	2.781	1.055
Άρτας	51	2.855	643	Λασιθίου	99	4.224	2.206
Αχαΐας	175	9.715	2.441	Λέσβου	317	24.049	4.436
Βοιωτίας	168	9.319	2.511	Λευκάδας	102	6.400	1.140
Γρεβενών	133	8.251	1.473	Μαγνησίας	238	14.130	2.574
Δράμας	228	18.242	3.467	Μεσσηνίας	280	28.024	5.080
Δυτικής Αττικής	574	37.347	8.106	Ξάνθης	58	4.123	799
Δωδεκανήσων	62	3.972	963	Πειραιά	291	18.247	4.580
Έβρου	201	12.197	2.946	Πέλλας	253	17.588	4.596
Ευβοίας	399	23.897	6.712	Πιερίας	276	19.335	4.839

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Ευρυτανίας	188	12.356	2.936	Πρέβεζας	209	13.933	2.614
Ζακύνθου	70	5.862	1.041	Ρεθύμνου	181	9.788	2.708
Ηλείας	296	17.586	5.546	Ροδόπης	121	8.014	1.810
Ημαθίας	136	8.769	2.479	Σάμου	84	3.969	1.156
Ηρακλείου	350	23.720	4.959	Σερρών	329	23.215	5.511
Θεσπρωτίας	45	2.690	843	Τρικάλων	25	1.455	1.219
Θεσσαλονίκης	211	11.023	3.101	Φθιώτιδας	150	8.355	2.434
Ιωαννίνων	163	11.140	2.799	Φλώρινας	115	7.700	2.000
Καβάλας	129	7.629	1.910	Φωκίδας	58	3.598	891
Καρδίτσας	239	20.134	4.122	Χαλκιδικής	62	4.777	1.011
Καστοριάς	210	11.477	3.107	Χανίων	138	8.866	2.177
Κέρκυρας	186	11.638	2.134	Χίου	185	10.375	2.551
Κεφαλονιάς	119	7.935	1.429				
Κιλκίς	106	8.829	1.722	Σύνολα	10.701	687.527	164.782

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.

Πίνακας Β.27

Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999

(κατηγορία τμημάτων μάθησης: Επαγγελματική κατάρτιση με διάρκεια μεγαλύτερη των 100 επιμ. ωρών)

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Αθήνας	148	25.412	2.588	Κοζάνης	141	23.990	2.119
Αιτωλοακαρνανίας	216	18.811	2.686	Κορινθίας	151	21.939	2.333
Αν. Αττικής	222	26.272	3.716	Κυκλάδων	108	18.524	1.899
Αργολίδας	141	14.822	2.000	Λακωνίας	80	9.622	1.264
Αρκαδίας	131	15.995	2.189	Λάρισας	143	16.234	2.452
Άρτας	87	12.235	1.554	Λασιθίου	35	4.629	532
Αχαΐας	132	18.468	1.858	Λέσβου	100	10.235	1.314
Βοιωτίας	119	17.958	2.044	Λευκάδας	165	12.866	1.208
Γρεβενών	93	12.070	1.273	Μαγνησίας	198	22.613	3.037
Δράμας	148	18.484	2.763	Μεσσηνίας	126	18.080	2.306
Δυτικής Αττικής	188	16.373	3.344	Ξάνθης	69	9.703	847
Δωδεκανήσων	83	17.799	1.575	Πειραιά	223	44.763	4.773
Έβρου	124	18.805	2.095	Πέλλας	81	8.650	1.768
Ευβοίας	106	13.110	2.022	Πιερίας	75	11.048	1.453

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Ευρυτανίας	85	12.980	1.602	Πρέβεζας	91	9.458	1.302
Ζακύνθου	53	7.000	675	Ρεθύμνου	139	18.610	2.192
Ηλείας	123	17.330	2.602	Ροδόπης	130	28.940	2.050
Ημαθίας	143	24.396	2.533	Σάμου	58	10.929	855
Ηρακλείου	156	22.096	2.830	Σερρών	177	24.590	3.049
Θεσπρωτίας	125	22.336	2.624	Τρικάλων	192	20.537	3.575
Θεσσαλονίκης	220	29.242	3.431	Φθιώτιδας	220	29.614	4.023
Ιωαννίνων	153	23.425	2.392	Φλώρινας	257	47.781	4.092
Καβάλας	83	13.553	1.522	Φωκίδας	48	4.505	761
Καρδίτσας	75	9.405	1.296	Χαλκιδικής	51	6.604	942
Καστοριάς	26	5.357	435	Χανίων	168	24.714	2.465
Κέρκυρας	70	8.452	813	Χίου	131	15.411	1.998
Κεφαλονιάς	38	5.703	714				
Κιλκίς	88	7.186	1.225	Σύνολα	6.733	929.664	111.010

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.

Πίνακας Β.28
Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999
(κατηγορία τμημάτων μάθησης: Αλφαριθμητισμός με διάρκεια μεγαλύτερη των 100 επιμ. ωρών)

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Αθήνας	251	48.514	2.583	Κοζάνης	60	12.705	706
Αιτωλοακαρνανίας	57	9.446	747	Κορινθίας	74	15.789	862
Αν. Αττικής	125	33.967	1.823	Κυκλάδων	—	—	—
Αργολίδας	55	8.757	842	Λακωνίας	6	718	45
Αρκαδίας	24	3.920	252	Λάρισας	42	7.502	567
Άρτας	25	6.475	240	Λασιθίου	10	1.679	64
Αχαΐας	67	15.965	785	Λέσβου	24	3.443	249
Βοιωτίας	60	14.619	661	Λευκάδας	15	2.501	72
Γρεβενών	21	3.409	124	Μαγνησίας	79	12.924	985
Δράμας	122	14.559	1.244	Μεσσηνίας	34	4.894	558
Δυτικής Αττικής	342	58.511	5.303	Ξάνθης	81	22.142	1.231
Δωδεκανήσων	120	17.996	1.801	Πειραιά	107	20.334	1.817
Έβρου	28	4.124	391	Πέλλας	68	7.470	864
Ευβοίας	36	3.616	545	Πιερίας	24	4.031	387

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Ευρυτανίας	7	756	53	Πρέβεζας	14	1.938	81
Ζακύνθου	6	1.008	58	Ρεθύμνου	27	3.260	279
Ηλείας	19	2.670	162	Ροδόπης	70	13.996	734
Ημαθίας	126	21.583	1.784	Σάμου	5	836	42
Ηρακλείου	48	10.763	1.019	Σερρών	213	23.135	1.586
Θεσπρωτίας	21	3.318	189	Τρικάλων	87	15.903	1.020
Θεσσαλονίκης	233	43.310	3.439	Φθιώτιδας	33	4.516	327
Ιωαννίνων	42	6.972	559	Φλώρινας	10	1.248	156
Καβάλας	82	14.018	1.278	Φωκίδας	14	2.169	129
Καρδίτσας	52	6.982	594	Χαλκιδικής	10	1.522	125
Καστοριάς	6	1.115	39	Χανίων	76	12.755	1.061
Κέρκυρας	23	2.668	247	Χίου	26	4.677	197
Κεφαλονιάς	25	2.828	334				
Κιλκίς	57	9.204	891	Σύνολα	3.289	573.160	42.131

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.

Πίνακας Β.29
Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999
(κατηγορία τμημάτων μάθησης: Κοινωνικά Θέματα με διάρκεια μεγαλύτερη των 100 επιμ. ωρών)

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Αθήνας	21	3.902	437	Κοζάνης	51	17.738	569
Αιτωλοακαρνανίας	26	3.948	632	Κορινθίας	32	3.691	268
Αν. Αττικής	6	1.097	148	Κυκλάδων	2	328	117
Αργολίδας	8	1.559	123	Λακωνίας	0	0	0
Αρκαδίας	8	1.692	116	Λάρισας	36	7.018	698
Άρτας	20	4.647	416	Λασιθίου	2	565	54
Αχαΐας	16	3.402	436	Λέσβου	3	98	70
Βοιωτίας	13	2.589	418	Λευκάδας	–	–	–
Γρεβενών	10	1.910	121	Μαγνησίας	14	2.789	518
Δράμας	17	2.322	263	Μεσσηνίας	–	–	–
Δυτικής Αττικής	130	24.016	1.959	Ξάνθης	15	2.756	204
Δωδεκανήσων	75	20.492	2.044	Πειραιά	17	2.362	786
Έβρου	12	1.338	84	Πέλλας	13	1.318	236
Ευβοίας	7	1.050	54	Πιερίας	11	2.855	143

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Ευρυτανίας	–	–	–	Πρέβεζας	3	732	43
Ζακύνθου	–	–	–	Ρεθύμνου	12	1.128	350
Ηλείας	1	114	18	Ροδόπης	24	4.024	301
Ημαθίας	24	5.051	335	Σάμου	3	1.008	60
Ηρακλείου	2	280	68	Σερρών	3	615	75
Θεσπρωτίας	–	–	–	Τρικάλων	–	–	–
Θεσσαλονίκης	20	4.104	748	Φθιώτιδας	11	4.317	113
Ιωαννίνων	13	1.689	318	Φλώρινας	3	387	38
Καβάλας	1	132	13	Φωκίδας	–	–	–
Καρδίτσας	3	660	61	Χαλκιδικής	4	894	90
Καστοριάς	7	1.774	106	Χανίων	14	1.719	214
Κέρκυρας	24	2.668	298	Χίου	2	156	35
Κεφαλονιάς	7	620	109				
Κιλκίς	1	100	22	Σύνολα	747	147.654	14.329

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.

Πίνακας Β.30
Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999
(κατηγορία τμημάτων μάθησης: Πολιτιστικά Θέματα με διάρκεια μεγαλύτερη των 100 επιμ. ωρών)

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Αθήνας	131	21.360	1.629	Κοζάνης	37	6.563	559
Αιτωλοακαρνανίας	96	12.623	3.495	Κορινθίας	375	3.035	540
Αν. Αττικής	48	6.717	895	Κυκλάδων	33	6.669	892
Αργολίδας	30	4.793	633	Λακωνίας	21	2.838	568
Αρκαδίας	21	2.830	467	Λάρισας	50	6.638	1.265
Άρτας	28	4.268	507	Λασιθίου	4	759	75
Αχαΐας	42	5.529	619	Λέσβου	34	3.693	656
Βοιωτίας	31	4.978	537	Λευκάδας	22	3.609	316
Γρεβενών	36	4.626	499	Μαγνησίας	22	3.222	294
Δράμας	77	8.159	1.399	Μεσσηνίας	21	3.564	302
Δυτικής Αττικής	115	25.979	1.875	Ξάνθης	25	4.143	496
Δωδεκανήσων	39	6.339	888	Πειραιά	143	22.251	2.186
Έβρου	64	7.497	1.070	Πέλλας	51	8.891	1.343
Ευβοίας	10	1.280	223	Πιερίας	39	5.461	650

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Ευρυτανίας	29	4.834	701	Πρέβεζας	5	803	77
Ζακύνθου	22	2.942	344	Ρεθύμνου	33	4.040	556
Ηλείας	42	5.987	1.167	Ροδόπης	34	4.365	687
Ημαθίας	24	3.973	602	Σάμου	30	6.890	538
Ηρακλείου	20	3.410	648	Σερρών	43	5.235	793
Θεσπρωτίας	39	4.515	891	Τρικάλων	8	793	133
Θεσσαλονίκης	100	13.682	1.737	Φθιώτιδας	36	4.943	848
Ιωαννίνων	68	3.020	409	Φλώρινας	36	4.286	865
Καβάλας	13	2.117	245	Φωκίδας	12	1.420	274
Καρδίτσας	13	2.255	344	Χαλκιδικής	28	3.338	488
Καστοριάς	13	1.707	249	Χανίων	58	7.285	1.288
Κέρκυρας	85	10.367	1.208	Χίου	17	2.004	275
Κεφαλονιάς	14	2.849	442				
Κιλκίς	30	2.991	553	Σύνολα	2.497	308.365	41.240

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.

Πίνακας Β.31
Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999
(κατηγορία τμημάτων μάθησης: Άλλα Θέματα με διάρκεια μεγαλύτερη των 100 επιμ. ωρών)

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Αθήνας	39	4.563	470	Κοζάνης	6	852	97
Αιτωλοακαρνανίας	10	1.146	152	Κορινθίας	3	222	30
Αν. Αττικής	7	900	135	Κυκλάδων	—	—	—
Αργολίδας	—	—	—	Λακωνίας	—	—	—
Αρκαδίας	—	—	—	Λάρισας	1	120	28
Άρτας	1	259	24	Λασιθίου	2	480	57
Αχαΐας	4	768	54	Λέσβου	—	—	—
Βοιωτίας	3	359	35	Λευκάδας	1	120	15
Γρεβενών	2	309	42	Μαγνησίας	27	2.008	482
Δράμας	—	—	—	Μεσσηνίας	—	—	—
Δυτικής Αττικής	8	1.784	126	Ξάνθης	3	199	29
Δωδεκανήσων	46	7.668	605	Πειραιά	13	1.989	201
Έβρου	—	—	—	Πέλλας	5	102	94
Ευβοίας	—	—	—	Πιερίας	1	120	8

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Ευρυτανίας	4	432	80	Πρέβεζας	–	–	–
Ζακύνθου	–	–	–	Ρεθύμνου	–	–	–
Ηλείας	–	–	–	Ροδόπης	–	–	–
Ημαθίας	15	1.921	203	Σάμου	1	135	8
Ηρακλείου	7	930	100	Σερρών	–	–	–
Θεσπρωτίας	1	192	38	Τρικάλων	1	87	20
Θεσσαλονίκης	3	1.208	53	Φθιώτιδας	14	1.954	283
Ιωαννίνων	1	108	25	Φλώρινας	10	3.986	449
Καβάλας	2	237	38	Φωκίδας	1	60	14
Καρδίτσας	–	–	–	Χαλκιδικής	–	–	–
Καστοριάς	3	345	34	Χανίων	1	119	11
Κέρκυρας	1	102	8	Χίου	–	–	–
Κεφαλονιάς	3	245	33				
Κιλκίς	–	–	–	Σύνολα	250	36.029	4.081

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.

Πίνακας Β.32
Δραστηριότητα των ΝΕΛΕ κατά την περίοδο 1989-1999
(Τμήματα μάθησης όλων των κατηγοριών με διάρκεια μεγαλύτερη των 100 επιμ. ωρών)

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Αθήνας	590	103.751	7.707	Κοζάνης	295	61.848	4.050
Αιτωλοακαρνανίας	405	45.974	7.712	Κορινθίας	635	44.676	4.033
Αν. Αττικής	408	68.953	6.717	Κυκλάδων	143	25.521	2.908
Αργολίδας	234	29.931	3.598	Λακωνίας	107	13.178	1.877
Αρκαδίας	184	24.437	3.024	Λάρισας	272	37.512	5.010
Άρτας	161	27.884	2.741	Λασιθίου	53	8.112	782
Αχαΐας	261	44.132	3.752	Λέσβου	161	17.469	2.289
Βοιωτίας	226	40.503	3.695	Λευκάδας	203	19.096	1.611
Γρεβενών	162	22.324	2.059	Μαγνησίας	340	43.556	5.316
Δράμας	364	43.524	5.669	Μεσσηνίας	181	26.538	3.166
Δυτικής Αττικής	783	126.663	12.607	Ξάνθης	193	38.943	2.807
Δωδεκανήσων	363	70.294	6.913	Πειραιά	503	91.699	9.763
Έβρου	228	31.764	3.640	Πέλλας	218	26.431	4.305
Ευβοίας	159	19.056	2.844	Πιερίας	150	23.515	2.641

ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων	ΝΕΛΕ	Αριθμός τμημάτων	Διάρκεια (επιμ. ώρες)	Αριθμός εκπαιδευομένων
Ευρυτανίας	125	19.002	2.436	Πρέβεζας	113	12.931	1.503
Ζακύνθου	81	10.950	1.077	Ρεθύμνου	211	27.038	3.377
Ηλείας	185	26.101	3.949	Ροδόπης	258	51.325	3.772
Ημαθίας	332	56.924	5.457	Σάμου	97	19.798	1.503
Ηρακλείου	233	37.479	4.665	Σερρών	436	53.575	5.503
Θεσπρωτίας	186	30.361	3.742	Τρικάλων	288	37.320	4.748
Θεσσαλονίκης	576	91.546	9.408	Φθιώτιδας	314	45.344	5.594
Ιωαννίνων	277	35.214	3.703	Φλώρινας	316	57.688	5.600
Καβάλας	181	30.057	3.096	Φωκίδας	75	8.154	1.178
Καρδίτσας	143	19.302	2.295	Χαλκιδικής	93	12.358	1.645
Καστοριάς	55	10.298	863	Χανίων	317	46.592	5.039
Κέρκυρας	203	24.257	2.574	Χίου	176	22.248	2.505
Κεφαλονιάς	87	12.245	1.632				
Κιλκίς	176	19.481	2.691	Σύνολα	13.516	1.994.872	212.791

Πηγή: ΓΓΛΕ, Διεύθυνση Ανάπτυξης και Υποδομής (Απολογιστικές εκθέσεις ΝΕΛΕ): Επεξεργασία αδημοσίευτων στοιχείων.

Πίνακας Β.33
Αποπληθωριστής 1978-1999*

Έτος	Τιμή	Έτος	Τιμή
1978	10,4	1989	100,0
1979	11,3	1990	120,4
1980	15,0	1991	143,9
1981	19,8	1992	166,7
1982	25,0	1993	190,7
1983	31,6	1994	211,5
1984	38,7	1995	231,1
1985	48,0	1996	250,0
1986	62,4	1997	263,8
1987	74,5	1998	276,6
1988	86,3	1999	283,8

* Υπολογισμένος ως προς έτος βάσης 1989, με βάση το δείκτη τιμών καταναλωτή (Πηγή: ΕΣΥΕ, Στατιστική Επετηρίδα της Ελλάδος 1979-1999) και με στρογγυλοποίηση στο πρώτο δεκαδικό ψηφίο.